

U N I V E R Z I T A   K A R L O V A   V   P R A Z E

F I L O Z O F I C K Á   F A K U L T A

Jakub Šlouf

KSČ na Plzeňsku v letech 1945-1948

The Communist Party of Czechoslovakia in the Pilsen Region in 1945-1948

Diplomová práce z oboru Historie

P r a h a 2 0 0 8

Vedoucí diplomové práce: Prof. PhDr. Jan Kuklík, CSc.

Ústav českých dějin

P r o h l a š u j i ,

**že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně s využitím uvedených
pramenů a literatury.**

.....

ÚVOD.....	5
PLZEŇSKO V LETECH 1918-1945	12
SOCIÁLNÍ DEMOKRACIE 1918-1938	14
POLITICKÉ SPEKTRUM ZÁPADNÍCH ČECH 1918-1938	19
VZNIK KSČ.....	21
BOLŠEVIZACE KSČ 1921-1929	24
KSČ A HOSPODÁŘSKÁ KRIZE 1930-1934	26
KSČ A OBRANA STÁTU 1935-1938	31
DRUHÁ REPUBLIKA	34
PROTEKTORÁT	38
LEVICOVÁ ČÁST REGIONÁLNÍ POLITICKÉ SCÉNY NA PLZEŇSKU 1945-1948	42
REVOLUČNÍ NÁRODNÍ VÝBOR V PLZNI 1945	43
OBTÍŽE OBNOVY SOCIÁLNÍ DEMOKRACIE V ROCE 1945	44
KRAJSKÉ VEDENÍ SOCIÁLNÍ DEMOKRACIE 1945-1946	48
KRAJSKÉ VEDENÍ ČSNS 1945-1946	52
KSČ A POVÁLEČNÁ OBNOVA PLZEŇSKÉHO REGIONU	56
PARLAMENTNÍ VOLBY 26. KVĚTNA 1946	59
PRIMÁTORSKÁ VOLBA	67
SOCIÁLNÍ DEMOKRACIE V ROCE 1947	73
NÁRODNÍ SOCIALISTÉ A BEZPEČNOST V ROCE 1947	78
ÚNOR 1948	82
SOCIÁLNÍ DEMOKRACIE PO ÚNORU 1948	90
NÁRODNÍ SOCIALISTÉ A SOKOL PO ÚNORU 1948	95
KRAJSKÉ VEDENÍ KSČ NA PLZEŇSKU V LETECH 1945-1948	100
SKUPINY KOMUNISTICKÝCH FUNKCIONÁŘŮ UTVOŘENÉ PŘED 5. KVĚTNEM 1945	101
FORMOVÁNÍ KRAJSKÉHO VEDENÍ KSČ V ROCE 1945	105
OBDOBÍ JOSEFA ULLRICHA A „PŘEDVÁLEČNÉHO“ VEDENÍ KV KSČ 1945-1946	114
PRIMÁTORSKÁ VOLBA 27. ČERVNA 1946 A JEJÍ VNITROSTRANICKÉ DŮSLEDKY	123
„KONSOLIDAČNÍ“ VEDENÍ KV KSČ A POČÁTEK NÁSTUPU „NOVÉ GENERACE“ 1947	132
OBDOBÍ KARLA VÁCLAVŮ 1947/1948	138
PROAMERICKÉ DEMONSTRACE V KVĚTNU 1948 A PROBLÉM VNITROSTRANICKÉ DEMOKRACIE	144
NÁSTUP HANUŠE LOMSKÉHO 1948/1949	150
SHRNUTÍ - BYROKRATIZACE ŘÍDÍCÍCH ORGÁNŮ KV KSČ V LETECH 1947-1948.	152
GENERAČNÍ ASPEKT POLITICKÉHO PROCESU S HANUŠEM LOMSKÝM V PLZNI 1950/1951	154
PŘEHLED ČLENŮ KRAJSKÝCH ORGÁNŮ KSČ V PLZNI V LETECH 1945-1949	159
POČETNOST A STRUKTURA ČLENSKÉ ZÁKLADNY KSČ NA PLZEŇSKU 1945-1948	169
ČLENSKÁ ZÁKLADNA KSČ PŘED 5. KVĚTNEM 1945	170
ÚZEMNÍ VYMEZENÍ PLZEŇSKÉ KRAJSKÉ ORGANIZACE KSČ V LETECH 1945-1948	176
POČETNOST ČLENSKÉ ZÁKLADNY KSČ NA PLZEŇSKU V LETECH 1945-1948	178
PROFESNÍ STRUKTURA ČLENSKÉ ZÁKLADNY KSČ	203
VĚKOVÁ A GENDEROVÁ STRUKTURA ČLENSKÉ ZÁKLADNY KSČ	217
ÚZEMNÍ ROZLOŽENÍ ČLENSKÉ ZÁKLADNY KSČ NA PLZEŇSKU V LETECH 1945-1948	221
SOCIÁLNÍ DEMOKRATÉ A NÁRODNÍ SOCIALISTÉ NA PLZEŇSKU V LETECH 1945-1948	233
TISK KSČ NA PLZEŇSKU V LETECH 1945-1948	244
REGIONÁLNÍ TISK KSČ NA PLZEŇSKU	245
VZTAH KOMUNISTICKÉ PRAVDY K REGIONÁLNÍMU TISKU OSTATNÍCH POLITICKÝCH STRAN	249
OBSAZENÍ REDAKCE NOVÉHO DNE 16. ÚNORA 1946	253
PROPAGAČNÍ VLIV PRAVDY	254
VZTAH KOMUNISTICKÉ PRAVDY K RUDÉMU PRÁVU	261
REGIONÁLNÍ TISK KSČ NA PLZEŇSKU PO ÚNORU 1948	262
VZTAH KSČ NA PLZEŇSKU K AMERICKÉ ARMÁDĚ 1945-1948	266
OBRAZ AMERICKÉ ARMÁDY V KOMUNISTICKÉM TISKU NA PLZEŇSKU DO KVĚTNA 1946	267
ORGANIZAČNÍ TAJEMNÍK OV KSČ V UNIFORMĚ AMERICKÉ ARMÁDY.	270
PROTIKOMUNISTICKÉ DEMONSTRACE V PLZNI 5.-6. KVĚTNA 1948	271

KRAJSKÁ ODBOROVÁ RADA V PLZNI 1945-1948	280
ZÁVĚR.....	293
SEZNAM ZKRATEK.....	294
SEZNAM POUŽITÝCH ARCHIVNÍCH FONDŮ A JEJICH ZKRATEK.....	296
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	297

Úvod

Léta 1945-1948 v Československu bývají současnou historiografií klasifikována jako přechodné období mezi dvěma totalitami, nacistickou a komunistickou. Zatímco nacistický režim byl od počátku českou veřejností vnímán jako cizorodý německý prvek, poválečný nástup Komunistické strany Československa (KSČ) vycházel nejen z impulsů zahraničně politické situace, ale byl též podporován velkou částí české společnosti. Do KSČ vstoupilo ještě před únorem 1948 přibližně 1 300 000 členů. V parlamentních volbách v roce 1946 získala KSČ v českých zemích politický mandát od 40 % voličů. „Lehkost“ s jakou KSČ dokázala nastolit v Československu v únoru 1948 svůj totalitní režim, hluboce kontrastovala s průběhem vzniku komunistických diktatur v okolních státech sovětské sféry vlivu. Československý komunismus totiž nebyl zdaleka jen sovětským importem, ale naopak navazoval na četné kulturní a politické tradice předválečné éry (levicoví intelektuálové, rusofilství, početná členská základna KSČ).¹

Právě s ohledem na tyto skutečnosti nelze mocenský vzestup KSČ v letech 1945-1948 popisovat pouze pohledem „shora“, očima zákulisní politiky stranických špiček. KSČ nebyla, a jako „masová“ strana ani být nemohla, homogenním celkem. Existovaly velké rozdíly mezi jednotlivými organizačními úrovněmi KSČ od řadových členů, přes funkcionáře místního a krajského formátu, až po samotné vedení strany. Je proto třeba brát zřetel jak na osobní zájmy vedoucích funkcionářů na jedné straně, tak také na dobovou mentalitu členské základny na straně druhé.

Tato práce analyzuje dostupné informace o vývoji KSČ ve sledovaném období na příkladu krajské organizace KSČ v Plzni. Popisuje proto události očima lidí, kteří nestáli na samotném vrcholu pyramidy moci. Představovali spíše krajský stupeň žebříčku politických činitelů, který v sobě zahrnoval jak „obyčejné“ politicky angažované osoby, tak také profesionální politiky regionálního a nadregionálního rozhledu.

Plzeňský kraj je pro zkoumanou problematiku v několika ohledech specifický. Především se jednalo o oblast, v jejímž politickém spektru v období první republiky dominovala sociální demokracie. Sociální demokraté zde měli po druhé světové válce „papírové“ předpoklady navázat na meziválečné tradice a výrazně konkurovat KSČ. Nestalo se tak, poválečný vzestup vlivu KSČ byl právě naopak na Plzeňsku výraznější než v jiných regionech. Tato skutečnost

---

¹ Jacques RUPNIK: *Dějiny komunistické strany Československa od počátků do převzetí moci*. Academia, Praha 2002, s. 57-88.

umožňuje dnešnímu badateli na plzeňském regionálním příkladu pochopit hlouběji některé základní podmínky poválečného dynamického růstu KSČ.

Tématu organizační výstavby KSČ se věnují tři základní kapitoly, které tvoří vlastní „jádro“ této práce. Kapitola *Krajské vedení KSČ na Plzeňsku v letech 1945-1948* analyzuje detailně vývoj plzeňské krajské organizace KSČ z hlediska postupného utváření jejího mocenského centra, totiž krajského výboru KSČ, jeho jednotlivých zájmových skupin a metod řízení strany.

Druhou základní částí této práce je kapitola nazvaná *Početnost a struktura členské základny KSČ na Plzeňsku 1945-1948*, která zkoumá vývoj krajské organizace KSČ z obrácené strany, s důrazem na „řadové“ členy. Tento pohled „zdola“ je konstruován na základě rozboru statistických informací o členské základně strany. Dokresluje jej též popis vztahu řídicích orgánů KSČ k poválečným „novým“ členům, kteří tvořili drtivou většinu členské základny KSČ. Tato kapitola byla již ve svém předběžném znění publikována v regionálním odborném periodiku.²

Výzkum výše uvedených problémů organizačního růstu KSČ si vyžádal vyčlenit zvlášť kratší kapitolu *Tisk KSČ na Plzeňsku v letech 1945-1948*, věnovanou problematice regionálního tisku. Právě krajský komunistický tisk byl totiž vedle stranických schůzí hlavní komunikační platformou mezi krajským vedením KSČ a členskou základnou strany, respektive dalšími sympatizanty KSČ.

Výše uvedené texty byly začleněny do širšího dějinného výhledu prostřednictvím úvodní kapitoly *Plzeňsko v letech 1918-1945*, která rekapituluje předchozí vývoj sledovaného regionu s důrazem na vzájemné působení sociální demokracie a KSČ. Postavení KSČ v poválečném politickém životě západních Čech je nastíněno prostřednictvím kapitoly *Levicová část regionální politické scény na Plzeňsku 1945-1948*. I v tomto případě je důraz kladen na vzájemný vztah KSČ a ostatních socialistických stran. Z této části studie byla z důvodů větší přehlednosti vyčleněna zvlášť kapitola *Krajská odborová rada v Plzni 1945-1948*, která mapuje sílu vlivu jednotlivých politických stran v odborových organizacích. Žádná z kapitol uvedených v tomto odstavci si nečiní nárok na vyčerpávající výklad, všechny mají pouze jistou doplňkovou funkci, začleňují „jádro“ studie do nutných kontextů a shromažďují základní pramenný materiál pro případné budoucí badatele.

Druhým významným specifikem dějin plzeňského regionu byla přítomnost americké armády v roce 1945. Komunistická strana byla na Plzeňsku nucena pracovat ve

---

² Jakub ŠLOUF: *KSČ na Plzeňsku v letech 1945-1948, Početnost a struktura členské základny*, in: MZK 42, Plzeň 2007, s. 337-423.

všudypřítomné atmosféře úcty obyvatel k osvoboditelům západních Čech. Několik poznámek k této problematice bylo proto přiloženo na závěr této práce v podobě kapitoly *Vztah KSČ na Plzeňsku k americké armádě 1945-1948*.

Pramenným základem této práce byly v první řadě materiály *fondu KV KSČ Plzeň* uložené ve Státním oblastním archivu v Plzni. Fond obsahuje téměř úplnou řadu zápisů zasedání všech krajských orgánů strany a poskytuje tak základní obraz politiky KSČ na krajské úrovni ve sledovaném období. Dostupné jsou zde také kádrové spisy jednotlivých funkcionářů KV KSČ, které jako celek nabízejí hlubší pohled do poměrů uvnitř krajského vedení strany, ale v jednotlivých případech jsou z faktografického hlediska značně nespolehlivé. Důležité jsou rovněž agendy dílčích oddělení sekretariátu KV KSČ, ze kterých je možno částečně rekonstruovat vztah KSČ k ostatním politickým stranám v regionu. Informace o nekomunistických politických stranách je však třeba kriticky vnímat jako pohled očima funkcionářů KSČ, nikoli jako pravou podobu nekomunistických stran.

Se stejnou výhradou je třeba přistupovat také k materiálům *z fondu KAV NF Plzeň*, uloženým rovněž v SOA v Plzni, které nesou značnou výpovědní hodnotu zejména pro témata poúnorové „očisty“ veřejného života a poúnorové transformace nekomunistických politických stran. Doplňkovým pramenným podkladem této práce se staly rovněž další fondy SOA v Plzni: *Krajský soud Plzeň I., Mimořádný lidový soud Plzeň a Státní zastupitelství Plzeň*. Prostřednictvím soudních spisů lze hlouběji proniknout například do podstaty tiskových sporů politických stran. Důležitým dokumentem je též obžalovací spis proti komunistickým funkcionářům, kteří v únoru 1946 násilně obsadili redakci sociálnědemokratického deníku *Nový den*. Významným zdrojem poznání je rovněž obžalovací spis proti osobám, které byly v Plzni zadrženy při proamerických demonstracích 5.-6. května 1948.

Velice mezerovitým a téměř žádné závažné informace neobsahujícím se ukázal být *fond MV KSČ Plzeň*, uložený v Archivu města Plzně. Z tohoto archivu zaslouží větší pozornost badatelů spíše fond *Luděk Pik*, který velice autenticky zachycuje neutěšené postavení nejvýznamnějšího plzeňského meziválečného sociálního demokrata po druhé světové válce.

Druhým základním pramenným zdrojem této práce byly *fondy bývalého AÚML ÚV KSČ* uložené v Národním archivu, z nichž zejména agendy Generálního sekretariátu ÚV KSČ a Organizačního oddělení sekretariátu ÚV KSČ umožňují rekonstruovat mechanismy řízení krajské organizace KSČ ze strany ústředních stranických orgánů. Jsou zde v hojné míře zachovány také statistické přehledy o vývoji členské základny KSČ, včetně dokumentace k poúnorovým přestupům příslušníků nekomunistických stran do KSČ. Cenné jsou rovněž informace o vývoji výše nákladu komunistického i nekomunistického tisku.

V Národním archivu bylo též orientačně nahlédnuto do fondů ústředních orgánů *Československé sociální demokracie a Československé strany národně socialistické*, ty však obsahují jen minimum informací o plzeňských krajských organizacích těchto stran. Problematické je rovněž zpřístupnění obou fondů badatelské veřejnosti. V *Archivu České strany sociálně demokratické* se v současnosti žádné relevantní dokumenty nevyskytují, protože byly před časem přesunuty do Národního archivu. Tento nedostatek původních pramenů pro studium regionálních dějin nekomunistických socialistických stran způsobil, že příslušné pasáže této práce se opírají zejména o prameny komunistické provenience, což výrazně mění jejich výpovědní hodnotu.

Téma vlivu krajské organizace KSČ v Revolučním odborovém hnutí bylo po neúspěšných sondách do stranických materiálů KSČ vypracováno především na základě studia dokumentů uložených ve Všeodborovém archivu. Zde se kromě fondů centrálních odborových institucí nalézají též *Sbírka Krajské odborové rady*.

Podrobný přehled názvů použitých archivních fondů je přiložen v závěrečné části této práce (Viz Seznam použitých archivních fondů a jejich zkratk).

Při zkoumání vývoje KSČ na Plzeňsku v letech 1945-1948 se badatel může opírat o poměrně rozsáhlou literární produkci autorů z okruhu spolupracovníků bývalé plzeňské pobočky Ústavu dějin KSČ. Pro meziválečné a válečné kořeny plzeňského komunismu jsou to zejména dílčí studie i přehledové práce z pera *Vojtěcha Laštovky*, které jsou přes své dobové ideologické limity mnohdy i v současnosti nejlepším zpracováním příslušných témat.³ Mezi průkopnickými pracemi popisujícími samotný vývoj KSČ na Plzeňsku v letech 1945-1948 je třeba jmenovat především díla autorské dvojice *Karel Bartošek a Karel Pichlík*,⁴ která vznikla v první polovině padesátých let a jako taková jsou spíše věrným obrazem kulturní atmosféry studené války. Zcela zkresleně je v nich pojednán především vztah plzeňské KSČ k americké armádě v roce 1945 a politické procesy padesátých let jsou v nich zcela nekriticky vydávány

---

³ Vojtěch LAŠTOVKA: *Boj pracujícího lidu Plzeňska proti fašistickým okupantům*. Krajské nakladatelství v Plzni, Plzeň 1959, s. 117; též: *Plzeňsko v období poválečné krize, Z prvních bojů krajské organizace KSČ (1921-1924)*, in: MZK 2, Krajské nakladatelství v Plzni, Plzeň 1963, s. 5-36; též: *Stále v boji. KSČ na Plzeňsku v boji proti hladu, fašismu a válce*. Západočeské nakladatelství, Plzeň 1966, s. 200; též: *Přípravný revoluční národní výbor v protifašistickém odboji*, in: MZK 6, Plzeň 1968, s. 29-38; též: *Protifašistický odboj na Plzeňsku v předvečer květnového povstání v roce 1945*, in: MZK 7, Plzeň 1970, s. 20-33; Vojtěch LAŠTOVKA - Vladimír BRICHTA - Vladimír ŠŮMA: *Tři kapitoly z dějin boje revolučního hnutí západních Čech proti reformismu*. Západočeské nakladatelství, Plzeň 1971, s. 112; Vojtěch LAŠTOVKA: *Plzeň v boji proti fašismu. Stručné dějiny odboje Plzeňanů proti fašistickým okupantům 19138-1945*. Západočeské nakladatelství, Plzeň 1975, s. 160; Vojtěch LAŠTOVKA – Jaroslav FIŠER: *Nikdo nebude zapomenut*. Západočeské nakladatelství, Plzeň 1985, s. 173.

⁴ Karel BARTOŠEK - Karel PICHLÍK: *Hanebná role amerických okupantů v západních Čechách v roce 1945*. Svoboda, Praha 1951, s. 36; též: *Američané v západních Čechách v roce 1945*. Mladá fronta, Praha 1953, s. 220; Karel PICHLÍK - Karel BARTOŠEK: *Z dějin dělnického hnutí na Plzeňsku, o úloze pravicových sociálních demokratů*. Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1954, s. 202.

za závažný důkaz „reakční“ tradice regionu. Skutečný základní výzkum pramenů sledovaného období provedl podrobně teprve *Vladimír Brichta* v šedesátých letech.⁵ Brichtovy práce jsou velmi informované a na svou dobu poměrně správně interpretují i některé události, které nevrhají právě lichotivé světlo na poválečnou politiku KSČ. Mám zde na mysli zejména násilné demonstrace po primátorské volbě v Plzni 28. června 1946, které již Vladimír Brichta označil za soukromou iniciativu místních funkcionářů KV KSČ. Přesto existují některá témata (přímo „křičící“ ze základních pramenů), která Vladimír Brichta ze svých prací důsledně retušoval, ač nemohla ujít jeho pozornosti. V jeho pracích tak například zcela programově chybí jakákoli zmínka o vzájemných bojích mezi vedoucími funkcionáři KV KSČ. Zcela stranou jeho pozornosti zůstal také problém existence (či absence) vnitrostranické demokracie a mechanismus řízení strany. V jeho pracích rovněž schází jiné než ideologické vysvětlení příčin poválečného růstu členské základny KSČ. Právě tyto dobově podmíněné nedostatky komunistické historiografie, se tato studie pokouší doplnit dalším výzkumem či novou interpretací.

Ze soudobé regionální literatury se nepřímo vývoje KSČ ve sledovaném období dotýkají práce *Jiřího Jelena*, který je kromě několika dílčích studií o nekomunistickém odboji také autorem relevantních pasáží jediné polistopadové syntézy dějin Plzně.⁶ Setrvalou kvalitou se vyznačují též příspěvky *Miroslava Eisenhammera*⁷ a *Adama Skály*.⁸

Celostátní historiografie věnující se danému tématu po listopadu 1989 vychází zpravidla z koncepce, kterou vytvořil exilový historik *Karel Kaplan*.⁹ Zdařilou kompilační prací staršího data je také dodnes jediná ucelená monografie vývoje KSČ do roku 1948, kterou

---

⁵ Vladimír BRICHTA: *Komunistická strana Československa a Československá strana sociálnědemokratická na Plzeňsku v období uskutečňování Košického vládního programu a voleb do Ústavodárného národního shromáždění*. Plzeň 1965, s. 323 (Rukopis disertační práce na Lékařské fakultě Univerzity Karlovy v Plzni); též: *V první linii*. Západočeský KV KSČ Plzeň 1968, s. 39; Vojtěch LAŠTOVKA - Vladimír BRICHTA - Vladimír ŠŮMA: *Tři kapitoly z dějin boje revolučního hnutí západních Čech proti reformismu*. Západočeské nakladatelství, Plzeň 1971, s. 112; Kolektiv autorů: *Dějiny Plzně III*. Západočeské nakladatelství, Plzeň 1981, s. 313-358; Vladimír BRICHTA - Miloslav BĚLOHLÁVEK - Hynek GLOSER: *Plzeň 1945-1970*. Západočeské nakladatelství, Plzeň 1971, s. 222; Vladimír BRICHTA: *Cesty bojů a vítězství – kapitoly ze šedesátileté činnosti městské organizace KSČ v Plzni*. Plzeň 1981, s. 29-39.

⁶ Jiří JELEN: *Odbojová organizace 2. lehká divize a ilegální protinacistický tisk z jejího okruhu (1945)*, in: Západočeský historický sborník 2 (1996), Státní oblastní archiv Plzeň, Plzeň 1996, s. 257-258; též: *Neznámý dokument ke smrti Jindřicha Krejčíka (1945)*, in: MZK 34, Plzeň 1996, s. 207-223; Ivan MARTÍNOVSKÝ a kol.: *Dějiny Plzně v datech*. Lidové noviny, Plzeň 2004, s. 787.

⁷ Miroslav EISENHAMMER: *Mzdová hladina zaměstnanců Škodových závodů v Plzni v době druhé světové války*, in: *Historie a vojenství* 1/2001, Praha 2001, s. 128-143; též: *Škody způsobené městu Plzni nálety v době druhé světové války*. in: Západočeský sborník historický 5, SOA v Plzni, Plzeň 1999, s. 319.

⁸ Adam SKÁLA: *Měnová reforma 1. června 1953 v Plzni v hlášení mocenských orgánů*. in: MZK 42 (2007), Archiv města Plzně, Plzeň 2007, s. 602-642; též: *Akce K - likvidace mužských řeholních domů v Plzni (1950)*, in: MZK 41, Plzeň 2006, s. 295-400.

⁹ Karel KAPLAN: *Nekrvavá revoluce*. Mladá fronta, Praha 1993, s. 447; též: *Pět kapitol o únoru*. Doplněk, Brno 1997, s. 557.

vytvořil francouzský historik *Jacques Rupnik*.¹⁰ Existují již také kvalitní monografie nekomunistických politických stran z pera *Jiřího Kociana*¹¹ a *Pavly Vošahlíkové*¹² a řada dalších studií jiných autorů (jmenujme pouze namátkou *Jiřího Pernese*,¹³ *Tomáše Staňka*¹⁴ a *Pavla Marka*¹⁵). Originální pojetí studia dějin KSČ přinesl do polistopadové historiografie svými analýzami stranických statistik *Jiří Maňák*.¹⁶ Nadějnou cestou se jeví v poslední době také příklon mladých autorů ke zkoumání organizačních mechanismů KSČ (*Michal Pehr*¹⁷). Nejnověji se o ucelený popis vývoje Československa v letech 1945-1948 pokusil *Václav Veber*¹⁸.

Vytvoření celkové koncepce dějin KSČ, jejichž stěžejní etapou jsou právě léta 1945-1948, však stále ještě bývá považováno za jeden z nesplněných náležitých úkolů české historiografie. Dokazuje to osud grantového projektu Zdeňka Kárníka a Michala Kopečka *KSČ a radikální socialismus v Československu*, který byl nucen (přes svoji zjevnou ambici vytvořit novou koncepci dějin KSČ) nejprve provést detailní analýzu pramenů k některým klíčovým otázkám a musel se proto spokojit s „pouhým“ publikováním dílčích studií.¹⁹

Výše zmíněná celostátní literatura vychází mnohdy převážně z pramenů celostátní provenience a hrozí zde jisté riziko, že řada trendů ve vývoji KSČ může být v pohledu „shora“ částečně zkreslena. Proto bude do budoucna nutné studovat KSČ jako budovu o několika podlažích (od řídicích orgánů až po členskou základnu). Konkrétní projevy předpokládaných společenských procesů bude nutné ověřovat na regionální úrovni. Autor této studie doufá, že svým pokusem zmapovat fungování KSČ v letech 1945-1948 na Plzeňsku pomohl vykonat alespoň malou část tohoto nelehkého úkolu.

---

¹⁰ Jacques RUPNIK: c. d., s. 284.

¹¹ Jiří KOCIAN: *Československá strana národně socialistická v letech 1945-1948, organizace, program, politika*. Doplněk, Brno 2002, s. 264.

¹² Pavla VOŠAHLÍKOVÁ: *Československá sociální demokracie a Národní fronta*. Academia, Praha 1985, s. 218.

¹³ Jiří MALÍŘ - Pavel MAREK a kol.: *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v Českých zemích a Československu*. Doplněk, Brno 2005, s. 1131-1242.

¹⁴ Tomáš STANĚK: *Poválečné „excesy“ v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 2005, s. 366.

¹⁵ Pavel MAREK: *České živnostnictvo 1945-1960, Likvidace živnostníků, řemeslníků a obchodníků v českých zemích*. Doplněk, Brno 2006, s. 323.

¹⁶ Jiří MAŇÁK: *Komunisté na pochodu k moci. Vývoj početnosti a struktury KSČ v období 1945-1948*. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 1995, s. 73; též: *Proměna dělnické strany v organizaci moci. Problematika dělnického charakteru KSČ v letech 1945-1948 ve světle stranické statistiky*, in: *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu I. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR*, Praha 2003, s. 157-200.

¹⁷ Michal PEHR: *KSČ a volby 1946*, in: *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu V., Ústav pro soudobé dějiny AV ČR*, Praha 2005, s. 177-193.

¹⁸ Václav VEBER: *Osudové únorové dny*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2008, s. 426.

¹⁹ Zdeněk KÁRNÍK - Michal KOPEČEK (eds.): *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*, roč. 1-5, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 2003-2005.

Tato studie by nevznikla bez mnoha cenných rad Prof. Jana Kuklíka, který byl svědomitým vedoucím diplomové práce a neocenitelným pedagogem. Upřímný autorův dík náleží rovněž plzeňskému historikovi a archiváři Mgr. Jiřímu Jelenovi, který nejen nezištně poskytl řadu podnětných informací, ale také zpříjemnil autorovi roky bádání přátelskou atmosférou svojí pracovny. V neposlední řadě by autor rád poděkoval též členům své rodiny a okruhu přátel, kteří všichni po dlouhou dobu shovívavě snášeli jeho nadměrné zaujetí prací.

Plzeňský region lze pro léta 1918-1938 vymezit územím VIII. volební župy Plzeň, do které náleželo celkem 31 soudních okresů.²⁰ Na VIII. volební župu navázal po druhé světové válce V. volební kraj Plzeň, od kterého byly odděleny soudní okresy Mariánské Lázně a Teplá.²¹ Území krajské organizace KSČ v Plzni se v období předmnichovské republiky mírně odlišovalo od struktury volebních žup a přizpůsobilo se organizaci státní správy až po druhé světové válce.²² Této problematice se podrobněji věnuje podkapitola *Územní vymezení plzeňské krajské organizace KSČ v letech 1945-1948*.

---

²⁰ Župa zahrnovala správní (soudní) okresy: Blatná (Blatná, Březnice), Domažlice (Domažlice, Kdyně), Klatovy (Klatovy, Nýrsko, Plánice), Kralovice (Kralovice, Manětín), Planá (Bezdružice, Planá), Plzeň (Plzeň, Blovice), Přeštice (Přeštice, Nepomuk), Rokycany (Rokycany, Zbiroh), Stříbro (Dobřany, Stříbro, Stod, Touškov), Sušice (Sušice, Kašperské Hory, Hartmanice), Tachov (Tachov, Přimda) a Horšovský Týn (Horšovský Týn, Hostouň, Ronšperk/Poběžovice) a soudní okresy Mariánské Lázně a Teplá. Zákon z 29. února 1920, č. 126/1920 Sb., o zřízení župních a okresních úřadů v republice Československé.

²¹ Zákon z 11. dubna 1946, č. 67/1946 Sb., o volbě ústavodárného národního shromáždění.

²² V roce 1963 se na Plzeňsku rozvinula zajímavá diskuse o územním vymezení regionu Plzeňska. Historik Adolf Zeman chtěl území Plzeňska definovat na základě vývoje ekonomických a sociálně-kulturních vztahů. Vojtěch Laštovka naopak vymezoval region podle územní kompetence krajského vedení KSČ v Plzni, která se však nekryla s územím plzeňské volební župy. Adolf ZEMAN: *Plzeňsko, Karlovarsko nebo západní Čechy? (Námět k diskusi o územním vymezení, rozdělení a pojmenování regionu pro potřeby historické vlastivědné práce.)*, in: MZK 2, Krajské nakladatelství v Plzni, Plzeň 1963, s. 134-151; Vojtěch LAŠTOVKA: *K vymezení regionu pro studium dějin KSČ na Plzeňsku*, in: MZK 3, Krajské nakladatelství v Plzni, Plzeň 1964, s. 5-18; Antonín FALTYS: *Plzeňsko, Karlovarsko nebo západní Čechy*, in: MZK 3, Krajské nakladatelství v Plzni, Plzeň 1964, s. 19-26; Vladimír HOLÝ: *Historické regiony a regionální historie*, in: MZK 4, Západočeské nakladatelství v Plzni, Plzeň 1966, s. 216-223.

Plzeňsko v letech 1918-1945

Ve druhé polovině 19. století se z města Plzně rychle stávalo průmyslové centrum západních Čech. Zásadní význam pro růst plzeňského průmyslu měla zejména ta skutečnost, že Plzeň ležela v 60. letech 19. století na důležitém železničním dopravním uzlu v blízkosti černouhelného revíru na Nýřansku. Přílivem nových obyvatel za prací z venkova se dříve převážně německé město postupně počesťovalo. Z Plzně se tak stávalo nejen průmyslové, ale také jazykově české kulturní centrum širšího regionu, které do budoucna usilovalo o roli protektora nad nacionálně českými oblastmi západních Čech.²³ V letech 1911-1921 byla Plzeň nejrychleji rostoucí průmyslovou aglomerací v českých zemích.²⁴

V Plzni a těsném okolí se koncentrovala řada průmyslových podniků. Rozvoj města byl do značné míry závislý zejména na prosperitě Škodových závodů, které již před první světovou válkou dokázaly obstát v konkurenci na evropských trzích a v průběhu války prostřednictvím státních zbrojních zakázek vyrostly v mamutí závod zaměstnávající 34 000 zaměstnanců.²⁵ V meziválečném období Škodovy závody úspěšně přešly za pomoci francouzského a britského kapitálu na „mírovou“ výrobu a jejich výrobky nacházely odbytiště na několika kontinentech. Velká část meziválečného exportu Škodovky směřovala však do méně solventních zemí (zejména tzv. Malé dohody), které během hospodářské krize ve třicátých letech nebyly schopny plnit své závazky. Dělníci Škodových závodů byli organizováni převážně v sociální demokracii, úředníci projevovali své sympatie většinou straně národněsocialistické, vedení závodu bylo naopak politicky blízké agrární straně.²⁶

Dalším celostátně významným plzeňským průmyslovým odvětvím bylo pivovarnictví. Plzeňské pivovary prodělávaly v meziválečném období postupný proces kapitálové koncentrace a vymezovaly si vzájemně svoji produktovou specializaci. V roce 1929 bylo

---

²³ Ivan MARTINOVSKÝ a kol.: c. d., s. 122-123.

²⁴ Anna BEINHAUEROVÁ - VÁCLAVÍKOVÁ: *Formování plzeňské průmyslové oblasti*, in: *Západočeský historický sborník 1*, SOA v Plzni, Plzeň 1995, s. 77-100.

²⁵ Ve Škodových závodech pracovalo v roce 1917 více než 30 000 zaměstnanců. V důsledku poválečné transformace na mírovou výrobu a následné hospodářské krize v letech 1921-1923 poklesl však počet zaměstnanců závodu na přibližně 12 000 (z toho 9 900 dělníků) na konci roku 1923. V období konjunktury druhé poloviny dvacátých let do prosince 1929 stoupl počet zaměstnanců ve Škodových závodech přibližně na 25 700 (z toho 21 700 dělníků). Kolektiv autorů: *Dějiny Plzně III...*, s. 18, 36, 50.

²⁶ František JANÁČEK: *Největší zbrojovka monarchie. Škodovka v dějinách, dějiny ve Škodovce 1859-1918*. Škoda, Praha 1990, s. 478; Kolektiv autorů: *Svět okřídleného šípu, Koncern Škoda Plzeň 1918-1945*. Škoda a.s., Plzeň 1999, s. 652.

v plzeňských pivovarech zaměstnáno asi 1 900 osob.¹¹ Velké průmyslové podniky v Plzni provozovaly také Československé státní dráhy, které ve městě v roce 1929 poskytovaly práci přibližně 6 000 osob (3 200 z toho ve výtopnách a dílnách ČSD).²⁷ Vedle strojírenského průmyslu, potravinářského průmyslu a dopravy se na Plzeňsku rozvíjela zejména kovodělná výroba, hornictví, chemický průmysl, keramický průmysl a průmysl stavebních hmot. Významným byl též textilní průmysl. Širší jádro západočeské průmyslové oblasti tvořily správní okresy Plzeň a Rokycany a částečně též soudní okresy Dobruška, Kralovice, Manětín, Město Touškov, Přeštice a Stod.²⁸

Vysoký podíl obyvatelstva zaměstnaného v průmyslu dával západočeské metropoli všechny předpoklady pro rozvoj dělnického hnutí. Vliv města Plzně a jeho průmyslu přitom značně přesahoval samotné území města. Na plzeňské průmyslové jádro byly vázány množstvím zaměstnanců dojíždějících za prací také rozsáhlé oblasti „západočeského venkova“.²⁹ Tito zaměstnanci spojovali venkov s politickým a kulturním životem metropole a výrazně rozšiřovali její skutečné zázemí (zejména ve směrech železničních tratí).

Naproti tomu odlehlejší hůře přístupné oblasti, především na jihu západních Čech v podhůří Šumavy, si udržely odlišný charakter kultury i hospodářství. Převažovala zde ještě zemědělská výroba a tradiční způsob života, což se projevilo i tím, že zde pozice katolicismu byly po vzniku samostatného Československa v roce 1918 otřeseny méně než v jiných oblastech. Více než 90% obyvatelstva zůstalo v roce 1921 v katolické církvi v soudních okresech Březnice, Domažlice, Klatovy, Nepomuk, Plánice a Sušice.³⁰

V těsném sousedství města Plzně procházela česko-německá národnostní hranice. Německá minorita i její kulturní život se vyvíjel do značné míry svébytně a odděleně. Hlavním sídlem německého národního života v regionu přestávala být počestěná Plzeň a těžiště kulturních aktivit německé minority se přesouvalo do města Stříbra. Průmyslovou oblastí s výrazným podílem německých obyvatel byl soudní okres Stod. Obyvatelstvo

---

¹¹ Marek BROŽEK: *Dělníci Měšťanského pivovaru v Plzni v letech 1918–1938, příspěvek k sociálním dějinám Plzně*, in: Západočeský historický sborník 6, Státní oblastní archiv v Plzni, Plzeň 2000, s. 265–298; Eva CIRONISOVÁ: *Český plzeňský pivovar Světovar (1910–1933)*, in: Západočeský historický sborník 6, Státní oblastní archiv v Plzni, Plzeň 2000, s. 233–264; Táž: *Plzeňský společný pivovar Prior*, in: Západočeský historický sborník 3, Plzeň 1997, s. 207–224; Karel PŘIKRYL: *Měšťanský pivovar v Plzni 1892–1942*. Plzeňský Prazdroj a.s., Plzeň 1995, s. 352; Adolf ZEMAN - Václav LHOTKA - Vojtěch LAŠTOVKA: *K historii plzeňských pivovarů*. Krajské nakladatelství v Plzni, Plzeň 1959, s. 139.

²⁷ Kolektiv autorů: *Dějiny Plzně III...*, s. 50.

²⁸ Ivan MARTINOVSKÝ a kol.: c. d., s. 197.

²⁹ Vojtěch LAŠTOVKA – Jaroslav FIŠER: *Nikdo nebude zapomenut...*, s. 26.

³⁰ Uvádím pouze soudní okresy s převahou obyvatelstva československé národnosti, protože ty si svůj „tradiční“ charakter udržely i po druhé světové válce. V pohraničních „německých“ oblastech byly pozice katolicismu obecně velice silné, po válce odtud však byla odsunuta většina obyvatelstva a tím také narušeno tamní kulturní klima. Sčítání lidu v republice Československé ze dne 15. února 1921. Československá statistika, sv. 9, Praha 1924, s. 104–114.

německé národnosti převažovalo v celkem 14 soudních okresech plzeňské volební župy: Bezručice, Hartmanice, Kašperské Hory, Hostouň, Mariánské Lázně, Nýrsko, Planá, Pobežovice, Přimda, Stříbro, Stod, Tachov, Teplá a Touškov. Další oblasti byly národnostně smíšené - soudní okresy Dobruška, Horšovský Týn a Manětín.³¹

Sociální demokracie 1918-1938

Růstem průmyslové výroby a přílivem nových obyvatel z venkova do měst se v Čechách ve druhé polovině 19. století postupně vytvářela početně silná skupina česky mluvícího obyvatelstva dělnických profesí, která se brzy stala významnou složkou vznikajícího českého národa. O mysl českých dělníků tak soutěžily od samého počátku dvě vlivné ideologie 19. století, socialismus a nacionalismus. Princip „třídní“ identity a princip národní identity nebyly přitom v západočeském dělnickém prostředí vnímány jako protikladné, protože vlastníci mnohých továren, ve kterých čeští dělníci pracovali, byli Němci nebo Židé. Na organizaci plzeňských dělníků se již od sedmdesátých let 19. století podílela sociálnědemokratická strana, která se postupně stávala stále více autonomnější součástí rakouské sociální demokracie.³² Působit na dělnictvo se však snažily také občanské národní strany (mladočeši), a od devadesátých let také strana národněsociální.³³

V počáteční fázi první světové války se politické poměry v Rakousku-Uhersku vyznačovaly značným represivním tlakem vojenského režimu a české politické strany byly nuceny zastavit svoji činnost. Málokdo tehdy pochyboval o potřebě loajálního postoje vůči monarchii v zájmu dalšího poválečného národního života. Sociální demokracie proto podobně jako jiné české politické strany vydala v tomto období řadu prorakouských veřejných prohlášení. Takové počínání se však v průběhu války v důsledku rostoucí národní a sociální radikality dostávalo stále více do rozporu se zájmy členské základny strany. Nejpatrnější byla tato situace v Plzni, kde vlivem válečné výroby prudce rostl počet dělníků Škodových závodů. Přicházela sem také řada zkušených dělníků různých národností, odborníků vyčleněných pro výrobu přímo z fronty či válečných invalidů neschopných boje. V závodě se vytvářela specifická radikálně sociální a antimilitaristicky zaměřená atmosféra, která od listopadu 1916

---

³¹ Sčítání lidu v republice Československé ze dne 1. prosince 1930. Československá statistika, sv. 98, Praha 1934, s. 26-31. Vojtěch LAŠTOVKA: *Plzeň v boji proti fašismu...*, s. 10.

³² Roku 1874 byla ustavena Sociálnědemokratická strana v Rakousku. V roce 1878 vznikla Československá sociálnědemokratická strana dělnická, která byla součástí rakouské sociální demokracie. V roce 1897 byla pak sociální demokracie v Rakousku federalizována.

³³ V národním a sociálním kvasu let devadesátých rostla v Praze také osobnost pozdějšího plzeňského starosty Luděk Pika. Jiří PERNES: *Spiklenci proti jeho veličenství, Historie tzv. spiknutí omladiny v Čechách*. Mladá fronta, Praha 1988, s. 317.

vyústila ve vznik internacionálního ilegálního dělnického sboru, jenž v roce 1917 vedl řadu mohutných stávek. Tyto okolnosti měly zásadní vliv na chování plzeňské sociální demokracie, ta se pod tlakem své rychle početně sílící členské základny začala stavět na otevřeně opoziční stanoviska vůči pražskému vedení strany.³⁴ Aktivní v tomto směru byli zejména plzeňští poslanci Gustav Habrman³⁵, Luděk Pik³⁶ a Antonín Remeš. Plzeňská opozice (posílená o reprezentanty dalších krajů a ideových proudů) docílila na podzim roku 1917 odstoupení dosavadního předsedy strany Bohumíra Šmerala³⁷, který byl vnímán jako nejvýznamnější symbol a propagátor prorakouské orientace sociální demokracie. Plzeňští sociální demokraté tak výrazně přispěli k tomu, že sociální demokracie na celostátní úrovni přijala postupně za svou myšlenku vzniku samostatného československého státu a stala se státotvornou oporou nové republiky.³⁸

Tato státotvorná orientace dělnických vrstev plzeňské společnosti zůstávala i v následujících letech důležitým charakteristickým znakem regionu. Západočeští dělníci v meziválečném období odmítali v mnohem vyšší míře než v jiných krajích „protistátně“ laděnou politiku KSČ. Plzeňské dělnické hnutí si tehdy získalo pověst bašty socialistické

---

³⁴ Zdeněk KÁRNÍK: *Socialisté na rozcestí. Habsburk, Masaryk či Šmeral?* Univerzita Karlova, Praha 1996, s. 104-112.

³⁵ Gustav Habrman se narodil v roce 1864. Od roku 1897 byl redaktorem sociálnědemokratické *Rovnosti* v Brně a od roku 1901 šéfredaktorem *Nového dne* v Plzni. V roce 1907 byl zvolen poslancem Říšské rady ve Vídni. V roce 1918 byl členem Národního výboru. V říjnu 1918 byl vyslán domácím odbojem na jednání se zástupci exilu do Ženevy. V letech 1920-1925 působil jako poslanec Národního shromáždění, v letech 1925-1932 jako senátor. Po válce působil ve funkci ministra školství v letech 1918-1920 a ministra sociální péče v letech 1920-1925.

³⁶ Luděk Pik se narodil 18. května 1876 v Praze. Původním povoláním byl holič. V devadesátých letech patřil k okruhu pokrokových socialistů a v roce 1897 vstoupil do sociální demokracie. Měl za manželku dceru sociálnědemokratického poslance Antonína Němce. V roce 1901 nastoupil jako redaktor sociálnědemokratické *Nové doby* v Plzni. Pro svou agilnost a dobré řečnické a organizační schopnosti se stal již v roce 1902 krajským důvěrníkem strany a od roku 1907 poslancem Říšské rady. Kandidoval tehdy v Rokycanském, Zbirožském a Březnickém okrese. V letech 1919-1939 vykonával nepřetržitě úřad starosty města Plzně. Byl vnímán jako přední odborník sociální demokracie na problematiku obecní samosprávy. V prvorepublikovém období byl členem správní rady Škodových závodů a správní rady Měšťanského pivovaru v Plzni. Od roku 1918 byl členem ústředního vedení sociální demokracie a v letech 1930-1938 jejím prvním místopředsedou. Koncem roku 1938 byl odstaven z veřejných i stranických funkcí. V dubnu 1939 byl zatčen v souvislosti s vyšetřováním politiků německých vojáků kyselinou. V září 1939 unikl díky varování Josefa Mainera dalšímu zatčení gestapem a skrýval se v Praze. Stýkal se s plzeňským historikem Fridolínem Macháčkem. Koncem roku 1941 se vrátil do Plzně. V říjnu 1942 byl zatčen a několik týdnů vyšetřován gestapem v Plzni. Po srdečním záchvatu byl propuštěn na svobodu. V únoru 1943 přesídlil do Hradiště u Blovic. V srpnu 1944 byl opět zatčen a po krátkém vyslýchání znovu propuštěn. V květnu 1945 se pokusil Luděk Pik znovu angažovat v politickém životě města Plzně. Krajské vedení sociální demokracie mu však zabránilo ve výraznější politické aktivitě. Zemřel 19. dubna 1948. SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 534, posudky na funkcionáře nekomunistických politických stran; Josef TOMES: *Průkopníci a pokračovatelé, osobnosti v dějinách české sociální demokracie 1878-2005*. Československá strana sociálně demokratická, Praha 2005, s. 124; Josef JIROUT (ed.): *Luděk Pik. 60 let života, 35 let práce na Plzeňsku*. Plzeň 1936, s. 147.

³⁷ Bohumír Šmeral se narodil v roce 1880. V letech 1916-1917 působil ve funkci předsedy sociální demokracie. V září 1917 byl donucen odstoupit z vedení strany a po vzniku Československa se stal jedním ze zakladatelů KSČ.

³⁸ Zdeněk KÁRNÍK: *Socialisté na rozcestí...*, s. 186-191; Gustav HABRMAN: *Mé vzpomínky z války*. Ústřední dělnické knihkupectví a nakladatelství, Praha 1928, s. 282.

„pravice“. Toto tradiční „pravicové“ zaměření plzeňských dělníků a sociálních demokratů se projevilo také po druhé světové válce, kdy stará prvorepubliková nepřítelství mezi komunisty a sociálními demokraty zatěžovala komunikaci a spolupráci obou stran. Zárodky vývoje plzeňské sociální demokracie po druhé světové válce je však možno sledovat již v národní politice Gustava Habrmanna na konci první světové války.

Po čas národního vzepětí po vzniku Československa v říjnu 1918 ztratil internacionalistický marxismus v českém prostředí politický prostor. Byl zatížen ódiem „rakušáctví“. Dělníci naopak vkládali naděje na účinné řešení své sociální situace od nového národního státu.³⁹ Sociální demokracie hlásala zásadu, že socialistická přeměna společnosti může proběhnout demokratickou cestou prostřednictvím demokraticky volených orgánů. Vyzývala proto dělníky k participaci na principech zastupitelské demokracie a na politickém životě republiky. Sociální demokracie se sice po celé prvorepublikové období nikdy nevzdala požadavku socializace „výrobních prostředků“ a tento konečný cíl byl součástí některých jejích oficiálních dokumentů,⁴⁰ ve skutečnosti však představitelé sociální demokracie k realizaci toho programu žádnými praktickými kroky nesměřovali a usilovali spíše o sociální zákonodárství a udržování sociálního smíru. Navzdory používání radikálních hesel (zejména v období hospodářských krizí) si tak sociální demokracie zachovávala ochotu věcně spolupracovat s občanskou částí politického spektra. To se projevovalo shodně jak na celostátní, tak také na plzeňské regionální úrovni.

Plzeňská sociální demokracie dokázala využít příznivých podmínek západočeské metropole, kde převažovali obyvatelé dělnických profesí, a od prvních poválečných obecních voleb 15. června 1919 pravidelně vítězila ve všech obecních volbách do zastupitelstva města Plzně. Zatímco Gustav Habrman odešel do centrálních funkcí celostátního významu a poskytoval plzeňské sociální demokracii podporu a politické rady „shora“, Luděk Pik od obecních voleb v roce 1919 převzal úřad starosty města Plzně a kromě poslaneckého mandátu se věnoval především regionální politice. Sociální demokracie utvořila na plzeňské radnici koalici s nepoměrně slabší Československou stranou národně socialistickou (ČSNS)⁴¹ a tato koalice pak přetrvávala po celé období první republiky. Sociální demokracie tak mohla dlouhodobě budovat své pozice v kraji prostřednictvím relativně úspěšné sociálně laděné

---

³⁹ Karel ŘEHÁČEK: *Sociální (socialistický) a národní radikalismus v poválečné Plzni (říjen-prosinec 1918)*, in: Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu IV., Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 2005, s. 11-33.

⁴⁰ Petr PROKŠ (ed.): *Politické programy Československé a Československé sociálně demokratické strany dělnické 1878-1948*. Historický ústav AV ČR, Praha 1999, s. 283.

⁴¹ Od počátku století tato strana používala název Československá strana národně sociální, později Česká strana národně sociální. V roce 1926 strana přijala nový název Československá strana národně socialistická. Jiří KOCIAN: *Československá strana národně socialistická...*, s. 16-22.

komunální politiky. Luděk Pik byl díky svým úspěchům v úřadu starosty města Plzně již ve dvacátých letech vnímán jako sociálnědemokratický „expert“ na problémy samosprávy.

Po první světové válce patřily k prioritám plzeňské sociálnědemokratické radnice potírání lichvy, rozvoj bytové družstevní výstavby, zlepšení chudinské péče a podpora školství. Nechyběly ani velmi ostré výpady proti „klerikalismu“ katolické církve. Mnohé body sociálnědemokratického programu byly však zaměřeny na obecný rozvoj a modernizaci města a byly proto akceptovatelné i pro občanské strany. V letech 1922-1924 tak například bylo území města rozšířeno o několik okolních obcí a vznikla tak tzv. Velká Plzeň. Koncem dvacátých let došlo k vypracování ambiciózního regulačního plánu města. V době hospodářských krizí (1921-1923 a 1929-1936) sociálnědemokratická radnice organizovala poskytování jídla, šatstva a topiva nezaměstnaným. Některým ohroženým rodinám bylo hrazeno rovněž nájemné. Nezaměstnanost byla cíleně snižována prostřednictvím projektů na výstavbu komunikací, infrastruktur a veřejných budov. V první polovině dvacátých let se jednalo například o práce spojené s regulací řeky Radbuzy.⁴² Ve třicátých letech radnice sjednávala za pomoci sociálnědemokratických ministrů ve vládě mimořádné státní dotace pro stavební a sociální projekty v celém západočeském regionu.⁴³ Luděkovi Pikovi byli tehdy nápomocni jeho sociálnědemokratičtí spolupracovníci z dob konce první světové války Gustav Habrman a Rudolf Bechyně.

O významu města Plzně (a plzeňské radnice) pro celkové postavení sociální demokracie v kraji nejlépe vypovídá skutečnost, že z 26 000 členů sociální demokracie na Plzeňsku náležela v roce 1929 téměř polovina do soudního okresu Plzeň.⁴⁴

Plzeňská sociální demokracie se vedle plzeňské radnice a početné členské základny opírala také o silnou odborovou organizaci Odborového sdružení československého (OSČ). Sociální demokraté využívali svého dominantního postavení ve velkých průmyslových závodech jako nátlakové páky vůči občanským stranám a kapitálovým skupinám a neváhali sáhnout ani

---

⁴² Kolektiv autorů: *Dějiny Plzně III...*, s. 47.

⁴³ Od roku 1931 Luděk Pik opakovaně žádal vládu o finanční podporu. V roce 1932 chtěl na pomoc 5000-6000 plzeňských nezaměstnaných 1 000 000 Kč. V červenci 1931 radnice finančně podporovala 5 000 z celkového počtu 8 000 nezaměstnaných v plzeňském okrese. Tehdy žádal Luděk Pik vládu nad rámec akce ministerstva sociální péče o 500 000 Kč. Ze 300 000 Kč mělo být hrazeno jídlo pro nezaměstnané v hodnotě 1 Kč na den na osobu. Ze 110 000 Kč mělo být kryto placení nájmu ohrožených rodin. Na obuv pro nezaměstnané mělo být věnováno 100 000 Kč, na palivo 20 000 Kč. V roce 1932 pobíralo v Plzni stravovací poukázky každý týden 22 000 až 28 000 nezaměstnaných. Na stravovací akce přispívaly velké podniky (pivovary, Škodovy závody, Spořitelna města Plzně). Probíhala také „účetníková akce“. Celková potřeba peněz na místní pomocnou akci byla odhadnuta pro potřebu Městského úřadu v Plzni v roce 1932 na 1 559 000 Kč. Pro rok 1933 se již počítalo s 3 580 000 Kč. Místní podpůrná akce se nevztahovala na osoby čerpající podporu v nezaměstnanosti prostřednictvím gentského systému, pouze brambory, ošacení a palivo byly v tomto směru výjimkou. AMP, Luděk Pik, inv. č. 27766 279/28e, Žádost Městského úřadu v Plzni ministerskému předsedovi vlády ČSR, čj. 41 420/33, z 10.10. 1933.

⁴⁴ Kolektiv autorů: *Dějiny Plzně III...*, s. 58.

ke krajnímu prostředku stávky.⁴⁵ Na druhou stranu byli však ochotni vyjednávat s vedeními závodů kompromisní řešení, což se týkalo zejména nepopulárních záležitostí snižování mezd či propouštění zaměstnanců. Ostře naopak sociální demokraté odmítali jakoukoli spolupráci s představiteli komunistické strany a ochotně se ve vlastním zájmu podíleli na eliminaci komunistického vlivu v průmyslových podnicích. Během velké hospodářské krize tak byli z továren přednostně propouštěni dělníci organizovaní v KSČ a po jejím překonání naopak přednostně přijímáni členové sociálnědemokratických odborů. Členství v sociální demokracii či některé z jejích pobočných organizací dělníkům potenciálně slibovalo lepší možnost osobního zajištění či dokonce profesního vzestupu. Odborově organizovaní sociálnědemokratičtí dělníci měli mnohem výhodnější postavení také díky tzv. gentskému systému podpor v nezaměstnanosti (vyplácených prostřednictvím odborových organizací). Sociální demokracie a její odborová centrála disponovaly poměrně velkými finančními zdroji, z nichž v průběhu hospodářské krize poskytovaly svým nezaměstnaným členům pomoc, jež překračovala rámec běžných státních příspěvků.

OSČ, které před první světovou válkou registrovalo na Plzeňsku přibližně 7 000 členů, se po obnovení činnosti sociální demokracie v roce 1917 a po skončení války rozrostlo na organizaci čítající téměř 71 000 členů. V průběhu poválečné hospodářské krize 1921-1923 (částečně secesí komunistických odborářů) poklesl stav členů OSČ na 31 000.⁴⁶ Již v následujících letech však sociálnědemokratická odborová centrála rychle sílila a v roce 1929 dosáhla počtu 39 000 členů.⁴⁷

Oporou sociální demokracie v západních Čechách byla také početná členská základna tělovýchovných organizací Dělnických tělovýchovných jednot (DTJ)⁴⁸. Oblast DTJ zahrnující Plzeňskou, Českobudějovickou a Tábořskou župu měla v roce 1928 30 000 členů.⁴⁹

Plzeňská sociální demokracie uplatňovala svůj vliv také na venkově, zejména v oblastech snadno dopravně dostupných z průmyslových center. Sociálnědemokratické organizace domkářů čítaly v roce 1929 přibližně 8 000 členů.⁵⁰

Dobré finanční zázemí sociální demokracii poskytovala spotřební družstva a nemocenské pojišťovny. Sociálnědemokratické Západočeské konzumní družstvo shromažďující kapitál 35 000 členů bylo největší organizací svého druhu v republice.⁵¹ Sociální demokraté

---

⁴⁵ Tamtéž, s. 62.

⁴⁶ Tamtéž, s. 38.

⁴⁷ Tamtéž, s. 58.

⁴⁸ DTJ vznikly v roce 1897 oddělením od tělovýchovné organizace Sokola.

⁴⁹ Kolektiv autorů: *Dějiny Plzně III...*, s. 67.

⁵⁰ Tamtéž, s. 58.

⁵¹ Tamtéž, s. 33.

disponovali též dobrými kontakty na vedení rozhodujících finančních ústavů v kraji. Ve správní radě Škodových závodů například reprezentoval zájmy města i strany starosta Luděk Pik. Velký společenský význam si udržoval také sociálnědemokratický regionální deník Nová doba, který byl nejčtenějším deníkem v kraji. Plzeňské sociálnědemokratické tiskařské závody Grafika byly tiskovým podnikem celostátního významu.⁵²

Sociální demokracie byla v plzeňském kraji vítězem všech prvorepublikových parlamentních voleb. Nejlepších výsledků dosáhla ještě před vznikem komunistické strany v roce 1920, tehdy obdržela v kraji 30,31 % hlasů. Po oddělení sociálnědemokratické „levice“ a po vzniku samostatné komunistické strany zaznamenaly volební preference sociální demokracie v roce 1925 pokles na 23,97 % hlasů. Situace se ale zlepšila v období hospodářské konjunktury ve druhé polovině dvacátých let. Tehdy sympatie západočeských obyvatel k sociální demokracii prudce stoupaly a v parlamentních volbách v roce 1929 ji podporovalo již opět 28,15 % voličů. V polovině třicátých let pak v národnostně vypjaté atmosféře po zesílení západočeského sudetoněmeckého hnutí ztratila sociální demokracie část svých přívrženců ve prospěch národněsocialistické strany. V roce 1935 ji proto podpořilo „jen“ 24,20 % voličů kraje.⁵³

Ze všech výše zmíněných důvodů patřila meziválečná plzeňská sociální demokracie k nejpočetnějším a nejvlivnějším župním organizacím strany v republice. Opřena o úspěchy ve svém regionu podporovala „pravicovou“ státotvornou politiku také v ústředním vedení strany.

Politické spektrum západních Čech 1918-1938

Přirozeným koaličním partnerem sociální demokracie na plzeňské radnici byla Československá strana národně socialistická, která po celou dobu první republiky zůstávala ve vleku politiky sociální demokracie. Národní socialisté zaujímali velmi silné pozice především přímo v Plzni, v krajském měřítku však ve srovnání se sociální demokracií výrazného vlivu nedosahovali. Strana rekrutovala své členy ze středních a nižších středních vrstev společnosti. Opírala se také o sympatie velké části členů Sokola a legionářských organizací. Volební výsledky národních socialistů se v plzeňském kraji plynule zvyšovaly z 6,22 % v roce 1920 na 11,37 % v roce 1935.

---

⁵² Eva WASKOVÁ: *Grafika Plzeň, příspěvek k dějinám sociálně demokratické tiskárny*, in: *Západočeský sborník historický* 3, Plzeň 1997, s. 229-245.

⁵³ Ivan MARTINOVSKÝ a kol.: c. d., s. 496-641.

Nejvlivnější občanskou stranou v samotném městě Plzni byla Československá národní demokracie, která na plzeňské radnici kolem sebe soustředila nesocialistické strany v jakousi třetí sílu. K národní demokracii se hlásily zejména osoby s vyšším příjmem a také velká část inteligence. O hlasy středních vrstev soutěžila národní demokracie s národními socialisty. V krajském měřítku dosahovala strana největšího vlivu na samém počátku československého státu, ve volbách v roce 1920 získala ještě celých 8,41 % hlasů. Postupně však své pozice ztrácela. V roce 1935 strana spojila své síly s fašistickou Národní ligou v Národním sjednocení, což vedlo na Plzeňsku k rozštěpení národní demokracie a k odchodu řady významných osobností. V parlamentních volbách v roce 1935 pak nezískala strana výraznější podporu veřejnosti a musela se spokojit s pouhými 5,94 % hlasů.⁵⁴

Nejúspěšnější občanskou stranou v krajském měřítku byla na Plzeňsku Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu (agrární strana), která měla silnou členskou základnu zejména v oblastech odlehlých od průmyslových center. Na Plzeňsku zahrnovala koncem třicátých let asi 11 000 členů. Její největší zájmovou organizací byla Domovina, která sdružovala přibližně 7 000 členů, zejména drobných rolníků. Na západočeském venkově soupeřila agrární strana o hlasy středních a malých rolníků se sociální demokracií.⁵⁵ V samotné Plzni byla však zanedbatelnou politickou silou. Volební preference agrární strany po celé období první republiky mírně rostly z 11,99 % hlasů v roce 1920 na 13,88 % hlasů v roce 1935.

Československá strana lidová si na Plzeňsku držela výraznější pozice pouze v některých odlehlejších oblastech s „tradičním“ způsobem života. V parlamentních volbách získávala preference v rozmezí 3,65 až 5,38 % hlasů.⁵⁶

Politický i kulturní život první republiky byl rozdělen národnostní a jazykovou hranicí československé (české) a německé části společnosti. Oba národy si paralelně vytvářely své vlastní zájmové organizace a politické strany. Vedle výše nastíněného spektra „českých“ stran proto působila na Plzeňsku také velice podobná struktura německých stran. Všechny „české“ politické strany přitom fakticky vyvíjely činnost pouze v oblastech osídlených českým obyvatelstvem. Tomuto území jazykově převážně českému nebo smíšenému se v dobové terminologii říkalo „český západ“.⁵⁷ Jedinou stranou, která programově pracovala v obou národních komunitách, byla Komunistická strana Československa.⁵⁸

---

⁵⁴ Vojtěch LAŠTOVKA: *Stále v boji...*, s. 24-25.

⁵⁵ Kolektiv autorů: *Dějiny Plzně III...*, s. 58, 87.

⁵⁶ Ivan MARTINOVSKÝ a kol.: c. d., s. 496-641.

⁵⁷ Vojtěch LAŠTOVKA: *Stále v boji...*, s. 6.

⁵⁸ Vojtěch LAŠTOVKA: *K vymezení regionu...*, s. 5-18

Vznik KSČ

Na celostátní úrovni se sociální demokracie po první světové válce začlenila do národní vládní koalice. V roce 1919 se po obecních volbách, které byly prvním poválečným měřením sil jednotlivých politických stran, stal předsedou vlády sociální demokrat Vlastimil Tusar⁵⁹. Poválečná vlna národního nadšení však postupně opadala a sociální obtíže války naopak přetrvávaly. Vláda byla nucena přijímat i nepopulární opatření. Pro řadu dělníků znamenaly poměry v novém státě hluboké zklamání. Za této situace se vládní odpovědnost pro sociální demokracii stávala přitěžší. V letech 1919-1920 se uvnitř sociální demokracie počala formovat skupina marxistické „levice“, která se odmítla ztotožnit s národním „buržoazním“ státem a požadovala radikální přeměnu politických a sociálních poměrů prostřednictvím socialistické revoluce. Vzorem těchto snah byla ruská „velká říjnová revoluce“ v roce 1917. V pozměněných podmínkách se tak znovu vynořil z politického zapomnění starý rakouskouherský internacionalisticky laděný marxistický proud dělnického hnutí, který kladl princip sociální a „třídní“ nad princip národní. Do čela „levice“ se vracely i konkrétní osoby spojené dříve s obhajobou zachování Rakouska-Uherska, nejvýznamnějším z nich byl Bohumír Šmeral.

Na Plzeňsku se sociálnědemokratická „levice“ seskupila kolem krajského časopisu Pravda a rekrutovala své příznivce především z řad dřívějších centralistů⁶⁰ a sociálnědemokratické mládeže. Zpočátku získala „levice“ slibné postavení ve Škodových závodech, kde byl předsedou závodního výboru v říjnu 1919 zvolen bývalý centralista Jaroslav Vlach, který se později postavil do čela prozatímního župního akčního výboru sociálnědemokratické „levice“. V oficiálním župním vedení sociální demokracie však „levice“ nezískala výraznější podporu. Ze sociálnědemokratických členů zastupitelstva města Plzně se k ní přihlásil pouze Antonín Zmrhal.⁶¹

Vnitrostranické napětí vyvrcholilo v roce 1920, kdy došlo k faktickému rozštěpení strany. Celostátně se k „levici“ tehdy přihlásila většina členské základny sociální demokracie.

---

⁵⁹ Narodil se v roce 1880. Byl předním sociálním demokratem v době první světové války a těsně po ní. V letech 1918-1919 vyslancem ČSR v Rakousku. Od července 1919 do září 1920 působil ve funkci předsedy vlády. Demisi podal, aby silicímú nástupu „levice“ v sociální demokracii nemusela čelit sociálnědemokratická vláda, ale úřednický kabinet.

⁶⁰ V letech 1910-1911 se rozštěpily sociálnědemokratické odborové organizace na většinový proud národně autonomistický a menšinový proud centralistický. Centralisté založili svoji vlastní Českou sociálně demokratickou stranu dělnickou v Rakousku. V Plzni převažovalo již tehdy první zaměření, baštami centralistů bylo Ostravsko a Brněnsko.

⁶¹ Vojtěch LAŠTOVKA: *Stále v boji...*, s. 13-14.

„Pravicové“ vedení strany jen s přispěním státních orgánů obhájilo svou kontrolu nad řídicími orgány strany a stranickým majetkem. „Levice“ reagovala vyhlášením generální stávky, která na řadě míst v republice nabyla charakteru povstání. V následujících letech se pak z příslušníků „levic“ československé sociální demokracie a z podobně smýšlejících skupin menšinových národů Československa ustavila internacionalistická Komunistická strana Československa (KSČ), která se již pochopitelně neorientovala na Rakousko-Uhersko, ale na sovětské Rusko. Parlamentní volby v roce 1925 ukázaly, že většina dřívějších sympatizantů sociální demokracie se přiklonila na stranu KSČ.⁶²

V plzeňském regionu byla však situace odlišná. Marxistická „levice“ zde nedokázala získat širší podporu. Na pražském celostátním sjezdu „levic“ v září 1920 byla plzeňská župa zastoupena nejmenším počtem delegátů ze všech krajských organizací sociální demokracie. Při prosincové generální stávce v roce 1920 ze Škodových závodů vyšlo do ulic na podporu „levic“ pouhých 180 dělníků a také výsledky stávky v ostatních průmyslových závodech v kraji byly pro představitele „levic“ zklamáním.⁶³ V únoru 1921 uspořádala poražená plzeňská „levice“ svoji první župní konferenci, na které se přihlásila k Třetí komunistické internacionále. V červenci 1921 byla ustavena župní organizace „levic“ zahrnující přibližně 4 500 členů, tedy jen malou část členské základny sociální demokracie na Plzeňsku. V lednu 1922 byl proces konstituování KSČ na Plzeňsku dokončen spojením české a německé marxistické „levic“ na „slučovací konferenci“. Byla tak ustavena IX. krajská organizace KSČ v Plzni. (Již tehdy se stranické práce na Plzeňsku výrazně účastnili pozdější významní pováleční funkcionáři KSČ Antonín Šefrhans a Jan Rych.)⁶⁴

Komunistická strana postupně vybudovala v západních Čechách také své přidružené tělovýchovné, odborové, mládežnické a kulturně-politické organizace. V roce 1921 vznikla na Plzeňsku komunistická tělovýchovná organizace Federace dělnických tělovýchovných jednot (FDTJ), která se ustavila odštěpením od sociálnědemokratických DTJ. V letech 1922-1923 se oddělila od sociálnědemokratického OSČ komunistická odborová organizace Mezinárodního všeodborového svazu (MVS). Jádrem MVS v západních Čechách se stal svaz zaměstnanců lučebního průmyslu. Počet členů MVS dosáhl v roce 1923 7000, což představovalo jen desetinu bývalé členské základny sociálnědemokratického OSČ.⁶⁵

---

⁶² Jacques RUPNIK: c. d., s. 41-56; Antonín KLIMEK: *Boj o hrad I., hrad a pětka*. Panevropa, Praha 1996, s. 133-148; Zdeněk KÁRNÍK: *České země v éře první republiky (1918-1938) I*. Libri, Praha 2003, s. 137-147.

⁶³ Kolektiv autorů: *Dějiny Plzně III...*, s. 32-33.

⁶⁴ Tamtéž, s. 37.

⁶⁵ Tamtéž, s. 38.

V parlamentních volbách v roce 1925 získala KSČ na Plzeňsku pouhých 5,23 % hlasů, což byl výsledek z celostátního hlediska žalostný. (V českých zemích se KSČ stala nejúspěšnější politickou stranou se 14,14 % hlasů.)⁶⁶ V parlamentních volbách v letech 1929 a 1935 se pak volební výsledky plzeňské KSČ ještě zhoršovaly, takže v roce 1935 pro ni hlasovalo již jen 3,24 % voličů.⁶⁷

Sociální demokracie si na Plzeňsku v dělnickém hnutí udržela vůči nově vzniklé KSČ mnohem pevnější pozice, než tomu bylo v celostátním srovnání. Komunistické proklamace radikálních hesel, utopistické v realitě stávajícího národního státu, nemohly na Plzeňsku konkurovat konkrétní komunální politice sociální demokracie podporované drobnou prací jejích početných funkcionářů a členů. Nemohly konkurovat ani mocenským a finančním možnostem sociální demokracie v regionu. „Pravicové“ vedení sociální demokracie na Plzeňsku si uchovalo kontrolu nad podstatnou částí zdejších dělníků.

Důležitou příčinou neúspěchu KSČ na Plzeňsku byla vedle národnostních poměrů v západních Čechách (viz výše) také specifická sociální struktura dělníků plzeňských závodů. Značná část z nich totiž patřila k dělníkům kvalifikovaným, a proto lépe finančně zajištěným. Mzdově preferovaní byli především někteří dělníci Škodových závodů, horníci a dělníci polygrafického průmyslu. Podobně si vedli také zřízenci ČSD, kteří nedostávali sice vysoké platy, ale mohli počítat s vyhlídkou na budoucí penzi či služební postup. Zvýhodněné postavení měla rovněž značná část těch zaměstnanců plzeňského průmyslu, kteří dojížděli do závodů z venkovských oblastí. Tito tzv. kovorolníci zvyšovali své příjmy prostřednictvím výnosů svých drobných zemědělských hospodářství. Všechny výše uvedené skupiny zaměstnanců plzeňského průmyslu měly výrazně lepší předpoklady ztotožnit se s prvorepublikovým politickým režimem a neakceptovat výzvy KSČ. Dělníci v závodech netvořili nikterak homogenní společenskou vrstvu, naopak mezi nimi fungovala velká sociální a kvalifikační diference. V rámci sebeorganizace dělnických kolektivů se lépe postavení zaměstnanci mnohdy těšili přirozenému respektu ostatních, jejich postoje proto ovlivňovaly jednání dalších osob. Princip profesní hierarchie a z ní plynoucí přirozené autority nefungoval pouze u jednotlivých dělníků, ale též v rozměru celých pracovních kolektivů. Počinání osazenstva velkých plzeňských průmyslových závodů (například během stávek) bylo mnohdy důležitým signálem pro řadu menších podniků v okolí města. Neúspěchy politiky KSČ v Plzni z tohoto důvodu snižovaly také její šance v dalších oblastech kraje.⁶⁸

---

⁶⁶ Zdeněk KÁRNÍK: *České země v éře první republiky (1918-1938) I...*, s. 376-382.

⁶⁷ Ivan MARTINOVSKÝ a kol.: c. d., s. 496-641.

⁶⁸ Kolektiv autorů: *Dějiny Plzně III...*, s. 52-53.

Bolševizace KSČ 1921-1929

V letech poválečné hospodářské krize 1921-1923 podporovala KSČ stávková hnutí a dosahovala mezi dělníky dílčích úspěchů.⁶⁹ V dobách hospodářské konjunktury ve druhé polovině dvacátých let však již radikální výzvy KSČ ztrácely na přitažlivosti v sociálně stabilizované společnosti. Sociální demokracie byla v tomto období vytlačena z vlády do opozice. Nebyla proto již zatížena odpovědností za kroky vládní politiky a mohla sama razantně kritizovat činnost vlády, čímž výrazně omezovala prostor pro propagaci komunistických myšlenek.

Komunistická strana procházela navíc ve dvacátých letech dramatickým přerodem. Jak bylo výše uvedeno, KSČ vznikla jako radikálnější odnož sociální demokracie v průběhu poválečné hospodářské krize. Svou širokou členskou základnou byla po ruské a německé komunistické straně nejpočetnější komunistickou organizací v Evropě. Vedení KSČ si programově udržovalo svůj vliv na „masy“ a netvořilo proto úzkou ilegální organizaci se skutečně revoluční činností. Komunistická strana se ve dvacátých letech skládala převážně z bývalých členů sociální demokracie, kteří si v řadě ohledů zachovávali i v nové straně mentalitu tradičních aktivistů dělnického hnutí. Mnoho těchto komunistů se svým smýšlením příliš nelišilo od sociálních demokratů, výrazným rozdílem byly mnohdy jen vysoké sympatie k Sovětskému svazu. KSČ však zároveň byla sekci III. komunistické internacionály (Kominterny)⁷⁰. Kominternu svojí autoritou zasahovala do vnitřních záležitostí KSČ a hájila především zájmy sovětského Ruska. V letech 1921-1929 byl ze strany Komunistické internacionály zesilován tlak na postupné podřízení KSČ sovětské zahraniční politice. Kominternu kladla důraz na prohlubování marxistického „uvědomění“ členů KSČ a na přechod KSČ k revoluční aktivitě, přestože k tomu v Československu druhé poloviny dvacátých let nebyly vhodné podmínky. Pro Kominternu byla velká společenská základna KSČ spíše překážkou, preferovala nepočetnou stranu neberoucí zřetel na tradice domácího dělnického hnutí. Intervence Kominterny se promítly zejména do generační obměny vedení KSČ, jejíž průběh nebyl zdaleka bezkonfliktní a výrazně oslaboval členskou základnu i akceschopnost strany. Proběhla řada vnitrostranických čistek a síť organizací KSČ se v některých oblastech téměř úplně rozpadla. Vrchol tohoto procesu tzv. bolševizace KSČ se

---

⁶⁹ Vojtěch LAŠTOVKA: *Plzeňsko v období poválečné krize...*, s. 5-36.

⁷⁰ III. Komunistická internacionála se ustavila v roce 1919 v Moskvě, jako organizace sdružující socialistické strany, které usilovaly o nastolení diktatury proletariátu. Ve skutečnosti se organizace dostávala od počátku dvacátých let do vleku zahraniční politiky jediného tehdejšího socialistického státu, sovětského Ruska.

odehrál v roce 1929. VI. kongres Komunistické internacionály v srpnu 1928 upozornil na „oportunismus“ politiky KSČ a uspíšil tak vystoupení domácí „levé“ opozice v ústředním vedení strany, která se seskupila kolem Klementa Gottwalda. Do vedení strany byli na V. sjezdu KSČ v únoru 1929 zvoleny mladší osoby, které sice nebyly ověřeny pověstí tradičních dělnických vůdců a v českém dělnickém hnutí neměly svoji vlastní pevnou základnu, zato byly vychovány ve funkcích Komunistické internacionály a těšily se podpoře jejího vedení. Stalo se tak proti vůli velké části členů KSČ. Iniciativa v řízení strany napříště vycházela převážně shora.⁷¹

Bolševizace vedení KSČ našla svůj odraz také v plzeňském prostředí. Bezprostředně po druhém sjezdu KSČ se v Plzni konala v prosinci 1924 krajská konference KSČ za účasti zástupce ÚV KSČ Josefa Hakena. Na této konferenci odstoupil dosavadní krajský důvěrník strany, bývalý centralista Jaroslav Vlach, a jeho funkce se ujal Jakub Dědič. Jaroslav Vlach byl z KSČ později vyloučen, Jakub Dědič se naopak stal v roce 1925 prvním plzeňským poslancem za KSČ. Boje ve vedení krajské organizace se projevily prudkým poklesem početnosti členské základny strany, která se zmenšila do konce roku 1925 přibližně na polovinu svého dřívějšího stavu. Celé dva roky pak trvalo, než KSČ na Plzeňsku dokázala obnovit svou početní sílu z roku 1923.⁷²

Druhá vlna „bolševizace“ plzeňské KSČ se odehrála v roce 1929. Krajská organizace KSČ v Plzni řízená Jakubem Dědičem se postavila proti Klementu Gottwaldovi za dosavadní ústřední vedení Bohumila Jílka. Také v Plzni se však postupně zformovala „levá“ frakce. Jejími hlavními představiteli byli Josef Ullrich (vedoucí agitačně propagačního oddělení krajského sekretariátu), Jaroslav Stulík (tajemník krajského sekretariátu KSČ a člen politického byra KSČ v Praze) a Josef Lederer (krajský funkcionář Komunistického svazu mládeže). Podporu „levici“ poskytli také komunističtí členové závodního výboru Škodových závodů Josef Dvořák a Václav Pašek. Významnými spojenci opozice byli též redaktor komunistické Pravdy Václav Prokůpek či odborový pracovník Jaroslav Heřman.⁷³ Na krajské konferenci KSČ v únoru 1929 „levá“ opozice těsným výsledkem hlasování zvítězila o jeden hlas nad dosavadním krajským vedením strany. Jakub Dědič a jeho stoupenci byli ze strany vyloučeni. Koncem roku 1929 byl novým plzeňským poslancem za KSČ zvolen Josef Dvořák. Mocenský boj ve vedení KSČ zdůvodňovaný formálně ideologickými postuláty pokračoval v roce 1930 vyloučením stoupenců „ultralevé“ frakce, tzv. skupiny Evžena

---

⁷¹ Jacques RUPNIK: c. d., s. 57-88.

⁷² Kolektiv autorů: *Dějiny Plzně III...*, s. 73.

⁷³ NA, AÚML 17, a.j. 219, Zpráva Policejního ředitelství v Plzni prezidiu Zemského úřadu v Praze, čj. 1124, z 10.7. 1929.

Friedla.⁷⁴ V průběhu vnitrostranických bojů došlo na Plzeňsku na počátku třicátých let k rozkladu mnohých organizací KSČ, členská základna krajské organizace poklesla z 2 700 osob na počátku roku 1929 na 900-1000 osob na počátku roku 1930.

V následujících letech po „bolševizaci“ ztratila plzeňská KSČ do značné míry vlastní vedení, do Plzně byli vysíláni vedoucí funkcionáři pražským ústředím (nejznámější z nich Otta Synek). Původní plzeňští aktéři bolševizace pracovali naopak nadále v méně významných funkcích (agitačně propagační oddělení, Levá fronta, Komunistický svaz mládeže). Po druhé světové válce, se však autochtonní plzeňská „bolševizační“ generace komunistů opět ujala řízení krajské organizace strany. „Bolševizace“ měla pro KSČ do budoucna význam zejména v tom, že vytvořila na regionální úrovni spolehlivý okruh funkcionářů, kteří ve třicátých letech prohlubovali svou zkušenost s „bolševickým“ systémem strany a po válce mohli být použiti do mnohem odpovědnějších funkcí.

KSČ a hospodářská krize 1930-1934

Na počátku třicátých let zachvátila Československo celosvětová hospodářská krize. Západočeský průmysl, přímo závislý na exportu svých výrobků do zahraničí, byl od roku 1931 postižen velice tvrdě. Zahraniční poptávka po produktech Škodových závodů klesala a dosavadní zahraniční partneři (Rumunsko, Jugoslávie) nebyli sto hradit své objednávky. Vedení závodu bylo nuceno snížit produkci a omezit provozní výdaje. Došlo k rozsáhlému propouštění zaměstnanců, zejména mladších a méně kvalifikovaných. Aby nezaměstnanost nedosahovala ještě kritičtějších rozměrů, musely být škodovácké výrobky na zahraničních trzích prodávány pod cenou.⁷⁵ Jestliže Škodovy závody na vrcholu konjunktury v roce 1929 zaměstnávaly v Plzni přibližně 25 700 osob (z toho 21 700 dělníků),⁷⁶ během dvou let poklesl stav dělníků v závodě na 8 600, přičemž 3 600 z nich bylo dočasně vysazených.⁷⁷ V zájmu zastavení růstu nezaměstnanosti byla navíc zbylá část zaměstnanců v závodech udržována jen za cenu sníženého počtu pracovních hodin. (Toto řešení preferovala také plzeňská sociální demokracie.) Podle údajů okresních úřadů práce kulminovala nezaměstnanost na Plzeňsku na počátku roku 1933. Tehdy bylo v plzeňské župě registrováno 54 590 nezaměstnaných dělníků. Skutečný počet osob bez možnosti příjmů byl však pravděpodobně ještě vyšší,

---

⁷⁴ Tato skupina měla své zázemí v krajských organizacích KSČ v Plzni a Bratislavě a také ve vedení Komsomolu. Kolektiv autorů: *Dějiny Plzně III...*, s. 74-76.

⁷⁵ Kolektiv autorů: *Svět okřídleného šípů...*, s. 123-192.

⁷⁶ Kolektiv autorů: *Dějiny Plzně III...*, s. 18, 36, 50.

⁷⁷ Tamtéž, s. 77.

protože zdaleka ne všichni nezaměstnaní se přihlásili u zprostředkovatelen práce. Sociální podporu pobírala prostřednictvím tzv. gentského systému jen část nezaměstnaných, ostatní byli odkázáni na státní či komunální stravovací akce.⁷⁸ Běžná míra solidarity movitější části společnosti, jež byla rovněž zasažena hospodářskou krizí, nemohla být ve třicátých letech pro tak velký počet nezaměstnaných dostačující. Průběh velké hospodářské krize byl proto ještě po mnoha letech vnímán jako jedno z hlavních selhání prvorepublikového režimu. Postavení sociální demokracie v plzeňském regionu se přes všechny výhody poskytované škodováckým dělníkům a přes všechna sociální opatření plzeňské radnice zdálo být hospodářskou krizí ohrožené. Sociální demokraté sjednávali s plzeňskými průmyslovými závody nepopulární dohody o míře nutného propouštění zaměstnanců, což v očích nezaměstnaných výrazně snižovalo jejich důvěryhodnost. V roce 1932 se Luděk Pik octl pod tlakem veřejného mínění kvůli svému členství ve správní radě Škodových závodů. Na nátlak ústředního vedení strany se nakonec tohoto postu musel vzdát, klíčovou funkci starosty města Plzně si však v souladu s rozhodnutím strany podržel i nadále.⁷⁹

Teprve od jara 1934 se začala situace na Plzeňsku zlepšovat, především díky rozšíření zbrojní výroby ve Škodových závodech.⁸⁰ Až v roce 1937 však stoupl počet zaměstnanců ve Škodových závodech na úroveň srovnatelnou s obdobím konjunktury (22 900 osob). A teprve v roce 1938 se počet zaměstnanců téměř vyrovnal stavu z roku 1929 (25 400 osob).⁸¹ Jediným velkým plzeňským podnikem, který ve 30. letech nepropouštěl hromadně zaměstnance, bylo Ředitelství státních drah v Plzni.⁸²

„Bolševizovaná“ KSČ nebyla sto na celostátní ani regionální úrovni využít „příznivé“ situace hospodářské krize a nedokázala si získat nespokojené obyvatelstvo na svou stranu. KSČ se snažila oslovit zejména početné skupiny nezaměstnaných dělníků. Organizovala stávková hnutí proti propouštění zaměstnanců z továren a kritizovala kapitalistický hospodářský systém, který za krize nebyl schopen poskytnout všem nezaměstnaným takové zabezpečení, aby byla zachována jejich lidská důstojnost. KSČ však neměla dostatečné mocenské ani finanční zdroje na provádění vlastních charitativních akcí. Přímá pomoc nezaměstnaným navíc nebyla jejím základním programovým cílem, její veškerá činnost byla spíše zaměřena k propagaci myšlenky socialistické revoluce a takový program nesměřoval ke

---

⁷⁸ Tamtéž, s. 78.

⁷⁹ AMP, Luděk Pik, inv. č. 27968 280/142, dopis Ústředního sekretariátu Československé sociálně demokratické strany dělnické Luděku Pikovi, čj. D/K OII 866, z 17.2. 1932.

⁸⁰ Kolektiv autorů: *Svět okřídleného šípů...*, s. 177-192.

⁸¹ Kolektiv autorů: *Dějiny Plzně III...*, s. 77-99.

⁸² V obvodu Ředitelství ČSD v Plzni (patřilo sem i území Karlovarska, Písecka a Českbudějovicka) bylo zaměstnáno ve třicátých letech asi 15 000-16 000 osob, z toho přibližně polovina v Plzni a blízkém okolí. Tamtéž, s. 77.

stabilizaci ekonomických poměrů, ale naopak k rozvratu státu. Převážná část plzeňských dělníků proto nenacházela v postojích komunistů skutečný recept na řešení svých problémů. KSČ se svou radikalitou zaháněla do politické izolace, na pozici „protistátního“ extremismu. Počinání KSČ v době hospodářské krize bylo ovlivněno usnesením VI. kongresu Komunistické internacionály, hlásajícím tzv. taktiku „třídy proti třídě“. Tato doktrína nerozlišovala mezi silicím evropským fašismem a demokratickým režimem první republiky, obojí pro ni bylo stejně zavrženíhodné. Komunisté se proto s „buržoazním“ Československem neztotožňovali. Svého potenciálního spojence ve věcech sociální politiky, sociální demokracii, obviňovali komunisté z „kolaborace“ s „buržoazií“ a označovali ji za levé křídlo fašismu (tzv. sociálfašismus). Spolupráce KSČ s vedeními demokratických socialistických stran byla proto v dané situaci nemožná. Komunisté se naopak pokoušeli budovat „jednotnou frontu“ dělníků zdola proti vedení těchto stran.

Sociální demokracie na Plzeňsku cítila nebezpečí komunistické aktivity a svým členům zakazovala spolupracovat s KSČ. XVI. sjezd sociální demokracie v září 1930 se ve svém programu jasně vyslovil pro podporu parlamentních demokratických principů a pro pozvolnou reformní cestu k socialismu. Na tvorbě sjezdových dokumentů se významným způsobem podíleli právě „pravicoví“ sociálnědemokratičtí poslanci z Plzně, Luděk Pik a Antonín Remeš. Sjezd posléze zvolil plzeňské předáky Luděka Pika předsedou návrhové komise a Jaroslava Marka předsedou volební komise. Antonín Remeš ve funkci předsedy ústřední kontrolní komise přednesl sjezdu zprávu o stavu hospodářských podniků strany. XVI. sjezd sociální demokracie pak dokonce pozvedl Luděka Pika do funkce místopředsedy strany, kterou vykonával až do zániku strany v roce 1938 (v předsednické funkci byl potvrzen kovoprůmyslový odborář Antonín Hampl⁸³).⁸⁴ Program sociální demokracie ze XVII. sjezdu v říjnu 1933 hovořil již jasně o nutnosti obrany republiky proti útokům zprava (fašismus) i zleva (KSČ). Sociální demokraté během hospodářské krize vyvíjeli narozdíl od KSČ svůj realizovatelný a z hlediska tehdejších znalostí ekonomie progresivní hospodářský program, který podporoval zvýšení spotřeby prostřednictvím zaměstnanosti, umírněnou proexportní inflační politiku, zlevnění úvěrů a investice do veřejných stavebních projektů.⁸⁵ O účinné sociální podpoře nezaměstnaných provozované plzeňskou radnicí byla již řeč výše (viz kapitola Sociální demokracie 1918-1938).

---

⁸³ Narodil v roce 1875. Od roku 1910 působil ve funkci tajemníka svazu kovodělníků. V letech 1924-1938 byl předsedou sociální demokracie, později též předsedou Národní strany práce.

⁸⁴ Kolektiv autorů: *Dějiny Plzně III.*, s. 85.

⁸⁵ Petr PROKŠ (ed.): c. d., s. 202-222.

Ještě ostřeji než na celostátní úrovni vystupovala plzeňská sociální demokracie proti komunistům ve svém kraji. V letech 1930-1934 se na Plzeňsku proti KSČ stupňoval tlak sociálnědemokratických odborových organizací, vedení závodů a státních orgánů. Vedení plzeňských průmyslových podniků mělo pochopitelný zájem na odstranění komunistických „buřičů“ ze svých továren. Sociální demokraté byli ochotni se na tomto záměru spolupodílet, aby eliminací komunistů udrželi svůj monopolní vliv v závodech. Komunisté byli proto na Plzeňsku během hospodářské krize přednostně propouštěni ze zaměstnání. (V roce 1930 byl například propuštěn ze Škodovky komunistický člen závodního výboru Václav Pašek a o rok později člen závodního výboru Václav Telín. Oba se po válce stali významnými funkcionáři KSČ.)⁸⁶ Organizace KSČ ve Škodovce byla fakticky úplně rozložena. V roce 1934 již v závodě působila ilegální buňka KSČ čítající pouhých 15 členů.⁸⁷ Většinu z nich tvořili nespokojení příslušníci „reformistických“ odborových organizací, kteří se veřejně nemohli hlásit ke svému komunistickému přesvědčení. Sociální demokracie dosáhla v podniku naopak téměř plné odborové organizovanosti. V roce 1934 bylo 70 % dělníků ve Škodovce členy sociálnědemokratických a 28 % dělníků členy národněsocialistických odborových organizací.⁸⁸ Tento žalostný stav komunistických odborů v průmyslových podnicích byl způsoben nejen represivním počínáním sociální demokracie a vedení závodů, ale také strategií samotné KSČ, která usilovala od roku 1929 o „bolševizaci“ do té doby relativně nezávislých komunistických odborových organizací. „Bolševizované“ komunistické odbory se měly místo praktické pomoci svým členům orientovat spíše na utvoření „předvoje“ dělnické „třídy“ s vyhlídkou na provedení socialistické revoluce. Toto zaměření ovšem v podmínkách tzv. gentského systému podpor v nezaměstnanosti vyplácených prostřednictvím odborových organizací neslibovalo dělníkům dostatečné sociální zabezpečení. „Nepraktičnost“ „bolševizačního“ kurzu KSČ našla nejsilnější negativní odezvu právě v prostředí komunistických odborových organizací, které logicky inklinovaly k reálnější politice než stranické vedení. Komunistická odborová centrála MVS si dokázala proti vedení strany uhájit svoji nezávislost a sloučila se později se sociálnědemokratickým OSČ. „Bolševizovaná“ KSČ tak svoji strukturu odborů musela budovat do značné míry znovu, tentokrát v podobě tzv. Rudých odborů.⁸⁹

---

⁸⁶ Kolektiv autorů: *Dějiny Plzně III...*, s. 90-92.

⁸⁷ Tamtéž, s. 105.

⁸⁸ Tamtéž, s. 100.

⁸⁹ Jakub RÁKOSNÍK, *Bolševizace odborů v roce 1929 očima „poražených“*, in: *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu IV. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 2005*, s. 34-54.

Vedle likvidace komunistických buněk ve Škodových závodech, zasáhlo KSČ na Plzeňsku v první polovině třicátých let zejména soustavné úřední zakazy vydávání jejích krajských časopisů Pravdy a Škodováka. Také komunistické projevy byly hojně zakazovány. Komunističtí řečníci a redaktori byli často opakovaně krátkodobě vězněni (Josef Dvořák a Václav Prokůpek). Komunistická strana na Plzeňsku proto již ve třicátých letech pracovala částečně v poloilegalitě a soustředila se též na výrobu ilegálních tiskovin. Potírání sympatizantů komunismu a tisková kampaň proti nim vyvrcholily v Plzni v době tzv. špionážní aféry ve Škodových závodech. V roce 1932 byli zatčeni někteří komunističtí funkcionáři ve Škodovce a obviněni ze špionážní činnosti. V letech 1933-1935 pak probíhal soudní proces, ve kterém byli hlavní aktéři aféry odsouzeni k několika letům vězení. Plzeňský případ byl ostřejším projevem tehdejší celostátní diskuse o možném zákazu KSČ, v roce 1934 byl například vydán zatykač pro protistátní činnost také na Klementa Gottwalda. Plzeňský špionážní proces poskytl do budoucna na vnitrostranickém poli aureolu vězněných mučedníků některým významným poválečným funkcionářům KSČ (Karel Štekl a Václav Pašek). V roce 1934 poklesl počet členů KSČ na Plzeňsku v důsledku protikomunistické atmosféry na své meziválečné minimum (800 členů).⁹⁰

Úzké jádro plzeňských komunistických aktivistů bojovalo ve třicátých letech s téměř „romantickým“ zaujetím proti státnímu systému první republiky prostřednictvím drobného „hrdinství“ a „křiklounství“ na demonstracích a projevech. Prokázalo při tom značnou houževnatost a přineslo nemalé osobní oběti. Tento kádr, ve své době mnohými opovrhovaných komunistických „štváčů“, pohybujících se často nejen na pokraji tehdejšího zákona, ale rovněž doslova na okraji plzeňské společnosti, se později po druhé světové válce stal zásobárnou funkcionářů pro budování KSČ jako skutečně „masové“ strany. Během pouhých deseti let se tak karta obrátila a z mnohých prvorepublikových „vyvrhelů“ se stali po válce nejmocnější muži v kraji. Počínání státních orgánů, vedení sociální demokracie i vedení závodů ve třicátých letech tito mužové nemohli subjektivně vnímat jinak než jako nedemokratickou represii. Politické boje třicátých let proto výrazně ovlivnily poválečné vztahy plzeňských organizací KSČ a sociální demokracie, které obě své poválečné krajské výbory sestavily z předválečných funkcionářů.

Z významných poválečných komunistů působili již ve třicátých letech v KSČ na Plzeňsku například tyto osoby: Josef Dvořák (poslanec), Bohuslav Šroubek (pracovník sekretariátu KSČ), Václav Nezbeda (hospodář kraje do roku 1934), Jaroslav Heřman (hospodář kraje v

---

⁹⁰ Kolektiv autorů: *Dějiny Plzně III...*, s. 103.

letech 1934-1938), Václav Pašek (vydavatel časopisu Škodovák), Josef Ullrich (vedoucí agitačně propagačního oddělení sekretariátu KSČ a funkcionář Levé fronty), František Austerlitz (funkcionář Komunistického svazu mládeže), Eliška Ullrichová (vedoucí žen), Václav Telín (člen závodního výboru Škodovky) a Josef Sedlák.⁹¹

KSČ a obrana státu 1935-1938

Nástup Adolfa Hitlera k moci v Německu v roce 1933 donutil KSČ i československou demokratickou levici, aby postupně začaly hledat novou formu vzájemných vztahů. Vnitrostátní pozice KSČ se však pronikavě změnila až v květnu 1935, kdy Československo po vzoru svého hlavního spojence Francie podepsalo se Sovětským svazem smlouvu, která mu v případě napadení nacistickým Německem slibovala možnost sovětské vojenské podpory.⁹² Československo se tak vlastně stalo potenciální součástí sovětského obranného systému a Kominternu proto částečně upravila svůj pohled na „buržoazní“ československý stát. KSČ v roce 1935 podpořila poprvé státní rozpočet a v situaci kritické pro československou demokracii umožnila v prosinci 1935 zvolení Dr. Edvarda Beneše prezidentem republiky. Tento příklon KSČ k tolerantnímu stanovisku vůči Československu byl pouze dočasný, jeho účelem byla patrně jen základní stabilizace stávajících vnitrostátních poměrů. Od roku 1936 se již KSČ od takto přímé podpory prvorepublikového režimu opět distancovala.⁹³

V polovině třicátých let se začala přetvářet také základna příznivců KSČ. Parlamentní volby v květnu 1935 naznačily, že si KSČ získala nové sympatizanty zejména v českém prostředí, zatímco v německých oblastech výrazně ztrácela podporu ve prospěch sudetoněmeckého hnutí. Komunistická strana, která byla dříve podporovaná řadou německých voličů pro svůj sociálně revoluční, ale také „internacionalistický“ program, nemohla konkurovat výzvám radikálního národního separatismu SdP (Sudetendeutsche Partei).⁹⁴ Tento trend byl zjevný také na Plzeňsku. KSČ zde v roce 1929 před „bolševizací“ čerpala přibližně jednu třetinu členské základny z řad německé minority (viz kapitola Členská základna KSČ před 5. květnem 1945). Německá menšina proto představovala pro plzeňskou KSČ podstatný díl jejího zázemí. V roce 1935 obdrželi komunisté na Plzeňsku v porovnání s rokem 1929

---

⁹¹ Tamtéž, s. 90-92.

⁹² Smlouva obsahovala doložku, že sovětská pomoc bude realizovatelná pouze za aktivní účasti Francie. Václav VEBER: c. d., s. 11.

⁹³ Jacques RUPNIK: c. d., s. 115-134.

⁹⁴ Zdeněk KÁRNÍK: *KSČ - úspěchy a neúspěchy v klíčové významných parlamentních volbách v roce 1935*, in: *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu I. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR*, Praha 2003, s. 63-88.

podstatně méně hlasů především v okresech s převahou německého obyvatelstva, v samotném městě Plzni naopak KSČ mírně zlepšila své volební výsledky.⁹⁵ Na rozdíl od uspokojivých výsledků KSČ v celku Českých zemí (8,88 %)⁹⁶ však plzeňská KSČ ve své volební župě v roce 1935 opět pouze paběrkovala, získala jen 3,24 % hlasů.⁹⁷

V rámci taktiky „jednotné fronty“ budovala KSČ ve druhé polovině třicátých let řadu organizací, jež fungovaly relativně nezávisle na KSČ a měly za úkol organizačně podchytit osoby, které byly ochotny spolupracovat s KSČ, ale nechtěly být členy této strany. Mezi taková hnutí patřil například Svaz přátel SSSR, Výbor na pomoc demokratickému Španělsku, Svaz mladých či Levá fronta. V československé kultuře existovala poměrně početná a vlivná skupina intelektuálů a umělců radikálně levicového zaměření, kteří viděli předobrazy budoucí československé společnosti v Sovětském svazu a volně kooperovali s KSČ. Patřili sem protagonisté proletářského umění, poetismu, funkcionalismu i surrealismu, tedy velká část tehdejší intelektuální a umělecké scény. V tomto směru lze vývoj po druhé světové válce chápat do značné míry jako kontinuální. Množství osob, které vyrostly z levicového kulturního kvasu meziválečné éry, se po druhé světové válce angažovalo při řízení nového kulturního života a svojí autoritou podporovalo nový vznikající komunistický režim.⁹⁸

Pro levě orientovanou skupinu inteligence se důležitým mezníkem druhé poloviny třicátých let staly politické procesy v Sovětském svazu v roce 1936, jimž padly za oběť staří bolševičtí veteráni revoluce z roku 1917. Velká část československých přesvědčených zastánců socialismu byla těmito procesy postavena před zásadní problém svého socialistického svědomí a část z nich reagovala ostrou kritikou poměrů stalinského Ruska (například Josef Guttman, Závist Kalandra a Karel Teige). KSČ tyto kritiky označila za „trockisty“ (tato uměle vytvořená ideologická „úchylka“ v podstatě sloužila k diskvalifikaci jakéhokoli odpůrce stalinismu) a vyloučila je ze strany.⁹⁹

Levicová intelektuální komunita na Plzeňsku měla nepoměrně užší základnu a nepřesahovala horizont několika málo desítek osob. Ve vedení plzeňské Levé fronty, Svazu přátel SSSR i Výboru na pomoc demokratickému Španělsku stál velmi podobný okruh

---

⁹⁵ Kolektiv autorů: *Dějiny Plzně III...*, s. 107-108.

⁹⁶ Zdeněk KÁRNÍK: *České země v éře první republiky (1918-1938) II*. Libri, Praha 2002, s. 495-504.

⁹⁷ Ivan MARTINOVSKÝ a kol.: c. d., s. 496-641.

⁹⁸ Ladislav CABADA: *Intelektuálové a idea komunismu v českých zemích 1900-1939*. Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, Praha 2000, s. 197; Jacques RUPNIK: c. d., s. 134-142; Štěpán VLAŠÍN a kol.: *Avantgarda známá a neznámá I., od proletářského umění k poetismu*. Svoboda, Praha 1971, s. 763; též: *Avantgarda známá a neznámá II., vrchol krize poetismu 1925-1928*. Svoboda, Praha 1972, s. 781; též: *Avantgarda známá a neznámá III., generační diskuse 1929-1931*. Svoboda, Praha 1970, s. 501.

⁹⁹ Ivan PFAFF: *Česká levice proti Moskvě 1936-1938*. Naše vojsko, Praha 1993, s. 136; Ladislav CABADA: *Intelektuálové a idea komunismu v českých zemích 1900-1939*. Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, Praha 2000, s. 197; Jacques RUPNIK: c. d., s. 134-142.

aktivistů. Nejdůležitějšími pracovníky KSČ v oblasti kultury a propagace byli na provinciální plzeňské úrovni úředník městského divadla Josef Ullrich a JUDr. Richard Blank.¹⁰⁰

Také případy „trockismu“ na Plzeňsku měly jiný charakter než v celostátním měřítku. Pro plzeňský kraj se dochovaly zmínky o výskytu „trockismu“ v komunistickém Svazu mladých (případ Jiřího Žáka).¹⁰¹ Rovněž plzeňský poslanec za KSČ Josef Dvořák byl koncem třicátých let po svém návratu ze Španělska vyloučen z KSČ pro údajný „trockismus“.¹⁰² V obou případech však ideologická rozepře nebyla pravděpodobně skutečným důvodem stranického postihu (viz kapitola Krajské vedení KSČ na Plzeňsku v letech 1945-1948).

Společenský vliv KSČ v českém prostředí byl na konci třicátých let přímo úměrný tomu, jaké naděje byly vkládány do vojenské pomoci Sovětského svazu. V krizovém roce 1938 se KSČ veřejně postavila za nutnost obrany státu. Podpořila mobilizaci armády (květen a září 1938) a vydala radikální prohlášení odmítající kapitulaci „diktát“ západních velmocí. KSČ oficiálně zastávala mnohem pevnější stanovisko pro vojenský odpor, než politická reprezentace státu (respektive města Plzně), která musela klást větší ohled na západní spojence a nebyla ochotna podstoupit riziko krvavé osamocené války proti Německu. Mnozí lidé, kteří hledali poslední možnosti záchrany Československa, začali být ochotni s KSČ spolupracovat. Týkalo se to jak politických špiček (například národní socialista Petr Zenkl společně s komunisty promýšlel možnost provedení vojenského puče, který by znemožnil kapitulaci ČSR), tak také prostých občanů účastnících se společně s komunisty demonstrací na podporu obrany republiky. Kontakty a prestiž z tohoto období konce první republiky později KSČ hojně využila nejen v protinacistickém odboji, ale také v poválečné éře. Podpora obrany státu v roce 1938 obdařila KSČ pro poválečnou dobu nezbytnou státotvornou legitimitou. Díky tomu, že KSČ mohla být od roku 1938 vnímána jako národní strana, mohla být také po roce 1945 považována za pilíř nového národního státu.¹⁰³

V plzeňském kraji KSČ koncem roku 1937 posílila svoji členskou základnu na 1229 osob a v roce 1938 zde postupně vycházela z desetiletí trvající politické izolace. Anšlus Rakouska německou armádou v březnu 1938 způsobil v Plzni paniku, ve které staré boje mezi KSČ a demokratickou levicí musely být dočasně omezeny. Někteří přední pracovníci odborových organizací demokratických socialistických stran souhlasili v této atmosféře se spoluprací s KSČ na obraně státu (například tajemník odborového svazu zaměstnanců kovoprůmyslu

---

¹⁰⁰ Kolektiv autorů: *Plzeň v boji proti fašismu*. Západočeské nakladatelství, Plzeň 1975, s. 75, 87 a 143.

¹⁰¹ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, Krajská disciplinární komise, kart. č. 572, spis č. 312; tamtéž, kart. č. 544, spis č. 442.

¹⁰² Tamtéž, kart. č. 570, spis č. 241; tamtéž, kart. č. 576, spis č. 454.

¹⁰³ Jacques RUPNIK: c. d., s. 142-150.

Karel Řehoř).¹⁰⁴ Okruh sympatizantů KSČ ve Škodových závodech se začal rozšiřovat. V květnu 1938 působila v závodě komunistická buňka čítající 123 členů, v září 1938 spolupracovala již tato buňka údajně s přibližně 1 500 sympatizujících dělníků. Také odběr Rudého práva v zářijových dnech v Plzni naznačoval růst zájmu o komunistickou interpretaci událostí, odběr stoupl z dřívějších několika set na 10 000 kusů denně.¹⁰⁵

Dne 30. září 1938 přijala československá vláda podmínky Mnichovské konference a odstoupila pohraniční území Německu. Pomoc ze strany Sovětského svazu, kterou propagovala KSČ, se nekonala. O samostatný zásah SSSR bez současné podpory západních velmocí nestál ani Sovětský svaz, ani československá politická reprezentace. Dlouhodobější strategie Sovětského svazu směřovala ostatně spíše k vyčkávací taktice, Stalin nechtěl být zatažen do samostatné války proti Německu. V srpnu 1939 k velkému zmatení i rozhořčení mnohých členů KSČ uzavřel Sovětský svaz s Německem pakt o neútočení.¹⁰⁶

Druhá republika

Přijetím podmínek Mnichovské konference se politická reprezentace Československa včetně prezidenta Dr. Edvarda Beneše v očích společnosti do značné míry zdiskreditovala. Množily se projevy kritiky vůči neomezené moci prvorepublikových politických stran, vůči rozdrobenosti předmnichovského politického spektra i vůči jednostranné orientaci československé zahraniční politiky na Francii. Oslabená československá společnost inklinovala k většímu národnímu semknutí, které se nemělo již uskutečnit na základě stranického, ale spíše formou celonárodního hnutí za účasti neopotřebovaných nových politických tváří. Ozývalo se volání po „autoritativní silné demokracii“. V těchto intencích byl nově přebudován systém politických stran. Všechny české občanské strany a část strany národněsocialistické utvořily jednotnou vládní stranu, Stranu národní jednoty (SNJ). Nová vláda Rudolfa Berana přešla od konfrontačního postoje vůči Německu k realističtější politice pokusů o navázání pozitivních vztahů a provádění nutných ústupků. Levicovější část politického spektra, která chtěla zabránit postupné „fašizaci“ druhé republiky, se sloučila v Národní stranu práce (NSP), jež vůči novému režimu z důvodů národní jednoty vystupovala v roli loajální opozice. V jejím nitru však polooficiálně pracovaly také skupiny radikálně odmítající nové poměry, patřila mezi ně zejména relativně nezávislá mládežnická organizace

---

¹⁰⁴ Kolektiv autorů: *Dějiny Plzně III...*, s. 123-126.

¹⁰⁵ Nárůst odběru tisku byl však obecný a netýkal se pouze komunistických periodik. Tamtéž, s. 131-134.

¹⁰⁶ Jacques RUPNIK: c. d., s. 115-157.

Národní hnutí pracující mládeže (NHPM), ale také mnoho členů dřívější komunistické strany.¹⁰⁷ Činnost komunistické strany byla v nových poměrech v říjnu 1938 zakázána. KSČ proto převedla jednotlivé organizační stupně strany do ilegality a vyzvala své členy, aby vstoupili do NSP a tam pracovali dál v zájmu udržení komunistického vlivu na „masy“. Přechod KSČ do ilegality již za druhé republiky znamenal pro stranu v pozdějším protektorátním odboji výrazný předstih. Vazby komunistů na levicově smýšlející mládež vytvořené koncem první republiky se v rámci NHPM ještě prohlubovaly a KSČ tak výrazně rozšířila své zázemí pro budoucí odbojovou činnost. Vedle ilegálního ústředního vedení KSČ existovalo od roku 1938 také personálně mnohem silnější exilové ústřední vedení KSČ, které bylo ještě před rozpuštěním strany vysláno preventivně do SSSR na žádost Moskvy.¹⁰⁸

Na pomnichovskou atmosféru města Plzně měla zásadní vliv skutečnost, že po odtržení pohraničních území se Plzeň ocitla fakticky v německém obklíčení. Do města navíc směřovalo velké množství českých uprchlíků a německých antifašistů ze sudetských oblastí. Mnichovská porážka byla proto v Plzni hmatatelnější než v jiných částech republiky.¹⁰⁹ Přetváření politického života se nevyhnulo ani plzeňské radnici. Nejtransparentnější lokální symbol prvorepublikových poměrů, starosta Luděk Pik, se stal ve své funkci neudržitelným. Tisk začal přetřásat nejrůznější záminky pro jeho odstranění.¹¹⁰ Radniční koalice sociální demokracie a národních socialistů se rozpadala. Národněsocialistická strana zamířila pod vedením JUDr. Augustina Šípa do nově vytvořené SNJ, jejímž krajským předsedou se stal bývalý agrárnícký ministr obrany František Machník. SNJ tak v zastupitelstvu města Plzně získala většinu hlasů. V subjektivně velmi emotivně prožívaném zápase se od Luděka Pika odklonili nejen koaliční partneři z národněsocialistické strany, ale také někteří členové strany sociálnědemokratické, kteří až doposud byli nuceni žít v Pikovu stínu (Antonín Remeš). Právě Antonín Remeš vystřídal Luděka Pika v čele plzeňské levice a stal se krajským předsedou NSP.¹¹¹ Luděk Pik byl v prosinci 1938 donucen rezignovat na post starosty města Plzně. Rezignace byla okresním úřadem ohleduplně přijata až 1. ledna 1939 - Luděk Pik tak setrval ve svém úřadu téměř dvacet let.¹¹² Jeho odchod z politické scény byl však proveden neuctivě,

---

¹⁰⁷ Jan KUKLÍK: *Sociální demokraté ve druhé republice*. Univerzita Karlova, Praha 1992, s. 148.

¹⁰⁸ Jan GEBHART - Jan KUKLÍK: *Druhá republika 1938-1939, Svár demokracie a totality v politickém a kulturním životě*. Paseka, Praha 2004, s. 315; Jan GEBHART - Jan KUKLÍK: *Pomnichovská politika KSČ a její reflexe v Kominterně*, in: Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu IV. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 2005, s. 55-71.

¹⁰⁹ Vojtěch LAŠTOVKA: *Plzeň v boji proti fašismu...*, s. 22.

¹¹⁰ Kritizovány byly zejména Pikovy majetkové poměry. AMP, Luděk Pik, inv. č. 27826 279/88, koncept pamětí z 1941-1942.

¹¹¹ Kolektiv autorů: *Dějiny Plzně III...*, s. 237-328.

¹¹² AMP, Luděk Pik, inv. č. 27754 279/16, dopis náměstka starosty JUDr. Augustina Šípa Luděku Pikovi, č. 75/39, z 2.1. 1939.

bez zjevnějšího projevu vděku za jeho dlouholetou práci.¹¹³ Největším příkořím pro Lud'ka Pika byla patrně okolnost, že štvavé články proti jeho osobě nebyly dementovány sociálnědemokratickým deníkem *Nová doba*. Právě v Nové době totiž Luděk Pik na Plzeňsku v roce 1901 začínal svoji kariéru jako redaktor, po celou dobu svého působení v Plzni do ní nepřestal psát a až do února 1939 byl také formálně jejím vydavatelem a vlastníkem. Redaktoři *Nové doby* Josef Jirout a František Hatina se však ve vnitrostranickém konfliktu postavili na Remešovu stranu. Luděk Pik zůstal pro svou spjatost s prvorepublikovým režimem politicky nežádoucí osobou také v poválečných poměrech, kdy byl znovu programově odstaven od stranických aktivit (viz kapitola *Krajské vedení sociální demokracie 1945-1946*). Mnichovská kapitulace poškodila v očích společnosti celkový obraz první republiky na velmi dlouhou dobu a sociální demokracie měla v poválečné atmosféře jen omezenou možnost se přihlásit k prvorepublikovým tradicím a symbolům.

Vedoucí představitelé plzeňské sociální demokracie se v období druhé republiky a prvního roku protektorátu „kompromitovali“ řadou veřejných prohlášení, ke kterým je nejprve nutila loajálně opoziční politika NSP a posléze snaha setrvat na svých místech a „zachránit, co se dá“. Tento způsob myšlení byl u představitelů československé politiky v počátečním období protektorátu běžný a veřejnost ho ve své většině podporovala. Antonín Remeš se stal krajským vedoucím Národního sjednocení (NS), hnutí které vznikalo v dubnu 1939 jako náhražka dosavadních politických stran a do jehož řad se v daných poměrech přihlásil spontánně téměř celý národ. Sociálnědemokratický krajský deník *Nová doba*, nyní již pod hlavičkou NS, byl nucen otiskovat „aktivistické“ články, které povinně vycházely ve všech novinách. Toto mezidobí v životech předních plzeňských sociálních demokratů skončilo v září 1939, kdy německá armáda napadla Polsko a z veřejného života byla preventivně odstraněna většina bývalých funkcionářů demokratických socialistických stran. Vedoucí pracovníci plzeňské sociální demokracie byli tehdy hromadně pozatýkáni a uvězněni v koncentračním táboře Buchenwald. Z předních plzeňských sociálních demokratů zde byli vězněni například Antonín Remeš, Josef Jirout a František Hatina.¹¹⁴ Přestože plzeňští sociální demokraté svým protektorátním působením nevybočovali z dobového průměru a někteří z nich zároveň tajně spolupracovali se vznikajícími odbojovými centrály, bylo po válce možné jejich údajný „aktivismus“ použít osekáný o dobové realie jako působivý

---

¹¹³ Již v únoru 1939 bylo zastupitelstvo města Plzně rozpuštěno a nahrazeno jmenovaným vládním komisařem. Jan MAUR: *K plzeňským událostem v letech 1938-1939*, in: MZK 7, Plzeň 1970, s. 59-63.

¹¹⁴ Kolektiv autorů: *Dějiny Plzně III...*, s. 251.

argument KSČ (viz kapitola Vztah komunistické Pravdy k regionálnímu tisku ostatních politických stran).¹¹⁵

Komunistická strana na Plzeňsku vybudovala již v období druhé republiky své první ilegální krajské vedení kolem poslance Ottý Synka.¹¹⁶ Tato odbojová skupina vznikla na původním půdorysu hlavních osobností posledního legálního krajského sekretariátu KSČ. Jednalo se jen o úzkou společnost neaktivnějších komunistů, která zaměřovala svou činnost zejména na produkci a rozšiřování ilegálních tiskovin. Tématicky se ilegální tisk KSČ na Plzeňsku podobně jako v celostátním měřítku soustředil na kritiku „zrádovské mnichovské politiky buržoazie“. Do kontrastu s tím byla dávána údajná ochota SSSR vojensky podpořit ČSR v září 1938. Z významných poválečných členů strany do organizačního okruhu prvního ilegálního KV KSČ patřili v Plzni Jaroslav Heřman, Václav Kolena, Jan Souček, Václav Kovařík, Josef Tyrpekl a Zdeněk Blud'ovský. Ještě za druhé republiky bylo ilegální vedení KSČ na Plzeňsku po sérii domovních prohlídek 13. února 1939 pozatýkáno a jedenáct osob bylo odsouzeno k několikaměsíčním trestům odnětí svobody.¹¹⁷ Dříve než tyto tresty vypršely, byly české země 15. března 1939 obsazeny německou armádou.

V Plzeňské NSP svůj vliv komunisté významnějším způsobem uplatňovali pouze v některých lokalitách (například Kaznějov).¹¹⁸ Rozsáhlejší spolupráce komunistů a bývalých sociálních demokratů se rozvinula pouze na půdě mládežnické organizace NHPM. Na župním sjezdu sociálnědemokratické mládeže v únoru 1938 zvítězili zastánci „levé“ orientace, kritizující krajské vedení strany. Do čela NHPM na Plzeňsku se proto prosadili exponenti dřívějšího komunistického Svazu mladých. Po přechodu NHPM do ilegality v dubnu 1939 se vedoucím plzeňské krajské organizace stal Jaroslav Koča, který byl zároveň spojkou k ilegálnímu ÚV KSČ. S Jaroslavem Kočou spolupracoval tehdy také poválečný tajemník mládeže KV KSČ v Plzni Josef Kolečko. Od prosince 1939 do května 1940 byla zatčena většina hlavních pracovníků NHPM na Plzeňsku.¹¹⁹

---

¹¹⁵ Například redaktor Nové doby Josef Jirout byl po druhé světové válce soustavně napadán komunistickým tiskem pro své „aktivistické“ články z roku 1939.

¹¹⁶ Otto Synek se narodil v roce 1900 v Praze. V mládí byl organizován v národněsocialistické straně. V roce 1923 vstoupil do KSČ. Od roku 1927 byl tajemníkem KV KSČ v Praze, v letech 1932-1933 působil ve stejné funkci v Plzni, v letech 1934-1935 opět v Praze a v letech 1936-1938 znovu v Plzni. V parlamentních volbách v roce 1935 byl zvolen poslancem. V únoru 1939 byl zatčen pro ilegální činnost na Plzeňsku, po svém propuštění se za protektorátu stal v roce 1939 organizačním tajemníkem prvního ilegálního ÚV KSČ. V únoru 1941 byl zatčen gestapem a popraven.

¹¹⁷ Vojtěch LAŠTOVKA: *Boj pracujícího lidu...*, s. 12-17.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 44.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 47.

Protektorát

Odbojová činnost za protektorátu, nesoucí s sebou velká osobní rizika, byla záležitostí pouze malé části společnosti. V prvních letech okupace sice existovaly i větší celonárodní projevy odporu (28. říjen 1939), ale ty se silící brutalitou nového režimu přestaly být v zájmu zachování národa účelné i vůbec možné. Dřívější sjednocování politického života druhé republiky se projevilo v době nacistické okupace budováním odbojových organizací na jiném než úzce stranickém principu. Vznikaly spíše odbojové skupiny provozující svou činnost v okruhu myšlenkově spřízněných osob či na profesním půdorysu - političtí stoupenci Dr. Edvarda Beneše (Politické ústředí), levicoví intelektuálové (Petiční výbor Věrní zůstaneme) a vojáci (Obrana národa). Tyto odbojové organizace inklinovaly s postupem doby k vzájemné spolupráci, jejímž projevem byl vznik jednotné odbojové centrály Ústřední vedení odboje domácího (ÚVOD). ÚVOD shromažďoval strategicky podstatné informace o přesunech německých vojsk, o průmyslové výrobě i názorech domácího obyvatelstva a poskytoval je západnímu exilu. Podstatným znakem nekomunistického odboje, kopírujícího do jisté míry také nálady ve společnosti, byl postupný přesun jeho smýšlení do leva. Představy protektorátních odbojářů o budoucím uspořádání osvobozeného Československa počítaly například se socializací průmyslu. Nekomunistické odbojové organizace byly výrazně ochromeny represivními opatřeními nacistického režimu po příchodu zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha v září 1941 a atentátu na Reinharda Heydricha v květnu 1942.¹²⁰

Obtížné bylo v prvních fázích války rovněž postavení západní exilové reprezentace, v níž si postupně vydobyl dominantní postavení bývalý prezident Dr. Edvard Beneš. Západní spojenci Československa totiž dlouhou dobu váhali s oficiálním uznáním exilové londýnské vlády a ani obnova předmnichovských hranic Československa, či transfer německého obyvatelstva nebyly pro ně nijak samozřejmé. Od června 1941, kdy byl SSSR napaden německou armádou, docházelo ke zřejmému sbližování československé a sovětské diplomacie. SSSR jako první z vítězných mocností druhé světové války uznal československou exilovou vládu (červenec 1941). I ostatní klíčová témata československé diplomacie nacházela v Moskvě většího sluchu než v Londýně. V prosinci 1943 proto Československo uzavřelo se SSSR smlouvu o „vzájemném přátelství a spolupráci“. Postup sovětských vojsk na západ od roku 1943 již dával tušit, že poválečná Československá

---

¹²⁰ Jan GEBHART - Jan KUKLÍK: *Dramatické i všední dny protektorátu*. Themis, Praha 1996, s. 288; též: *Velké dějiny zemí Koruny české, svazek XV. a, b*. Paseka, Praha 2007, s. 623, 743,

republika bude nevyhnutelně považovat za svého klíčového spojence právě SSSR a že KSČ se stane na domácí politické scéně jedním z hlavních pilířů nového státu.¹²¹

Protektorátní vláda, která měla v době svého vzniku značnou podporu veřejnosti, nedokázala po zatčení předsedy vlády generála Aloise Eliáše (pracovník odboje) podat demisi a zabránit tak své stále se prohlubující diskreditaci. V obnoveném státě proto pouhé členství v pomnichovské či protektorátní vládě bylo mnohými (zejména KSČ) interpretováno jako závažný projev „národní zrady“.¹²² Občanská část předválečného politického spektra, která utvořila za druhé republiky vládní SNJ, nebyla proto po válce vůbec obnovena. Výjimkou bylo pouze obnovení lidové strany, která se v roce 1938 při vstupu do SNJ rozštěpila a její předseda Jan Šrámek se uchýlil do londýnského exilu. Obnovení agrární strany bylo v roce 1946 zamítnuto, protože všechny poválečné politické strany shodně doufaly, že na svou stranu získají bývalé agrárnícké voliče.¹²³

Komunistická strana byla jedinou politickou stranou, která částečně převedla svoji stranickou strukturu do ilegality. Ve své činnosti postupovala KSČ nezávisle na většině ostatního národního odboje. Po uzavření paktu mezi SSSR a Německem v srpnu 1939 byla její pozice v národním odboji obtížná. Projevovala se jednak deziluze části veřejnosti i členů strany z počínání Sovětského svazu, jednak nedůvěra ostatních složek domácího odboje. Moskevské vedení KSČ tehdy propagovalo zásadu, že válka Německa se západními mocnostmi je konfliktem „oboustranně imperialistickým“. Tento postoj byl však obtížně sladitelný se situací odbojářů v protektorátu. K zásadnímu obratu došlo po napadení SSSR německými armádami 22. června 1941. KSČ tehdy změnila podstatně charakter své odbojové činnosti a počala se věnovat sabotážím a budování ozbrojených skupin. Komunistický odboj se pod vlivem vyhlášení „vlastenecké války“ v SSSR deklaroval jako národně revoluční. Také nekomunistický odboj od června roku 1941 vyhlížel stále s větším očekáváním k východu.¹²⁴

Nejzkušenější garnitura vedoucích funkcionářů KSČ se již v roce 1938 uchýlila do exilu, druhá a třetí garnitura funkcionářů KSČ byla pak v průběhu prvních let protektorátu většinou pozatýkána. KSČ proto během okupace výrazně přetvářela svoji členskou základnu. Ilegální struktury, které se kolem jednotlivých odbojových skupin KSČ utvářely, čerpaly čerstvé síly většinou z řad mladých dělníků a osob dříve organizovaných v demokratických

---

¹²¹ Jacques RUPNIK: c. d., s. 159-189.

¹²² Dušan TOMÁŠEK - Robert KVAČEK: *Obžalována je vláda*. Themis, Praha 1999, s. 236.

¹²³ Václav VEBER: c. d., s. 33; Jiří KOČIAN: *Československá strana národně socialistická...*, s. 91-96.

¹²⁴ Václav KURAL: *Úvahy a poznámky o problémech politiky KSČ v letech 1938-1945*, in: *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu IV. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR*, Praha 2005, s. 72-87; Alena HÁJKOVÁ: *Praha v komunistickém odboji*. Svoboda, Praha 1984, s. 495; Táž: *Strana v odboji - Z dějin ilegálního boje KSČ v letech 1938-1942*. Svoboda, Praha 1975, s. 330.

socialistických stranách. Mnozí z těchto účastníků odboje (později nepřesně označeného za tzv. komunistický odboj) si přitom nebyli v dané době vědomi toho, že pracují pro ilegální KSČ. Velká část mládeže, odborářů a sociálních demokratů, která spolupracovala s komunisty v odboji, se však po válce politicky angažovala v KSČ.¹²⁵

Ještě v březnu 1939 byla na Plzeňsku pozatýkána většina zkušených funkcionářů KSČ v tzv. akci Gitter. Zatčené osoby byly většinou internovány v koncentračním táboře Buchenwald. Plzeňská KSČ, oslabená již dříve zatýkáním v únoru 1939 (viz kapitola Druhá republika), se jen obtížně vzpamatovávala z tohoto těžkého zásahu. Komunistický odboj na regionální úrovni proto neměl podobu rozsáhlé jasně definované stranické organizace, byl spíše záležitostí malých skupinek bývalých členů KSČ spolupracujících z řadou levicově orientovaných nestraníků, kteří svým počtem jasně převažovali. Prostřednictvím osob vysílaných z pražského ústředí byla pak tato seskupení utvářena na přirozeném principu osobní známosti napojována na centrální odbojové organizace KSČ. V červenci 1939 byl organizací ilegálního hnutí na Plzeňsku pověřen ústřední instruktor Karl Aksamit¹²⁶, který zde vytvořil druhý ilegální KV KSČ. V době od září 1940 do jara 1941 byla však organizace ochromena rozsáhlým zatýkáním. (Z poválečných funkcionářů KSČ se na odbojové práci druhého ilegálního KV KSČ podíleli především soudruzi z Přeštic, Matěj Bálek a Dr. Václav Stehlík.)¹²⁷

Relativně nezávisle fungovala na Plzeňsku od konce roku 1938 síť spolupracovníků komunistického dělnického funkcionáře Josefa Hrdličky¹²⁸, která zaopatřovala podporu rodinám uvězněných komunistů. Část svých spolupracovníků znal Josef Hrdlička již z třicátých let, z dob tzv. Špionážní aféry ve Škodových závodech (Karel Štekl). Část z nich tvořili naopak starší komunističtí funkcionáři, vyloučení z KSČ na přelomu dvacátých a třicátých let jako odpůrci „bolševizace“.¹²⁹ V listopadu 1941 navázala Hrdličkova skupina

---

¹²⁵ Tamtéž.

¹²⁶ Karel Aksamit se narodil v roce 1897. Byl členem KSČ od založení strany. Od roku 1926 pracoval v prezidiu Revoluční sportovní internacionály v Moskvě. Na Plzeňsko přišel z pověření prvního ilegálního ÚV KSČ v červenci 1939 a pracoval zde do jara 1940. Po krátkém působení na Moravě se Karel Aksamit skrýval v Losině u Plzně. V roce 1943 se stal členem třetího ilegálního ÚV KSČ sídlícího v Berouně. V červnu 1944 spáchal sebevraždu, aby nebyl zadržen gestapem.

¹²⁷ Vojtěch LAŠTOVKA: *Boj pracujících lidu...*, s. 29-43.

¹²⁸ Josef Hrdlička se narodil v roce 1881 v Přešticích. Pracoval jako dělník ve Škodových závodech. Již v roce 1917 se podílel na organizování rozsáhlé stávky škodováků. Patřil k zakladatelům KSČ a v roce 1929 také k příznivcům „bolševizace“ strany. Ve třicátých letech byl odsouzen v tzv. špionážním procesu ve Škodových závodech k několikaletému trestu odnětí svobody. V září 1938 byl amnestován. Od roku 1925 do svého zatčení působil rovněž v zastupitelstvu města Plzně. Na počátku okupace nebyl uvězněn jen díky těžké srdeční chorobě. Zapojil se aktivně do odbojové činnosti a byl významným spolupracovníkem Emila Sirotky. V dubnu 1943 byl zatčen a v srpnu 1944 popraven v Drážďanech.

¹²⁹ Šlo například o Václava Baiera, Antonína Dolečka a Karla Horníka. Vojtěch LAŠTOVKA: *Boj pracujících lidu...*, s. 52.

spojení s instruktorem druhého ilegálního ÚV KSČ Emilem Sirotkem¹³⁰, pod jehož vedením byl posléze na Plzeňsku ustaven třetí ilegální KV KSČ v Plzni. V roce 1942 tato velmi rozvětvená organizace spolupracovala s přibližně 1 200 osobami na území celých západních Čech. Drtivá většina z těchto účastníků tzv. komunistického odboje pocházela z řad dělníků před válkou neorganizovaných v KSČ, zpravidla bývalých sociálních demokratů. Na činnosti třetího KV KSČ se podílel také pozdější poválečný předseda KV KSČ v Plzni Václav Telín.¹³¹ Sirotkova organizace byla rozbita rozsáhlým zatýkáním v březnu 1943. Zatýkání gestapa se tehdy přeneslo i do jednotlivých okresů a závodů, zejména do Škodovky. V létě 1943 pak bylo internováno několik set plzeňských dělníků do koncentračního tábora v Buchenwaldu. Ironií osudu tak zkušený komunističtí funkcionáři, izolovaní v březnu 1939 do Buchenwaldu, získali znovu možnost ideově působit na dělníky Škodových závodů, tentokrát v prostředí koncentračního tábora (Viz kapitola Skupiny komunistických funkcionářů utvořené před 5. květnem 1945).¹³²

Další skupiny tzv. komunistického odboje udržující pravidelné styky s pražskými odbojovými centrály se na Plzeňsku začaly utvářet až v roce 1944. Nejvýznamnější byla odbojová organizace Bojové skupiny, která se v květnu 1945 stala základající složkou poválečné KSČ na Plzeňsku. O situaci nejvýznamnějších odbojových skupin na Plzeňsku na konci války je pojednáno v jiné kapitole (viz kapitola Skupiny komunistických funkcionářů utvořené před 5. květnem 1945).

---

¹³⁰ Emil Sirotek se narodil v roce 1902 v Sasku. Od roku 1934 působil jako okresní tajemník KSČ v Kolíně. Byl interbrigadistou ve Španělsku. V roce 1941 se vrátil z Německa do Čech a druhý ilegální ÚV KSČ ho vyslal na Plzeňsko. V březnu 1943 byl zatčen a v dubnu 1944 popraven v Drážďanech.

¹³¹ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, Krajská disciplinární komise, kart. č. 572, spis č. 312; SOA v Plzni, MLS Plzeň, zn. Lvs 3036/46.

¹³² Vojtěch LAŠTOVKA: *Boj pracujícího lidu...*, s. 53-83.

Levicová část regionální politické scény na Plzeňsku 1945-1948

Poválečná politická konstelace obnoveného Československa byla předběžně projednána prezidentem Dr. Edvardem Benešem a exilovým vedením KSČ již na moskevských jednáních v prosinci 1943. Beneš byl tehdy po návštěvě Stalina utvrzen ve své iluzi o budoucí demokratizaci SSSR a o možnosti spolupráce s KSČ v obnoveném státě.¹³³ V březnu 1945 se pak sešli v Moskvě zástupci nekomunistických exilových politických stran se zástupci KSČ a konkretizovali složení i program nové vlády.¹³⁴ (Schůzky se jako třetí politická síla účastnili též zástupci Slováků). KSČ v jednání důkladně využila dobrou přípravu i pozice, které jí garantovala autorita SSSR, a obsadila ve vládě nejdůležitější mocenské resorty (ministerstvo vnitra, zemědělství, informací a zprostředkovaně též ministerstvo obrany). Nekomunističtí zástupci v téměř úplné míře akceptovali programové požadavky KSČ. Hlavními novinkami v poválečné obnově státu bylo znárodnění velkých průmyslových podniků a bank, transfer německého obyvatelstva, úzké spojení se SSSR, nahrazení dřívějších správních orgánů nově vytvořenou strukturou národních výborů a omezení spektra politických stran zákazem těch prvorepublikových politických subjektů, které se podílely na správě státu v éře nesvobody. Na těchto bodech se v zásadě shodovaly všechny zúčastněné politické strany.¹³⁵ Páteř nového vládního systému utvořila šestice povolených politických stran sdružených v Národní frontě Čechů a Slováků - v českých zemích Komunistická strana Československa (KSČ), Československá strana národně socialistická (ČSNS), Československá sociální demokracie (ČSSD), Československá strana lidová (ČSL) a na Slovensku Komunistická strana Slovenska (KSS) a Demokratická strana (DS).¹³⁶

Nová vláda 5. dubna 1945 oficiálně vyhlásila svůj program na území ČSR v Košicích a ihned po osvobození Prahy převzala 11. května 1945 do svých rukou řízení státu od České národní rady (ČRN), vedoucího orgánu květnového pražského povstání.¹³⁷

---

¹³³ Václav VEBER: c. d., s. 16-19.

¹³⁴ Košický vládní program, www.khi.zcu.cz/Kvp.htm (navštíveno 27.11. 2007).

¹³⁵ Václav VEBER: c. d., s. 21-26.

¹³⁶ Tamtéž, s. 30; Jiří MALÍŘ - Pavel MAREK a kol.: c. d., s. 1125-1224.

¹³⁷ Stanislav KOKOŠKA: *Praha v květnu 1945. Historie jednoho povstání*. Lidové noviny, Praha 2005, s. 277.

Revoluční národní výbor v Plzni 1945

Na sjednocení jednotlivých odbojových proudů na Plzeňsku na jaře 1945 měli výrazný podíl zejména komunističtí odbojáři, kteří udržovali spojení s centrálními odbojovými organizacemi v Praze (viz kapitola Skupiny komunistických funkcionářů utvořené před 5. květnem 1945). Komunisté proto v Revolučním národním výboru (RNV) v Plzni, který byl vedoucí silou protinacistického povstání 5. května 1945 a posléze i politického života v osvobozené Plzni, zaujímali velice silné pozice.¹³⁸ Podle seznamů ze 7. května 1945 čítal RNV v Plzni přibližně 87 členů, z nichž 18 osob bylo členy KSČ, 17 bylo bývalými členy sociální demokracie, 10 bývalými národními socialisty, 1 bývalý lidovec a u 41 osob se nepodařilo zjistit politická příslušnost. Složení RNV se tedy vedle vysokého podílu členů KSČ vyznačovalo též, pro domácí odboj poměrně typickým, velkým počtem bezpartijních osob.¹³⁹ RNV byl přitom nejen klíčovou správní institucí v samotném městě Plzni a v plzeňském okrese, ale dočasně převzal patronát také nad pohraničními oblastmi západních Čech.¹⁴⁰

Již v revolučních dnech začaly jednotlivé politické strany budovat na Plzeňsku své první legální stranické struktury a rozšiřovat svoji organizační síť do vzdálenějších venkovských oblastí. Ještě v průběhu května 1945 byly pak provizorní krajské řídicí orgány politických stran přebudovány po návratu předválečných funkcionářů z koncentračních táborů. Postupný proces výstavby politických stran přetvářel revoluční politicky ne příliš diferenciovaný veřejný život v pevně organizovaný systém vlády politických stran Národní fronty. RNV v Plzni, který měl k výkonu své pravomoci fakticky pověření pouze od odbojových organizací, byl proto 16. července 1945 rekonstruován na základě dohody politických stran.¹⁴¹ Tzv. konsolidační volba nového ONV v Plzni nebyla v porevolučních poměrech provedena běžným demokratickým způsobem podle volebních seznamů, ale prostřednictvím veřejné aklamace jednotné kandidátky na náměstí. Běžní občané měli teoretickou možnost ovlivnit výsledné složení ONV vznesením námitek proti některým kandidátům, pokud by tito

---

¹³⁸ Ivan MARTINOVSKÝ a kol.: c. d., s. 367; Jiří JELEN: *Odbojová organizace 2. lehká divize...*, s. 257-258; Vojtěch LAŠTOVKA: *Protifašistický odboj na Plzeňsku v předvečer květnového povstání...*, s. 20-33; Vladimír BRICHTA - Miloslav BĚLOHLÁVEK - Hynek GLOSER: *Plzeň 1945-1970...*, s. 136, 192.

¹³⁹ Karel KOVAŘÍK: *K některým otázkám vytvoření RNV v Plzni a jeho úloze při vyvrcholení protifašistického odboje*, in: MZK 6, Plzeň 1968, s. 14-29.

¹⁴⁰ Vladimír BRICHTA - Miloslav BĚLOHLÁVEK - Hynek GLOSER: *Plzeň 1945-1970...*, s. 139-140.

¹⁴¹ Dne 13. července 1945 zveřejnila Pravda seznam kandidátů KSČ pro nadcházející volbu do nového ONV v Plzni. Do ONV byli kandidováni za KSČ: J. Ullrich, F. Hrubeš, B. Jungman, E. Kropáček, V. Krausová, V. Hrabě, JUDr. R. Blank, J. Hrbek, B. Gregor, F. Filip, V. Nezbeda, A. Manclová, F. Trsek, V. Pech, B. Šroubek, T. Beneš, A. Spourová, M. Žabka, B. Kokešová, E. Šedivec, A. Braudtner, F. Kraus, G. Rada, F. Lindmajer, J. Hřích a V. Fišer. Naši kandidáti, Pravda, 13.7. 1945, s. 2.

byli podezřelí z národní nespolehlivosti. Fakticky však proces sestavování kandidátky do ONV probíhal plně pod kontrolou politických stran. Touto procedurou bylo „zvoleno“ 60 členů nového ONV v Plzni za samotné město Plzeň a 30 dalších za okolní oblasti plzeňského okresu. Komunistická strana si udržela výsadní postavení na plzeňské politické scéně a v novém ONV obsadila 27 míst. Národní socialisté a sociální demokraté obdrželi po 18 mandátech a lidovci 12 mandátů. Zbývajících 15 členů ONV připadlo na tzv. odborníky, mezi něž však náležely také osoby otevřeně sympatizující s některou z politických stran.¹⁴² Předsedou ONV a primátorem města Plzně byl 19. července 1945 zvolen komunista Josef Ullrich.¹⁴³

Jednotná působnost ONV v Plzni pro území celého plzeňského okresu a zároveň pro území samotného statutárního města Plzně (podřízeného přímo ZNV v Praze) vyvolávala však řadu kompetenčních obtíží. Ministerstvo vnitra proto 23. srpna 1945 vydalo výnos, který předpokládal rozdělení ONV v Plzni na samostatný MNV statutárního města Plzně (s působností v samotném městě) a ONV Plzeň-venkov (s působností pro ostatní části plzeňského okresu). Do ONV Plzeň-venkov byly 30. září 1945 provedeny zvláštní volby prostřednictvím volitelů, MNV statutárního města Plzně naopak navázal svým složením na dřívější ONV v Plzni. Oba nové orgány konaly ustavující schůze 6. listopadu 1945.¹⁴⁴

Také volby do Prozatímního národního shromáždění (PNS) 14. října 1945 byly fakticky pouze vysláním delegátů jednotlivých politických stran bez možnosti občanů ovlivnit složení nového parlamentu.¹⁴⁵

Obtíže obnovy sociální demokracie v roce 1945

Sociální demokracii se v poválečném období nepodařilo na Plzeňsku obnovit své dřívější dominantní postavení. ČSSD nebyla na rozdíl od KSČ nucena od roku 1938 budovat své stranické struktury ilegální cestou, ztratila však na počátku okupace svou organizační síť a za války nevytvářela takové odbojové organizace, které by v ilegalitě alespoň formálně či nevědomě navazovaly na dřívější stranické struktury. Na konci války tak sociální demokracie na Plzeňsku na rozdíl od KSČ nedisponovala srovnatelnou organizační základnou k šíření

---

¹⁴² Ivan MARTINOVSKÝ a kol.: c. d., s. 383; Vladimír BRICHTA - Miloslav BĚLOHLÁVEK - Hynek GLOSER: *Plzeň 1945-1970...*, s. 140-142.

¹⁴³ Předsedou ONV a primátorem Plzně zvolen s. Ullrich, *Pravda*, 20.7. 1945, s. 1.

¹⁴⁴ Ivan MARTINOVSKÝ a kol.: c. d., s. 386; Vladimír BRICHTA - Miloslav BĚLOHLÁVEK - Hynek GLOSER: *Plzeň 1945-1970...*, s. 142-143.

¹⁴⁵ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 87, zápis schůze předsednictva KV 12.9. 1945; tamtéž, zápis schůze předsednictva KV 24.9. 1945; tamtéž, zápis schůze předsednictva KV 2.10. 1945.

svého vlivu. Velká část bývalých členů i funkcionářů sociální demokracie byla navíc po válce ochotná vstoupit do KSČ. Do komunistické strany přecházeli mnohdy mladí sociální demokraté i zkušení předváleční funkcionáři sociální demokracie již v koncentračních táborech za okupace. Také kontakty sociálních demokratů v odbojových organizacích vyvrcholily často poválečným vstupem do KSČ. V plzeňském prostředí, kde většina dělníků byla před válkou organizována v sociální demokracii nebo v jejích satelitních organizacích, se tento proces stal obzvláště významným a výrazně omezoval organizační možnosti sociální demokracie. Vlna přestupů v sociální demokracii totiž zasáhla zejména střední a nižší kádry funkcionářů, na kterých do značné míry stála vlastní stranická práce na závodech. Organizační zpráva ČSSD později hodnotila situaci sociální demokracie v květnu 1945 takto: „Objektivní podmínky, za kterých jsme přistupovali k obnovení strany, nebyly pro nás příznivé. Zejména v prvních porevolučních měsících bylo nutné zdolávat velké obtíže. [...] Překonávání nejistoty o další existenci strany bylo zatíženo počátečním nedostatkem funkcionářů. Ztráty, které jsme utrpěli na funkcionářském kádru v době okupace, byly zvýšeny, zejména v nižších orgánech, o ty, kteří přešli do jiného [(komunistického)] tábora. U těch, kteří pak zbyli, byla organizační práce podstatně ztížena nejistotou, kterou někteří z nich byli zasaženi. Proto první měsíce byly vyplněny přesvědčováním vlastních funkcionářů a shromažďováním bývalých příslušníků.“¹⁴⁶

Plzeňská sociální demokracie ztratila v průběhu války nejen svoji organizační síť a podstatnou část členstva a funkcionářů, ale také odborové organizace, o něž se opíral její vliv v plzeňských průmyslových závodech. Za okupace došlo k výrazné obměně dělníků v závodech a k růstu podílu nekvalifikovaných pracovníků. Tím byla značně zasažena přirozená kvalifikační struktura zaměstnanců a byla devalvována hodnota kvalifikované práce, která dříve pomáhala udržovat sociálnědemokratické pozice v závodech.¹⁴⁷ Dřívější sociálnědemokratické Odborové sdružení československé nebylo v poválečném atmosféře touhy po nestranné jednotě národa obnoveno. Vznikla naopak celonárodní, teoreticky nadstranická, organizace Revolučního odborového hnutí (ROH), ve které však podstatné pozice získala komunistická strana. Sjednocení odborových organizací tak umožnilo KSČ do značné míry ovládnout jednu z největších opor předválečné plzeňské sociální demokracie.¹⁴⁸ Komunistická strana strpěla část „levých“ sociálních demokratů, kteří často již v květnu 1945

---

¹⁴⁶ NA, AÚML 71, č. 134, organizační stav hnutí 5.9.1946.

¹⁴⁷ Miroslav EISENHAMMER: *Mzdová hladina...*, s. 128-143; Anna BEINHAUEROVÁ - VÁCLAVÍKOVÁ: c. d., s. 77-100.

¹⁴⁸ „Vytvoření jednotného odborového a družstevního hnutí zbavilo stranu velmi důležité a významné opory. [...] Skutečnost, že této opory jsme byli zbaveni, je také jedním z důvodů, pro které jsme a budeme nuceni budovat si rozsáhlejší organizační aparát stranický.“ NA, AÚML 71, č. 134, organizační stav hnutí 5.9.1946.

požádali o členství v KSČ, ve vedoucích funkcích odborového hnutí a podporovala jejich iluzi o výstavbě nestranických odborů. Sama ostatně v roce 1945 neměla mnoho zkušených předválečných odborových pracovníků. Odboroví pracovníci pak vystupovali i v rámci sociální demokracie jako specifická složka strany, která byla obecně ochotnější spolupracovat s KSČ a byla do jisté míry nezávislá na krajském vedení strany (viz kapitola Krajská odborová rada v Plzni 1945-1948).¹⁴⁹

Situaci na závodech ještě zhoršovala skutečnost, že sociální demokracie dlouho nechápala zvýšený význam závodních stranických organizací. Po sjednocení odborového hnutí byly totiž právě závodní stranické organizace neúčinnějším nástrojem k politické práci ve velkých průmyslových podnicích. Komunistická strana měla zkušenosti s provozem závodních buněk již z meziválečného období a po válce pomocí stranických závodních organizací začlenila do svých řad v prvních měsících obnoveného státu většinu dělníků plzeňských závodů. Sociální demokracie naopak začala budovat své stranické závodní organizace až se značným zpožděním za KSČ (počátkem října 1945) a pouze jako pomocné stranické struktury, nikoli jako plnoprávné organizační jednotky strany.¹⁵⁰

V květnu 1945 byla sice sociální demokracie jednou ze suverénních politických stran Národní fronty, ale z úst řady sociálních demokratů se ozývaly hlasy po vzniku jednotné socialistické strany zahrnující i komunisty.¹⁵¹ Komunistická strana již v exilu odmítla sloučení se sociální demokracií, protože nechtěla narušit svou organizační jednotu příchodem čelných sociálních demokratů a plánovala spíše využít sociální demokracii jako samostatnou stranu ke společnému prosazování reformních kroků v novém státě. Veřejně hlášané úvahy o sloučení sociální demokracie a KSČ byly ukončeny až 17. června 1945,¹⁵² kdy byl dohodou všech tří socialistických stran Národní fronty ustaven Národní blok pracujícího lidu měst a venkova (tzv. socialistický blok), na jehož základě pak docházelo v roce 1945 k užší

---

¹⁴⁹ Pavla VOŠAHLÍKOVÁ: c. d., s. 69-72.

¹⁵⁰ „Pro budování závodních politických organizací rozhodli jsme se poněkud později než ostatní politické strany. [...] Šlo o stanovisko, které zaujala celá řada našich krajů a také zkušení odboroví funkcionáři, kteří se obávali, aby budování závodních politických organizací neohrozilo jednotu odborového hnutí. Když však se nám nepodařilo přesvědčit ostatní politické strany, které setrvaly na svém stanovisku, přikročili jsme rovněž k budování závodních politických organizací. [...] Ukázalo se, že tyto mohou být velmi důležitým prostředkem agitační práce. [...] Základní jednotkou hnutí považujeme místní politickou organizaci. Závodní politické organizace jsou pomocným orgánem. [...] Každý člen závodní organizace musí být členem příslušné organizace místní v místě svého bydliště.“ Členové závodních organizací museli především náležet do organizací místních, kde také platili stranické příspěvky. Podobné nerovnoprávné postavení závodních organizací fungovalo také v ČSNS. NA, AÚML 71, č. 134, organizační stav hnutí 5.9.1946; tamtéž, zápis zastupitelstva Československé sociální demokracie ze 14. 9. 1946; Pavla VOŠAHLÍKOVÁ: c. d., s. 69-72; Jiří MALÍŘ - Pavel MAREK a kol.: c. d., s. 1125-1224..., s. 1166-1167; Jiří KOCIAN: *Československá strana národně socialistická*..., s. 46-48.

¹⁵¹ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. 297, zápis schůze sekretariátu 2. 7. 1945; Pavla VOŠAHLÍKOVÁ: c. d., s. 43-45; Luděk PIK: *Dvě stě milionů vteřin. Reportáž a povídky*. E. Kosnar, Plzeň 1946, s. 133-146.

¹⁵² Československá sociální demokracie se s nikým nesloučí, *Nový den*, 18.5. 1945, s.1.

kooperaci všech socialistických politických stran jakožto nezávislých subjektů.¹⁵³ Mezi určitou částí potenciálních voličů sociální demokracie však ještě v roce 1946 panovaly obavy z možného sloučení sociální demokracie a KSČ. Sociální demokraté proto museli v prvních poválečných letech veřejně zdůvodňovat i pouhou opodstatněnost samostatné existence svojí strany.¹⁵⁴

Ztráta pozic mezi osobami dělnických profesí ve prospěch KSČ (Viz kapitola Početnost a struktura členské základny KSČ na Plzeňsku 1945-1948) vedla sociální demokracii ke snaze získávat nové členy z řad středních vrstev. Členská základna sociální demokracie prodělávala proto v letech 1945-1948 zjevnou obměnu.¹⁵⁵ Předválečný podíl dělníků uvnitř strany poklesl po válce z 60 na 30 %. Snaha o rozšíření členské základny sociální demokracie vedla mimo jiné na XX. sjezdu v říjnu 1945 k vypuštění slova „dělnická“ z původního názvu strany (Československá sociálně demokratická strana dělnická).¹⁵⁶ Podrobnější rozbor členské základny sociální demokracie je uveden na jiném místě této práce (viz kapitola Sociální demokraté a národní socialisté na Plzeňsku v letech 1945-1948).

Lehkost, s jakou KSČ v roce 1945 obsadila „uprázdněné“ předválečné pozice sociální demokracie v plzeňských závodech, ilustruje také nervozita funkcionářů KSČ, kterou vyvolalo budování sociálnědemokratických závodních stranických organizací ve Škodovce na počátku října 1945. V té době ve Škodových závodech působila již téměř desetitisícová organizace KSČ (podnik měl 12 000 zaměstnanců).¹⁵⁷ Sociální demokraté rozšiřovali po závodu tiskopis přihlášky do své strany společně s odhláškou z KSČ.¹⁵⁸ KSČ proto musela své rychle získané oblasti vlivu ubránit před vzrůstající činností dosud pasivnějších nekomunistických stran. Závodní rada se snažila neúspěšně agitaci ostatních stran v podniku zakázat. Budování organizací ostatních politických stran ve Škodovce některé členy KV KSČ natolik zaskočilo, že propadali pesimismu, že se velká část dřívějších sociálních demokratů vrátí do své mateřské strany. Malá aktivita na členských schůzích KSČ ve Škodovce měla být

---

¹⁵³ Pavla VOŠAHLÍKOVÁ: c. d., s. 43-44.

¹⁵⁴ Počáteční nejistotu sociální demokracie překonala až na podzim roku 1945. Největší přírůstek členů zaznamenala strana v březnu 1946. Členskou kartotéku sociální demokracie zavedla podobně jako KSČ až po volbách v roce 1946. Řádné stranické legitimace vydávala sociální demokracie od roku 1947. NA, AÚML 71, a. j. č. 134, zápis zastupitelstva Československé sociální demokracie z 14.9. 1946.

¹⁵⁵ „To je nám umožněno tím, že jsme rozšířili svoji organizační základnu mezi vrstvy, jejichž příslušníci byli u nás dříve organizováni jen výjimečně nebo v malé míře.“ Tamtéž, organizační stav hnutí 5.9. 1946.

¹⁵⁶ Pavla VOŠAHLÍKOVÁ: c. d., s. 45-47.

¹⁵⁷ Ve Škodovce působilo 47 organizací KSČ s 9297 členy. NA, KSČ-ÚV-100/4, sv. 1, a. j. č. 6, zápis jednání organizačního oddělení sekretariátu ÚV KSČ; tamtéž, sv. 36, a. j. č. 232, Zpráva závodní organizace Škoda o stavu členstva k 15. 9. 1945.

¹⁵⁸ Na zasedání předsednictva KV KSČ zaznělo varování okresního tajemníka Bohuslava Šroubka, že 9000 dělníků by mohlo ve Škodovce vystoupit z KSČ. SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, a. j. č. 87, zápis ze schůze předsednictva KV KSČ 5.10. 1945; tamtéž, zápis ze schůze předsednictva KV KSČ 16.10. 1945.

proto napravena rozdělením velkých závodních organizací na menší celky. Aktivizování členů komunistických organizací mělo zabránit sociálnědemokratické recidivě. Vzniklou paniku zmírňoval svým proslovem na plenárním zasedání KV KSČ v Plzni také politický tajemník kraje Karel Štekl, který prohlásil, že komunistická strana nemusí mít obavy z toho, že ostatní strany budují své organizace. Vzápětí pak stanovil pro stranu tyto podmínky úspěchu: udržení jednoty Národní fronty, budování masové strany a zachování vlivu KSČ na levé části ostatních stran. Konstatoval jasně, že zatím není známo, kdy dojde k mocenskému střetu, ale že na tento konflikt musí být KSČ připravena. Doporučil pověřit nějakou osobu „vedením prací“ v ostatních politických stranách.¹⁵⁹ KSČ tedy v situaci, kdy se musela vyrovnat s omezením svého monopolního postavení, začala vážně počítat s budoucím mocenským střetem.

Krajské vedení sociální demokracie 1945-1946

V celostátním měřítku došlo v sociální demokracii po válce k výrazným změnám také ve vedení strany. Do rozhodujících funkcí nastoupily osoby ochotné ke spolupráci s KSČ a staří předváleční „pravicoví“ funkcionáři byli naopak odsunuti do pozadí. V Plzni tento proces proběhl jenom z části. Do krajského vedení strany se vrátila většina významných předválečných funkcionářů - zejména Antonín Remeš, Josef Jirout a František Hatina. Jednalo se o tu část předválečného vedení sociální demokracie, která v období druhé republiky vystoupila do popředí a ujala se řízení krajské organizace Národní strany práce. Válku pak tito funkcionáři sociální demokracie strávili v koncentračních táborech a v květnu 1945 se po návratu do Plzně stali základem nového krajského vedení strany. Do poválečné plzeňské sociální demokracie tak s sebou přinesli i svoji předválečnou nedůvěru vůči KSČ. Právě oni ovlivnili svým smýšlením „pravicovou“ poválečnou politiku krajské organizace. Vzájemné vztahy krajského vedení sociální demokracie a KSČ navíc výrazně zhoršovaly hromadné přestupy předválečných členů sociální demokracie do komunistické strany. Vedení plzeňské sociální demokracie mělo stále na paměti předválečný vliv svojí strany a pociťovalo rychlý vzestup KSČ jako výraznou křivdu.¹⁶⁰

Výjimku z výše nastíněného pravidla tvořil pouze předválečný dlouholetý starosta města Plzně Luděk Pik. Luděk Pik byl nejtransparentnějším symbolem plzeňské předválečné

---

¹⁵⁹ Tamtéž, a.j. č. 25, Zápis ze schůze širšího krajského vedení 3.10. 1945.

¹⁶⁰ K návratu bývalých sociálních demokratů z KSČ vyzýval velmi důrazně například sociálnědemokratický poslanec Vojta Beneš. Tamtéž, zápis ze zasedání širšího vedení KV KSČ v Plzni 4.5. 1946.

sociální demokracie. Jako takový nebyl pro stranu přijatelný již při restrukturalizaci politického systému druhé republiky a koncem roku 1938 byl proto odstaven z veřejných i stranických funkcí (viz kapitola Druhá republika). Dne 5. května 1945 přijel Luděk Pik do Plzně, ale v dřívějším sociálnědemokratickém spolkovém domě Peklo nenašel nikoho ochotného podílet se na obnově strany, v obavě z možných bojů se proto vrátil zpět do Hradiště u Blovic. Do Plzně přijel znovu 8. května 1945 a na radnici žádal o ustavení krajské pobočky sociální demokracie na základě košického vládního programu. Jako předválečný vydavatel Nové doby chtěl také obnovit vydávání sociálnědemokratického tisku. Komunistický místopředseda RNV v Plzni Václav Hrbek však takový krok údajně odmítl prohlášením, že v Plzni bude ustavena jediná socialistická strana s jediným politickým deníkem. Následujícího dne Luděk Pik navštívil redakci bývalé sociálnědemokratické Nové doby, ale tam byl již přítomen zmocněnec RNV v Plzni a připravovalo se zde vydávání komunistické Pravdy, kterou tiskla bývalá sociálnědemokratická tiskárna Grafika. Luděk Pik byl proto nucen vyčkávat se založením strany do příjezdu košické vlády do Prahy. Dne 11. května 1945 se neúspěšně pokoušel promluvit k Plzni jako předválečný starosta z městského rozhlasu, nebylo mu to však umožněno. Byl naopak zadržen uniformovanou policií z pověření RNV v Plzni, aby nemohl veřejně promluvit na pohřbu sociálnědemokratického funkcionáře Emany Zieglera. Jeho internace byla odvolána až po té, kdy podepsal prohlášení, že nebude podnikat žádné kroky proti RNV v Plzni. S celou akcí byli srozuměni nejen komunističtí, ale také nekomunističtí představitelé RNV, konkrétně předseda RNV Jindřich Krejčík a vedoucí bezpečnostního referátu RNV JUDr. Ladislav Míxa.¹⁶¹ Pikův plzeňský byt, dříve zabraný Němci, byl v květnu 1945 obsazen revolučními gardisty. Údajně se tak stalo z popudu Václava Hrbka, který měl brzy sám na vlastní kůži pocítit podobné praktiky.¹⁶² Jednalo se o poměrně rozšířenou poválečnou metodu, kterou bylo znemožňováno politickým protivníkům dlouhodobější působení ve městě. Dne 16. května 1945 sepsal Luděk Pik protestní dopis prezidentu republiky Dr. Edvardu Benešovi a stranickým předákům Zdeňku Fierlingerovi a Bohumilu Laušmanovi. Stěžoval si na způsoby, kterým RNV v Plzni brání obnovení sociální demokracie.¹⁶³ Kancelář prezidenta republiky však měla v roce 1945 na starost mnoho důležitějších věcí než řešit problémy plzeňského stárnoucího politika a odpověděla proto na Pikův dopis až v červenci 1945. V říjnu 1945 podal Luděk Pik neúspěšnou stížnost proti

---

¹⁶¹ AMP, Luděk Pik, inv. č. 28066 281/82a, rukopis Lud'ka Pika, nedatovaný.

¹⁶² Viz kapitola této práce Období Josefa Ullricha a „předválečného“ vedení KV KSČ 1945-1946.

¹⁶³ AMP, Luděk Pik, inv. č. 28055 281/71, dopis Lud'ka Pika prezidentu republiky 16.5. 1945.

obsazení svého bytu Národním shromáždění a ZNV v Praze.¹⁶⁴ Celá záležitost byla předána ministerstvu vnitra.

První květnové schůze sociálnědemokratických funkcionářů, na které nebyl Luděk Pik vůbec zván, se nesly v duchu prohlášení o vytvoření jednotné strany s KSČ. Schůzím předsedal pozdější předseda okresní organizace sociální demokracie v Plzni Dobroslav Souček¹⁶⁵. Samostatná sociální demokracie byla ustavena teprve po návratu vězňů z předválečných funkcionářů z koncentračních táborů.¹⁶⁶

Ani toto staronové krajské vedení sociální demokracie však o angažmá Luděk Pika nejevilo zájem, protože mělo s Pikem spory již z konce roku 1938, kdy byl Pik odstraněn z vedení vznikající Národní strany práce. Luděk Pik nebyl z těchto důvodů vůbec pozván na první krajskou konferenci strany v Plzni na konci srpna 1945. Jeho jméno bylo v redakční praxi obnoveného sociálnědemokratického tisku pečlivě retušováno ze všech veřejných akcí, včetně pohřbů zasloužilých funkcionářů. Proti vůli krajského vedení poskytla Pikovi jistý politický prostor pouze stranická okresní organizace v Blovicích, která jej vyslala na první poválečný celostátní sjezd strany v říjnu 1945 jako řádného delegáta. Krajské vedení strany však Pikovu vystoupení na sjezdu zabránilo. Podobný osud izolace ve vlastní straně potkal po válce také další celostátně známé představitelé meziválečné sociální demokracie. Předváleční funkcionáři sociální demokracie odsunutí po válce na vedlejší kolej stranického života spolu čile korespondovali. Luděk Pik udržoval přátelské vztahy například s Rudolfem Bechyněm a Vojtěchem Dundrem,¹⁶⁷ ale také s dosud aktivním Vojtou Benešem¹⁶⁸, který byl z vedení strany jako bratr prezidenta republiky obtížně odstavitelný. Luděk Pik tuto skutečnost výstižně glosoval „Kdybys nebyl Vojta Beneš, snad by tě stihl stejný osud, jaký stihl i mnohé

---

¹⁶⁴ Tamtéž, inv. č. 28071 281/87, opis petice Luděk Pika Prozatímnímu národnímu shromáždění 28.10. 1945.

¹⁶⁵ Dobroslav Souček se narodil 25. ledna 1901, byl konstruktérem ve Škodových závodech. Po válce se stal předsedou okresní organizace ČSSD v Plzni.

¹⁶⁶ AMP, Luděk Pik, inv. č. 32478 279/89, deník Luděk Pika psaný v letech 1945-1948, zahrnující též vzpomínky na události po 5.5.1945.

¹⁶⁷ Tamtéž, inv. č. 27987 281/3, dopis Rudolfa Bechyně Luděku Pikovi 17.6. 1946.

¹⁶⁸ Vojta Beneš se narodil 17. května 1878. Povoláním byl učitelem a spisovatelem. Za první světové války se podílel na práci zahraničního odboje v USA. V letech 1922-1925 působil ve funkci zemského školního inspektora v Čechách. Byl místopředsedou Československé obce legionářské a předsedou Zemského ústředí péče o mládež v Čechách. V letech 1928-1932 vykonával funkci předsedy Svazu československého učitelstva. Od roku 1925 byl poslancem a od roku 1935 senátorem Národního shromáždění. Druhou světovou válku strávil v severoamerickém exilu. Po válce byl opět činným na politické scéně. V letech 1946-1948 byl poslancem Národního shromáždění a významným vnitrostranickým oponentem poválečného předsedy ČSSD Zdeňka Fierlingera. Počátkem března 1948 se vzdal poslaneckého mandátu a v březnu 1949 odešel zpět do USA, kde se opět angažoval při činnosti československých exilových orgánů. Zemřel 20. listopadu 1951. Josef TOMEŠ: c. d., s. 33.

jiné.¹⁶⁹ Uvnitř sociální demokracie se začal v roce 1945 vytvářet okruh tzv. staré gardy, výrazně kritické k poměrům v novém státě i v obnovené straně.¹⁷⁰

Luděk Pik požádal již 18. května 1945 o stranický smírčí soud s krajským vedením strany. Vyřízení Pikova sporu se ujal jeho přítel Vojta Beneš. Dne 9. listopadu 1945 se pak konala v Praze schůze Ludka Pika s plzeňskými funkcionáři Františkem Novým (předseda KV ČSSD), Františkem Palánem (krajský tajemník ČSSD) a Antonínem Remešem (místopředseda KV ČSSD). Dozor ústředí zajišťoval generální tajemník strany Blažej Vilím. Pikovi bylo poprvé otevřeně sděleno, že z politických důvodů není jeho veřejné působení pro stranu možné, podobně jako u dalších předválečných funkcionářů (například Dr. Alfred Meissner, Ivan Dérer či Vojtěch Dundr). Luděk Pik slíbil, že pokud mu bude vrácen plzeňský byt, přestěhuje se do Plzně a jeho aktivita na Blovicku bude ukončena.¹⁷¹ Výměnou za Pikovo setrvání v ústraní přestala pravděpodobně sociální demokracie blokovat navrácení jeho plzeňského bytu (bytová komise města Plzně v listopadu 1945 uvolnila Pikův byt).¹⁷² Zpět do Plzně se Luděk Pik nastěhoval až 7. února 1946. Po volbách v květnu 1946 se vnitrostranické poměry v sociální demokracii změnily natolik, že Luděk Pik začal opět veřejně působit na menších stranických akcích, zejména na Rokycansku (kde v roce 1907 poprvé úspěšně kandidoval na poslance). Ve výraznější participaci na stranickém životě mu v roce 1947 začal bránit také zdravotní stav.¹⁷³

Vedle „pravicově“ orientovaných předválečných funkcionářů působily v krajském vedení strany také osoby, které se v květnu 1945 zasazovaly o spojení sociální demokracie a KSČ. Tito zastánci sloučení sociální demokracie s KSČ požádali často již v květnu 1945 o členství v komunistické straně. Vedení komunistické strany však zamítlo jejich přihlášky a vyslalo je pracovat do sociální demokracie, aby byla zajištěna budoucí spolupráce obou stran. Sympatizanti KSČ zaujali v novém krajském vedení sociální demokracie poměrně silné pozice. O členství v KSČ požádali již v květnu 1945 například krajský tajemník KOR v Plzni Ladislav Cígler, tajemník plzeňské pobočky Svazu průmyslu Ing. Josef Šmolík a předseda KV ČSSD v Plzni František Nový. Všichni sice představovali v krajském vedení sociální demokracie jistou umírněnou „levicovou“ opozici, ale v průběhu následujících let se postupně

---

¹⁶⁹ AMP, Luděk Pik, inv. č. 27996 281/12, dopis Ludka Pika Vojtovi Benešovi, listopad 1946.

¹⁷⁰ Vojta Beneš charakterizoval postavení „staré gardy“ sociální demokracie v poválečné politice v dopise Ludku Pikovi například těmito slovy. „Nes filosoficky důsledky revoluce mladých proti starým a věř se mnou, že dojde dříve či později k vystřízlivění z toho opojení, kterým působí každá taková převratná doba.“ Tamtéž, inv. č. 27906 280/80, dopis Vojty Beneše Ludku Pikovi 24.10. 1945.

¹⁷¹ Tamtéž, inv. č. 28088 281/104, zápis z porady 9.11. 1945.

¹⁷² Tamtéž, inv. č. 28053 281/69, dopis Ludka Pika neznámému členu RNV v Plzni 13.5. 1945.

¹⁷³ Tamtéž, inv. č. 32478 279/89, deník Ludka Pika psaný v letech 1945-1948, zahrnující též vzpomínky na události po 5.5.1945.

podřizovali politickému kurzu zkušených „pravicových“ předválečných funkcionářů. Komunistická strana se tak podle vlastního mínění na většinu z nich nemohla v letech 1946-1947 plně spoléhat. V jejich poúnorových kádrových posudcích bylo uvedeno, že „postupně splynuli“ s „pravicovým“ vedením plzeňské sociální demokracie.¹⁷⁴

Posun členské základny sociální demokracie směrem ke středním vrstvám společnosti se projevil také v tom, že členy krajského vedení se stali někteří prvorepublikoví národní demokraté (například plzeňský intelektuál a historik Fridolín Macháček). Na rozdíl od národněsocialistické strany však tyto osoby v sociální demokracii nezískaly výraznější podíl na řízení strany.

Krajské vedení ČSNS 1945-1946

Národněsocialistická strana prožívala po druhé světové válce na Plzeňsku oproti sociální demokracii období vzestupu. ČSNS byla v předválečném období především stranou středních a nižších středních vrstev, organizační nástup KSČ v plzeňských průmyslových závodech proto členskou základnu ČSNS poškodil mnohem méně, než tomu bylo u sociální demokracie. Po druhé světové válce navíc v rámci Národní fronty nedošlo k obnovení středových a pravicových politických stran (s výjimkou strany lidové). Nevyváženost spektra politických stran proto vedla k tomu, že do ČSNS vstupovali také dřívější příznivci zrušených politických stran, zejména národní demokraté a agráři. ČSNS byla již příchodem těchto nových složek předurčena koncentrovat v sobě osoby nespokojené s poválečným růstem moci KSČ. Na rozdíl od meziválečného období, kdy národní socialisté vystupovali po boku sociální demokracie jako její slabší koaliční partner, se tak poválečná ČSNS stávala stranou s největšími ambicemi i možnostmi konkurovat KSČ. Podrobnější rozbor členské základny ČSNS je proveden na jiném místě (viz kapitola Sociální demokraté a národní socialisté na Plzeňsku v letech 1945-1948).¹⁷⁵

Hlavní představitelé národněsocialistické strany na Plzeňsku byli 1. září 1939 zatčeni a uvězněni v koncentračních táborech. Místem jejich pobytu byl podobně jako v případě funkcionářů KSČ a ČSSD většinou koncentrační tábor v Buchenwaldu.¹⁷⁶ Mezi buchenwaldské vězně patřil zejména bývalý náměstek starosty Plzně, starosta plzeňské

---

¹⁷⁴ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 534, charakteristika členů KAV Československé sociální demokracie v Plzni, 1948.

¹⁷⁵ Jiří KOCIAN: *Československá strana národně socialistická...*, s. 85-99.

¹⁷⁶ Kolektiv autorů: *Dějiny Plzně III...*, s. 251.

sokolské župy JUDr. Augustin Šíp¹⁷⁷ a šéfredaktor národněsocialistického regionálního deníku Svobodný směr František Naxera.

Ve dnech květnového povstání v roce 1945 započal práce na obnovení strany JUDr. Karel Křepinský, který se velmi angažoval také v činnosti RNV v Plzni. Byl zřízen sekretariát strany, jehož vedením byl pověřen Josef Kulich¹⁷⁸. Po návratu národních socialistů z Buchenwaldu byl vytvořen akční výbor strany v čele s JUDr. Augustinem Šípem. Členy tohoto výboru se dále stali JUDr. Karel Křepinský, František Presl, Jan Stádník, Eduard Laštovka¹⁷⁹, Jan Děd¹⁸⁰, Jaroslav Procházka, Jan Duroň, Josef Prokop a Božena Rykovská¹⁸¹. Druhým tajemníkem sekretariátu se stal předválečný krajský tajemník svazu zaměstnanců kovoprůmyslu Karel Řehoř^{182 183}.

Příchodem předválečných členů pravicových stran se po válce měnila nejen sociální struktura členské základny ČSNS, ale s jistým zpožděním také její krajské vedení. Vedle předválečných národních socialistů se v průběhu let 1945-1948 v krajském výboru stále více prosazovaly osoby, náležející dokonce k předválečným profilujícím osobnostem plzeňské pravice. Jednalo se zejména o dva významné meziválečné národní demokraty a druhorepublikové funkcionáře Strany národní jednoty Dr. Bohumíra Barcala a lékárníka Jaroslava Doubka. Dr. Bohumír Barcal za druhé republiky působil ve funkci místopředsedy krajské organizace Strany národní jednoty. Oba byli významnými členy plzeňského Rotary

---

¹⁷⁷ JUDr. Augustin Šíp se narodil 12. září 1885 v Plzni. Od roku 1926 byl nepřetržitě (s výjimkou doby okupace) starostou plzeňské sokolské župy. Ve dvacátých letech se angažoval ve Stránského Národní straně práce. V roce 1929 byl však již za národněsocialistickou stranu zvolen prvním náměstkem starosty města Plzně a v této funkci setrval až do rozpuštění rady města Plzně v únoru 1939. Od 1. září 1939 do května 1945 byl vězněn v Buchenwaldu. V roce 1945 se při obecních volbách stal náměstkem předsedy MNV statutárního města Plzně, této funkce se však vzdal, protože byl vyslán jako poslanec do Prozatímního Národního shromáždění. V květnu 1946 byl zvolen poslancem ÚNS a ve funkci setrval až do roku 1948. SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 535, posudek 1948; Kolektiv autorů: *Dějiny Plzně III...*, s. 69.

¹⁷⁸ Josef Kulich odešel 26. října 1946 do Prahy údajně pracovat na přípravách obecních voleb. SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 535, hlášení ze schůze KV ČSNS v Plzni 26.10. 1946, z 30.10. 1946.

¹⁷⁹ Eduard Laštovka byl bývalý škodovák z Hradiště u Plzně. Ve straně působil v opozici. Byl úředníkem Úřadu ochrany práce. Komunistické straně se jevil jako „zdánlivě levý“, ve skutečnosti „bezcharakterní kariérista“. Po únoru 1948 usiloval o funkci poslance a přestoupil do KSČ. SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 535, posudek 1948.

¹⁸⁰ Jan Děd byl povoláním obchodník se sukem v Plzni. Byl za války vězeň. Po válce se stal členem obchodní komory a poslancem za ČSNS.

¹⁸¹ Předválečná členka ČSNS, v roce 1935 byla členkou rady města Plzně.

¹⁸² Karel Řehoř se narodil v roce 1895. Před válkou byl krajským tajemníkem Československé obce dělnické. Od 1.9. 1939 byl zatčen a vězněn v koncentračních táborech. Po návratu do Plzně se okamžitě zapojil do výstavby strany. Stal se organizačním tajemníkem KV ČSNS a tajemníkem plzeňského OV ČSNS. Po odchodu Josefa Kulicha do Prahy vykonával funkci krajského tajemníka ČSNS v Plzni. V říjnu 1946 dostal nabídku stát se krajským tajemníkem KOR, nepřijal ji. Komunistickými zvědy byl hodnocen jako pouhá loutka nastrčená do sekretariátu ČSNS „agrárnickou“ a „národnědemokratickou“ klikou. SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 534, posudky na funkcionáře nekomunistických politických stran, 1947.

¹⁸³ Tamtéž, kart. č. 535, Zpráva o organizačním stavu a činnosti Československé strany národně socialistické v V. volebním kraji plzeňském v roce 1946 pro výroční krajskou konferenci, konanou 12. ledna 1947 v Národním domě Tivoli v Plzni.

klubu. Jaroslav Doubek po válce v národněsocialistické straně vykonával funkci propagačního a tiskového referenta, Dr. Bohumír Barcal se postupem času vypracoval až na post prvního náměstka krajského důvěrníka strany. V této funkci Dr. Bohumír Barcal navíc v letech 1947-1948 fakticky řídil zasedání krajského výboru, protože krajský důvěrník JUDr. Augustin Šíp byl spíše reprezentativní postavou než skutečným vůdcem zákulisní politiky (hrál roli symbolu kontinuity s předválečnou tradicí, zastával prestižní funkci starosty plzeňské sokolské župy a byl časově vytížen poslaneckým mandátem v Praze). Skupina bývalých národních demokratů v národněsocialistické straně udržovala přátelské vztahy s řadou významných osob, na vnitrostranickém poli například s plzeňským policejním ředitelem JUDr. Josefem Mainerem a s poslancem Juliem Firtem¹⁸⁴. Přestup národních demokratů do národněsocialistické strany byl pravděpodobně usnadněn právě jejich známostmi s národněsocialistickými předáky ze Strany národní jednoty v období druhé republiky.¹⁸⁵

Podobnou cestou se do okruhu vedení národněsocialistické strany na Plzeňsku postupně dostali také bývalí agráři. Nejvýznamnějším z nich byl poslanec Josef Ševčík z Klatov, který byl přítelem bývalého agrárního ministra obrany Františka Machníka. Josef Ševčík se ve svých aspiracích na poslanecký mandát opíral o celou skupinu bývalých agrářiů v krajském vedení strany. Například zemědělským tajemníkem krajského sekretariátu byl bývalý agrárník Václav Vyčítal.¹⁸⁶ Jestliže Dr. Bohumír Barcal pomáhal ČSNS vytvořit most mezi ČSNS a vyššími společenskými vrstvami města Plzně, skupina agrářiů v krajském vedení umožňovala straně to samé ve vztahu k venkovskému obyvatelstvu.¹⁸⁷

Národněsocialistická strana z těchto důvodů byla na krajské úrovni poměrně nesourodým konglomerátem zájmových skupin, které se do strany stahovaly v důsledku omezení poválečného spektra politických stran. Tato vnitřní rozmanitost způsobila, že oproti KSČ neměla ČSNS v krajském vedení kompaktní jádro funkcionářů. Komunisté se této vnitřní roztržitosti funkcionářských sborů ČSNS snažili využít a rozbít jednotu strany pomocí pamfletů proti „novým“ národním socialistům (na celostátní úrovni se terčem této propagandy stal například Vladimír Krajina, Julius Firt či Hubert Ripka).¹⁸⁸ Jisté zárodky konfliktů

---

¹⁸⁴ Julius Firt byl bývalým ředitelem nakladatelství Borový a blízkým spolupracovníkem Lidových novin Jaroslava Stránského. Za války člen státní rady v Londýně. Po válce ředitel národněsocialistického tiskového koncernu Melantrich a jednatelem ústředního výboru ČSNS. V roce 1946 byl v Plzni kandidován na poslance.

¹⁸⁵ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 535, zprávy o údajné ilegální činnosti národních socialistů na Plzeňsku, 1948.

¹⁸⁶ Tamtéž, posudek 1948.

¹⁸⁷ Na celostátní úrovni byl nejvýznamnějším bývalým agrářiem, který po válce vstoupil do ČSNS, ministr londýnské exilové vlády Ladislav Feierabend. Jiří KOCIAN: *Československá strana národně socialistická...*, s. 85-99.

¹⁸⁸ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 535, časopis Slovo věrných, Zpravodaj československých národních socialistů - vydává Družstvo prvního sledu, únor 1948, číslo 1; Václav VEBER: c. d., s. 16-19.

(zejména mezi „starými“ a „novými“ členy) uvnitř strany skutečně existovaly (viz kapitola Národní socialisté a bezpečnost v roce 1947).

V září 1945 se konala první krajská konference ČSNS, na které již pronikli do vedení strany někteří „noví“ členové. Krajským důvěrníkem byl poprvé řádně zvolen advokát Dr. Augustin Šíp. Jeho náměstky se stali Jan Děd (obchodník), Božena Rykovská, František Bartovský (závodní hasič), Jaroslav Hnát (rolník). Pokladníkem byl zvolen Josef Skála, vzdělavatelem František Svoboda (profesor), zemědělským referentem František Telín (rolník), živnostenským referentem Jan Rybář (obchodník), zaměstnaneckým referentem Josef Prokop (technický referent). Do župního výkonného výboru byli dále vybráni: Dr. Bohumír Barcal, František Bartovský, JUDr. Karel Křepinský, Ferdinand Šedivý (právní rada) a Emilie Šimánová.¹⁸⁹

Mezi výrazné osobnosti ČSNS na Plzeňsku patřil také šéfredaktor národněsocialistického regionálního deníku Svobodný směr František Naxera, který působil ve funkci místopředsedy krajské pobočky SOPV a byl rovněž členem ústředního předsednictva SOPV a předsedou celosvazové personální komise SOPV.

Druhá krajská konference strany se konala 7. dubna 1946. Krajským důvěrníkem byl opět zvolen Dr. Augustin Šíp. Jeho náměstky byli zvoleni Karel Mazanec¹⁹⁰ (člen ZNV), Josef Skála, RNDr. Ludmila Kailarová a Miroslav Kraus (za mladé národní socialisty). Krajským jednatelem byl zvolen Dr. Bohumír Barcal, II. jednatelem Emilie Šimánová. Dále byli zvoleni členové předsednictva: pokladník Karel Zelenka, krajský vzdělavatel JUDr. Karel Křepinský, zaměstnanecký referent Josef Prokop (technický úředník), zemědělský referent Josef Ševčík (rolník), živnostensko-obchodnický referent Jan Rybář (obchodník), předsedkyně krajského odboru žen Božena Rykovská a předseda odboru mladých Zdeněk Trojovský. Následujícího roku byli pak do předsednictva kooptováni propagační referent Jaroslav Doubek, Antonín

---

¹⁸⁹ Za členy krajského výboru byli zvoleni: dr. Bohumír Barcal z Plzně, Antonín Boháč (ředitel školy), Antonín Brousil (náměstek předsedy ČSD), František Bílek (ředitel NP v.v.), Karel Drastych, (úředník), ing. Norbert Hudeček (továrník), Oldřich Květoň (dělník Škodovky), Josef Kuneš (domkář), Eduard Laštovka (úředník Úřadu ochrany práce), Karel Ryšavý (úředník), Jaroslav Salcman (úředník ČSD), Josef Skalák (městský úředník), František Vaník (dělník), Jan Votík (městský zřízenec).

Náhradníci: Jaroslav Černý (národní správce), Josef Dlouhý (člen OSK v Tachově), Zdeňka Deglmanová (žena horníka), František Havlík (ředitel školy), Antonín Kurel (stavitel), Bedřich Lindauer (přednosta důchodkové kontroly), dr. Ferdinand Šedivý (právní rada), Josef Toušek (redaktor). Do krajské revizní komise byli zvoleni: Marie Bartlová (profesorka), František Štefl, Karel Zelenka (přednosta ONP v Plzni).

SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 535, Zpráva o organizačním stavu a činnosti Československé strany národně socialistické v V. volebním kraji plzeňském v roce 1946 pro výroční krajskou konferenci, konanou 12. ledna 1947 v Národním domě Tivoli v Plzni.

¹⁹⁰ Předválečný člen strany, původem z Klatov.

Sochor (úředník spořitelny) a František Naxera (šéfredaktor). Funkci krajského tajemníka vykonával i nadále Karel Řehoř.¹⁹¹

KSČ a poválečná obnova plzeňského regionu

Plzeň byla koncem války postižena několika ničivými nálety. Noční nálet RAF 17. dubna 1945 vyřadil zcela z provozu plzeňskou železniční síť. Zasažena byla zejména plzeňská nádraží (seřazovací a hlavní) i se svým technickým zázemím. Mnoho lokomotiv i vagónů bylo zničeno. Denním náletem z 25. dubna 1945 byly ze 70 % pobořeny Škodovy závody. Zasaženy byly i další objekty a obytné čtvrti. Do nové republiky tak vstupovala Plzeň jako jedno z nejvíce poničených měst v Čechách. Porušená infrastruktura komplikovala zásobování města. Kromě problémů s obnovou výroby a dopravy panoval také vážný nedostatek ubytovacích prostor. K 1. září 1945 bylo na území statutárního města Plzně napočítáno 7 661 neobyvatelných bytů. Značnou zátěž představovaly také statisícové transporty repatriovaných osob, které projížděly městem.¹⁹²

Po opadnutí největší vlny euforie z osvobození se tak koncem května začala nejnaléhavějším tématem dne stávat obnova republiky. Objevily se první výzvy ke všeobecnému „budovatelskému úsilí“.¹⁹³

Válka a počínající odsun Němců z pohraničí způsobily narušení ekonomických struktur celých oblastí. Nastal všeobecný nedostatek pracovních sil, zejména v zemědělství. S létem vyvstalo vážné nebezpečí, že velké množství úrody nebude technicky možné sklídit. Nejvážnější byla situace v pohraničí, kde dříve chod hospodářství zajišťovalo německé obyvatelstvo.¹⁹⁴ Při poválečném nedostatku potravin a stálém přetrvávání přidělového systému se provedení žňových prací stalo celonárodním tématem prvořadého významu.

---

¹⁹¹ Krajský výbor ČSNS tvořilo dále 24 členů krajského výkonného výboru: Václav Baloun (rolník), Božena Baumbuková (studující), Jan Děd (obchodník), Josef Fait (horník), dr. Vlasta Faltová, Emanuel Janda, Josef Jírovec, Jan Kokoška (rolník), Ota Košťálek (technický úředník), František Kovář (berní tajemník), Zdeněk Moravec (obchodník), J. Poláček (přednosta berní správy), Zdeněk Puc (ředitel hospodářské školy v Rokycanech), Josef Rybář (elektromontér), Jaroslav Salcman (úředník), dr. Seitz (komisař politické správy), Jaroslav Sušický (soustružník), Antonín Šplíchal (úředník), Josef Tauer (úředník), Karel Toušek (štábní kapitán SNB), Ladislav Válek (redaktor), Antonín Vorlíček (mistr natěračský), Václav Žalman (rolník). Do revizní komise byli zvoleni: ing. Brabec (profesor), Zdeňka Šourková (úřednice) a František Štefl (ředitel OHZ).

SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 535, Zpráva o organizačním stavu a činnosti Československé strany národně socialistické v V. volebním kraji plzeňském v roce 1946 pro výroční krajskou konferenci, konanou 12. ledna 1947 v Národním domě Tivoli v Plzni.

¹⁹² Ivan MARTINOVSKÝ a kol.: c. d., s. 369-415; Kolektiv autorů: Dějiny Plzně III..., s. 313-358; Vladimír BRICHTA - Miloslav BĚLOHLÁVEK - Hynek GLOSER: *Plzeň 1945-1970...*, s. 15-25.

¹⁹³ Dejte se nadšeně do práce, Pravda, 29.5. 1945, s. 1.

¹⁹⁴ Smyšlenky o Československu, Pravda, 20.6. 1945, s. 1.

Velkým heslem pracovního „budovatelského“ nasazení v létě 1945 byl proto především „boj o zrno“.¹⁹⁵ Nejruznější instituce organizovaly pomoc v této oblasti hospodářského života. Při žních pomáhal například Sbor národní bezpečnosti, Svaz československé mládeže i americká armáda.¹⁹⁶

O popularizaci a organizování dobrovolnické pomoci při žních se velmi usilovně starala zejména komunistická strana. Lidé byli k pracovnímu nasazení přesvědčováni ujištěním, že tentokráte pracují výlučně v celonárodní prospěch, a tedy sami pro sebe. „Dnes pracujeme výlučně pro sebe, pro nový lepší život. Proto musíme pracovat více a lépe než kdykoliv dosud.“¹⁹⁷

KSČ během kampaní dobrovolnických brigád apelovala na členy svých organizací, aby v pomoci venkovu byli první mezi všemi ostatními. Takovýto soutěživý požadavek disciplíny byl v KSČ zcela běžný. Komunistická strana se nejen snažila sebe samu prezentovat na veřejnosti jako stranu těch nejlepších a nejobětavějších vlastenců,¹⁹⁸ ale propagace tohoto druhu byla zaměřena také do vlastních řad. Být členem komunistické strany mělo být ctí a závazkem. Disciplína byla paradoxně přitažlivá, dávala pocit osobního usilování o věci převyšující jedince.¹⁹⁹ Obětavost ve prospěch strany splývala v očích komunistů s obětavostí vůči státu.

Jako byla účast v protinacistickém odboji vlasteneckou legitimací pro minulost, měla být účast KSČ na „budovatelském úsilí“ národní legitimací do budoucnosti. KSČ získala silný agitační argument pro nadcházející volby v roce 1946, konkrétní „důkaz“ svého vlastenectví. Ale ještě významnější byla pro komunistickou stranu možnost proniknout během žňové kampaně na venkov a získat tam kontakty a vliv (viz kapitola Profesní struktura členské základny KSČ).²⁰⁰ Začátkem března 1946 bylo na Plzeňsku přibližně 40 % členů Jednotného svazu zemědělců příslušníky KSČ.²⁰¹

Kromě pomoci venkovu organizovala KSČ řadu dobrovolnických brigád v jiných resortech národního hospodářství. Největším a propagačně nejlépe použitým z těchto komunistických projektů, které usilovaly o pracovní pomoc válkou poškozené vlasti, byla akce Půl milionu pracovních hodin republiky. Na zasedání předsednictva KV KSČ 23. srpna 1945 upozornil

---

¹⁹⁵ Národní žně 1945, Pravda, 6.7. 1945, s. 1.

¹⁹⁶ Americký voják čeká..., Pravda, 7.8. 1945, s. 1.

¹⁹⁷ Národní žně 1945, Pravda, 6.7. 1945, s. 1.

¹⁹⁸ „Nebude to obyčejný sjezd obyčejné politické strany [...] [Sejdou se zde] nejlepší budovatelé republiky [...] zemědělci, kteří nejlépe splnili své dodávkové povinnosti [...] nejlepší představitelé české kultury.“ Před VIII. Sjezdem KSČ, Pravda, 24.3. 1946, s. 1.

¹⁹⁹ Alexej KUSÁK: *Kultura a politika v Československu 1945-1956*. Torst, Praha 1998. s. 202.

²⁰⁰ Vladimír BRICHTA: *V první linii...*, s. 39.

²⁰¹ NA, KSČ-ÚV-AÚML 19/1, a.j. č. 75, brožura krajské konference KSČ v Plzni 9. – 10. 3. 1946.

zemědělský tajemník Karel Václavů na projekt pražské KSČ „Milion pracovních hodin republiky“²⁰² a navrhl podobnou akci uspořádat také na Plzeňsku.²⁰³ Dne 31. srpna 1945 vyšla v Pravdě zpráva informující veřejnost, že krajské vedení KSČ v Plzni bude pořádat dobrovolnou pracovní akci s názvem „Půl milionu pracovních hodin republiky“. Vlastní práce měly probíhat převážně přímo v podnicích, a to na úkolech, které nebylo možno plnit v běžné pracovní době (například odklizení trosek, zasklívání oken, spravování střech a pod.). Další práce ve městě se měly týkat čištění silnic a oprav kanalizace. Všichni členové komunistické strany byli vyzváni k účasti na slavnostním nástupu, který se měl konat v neděli 16. září v 6 hodin ráno na náměstí Republiky. Odtud se pak v průvodech doprovázených hudbou měly jednotlivé pracovní skupiny přemístit na svá pracoviště. Účast na akci měla být stvrzena podpisem a počet odpracovaných hodin měl být pečlivě evidován.²⁰⁴ Předem se velmi důsledně myslelo na budoucí použití výsledků projektu pro propagaci zásluh komunistické strany. Proto další článek, tentokrát na méně významné stránce Pravdy, podával pečlivé instrukce, jak mají být po stranické linii vykazovány počty odpracovaných hodin v zájmu centrální evidence.²⁰⁵

Některým funkcionářům krajského výboru strany se idea hromadného demonstrativního nástupu pracovních sil zdála být neproduktivní. Považovali ranní společnou manifestaci za ztrátu času. Průvody z náměstí na pracoviště se jim jevily jako plýtvání silami dobrovolníků. Krajský pokladník KSČ Jaroslav Heřman dokonce varoval před tím, aby připravovaná akce nebyla pojata jen jako atrakce pro zúčastněné - dne 12. září 1945 na zasedání předsednictva KV KSČ prohlásil: „Navrhoval bych, aby každá organizace vyšla ze svého střediska. Celá akce se nedělá jako atrakce, soudruzi by byli unaveni. Účelem je zvýšení pracovní morálky.“ Pověřený organizátor akce Josef Sedlák mu vzápětí ozřejmil podstatu problému: „Nejedná se o to, že soudruzi budou pracovat, ale také o to, aby bylo vidět, že jdou pracovat.“²⁰⁶

KSČ do celé akce zapojila také odbory a ostatní politické strany, teprve jejich účast mohla totiž KSČ v očích veřejnosti pasovat do role organizátora celonárodní spolupráce. Přípravy akce byly proto koordinovány s krajskou odborovou radou.²⁰⁷ Ta se posléze 15. září společně se SČM k projektu veřejně přihlásila.²⁰⁸ V den „velkého nástupu“, 16. září 1945, vyšlo tiskem společné prohlášení KOR v Plzni a plzeňských politických stran, kterým se k akci Půl milionu

---

²⁰² Karel RŮŽIČKA: *ROH v boji o rozšíření moci dělnické třídy*. Práce, Praha 1963, s. 37.

²⁰³ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 87, zápis ze schůze předsednictva KV KSČ 23.8. 1945.

²⁰⁴ Půl milionu pracovních hodin republiky, Pravda, 6.9. 1945, s. 1.

²⁰⁵ Organizacím KSČ v plzeňském kraji, Pravda, 7.9. 1945, s. 2.

²⁰⁶ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 87, zápis ze schůze předsednictva KV KSČ 12.9. 1945.

²⁰⁷ Tamtéž, zápis ze schůze předsednictva KV KSČ 11.9. 1945.

²⁰⁸ Zítra ráno pracovní nástup s krumpáči a lopatami, Pravda, 15.9. 1945, s. 1.

pracovních hodin republiky na poslední chvíli připojila i nekomunistická část politického spektra.²⁰⁹ Tisk nekomunistických politických stran nicméně dále projektu nevěnoval žádnou zásadní pozornost. Komunistická Pravda naopak pravidelně přinášela informace o výsledcích pracovního nasazení a plnila tak dokonale své propagační záměry.²¹⁰

Pracovní nasazení brigádníků bylo v komunistickém tisku²¹¹ (i interně v zasedání krajského výboru²¹²) hodnoceno jako nadprůměrné. Dobrovolná práce dělníků v závodech, přinášející údajně větší průměrné výkony než práce povinná, byla pak hojně užívaným argumentem pro znárodnění průmyslových podniků. Kampaň dobrovolných brigád a propagace myšlenky znárodnění velkých průmyslových podniků probíhala zároveň ve stejném období. Znárodnění se proto mělo veřejnosti jevit jako vhodná cesta ke zvýšení motivace dělníků a k nápravě válkou rozvrácené pracovní morálky. „S těmito právy [na znárodněný průmysl] přijímá pracující lid zároveň nesmírně těžkou odpovědnost [...]. Víme kolik nesmírné tvůrčí síly a energie je uschováno v celém našem národě, jehož schopnosti se nemohly za dřívějšího hospodářského [kapitalistického] systému a forem organizace práce uplatnit.“²¹³

Parlamentní volby 26. května 1946

První (a zároveň i poslední) možnost relativně demokratického výběru svých zástupců dostala poválečná veřejnost až při parlamentních volbách 26. května 1946. Význam voleb byl pro poválečné osudy Československa naprosto zásadní. Rozhodovalo se o míře společenské podpory jednotlivým proudům české politické scény a samozřejmě především o síle zastoupení jednotlivých stran v příští koaliční vládě Národní fronty.

KSČ se na parlamentní volby organizačně připravovala již od počátku prosince 1945.²¹⁴ Důraz byl kladen zejména na reprezentativní akce, které v očích voličů mohly jasně demonstrovat sílu členské základny KSČ. Takovým manifestačním podnikem se stal především VIII. celostátní sjezd KSČ na konci března 1946, kterým byla oficiálně završena

---

²⁰⁹ Dobrovolné pracovní nasazení našeho občanstva, Pravda, 16.9. 1945, s. 1.

²¹⁰ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č., zápis ze schůze předsednictva KV KSČ 2.10. 1945; tamtéž, zápis ze schůze předsednictva KV KSČ 18.10. 1945; 500 000 pracovních hodin – stanovený úkol dosažen, Pravda, 23.11. 1945, s. 1.

²¹¹ Západočeský kraj na pomoc republiky, Pravda, 20.9. 1945, s. 1.

²¹² SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, zápis ze schůze předsednictva KV KSČ 17.9. 1945.

²¹³ Nejlepší práce pro vlast, Pravda, 12.9. 1945, s. 1.

²¹⁴ Tehdy byla ustavena volební komise KV KSČ v čele s Karlem Šteklem. Ještě v prosinci byl rovněž schválen plán veřejných projevů, na kterých měli komunističtí funkcionáři národních výborů složit obyvatelstvu všech obcí účty ze své dosavadní činnosti. SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kat. č. 87, zápis ze schůze předsednictva KV KSČ v Plzni 5.12. 1945; tamtéž, kart. č. 25, zápis ze schůze širšího vedení KV KSČ v Plzni 9.12. 1945; tamtéž, kart. č. 87, zápis ze schůze předsednictva KV KSČ v Plzni 8.12. 1945.

poválečná obnova a výstavba strany.²¹⁵ Velká péče byla věnována také přípravám oslav Prvního máje. Prvomájová shromáždění pořádaly totiž jednotlivé socialistické strany odděleně.²¹⁶ Komunistická strana si byla již na konci dubna 1946 jista svým volebním vítězstvím. (Měla poměrně přesné odhady volebních výsledků sestavené pro jednotlivé okresy volebními instruktory²¹⁷ KSČ.)²¹⁸ KSČ proto předpokládala vysokou účast obyvatelstva ve svých průvodech a doufala, že mohutnost komunistických oslav bude kontrastovat s nižšími počty účastníků v průvodech ostatních socialistických stran. Krajský výbor KSČ předem zajišťoval, aby slavení Prvního máje proběhlo ve všech obcích odděleně od oslav ostatních socialistických stran. Komunistický tisk lákal účastníky na nevšední kolektivní zážitek. „Letošní První máj bude úplně ve znamení úspěchů budovatelské práce, kterou pracující [...] věnovali a vykonali pro republiku. Naplněn oddaností a optimismem bude hýřit jasnými barvami praporů a vlajek [...], zelení a tisíce květů, aby bylo demonstrováno, že pracující důvěřují vládě Národní fronty, že věří ve svou stranu, která nikdy neklamala a povede národ v radostnou a šťastnou budoucnost.“²¹⁹ Oslav KSČ se na Plzeňsku v den svátku práce zúčastnilo podle stranických odhadů přibližně 140 000 lidí. Pod dojmem tohoto úspěchu byl na zasedání krajského výboru 4. května 1946 vysloven další odhad volebních výsledků. Ten pro nadcházející volby do Ústavodárného národního shromáždění počítal pro KSČ v plzeňském volebním kraji se ziskem až 46 % hlasů.²²⁰

Pevná víra ve volební vítězství vedla KSČ k tomu, že regulovala jednání svých členů, které by směřovalo k rozbíjení schůzí konkurenčních politických stran. Dokonce doporučovala svým členům, aby se cizích schůzí raději vůbec nezúčastňovali. Činila tak v obavě, aby případné násilnosti na poslední chvíli před volbami „nezadaly příčin pro odpor třeba poctivých lidí.“ Doporučena byla naopak osobní agitace od domu k domu, „která nevytváří žádná nepřátelství“. Na zasedání krajského výboru 4. května 1945 se poslanec Karel Václavů

---

²¹⁵ Sjezd byl především koncipován jako demonstrativní přehlídka síly KSČ. Byl v tisku presentován jako událost nadstranického významu, jako shromáždění „nejzdravějších sil“ národa, rozhodující událost pro další směřování státu. Upoutávka na sjezd charakterizovala KSČ „jako vedoucí sílu všeho, co je u nás zdravého, pokrokového a vzestupného.“ Při přípravě celostátního sjezdu byla prostřednictvím schůzí místních organizací, okresních konferencí a krajských konferencí aktivizována celá členská základna strany. Před VIII. sjezdem KSČ, Pravda, 24.3. 1946, s. 1; VIII. sjezd komunistické strany Československa, Pravda, 21.12. 1945, s. 1.

²¹⁶ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 87, zápis z jednání předsednictva KV KSČ v Plzni 8.3. 1946.

²¹⁷ Příprava vytvoření aparátu profesionálních volebních instruktorů byla započata na konferenci okresních tajemníků KSČ 26. března 1946. Intenzita práce komunistických instruktorů byla v porovnání s jinými stranami mimořádná, protože každému instruktorovi náležel obvod o velikosti pouhých 6 až 7 obcí. Tamtéž, kart. č. 1, krajská konference v Plzni 9. a 10.3. 1946; tamtéž, kart. č. 87, zápis ze zasedání předsednictva KV KSČ v Plzni 22.3. 1946.

²¹⁸ Tamtéž, zápis ze zasedání předsednictva KV KSČ v Plzni 26.4. 1946.

²¹⁹ Slavný letošní první máj, Pravda, 26.4. 1946, s. 2.

²²⁰ Výpočet odhadu byl následující: Projevů KSČ se zúčastnilo 140 000 lidí. Ve volebním kraji bylo přibližně 340 000 voličů. Účast při volbách se očekávala okolo 300 000 osob. SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 25, zápis ze schůze širšího vedení KV KSČ v Plzni 4.5. 1946.

snažil prosadit vysílání většího počtu soudruhů na cizí schůze, byl však předsedou KV KSČ Karlem Šteklem odmítnut s poznámkou „tím bychom si neposloužili.“ V hlasování o předloženém problému zvítězilo stanovisko ÚV KSČ schůze jiných stran raději obesílat jen malým počtem lidí. Pro návrh Karla Václavů hlasovali jen 2 členové, 7 se zdrželo hlasování a zbytek krajského výboru návrh zamítl.²²¹ Na předvolební mítinky ostatních politických stran proto KSČ vysílala pouze dvoučlenné až tříčlenné hlídky, které měly za úkol debatovat s řečníky nekomunistických stran. I tato regulovaná iniciativa však údajně vedla k tomu, že nekomunističtí funkcionáři si na schůzích obeslaných komunistickými debatéry nedovolovali mluvit tak ostře proti KSČ, jak by řečnili bez komunistické přítomnosti.²²²

Předvolební akce KSČ uzavíral v Plzni „Druhý májový průvod“ v sobotu 25. května 1946 v předvečer voleb. Komunisté tak ještě naposledy, těsně před volbami, chtěli ovlivnit voliče demonstrací početnosti stoupenců KSČ. „Proto půjdeme již v předvečer voleb veřejně osvědčit tuto svou důvěru [v KSČ], kterou pak prokážeme v neděli hlasovacím lístkem [...]. Pojdte s námi společně se radovat a společně s námi pracovat,“ zněla jedna z mnoha tiskových pozvánek na tuto akci.²²³

Od počátku dubna 1946 byla také stupňována tisková kampaň jednotlivých politických stran. Předvolební atmosféra zachycená na stránkách regionálních plzeňských deníků se příliš nelišila od celostátních poměrů,²²⁴ proto zde učiním pouze dvě dílčí poznámky. Pro předvolební kampaň v roce 1946 byla charakteristická zejména tvrdost a nevybíravost komunistického tisku, který hojně používal osobní útoky (často až bulvární úrovně) proti vůdčím politikům ostatních politických stran. Pověstnou se v tomto směru stala zejména rubrika „Za rámeček“, zavedená na úvodní stranu regionálního plzeňského komunistického deníku *Pravda* počátkem dubna 1945.²²⁵ Tato rubrika, zvýrazněná černým rámečkem, přinášela nejúdernější „argumenty“ volebního boje. Nejvíce polopравd se snášelo na hlavu

---

²²¹ Tamtéž, zápis z jednání širšího krajského vedení KSČ v Plzni 4.5. 1946.

²²² Dr. Václav Stehlík vysvětloval průběh návštěv nekomunistických schůzí: „My jsme na jejich schůze chodili, tam jsme debatovali a vyplatilo se nám to. Nyní není jediná schůze, kde bylo štvání. Když se objeví náš soudruh na jejich schůzi, všechno proti nám vynechají.“ Tamtéž, a.j. č. 87, zápis ze zasedání předsednictva KV KSČ v Plzni 17. 5. 1946.

²²³ Druhý májový průvod v Plzni, *Pravda*, 19.5. 1946, s. 3.

²²⁴ Michal PEHR: c. d., s. 177-193; Eva BROKLOVÁ: *Volební zákony pro volby 1946 v Československu*, in: *Stránkami soudobých dějin. Sborník k pětadesátinám historika Karla Kaplana. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 1993*, s. 76-93; Jiří SLÁMA: *Statistický rozbor československých parlamentních voleb 1935, 1946, 1990, 1992*, in: *Stránkami soudobých dějin. Sborník k pětadesátinám historika Karla Kaplana. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 1993*, s. 227-257; Jiří KOCIAN: *Československá strana národně socialistická...*, s. 100-110.

²²⁵ Za rámeček – Velezrada dr. Feierabenda, *Pravda*, 4.4. 1946, s. 1.

národněsocialistického politika Ladislava Feierabenda.²²⁶ Mnoho „špíny“ bylo nalezeno rovněž v protektorátní minulosti některých symbolů národněsocialistické strany (Václav Klofáč²²⁷, Večerní české slovo²²⁸, Jaroslav Stránský²²⁹).

Druhým charakteristickým prvkem předvolební kampaně bylo počínání ČSNS, která se vůči KSČ vymezovala tématy ochrany právního řádu a demokracie. ČSNS upozorňovala například na nebezpečí zneužívání bezpečnostních orgánů státu ze strany KSČ.²³⁰ V národněsocialistickém tisku se objevovaly dokonce některé texty, které svým obsahem předvídavě varovaly společnost před nastupující komunistickou totalitou. Téměř věrný obraz totalitní budoucnosti předkládal svým čtenářům zejména ministr zahraničního obchodu Hubert Ripka. „Komunisté již podle programu, který v ničem podstatném nezměnili, jsou samozřejmě vedeni k tomu, aby usilovali o nastolení komunistického režimu v Československu, přitom je jim přirozeně vzorem výlučně jen sovětský typ demokracie. [...] Dnes se z taktického oportunismu otevřeně nehlásí ke svým programovým zásadám a k vlastním svým cílům. [Mají totiž obavy,] že by se pak od nich odvrátila dokonce i většina těch, kteří s nimi dnes sympatizují, v dobré, třeba ovšem nebezpečně naivní víře, že komunisté chtějí jen to, co jim dnes hlásají [...]“.“²³¹ „Zlepší se život, bude-li jedna nesvoboda vystřídána druhou? [...] Kdo by tím získal? Dělník? Vždyť by se stal nevolníkem práce nuceně vládou přikázané. Zemědělec? Vždyť by byl stejně nevolnický připoután k půdě státem kolektivizované, jako byl v dobách feudálních pánů. Živnostník? Obchodník? Ale vždyť by ve zkomunizovaném systému nebylo místa pro soukromého živnostenského nebo obchodnického podnikatele. Inteligence? Ach ano, dostalo by se některým dokonce jistých hmotných výhod, ale za cenu, že dají své mozky do služeb vládní straně [...]“.“²³²

Varování před hrozbou komunistické diktatury před volbami v roce 1946 se tedy čas od času ozývala, v agresivní atmosféře vyvolané komunistickým tiskem se však mnohým mohla jevit jako pouhý prostředek předvolebního boje. Tak je ostatně bagatelizovala ve svých

---

²²⁶ Články v Pravdě: 4.4. 1946, 5.4. 1946, 7.4. 1946, 21.5. 1946, 22.5. 1946. Národněsocialistický Svobodný směr odpovídal: 22.3. 1946, 29.3. 1946, 30.3. 1946, 25.4. 1946, 1.5. 1946, 23.5. 1946.

²²⁷ Německo příkladem?, Pravda, 28.4. 1946, s. 1.

²²⁸ Beneš je prý jejich program, Pravda, 24.5. 1946, s. 1.

²²⁹ Stydět se nebo nestydět Pravda, 27.4. 1946, s. 1.

²³⁰ „Máme a musíme mít přece všichni zájem na tom, abychom měli Sbor národní bezpečnosti a nikoli sbor bezpečnosti určité politické strany [...] Ve vnitřní státní bezpečnosti nemáme nadstranického aparátu a opravdové demokracie, nýbrž vyhraněný režim jedné politické strany. To je stav nemožný [...]“. Prohlášení klubu poslanců naší strany k exposé ministra vnitra Noska z 31. ledna t.r., Svobodný směr, 13.2. 1946, s. 1; SNB musí mít důvěru všech politických stran, Svobodný směr, 28.3. 1946, s. 1; Podivné gesto poslance Krajiny, Pravda, 14.2. 1946, s. 1.

²³¹ Hubert RIPKA: *Jakou demokracii a jaký socialismus?*, Svobodný směr, 12.5. 1946, s. 2.

²³² Hubert RIPKA: *Otázka: má nadvládu kapitalistů vystřídát nadvláda komunistů?*, Svobodný směr, 16.5. 1946, s. 1.

prohlášeních sama KSČ. Po celou dobu trvání předvolební kampaně navíc ČSNS uveřejňovala vedle varovní před totalitou také značné množství článků, které proklamovaly ochotu k povolební spolupráci s KSČ. Tento zřejmý paradox byl způsoben systémem vlády Národní fronty bez opozice, ve které všechny konkurenční politické subjekty byly zároveň koaličními partnery. V plzeňských poměrech byla tato rozporuplná situace předvolební kampaně roku 1946 dokumentována například vzájemnou výměnou šéfredaktorů komunistické Pravdy a národněsocialistického Svobodného směru v den prvního výročí květnového národního povstání (5. května 1946). Šéfredaktor Svobodného směru František Naxera při té příležitosti napsal: Toto gesto jsme učinili „proto, abychom zdůraznili sobě samým, že skutečně není mezi námi rozdílů, jde-li o společnou věc.“²³³ Za takové situace téma hrozící komunistické diktatury výrazně ztratilo na své údernosti.

Do volební soutěže nevstupovaly politické subjekty zcela svobodně. Voleb se mohly účastnit pouze politické strany, které byly součástí vládní koalice Národní fronty. Nebyla umožněna existence žádného opozičního politického subjektu. Koaliční strany Národní fronty tak ve volebním klání vystupovaly paradoxně zároveň jako vzájemní protivníci i jako budoucí koaliční partneři. Povolební spolupráce KSČ a nekomunistických stran byla všeobecně považována za nutnost, kterou si vyžadovalo zejména mezinárodní postavení Československa. Prostřednictvím voleb tak vlastně nebyla vybírána budoucí vládní koalice, ale byl pouze přerozdělen poměr vlivu jednotlivých koaličních partnerů. Odpůrcům stran Národní fronty byla ponechána jediná možnost jak projevit nesouhlas s poválečnými poměry, totiž hlasovat tzv. bílým lístkem a fakticky se tím vzdát možnosti ovlivnit příští politický vývoj státu. Většina osob nespokojených s poválečnými poměry proto nevyužila alternativy bílého lístku a raději podpořila některou z nekomunistických politických stran.²³⁴

Ve volebním právu došlo oproti předválečným poměrům ještě k dalším podstatným změnám. Voleb se mohli nově zúčastnit příslušníci bezpečnostních složek a armády. Komunisté prosadili také podstatné snížení věkové hranice aktivního volebního práva z 21 na 18 let, čímž se počet ročníků, které šly v roce 1946 po období nesvobody poprvé k volbám, rozšířil na dosud nevídaných čtrnáct (poslední předválečné parlamentní volby proběhly v roce 1935). Tyto ročníky „nováčků“ tvořily více než čtvrtinu všech voličů. Volebním právem v obnovené republice na druhou stranu disponovali jen příslušníci slovanských národností.

---

²³³ František NAXERA: 5. květen, Pravda, 5.5. 1946, s. 1.

²³⁴ Michal PEHR: c. d., s. 177-193; Eva BROKLOVÁ: c. d., s. 76-93; Jiří SLÁMA: c. d., s. 227-257; Jiří KOCIAN: Československá strana národně socialistická..., s. 100-110.

Z volebních seznamů byly také vyškrtнутy osoby, které byly oficiální cestou nařčeny z nečestného chování v době okupace.²³⁵

Ač květnové parlamentní volby roku 1946 nebyly zdaleka demokratické podle dnešních kritérií, umožňovaly alespoň v rámci stran Národní fronty poměrně spravedlivou soutěž. Došlo sice v řadě případů ke zneužití ustanovení o možnosti zapsat do volebních seznamů překážku volebního práva pro „podezření“ ze státní nespolehlivosti,²³⁶ ale dominantní příčiny komunistického vítězství v květnových volbách v roce 1946 spočívaly spíše v propracované komunistické organizaci a propagaci a v metodách, kterými si komunisté uměli naklonit či zavázat velkou část české veřejnosti (viz kapitola Početnost a struktura členské základny KSČ na Plzeňsku 1945-1948).

V pátém volebním kraji Plzeň bylo ve volbách v květnu 1946 oprávněno volit 362 070 osob. K volbě se dostavilo 358 478 a platné hlasy odevzdalo 357 409 osob. Z voličských seznamů bylo vyloučeno pro překážky (podle §24) pouhých 0,54 % osob. K volbě se přes zákonem stanovenou volební povinnost nedostavilo 5,48 % oprávněných voličů, což v celorepublikovém měřítku znamenalo mírně nadprůměrnou volební účast. Nadpoloviční většinu dostavivších se voličů představovaly ženy (51,64 %). Neplatných hlasů a prázdných obálek bylo 0,28 %. Bílé lístky odevzdalo jen 0,32 % hlasujících.²³⁷

KSČ zvítězila ve všech okresech v plzeňském volebním kraji. Jak již bylo výše uvedeno, výsledek voleb pro ni nebyl nijak překvapivý. Okresní instruktoři KSČ již měsíc před volbami vypracovali předvolební odhad pro jednotlivé okresy, který se v krajském měřítku vyplnil velmi přesně. Odhad předpokládal, že ve statutárním městě Plzni získá KSČ 40 % hlasů (výsledek voleb byl 37,81 %), v okresech Plzeň-venkov 45 % hlasů (výsledek 50,19 %), Stříbro 52 % (výsledek 62 %), Domažlice 48 % (výsledek 39,81 %), Rokycany 40 % (výsledek 47,47 %), Přeštice 50 % (výsledek 49,27 %), Klatovy 33 % (výsledek 38,56 %), Kralovice 40 % (výsledek 44,89 %), Horšovský Týn 60 % (výsledek 55,39 %), Planá 75 %

---

²³⁵ Tamtéž.

²³⁶ Nekomunistické strany na Plzeňsku poukazovaly na některé nedemokratické praktiky KSČ, jakými bylo například nedoručení volebních lístků některým členům ČSNS či vyřazení některých voličů pomocí účelového obvinění z nečestného chování za okupace. Podobných případů mělo být údajně okolo 5000 jen na Plzeňsku. Doloženy jsou rovněž případy zneužívání národního majetku pro propagaci KSČ. KSČ v předvolební kampani například využívala zdarma materiál Škodových závodů na výrobu stranických reklam (plechových rudých hvězd). Také pojízdné dílny vysílané KSČ za účelem propagační pomoci na venkov používaly mnohdy zdarma nářadí Škodových závodů. Zaměstnanci městských dopravních podniků bezplatně polepovaly tramvaje komunistickými slogany. Na střechách veřejných budov se objevovaly komunistické světelné propagační poutače. Dělníci vyhotovující propagační pomůcky pro KSČ byli na tyto práce uvolňováni ze svých běžných pracovních povinností. Komunistům výše uvedená praxe usnadňovala financovat jejich rozsáhlou kampaň. Národní podniky, které KSČ ovládala, disponovaly mnohým potřebným materiálem. Poučení, Svobodný směr, 2.6. 1946, s. 1; Je Škodovka majetkem komunistické strany?, Svobodný směr, 17.5. 1946, s. 4; Místo práce agitace, Nová den, 23.5. 1946, s. 4.

²³⁷ AMP, ČSÚ-MO, kart. č. 2186, Zprávy státního úřadu statistického, ročník 1946.

(výsledek 62,28 %), Tachov 70 % (výsledek 70,45 %), k okresům Blatná a Sušice předvolební odhady scházely.²³⁸

Tabulka č. 1. - Výsledky parlamentních voleb 26. května 1946.²³⁹

Volební kraj, správní okres	Odevzdané platné hlasy	% KSČ	% ČSL	% ČSSD	% ČSNS	% Prázdných lístků
Stat. město Plzeň	87 053	37,81	10,80	18,95	32,15	0,29
Blatná	25 156	37,04	24,86	21,65	16,08	0,37
Domažlice	23 076	39,81	21,12	15,95	22,76	0,36
Klatovy	35 969	38,56	19,77	16,85	24,37	0,45
Kralovice	17 966	44,89	13,26	22,09	19,44	0,32
Planá	6 731	62,28	5,19	18,70	13,52	0,31
Plzeň-venkov	36 960	50,19	12,29	19,29	17,99	0,24
Přeštice	26 449	49,27	12,03	16,97	21,53	0,20
Rokycany	38 107	47,47	11,50	21,93	18,85	0,25
Stříbro	24 603	62,01	6,93	16,59	14,16	0,31
Sušice	17 426	39,58	26,56	17,89	15,47	0,50
Tachov	5 530	70,45	5,33	11,50	12,32	0,40
Horšovský Týn	12 383	55,39	10,75	16,90	16,68	0,28
kraj Plzeň	357 409	44,80	14,11	18,69	22,08	0,32

Oproti posledním předválečným parlamentním volbám v roce 1935 si KSČ v Čechách polepšila své poměrné zastoupení nejvíce právě v plzeňském volebním kraji, kde zaznamenala nárůst volebních hlasů o 850,18 %. Naproti tomu sociální demokracie, která byla před válkou z celé republiky nejsilnější právě na Plzeňsku, přes absenci některých předválečných politických stran a přes poválečné posílení levicových nálad obyvatelstva nedokázala na Plzeňsku ani udržet své předválečné volební výsledky a ztratila 67,86 % svých voličů. Národní socialisté sice co do počtu obdržených hlasů na Plzeňsku od roku 1935 posílili, ale měreno procentuálním zastoupením pouze poválečných stran oproti volbám v roce 1935 výrazně ztratili. Lidovci byli v kraji sice suverénně nejslabší politickou stranou, ale v počtu obdržených hlasů zaznamenali od voleb 1935 druhý největší zisk hlasů po KSČ.²⁴⁰

²³⁸ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 87, zápis jednání předsednictva KV KSČ v Plzni 26.4. 1946.

²³⁹ AMP, ČSÚ-MO, a.j. č. 2186, Zprávy státního úřadu statistického, ročník 1946.

²⁴⁰ Tamtéž.

Tabulka č. 2. - Počet hlasů odevzdaných politickým stranám v parlamentních volbách na Plzeňsku v letech 1935 a 1946.²⁴¹

rok	Platné hlasy						
	KSČ	ČSL	ČSSD	ČSNS	Poválečné strany celkem	Ostatní strany nebo bílé lístky	Úhrn
1935	8 778	17 732	108 198	50 726	185 434	118 354	303 788
1946	160 124	50 434	66 819	78 904	356 281	1 128	357 409

KSČ na Plzeňsku zaznamenala v poměru ke svým konkurentům od posledních předválečných voleb rovnoměrný nárůst preferencí v průmyslových, zemědělských i smíšených okresech, když ve všech těchto typech okresů obdržela více než 40 % platných hlasů. Lidová strana byla výrazně silnější v okresech zemědělských (20 %) či smíšených než v průmyslových (10 %). Sociální demokracie ztrácela v porovnání se svými konkurenty rovnoměrně ve všech sledovaných typech okresů, ve všech typech okresů měla také přibližně stejnou volební úspěšnost (18 až 20 %). Národní socialisté byli kromě solidních výsledků v zemědělských a smíšených okresech (19 %) úspěšní zejména v průmyslových okresech (27 %).²⁴²

Tabulka č. 3. - Poměrné zastoupení pouze poválečných stran ve volbách 1935 a 1946 v okresech zemědělských, průmyslových a smíšených.²⁴³

Okresy	Procent hlasů pro poválečné strany ve volbách 1935				Procent hlasů ve volbách 1946			
	KSČ	ČSL	ČSSD	ČSNS	KSČ	ČSL	ČSSD	ČSNS
Zemědělské	2,31	19,46	59,85	18,38	41,97	20,12	19,33	18,38
Průmyslové	4,01	5,48	56,07	34,44	43,34	10,07	27,73	27,73
Smíšené	6,25	11,52	60,58	21,65	47,18	16,09	17,62	19,11

V celostátním měřítku bylo jednou z významných příčin volebního vítězství KSČ její proniknutí na venkov a získání převážné části hlasů bývalých voličů agrární strany.²⁴⁴ Ani na

²⁴¹ Tamtéž.

²⁴² Tamtéž.

²⁴³ Rozdělení okresů vycházelo ze sčítání lidu v roce 1930. Zemědělské okresy měly tehdy nejméně 50% zaměstnanosti v zemědělství, průmyslové nejméně 50% zaměstnanosti v průmyslu. Tamtéž.

Plzeňsku tomu nebylo jinak, KSČ uspěla v malých obcích (s méně než 5000 obyvateli) s téměř padesátiprocentní jistotou (48,60 %). Ve velkých obcích (s více než 5000 obyvateli) oproti tomu získala KSČ pouhých 35,82 %, což představovalo jen nepatrný náskok na druhé národní socialisty (32,48 %). Relativně slabší výsledky komunistické strany ve větších městech byly dány sociální strukturou obyvatelstva těchto měst. KSČ měla například v Plzni úspěchy zejména v okrajových čtvrtích a v dělnických koloniích, ale nikoli však v centru města, kde převládaly středostavovské vrstvy obyvatel.²⁴⁵ Sociální demokracie i lidová strana rozložily svou voličskou základnu rovnoměrně mezi města a venkov.²⁴⁶

Dalším významným zdrojem úspěchů KSČ v květnových volbách 1946 bylo v celostátním měřítku ovládnutí pohraničí. Také na Plzeňsku dosáhla komunistická strana svých nejlepších výsledků v bývalých pohraničních či německých okresech Tachov, Planá, Stříbro a Horšovský Týn. Okres Tachov byl pro KSČ dokonce nejúspěšnějším okresem v celé republice (70,45 %).²⁴⁷

Srovnání výsledku parlamentních voleb 26. května 1946 s početností členských základen jednotlivých socialistických stran je uvedeno na jiném místě této práce (viz kapitola Početnost a struktura členské základny KSČ na Plzeňsku 1945-1948).

V parlamentních volbách 1946 získala na Plzeňsku KSČ 7 mandátů, národní socialisté 4, sociální demokraté 3, lidovci 2.²⁴⁸

Primátorská volba

Ostrá předvolební tisková kampaň okamžitě po volbách značně slevila ze své účinnosti. Nad vzájemnými projevy nepřátelství převládly apely žádající obnovení volební kampaní narušené klidné spolupráce všech stran Národní fronty.²⁴⁹ Strany bilancovaly své úspěchy a své prohry. Zatímco KSČ okázale oslavila volební vítězství, obě socialistické strany (zejména sociální demokracie) se musely vyrovnat se značným zklamáním z volebních výsledků. Volební porážka sociální demokracie byla v celostátním měřítku ještě mnohem výraznější než

---

²⁴⁴ V parlamentních volbách 1935 získala agrární strana na Plzeňsku 62 193 hlasů.

²⁴⁵ Vladimír BRICHTA: *V první linii...*, s. 39.

²⁴⁶ AMP, ČSÚ-MO, a.j. č. 2186, Zprávy státního úřadu statistického, ročník 1946.

²⁴⁷ Tachovský okres první, Pravda, 5.6. 1946, s. 3.

²⁴⁸ Za ČSNS byli zvoleni: Dr. Augustin Šíp, Josef Ševčík, Julius Firt a Jan Děd. Za KSČ byli zvoleni: Rudolf Slánský, Karel Václavů, Eliška Ullrichová, Karel Štekl, Václav Juha, Václav Sládek a Jan Rych. Za ČSSD byli zvoleni: Vojta Beneš, František Hatina a Ladislav Cígler. Za ČSL byli zvoleni: Ivo Ducháček a Stanislav Broj. SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 535, Zpráva o organizačním stavu a činnosti Československé strany národně socialistické v V. volebním kraji plzeňském v roce 1946 pro výroční krajskou konferenci, konanou 12. ledna 1947 v Národním domě Tivoli v Plzni.

²⁴⁹ Politika po volbách, Svobodný směr, 29.5. 1946, s. 1.

v plzeňském kraji.²⁵⁰ Krajské vedení sociální demokracie, které ve svém regionu pocíťovalo dlouhodobě silné konkurenční vztahy s KSČ, vyhodnotilo proto volební porážku jako důsledek chybné strategie ústředního výboru ČSSD. Za hlavní omyl považovalo nejasně definovanou odlišnost mezi politikou sociální demokracie a KSČ. Tento postoj byl otevřeně formulován v regionálním sociálnědemokratickém tisku.²⁵¹ Podobné názory uvnitř sociální demokracie se vyskytly i v dalších krajích (Ostrava, Liberec) a také mezi „starou gardou“ předválečných funkcionářů.²⁵² Plzeňská sociální demokracie vystoupila důrazně proti ústřednímu vedení a obeslala ostatní krajské sekretariáty rezolucí požadující svolání mimořádného sjezdu strany. Nové pojetí politiky sociální demokracie mělo vycházet z faktu, že sociální demokracie, i když se stala nejslabší českou stranou Národní fronty, zaujímal důležitý postavení ve středu politického spektra a KSČ ani nekomunistické strany bez ní nemohly prosazovat své záměry. Sociální demokracie měla z této situace těžit a výrazně určovat budoucí vývoj státu - měla se stát jakýmsi „jazyčkem na vahách“ mezi KSČ a ČSNS. Mimořádný sjezd strany se nakonec nekonal, zastupitelstvo ČSSD v září 1946 vyslovalo důvěru dosavadnímu ústřednímu vedení strany. Byly však provedeny některé dílčí personální změny, které posilovaly pozice „pravicové“ opozice ve stranickém aparátu.²⁵³

Na základě parlamentních voleb 26. května 1946 bylo dle vládního nařízení z 27. května 1946 č. 120 Sb. upraveno složení národních výborů na všech stupních státní správy.²⁵⁴ Komunisté, kteří zvítězili v českých zemích v nadpoloviční většině všech obcí, se své výrazné volební vítězství snažili přetavit v získání co největšího počtu důležitých funkcí v národních výborech. Potřebovali k tomu, aby nekomunistické strany v místech, kde KSČ byla nejsilnější stranou, ale nedisponovala nadpoloviční většinou mandátů, neuzavíraly „protikomunistické bloky“. Úspěšnost této snahy v jednotlivých regionech byla již velmi brzy prověřena při volbě nových předsedů národních výborů. Komunistické ambice značně usnadňovala skutečnost, že

---

²⁵⁰ Oldřich E. BERGER (ed.): *Svědectví, doklady o nezřízeném boji z prvních parlamentních voleb 1946*. Československá sociální demokracie, Praha 1946, s. 51.

²⁵¹ František HATINA: *Pevný základ k silnému rozvoji čs. Sociální demokracie*, Nový den, 1.7. 1946, s. 1.

²⁵² Luděk Pik v roce 1946 doufal, že volební porážka sociální demokracie byla pouze dočasným výkyvem způsobeným „poválečnými zmatky“ a že se v příštích letech sociální demokracie stane nejsilnější stranou v republice. Vyjádřil rozhořčení nad tím, že komunisté prý obsadili rozhodující posty ve státě dříve, než dovolili výstavbu ostatních politických stran, a jejich příslušníky pak zastražovali. Svou roli v oslabení sociální demokracie sehrála podle Pikových slov také počáteční atmosféra nejistoty, zda nevznikne jednotná levicová strana. Pikova představa optimální povolební politiky sociální demokracie počítala s vytvořením ideové „demarkační čáry“ mezi KSČ a ČSSD. Veřejnosti mělo být zcela transparentně ukázáno, že ČSSD a KSČ se výrazně liší zejména v pojetí „demokracie a svobody“. Podobný názor sdíleli také další předváleční funkcionáři sociální demokracie, s nimiž si Luděk Pik dopisoval, například Rudolf Bechyně. AMP, Luděk Pik, inv. č. 27839 280/13, reakce na výsledky parlamentních voleb v květnu 1946; tamtéž, inv. č. 27987 281/3, dopis Rudolfa Bechyně Luděku Pikovi 17.6. 1946.

²⁵³ Pavla VOŠAHLÍKOVÁ: c. d., s. 52-65.

²⁵⁴ Vladimír BRICHTA - Miloslav BĚLOHLÁVEK - Hynek GLOSER: *Plzeň 1945-1970...*, s. 142-143.

všechny strany Národní fronty tvořily jednu vládnoucí koalici a měly proto na post předsedů národních výborů nominovat jediného společného kandidáta. Podle obecných zvyklostí tato funkce měla připadnout nejsilnější koaliční straně, kterou byla ve většině případů právě KSČ.²⁵⁵ Na celostátní úrovni se KSČ dařilo poměrně často postupovat společně se sociální demokracií, což mimo jiné vyneslo komunistovi Antonínu Zápotockému dočasně post předsedy nově zvoleného národního shromáždění. Plzeňské poměry byly však v mnohém odlišné, protože zde KSČ nemohla počítat s podporou sociální demokracie, a proto se fakticky již před volbami začínala dostávat do izolace. Sociální demokracie na Plzeňsku začala častěji spolupracovat s národními socialisty při volbách předsedů národních výborů. Příkladem takového společného postupu nekomunistických socialistických stran bylo bojové hlasování o obsazení funkce předsedy ONV v Přešticích, které skončilo nerozhodně (KSČ v tomto okrese získala přesně 50 % mandátů). Následným losem byl pak vybrán sociálnědemokratický kandidát. Podobná patová situace nastala také v ONV v Rokycanech, kde však nakonec stejnou procedurou zvítězil komunistický kandidát. K další kooperaci plzeňské sociální demokracie s nekomunistickými stranami došlo při obnovování okresních národních výborů v okresech Domažlice a Sušice.²⁵⁶ Nejvýznamnějším sporem tohoto druhu se však stal boj o plzeňskou radnici.

Do obnoveného MNV (později ÚNV²⁵⁷) statutárního města Plzně vstoupila KSČ posílená o 3 zástupce, náleželo jí 23 mandátů. Národní socialisté ovšem volbami získali v Plzni nepoměrně více - oproti původním 12 zástupcům obdrželi po volbách 20 mandátů. Sociální demokraté ztratili jeden mandát a zastupovalo je místo původních 12 již jen 11 členů MNV. Radniční klub lidovců početně prořídil z 8 na 6 členů MNV. Obě nekomunistické socialistické strany tak v novém národním výboru tvořili těsnou nadpoloviční většinu.

Přípravná jednání, která předcházela volbě předsedy MNV (a primátora) statutárního města Plzně, jsou podrobněji popsána v jiné části této práce (viz kapitola Primátorská volba 27. června 1946 a její vnitrostranické důsledky). Na tomto místě se spokojme s konstatováním, že plzeňská sociální demokracie využila jako záminku nesouhlas s konkrétním komunistickým kandidátem na post primátora, dosavadním primátorem Josefem Ullrichem, a uzavřela

---

²⁵⁵ Směrnice k vládnímu nařízení o obnově národních výborů vydalo ministerstvo vnitra 13. června 1946. Karel BERTELMANN: *Vývoj národních výborů do ústavy 9. května (1945 – 1948)*. Nakladatelství Československé akademie věd, Praha 1965, 106-112, 171-176.

²⁵⁶ Kolektiv autorů: *Dějiny Plzně III.*, s. 339.

²⁵⁷ Později se (podle Prozatímního organizačního řádu statutárních měst vydaného ministerstvem vnitra 10. října 1946) MNV statutárního města Plzně přeměnil v Ústřední národní výbor statutárního města Plzně. Vladimír BRICHTA - Miloslav BĚLOHLÁVEK - Hynek GLOSER: *Plzeň 1945-1970*..., s. 143-147.

dohodu s národněsocialistickou stranou o společném postupu v obnoveném MNV.²⁵⁸ V den ustavující schůze plzeňského národního výboru 27. června 1946 zvolen 31 hlasy národních socialistů a sociálních demokratů zvolen novým primátorem národní socialista JUDr. Karel Křepinský. Všech 23 komunistických členů národního výboru hlasovalo pro Josefa Ullricha a pět přítomných lidovců odevzdalo prázdné lístky.²⁵⁹ „Protikomunistický blok“, i když zatím utvořený pouze pro příležitost primátorské volby, se stal v Plzni skutkem. Plzeňské poměry brzy inspirovaly sociálnědemokratické kluby národních výborů také v dalších městech v kraji. Národní socialisté získali post předsedy místního národního výboru také v Rokycanech, Klatovech, Přešticích, Nepomuku, Blatné, Manětíně i jinde.²⁶⁰

Komunistická strana nereagovala na počínání plzeňské sociální demokracie pokusem o smíření, ale naopak rozsáhlou nátlakovou akcí. Den po volbě primátora, 28. června 1946, se v dopoledních hodinách před radnici shromáždil dav dělníků (údajně až 20 000 osob). Demonstrace byla vedena některými stranickými a odborovými pracovníky KSČ, kteří jako mluvčí demonstrujících vtrhli na radnici a na základě předem připravené rezoluce²⁶¹, „schválené“ shromážděním před radnicí, požadovali okamžité odstoupení JUDr. Karla Křepinského. Výhružkami si nakonec vynutili primátorův souhlas s tím, aby dočasně²⁶² jeho funkci vykonával první náměstek primátora komunista Josef Ullrich.²⁶³ Hlučné dění v ulicích nezůstalo bez odezvy v místním tisku všech zúčastněných politických stran. Komunistická strana prohlásila postup sociálních demokratů a národních socialistů při volbě primátora za „popření“ výsledku demokratických voleb a „vůle lidu“. Za hlavního viníka demonstrací označovala sociální demokracii, která svým „zákulisním politikařením“ připravila komunistickou stranu o funkci primátora a vydala primátorský úřad do rukou „pravice“.

---

²⁵⁸ „Už před obnovou [MNV] a před volbami vůbec byla vyvinuta nejsilnější stranou [KSČ] snaha, aby automaticky v každém národním výboru byl předsedou příslušník nejsilnější politické strany. Ostatní strany odmítly tento názor, správně uvádějíce, že mají se strany dohodnout na takovém předsedovi, který by měl nejvíce důvěry všech. Na základě toho byla v Plzni učiněna dohoda [ČSNS s ČSSD], že v Plzni bude kandidován [na primátora] příslušník naší strany, a sice bratr JUDr. Karel Křepinský.“ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 535, Zpráva o organizačním stavu a činnosti Československé strany národně socialistické v V. volebním kraji plzeňském v roce 1946 pro výroční krajskou konferenci, konanou 12. ledna 1947 v Národním domě Tivoli v Plzni.

²⁵⁹ AMP, NV Plzeň, č. kart. 833, Zápis o ustavující schůzi obnoveného MNV statutárního města Plzně 27.6. 1946.

²⁶⁰ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 535, Zpráva o organizačním stavu a činnosti Československé strany národně socialistické v V. volebním kraji plzeňském v roce 1946 pro výroční krajskou konferenci, konanou 12. ledna 1947 v Národním domě Tivoli v Plzni.

²⁶¹ Resoluci podepsal za KSČ předseda KV KSČ Karel Štekl, za KOR předseda KOR a člen KV KSČ Jan Cink a zástupci závodních rad některých velkých plzeňských podniků. Komunističtí funkcionáři později prohlásili, že se útoku na radnici účastnili jen za účelem tlumení vášně lidu.

²⁶² JUDr. Karel Křepinský v bouřlivé atmosféře demonstrací podlehl a slíbil předat funkci dočasně do rukou svého náměstka Josefa Ullricha, do doby než bude celá záležitost řádně vyřešena. V ČTK však vyšla ještě tentýž den nepravdivá zpráva, že primátor Karel Křepinský odstoupil.

²⁶³ Vůle lidu musí být dbáno, Pravda 29.6. 1946, s. 1.

V komunistické Pravdě vycházely údajné dopisy řadových sociálních demokratů, negativně hodnotící „zradu“ sociálnědemokratických funkcionářů.²⁶⁴

Národní socialisté a sociální demokraté na tuto kampaň odpovídali varováním obyvatelstva před počínáním komunistů, nerespektujících principy parlamentní demokracie. „Jestliže v těchto posledních dvou dnech došlo v Plzni k bouřlivým výjevům organizovaným komunistickou stranou, pak jest to nejen vážným důvodem k tomu, aby všemi politickými činiteli ve státě bylo uvažováno o zásadní koncepci našeho veřejného života, nýbrž aby byla plnou měrou pochopena nebezpečnost situace, která vinou komunistické strany se tvoří [...] Justament a teror nejsou prostředky, jimiž jde operovat v demokracii. Ten kdo jich užívá, musí počítat s tím, že narazí na zásadní odpor všech demokraticky cítících občanů [...]“²⁶⁵

Navzdory ostrým prohlášením z obou zneprátených plzeňských táborů, byly všechny politické strany nadále nuceny se v celostátním měřítku podílet na řízení státu. Ani lokální spor proto nemohl přerůst jistou mez budoucího možného usmíření. Krajské výbory nekomunistických stran se obrátily o pomoc na ústřední orgány Národní fronty. Spoléhaly na to, že plzeňský případ za ně vyřeší centrální instituce a že práva bude dosaženo zásahem shora. Takový postup měl naději na úspěch v podmínkách relativně fungující Národní fronty v roce 1946, v pozdějších letech a zejména v únoru 1948 však již nebylo vyšší instance, ke které by bylo možno se odvolat.

Předsednictvo ústředního výkonného výboru sociálnědemokratické strany se 1. července 1946 usneslo, že volba na plzeňské radnici proběhla správným způsobem.²⁶⁶ O věci jednal též ústřední výbor Národní fronty. Do Plzně byla vyslána komise ministerstva vnitra.²⁶⁷ Na volbě primátora nebyly nalezeny žádné formální vady. Proto se celá záležitost po potřebném ochladnutí vrátila zpět krajskému výboru Národní fronty, který věc projednal 22. července 1946. Články věnující se aféře kolem volby plzeňského primátora mezitím z tisku úplně vymizely. Josef Ullrich úřadoval na radnici ve funkci náměstka primátora až do vyřešení „sporné“ volby. Až téměř měsíc po násilných demonstracích, dne 23. července 1946, vyšel v denících zúčastněných politických stran text prohlášení krajského výboru Národní fronty k volbě primátora statutárního města Plzně. Toto prohlášení bylo evidentním politickým kompromisem. Volba primátora byla označena za právoplatnou a JUDr. Karel Křepinský se

²⁶⁴ Vůle lidu musí být dbáno, Pravda 29.6. 1946, s. 1.

²⁶⁵ Nebezpečná situace, tvořená komunistickou stranou, Svobodný směr, 29.6. 1946, s. 1.

²⁶⁶ „Ohradili jsme se vždy ostře, kdykoliv šlo o zásahy, které byly v rozporu s principy demokracie. V tomto duchu jsme zaujali stanovisko při známých událostech v Plzni a v Olomouci [...]“ NA, AÚML 71, a. j. č. 134, Referáty přednesené na schůzi zastupitelstva ČSSD 14.9. 1946; Vladimír BRICHTA: *Komunistická strana Československa...*, s. 285.

²⁶⁷ Komise ministerstva vnitra zjišťuje právoplatnost primátorské volby v Plzni, Svobodný směr, 2.7. 1946, s. 1. v Plzni.

vrátil do své funkce. Výtržnickým činům spojeným s volbou primátora nebyla však v prohlášení věnována žádná pozornost. Prohlášení naopak obsahovalo děkovnou formuli, která uznávala zásluhy komunistické strany na výstavbě města a republiky.²⁶⁸ Mlčení tisku o celé záležitosti bylo pravděpodobně součástí dohody obou stran.

Neúspěšný postup komunistické strany v době primátorské volby způsobil na Plzeňsku hlubokou vnitrostranickou krizi, která vedla k výměně vedoucích funkcionářů KV KSČ a k pokusům nového krajského vedení o vstřícnější politiku vůči sociální demokracii. O těchto problémech je podrobněji referováno v jiné části této práce (viz kapitola Primátorská volba 27. června 1946 a její vnitrostranické důsledky).

Primátorská volba naopak způsobila dočasné posílení sociální demokracie na Plzeňsku. Část veřejnosti patrně vnímala sociálnědemokratickou podporu kandidatury JUDr. Karla Křepinského jako potvrzení toho, že sociální demokracie na Plzeňsku skutečně usiluje o politický kurz nezávislý na KSČ. Dlouhodobější „protikomunistický blok“ však na radnici vytvořen nebyl, protože obě demokratické socialistické strany sledovaly především své vlastní zájmy. Národní socialisté se snažili v následujících měsících zejména udržovat nepřátelské vztahy mezi KSČ a sociální demokracií a těžit z nich. Na druhou stranu ovšem také dbali o to, aby vliv sociální demokracie příliš nevzrostl a nepřiblížil se předválečným poměrům. Krajský organizační tajemník ČSNS Karel Řehoř například na zasedání KV ČSNS 26. října 1946 prohlásil: „Nemůžeme si stěžovat na poměry v NF, protože komunisté skutečně pořád ustupují. Z počátku jsme s komunisty nic nemohli svést, ale nyní jdou komunisté na všechno, svojí nešikovnou politikou, kterou vedou vůči sociální demokracii, jsou sami zatlačováni tak, že musí jít podle nás. Příklad: Dokázali jsme, aby čtyřčlenná trestní nalézací komise u MNV byla bezpartijní. Pokud se týče sociální demokracie, musíme uznat, že nám vydatně pomohli tím, že dodrželi naši úmluvu. Osvědčuje se zase jejich stará stranická poctivost, dovedou držet slovo. Musíme si uvědomit, že sociální demokraté s námi nespolupracují pro naše krásné oči, ale proto, že jim to jde k duhu. Od voleb získali sociální demokraté v Plzni 5 000 nových členů, to je pro nás upozorněním, abychom nezapomínali, kam až může hranice našeho přátelství se sociální demokracií jít. Politika, kterou vůči nim musíme vést, je rozeštvávat je s komunisty.“²⁶⁹

---

²⁶⁸ K volbě primátora statutárního města Plzně, Svobodný směr, 23.7. 1946, s. 2.

²⁶⁹ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 535, hlášení ze schůze KV ČSNS v Plzni 26.10. 1946, z 30.10. 1946.

Sociální demokracie v roce 1947

Poválečná přeměna společnosti stavěla sociální demokraty před zásadní dilema, zda realizovat svůj program budování socialismu, což v praxi znamenalo spolupracovat s KSČ při reformních krocích zejména v oblasti národního hospodářství, nebo naopak ve spolupráci s ostatními nekomunistickými stranami zdůrazňovat především nutnost zachování demokratických principů. Sociální demokracie usilovala v zásadě o obojí, v atmosféře rychle se vyhraňující politické scény v roce 1947 se snažila zůstat jakousi třetí silou hájící jak demokracii na jedné straně, tak také socializaci společnosti na straně druhé.²⁷⁰ Tento programový dualismus se promítal také do sporů v ústředním vedení strany, kde v průběhu roku 1947 vykryštovaly tři základní skupiny: „pravice“ (distancování se od KSČ), „levice“ (spolupráce s KSČ) a „středu“ (nezávislost politiky ČSSD napravo i nalevo, silná ČSSD).²⁷¹

Spory v sociální demokracii vyvrcholily v září 1947. Tehdy komunisté ve vládě předložili návrh na zavedení tzv. milionářské dávky, která měla zajistit státu dostatek finančních prostředků pro pomoc zemědělcům. Sociální demokracie nejprve umožnila zamítnutí komunistického návrhu, dne 11. září 1947 však vedení sociální demokracie uzavřelo s KSČ dohodu o vzájemné spolupráci (ta obsahovala také formální závazek komunistů respektovat principy parlamentní demokracie). Uvnitř ČSSD zářijová dohoda vyvolala prudkou reakci „pravice“ a vnitrostranickou krizi.²⁷² Před XXI. sjezdem sociální demokracie v Brně 14. listopadu 1947 se pak odehrál zápas o budoucí politickou orientaci strany a o personální obsazení nejdůležitějších stranických postů. Komunistická strana se snažila podporovat „levicovou“ frakci stávajícího vedení ČSSD, ve prospěch „pravice“ naopak v zákulisí působil například prezident republiky Dr. Edvard Beneš.²⁷³

Krajský výbor plzeňské sociální demokracie měl v polovině roku 1947 toto složení: Předseda František Nový²⁷⁴, členové Vlasta Braunová, Ladislav Cígler²⁷⁵, Anna Duchková,

²⁷⁰ NA, AÚML 71, a. j. č. 229, oběžník Krajského sekretariátu ČSSD, Plzeň č. 3/1947, z 1.4. 1947.

²⁷¹ Pavla VOŠAHLÍKOVÁ: c. d., s. 79-91.

²⁷² Václav VEBER: c. d., s. 133-138.

²⁷³ Pavla VOŠAHLÍKOVÁ: c. d., s. 79-91.

²⁷⁴ František Nový byl před válkou tajemníkem krajské pobočky Svazu kovodělníků a v letech 1935-1938 poslancem. V roce 1945 požádal o členství v KSČ a byl komunisty vyslán do sociální demokracie. Roku 1945 se stal předsedou KV ČSSD a členem ÚV ČSSD. Na brněnském sjezdu bylo jeho členství v ÚV ČSSD potvrzeno. Posudky KSČ ho hodnotili jako „kolísavého, pod vlivem pravice“. Po válce působil také jako tajemník KOR pro kovoprůmysl. Po únoru 1948 se stal členem „obnoveného“ ÚV ČSSD. Posudek KSČ ho tehdy charakterizoval slovy „mezi dělníky oblíbený, vhodný kandidát na poslance“. SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 534, charakteristika členů KAV Československé sociální demokracie v Plzni, 1948.

Karel Feiferlík²⁷⁶, Ivan Holman, Jan Hora, Ing. Bohumil Jelínek, František Karas, Josef Klimeš, Jindřich Korunka²⁷⁷, František Macháček²⁷⁸, Dr. Fridolín Macháček, Jan Porod, Antonín Remeš, Josef Ruml, Jindřich Sak, Ing. Josef Šmolík²⁷⁹, Václav Šrámek, Václav Teřl, Anastázie Vacková a Bohumil Weingärtner.²⁸⁰ Tajemníkem krajského výboru ČSSD byl František Palán²⁸¹, okresním tajemníkem ČSSD v Plzni byl Václav Šrámek. V ZNV zastupoval stranu Ing. Otto Pitte. Členy ÚV ČSSD byli František Nový a Barbora Telínová²⁸².²⁸³ Členem kontrolní komise ÚV ČSSD byl Antonín Remeš.

Také krajský výbor ČSSD byl od počátku rozdělen na dvě křídla. Jádrem „pravicové“ skupiny tvořili především předváleční sociální demokraté Antonín Remeš (předseda KV ČSSD), František Palán (tajemník KV ČSSD), Josef Jirout (šéfredaktor Nového dne),

---

²⁷⁵ Ladislav Cígler se narodil v roce 1902. Před válkou byl odborovým tajemníkem svazu soukromých zaměstnanců. Za okupace byl vězněn v Buchenwaldu. Po válce „žádal o přijetí do KSČ. Byl poslán pracovat do sociální demokracie, kde pomalu splynul s pravým křídlem, které ovládlo kraj.“ Stal se krajským tajemníkem KOR v Plzni a v květnu 1946 byl zvolen poslancem. Byl členem KV ČSSD. Na rozdíl od ostatních plzeňských sociálnědemokratických poslanců volil v roce 1946 předsedou národního shromáždění Antonína Zápotockého. Na celostátním sjezdu závodních rad v únoru 1948 se však zdržel hlasování. Přesto se stal členem AV KOR v Plzni a KAV NF v Plzni. Později byl však z obou akčních výborů odstraněn. Na jeho poúnorovém kádrovém spise byl nápis „Nelze mu důvěřovat.“ V květnu 1948 byl zařazen na nevolitelné místo jednotné kandidátky NF do národního shromáždění. Po sloučení KSČ a ČSSD pracoval v ÚRO v Praze a později ve funkci báňského inspektora na ústředním báňském úřadu. Tamtéž.

²⁷⁶ Karel Feiferlík byl před válkou zámečnickem ve Škodovce. Pracoval též jako odborový důvěrník v sociální demokracii. Na konci války byl zatčen. Krátce po osvobození kandidoval za sociální demokracii na dílně proti kandidátu KSČ do závodní rady. V sociální demokracii Karel Feiferlík zastával dle mínění KSČ „pravicovou“ linii. V padesátých letech byl zatčen a odsouzen za protistátní činnost. V roce 1967 žádal o rehabilitaci.

²⁷⁷ Jindřich Korunka se narodil 19. listopadu 1905 v Plzni, byl dílovedoucím ve Škodových závodech.

²⁷⁸ František Macháček byl „starý“ předválečný sociální demokrat „zakladatel“. Po roce 1918 byl ze strany odstraněn. Od roku 1945 se angažoval v komunálních funkcích. Byl vedoucím Nemocenské pojišťovny soukromých zaměstnanců. V červnu 1948 při „slučovacích“ pohovorech neprojevil zájem o členství v KSČ.

²⁷⁹ Ing. Josef Šmolík byl předválečný sociální demokrat, člen KV ČSSD před válkou i po ní. „V roce 1945 žádal o přijetí do [komunistické] strany, byl poslán pracovat do sociální demokracie, kde splynul.“ Byl tajemníkem plzeňské pobočky Svazu průmyslu a po únoru 1948 také členem ZNV v Praze. V roce 1948 usiloval opět o členství v KSČ. SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 534, charakteristika členů KAV Československé sociální demokracie v Plzni, 1948.

²⁸⁰ Krajskými revizory byli Josef Janouš, Jaroslav Procházka, Jan Řehoř, Dobroslav Souček, František Šmíd, František Štěpán, ing. Karel Weber. Tamtéž, seznam členů župního vedení sociální demokracie, první polovina roku 1947.

²⁸¹ František Palán se narodil v roce 1897. Povoláním byl strojní zámečnický. Před rokem 1918 pracoval ve Škodovce. V roce 1922 se stal tajemníkem sociálnědemokratické organizace kovodělníků. V roce 1940 byl zatčen gestapem pro rozšiřování ilegálních tiskovin „V boj!“. Po propuštění byl za protektorátu již politicky neaktivní. Po válce se stal krajským tajemníkem ČSSD a vykonával též funkci člena krajského výboru NF. Dle mínění KSČ patřil k „pravému“ křídlu sociální demokracie. SOA v Plzni, Tamtéž, posudky na funkcionáře nekomunistických politických stran, 1948.

²⁸² Barbora Telínová byla členkou sociální demokracie již za první republiky. Od roku 1928 vedla ženskou rubriku sociálnědemokratické Nové doby. Napsala také několik románů se sociální tematikou. Od roku 1932 byla předsedkyní župní komise žen ČSSD. V roce 1935 se stala členkou rady města Plzně. Po válce působila opět jako předsedkyně krajské komise žen ČSSD. Na Brněnském sjezdu patřila k „pravicí“. Od února 1948 však pracovala jako místopředsedkyně MAV v Třemošné. Před parlamentními volbami v květnu 1948 vyzývala aktivně na řadě veřejných projevů k volbě jednotné kandidátky NF. Tamtéž, Prověřování krajského výboru sociální demokracie 18.6. 1948.

²⁸³ Oldřich E. BERGER (ed.): *Protokol XX. manifestačního sjezdu Československé sociální demokracie, který se konal 18.-21. října 1945 ve Smetanově síni Obecního domu v Praze*. Československá sociální demokracie, Praha 1946, s. 280-283.

František Hatina (poslanec a odpovědný redaktor Nového dne) a další. Proti nim stála nepoměrně menší skupina mírně „levěji“ orientovaných funkcionářů Ladislav Cígler (tajemník KOR), Ing. Bohumil Jelínek a Bohumil Weingärtner (členové KV ČSSD). Na krajské konferenci 30. května - 1. června 1947²⁸⁴ byli zástupci „levice“ Ing. Bohumil Jelínek a Bohumil Weingärtner z krajského výboru ČSSD odstraněni a výbor byl zároveň rozšířen o předsedy okresních organizací. Stranu posléze začalo řídit desetičlenné předsednictvo KV ČSSD a samotný KV ČSSD se scházel již jen přibližně jednou za měsíc. Antonín Remeš a Vojta Beneš (poslanec z Prahy zvolený za plzeňský kraj) pak jasně směřovali plzeňskou krajskou organizaci ke konfrontaci s dosavadním ústředním vedením ČSSD. Mnohé hlasy ozývající se z členské základny sociální demokracie na Plzeňsku tehdy dokonce požadovaly, aby byl předseda ČSSD Zdeněk Fierlinger vyloučen ze strany. Plzeňský kraj měl dokonce svého vlastního „pravicového“ kandidáta na post nového předsedy strany, bratra prezidenta Dr. Edvarda Beneše, poslance Vojtu Beneše. Právě Vojta Beneš se stal na podzim 1947 na Plzeňsku nejohnivějším řečníkem proti zářijové dohodě vedení KSČ a ČSSD. Plzeňský KV ČSSD přijal na jeho podnět rezoluci požadující okamžité odstoupení fierlingerovského vedení ČSSD.²⁸⁵ Určitou opozicí uvnitř KV ČSSD před Brněnským sjezdem byla sociálnědemokratická mládež, vedená předsedou krajské komise mládeže a plzeňským redaktorem Práva lidu Radomilem Vyorálkem²⁸⁶. Mládež proti vůli KV ČSSD sepsala a odeslala svoji vlastní rezoluci vyslovující se pro spolupráci s KSČ. V podobném duchu působil Radomil Vyorálek též v ústřední komisi mládeže.²⁸⁷ Jeho aktivita ovšem dosáhla pouze toho, že mládež jako „nespolehlivá“ nebyla plzeňským krajem vůbec vyslána na Brněnský sjezd.²⁸⁸

KSČ se snažila před Brněnským sjezdem působit na nižší stranické složky sociálnědemokratické strany ve prospěch sociálnědemokratické „levice“. Organizovala proto společné rezoluce komunistů a sociálních demokratů na místní a okresní úrovni, které požadovaly zejména zavedení tzv. milionářské dávky a také ostřejší postup proti černému

---

²⁸⁴ NA, AÚML 71, a. j. č. 229, oběžník Krajského sekretariátu ČSSD, Plzeň č. 3/1947, z 1.4. 1947.

²⁸⁵ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 534, zprávy z okresů o výsledcích jednání se sociální demokracií 30.9. 1947.

²⁸⁶ Radomil Vyorálek se narodil 2. července 1924. Stranické činnosti se začal věnovat až v dubnu 1946. Na krajském sjezdu sociálnědemokratické mládeže 28. září 1946 byl zvolen předsedou krajské komise mládeže ČSSD v Plzni a z titulu této funkce se stal členem krajského výkonného výboru ČSSD v Plzni. Pracoval jako redaktor Mladé fronty a byl funkcionářem SČM. Po „sloučení“ sociálnědemokratického tisku v červnu 1948 pracoval jako redaktor Rudého práva v Plzni.

²⁸⁷ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 534, zpráva Radomila Vyorálka o poměrech v plzeňské sociální demokracii 9.4. 1948; tamtéž, zpráva informátora ze schůze předsednictva krajského výkonného výboru ČSSD 16.1. 1948.

²⁸⁸ Tamtéž, zprávy z okresů o výsledcích jednání KSČ se sociální demokracií 30.9. 1947.

obchodu soukromých podnikatelů (tzv. boj proti šmelině byl projevem širších snah KSČ zasáhnout distribuci, která představovala nejvýznamnější doposud neznárodněný sektor československé ekonomiky).²⁸⁹ Prostřednictvím těchto ekonomických témat měla být navázána dlouhodobější spolupráce se sociálními demokraty v národních výborech a posléze zajištěna volba „levých“ delegátů na Brněnský sjezd sociální demokracie. Ve dnech 28. září a 5. října 1947 se konaly okresní konference ČSSD, kde byli voleni delegáti na sjezd.²⁹⁰ Ve stejné době, 28. září 1947, uspořádala KSČ schůzi krajského aktivu komunistických funkcionářů lidové správy, kde příští strategii KSČ v plzeňském regionu vytyčil člen ÚV KSČ Rudolf Dubský. „Ve všech NV je nutno, aby se konaly porady [komunistů] se sociálními demokraty, aby se konaly porady i s lidovými a demokratickými činiteli a členy v národněsocialistické straně, aby se konkrétně po dohodě osobní konaly schůze klubů obou stran společně a aby se na nich ještě nejednalo jen tak všeobecně, ale aby na nich byly podkladem plány NV, společná výstavba obcí a okresů, další plánování společné akce proti šmelinářům, zajištění výživy národa, v pohraničí ještě otázka bezpečnosti. To jsou body, o kterých konkrétně by se jednalo ve společných klubech, společně na schůzi obou klubů, to aby byl podklad pro vytvoření předpokladů pro společnou práci. [...] My jsme si vědomi toho, že u vás [na Plzeňsku] sociální demokracie stojí na velmi pravém stanovisku [...] my však musíme překonat všechny překážky, které tu jsou, my musíme zesílit pozice těchto levých elementů sociální demokracie, jinak by bylo nebezpečí, že by pravé křídlo převážilo a že by [Zdeněk] Fierlinger měl otřesenou pozici na sjezdu [sociální demokracie v Brně]. [...] Zapomenout na politické spory a vypnout se na výživu, na potírání šmeliny, na plánování, prostě na ty hospodářské otázky, to aby bylo základem sjednání dohody pro vytvoření tvůrčí atmosféry v NV. Napětí, které tam bylo, musí zmizet. [...] Musíme z dohody vytěžit rozbití protikomunistických bloků, které vznikaly často také z netaktičnosti našich vlastních soudruhů. [...] Nepodceňovat osobní styk s protivníky, je třeba s nimi mluvit.“²⁹¹

Úsilí KSČ o sblížení se sociální demokracií nebylo však na Plzeňsku ani v okresním měřítku příliš úspěšné. Krajský sekretariát ČSSD instruoval v září 1947 své podřízené organizace, aby nenavazovaly žádnou užší kooperaci s KSČ ani na místní či okresní úrovni. „Dohoda s KSČ neznamena tvorění žádných společných orgánů, žádné pořádání společných projevů nebo vydávání společných prohlášení, neboť to nebylo předmětem dohody a naši

---

²⁸⁹ Tamtéž, karton č. 527, osnova referátu pro okresní sbory funkcionářů MNV vypracovaná oddělením pro lidovou správu sekretariátu ÚV KSČ, 24.9.1947.

²⁹⁰ NA, AÚML 71, a. j. č. 229, oběžník Krajského sekretariátu ČSSD, Plzeň č. 8/1947, z 23.9. 1947.

²⁹¹ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, karton č. 527, zápis schůze krajského aktivu funkcionářů KSČ z lidové správy 28.9. 1947.

funkcionáři proto všechny takové nabídky odmítnou.“²⁹² Do 30. září 1947 se proto KSČ podařilo navázat spolupráci se sociální demokracií pouze v okresech Horšovský Týn a Sušice (společná volba předsedy ONV). Dílčí spolupráce byla navázána v Tachově (pouze společná rezoluce o milionářské dávce).²⁹³ V ostatních okresech komunisté se svými nabídkami nepochodili. V okrese Kralovice dokonce členové sociální demokracie v některých místech po zjištění, že ústřední vedení strany v Praze vyjednává s komunisty, pohrozili svým hromadným odchodem do ČSNS. Předseda MNV a předseda OV JSČZ v Kralovicích (oba byli „leví“ sociální demokraté) proto nabídli rezignaci na své funkce a veřejně deklarovali ochotu k přestupu do KSČ.²⁹⁴ Důležitou se ukázala také skutečnost, že plzeňské „pravicové“ krajské vedení sociální demokracie mělo pevně v rukách stranický aparát kraje. Posudky KSČ řadily v říjnu 1947 všechny okresní tajemníky ČSSD na Plzeňsku k „pravici“ nebo k „umírněným“, nikoliv však k „levici“.²⁹⁵

Na Brněnském sjezdu ČSSD v listopadu 1947 byl nakonec předsedou strany zvolen společný kandidát „pravice“ a „středu“ Bohumil Laušman, Zdeněk Fierlinger byl poražen. Z Plzeňských delegátů²⁹⁶ pouze jediný Jaroslav Tauš²⁹⁷ hlasoval pro Zdeňka Fierlingera. Výsledek Brněnského sjezdu posílil krajské vedení sociální demokracie a umožnil mu tvrdší postup proti sympatizantům KSČ. V lednu 1948 František Palán prostřednictvím kompromitujícího materiálu (dluhy v SČM) donutil Radomila Vyorálka k rezignaci na všechny stranické funkce. Vyorálek zůstal pouze redaktorem plzeňské mutace Práva lidu.²⁹⁸ Pravicovým funkcionářům plzeňské sociální demokracie naopak nově zvolené pražské ústředí nabídlo funkce celostátního významu. Krajský tajemník ČSSD v Plzni František Palán byl údajně koncem ledna vyzván generálním tajemníkem strany Blažejem Vilímem k převzetí funkce organizačního tajemníka v Praze.²⁹⁹ Praha si rovněž žádala zemědělského tajemníka KV KSČ v Plzni Pelešku, ten však odmítl.

---

²⁹² NA, AÚML 71, a. j. č. 229, oběžník Krajského sekretariátu ČSSD, Plzeň č. 8/1947, z 23.9. 1947.

²⁹³ Okresní konference v Tachově podpořila v rezoluci spolupráci všech stran NF a vyslala na sjezd zastánce „pravice“. SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 534, zpráva informátora z okresní konference sociální demokracie v Tachově 5.10. 1947.

²⁹⁴ Tamtéž, zprávy z okresů o výsledcích jednání se sociální demokracií 30.9. 1947.

²⁹⁵ Tamtéž, seznam okresních tajemníků sociální demokracie 7.10. 1947.

²⁹⁶ NA, KSČ-ÚV-100/1, sv. č. 20, a. j. č. 122, seznam delegátů plzeňského kraje volených s mandátem na Brněnský sjezd, [říjen] 1947.

²⁹⁷ Jaroslav Tauš se narodil 11. srpna 1922. Pracoval jako skladník ZKD Líně-Sulkov. Patřil k plzeňským funkcionářům sociálnědemokratické mládeže.

²⁹⁸ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 534, zpráva Radomila Vyorálka o poměrech v plzeňské sociální demokracii 9.4. 1948; tamtéž, zpráva informátora ze schůze předsednictva krajského výkonného výboru ČSSD 16.1. 1948.

²⁹⁹ V Praze měl nastoupit 1. února 1948.

Krajské vedení sociální demokracie v Plzni získalo Brněnským sjezdem také volnou ruku k pacifikaci některých „levicových“ funkcionářů v okresech, zejména v pohraničí. Hlášení KSČ tuto situaci hodnotilo takto. „Spolupráce [KSČ] se sociální demokracií se po Brněnském sjezdu zhoršila. V okrese Planá byl odvolán z ONV místopředseda a s ním 13 náhradníků, v okrese Tachov odvolán z ONV rovněž zástupce sociální demokracie. Odvolaní spolupracovali s KSČ a provinili se tím, že hlasovali pro rezoluci o včlenění NV do ústavy. Na jejich místa jsou jmenováni lidé nesnášenliví. [...] Vzhledem k rostoucímu zalidnění pohraničí i zvýšené činnosti národních socialistů a sociálních demokratů využívajících osobních rozporů mezi osídlenci bude za dnešní situace těžké udržet i při zvýšeném počtu hlasů odevzdaných KSČ poměr sil získaný v r. 1946.“³⁰⁰

Vnitrostranické boje v sociální demokracii podněcované KSČ přetrvávaly až do února 1948, kdy se staly významným faktorem ovlivňujícím průběh komunistického puče.

Národní socialisté a bezpečnost v roce 1947

Komunistická strana se v letech 1945-1948 připravovala nejen na alternativu mocenského boje prostřednictvím institucí parlamentní demokracie, ale usilovala rovněž o ovládnutí bezpečnostních složek státu. Na celostátní úrovni byli nejdůslednějšími kritiky tohoto komunistického jednání národní socialisté. Do častých konfliktů s komunisty řízenou bezpečností se dostával zejména národněsocialistický ministr spravedlnosti Prokop Drtina, který ve svém resortu narážel ve zvýšené míře na výsledky práce komunistické bezpečnosti. Vztahy ministerstva vnitra a spravedlnosti tak v průběhu roku 1947 nabývaly podoby meziresortního souboje.³⁰¹

V zápase o nestrannost bezpečnostních orgánů na Plzeňsku se ČSNS opírala o vedoucího bezpečnostní komise KV ČSNS JUDr. Josefa Mainera³⁰², který jako významný plzeňský odbojář soustřeďoval po válce ve svých rukách funkce přednosty ŘNB v Plzni (až do února 1948) a vedoucího plzeňské oblastní úřadovny StB (pouze do konce roku 1947) a angažoval

---

³⁰⁰ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, karton č. 527, Zpráva o činnosti komise pro lidovou správu KV KSČ v Plzni oddělení lidové správy sekretariátu ÚV KSČ v Praze 10.12. 1947.

³⁰¹ Václav VEBER: c. d., s. 138-181.

³⁰² Josef Mainer se narodil 17. září 1893 v Plzni. Za okupace v Plzni aktivně působil v místních expoziturách odbojových organizací PÚ, PVVZ a ÚVOD. V roce 1942 přesídlil do Prahy, kde vykonával funkci vrchního policejního rady. Byl předním organizátorem centrální civilní sítě odbojové organizace Přípravný revoluční národní výbor (PRNV) v Praze. Dne 23. června 1944 byl zatčen a vězněn až do konce války na Pankráci. Od 12. května 1945 vykonával opět funkci plzeňského policejního ředitele. Po válce též zastával funkci velitele oblastní úřadovny StB. Působil jako předseda Krajského vedení Svazu národní revoluce a stal se členem KV ČSNS. Dne 2. března 1948 uprchl do zahraničí. Jiří JELEN: *Neznámý dokument...*, s. 216.

se rovněž v městské samosprávě. Silná autorita JUDr. Josefa Mainera výrazným způsobem brzdila snahu KSČ ovládnout bezpečnostní složky státu v plzeňském regionu. Komunistická strana tento deficit vyrovnávala obsazením funkcí bezpečnostních referentů ONV. Bezpečnostním referentem ÚNV statutárního města Plzně byl komunista František Brož.³⁰³ Prostřednictvím funkcionářů národních výborů se KSČ snažila pronikat do bezpečnostních složek. Na přelomu let 1947/1948 byli komunističtí bezpečnostní pracovníci v regionu systematicky instruováni zejména k podpoře „boje proti šmelině“. Politický tajemník KV KSČ Karel Václavů tyto úkoly shrnul na zasedání komunistických předsedů ONV a bezpečnostních referentů ONV v lednu 1948. „Musí nastat boj proti šmelinářům, kteří mají zatajené zásoby. Nutno, abychom dostali bezpečnostní aparát do vlastních rukou. Udávat rozvratníky. Zostřít postup proti všem, kdo neslouží republice, naši soudruzi musí být vzorem.“ Pozice komunistické strany v útvech SNB na Plzeňsku byly již tehdy v některých okresech značné, nikoli však monopolní.³⁰⁴

JUDr. Josef Mainer a jeho spolupracovníci pravděpodobně poskytovali plzeňskému vedení ČSNS některé důležité informace o komunistických pracovnících v bezpečnosti. Naznačuje to jedna z agenturních zpráv, kterou obdrželo vedení KV KSČ již počátkem roku 1947 (mohlo však jít také o pouhou fámu). „Ze společenských styků zjistil náš externí spolupracovník Šn-VII: Na popud národněsocialistického tajemníka kraje Plzeň [Josefa] Kulicha, který byl loňského roku přeložen do Prahy, bylo v národněsocialistickém krajském sekretariátu zřízeno zvláštní oddělení, které se zabývá šířením materiálu proti politickým odpůrcům. Zvláště významní političtí odpůrci mají pro spisový materiál zvláštní pořadače. Na příklad: [Josef] Ullrich, bratři [Václav, Rudolf a Jaroslav] Hrbkové, redaktoři a dopisovatelé komunistického tisku. Mimo komunisty sbírá národněsocialistická strana materiál na některé lidovce, jejichž jména jsou nám zatím neznámá, naproti tomu není sbírán žádný materiál proti straně sociálnědemokratické. V tomto oddělení se nachází pořadač, nadepsaný ZOB Plzeň, v němž jsou uvedeni zaměstnanci ZOBu a materiál proti nim. Proti JUC. Antonínu Šnejdárkovi a JUDr. Jiřímu Poláčkovi jsou nepravdivé zprávy, jež byly svého času zaslány StB Plzeň na ministerstvo vnitra. Nejvíce materiálu je shromážděno proti našemu bývalému zaměstnanci Adolfu Hahnovi a proti rovněž bývalému zaměstnanci Stanislavu Kostkovi. Předpokládáme, že strana národněsocialistická má možnost zjistit všechny naše zaměstnance, kteří byli

---

³⁰³ Josef Ullrich řekl: „Je nutno, aby referent bezpečnostní docílil kontaktu se SNB. Strana musí získat rozhodující jeho činitele.“ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, karton č. 527, zpráva o činnosti okresů, 1947.

³⁰⁴ „Sušice: SNB - 80% soudruhů. [...] Přeštice: členové SNB jsou většinou bez politické příslušnosti. [...] Stříbro: SNB je soc. dem. [...] Horšovský Týn: Velitel SNB i zástupce jsou soudruzi. [...] Planá: v SNB málo soudruhů.“ Tamtéž, zápis schůze komunistických předsedů a bezpečnostních referentů ONV 31.1. 1948.

převedení do SNB z ŘNB, prostřednictvím informátorů u těchto složek. Místní důvěrníci strany (důvěrníci místních organizací) dostali v minulém roce příkaz od krajského tajemníka [Josefa] Kulicha zjišťovat jednak osoby zaměstnané u ZOB, jednak sbírat materiál proti nim. Utajení našich orgánů, a to pouze těch, kteří byli přijati z civilního zaměstnání, bude záviset na jejich velmi obezřetné konspirativní práci. O toto utajení se OZO Plzeň bude snažit ze všech sil, upozorňujeme však na okolnosti, které působí proti němu.“³⁰⁵ Pokud by byla tato zpráva pravdivá, byla by jedním z mála dokumentů dokládajících snahu národních socialistů získávat informace o komunistických pracovnících bezpečnosti prostřednictvím svých sympatizantů v bezpečnostních orgánech státu. Na celostátní úrovni byly totiž podobné kroky nesměle připravovány generálním tajemníkem ČSNS Vladimírem Krajínou až v prosinci 1947.³⁰⁶

Je zřejmé, že místní komunističtí pracovníci bezpečnosti přeceňovali do značné míry možnosti JUDr. Josefa Mainera. Tato skutečnost se projevila v únorových dnech roku 1948, kdy na Plzeňsku vznikla agenturní zpráva, oznamující, že se ministr spravedlnosti Prokop Drtina 19. února 1948 na své návštěvě Plzně sešel (v bytě Dr. Bohumíra Barcala) s JUDr. Josefem Mainerem a dalšími předními plzeňskými národními socialisty (František Naxera, Karel Řehoř a další), aby v Plzni zorganizovali protikomunistický převrat koordinovaný s příchodem americké armády. Ústřední orgány StB toto hlášení ještě v průběhu únorové vládní krize vyšetřovaly a zjistily, že se zjevně nezakládá na pravdě. Prokop Drtina navštívil Plzeň ve skutečnosti již 11. února 1948. Přesto byl po únoru 1948 celý případ plzeňské schůzky důkladně vyšetřován. JUDr. Josef Mainer, jedna z mála opravdu dobře informovaných politických osobností na Plzeňsku, uprchl ještě 2. března 1948 do zahraničí.³⁰⁷

Poměry v plzeňských expoziturách SNB a StB by si v zájmu zodpovězení výše nastíněných problémů zasloužily další podrobné studium.

Před celostátním sjezdem ČSNS v únoru 1947 se 12. ledna 1947 konala v Plzni třetí krajská konference, na které byl zvolen nový KV ČSNS. Předsednictvo tvořili: krajský důvěrník JUDr. Augustin Šíp, zástupce důvěrníka Dr. Bohumil Barcal, pokladník Josef Skála, dále pak Karel Zelenka (úředník ONP), zaměstnanecký referent Josef Prokop, krajská vedoucí

---

³⁰⁵ Tamtéž, kart. č. 535, zpráva OZO o snaze plzeňských národních socialistů získávat informace o zaměstnancích ZOB 23.1. 1947.

³⁰⁶ Václav VEBER: c. d., s. 206-208.

³⁰⁷ Pavel ŽÁČEK: „Drtina v Plzni: Pokus o organizování reakční mocenské akce“, *prověřování jedné fámy na pozadí reorganizace ministerstva vnitra v letech 147-1948*, in: Paměť a dějiny 2008/1, Odbor archiv bezpečnostních složek Ministerstva vnitra ČR, Praha 2008, s. 60-75.

žen Božena Rykovská (členka rady ÚNV) a krajský vedoucí mládeže Zdeněk Trojovský (zaměstnanec Melantrichu). Krajským tajemníkem ČSNS zůstal i nadále Karel Řehoř.³⁰⁸

Komunistické straně se již v říjnu 1946 podařilo proniknout do KV ČSNS a získávat zde prostřednictvím svých agentů informace o politických záměrech strany.³⁰⁹ Mimo to KSČ systematicky zjišťovala majetkové poměry zaměstnanců sekretariátů všech nekomunistických stran. Právě z informací zjištěných vyzvědači KSČ lze z části rekonstruovat některé vztahy uvnitř krajského vedení ČSNS. (Tyto údaje nejsou faktograficky nezpochybnitelné, ale při absenci jiných pramenů³¹⁰ podobného druhu mohou alespoň nastínit tehdejší atmosféru ve vedení ČSNS.) „Levice“ uvnitř ČSNS na Plzeňsku byla nepoměrně slabší než v případě sociální demokracie. Ve vedení ČSNS však přesto existovaly četné spory mezi jednotlivými frakcemi, svoji roli zde často hrál odlišný předválečný původ jednotlivých funkcionářů. Tyto konflikty oslabovaly kompaktnost krajského vedení. Například JUDr. Karel Křepinský měl být údajně (podle informací KSČ) při nadcházejících parlamentních volbách v roce 1948 „povýšen“ z funkce primátora města Plzně na post poslance národního shromáždění, protože na plzeňské radnici „nevyřizoval věci dostatečně stranicky“.³¹¹ Toto nejisté vnitrostranické postavení Karlu Křepinskému pravděpodobně připravilo půdu pro pozdější spolupráci s KSČ v únoru 1948. Do poslanecké sněmovny již neměl být v roce 1948 ze zdravotních důvodů kandidován JUDr. Augustin Šíp. Také dosavadní poslanec za živnostníky Jan Děd se nové kandidatury údajně vzdal. Za ženy měla být kandidována do národního shromáždění předválečná členka strany Otýlie Šimáňová³¹², za zaměstnance Josef Prokop. Dosavadní zemědělský poslanec Josef Ševčík z Klatov údajně sváděl boj o mandát do národního

---

³⁰⁸ Jednotlivé komise KV ČSNS byly obsazeny v tomto volebním období následovně: bezpečnostní a branná gen. v.v. Pozdišek, družstevní Karel Glükselig, kulturní ing. Dr. Václav Neckář, lékařská docent Dr. Vencovský, právnická JUDr. Vaněk (prezident krajského soudu), Dr. Šedivý (přednosta cenového úřadu), propagační Jaroslav Doubek (lékárník), policejní JUDr. Josef Mainer (policejní rada), JUC. Ferdinand Tříška (policejní rada StB) a Antonín Šípek (inspektor), samosprávný Antonín Kebrle (městský účetní rada), sociální politiky Dr. Mařík (tajemník Šimůnkova fondu), vojenských záležitostí Šíml (podpl. na divizi), Dr. Václav Bláha (prokurátor).

Zaměstnanci krajského sekretariátu ČSNS byli v tomto volebním období: Karel Řehoř (krajský tajemník), Bohumil Heil (tajemník živnostenského odboru, majitel mlékárny), Václav Vyčítal (tajemník zemědělský a samosprávný), Jaroslav Sušický (tajemník věcí zaměstnaneckých - odborový), Věra Smitková (tajemnice žen), Karel Ludvík (vedoucí statistiky). SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 535, seznam členů komisí KV ČSNS, 1947- únor 1948.

³⁰⁹ Tamtéž, hlášení ze schůze KV ČSNS v Plzni 26.10. 1946, z 30.10. 1946.

³¹⁰ Ucelené materiály krajských orgánů ČSNS se v SOA v Plzni nenacházejí. Jisté fragmenty dokumentů z proveniencí KV ČSNS jsou obsaženy ve fondu KAV NF Plzeň, respektive ve fondu KV KSČ Plzeň. V Národním archivu v Praze sice existuje fond Československá strana národně socialistická - ústřední sekretariát, Praha, ucelenější informace o fungování ČSNS v plzeňském regionu v letech 1945-1948 se v něm však autorovi nepodařilo objevit.

³¹¹ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 535, posudek, počátek roku 1948.

³¹² Předválečná funkcionářka strany. Údajně bývalá milénka předválečného krajského důvěrníka ČSNS Václava Laněho. Po válce předsedkyně krajské komise žen. Tamtéž.

shromáždění s bývalým agráříkem Ladislavem Feierabendem, jehož kandidaturu podporoval okres Rokycany. „Levicová“ stanoviska v krajském vedení ČSNS zaujímal zejména vedoucí plzeňské národněsocialistické mládeže Zdeněk Trojanovský a také mládežnický funkcionář a sociální a zaměstnanecký referent KV ČSNS Jindřich Straka³¹³. Kandidátku do ÚNV statutárního města Plzně měl vést v roce 1948 místo JUDr. Karla Křepinského Dr. Bohumil Barcal. Krajským důvěrníkem strany se měl v roce 1948 stát místo JUDr. Augustina Šípa předválečný člen ČSNS Jaroslav Salcman (pracovník Ředitelství státních drah v Plzni).³¹⁴

ČSNS očekávala v nadcházejících parlamentních volbách v roce 1948 na Plzeňsku získat pět mandátů místo dosavadních čtyř.³¹⁵

Únor 1948

Dne 20. února 1948 vyvrcholily ve vládě dlouhodobější spory mezi komunistickými a nekomunistickými ministry. Vláda se hlasy všech nekomunistických stran již 13. února usnesla zrušit personální změny v SNB, provedené komunistickým ministrem vnitra Václavem Noskem, protože směřovaly k definitivnímu ovládnutí SNB v Praze komunistickou stranou. Komunistický ministr vnitra Václav Nosek však řádné usnesení vlády nevykonal. Vláda proto přestala být akceschopnou a ministři třech politických stran (národní socialisté, lidovci a slovenští demokraté) se rozhodli vyvolat svojí demisí předčasné parlamentní volby, ve kterých doufali komunistickou stranu porazit.³¹⁶ Nepočítali přitom s možností neústavního řešení vládní krize.³¹⁷ KSČ však využila demise demokratických ministrů ke státnímu převratu. Svolala na 22. února 1948 celostátní sjezd závodních rad a ve spolupráci s odborovými organizacemi začala budovat paralelní mocenskou strukturu tzv. akčních výborů Národní fronty (AV NF), jejichž prostřednictvím postupně získala pod kontrolu většinu veřejných institucí. Akční výbory přebíraly za asistence bezpečnostních orgánů státu a ozbrojených lidových milicí výkon pravomocí všech důležitých státních orgánů. Během několika dní tak veškerá faktická moc ve státě přešla do rukou komunistické strany. KSČ se

---

³¹³ Před válkou působil v Sokolu. Po válce pracoval na Kladně v národněsocialistických odborech mládeže. Ve straně patřil k „levici“ a několikrát byl navržen na vyloučení. V únoru 1947 byl poslán do Plzně, kde se stal v září 1947 sociálním a zaměstnaneckým referentem KV ČSNS. Do strany ho zvala KSČ i ČSSD, zůstal však národním socialistou. Tamtéž, životopis Jindřicha Straky z 26.2. 1948.

³¹⁴ Rozdělení stranických funkcí a poslaneckých mandátů mělo být hotovo do poloviny března 1948, tj. před plánovanou krajskou konferencí. Po únoru 1948 však bylo rozhodnuto, že krajská konference bude provedena až po parlamentních volbách, aby nedošlo před volbami k rozštěpení strany. Tamtéž, posudek, počátek roku 1948.

³¹⁵ Tamtéž.

³¹⁶ Václav VEBER: c. d., s. 215-237; Karel KAPLAN: *Pět kapitol o únoru...*, s. 267-356.

³¹⁷ Jiří KOCIAN: *Československá strana národně socialistická...*, s. 100-110.

rovněž snažila vyvolat dojem legality výše uvedených opatření, obvinila veřejně odstupující ministry ze zrady národa (ve spojení se západními velmocemi) a vytvářela nátlak na prezidenta republiky Dr. Edvarda Beneše, aby demise demokratických ministrů přijal a doplnil vládu o nové členy vybrané Klementem Gottwaldem. Podpora těmto požadavkům měla být oficiálně projevona jednododinovou generální stávkou 24. února 1948. Dosud váhající sociální demokracie se 25. února 1948 pod dojmem obsazení svého ústředního sekretariátu komunistickými bojůvkami přiklonila ke spolupráci s KSČ. Dr. Edvard Beneš dne 25. února kapituloval a podrobil se Gottwaldovým představám o rekonstrukci vlády. V té době byla však KSČ již skutečným držitelem moci ve státě a hledala pouze formální zaštitění svého převratu prostřednictvím institucí parlamentní demokracie.³¹⁸

ČSNS průběh únorové krize v roce 1948 podcenila. Předsednictvo strany ještě 24. února 1948 vyzývalo své členy ke klidu a chtělo doufat v ústavní řešení celé krize. Žádná opatření, která by mohla čelit komunistickému tlaku, nebyla realizována, obyvatelstvo nebylo nikým informováno o závažnosti situace, ani nabádáno k obraně demokracie. Strana sice zakázala svým členům vstupovat do AV NF, ale její nižší složky tyto direktivy nedodržovaly. ČSNS také naivně dovolila svým členům účastnit se generální stávky, která byla vyhlášena na podporu dalšího znárodnění průmyslu, ale jejíž průběh byl KSČ jednoznačně využit pro vytváření dojmu, že většina obyvatel stojí za komunistickým řešením vládní krize.³¹⁹ V té době již pod záminkou pátrání po protistátní činnosti vedoucích funkcionářů ČSNS byla komunistickou bezpečností provedena prohlídka v ústředním sekretariátu ČSNS. Tisk ČSNS

---

³¹⁸ Václav VEBER: c. d., s. 238-344; Karel KAPLAN: *Pět kapitol o únoru...*, s. 357-518.

³¹⁹ Předsednictvo ČSNS vydalo 24. února 1948 tuto tiskovou zprávu: „Předsednictvo Československé strany národně socialistické obrací se ke všem funkcionářům, členům a stoupencům s naléhavou výzvou, aby zachovali ke všem událostem i ke všem poplašným zprávám *naprostý klid a sebevědomou pevnost*. Politicky je situace taková, že řešení vládní krize je v rukou ústavních činitelů i ústředních výkonných výborů stran Národní fronty. Československá strana národně socialistická [...] trvá bezpodmínečně na zásadě vlády, sestavené na podkladě parlamentním a na zásadě Národní fronty tak, jak vyšla z posledních řádných a demokratických parlamentních voleb. Žádné jiné řešení nepřijmeme. V tuto vážnou chvíli ukládáme všem svým stoupencům přísnou disciplinu a sebekázeň. Vybízíme je, aby všude odmítali vstoupit do tzv. akčních výborů Národní fronty, které nejsou ničím jiným, než odnožemi komunistické strany. Upozorňujeme všechny své stoupence, že každý, kdo by přijal funkci v těchto výborech nebo jinou politickou funkci bez vědomí příslušných orgánů strany, staví se mimo rámec strany. Vyčkejte v klidu vývoje dalších událostí i průběhu politických jednání o řešení vládní krize. Sílu, jednotu a sebevědomí strany nikdo neohrozí! [...] Předsednictvo nemá námitek, aby se členové strany zúčastnili v úterý manifestační stávky. Činí tak v zájmu klidu v závodech a na pracovištích. Naproti tomu předsednictvo sleduje se vší vážností úsilí, jemuž jsou někteří členové strany vystavováni a ujišťuje všechny sestry a bratry, že vynaloží všechno své úsilí, aby křivdy na nich spáchané, byly odčiněny.“ Předsednictvo ČSNS také odmítlo obviňování svých představitelů z protistátní činnosti, prohlásilo však poctivě, že se nemůže vyjádřit ke konkrétním obviněním konkrétních funkcionářů, dokud nebudou oznámeny výsledky vyšetřování. Všem národním socialistům: Odmítáme obvinění z protistátní činnosti, Svobodný směr, ročník 4, č. 46, s. 1.

byl v průběhu krize paralyzován činností akčních výborů v tiskárnách a zabavováním celých nákladů tisku příslušníky SNB^{320, 321}.

Plzeňské události v únoru 1948 v mnohém připomínaly pražskou situaci. V KOR v Plzni se v dopoledních hodinách 21. února 1948 postavila „pouhou“ většinou hlasů za komunisty navrhované řešení vládní krize. Prostřednictvím odborových organizací a závodních rad byla 21. února 1948 ve 13 hodin uspořádána demonstrace proti odstupujícím ministrům. Za použití tradičních hesel dělnické solidarity byli nuceni se této akce zúčastnit téměř všichni zaměstnanci Škodových závodů. Veškeré práce v továrně byly zastaveny a údajně z důvodů ohrožení závodu nesměl nikdo (kromě pracovišť s potřebou neustálého provozu) zůstat ve svých dílnách.³²² Podle komunistické Pravdy se manifestace zúčastnilo 20 000 osob (sociálnědemokratický Nový den psal o 5000-6000 tisících).³²³ Plzeňští delegáti na celostátním sjezdu závodních rad 22. února 1948 hlasovali všichni s jedinou výjimkou pro předloženou rezoluci.³²⁴ Závodní rady zaplavovaly kancelář prezidenta republiky resolucemi a delegacemi požadujícími přijetí demise nekomunistických ministrů. Otevřeně násilným způsobem byla vykonána příprava hodinové demonstrační generální stávky 24. února 1948. Závodní rada Škodových závodů ve spolupráci se závodní odborovou organizací vydala instrukce k tvrdému postihu všech „stávkokazů“. Těm jednak během stávky zcela oficiálně hrozilo ublížení na zdraví, jednak v delší perspektivě ztráta zaměstnání. Předseda závodní odborové organizace Josef Dvořák na schůzi závodní rady 23. února 1948 mimo jiné prohlásil: „Pro nás odpadá veškerá diskuse. Pro nás je jen jeden příkaz, aby bylo do důsledků provedeno, co bylo stanoveno našimi ústředními orgány. [...] Kdyby se Vám naskytl případ, že by některý [odborově] neorganizovaný, nebo z jiných příčin, chtěl zůstat u práce, naložte s ním jako se stávkokazem. Nesmíme připustit, aby naše akce byla někým rušena. [...] Jestliže někdo přijde v tomto případě k újmě, kterou si zaviní tím, že by provokoval, v žádném případě nás nebude hnát k nějakým soudům. [...] Nemůžeme trpět, aby někdo poznámkami, nebo posměškem něco takového rušil. To, co bude následovat, nese každý sám na svoji

---

³²⁰ „Dne 24.2. 1948 byl podle § 487 tr.ř. zabaven zdejším úřadem celý náklad periodického tiskopisu Svobodný směr č. 46 ze dne 24.2. 1948 vycházející v Plzni a to pro závadný obsah.“ Důvodem k zásahu byl zejména obsah článku „Teroru se neustupuje“. „Zabavení bylo provedeno, jelikož obsahem těchto článků je dána skutková podstata § 300 tr. zák. a § 18 odst. 1 a 2 zák. 50/1923 na ochranu republiky.“ Povinný výtisk byl předložen ve 2:30 a zabavení bylo provedeno ve 3:30. Zabaveno bylo celkem 10 776 výtisků. Zabavené číslo bylo vůbec posledním vydáním Svobodného směru. SOA v Plzni, SZ Plzeň, zn. St 628/48, opis zprávy ŘNB v Plzni Státnímu zastupitelství v Plzni, č. 250/48, z 24.2. 1948; Ivan MARTINOVSKÝ a kol.: c. d., s. 429.

³²¹ Václav VEBER: c. d., s. 238-344.

³²² Marie OLŠANOVÁ (ed.): *Únor 1948 na Plzeňsku, dokumenty k 20. výročí Února*. Městský výbor KSČ, Plzeň 1968, s. 13-17.

³²³ Ivan MARTINOVSKÝ a kol.: c. d., s. 429.

³²⁴ VOA, KOR, č. kart. 7, Třetí krajská všeodborová konference v Plzni, 15.-16.10. 1949.

odpovědnost. [...] Bude-li někdo rušit tuto odborářskou disciplínu, znamená to vyloučit z ROH a vyloučení znamená, že se postaráme, aby neměl místo v závodě.“³²⁵ Při organizaci generální stávky 24. února 1948 navíc Škodovy závody pomohly organizačnímu oddělení KOR „100 členným sborem referentů z řad dělníků, kteří byli delegováni do obchodů, úřadů a ústavů.“ V podnicích, kde nebyl dostatek sympatizantů KSČ k prosazení stávky, byla tedy stávka vynucena příchodem spolehlivějších osob z jiných závodů. Do stávky se tak dle údajů ROH nezapojilo na Plzeňsku pouze 24 osob, naopak stávkujících bylo údajně okolo 60 000.³²⁶

Dne 23. února jednalo předsednictvo KOR v Plzni o svolání ustavující schůze KAV NF v Plzni. Na nekomunistické členy předsednictva KOR byl přitom vyvíjen nátlak v tom smyslu, že tvoření akčních výborů vyplývalo z usnesení celostátního sjezdu závodních rad v Praze 22. února 1948 a bylo tedy povinnou odborovou akcí. Proti svolání KAV NF v Plzni proto z předsednictva KOR v Plzni nakonec nehlasoval nikdo. Souhlasili i sociálnědemokratičtí odboráři.³²⁷ KAV NF v Plzni zahájil svou činnost ještě téhož dne ve 21 hodin v sídle KOR v Plzni (Pobřežní ulice č. 8).³²⁸ Na ustavující schůzi KAV NF se dostavilo 70 % pozvaných.³²⁹ Do KAV NF byly formálně vysláni zástupci „masových“ celonárodních organizací (SČM, SOPV a pod.), ve skutečnosti nešlo však o delegáty vybrané samotnými organizacemi, ale o předem vybrané spolehlivé osoby.³³⁰ Ve velké většině se jednalo o členy KSČ. Toto složení doplňovala pouze hrstka „levicových“ sociálních demokratů. Zástupci ostatních nekomunistických stran nebyli do KAV NF v Plzni zpočátku vůbec přizváni.³³¹ Složení KAV NF je uvedeno v následující tabulce č. 4.³³²

---

³²⁵ Marie OLŠANOVÁ (ed.): c. d., s. 27-30, 45.

³²⁶ Karel Růžička uvádí poněkud odlišný údaj, že přímo ve městě Plzni narušilo stávku 20 osob. Další údaj hovoří o 4 osobách ve Škodových závodech. Všechna výše uvedená čísla jsou však značně nespolehlivá, protože byla vykazována za propagačním účelem samotnými organizátory stávky. VOA, KOR, č. kart. 7, Třetí krajská všeodborová konference v Plzni, 15.-16.10. 1949; Karel RŮŽIČKA: c. d., s. 279, 314.

³²⁷ Tajemník KOR, poslanec za ČSSD Ladislav Cígler se stal členem KAV NF. Marie OLŠANOVÁ (ed.): c. d., s. 35.

³²⁸ Později působil sekretariát KAV NF také v prostorách obsazeného sekretariátu KV ČSL.

³²⁹ VOA, KOR, č. kart. 7, Třetí krajská všeodborová konference v Plzni, 15.-16.10. 1949.

³³⁰ SOA v Plzni, KAV NF Plzeň, kart. 1, zápis schůze předsednictva KAV NF 1.3. 1948.

³³¹ KAV NF odmítl například ještě počátkem června 1948 účast zástupců ČSL v KAV NF. Až později byl KAV NF doplněn o 2 zástupce všech politických stran. Tamtéž, zápis schůze předsednictva KAV NF 4.6. 1948.

³³² Existuje několik verzí složení KAV NF v Plzni z počátku jeho fungování, které se nepodařilo přesněji datovat, proto tato tabulka obsahuje syntézu všech těchto přehledů. Někteří z uvedených členů ještě v první polovině roku 1948 KAV NF opustili. SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 534, seznam členů KAV NF v Plzni únor 1948; SOA v Plzni, KAV NF Plzeň, kart. 10, seznam členů KAV NF v Plzni, 1948.

Tabulka č. 4. - Složení KAV NF v Plzni.³³³

funkce v KAV NF	jméno	rok narození	povolání	stranická příslušnost	další funkce
předseda	Josef Vostradovský	1904	zámečník, úředník Škodových závodů	1945 KSČ	předseda ONV Plzeň- venkov
místopředseda	Zdeněk Kejmar	1919	puškař, zbrojář	1937 KSČ	tajemník KV KSČ
členové předsednictva	Josef Brož	1928	studující	KSČ	neuvedeno
	Jan Cink	1912	technický úředník ČSD	1945 KSČ	tajemník KOR
	Marie Krajčová	1901	úřednice ČSD	nezjištěno	neuvedeno
	Josef Würfel	neuvedeno	neuvedeno	ČSSD	člen ZR Škodových závodů
členové	MUDr. Karel Bobek	1909	primář městské nemocnice	ČSSD	neuvedeno
	Božena Baumbruková ³³⁴	1927	studující	1947 KSČ	tajemnice SČM
	Bohuslav Brůha	1913	slevač	1945 KSČ	zástupce sociálně politického ředitele Škodových závodů
	Marie Blechová	1893	profesorka hudby	KSČ	neuvedeno
	Rudolf Čapík	1903	elektromontér	1945 KSČ	technický úředník Škodových závodů
	Pavel Holec	1899	učitel	1945 KSČ	okresní osvětový inspektor
	Emanuel Hajšman	1903	vrchní poštovní tajemník	KSČ	člen předsednictva KOR
	Ing. Josef Hokeš	1905	profesor obchodní akademie	1945 KSČ	neuvedeno
	Jan Klír	1910	elektromontér	1945 KSČ	člen závodní rady Škodovky
	Jaroslav Kosnar	1922	slevač	1945 KSČ	člen ZR Škodovky
	Bohumil Kleil	1920	klempíř	1945 KSČ	tajemník mládeže KOR
	Rudolf Kožušník	1910		KSČ	ředitel ZKD v Plzni
	Václav Kabát	1907	elektromontér	1945 KSČ	předseda ZR Západočeských papíren
	MUDr. Zdeněk Kunc	1908	lékař	1945 KSČ	chirurg vojenské nemocnice v Plzni
	Václav Nezbeda	1898	strojní zámečník	1924 KSČ	tajemník KOR v Plzni
	Petr Otásek	1920	rolník	1945 KSČ	předseda OV JSČZ Plzeň? (venkov nebo město), předseda KRD
	František Plecháč	1919	obchodník	1945 KSČ	místopředseda Ústř. svazu obchodů v Plzni
	Jan Metlička	1922	truhlář	1945 KSČ	zástupce krajského tajemníka SČM, člen komise mládeže KV KSČ
	Václav Rejthar	1902	knihkupec	1945 KSČ	neuvedeno
	Jan Rych	1898	zámečník	1921 KSČ	poslanec ÚNS
	Alois Stehlik	1910	obchodník	1945 KSČ	neuvedeno
	Viktor Severin	1890	režisér opery v Plzni	1945 KSČ	neuvedeno
	Vladimír Šašek	1901	velkoobchodník	neznámo	neuvedeno
	Stanislav Oliverius	1908	redaktor	1945 KSČ	šéfredaktor Pravdy

³³³ Tamtéž.

³³⁴ Božena Baumbruková byla do 1947 členkou ČSNS, měla příbuzenskou vazbu na předsedu strany Petra Zenkla, do KSČ vstoupila v roce 1947. Působila jako tajemnice SČM. Tamtéž.

	Rudolf Lešner	1911	typograf	1937 KSČ	organizační tajemník KV KSČ
	Ing. František Pokorný	1912	neuvedeno	1945 KSČ	ředitel SLS v Plzni
	Jaroslava Krafková	1910	fotografka	1945 KSČ	tajemnice žen KV KSČ
	Václav Hrabě	1903	sládek	KSČ	předseda ZR Prazdroje
	František Kříž	neuvedeno	neuvedeno	neuvedeno	disponent Prazdroje
	Dr. Jaroslav Žahourek	neuvedeno	neuvedeno	neuvedeno	ředitel ČSD
	Josef Leitl	neuvedeno	neuvedeno	neuvedeno	úředník městské spořitelny
	Ladislav Cígler	1902	neuvedeno	ČSSD	poslanec ÚNS a tajemník KOR
	Karel Žitek	neuvedeno	neuvedeno	neuvedeno	neuvedeno
	Ing. Josef Slabý	1911	technický úředník	KSČ	Ředitel vodárny

Do kompetence KAV NF patřilo schvalování složení všech akčních výborů v kraji, které se následně tvořily.³³⁵ Hlavním úkolem akčních výborů bylo provedení čistky politických odpůrců ve všech sférách života společnosti. Podle výnosu ministerstva vnitra č. B-2111-1-0-24/2-1948-II/1 ze dne 24. února 1948 byly národní výbory povinny spolupracovat s akčními výbory a respektovat jejich iniciativy.³³⁶ Bez řádných demokratických voleb tak bylo svévolně upraveno složení národních výborů. Dne 25. února 1948 vznikl OAV NF Plzeň-město,³³⁷ kterému se „dal k dispozici“ národněsocialistický primátor města Plzně JUDr. Karel Křepinský a řada členů rady ÚNV statutárního města Plzně. Dne 27. února 1948 rozpustil OAV NF v Plzni ÚNV statutárního města Plzně. Nový ÚNV byl pak jmenován nejen z řad loajálních příslušníků jednotlivých politických stran, ale také ze zástupců „masových“ organizací. Vedením úřadu byl dočasně pověřen JUDr. Karel Křepinský, do doby než nové složení ÚNV schválí ZNV v Praze.³³⁸ Ještě 27. února 1948 následovaly také personální

³³⁵ Výjimku tvořily akční výbory ROH, jejichž nadřízeným orgánem byla přímo KOR v Plzni. Akční výbory ROH vznikaly pouze těch v průmyslových závodech, kde bylo „nutné“ provést „očistu“ v závodní organizaci ROH. V ostatních závodech přebíraly působnost akčních výborů přímo závodní odborové organizace. Marie OLŠANOVÁ (ed.): c. d., s. 32.

³³⁶ Tamtéž, s. 33.

³³⁷ Předsednictvo OAV NF v Plzni tvořili předseda Antonín Ševčík (KSČ), jednatel dr. Václav Šmůla (KSČ) a členové předsednictva Jaroslav Losenický (KSČ), František Chovanec (ČSSD) a dr. Václav Šperl (ČSL, KSČ). Členy OAV NF v Plzni se stali JUDr. Karel Křepinský (ČSNS), Eduard Laštovka (ČSNS), JUDr. Bohumil Jelínek (KSČ), Josef Bouzek (KSČ, osvěta), Josef Těšínský (KSČ, Osvěta), Jan Krafka (KSČ), Jan Tachovský (KSČ, ROH), Jaroslav Knajzl (KSČ, SČM), Karel Šnábl, Marie Beranová, Milan Koubek (KSČ, SČM), Antonín Racek, Josef Lhotský (KSČ), Josef Lindmajer (KSČ, KOR), Stanislav Pazderník, Antonín Ungermann, Gustav Rada (SOPV), Karel Štauber (KSČ, ROH), Josef Píša (KSČ), Jan Albl (KSČ), Miloslav Lev (ROH), Josef Honzík, Vilém Valenfelts, Ing. Vladimír Maxa (KSČ), dr. Josef Pilz (ČSSD, KSČ, SOPV), JUDr. Richard Blank (KSČ, SOPV), František Walter (KSČ, ROH). SOA v Plzni, KAV NF Plzeň, kart. 8, seznam členů zaslaný OAV NF Plzeň-město ke schválení KAV NF 3.3. 1948; tamtéž, seznam členů OAV NF Plzeň-město, 1948.

³³⁸ Tamtéž, kart. 21, oznámení OAV NF Plzeň-město ZNV v Praze 27.2. 1948.

změny v městských podnicích a úřadech. Čistka se týkala desítek osob.³³⁹ Dne 5. března 1948 bylo potvrzeno, že ZNV rozpouští starý ÚNV statutárního města Plzně a jmenuje nový. Předsedou nového ÚNV byl zvolen komunista Václav Pech.

Již od 24. února 1948 probíhala na Plzeňsku také personální reorganizace v bezpečnostních složkách státu. Dne 25. února 1948 rozhodl „Oblastní akční výbor SNB v Plzni“³⁴⁰ o odvolání příslušníků oblastní úřadovny StB, oblastní kriminální ústředny a ředitelství národní bezpečnosti. Některé osoby byly navrženy na přeložení mimo resort bezpečnosti, jiné zproštěny služby a ponechány do rozhodnutí na dovolené.³⁴¹ Mezi odstraněnými byl také přednosta Ředitelství národní bezpečnosti v Plzni JUDr. Josef Mainer, o němž bylo rozhodnuto 26. února 1948: „JUDr. Josef Mainer, vládní rada, budiž přearozován do jiného odvětví státní správy avšak mimo rámec bezpečnosti a mimo oblast Plzeň. Důvody: Jmenovaný svým postojem ovlivňoval příslušníky všech složek SNB a správy národní bezpečnosti v úmyslu stavět se na odpor pronikajícímu pokrokovému nazírání. Tímto jednáním vytvořil prostředí, které z obavy před jeho zásahy zůstávalo pasivním k řešení všech otázek souvisejících s opravdovým socialismem. [...] Jmenovanému budiž uloženo, aby s největším urychlením uvolnil svůj nadměrný byt v budově ŘNB, kde se projevuje katastrofální nedostatek místa pro jiné důležité služebny.“³⁴² JUDr. Josefu Mainerovi navíc již na počátku března 1948 začalo hrozit vážné nebezpečí, že bude stíhán pro údajnou ochranu Němců před transferem (hlavním podezřelým v této kauze byl JUDr. Pravomil Racek³⁴³).³⁴⁴

---

³³⁹ Kromě propuštění, zbavení vedoucího místa a přeložení na jiné pracoviště bylo hojně využíváno též pensionování osob starších 60 let, či posílání zaměstnanců na dlouhodobou dovolenou. Tamtéž, oznámení AV zaměstnanců ÚNV statutárního města Plzně zaslané OAV Plzeň-město 27.2. 1948; tamtéž, kart. 23, přípis OAV NF Plzeň-město Osobnímu oddělení ÚNV statutárního města Plzně 8.3. 1948.

³⁴⁰ Předsedou tohoto akčního výboru byl por. Miloš Ešner.

³⁴¹ V jednotlivých útvech byli postiženi tyto osoby. OStB: Ferdinand Tříška (policejní rada), Václav Dvořák (tajemník), Antonín Šípek (obvodní inspektor), František Beneš (obvodní inspektor), Jaroslav Souček (obvodní inspektor), Karel Havel (obvodní inspektor), František Dostál (kriminální asistent), Rudolf Záhrobský (kriminální obvodní inspektor). OKÚ: JUDr. Josef Pěnkava (kriminální rada), Alois Vodička (kriminální obvodní inspektor), Jaroslav Červenka (kriminální revizní inspektor), Ladislav Frömr (kriminální vrchní obvodní inspektor), Václav Bláha (kriminální obvodní inspektor), Stanislav Brož (kriminální obvodní inspektor), Josef Hanžlík (kriminální asistent). ŘNB: Emilie Honzíková (vrchní kancelářský oficiál), JUDr. Vladimír Menčík (vrchní policejní komisař), Jarmila Bukvajová (vrchní kancelářský oficiál), JUDr. Josef Mainer. OblV SNB: Pplk. Bohuslav Zemánek, Karel Koukl (vrchní strážmistr). OV SNB: Antonín Mottl (npor.), Josef Fiala (npor.), Jan Chrtěk (npor.), Jan Švarc (npor.), Antonín Herynk (por.), Václav Lehečka (vrchní strážmistr), Václav Klier (praporčík), Jan Skabranský (vrchní strážmistr). Kromě toho bylo uděleno i několik výstrah. Své funkce byl také 28. února zproštěn oblastní velitel SNB Plzeň-venkov štkt. Josef Antonín Holý, na jeho místo byl jmenován jeho dosavadní zástupce (a faktický vykonavatel funkce při dlouhodobé nepřítomnosti Holého) por. František Vondráček. SOA v Plzni, KAV NF Plzeň, kart. 8, zpráva Oblastního akčního výboru v Plzni č.j. 8 o očistě OStb, OKÚ, ŘNB, OblV SNB a OV SNB, 28.2. 1948; tamtéž, kart. 21, hlášení o změnách velitelů SNB Oblastní velitelství Plzeň-venkov 28.2. 1948.

³⁴² Tamtéž, kart. 8, zpráva Oblastního akčního výboru SNB v Plzni o očistě ŘNB v Plzni z 26.2. 48.

³⁴³ JUDr. Pravomil Racek se za okupace podílel na odboji plzeňské policie a po válce se stal členem SNR. Působil v KV ČSL v Plzni. Byl prvním předsedou skupiny ROH při ŘNB. V roce 1947 byl zvolen předsedou sociálně politické komise veřejných zaměstnanců KOR. 31. prosince 1945 byl jmenován kárným zástupcem

K závažným změnám docházelo během únorových a březnových dnů rovněž ve vlastnických vztazích. Sjezd závodních rad v Praze se 22. února 1948 usnesl podporovat další etapu znárodnění, která byla později uzákoněna v dubnu 1948.³⁴⁵ Již v únorových dnech však závodní rady fakticky přebíraly vedení dotčených závodů a mnoho menších průmyslových podniků, obchodních firem a spolků (dokonce i sekretariát ČSNS) bylo prostřednictvím ÚNV statutárního města Plzně svěřeno do národní správy národním podnikům, KSČ, „masovým“ organizacím pod kontrolou KSČ či přímo komunistickým funkcionářům zastupujícím tyto organizace. Výměry o přidělení národních správ vydávalo ÚNV statutárního města Plzně ve spolupráci s OAV NF v Plzni a národohospodářskou komisí KOR v Plzni.³⁴⁶ Vlastní zdůvodnění bylo obvykle formulováno následovně. „Ústřední národní výbor zjistil, že v podniku je ohrožen plynulý chod výroby a hospodářského života.“ (podle § 3 dekretu prezidenta republiky č. 5/1945 Sb. a § 67 vládního nařízení č. 8/1928 Sb.)³⁴⁷ Jen na území statutárního města Plzně byly po únoru 1948 ustaveny národní správy ve 103 průmyslových závodech a ve 168 živnostech.³⁴⁸

---

očistné komise pro veřejné zaměstnance při ONV Plzeň-venkov. Působil též jako veřejný žalobce mimořádného lidového soudu. Před únorem 1948 byl rovněž členem krajského výboru Svazu přátel SSSR. Od listopadu 1947 byl zaměstnán u oblastní úřadovny Osídlovacího úřadu v Plzni a v únorových dnech byl členem akčního výboru OÚ a FNO v Plzni. Akční výbor NF při Osídlovacím úřadě a oblastní úřadovně FNO v Plzni JUDr. Pravomila Racka 13. března 1948 zprostil služby a poslal ho na dovolenou.

³⁴⁴ Do případu byl namočen též JUC. Ferdinand Tříška. SOA v Plzni, KAV NF Plzeň, kart. 24, žádost Poradního sboru bezpečnostního referenta ÚNV v Plzni KAV NF v Plzni, č.j. 17/48, o obnovení případu JUDr. Pravomila Racka 11.3. 1948; tamtéž, odvolání JUDr. Pravomila Racka k OAV NF v Plzni 13.3. 1948.

³⁴⁵ Karel RŮŽIČKA: c. d., s. 230-278.

³⁴⁶ Výměry ÚNV o udělení národní správy počátkem března 1948 podepisoval předseda ÚNV statutárního města Plzně JUDr. Karel Křepinský, předseda OAV NF v Plzni Antonín Ševčík a předseda NHK KOR v Plzni Jan Cink.

³⁴⁷ Národní správci z řad komunistů a jejich sympatizantů byli v březnu 1948 dosazeni například do Občanské záložny v Plzni a jejích poboček (Vladimír Šašek, František Plecháč, Rudolf Dubský, Dr. Václav Šmůla, Miroslav Mancl, Alois Stehlík, František Inneman a další). Komunistický funkcionář Václav Nezbeda získal 11. března 1948 do národní správy rodinný dům v ulici Na Hvězdě č. 7. Národní správci byli dosazeni do všech tiskařských podniků již 1. března 1948 (Grafické závody Pour a spol., Grafika, tiskařské podniky, a Všetisk, tiskařská a nakladatelská družstva). Národní správu ve firmě Vojtěch Šíp, továrna na kočárky, dostaly přiděleny Československé závody kovodělné n.p. Soukromé stavební firmy přebírala do národní správy obecně Konstruktiva n.p. Národní správa byla uvalena rovněž na množství spolků. Spolek měšťanská beseda v Plzni převzala KSČ prostřednictvím svého zmocněnce Václava Hrbka. Spolek pro postavení Národního domu českého lidu v Plzni získal SČM. Spolek Národní dům - Tivoli připadl rovněž SČM. Dne 20. března 1948 byl stejným způsobem krajskému vedení KSČ svěřen do národní správy Sekretariát Československé strany národně socialistické, Plzeň, Riegrova 1. SOA v Plzni, KAV NF Plzeň, kart. 10, výměry ÚNV o přidělení národní správy z března 1948; Jan PELANT - Vladimír BYSTRICKÝ (ed.): *Únor 1948 v západních Čechách, faksimilia dokumentů*. SOA v Plzni, Plzeň 1978, s. 25.

³⁴⁸ VOA, KOR, č. kart. 7, Třetí krajská všeodborová konference v Plzni, 15.-16.10. 1949.

Sociální demokracie po únoru 1948

Již v únorových dnech roku 1948 byly na Plzeňsku obsazeny mnohé sekretariáty ČSL a ČSNS a byly zde provedeny důkladné prohlídky, při kterých došlo k zajištění veškerého nalezeného písemného materiálu. Nejtvrdší byl postup KSČ zejména v těch okresech, kde KSČ dlouhodobě nepocítovala příliš velké sympatie obyvatel (Klatovy, Domažlice, Blatná). Dne 1. března 1948 například OAV NF v Klatovech rozpustil všechny základní a místní organizace lidové strany a zabránil snaze lidovců vysílat své zástupce do AV NF, nejdříve měla v lidové straně proběhnout „očista“.³⁴⁹ Ještě 5. dubna 1948 byl stále sekretariát lidové strany v Klatovech zapečetěn a OAV ČSL zde nebyl stále ještě uznán. „Vyhledky na uznání akčního výboru nejsou, naopak se počítá s dobrovolným rozchodem organizace.“³⁵⁰ Klatovská okresní organizace ČSNS byla rovněž rozpuštěna. Okresní sekretariát ČSL v Blatné byl uzavřen 1. března 1948 (záminkou byla neochota místních funkcionářů sejmout ze zdi portréty vedoucích představitelů strany) a k jeho otevření došlo až 21. května 1948. Podobný osud potkal v Blatné také okresní sekretariát ČSNS.³⁵¹ Okresní tajemníci ČSL v Klatovech (Karel Holub) a Domažlicích (Václav Janko) byli v únorových dnech zatčeni, protože se jim včas podařilo zničit členskou kartotéku strany.³⁵² Pošta pro národněsocialistickou stranu byla obecně předávána přímo do rukou SNB.³⁵³ Řada členů ČSNS i ČSL pod dojmem tohoto vývoje událostí vstupovala do KSČ.³⁵⁴ Nekomunistické strany byly v některých oblastech úplně paralyzovány a v celém kraji bez vědomí akčních výborů nesměly vykonávat žádnou veřejnou činnost. Podobná opatření se týkala také sekretariátů sociální demokracie, zapečetěny byly tehdy například okresní sekretariáty sociální demokracie v Sušici a v Tachově. Obsazena byla též tiskárna a redakce sociálnědemokratického Nového dne.³⁵⁵ Sekretariáty nekomunistických stran zůstaly uzavřeny až do ustavení a schválení akčních výborů těchto stran, čímž byl fakticky vytvářen nátlak na jejich krajské a okresní orgány, aby se podrobily poúnorové „očistě“. Při budování akčních výborů v sociální demokracii na Plzeňsku byl tento tlak zcela hmatatelný, oficiální

---

³⁴⁹ SOA v Plzni, KAV NF Plzeň, kart. 10, oznámení OAV NF v Klatovech předsedovi MO ČSL v Klatovech 3.3. 1948.

³⁵⁰ Tamtéž, opis Hlášení okresního sekretariátu Klatovy Ústřednímu sekretariátu Československé strany lidové 5.4. 1948.

³⁵¹ Tamtéž, žádost KAV ČSL OAV NF v Blatné 3.5. 1948.

³⁵² Tamtéž, zpráva bezpečnostního referenta ONV v Blatné 28.5. 1948.

³⁵³ Tamtéž, kart. 1, zápis schůze předsednictva KAV NF 17.3. 1948.

³⁵⁴ Tamtéž, kart. 10, opis zprávy okresního tajemníka ČSL v Klatovech Ústřední politické kanceláři ČSL 5.3. 1948.

³⁵⁵ Pavla VOŠAHLÍKOVÁ: c. d., s. 117.

instrukce „obrozeného“ KV ČSSD například konstatovaly: „Posledními vnitrostranickými událostmi, které se odehrály v naší republice a jež měly za následek, že došlo k obrození Národní fronty, nebyla ušetřena také naše strana. Také v naší straně byly názorové rozdíly [...] Bohudík tyto názorové rozdíly byly v rozhodující chvíli překlenuty a strana byla tím uchráněna. Tímto rozhodnutím zůstává naše strana i nadále stranou samostatnou, která při budovatelském díle a provádění důsledného socialismu půjde ruku v ruce se stranou KSČ, jako nejsilnější stranou v našem státě. Tato spolupráce musí se dít od prvopočátku bezpodmínečně upřímně a poctivě. Upozorňujeme na toto naše příslušníky s tím, aby ihned tato spolupráce ve všech našich složkách strany byla nastoupena. [...] Ustavte proto ihned ve všech složkách strany akční výbory, které musí býti zárukou nastoupení této nové cesty. Jakmile budete mít ustaven akční výbor a potvrzen akčním výborem Národní fronty, můžete ihned zahájit činnost vaší organizace.“³⁵⁶ Složení akčních výborů nekomunistických stran neurčovaly řídicí orgány ani členská základna těchto politických subjektů, ale OAV NF.³⁵⁷ Některé okresní sekretariáty sociální demokracie byly znovu zprovozněny až v dubnu 1948.³⁵⁸

Struktura AV NF v politických stranách se tvořila shora. Již počátkem března začali v jednotlivých politických stranách předem pověření jednotlivci sestavovat KAV NF. V sociální demokracii byl 1. března 1948 takový „užší KAV“ ČSSD v Plzni rozšířen na 13 členů. Jeho složení potvrdilo ještě téhož dne „obrozené“ představenstvo ČSSD v Praze. Dne 4. března 1948 pak schválil složení nového akčního výboru také KAV NF v Plzni. Základním kamenem KAV ČSSD v Plzni byli „levicoví“ členové krajského vedení sociální demokracie, kteří dříve v květnu 1945 požádali o členství v KSČ.³⁵⁹ Druhou početnou složku KAV ČSSD se stala sociálnědemokratická mládež.³⁶⁰

---

³⁵⁶ NA, AÚML 71, a. j. č. 229, oběžník Krajského sekretariátu ČSSD, Plzeň č. 3/1948, z 10.3. 1948.

³⁵⁷ Dne 3. března 1948 ohlásil například okresní sekretariát ČSSD Plzeň-venkov seznam členů svého akčního výboru OAV NF Plzeň-venkov. „Prosíme, abyste laskavě potvrdili jmenované soudružky a soudruhy a v případě námitek proti některým oznámeným nám tyto sdělili.“ SOA v Plzni, KAV NF Plzeň, kart. 10, žádost okresního sekretariátu ČSSD Plzeň-venkov k OAV NF Plzeň-venkov. 3.3. 1948.

³⁵⁸ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 534, zápis schůze KAV ČSSD 2.4. 1948.

³⁵⁹ Podle předchozího usnesení KAV NF v Plzni z 2. března 1948 neměli být členy KAV ČSSD Ing. Josef Šmolík a Ladislav Cígler. Stanovisko KAV NF se však během dvou dnů z nejasných důvodů změnilo. SOA v Plzni, KAV NF Plzeň, kart. 1, zápis schůze předsednictva KAV NF 2.3. 1948.

³⁶⁰ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 534, charakteristika členů KAV ČSSD v Plzni, 7.4. 1948.

Tabulka č. 5 - Složení KAV ČSSD v Plzni 7. dubna 1948.³⁶¹

funkce v KAV ČSSD	jméno	funkce před únorem 1948	funkce po únoru 1948
předseda	František Nový	předseda KV ČSSD v Plzni	předseda KV ČSSD v Plzni, člen „obrozeného“ ÚV ČSSD
členové předsednictva	Ladislav Cígler	poslanec, tajemník KOR v Plzni	člen KAV NF v Plzni
	Božena Marešová		funkcionářka žen
	Jan Mandík ³⁶²	člen krajské komise mládeže ČSSD v Plzni	člen ÚNV stat. měst. Plzně, místopředseda KV ČSSD
	Josef Jůzl	člen krajské komise mládeže ČSSD v Plzni	člen „obrozeného“ ÚV ČSSD
členové	Benešová Růžena		funkcionářka žen
	Poslední Jaroslav	předseda krajské komise mládeže ČSSD v Plzni	předseda krajské komise mládeže ČSSD v Plzni
	MUDr. Antonín Čech		lékař
	Josef Černý		kovář Škodovka
	Josef Šalom		hutní dělník Škodovka
	Alois Šůcha		člen ÚNV stat. měst. Plzně
	Dr. Bohumil Jelínek		člen rady ÚNV stat. měst. Plzně
	Jindřich Korunka		Škodovka, člen ÚNV stat. měst. Plzně
	Jaroslav Tauš	člen krajské komise mládeže ČSSD v Plzni	člen krajské komise mládeže ČSSD v Plzni
	Antonín Müller		družstevník
	Josef Blažek		člen ZR Škodovky, člen ÚNV stat. měst. Plzně
	Bohumil Příbáň	člen krajské komise mládeže ČSSD v Plzni	člen krajské komise mládeže ČSSD v Plzni
	Dr. Josef Pilz	člen SOPV	presidiální šéf předsedy ÚNV stat. měst. Plzně
	Karel Feiferlík		člen ÚNV stat. měst. Plzně
	František Chovanec		člen OAV NF Plzeň-město, místopředseda ÚNV stat. měst. Plzně
	Václav Teřl		zemědělský pracovník
	Ing. Josef Šmolík		člen obnoveného ZNV v Praze, předseda personální komise ČSSD v Plzni
	Anastazie Vacková		ženy
	Bedřiška Novotná ³⁶³		zástupce okresu Plzeň-venkov
	Josef Würfel		člen ZR Škodovky, člen KAV NF v Plzni
	Antonín Slach	tajemník KOR v Klatovech	člen OAV NF v Klatovech, krajský tajemník ČSSD v Plzni

Akční výbory ustavené v sociální demokracii započaly provádět „očistu“ strany. Dne 23. března 1948 se krajská „personální komise“ vedená Ing. Josefem Šmolíkem usnesla vyloučit

³⁶¹ Na seznamu „referentů“ KAV ČSSD v Plzni jsou uvedena ještě další jména František Vichner, Růžena Procházková, Vít Peprný, Václav Brůha a Vladimír Jirka. SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 534, charakteristika členů KAV Československé sociální demokracie v Plzni, 7.4. 1948.

³⁶² Jan Mandík se narodil v roce 1913. Po válce byl členem krajské komise mládeže ČSSD v Plzni. Od února 1948 do sloučení KSČ a ČSSD v červnu 1948 byl místopředsedou KV ČSSD v Plzni.

³⁶³ Narodena 18. září 1918. Povoláním učitelka. Před válkou byla bezpartijní, byla členkou Sokola. Po válce se stala členkou ČSSD a funkcionářkou DTJ.

ze strany čelní odpůrce KSČ a jmenný seznam postižených předložila KAV ČSSD v Plzni: Vojtěch Scheinost (Sušice), Josef Jirout (šéfredaktor Nového dne, Plzeň), František Kaberle (Stříbro), Josef Vacek (tajemník OV ČSSD Plzeň), Antonín Lavička (Třemošná), Jaroslav Tolar (Kdyně), Václav Dvořák (Plzeň), Jaroslav Blahník (Kdyně), František Herink (Rokycany), František Hatina (poslanec), Antonín Remeš (člen předsednictva KV ČSSD) a Vojta Beneš (poslanec).³⁶⁴

Předsedou sociální demokracie na Plzeňsku zůstal i po únoru 1948 František Nový (zájemce o členství v KSČ již v roce 1945). Novým místopředsedou strany se stal Jan Mandík (dosavadní funkcionář mládeže), novým krajským tajemníkem Antonín Slach (dosavadní tajemník KOR v Klatovech). Do „obrozeného“ ÚV ČSSD byly 26. března 1948 vybrány osoby do února 1948 politicky zcela bezvýznamné.³⁶⁵ Ze svých funkcí byli k 1. dubnu 1948 oficiálně odvoláni sociálnědemokratičtí tajemníci, kteří nebyli akčním výborem kladně prověřeni, a řada okresních organizací se tak ocitla zcela bez stranického aparátu. Nový poúnorový generální tajemník ČSSD Jaroslav Lindauer proto vyslal na Plzeňsko 4 okresní tajemníky z jiných krajů.³⁶⁶ Stranická „očista“ probíhala v některých okresech značně pomalu, ještě 9. dubna 1948 tak například nebyl řádně schválen (a tedy vlastně ani oficiálně ustaven) OAV ČSSD Plzeň-město.

Vedle jasných výhod pro budování osobní kariéry byla častou motivací některých funkcionářů ČSSD k účasti v akčních výborech zřejmě také snaha ochránit formálním přistoupením na komunistické podmínky svoji stranu před ještě větším tlakem KSČ. „Očista“ sociální demokracie proto probíhala ve dvou základních vlnách. Druhou fází „očisty“ sociální demokracie se stalo prověřování všech členů sociální demokracie před sloučením s KSČ v červnu 1948.

Počátkem května 1948 začalo být připravováno sloučení KSČ a ČSSD.³⁶⁷ Komunistická strana ovšem nechtěla začlenit do svých řad všechny bývalé sociální demokraty, proto byly na jednotlivých úrovních sestaveny z funkcionářů KSČ a vybraných funkcionářů ČSSD tzv. „slučovací“ výbory. Dne 8. května 1948 vzal ústřední slučovací výbor na vědomí složení krajského „slučovacího“ výboru v Plzni. Komunistickou stranu v něm zastupovali Karel Václavů (předseda KV KSČ), Ladislav Kořánek a Josef Vostradovský (předseda KAV NF).

³⁶⁴ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 534, usnesení krajské personální komise Československé sociální demokracie v Plzni 23.3. 1948.

³⁶⁵ Dr. Josef Pilz, Jaroslav Poslední, Jaroslav Tauš, Karel Feiferlík a František Vichner. Tamtéž, oznámení KAV ČSSD Ústřednímu výkonnému výboru ČSSD 26.3. 1948.

³⁶⁶ Tamtéž, zápis schůze KAV ČSSD 26.3. 1948.

³⁶⁷ Vedení ČSSD vyslovilo se sloučením souhlas již 17. dubna 1948. Tento souhlas byl ovšem potvrzen pouze usnesením zastupitelstva strany, tedy nikoli rozhodnutím řádně svolaného sjezdu. Pavla VOŠAHLÍKOVÁ: c. d., s. 122.

Sociální demokraté do něj delegovali vedoucí představitele KAV ČSSD, Františka Nového, Ing. Josefa Šmolíka, Jan Mandíka.³⁶⁸ V průběhu června 1948 zahájil „slučovací“ výbor prověřování významných plzeňských sociálních demokratů. Zajímavé je, že prověřování byli znovu i ti bývalí členové KV ČSSD, kteří již dříve po únoru 1948 jednotlivě vstoupili do KSČ.³⁶⁹ V rámci prověřovací procedury zástupci KSČ zpravidla vznášeli námitky proti přijetí členů a sociální demokraté (zejména Ing. Josef Šmolík) naopak v drtivé většině případů hájili prověřovanou osobu. Do KSČ byli mimo jiné přijati Ing. Josef Šmolík, František Nový, Božena Marešová, MUDr. Antonín Čech, Radomil Vyorálek a Václav Fikrle. Velká část osob však do KSČ přijata nebyla, vyskytli se mezi nimi překvapivě i jedinci, kteří se dříve podíleli na činnosti akčních výborů ČSSD. Odmítnuti byli například Dr. Arnošt Kotyk, Ladislav Cígler, Dobroslav Souček, Karel Feiferlík, Dr. Miroslav Černý, Růžena Benešová, František Karas, Bedřiška Novotná, Jaroslav Poslední, Josef Janouš, Josef Ruml, Ing. Otto Pitte, Václav Masák, Josef Svoboda. O členství v KSČ neprojevil zájem bývalý člen předsednictva KV ČSSD František Macháček.³⁷⁰

Jistá část bývalých funkcionářů sociální demokracie se nesmířila se splnutím své strany s KSČ a své protesty vyjadřovala veřejně prostřednictvím ilegálních letáků.³⁷¹ V letech 1954-1955 bylo pak velké množství bývalých plzeňských funkcionářů sociální demokracie odsouzeno k mnohaletým trestům žaláře za údajnou ilegální činnost. Na seznamech takto postižených sociálních demokratů se vyskytovali jak předúnoroví odpůrci komunismu, tak i některé osoby, které po únoru 1948 pomáhaly provádět „očistu“ v řadách ČSSD.³⁷²

---

³⁶⁸ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 534, dopis Ústředního slučovacího výboru krajskému výboru KSČ 8.5. 1948.

³⁶⁹ Například plzeňský historik Adolf Zeman.

³⁷⁰ Na prověřování členů KV ČSSD dohlíželi za KSČ Václav Kolena a Ivan Lewinger. SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 534, Prověřování KV ČSSD 18.6. 1948; Tamtéž, zápis personální komise sociální demokracie a KSČ 24.6. 1948.

³⁷¹ Tamtéž, ilegální výzva „zatímního výboru československé nezávislé sociální demokracie“ zachycená 7.7. 1948; SOA v Plzni, KAV NF Plzeň, kart. 19, Desatero v boji za svobodu a lidská práva československého národa, 1948.

³⁷² V roce 1954: František Wágner 15 roků (amnestie 1960), předúnorový člen předsednictva KV ČSSD Antonín Remeš 15 roků (zemřel 1958), bývalý referent JNV v Plzni JUDr. Oktavián Wágner 9 roků (amnestie 1960), Stanislav Doležal 6 roků (podmíněné propuštění 1959), předúnorový šéfredaktor Nového dne Josef Jirout 15 roků (amnestie 1960), Josef Šneider 12 roků (amnestie 1960), předúnorový člen KV ČSSD Jan Hora 10 roků (podmíněné propuštění 1959), Jaroslav Šneberger 15 roků (zemřel 1958), předúnorový člen rady ÚNV statutárního města Plzně a předseda právní komise KV ČSSD JUDr. Richard Weinfurter 20 roků (amnestie 1960), Karel Gabriel 13 roků (amnestie 1960), Vítězslav Gabriel 5 roků (podmíněné propuštění 1957), člen KAV ČSSD Ing. Josef Šmolík 15 roků (amnestie 1960), předúnorový okresní tajemník ČSSD v Rokycanech František Kučera 12 roků (amnestie 1960), předúnorový a poúnorový předseda KV ČSSD František Nový 10 roků (podmíněné propuštění 1959), Jan Řehoř 5 roků (trest ukončen 1957), člen KAV ČSSD Karel Feiferlík 8 roků (podmíněné propuštění 1958), předúnorový člen KV ČSSD Jindřich Korunka 10 roků (amnestie 1960), předúnorový poslanec za ČSSD František Hatina 8 roků (podmíněné propuštění 1959), Jaroslav Průcha 12 roků (amnestie 1960), předúnorový tajemník KV ČSSD František Palán 5 roků. V roce 1955: předúnorový tajemník OV ČSSD v Plzni Václav Šrámek 16 roků (amnestie 1960), předúnorový předseda OV ČSSD v Plzni Dobroslav

Národní socialisté a Sokol po únoru 1948

KAV ČSNS³⁷³ v Plzni byl schválen předsednictvem KAV NF v Plzni až 30. března 1948. Zakládajícími členy KAV ČSNS se na rozdíl od sociální demokracie stali výhradně řadoví členové ČSNS, konkrétně předseda KAV ČSNS Josef Mráček (krejčí a odborný učitel, narozen 1905) a členové Jan Raiser (dělník Škodových závodů, narozen 1921) a Antonín Matoušek (technický úředník Škodových závodů, narozen 1897).³⁷⁴ Dne 1. dubna 1948 byl KAV ČSNS schválen ÚAV NF v Praze. Okresní akční výbory ČSNS ještě počátkem dubna nebyly potvrzeny. Na sestavování KAV ČSNS se pravděpodobně z rezistenčních důvodů pokoušel podílet předúnorový krajský důvěrník strany a starosta plzeňské sokolské župy JUDr. Augustin Šíp, jeho iniciativa byla však ze strany KAV NF rázně odmítnuta.³⁷⁵ Krajský tajemník ČSNS Karel Řehoř byl propuštěn z funkce 14. dubna 1948.

Někteří významní funkcionáři nekomunistických stran vstupovali po únoru 1948 do KSČ, nebo se veřejným způsobem podíleli na propagaci nového režimu. Na projevech před parlamentními volbami 14.-29. května 1948 referovali pro jednotnou kandidátku Národní fronty z bývalých nekomunistických politiků například: JUDr. Karel Křepinský (4x, ČSNS), Jan Mandík (3x, ČSSD), František Nový (2x, ČSSD), Dr. Václav Šperl (2x, ČSL), Ladislav Cígler (ČSSD), Eduard Laštovka (2x, ČSNS) a Jaroslav Lindauer (ČSSD).³⁷⁶ KSČ tyto osoby záměrně používala k vyvolání falešného dojmu demokratického vývoje v republice. „V některých krajích použili naši soudruzi význačných a známých funkcionářů lidové, národněsocialistické a sociálnědemokratické strany, kteří přestoupili do KSČ, k tomu, že je posílají spolu s našimi soudruhy do těch obcí, kde jsou ještě pevné organizace těchto stran [...]

Souček 14 roků (amnestie 1960), Jan Štrunc 10 roků (amnestie 1960), Josef Faltin 6 roků (podmíněné propuštění 1959), Jan Procházka 13 roků (amnestie 1960), předúnorový okresní tajemník ČSSD v Sušici Josef Vagoun 6 roků (amnestie 1960), Vojtěch Schejnost 7 roků (amnestie 1960), Jaroslav Tatoušek 5 roků (podmíněné propuštění 1957), Karel Halášek 6 roků (amnestie 1960) a předúnorový tajemník OV ČSSD v Plzni Josef Vacek 7 roků (podmíněné propuštění 1960). Již v květnu 1951 proběhl také politický proces s vedením funkcionářů plzeňského sociálnědemokratického ZKD (Josef Janouš, Forejt). V červnu 1951 se pak konal proces se sociálním demokratem MUDr. Antonínem Čechem. SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 534, seznam případů sociálních demokratů odsouzených v padesátých letech u Krajského soudu v Plzni pro ilegální činnost, 1968; tamtéž, hlášení o veřejném přelíčení státního soudu v Plzni Ústřednímu výboru KSČ 19.9. 1951; tamtéž, rukopis propagačního textu: Ilegální činnost pravicových funkcionářů sociální demokracie na Plzeňsku v letech 1948-1954, duben 1959; Karel PICHLÍK - Karel BARTOŠEK: *Z dějin dělnického hnutí...*, s. 183-184.

³⁷³ Po únoru 1948 nové vedení ČSNS změnilo název strany na Československou stranu socialistickou.

³⁷⁴ SOA v Plzni, KAV NF Plzeň, kart. 1, zápis schůze předsednictva KAV NF 22.3. 1948; tamtéž, kart. 10, opis zprávy KAV NF v Plzni ÚAV NF v Praze z 31. března 1948; SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 535, návrh KAV NF zaslaný ÚAV NF 31.3. 1948.

³⁷⁵ SOA v Plzni, KAV NF Plzeň, kart. 1, zápis schůze předsednictva KAV NF 15.3. 1948; SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 535, dopis KAV Čs. strany socialistické KAV NF 26.3. 1948.

³⁷⁶ SOA v Plzni, KAV NF Plzeň, kart. 23, seznam volebních projevů OAV NF Plzeň-město 14.5.-29.5. 1948.

mnohde používají těchto bývalých funkcionářů druhých stran k tomu, že je posílají jako řečníky na důvěrné i veřejné schůze v obcích, kde tyto strany mají ještě pevné pozice.“³⁷⁷

Nejvýznamnějším z těchto bývalých nekomunistických funkcionářů na Plzeňsku byl národněsocialistický primátor Plzně JUDr. Karel Křepinský, který ještě v červnu 1946 kandidoval v primátorských volbách proti komunistickému kandidátovi a stal se tak jistým symbolem porážky KSČ v Plzni. V průběhu únorové krize však výrazně změnil svoji orientaci. Podílel se na činnosti OAV NF Plzeň-město a 5. března 1948 podal přihlášku do KSČ. Svůj vstup do KSČ přitom předem projednal s Rudolfem Slánským (generální tajemník ÚV KSČ) a Juliem Ďurišem (komunistický ministr zemědělství). Podle dohody měli Křepinského přihlášku doplnit záručními podpisy Karel Václavů (politický tajemník KV KSČ), Rudolf Lešner (organizační tajemník KV KSČ), MUDr. Jaromír Hrbek nebo Josef Vostradovský (předseda KAV NF). Výměnou za přijetí do strany slíbil JUDr. Karel Křepinský vynaložit veškeré své schopnosti, aby pro KSČ bylo získáno co nejvíce bývalých národních socialistů. „Po vyřízení přihlášky obrátím se na radu soudruha ministra [Julia] Ďuriše a soudruha [Rudolfa] Slánského veřejně tiskem na voličstvo a všechny příslušníky bývalé strany národněsocialistické s výzvou, aby následovali mého příkladu. Jsem přesvědčen, že takto získám v krátké době velkou většinu bývalých národních socialistů i neorganizovaného, ale s touto stranou kdysi sympatizujícího, voličstva. [...] Při veškeré skromnosti se domnívám, že mám jisté žurnalistické schopnosti. Poněvadž ideologie marxismu mi nedělá potíží, nemusíte se obávat o ideovou náplň. Ostatně jsem ochoten předložit Vám své projevy předem. Očekávaje další laskavé pokyny a těše se na milou spolupráci pro stranu, lidovou demokracii a socialismus jsem Váš [podepsán Karel Křepinský].“³⁷⁸

Velká část vůdčích národních socialistů, včetně JUDr. Karla Křepinského, byla zároveň funkcionáři tělovýchovné organizace Sokol. Jestliže složení KAV ČSNS bylo plně pod kontrolou KAV NF, AV plzeňské župy Sokola se podařilo 3. března 1948 ustavit tak, že plnil po určité období defenzivní funkci. AV plzeňské sokolské župy například ponechal dosavadního starostu župy JUDr. Augustina Šípa ve funkci a souhlasil dokonce s tím, aby JUDr. Augustin Šíp na nadcházející valné hromadě znovu kandidoval. Narazil však na svrchovanou moc KAV NF v Plzni, který toto rozhodnutí vetoval a nařídil, aby starostou sokolské župy byla zvolena jiná osoba. JUDr. Augustin Šíp se proto z valné hromady raději

---

³⁷⁷ NA, KSČ-ÚV-100/1, sv. 9, a. j. č. 70, instrukce Rudolfa Slánského všem krajským politickým sekretářům, 1948.

³⁷⁸ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 535, dopis Karla Křepinského sekretariátu KV KSČ v Plzni 5.3. 1948.

omluvil pro údajnou nemoc a svoji kandidaturu předem odmítl. Plzeňští sokolové, nesouhlasící s poúnorovými poměry ve státě, však v JUDr. Augustinu Šípovi viděli symbol předválečných demokratických tradic a valná hromada proto 4. dubna 1948 navzdory instrukcím KAV NF téměř jednomyslně zvolila nepřítomného Augustina Šípa starostou. Toto rozhodnutí mohlo být odvoláno až v okamžiku, kdy se Augustin Šíp osobně dostavil na zasedání valné hromady a kandidaturu znovu veřejně odmítl. Až poté byla novým starostou zvolena osoba přijatelná pro KAV NF v Plzni, dosavadní náměstek starosty sokolské župy a předseda AV sokolské župy Václav Lang.³⁷⁹ Novým předsedou AV sokolské župy se stal komunista František Brož.³⁸⁰

Až po XI. celostátní sletu Sokola, který přerostl v jasnou demonstraci protikomunistických postojů, bylo v srpnu 1948 přikročeno k razantnější „očistě“ Sokola. Na personální zásahy komunistického režimu, prováděné „sokolskou komisí“ KAV NF, reagovaly všechny plzeňské sokolské jednoty se značnou nevolí. Nevíce úsilí o zdržování „očisty“ vycházelo z jednoty Plzeň IV, jejímž starostou byl JUDr. Augustin Šíp.³⁸¹ Předsednictvo plzeňské sokolské župy přijalo na mimořádné schůzi 16. srpna 1948 rezoluci, ve které se důrazně ohradilo proti zásahům akčních výborů (a jejich sokolských komisí) do sokolské činnosti. Rezoluci podepsal jednatel župy Rudolf Havel a župní starosta Václav Lang, na jejím stylizování se po právní stránce výrazně podílel také JUDr. Karel Křepinský.³⁸²

Na rezoluci odpověděl KAV NF 20. srpna 1948 zastavením činnosti širšího výboru plzeňské sokolské župy. Všichni členové výboru, kteří podepsali rezoluci, byli zbaveni všech sokolských i jiných veřejných funkcí. Václav Lang a Rudolf Havel byli zatčeni. Sokolská komise při KAV NF pověřila vedením župy „správní sbor“ v čele s předsedou AV sokolské župy Františkem Brožem.³⁸³ Člen předsednictva sokolské župy JUDr. Karel Křepinský byl vyloučen z KSČ³⁸⁴ i z pléna OAV NF Plzeň-město³⁸⁵ a byl nucen hájit se soudní cestou před obviněním z poškozování autority státních úřadů (šlo o komunistickou interpretaci právního

---

³⁷⁹ SOA v Plzni, KAV NF Plzeň, kart. 1, zápis schůze předsednictva KAV NF 5.4. 1948; tamtéž, kart. 19, odvolání Augustina Šípa proti vyloučení za Sokola 16.11. 1948.

³⁸⁰ Předseda František Brož, místopředsedové Václav Lang (starosta sokolské župy), František Šulc a Jaroslav Táborek (předúnorový jednatel sokolské župy) a jednatelé JUDr. Karel Křepinský a Jan Mandík. Tamtéž, adresář Župního AV Sokola v Plzni, 14.4. 1948.

³⁸¹ Tamtéž, kart. 10, zpráva OAV NF Plzeň-město o očistě v Sokole kulturně propagační komisi KV KSČ 18.9. 1948.

³⁸² Tamtéž, kart. 19, rezoluce Sokolské župy plzeňské, č.j. 2234/48, z 16.8. 1948.

³⁸³ Dále byli členy František Šulc, Jan Mandík, Josef Cipra, Fabián Engl, Bohumil Götz, Marie Komorousová, Rudolf Čapík, František Kalný, Ladislav Pech, Jan Peška, Jar. Krofta, Ferdinand Sýkora. Tamtéž, zápis schůze Župního AV Sokola v Plzni a předsednictva KAV NF v Plzni 20.8. 1948.

³⁸⁴ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. 87, zápis schůze předsednictva KV KSČ 30. 8. 1948; Tamtéž, Krajská disciplinární komise, kart. č. 571, spis č. 266.

³⁸⁵ SOA v Plzni, KAV NF Plzeň, kart. 23, oznámení OAV NF Plzeň-město Karlu Křepinskému a KAV NF v Plzni 28.9. 1948.

postavení akčních výborů). Soudní při vyhrál.³⁸⁶ Ze Sokola byli v rámci „očisty“ vyloučeni jako „provokatéři z XI. všesokolského sletu“ nejen osoby režimu nepřijatelné již od únorových dní, ale rovněž řada ochotných poúnorových spolupracovníků KSČ. Plzeňská sokolská župa měla tehdy přibližně 20 000 členů, z nichž celkem 835 bylo vyloučeno. Dalším

---

³⁸⁶ Dne 22. listopadu 1948 podalo státní zastupitelství v Plzni obžalobu Krajskému soudu v Plzni proti Rudolfu Havlovi, JUDr. Karlu Křepinskému, Václavu Tyrovi a Václavu Langovi, že ve dnech 9.-16. srpna 1948 „v rozšiřovaném spise nepravdivým udáváním nebo převracováním skutečných příběhů hleděli zlehčit úřední nařízení a rozhodnutí a takovým způsobem popudili jiné k nenávisti k státním úřadům nebo k jednotlivým orgánům vlády [...] Za týchž okolností veřejně způsobem štvavým hanobili republiku, takže to mohlo snížit vážnost republiky nebo ohrozit obecný mír v republice. [...] Důvody: Po událostech, které se odehrály v průběhu XI. všesokolského sletu v Praze, zejména při sokolském průvodě, při kterém byla provolávána různá protistátní hesla, a po zjištění, že nešlo snad o výstřelky jednotlivců, nýbrž o akce některých sokolských žup předem připravené, které hrozily vyústit v dalekosáhlé důsledky, byla akčním výborem Československé obce sokolské v Praze nařízena očista od protistátních živlů v sokolských organizacích. Na výzvu reagovaly různé župy sokolské různě. Některé přijaly ji sympaticky a schvalovaly ji, naproti tomu jiné se způsobem více méně ostrým a důrazným proti ní stavěly a ji odmítaly. Mezi tyto poslední župy patřila i župa plzeňská, jak o tom ještě níže bude řeč. Jednotlivé jednoty župy plzeňské zaujaly totiž stanovisko, že jest nutno k rezolucím některých jiných sokolských žup, zaslaných ČOS, se vyjádřit a obracely se s podobnými dotazy na sokolskou župu plzeňskou. [...] Bylo proto rozhodnuto, aby na den 13.8. 1948 byla svolána mimořádná schůze užšího výboru, která by zaujala stanovisko k těmto událostem v Sokole, sestavila případně memorandum ČOS a předložila je ke schválení schůzi širšího představenstva dne 16.8. 1948. [...] Schůze dne 13.8.1948 se účastnili mimo jiné všichni obvinění. Na této schůzi bylo sestaveno memorandum, jež jednatel [Rudolf] Havel po usnesení všech přítomných zaznamenal nejprve těsnopisně a jež JUDr. [Karel] Křepinský později diktoval obviněnému [Václavu] Tyrovi do psacího stroje.“ Text memoranda: „S politováním zjišťujeme, že po krásném úspěchu sletu dostalo se sokolstvu více výtek než uznání. Sokolstvo bylo a dosud je předmětem soustavných a organizovaných útoků tisku, rozhlasu a různých nesokolských institucí, ba i veřejných činitelů. Je mu dokonce vytýkáno, že se zpronevěřilo myšlence Tyršově a trpí, ba podporuje ve svém členstvu rozvratníky a škůdce národa. Proto se na něm požaduje, respektive se mu nařizuje nová očista z důvodů, které se sokolskou věcí nesouvisí a které odporují původním směrnicím o očistě, ačkoliv již touto očistou byla poškozena věc sokolská a na mnoze i veřejná. [...] Proto odmítáme zřizování jakýchkoli komisí pro dozor nad sokolskou činností jako orgánů proti duchu ústavy a proti sokolskému zákonu. Stejně nesouhlasíme s dotčenými útoky na sokolstvo, jakož i přemrštěnými rezolucemi korporací, do jejichž vnitřních věcí také nezasahujeme.“ Obžaloba pokračovala. „Toto memorandum adresované předsednictvu ČOS v Praze bylo později dne 16.8. 1948 na schůzi širšího předsednictva sokolské župy plzeňské jednomyslně schváleno a zasláno ČOS, všem župám ČOS, všem jednotám sokolské župy plzeňské a všem členům předsednictva sokolské župy plzeňské. Snaha o očistu v sokolských řadách, jež jak shora uvedeno vycházela z usnesení akčního výboru ČOS v Praze, tedy z míst ústředních, a jež měla za úkol očistit sokolstvo od živlů, které poškodily dobré jméno Sokola svým chováním během sletu 1948 v Praze, jest v memorandu nazývána organizovaným útokem ze strany tisku a rozhlasu i od veřejných činitelů. Je tedy memorandum pobuřováno členstvo Sokola proti vládě jako celku i proti jednotlivým členům vlády a jako prostředku jest používáno překrucování známých skutečností i udání nepravdivých údajů. [...] byly v memorandu popuzovány i jiné osobnosti k nenávisti proti státním úřadům, jest tedy v jednání obviněných obsažena skutková povaha přečinu dle § 300 tr.z. Dále jest obsažena v jednání i skutková povaha přečinu dle § 14 č. 5 zákona č. 50/23 Sb. neboť hanobením činnosti úřadů jest současně hanobena i republika (rozhodnutí N.S. 5174). Tohoto obvinění dopustili se obvinění hlavně tím, že snižovali vážnost vlády, odmítajíce nařízení vlády a ústředního akčního výboru národní fronty č. 16 ze dne 23.7. 1948, kterým bylo nařízeno zřízení očistných sokolských komisí. Obvinění doznávají [...], že na konečném textu memoranda jednomyslně se dohodli. [...] Snaží se zejména dovodit, že slovním obratem `veřejní činitelé` nebyla míněna ani vláda, ani její jednotliví členové, ani žádný republikánský úřad, nýbrž jen výhradně činitelé místní, neboť 15.7. 1948 prohlásil župní akční výbor Sokola sebe za kompetentního k provedení očisty, ačkoliv činnost tohoto výboru by podle směrnic ÚAV NF měla skončit již 3.6. 1948. [...] jeden z podezřelých, proti kterému trestní řízení bylo zastaveno, totiž Václav Ženíšek, uprchl i s rodinou do ciziny.“ Dne 18. prosince 1948 vynesl Krajský soud v Plzni v této kauze osvobozující rozsudek (Tk 1320/48). Dne 20. prosince 1948 ohlásilo Státní zastupitelství v Plzni zmateční stížnost proti osvobozujícímu rozsudku krajského soudu. O výsledek trestního řízení se 21. prosince 1948 zajímalo ministerstvo spravedlnosti a vymohlo si provedení příkazu, „aby Rudolf Havel byl okamžitě propuštěn na svobodu“ a aby zmateční stížnost státního zastupitelství proti rozsudku krajského soudu byla vzata zpět. SOA v Plzni, SZ Plzeň, zn. St 2526/48.

desítkám osob byly odebrány funkce a uděleny důtky.³⁸⁷ „Očista“ měla být skončena do 15. prosince 1948. Místo dosavadního župního výboru měl k 1. lednu 1949 vzniknout „krajský výbor“ Sokola, jehož členové měli být jmenováni přímo KAV NF.³⁸⁸

Podobně jako sociální demokraté byli podrobeni v době sloučení s KSČ fakticky druhé fázi poúnorové čistky, tak také národní socialisté prošli v souvislosti s XI. všesokolským sletem druhým jemnějším sítím poúnorové „očisty“. Konec roku 1948 obecně přinesl důkladnou revizi stranických orgánů a akčních výborů ve všech politických stranách.³⁸⁹ Důsledná prověrka probíhala dokonce i v samotné KSČ (viz kapitola Početnost členské základny KSČ na Plzeňsku v letech 1945-1948).

---

³⁸⁷ Vyloučeny byly například tyto známé osobnosti. Jednota Plzeň I: starosta Rudolf Sofroň, JUDr. Karel Křepinský, Jaroslav Tábořek, Jan Mandík a Fridolín Macháček; jednota Skvrňany: Rudolf Havel; jednota Plzeň III: starosta Josef Skála a župní náčelník Václav Lang; jednota Plzeň IV: starosta JUDr. Augustin Šíp a náměstek starosty Jan Klik; jednota Hradiště: starosta Jaroslav Valeš; jednota Plzeň V: náčelnice Marie Trsková, místonáčelník Václav Ženíšek, Dr. B. Barcal, Karel Řehoř a Václav Šperl; jednota Bílá Hora: starosta Václav Maloun; jednota Bolevec: tiskový referent Václav Kabát a starosta Václav Bernášek. SOA v Plzni, KAV NF Plzeň, kart. 19, Seznam členů vyloučených ze Sokola, okres Plzeň-město, 1948.

³⁸⁸ Tamtéž, Všem krajským, okresním a místním akčním výborům Národní fronty: Dokončení očisty - okresní a krajská organizace Sokola (Činnost Akčních výborů NF, oběžník č. 21, vydává Generální sekretariát Ústředního akčního výboru NF, 20.11. 1948).

³⁸⁹ Tamtéž, kart. 10, zpráva OAV NF Plzeň-město OV KSČ Plzeň-město 15.12. 1948.

Krajské vedení KSČ na Plzeňsku v letech 1945-1948

„Má být ctižádostí každého komunisty-funkcionáře, aby byl kdykoliv postradatelný.“
(Motto Zprávy krajské kádrové komise ke krajské konferenci KSČ v Plzni 1948)³⁹⁰

„Nejrozumnější by bylo, vzít bouchačku a pár idiotů a lumpů odstřelit. Ale to nejde dnes
dost dobře provést.“

(Ze soukromého dopisu dvou čelných plzeňských funkcionářů KSČ 5. ledna 1946)³⁹¹

Tato kapitola se pokusí zodpovědět otázku, kdo byli lidé, kteří stáli v čele KSČ na Plzeňsku v letech 1945-1948. Zkoumány budou také procesy, které tyto osoby vynesly do vedoucích funkcí. Jakým způsobem byl řízen KV KSČ a jakou měrou se na něm podílelo ústředí na jedné straně a členská základna na straně druhé.

KSČ po celé sledované období let 1945-1948 usilovala o to, aby byla veřejností vnímána jako vnitřně jednotná organizace. Zatahování tisku nebo veřejnosti do mocenských bojů uvnitř KSČ diskvalifikovalo předem uchazeče o funkce v očích ústředí. Z tohoto důvodu zůstala většina vnitrostranických zápasů veřejnosti zcela skrytá. Odehrávala se v zákulisí jednotlivých orgánů strany. Kádrové a disciplinární komise KSČ se staly dokonce jakousi paralelní vnitrostranickou „soudní“ soustavou, která rozhodovala po vnitrostranické linii spory a posuzovala činy, jejichž skutková podstata by jinak u běžných občanů mnohdy náležela do rukou prokuratury či soudu. Podobný mlčenlivý postoj zaujala později k mocenským sporům ve vedení KSČ také komunistická historiografie.³⁹² Přesto na Plzeňsku probíhaly v letech 1945-1948 uvnitř KSČ tvrdé mocenské boje, které jsou důležitým svědectvím o formování vedení KSČ na krajské úrovni.

Hlavním pramenným materiálem, na jehož základě lze studovat vnitrostranický vývoj KSČ v letech 1945-1948, jsou zápisy zasedání jednotlivých krajských orgánů strany a spisy krajské disciplinární (kádrové) komise. Tyto materiály jsou uloženy ve Státním oblastním archivu

---

³⁹⁰ Citát Klementa Gottwalda užitý v záhlaví Zprávy krajské kádrové komise. SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. 1, krajská konference KSČ v Plzni 27.-28. 3. 1948.

³⁹¹ Tamtéž, Krajská disciplinární komise, kart. č. 572, spis č. 312, dopis Jaroslava Bártla Jiřímu Žákovi 5.1. 1946.

³⁹² Vladimír BRICHTA: *Komunistická strana Československa...*, s. 323; též: *V první linii...*, s. 39; Kolektiv autorů: *Dějiny Plzně III.*, s. 313-358; Vladimír BRICHTA - Miloslav BĚLOHLÁVEK - Hynek GLOSER: *Plzeň 1945-1970...*, s. 13-47.

v Plzni (fond KV KSČ Plzeň). Obecná nevýhoda zpracování tématu vnitrostranického vývoje KSČ na krajské úrovni spočívá v tom, že většina podkladů k takové studii pochází přímo od členů krajského vedení KSČ, a proto může jejich interpretace snadno podléhat jistému zkreslení. Částečný nadhled popisu vývoje krajského vedení strany mohou však dodat shrnující hlášení o stavu kraje zasílané ústředním orgánům jednotlivými informátory stojícími do jisté míry mimo vlastní rámec krajského vedení. Cenné jsou také zápisy prověřovacích schůzí KV KSČ v roce 1948 a 1950, na nichž jednotliví prověřovaní členové byli nuceni mluvit o své minulosti v rozšířeném časovém horizontu. Některé z výše zmíněných typů dokumentů jsou uloženy v Národním archivu (fondy bývalého AÚML ÚV KSČ).

Skupiny komunistických funkcionářů utvořené před 5. květnem 1945

Při utváření jednotlivých skupin soupeřících o vůdčí postavení v KV KSČ v roce 1945 hrála důležitou roli zejména společná minulost funkcionářů (společné předválečné členství v KSČ, společný pobyt v koncentračním táboře, společná odbojová činnost, společný podíl na převratu 5. května 1945).

Na počátku nacistické okupace byla podstatná část zkušenějších funkcionářů KSČ internována do koncentračních táborů. Pro plzeňské prostředí se stal významným zejména koncentrační tábor Buchenwald. Vůdčí silou samosprávných vězeňských orgánů v tomto táboře byli němečtí komunisté. Některým plzeňským funkcionářům KSČ se proto díky jejich dřívějším kontaktům s německými soudruhy podařilo získat vlivné pozice ve vězeňské samosprávě tábora a vytvořit kolem sebe okruh přívrženců. Šlo zejména o Jiřího Žáka, který byl v roce 1938 údajně spojkou ÚV KSČ k ilegální Komunistické straně Německa.³⁹³ S Jiřím Žákem spolupracoval v Buchenwaldu také Josef Ullrich a další plzeňští komunističtí funkcionáři. Tento okruh zkušených plzeňských předválečných komunistů se pak postupně rozšiřoval o další spoluvězně pocházející z Plzně. Zejména v roce 1943 po velkém zatýkání na Plzeňsku přijelo do Buchenwaldu několika set plzeňských dělníků, z velké části Škodováků. Část z nich patřila ke spolupracovníkům komunistických odbojových organizací. Noví vězňové byli většinou předváleční sociální demokraté (v některých případech dokonce funkcionáři okresní úrovně - Václav Pech, Karel Blumentritt a František Brož³⁹⁴). Mezi dosud

---

³⁹³ Viz poznámka č. 425 této práce.

³⁹⁴ František Brož se narodil 4. května 1905. Pracoval za první republiky v sociálnědemokratických DTJ. V roce 1939 začal spolupracovat v odboji s Marií Škardovou. Byl zatčen v roce 1942 a internován v koncentračním táboře Buchenwald. V Buchenwaldu spolupracoval s okruhem funkcionářů KSČ a dostal jako bývalý sociální demokrat za úkol přesvědčovat sociální demokraty pro vstup do KSČ. Po návratu do Plzně

politicky neorganizovanými dělníky převažovaly většinou mladší ročníky. Vězeňská samospráva v Buchenwaldu poskytovala svým novým spoluvězňům jistou míru ochrany. V další fázi pak zkušenější funkcionáři KSČ nabízeli bývalým sociálním demokratům a mladým dělníkům první politická školení. Přímo v Buchenwaldu pak vstoupilo do KSČ 141 západočeských vězňů.³⁹⁵ Většina (asi 80 %)³⁹⁶ nekomunistických politických vězňů požádala o členství KSČ po návratu do vlasti, kdy regionální vedení politických stran byla z větší či menší míry utvořena z navrátilců z koncentračních táborů a přímá stranická angažovanost v kombinaci s minulostí politického vězně znamenala jasnou možnost kariérního vzestupu. Skupinu plzeňských komunistů v Buchenwaldu tvořili Jiří Žák, Josef Ullrich, JUDr. Richard Blank, Josef Větrovec, František Suchomel, Václav Telín, Václav Nezbeda, František Škrdlant³⁹⁷, Josef Tyrpekl, Josef Kovařík a další.

Na konci války byla nejsilnějším komunisticky orientovaným odbojovým uskupením v západních Čechách organizace Bojové skupiny. Původní jádro této odbojové organizace se utvořilo v roce 1944 v Plasích a navázalo postupně spolupráci s dalšími odbojovými organizacemi na Plzeňsku, nejprve s železničáři a později se Škodováky. Vedení Bojových skupin tvořila trojice Antonín Patejdl (vedoucí Bojových skupin), Karel Benda (železničáři) a Ladislav Pech (buňka ve Škodových závodech). Organizace disponovala vlastním spojením s Prozatímním ÚV KSČ. Kontakty s pražskými odbojovými centrály zajišťoval Miroslav Panchártek. Před květnovým povstáním čítaly Bojové skupiny přibližně 400 členů „levicového“ zaměření. Význam Bojových skupin spočíval především v tom, že se během květnového povstání v roce 1945 staly základem Prozatímního KV KSČ v Plzni. Škodovacká část skupiny tehdy v Plzni operovala z bytu Marie Filipové a zásadním způsobem se zasloužila o vznik nového sekretariátu KV KSČ v Plzni. Na činnosti železničářské sekce Bojových skupin se podílel také poválečný předseda KOR v Plzni Jan Cink.³⁹⁸

Početně nejsilnější nekomunistickou odbojovou organizací na Plzeňsku byla v posledních letech okupace Druhá lehká tajná divize. Její základní kámen (Jindřich Krejčík, Miroslav Ferra a Josef Mattas) byl utvořen v roce 1941 z odbojového hnutí plzeňských pošťáků,

---

pracoval v ROH. Stal se členem KV KSČ. Stal se členem ÚNV statutárního města Plzně a také jeho bezpečnostním referentem. Po únoru 1948 se angažoval v „očistě“ plzeňské sokolské župy. Zemřel 11. prosince 1985. NA, KSČ-ÚV-100/4, sv. 32, a. j. č. 217, zápis z prověřovací schůze předsednictva KV KSČ, 1948.

³⁹⁵ Josef ULLRICH: *Šest let za ostnatým drátem*. Volnost, Plzeň 1945, s. 84; Jiří ŽÁK: *Deset posledních dnů - Buchenwald*. Volnost, Plzeň 1945, s. 61; V. LAŠTOVKA, *Plzeň v boji proti fašismu...*, s. 31, 43 a 141.

³⁹⁶ Svědectví Františka Brože. NA, KSČ-ÚV-100/4, sv. 32, a. j. č. 217, zápis z prověřovací schůze předsednictva KV KSČ, 1948.

³⁹⁷ František Škrdlant působil již ve třicátých letech na sekretariátu KV KSČ. Povoláním byl režisér plzeňského divadla.

³⁹⁸ Vojtěch LAŠTOVKA: *Protifašistický odboj na Plzeňsku v předvečer květnového povstání...*, s. 16-20; Týž: *Plzeň v boji proti fašismu. Stručné dějiny odboje Plzeňanů proti fašistickým okupantům...*, s. 114-115.

zpravidla zaměstnanců hlavní pošty a telegrafního stavebního úřadu v Plzni. Skupina vznikla jako expozitura pražské odbojové organizace Kapitán NEMO a spolupracovala na regionální úrovni též s plzeňskou pobočkou ÚVOD. Celá organizace se orientovala ve svých převratových koncepcích na londýnskou exilovou vládu. Budovala podzemní armádní struktury za účelem řízení povstání na konci války. Tento úkol si v roce 1943 vynutil získání vhodného důstojnického kádru. Skupina se tak začleňovala do zájmové sféry rekonstruované Obrany národa brig. gen. Zdeňka Nováka. Do čela vojenské organizace byl vybrán plk. Václav Kučera. V té době s Druhou lehkou tajnou divizí navázal stabilní kontakt Přípravný revoluční národní výbor v Praze.³⁹⁹ V červnu 1944 však byla skupina rozbita rozsáhlým nápirem zatýkání. Organizace byla téměř úplně rozložena. Jindřich Krejčík (žijící od roku 1943 v ilegality) se pak na počátku roku 1945 pokoušel se střídavými úspěchy obnovit činnost odbojové skupiny. Mezi blízké Krejčíkovy spolupracovníky v roce 1945 patřili František Bureš, Vladimír Šašek a Jan Varnuška. Největšího významu pro převratovou akci dosáhla skupina navázáním kontaktů s požární policií a s pracovníky plzeňského policejního prezidia (JUDr. Ladislav Mixa).⁴⁰⁰

Na počátku dubna 1945 došlo postupně k prohloubení spolupráce jednotlivých odbojových skupin na Plzeňsku. Na sjednocovacím procesu plzeňského odboje měl velkou zásluhu komunistický člen České národní rady MUDr. Jaromír Hrbek⁴⁰¹, který prostřednictvím

---

³⁹⁹ Vojtěch LAŠTOVKA: *Přípravný revoluční národní výbor...*, s. 29-38.

⁴⁰⁰ Jiří JELEN: *Odbojová organizace 2. lehká divize...*, s. 231-281; Vojtěch LAŠTOVKA: *Plzeň v boji...*, s. 101-107, 115-117.

⁴⁰¹ Jaromír Hrbek se narodil 28. června 1914 ve Zlivi u Českých Budějovic v rodině železničního úředníka. V roce 1931 maturoval na reálném gymnáziu v Žilině. V letech 1932-1938 studoval lékařskou fakultu Univerzity Karlovy v Praze. Od roku 1932 působil ve studentské organizaci KSČ a v roce 1937 se stal řádným členem KSČ. Od dubna 1942 pracoval na neurologické ambulanci v Plzni. Za okupace působil jako lékař ONP v Plzni. V roce 1945 se stal členem ČNR (později ZNV) a RNV v Plzni. Pracoval jako primář neurologického oddělení plzeňské nemocnice. Velmi se angažoval pro založení plzeňské pobočky lékařské fakulty Univerzity Karlovy a posléze se stal přednostou její neurologické kliniky. Napsal habilitaci „Dialektický materialismus a zásadní otázky neurologie a psychologie“. Profesorský sbor pražské lékařské fakulty však tuto Hrbkovu politicko-filosofickou habilitační práci odmítl a Jaromír Hrbek se tak stal docentem až po únoru 1948. V témže roce byl jmenován mimořádným profesorem. V letech 1946-1948 byl prvním důvěrníkem zaměstnanecké rady nové lékařské fakulty. V roce 1948 nastoupil do funkce generálního tajemníka Slovanského svazu. Po příchodu Hanuše Lomského do vrcholných pozic v KV KSČ v Plzni v roce 1948 dostal Jaromír Hrbek zákaz politického působení. Při stranické prověrce v prosinci 1950 byl závodní organizací fakultní nemocnice dokonce navržen na vyloučení ze strany. Tento incident byl součástí dlouhodobějších neshod Jaromíra Hrbka s doktorkou Srbkovou, která byla podporována funkcionáři KV KSČ v Plzni Hanušem Lomským, Ladislavem Čadou, Ivanem Lewingerem a Jaroslavou Krafkovou. Jaromír Hrbek se proti rozhodnutí odvolal. V prosinci 1952 udělil ÚV KSČ Jaromíru Hrbkovi důtku za chování v plzeňské nemocnici, Jaromír Hrbek však tehdy už pracoval v Olomouci. V důsledku stranických konfliktů na Plzeňsku začal totiž od roku 1951 přesouvat své působení na Palackého univerzitu v Olomouci. Zde se stal přednostou neurologické kliniky a zabýval se výzkumem vyšší nervové činnosti mozkové kůry (zejména řečových funkcí a jejich poruch). V roce 1952 se stal vědeckým prodekanem lékařské fakulty. V letech 1953-1954 působil jako děkan lékařské fakulty Palackého univerzity a posléze v letech 1954-1963 vykonával funkci rektora této univerzity. V letech 1957-1958 působil navíc jako rektor Vysoké školy pedagogické v Olomouci. V roce 1956 získal řádnou profesuru a v roce 1960 se stal členem korespondentem Československé akademie věd. Během svého rektorského období vystavěl v Olomouci nový

MUDr. Bohumíra Budína udržoval kontakty také k Prozatímnímu ÚV KSČ. Česká národní rada pověřila MUDr. Jaromíra Hrbka organizací odbojové činnosti na Plzeňsku. MUDr. Jaromír Hrbek proto navázal kontakty s levicovou skupinou Hnutí za svobodu v Plzni-Doubravce (Eduard Kotora) a s pracovníky plzeňského policejního prezidia (JUDr. Ladislav Mixa). Kromě toho udržoval kontakty též s okruhem komunistických odbojářů kolem Václava Hrbka. Prostřednictvím těchto styků bylo posléze překročeno k ustavení jednotného RNV v Plzni, který ve svých řadách sdružoval jak příslušníky tzv. komunistického odboje, tak také nekomunistické odbojáře. Dne 14. dubna 1945 se konala ve vile Vladimíra Šaška klíčová schůze, na které zástupci komunistického odboje v čele s MUDr. Jaromírem Hrbkem navrhli vedení Druhé lehké tajné divize ustavení společného RNV v Plzni a předsednictví v tomto orgánu nabídli Jindřichu Krejčíkovi. Jednání se za komunistickou stranu účastnili kromě MUDr. Jaromíra Hrbka také bratři Václav, Jaroslav a Rudolf Hrbkové (Jaromír Hrbek a bratři Hrbkové nebyli příbuzní, spojovala je pouze společná minulost zakladatelů RNV). Do počátku května byli do vznikající struktury RNV začleněny také další komunistické odbojové organizace disponující vlastním spojením na pražské odbojové centrály - skupina kolem Karla Šteklá (vazba na Prahu přes ilegální ÚRO) a početně silné Bojové skupiny (kontakty na organizaci Aktiv). Okruh spolupracovníků RNV v Plzni se postupně rozšiřoval také o další členy z řad odborníků. Dominantní postavení komunistů v RNV v Plzni bylo výrazně určováno jejich pevnou vazbou na odbojové orgány celostátního významu (ČNR, ÚRO a ilegální ÚV KSČ). Dne 4. května 1945 pak byly rozděleny jednotlivé posty v RNV: předsedou se stal Jindřich Krejčík (Druhá lehká tajná divize), místopředsedy Josef Duchek (Sokol), František Filip (člen ÚRO), Eduard Kotora (Hnutí za svobodu) a Václav Hrbek (KSČ). Jednatel RNV byl zvolen MUDr. Jaromír Hrbek (člen ČNR). Funkce v RNV byly rezervovány také pro některé politické vězně z koncentračních táborů. Na návrh Václava Hrbka byl do čela referátu místní samosprávy v nepřítomnosti zvolen předválečný funkcionář

---

komplex univerzitních budov. Na univerzitě v Olomouci pracovala rovněž Hrbkova manželka Eliška i bratr Jan. Po roce 1963 se Jaromír Hrbek věnoval zejména vědě a napsal několikavazkovou učebnici neurologie. Od listopadu 1968 zasahoval aktivně do politiky a v květnu 1969 se podílel na čistkách „pravicových oportunistů“ na Univerzitě Palackého v Olomouci. Organizoval zde činnost Levé fronty. Dne 27. srpna 1969 se stal ministrem školství. Ve svém resortu provedl důkladnou personální čistku, která zdecimovala zejména terciální školství (do ledna 1972 odešlo 20% pracovníků). Funkci ministra školství vykonával do 8. června 1971. V následujících letech dále působil na olomoucké univerzitě a v roce 1973 se stal řádným členem ČSAV. V roce 1979 napsal práci „Radiační teorie gravitace“, kterou univerzita neúspěšně navrhla na udělení Nobelovy ceny za fyziku. Na olomoucké neurologii pracoval Jaromír Hrbek jako profesor-konzultant až do jara 1989. Zemřel 22. července 1992 v Olomouci. SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, Krajská disciplinární komise, kart. č. 570, spis č. 240; Tamtéž, kart. č. 25, zápis schůze pléna KV KSČ 26.4. 1947; Pavel URBÁŠEK: *Olomoucká normalizační ouvertura Jaromíra Hrbka*, in: Acta Universitatis Palackianae Olomucensis Facultas Philosophica, Historica 31, 2002, s. 313-333; týž: *Jaromír Hrbek - rektor „monarcha“*, in: Žurnál Univerzity Palackého 14/7, 5.11. 2004, s. 8-9, dostupné na www.upol.cz/fileadmin/zuparchiv/XIV/cislo7.pdf (navštíveno 8.12. 2007).

plzeňské KSČ Josef Ullrich, který se toho času nacházel v koncentračním táboře v Buchenwaldu. Členy RNV se stali v nepřítomnosti také další komunisté věznění v Buchenwaldu, JUDr. Richard Blank a Václav Nezbeda.⁴⁰²

Taková byla situace 5. května 1945, kdy spontánně vypuklo protinacistické povstání v Plzni a kdy se RNV ujal vedoucí role v tomto povstání.

Formování krajského vedení KSČ v roce 1945

Důležitým krokem pro upevnění pozic pro nadcházející období organizační výstavby strany se ukázalo rozhodnutí Bojových skupin obsadit ve dnech květnového povstání tzv. Hnědý dům, sídlo oblastního vedení NSDAP.⁴⁰³ V této budově byl ještě v první den povstání zřízen sekretariát komunistické strany, ve kterém byli příslušníci Bojových skupin silně zastoupeni. Právě do této budovy pak přicházeli během povstání další dobrovolníci. A zde byl také utvořen 7. května 1945 prozatímní krajský výbor KSČ, jehož předsedou se stal Josef Voříšek.⁴⁰⁴

Až 8. května 1945 do Plzně dorazili také první komunisté věznění za války v koncentračních táborech. Jejich předválečné zkušenosti s vedením stranické organizace je předem předurčovaly k nástupu do rozhodujících funkcí v KV KSČ. Příští složení krajského vedení KSČ muselo být proto kompromisem mezi novými funkcionáři vynesenými vzhůru revolučními událostmi a „starými“ funkcionáři KSČ ozdobenými nyní aureolou politických vězňů.

K volbě nového KV KSČ v Plzni došlo na prvním poválečném krajském aktivu 24. května 1945.⁴⁰⁵ Svojí funkci vykonával krajský výbor až do první krajské konference KSČ v Plzni 28. července 1945.⁴⁰⁶ V novém krajském výboru byli již kromě osob z okruhu domácího odboje (Bojové skupiny) zastoupeni také v hojné míře političtí vězni z Buchenwaldu. Dne 6. června 1945 došlo k rozdělení funkcí v sekretariátu nově zvoleného KV KSČ. Předsedou KV KSČ se stal předválečný funkcionář a bývalý buchenwaldský vězeň Václav Telín⁴⁰⁷,

---

⁴⁰² SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, Krajská disciplinární komise, kart. č. 572, spis č. 312; Jiří JELEN: *Odbojová organizace 2. lehká divize...*, s. 257-258; Vojtěch LAŠTOVKA: *Protifašistický odboj na Plzeňsku v předvečer květnového povstání...*, s. 20-33; Vladimír BRICHTA - Miloslav BĚLOHLÁVEK - Hynek GLOSER: *Plzeň 1945-1970...*, s. 136, 192.

⁴⁰³ Stalo se tak za asistence povstaleckých oddílů z řad protektorátní policie. Ivan MARTINOVSKÝ a kol.: c. d., s. 367.

⁴⁰⁴ Vojtěch LAŠTOVKA: *Plzeň v boji...*, s. 122 – 126.

⁴⁰⁵ Ve znamení krajské konference, Pravda, 27.7. 1945, s. 1.

⁴⁰⁶ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, a. j. č. 1, krajská konference 1945.

⁴⁰⁷ Václav Telín se narodil 29. ledna 1901. Byl zakládající člen KSČ na Plzeňsku v roce 1921. V meziválečném období působil v závodním výboru Škodovky. Byl jedním ze stoupenců tzv. bolševizace KSČ

místopředsedou Josef Sedlák⁴⁰⁸ a politickým tajemníkem předválečný funkcionář Karel Štekl⁴⁰⁹. Organizačním tajemníkem byl zvolen představitel Bojových skupin Antonín Patejdl, který však svoji funkci předal jinému zástupci Bojových skupin Karlu Bendovi. V sekretariátu KV KSČ působilo tehdy ještě několik dalších politických vězňů z koncentračních táborů Václav Nezbeda⁴¹⁰, František Suchomel⁴¹¹ a Josef Kolečko.⁴¹²

Neformální hlavou „buchenwaldských“ uvnitř krajského vedení KSČ byl významný předválečný funkcionář KSČ Josef Ullrich⁴¹³. Josef Ullrich byl před válkou civilním

---

v roce 1929. Aktivně se podílel na odbojové činnosti druhého ilegálního KV KSČ v Plzni. V dubnu 1943 byl zatčen Gestapem. V letech 1943-1945 byl vězněn v koncentračních táborech. Po válce se v roce 1945 stal předsedou KV KSČ v Plzni. V září 1945 byl nařčen svým odpůrcem z dob bolševizace KSČ Františkem Šilhavým, že za okupace během svého pobytu na gestapu udal nepravdivě několik osob pro ilegální činnost. Svá tvrzení však František Šilhavý nemohl opřít o jiné důkazy než o své očitě svědectví. Dne 28. února 1947 proto veřejný žalobce podal návrh na zastavení trestního řízení proti obviněnému Václavu Telinovi. Přesto byl Václav Telín z vedení KV KSČ na počátku roku 1947 odstraněn, jako jeden ze stoupenců Josefa Ullricha. Tamtéž, Krajská disciplinární komise, kart. č. 572, spis č. 312; SOA v Plzni, MLS Plzeň, zn. Lvs. 3036/46.

⁴⁰⁸ Josef Sedlák působil v KSČ na Plzeňsku v méně významných funkcích již ve třicátých letech.

⁴⁰⁹ Karel Štekl se narodil v roce 1911. Původním povoláním byl zámečník. V roce 1931 navštívil jako delegát škodovackých dělníků SSSR. Již v roce 1932 se stal krajským tajemníkem komunistického svazu mládeže v Plzni. Členem KSČ byl od roku 1933. V roce 1933 byl zatčen v souvislosti s tzv. špionážním procesem ve Škodových závodech a odsouzen k pěti letům vězení za špionáž. Za okupace působil údajně v odbojové skupině Josefa Hrdličky, ale jeho odbojová činnost byla po válce opakovaně zpochybňována. Dokonce se vyskytla řada podezření týkající se jeho údajné kolaborace. Po roce 1948 odešel z aktivní politické scény. Bylo mu slíbeno zaměstnání v pojišťovnictví. Na počátku šedesátých let působil ve funkci náměstka ministra dopravy. NA, KSČ-ÚV-100/1, sv. 212, a. j. č. 1324.

⁴¹⁰ Václav Nezbeda se narodil v roce 1908. Původním povoláním byl zámečník. Již v roce 1924 se stal členem KSČ. V první polovině třicátých let pracoval jako krajský hospodář KSČ v Plzni. Od roku 1939 do 1945 byl vězněn (v Buchenwaldu). Po válce se stal zástupcem tajemníka KOR v Plzni a předsedou odborové komise KV KSČ. SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 534, seznam členů KAV NF v Plzni únor 1948.

⁴¹¹ František Suchomel působil již ve třicátých letech v komunistické mládeži.

⁴¹² Dále sekretariát tvořili vedoucí agitačně propagačního oddělení Dr. Jaroslav Krofta (profesor obchodní akademie), pokladník strany Holman, vedoucí kulturního oddělení Miroslav Panchártek, vedoucí mládeže Josef Kolečko, vedoucí ženského oddělení Vlasta Krausová, vedoucí kontrolní komise Josef Suchomel, vedoucí odborové komise Václav Nezbeda a vedoucí účtárny Antonín Mach. Na post vedoucího tiskového oddělení se počítalo v červnu 1945 s Františkem Radou. SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 297, zápis schůze sekretariátu 6.6. 1945.

⁴¹³ Josef Ullrich se narodil 19. března 1897 v Plzni. V roce 1915 začal pracovat ve Škodovce v účtárně mezd. V první světové válce bojoval na ruské a italské frontě. V roce 1921 byl po rozkolu v sociální demokracii zvolen župním důvěrníkem sociálnědemokratické mládeže. Později byl ale ze sociální demokracie vyloučen. V roce 1924 vstoupil do KSČ a v roce 1925 začal řídit agitačně propagační činnost krajského vedení KSČ v Plzni. Spolupracoval již tehdy s Klementem Gottwaldem, který byl jako člen politického byra ÚV KSČ v roce 1925 pověřen organizací vnitrostranického vzdělávání. Psal do Pravdy. Povoláním byl tehdy městský úředník, pracoval v městském divadle v Plzni. V roce 1927 byl zvolen prvním místopředsedou krajského výkonného výboru KSČ (předsedou a poslancem NS byl Jakub Dědič). V roce 1929 v období „bolševizace strany“ byl dle policejního hlášení „význačný stoupenec a s [Jaroslavem] Stulíkem vedoucí funkcionář levého směru [KSČ] na Plzeňsku“, krajský velitel proletářské obrany, „duševní vůdce celého hnutí na Plzeňsku.“ (Jaroslav Stulík byl krajským sekretářem a členem politického byra v Praze.) Na konferenci 2 a 3. 2. 1929 byl Josef Ullrich zvolen předsedou krajského vedení KSČ. Zfalšoval údajně zápis konference a zapsal se jako delegát na V. sjezd strany. Jakub Dědič Josefa Ullricha napadl za nactiutrhání, ale Josef Ullrich si vymohl ve sporu zadostiučinění. „Od té doby počal [Josef] Ullrich pracovat ve straně o to usilovněji a je dnes duševním vůdcem celého hnutí strany na Plzeňsku. Jako člověk inteligentní dovedl si získat zejména mladé stoupence strany, kteří mu dnes plně důvěřují, takže má ve hnutí naprostý vliv [...] Lze mít za to, že svého vlivu nyní Ullrich náležitě využije a že se mu podaří hnutí to náležitě nově zorganizovat. [...] Je vidět, že i v ústředí strany má naprostou důvěru.“ V roce 1930 byl Josef Ullrich na sjezdu zvolen do ústřední kontrolní komise. Spolupracoval s Juliem Fučíkem, Ivanem Sekaninou a Václavem Prokúpkem. Dělal přednášky a prý překládal literaturu ze tří jazyků. V roce 1933 byl

povoláním úředník města Plzně (pracoval v městském divadle). V roce 1925 vstoupil do KSČ a stal se tajemníkem kulturně propagačního oddělení KV KSČ. Na konci dvacátých let byl již Josef Ullrich na Plzeňsku v zápase o tzv. bolševizaci strany jedním z nejdůležitějších sympatizantů nového Gottwaldova vedení strany. Jeho aktivní spolupráce mu tehdy dočasně vynesla funkci předsedy KV KSČ. Ve třicátých letech byl Josef Ullrich vůdčí osobností Levé fronty na Plzeňsku. Nadále vedl také agitačně propagační oddělení krajského sekretariátu KSČ. Válku přežil jako jeden z mála skutečně významných plzeňských předválečných komunistických funkcionářů. Již tato skutečnost ho v zápase o stranické funkce předem favorizovala. V dané situaci neexistovala uvnitř plzeňské KSČ osoba se srovnatelně velkou autoritou. Do Plzně se navíc vrátil jako vedoucí osobnost komunistických politických vězňů z Buchenwaldu. Ihned od prvních dnů proto disponoval širokým kádrem spolupracovníků z řad předválečných i nových členů KSČ. Josef Ullrich díky své významné funkci vedoucího referátu samosprávy v RNV neaspiroval osobně na rozhodující funkce v krajském vedení strany a svůj vliv v KV KSČ realizoval spíše prostřednictvím svých stoupenců. Mezi Ullrichovy blízké spolupracovníky na vnitrostranické půdě patřili zejména Karel Štekl, JUDr. František Austerlitz⁴¹⁴, Václav Telín, Jaroslav Heřman⁴¹⁵ a Eliška Ullrichová⁴¹⁶.⁴¹⁷

---

předsedou Levé fronty v Plzni a angažoval se ve výboru Svazu přátel SSSR. V březnu 1939 byl zatčen a internován v koncentračním táboře v Buchenwaldu. Po válce se stal primátorem statutárního města Plzně. Po primátorské volbě v květnu 1946 se stal náměstkem primátora. V únoru 1948 aktivně působil na radnici, ale pak byl odvolán do Prahy na ministerstvo vnitřního obchodu. Měl zde „bojovat proti šmelině“ a organizovat znárodněný sektor distribuce. Později působil ve funkcích velvyslance ČSR ve Velké Británii (1951-1954) a stálého zástupce ČSR v OSN. Zemřel 25. června 1967. SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, Krajská disciplinární komise, kart. č. 576, spis č. 454; NA, AÚML-17, a. j. č. 208, složení krajského výkonného výboru KSČ IX. kraje v Plzni (nedatováno); tamtéž, a. j. č. 219, Zpráva Policejního ředitelství v Plzni prezidiu Zemského úřadu v Praze, čj. 1124, z 10.7. 1929; Vždy na levém křídle, Pravda, roč. 52, č. 84, z 9.4. 1971, s. 4; Vyslanci ČSR a velvyslanci ČSR, ČSSR, ČSFR a ČR ve Spojeném království, www.mzv.cz/wwwo (navštíveno 12.1. 2008).

⁴¹⁴ František Austerlitz byl právník. V roce 1929 vystupoval jako stoupenec bolševizace KSČ. Již tehdy byl čelným pracovníkem komunistické mládeže, této činnosti se věnoval i ve třicátých letech. Již tehdy úzce spolupracoval s Josefem Ullrichem. Po válce působil jako politický redaktor Pravdy a člen předsednictva KV KSČ. V roce 1946 nebyl navržen do vyšších stranických funkcí (údajně „z rasových důvodů“), ale Josef Ullrich prosadil jeho zvolení politickým tajemníkem KV KSČ. V této funkci se František Austerlitz stal jedním z hlavních stoupenců kandidatury Josefa Ullricha na post primátora statutárního města Plzně. V prosinci 1946 byl v důsledku vnitrostranických bojů odvolán z funkcí. NA, AÚML 17, a. j. č. 219, Zpráva Policejního ředitelství v Plzni Prezidiu zemského úřadu v Praze, čj. 1124, z 1929; SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 297, zápis schůze sekretariátu 16.12. 1946.

⁴¹⁵ Jaroslav Heřman se narodil 26. července 1896. Byl jedním ze zakladatelů KSČ na Plzeňsku v roce 1921. V roce 1929 byl stoupencem bolševizace KSČ. Pracoval tehdy jako dělník ve Škodovce a od roku 1933 se stal politickým instruktorem Rudých odborů. Od roku 1934 působil ve funkci hospodáře krajské organizace KSČ v sekretariátu vedeném Ottou Synkem. Po válce působil opět ve funkci hospodáře KV KSČ (1945-1947). V letech 1950-1957 se opět vrátil do politických funkcí, byl funkcionářem KNV v Plzni a KV KSČ v Plzni. V roce 1957 odešel do důchodu. Zemřel v roce 1969. NA, AÚML 17, a. j. č. 219, Zpráva Policejního ředitelství v Plzni prezidiu Zemského úřadu v Praze, čj. 1124, z 1929.

⁴¹⁶ Eliška Ullrichová se narodila v roce 1905 v Bolevci. Byla ženou v domácnosti, manželkou Josefa Ullricha. V letech 1922-1925 organizována v sociálnědemokratické mládeži. V roce 1925 se stala členkou KSČ. Od roku 1929 pracovala jako vedoucí ženského oddělení sekretariátu KV KSČ a funkcionářka Rudé pomoci. Podobně jako její manžel se stala stoupenkyní „bolševizace“ strany. Po obecních volbách v roce 1935 byla

Již nedlouho po rozdělení funkcí v novém krajském vedení došlo 8. června 1945 v krajském sekretariátu k tvrdému střetu mezi bývalými příslušníky Bojových skupin a předválečnými funkcionáři strany, jejichž mluvčím se na stal Karel Štekl. Zaměstnankyně sekretariátu, exponentka domácího odboje Marie Filipová, byla nařčena z nečestného jednání (pravděpodobně v souvislosti s krádeží v kuchyni sekretariátu) a požadovala za neprokázané obvinění satisfakci. Celé uskupení domácího odboje v sekretariátu KSČ ohrožilo svým odchodem ze sekretariátu, pokud se Marii Filipové nedostane satisfakce. Incident si vynutil svolání mimořádné schůze sekretariátu, kde došlo ke střetu obou frakcí. Karel Benda, jedna z vůdčích osobností Bojových skupin, v té době vedoucí organizačního oddělení, byl napaden za nerespektování politické linie stanovené ústředím. Údajně měl podporovat ve straně radikální tendence směřující k odmítání vstupu inteligence a bývalých sociálních demokratů do strany. Taková obvinění nabývala na závažnosti v situaci, kdy KSČ usilovala o „masový charakter“ strany a mnoho občanů se spontánně hlásilo do strany. Nábor nových členů KSČ jakož i celkové budování organizace strany měl na starosti právě organizační tajemník kraje. Určité formy radikalismu se v počátečním období ideových zmatků vyskytovaly i u dalších funkcionářů strany (Karel Štekl a Josef Ullrich). Předváleční funkcionáři strany navrátili se z koncentračních táborů však díky svým lepším kontaktům k pražskému ústředí disponovali lepšími informacemi o aktuální politice ústředí strany než politicky donedávna bezvýznamní příslušníci Bojových skupin. Předváleční komunisté byli navíc díky své větší politické zkušenosti rychleji schopni přizpůsobit se záměrům ústředí KSČ a ideologické směrnice využívat k vnitrostranickému boji. Karel Štekl tak například dle Bendova svědectví byl vyslán do Prahy pro organizační instrukce, ale záměrně je organizačnímu tajemníkovi nepředával, aby ho mohl vzápětí obvinít z ideologických omylů. Na obranu Karla Bendy vystoupil Antonín Patejdl, který byl vůdčí osobou uskupení domácího odboje v krajském sekretariátu. Karel Benda byl přesto nucen vzdát se funkce a na jeho místo byl zvolen kompromisní kandidát Jan Souček⁴¹⁸. Skupina kolem Karla Štekla pak učinila gesto, které vůbec umožnilo další vzájemnou spolupráci - dala Marii Filipové požadovanou satisfakci.⁴¹⁹

členkou zastupitelstva města Plzně. Za okupace byla vězněna jeden rok. Po válce vykonávala funkci tajemnice KV KSČ a získala poslanecký mandát. SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, Krajská disciplinární komise, kart. č. 574, spis č. 389; NA, AÚML 17, a. j. č. 219, Zpráva Policejního ředitelství v Plzni prezidiu Zemského úřadu v Praze, čj. 1124, z 1929.

⁴¹⁷ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, Krajská disciplinární komise, kart. č. 570, spis č. 240, dopis Jaromíra Hrbka Klementu Gottwaldovi, Rudolfu Slánskému, Václavu Davidovi, Marii Švermové, Václavu Kopeckému a Ladislavu Kopřivovi z 10.9. 1945.

⁴¹⁸ Jan Souček byl v roce 1937 jako organizátor komunistické mládeže pověřen „prací“ v sociálnědemokratické mládeži v Plzni na Petrohradě. Působil tam společně s Františkem Škrdlantem. Za druhé republiky organizoval s Ottou Synkem a Václavem Kolenou ilegální tisk časopisu „Dělník“. Po válce se stal

Střet ukončený odchodem Karla Bendy z krajského sekretariátu byl dílčí epizodou dlouhodobějšího procesu, při kterém uvnitř krajských stranických orgánů získávali postupně pozice zkušení předváleční funkcionáři KSČ (a jejich příznivci) na úkor autorit vynesných vzhůru v průběhu revolučních událostí. Předváleční funkcionáři KSČ disponovali nesrovnatelně většími politickými „schopnostmi“ a těšili se také plné podpoře ústředí. Na celostátní rovině ostatně probíhal proces velmi podobný. Antonín Patejdl přestál v roce 1945 pokusy o odstranění jeho osoby ze stranických funkcí⁴²⁰ a odešel definitivně z KV KSČ až v první polovině roku 1946, kdy „povýšil“ do Prahy.⁴²¹

Stranická organizace nebyla jediným dějištěm vnitrostranických bojů mezi jednotlivými skupinami komunistických funkcionářů. Vedle stranických orgánů probíhal proces utváření budoucího krajského vedení KSČ také na poli revolučních samosprávných institucí, zejména RNV.

Situace ve vedení RNV v Plzni byla z hlediska kompetencí dosti nepřehledná. Vrcholnými pravomocemi v samosprávě města i okresu disponovalo teoreticky předsednictvo RNV (jehož členy byli mimo jiné Jindřich Krejčík⁴²² a Václav Hrbek⁴²³). Radě RNV podléhaly teoreticky jednotlivé referáty. Do referátu samosprávy byl v květnu 1945, ještě za svého pobytu v koncentračním táboře, za souhlasu ostatních členů RNV postaven Josef Ullrich. Josefa

---

organizačním tajemníkem KV KSČ. Funkci vykonával až do prosince 1946, kdy byl pro neshody Karlem Šteklm přemístěn do Hradce Králové. Později vykonával funkci náměstka ministra zahraničního obchodu.

⁴¹⁹ Karel Benda byl posléze uvolněn do Revoluční závodní rady ředitelství státních drah. SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 297, zápis mimořádné schůze sekretariátu 8.6. 1945.

⁴²⁰ V říjnu 1945 inscenoval Václav Telín v nepřítomnosti Antonína Patejdla pokus o odstranění Antonína Patejdla z funkcí. Po návratu se však Antonín Patejdl dokázal obhájit a jeho odvolání bylo zrušeno. Tamtéž, kart. č. 87, zápis schůze předsednictva KV 19.10. 1945; tamtéž, zápis schůze předsednictva KV 23.10. 1945.

⁴²¹ Antonín Patejdl byl v prosinci 1951 zatčen a vyšetřován v souvislosti s procesem s Rudolfem Slánským. Karel KAPLAN: *K politickým procesům v Československu 1948-1954, dokumentace komise ÚV KSČ pro rehabilitaci 1968*. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 1994, s. 107, 144.

⁴²² Jindřich Krejčík se narodil 23. srpna 1905. Povoláním byl poštovní úředník. Ve třicátých letech se aktivně podílel na kulturním životě Plzně, psal divadelní hry a spolupracoval s Loutkovým divadlem Feriálních osad v Plzni. Zemřel 18. července 1945. Databáze regionálních osobností, Knihovna města Plzně, <http://lanius.kmp.plzen-city.cz/l.dll?htm~clpr56.htm> (navštíveno 3.3. 2008).

⁴²³ Václav Hrbek byl v letech 1919-1925 údajně předsedou mládežnické organizace v Plzni-Skvřanech (v roce 1945 tento údaj potvrdili Karel Štekl a Josef Ullrich). V roce 1927 vstoupil Václav Hrbek do organizace dospělých, ta se však v roce 1932 rozpadla a Václav Hrbek tak přerušil své členství v KSČ. Stranické materiály proto v pozdější době uváděly členství Václava Hrbka od roku 1945. Ve třicátých letech byl zaměstnán jako masér městských lázní a byl organizován v sociální demokracii (po válce ovšem tvrdil, že tam byl vyslán komunistickou stranou). V roce 1941 spolupracoval Václav Hrbek při ilegální činnosti s Josefem Hrdličkou. Po válce se stal prvním místopředsedou RNV v Plzni a starostou Plzně. Po sporu s Karlem Šteklm a Josefem Ullrichem se odstěhoval z Plzně a vykonával funkci místopředsedy OSK Karlovy Vary. 23. srpna 1945 odvolalo ministerstvo vnitra na popud Josefa Ullricha Václava Hrbka z funkce místopředsedy OSK a Václav Hrbek byl vyloučen z KSČ. V roce 1947 se podařilo Václavu Hrbkovi dosáhnout znovupřijetí do KSČ. Po návratu z Karlových Varů pracoval do roku 1952 v Opravných strojích v Plzni, kde byl předsedou ZO KSČ do prosince 1952. 15. ledna 1953 byl ale vyloučen z KSČ pro údajnou „frakční“ činnost a zpronevěry majetku. Poté pracoval jako skladník v Ejovicích v národním podniku Rudné doly. SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, Krajská disciplinární komise, kart. č. 572, spis č. 312.

Ullricha do jeho návratu do Plzně zastupoval v samosprávného referátu Václav Hrbek, zřejmě z titulu jednoho ze čtyř místopředsedů RNV. Po návratu Josefa Ullricha 8. května 1945 předal Václav Hrbek Josefu Ullrichovi výkon jeho funkce, dále však měl být teoreticky jeho nadřízeným ve funkci místopředsedy RNV. V praxi však o vlivu v RNV rozhodovaly politické schopnosti jednotlivých členů RNV a důležitost jim přidělených referátů.⁴²⁴ Josef Ullrich se z koncentračního tábora vrátil naprosto zdravý a plný energie a okamžitě začal posilovat svoje pozice v RNV. Zřídil si funkci osobního tajemníka, do které jmenoval svého buchenwaldského spoluvězně Jiřího Žáka⁴²⁵. Kromě Jiřího Žáka podporoval Josefa Ullricha v plzeňském RNV navíc celý okruh příznivců (Karel Štekl, JUDr. Richard Blank⁴²⁶, Václav Nezbeda, Václav Pech⁴²⁷). V řízení městské samosprávy docházelo ke kompetenčním sporům. Vztahy mezi komunistickými funkcionáři Josefem Ullrichem a Václavem Hrbkem se prudce zhoršovaly.

Václav Hrbek byl do funkce místopředsedy RNV postaven jako bývalý masér městských lázní. Nebyl významnějším předválečným funkcionářem KSČ, pro řadu „starých“ členů KSČ (včetně Josefa Ullricha) byl z předválečného období neznámou osobou. Jeho předválečné členství bylo dokonce v průběhu následujících let často zpochybňováno. Uvnitř vznikající struktury KSČ nedisponoval Václav Hrbek ani významnými funkcemi ani početným okruhem

---

⁴²⁴ Komunistická historiografie interpretovala později vzájemný vztah funkcí Václava Hrbka a Josefa Ullricha jako vztah úřadu „starosty“ a „vrchního starosty“. Opodstatněnost této koncepce je však sporná. Celý problém by vyžadoval další detailní studium. Vladimír BRICHTA - Miloslav BĚLOHLÁVEK - Hynek GLOSER: *Plzeň 1945-1970...*, s. 139.

⁴²⁵ Jiří Žák se narodil v roce 1917 v Českých Budějovicích. V roce 1937 vstoupil do Svazu mladých. Před Mnichovem byl v roce 1938 údajně spojkou ÚV KSČ k ilegální komunistické straně Německa. V roce 1939 byl vyšetřován pro „trockismus“ a vyloučen ze Svazu Mladých. JUDr. Richard Blank, který tehdy vyloučil Jiřího Žáka ze Svazu mladých, po válce tvrdil, že nešlo o „trockismus“, ale o „nedisciplinovanost“. Jiří Žák byl zatčen 13. dubna 1939 a uvězněn v koncentračním táboře Buchenwald. Mnoho spoluvězňů po válce vypovídalo o jeho nevhodném chování ve vězeňské samosprávě tábora. Po válce se stal Jiří Žák tajemníkem Josefa Ullricha na plzeňské radnici a šéfem plzeňské expozitury ministerstva informací. Později byl vnitrostranickou cestou vyšetřován zástupci ÚV KSČ Mikulášem Landou a Josefem Pavlem a odešel z Plzně do funkce šéfredaktora Haló novin v Praze. V roce 1952 byl odvolán z funkce a vyšetřován v souvislosti se svým předválečným „trockismem“. Tehdy proti němu svědčili Karel Václavů a Margot Ancenbacherová. Byl vyloučen z KSČ a v roce 1969 odešel do exilu (Hamburk). Zemřel v roce 1986. SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, Krajská disciplinární komise, kart. č. 572, spis č. 312; tamtéž, kart. č. 544, spis č. 442; Databáze regionálních osobností, Knihovna města Plzně, <http://lanius.kmp.plzen-city.cz/clpr56.htm> (navštíveno 3.2. 2008).

⁴²⁶ JUDr. Richard Blank působil před válkou jako jednatel plzeňského okresního výboru svazu přátel SSSR. Po obecních volbách v roce 1935 byl členem finanční komise zastupitelstva města Plzně.

⁴²⁷ Václav Pech se narodil v roce 1895. Byl vyučený knihař, pracoval ve Škodovce. Za první světové války utekl z italské fronty. Po první válce se vrátil opět do Škodovky, kde se stal důvěrníkem dílny. Od roku 1910 byl organizován v sociální demokracii. V roce 1924 byl předsedou OV sociální demokracie v Plzni, v roce 1926 byl zatčen, když se na protifašistické demonstraci pořádané sociální demokracií chystal promluvit komunistický řečník Jakub Dědič. V roce 1939 byl zatčen a uvězněn v Buchenwaldu, kde navázal spolupráci s komunisty. Před návratem z Buchenwaldu byl zvolen do RNV v Plzni. Ihned po návratu do Plzně vstoupil do KSČ. V RNV působil jako finanční a posléze zemědělský referent. V dubnu 1947 byl pověřen funkcí předsedy KV KSČ plzeňského kraje. V únoru 1948 se stal předsedou ÚNV statutárního města Plzně. NA, KSČ-ÚV-100/4, sv. 32, a. j. č. 217, zápis z prověřovací schůze předsednictva KV KSČ, 1948.

spolupracovníků. Přirozenými spojenci Václava Hrbka byli spoluzakladatelé RNV komunistů MUDr. Jaromír Hrbek (člen ČNR, jednatel RVN v Plzni), bezpartijní Jindřich Krejčík (předseda RNV v Plzni) a komunistů Rudolf Hrbek⁴²⁸ (bratr Václava Hrbka, velitel plzeňské Revoluční gardy). Václav Hrbek si v květnových dnech roku 1945 přál vznik jediné socialistické politické strany. Domníval se, že v jednotné socialistické straně by komunisté snáze realizovali své popřevratové pozice. Štěpení levice na několik socialistických stran považoval za zbytečné oslabení KSČ.⁴²⁹ Politické strany na Plzeňsku se však začaly vytvářet nezávisle na stranicky často indiferentním domácím odboji. Do Plzně se vedle předválečných funkcionářů KSČ vraceli z koncentračních táborů také předváleční funkcionáři sociální demokracie, kteří si s sebou přinášeli staré předválečné osobní antipatie vůči funkcionářům KSČ. Celostátní systém stran Národní fronty, přenesený do Čech příjezdem košické vlády, navíc již od prvních květnových dnů činil koncepci jednotné levicové strany neuskutečnitelnou. V Plzni se situace vyvinula tak, že bezpartajní pracovníci domácího odboje museli hledat své zakotvení v některé z existujících politických stran. Času nebylo mnoho, protože kandidátky pro volby národních výborů v červenci 1945 sestavovaly již odbojové organizace, ale sekretariáty politických stran.

Do výše nastíněné nepříjemné situace se dostával i Hrbkův blízký spolupracovník, předseda RNV v Plzni Jindřich Krejčík. Jindřich Krejčík bývá sice komunistickou i současnou historiografií řazen k tzv. nekomunistickému odboji, ale v těsně poválečné politické realitě měl rovněž šanci stát se členem KSČ. V období prvních měsíců po osvobození totiž velká část osob z okruhu „domácího odboje“ reálně uvažovala o svém členství v KSČ. Jestliže osoby z „domácího odboje“ získaly v převratové době své funkce bez jasného ukotvení v politických stranách, rostoucí stranická diferenciace v obnoveném státě byla důležitým hybatelem k jejich začlenění do některé z politických stran. Domácí odbojáři zapojení do převratových událostí mohli jedinečně touto cestou zajistit své veřejné, nyní již vlastně v první řadě politické, funkce. Okruh funkcionářů KSČ pracujících v samosprávných orgánech nebyl proto v prvních měsících po osvobození zdaleka pevně vymezen. Jindřich Krejčík, přes svůj počáteční odpor

---

⁴²⁸ Rudolf Hrbek se narodil 22. října 1909 v Plzni. Od roku 1921 se podílel na činnosti KSČ v Plzni. V roce 1929 byl dle policejního hlášení stoupencem „bolševizace“ KSČ. Byl funkcionářem komunistické mládeže. Do 5. května 1945 pracoval jako prodejce ve firmě Kodet v Plzni. V květnu 1945 se podílel na vzniku RNV v Plzni a stal se velitelem plzeňských Revolučních gard. V této funkci se údajně obohacoval německým majetkem. Po revoluci pracoval Rudolf Hrbek ve FNO, kde se stal skladištním referentem. V roce 1948 byl vyšetřován pro údajné krádeže uskladněného majetku. V letech 1948-1973 byl ředitelem plzeňského kovošrotu. Od šedesátých let se věnoval rovněž spisovatelské činnosti a působil ve funkci předsedy západočeské pobočky Svazu českých spisovatelů. Zemřel 26. září 1994. SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, Krajská disciplinární komise, kart. č. 572, spis č. 312; NA, AÚML 17, a. j. č. 219, Zpráva Policejního ředitelství v Plzni prezidiu Zemského úřadu v Praze, č. j. 1124, z 1929.

⁴²⁹ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, Krajská disciplinární komise, kart. č. 572, spis č. 312.

k „zestraničení“ politického života, požádal o „čestné členství“ v KSČ (tedy o místo na komunistické kandidátce do ONV v červenci 1945) právě prostřednictvím Václava Hrbka.⁴³⁰

Jak Josef Ullrich a Jiří Žák na jedné straně, tak také Václav Hrbek a Jindřich Krejčík na straně druhé začali hned od prvních dnů svého společného působení v RNV shromažďovat kompromitující materiál na své protivníky. Václav Hrbek a Jindřich Krejčík získali v průběhu repatriace politických vězňů z Buchenwaldu četná svědectví o nevhodném chování Jiřího Žáka a Josefa Ullricha v koncentračních táborech.⁴³¹ Spolupracovníci Josefa Ullricha naopak za pomoci ZOB cíleným vyslýcháním blízkých osob získali materiál o údajné nekompetentnosti jednání Jindřicha Krejčíka v odbojových organizacích, které mělo zapříčinit celkem 28 zbytečných úmrtí. Na Václava Hrbka byl hledán materiál o tom, jak se osobně obohacoval ve funkci místopředsedy RNV tím, že organizoval dovoz zboží z pohraničí za finanční prostředky RNV.⁴³²

V průběhu června 1945 byly připravovány kandidátky jednotlivých stran do nového ONV v Plzni, který se měl stát nástupcem stávajícího RNV v Plzni. Sám RNV neměl vliv na sestavování kandidátky do ONV, příprava spadala plně do kompetence jednotlivých politických stran (respektive od 8. července 1945 také koordinačního výboru politických stran). Těžiště politické moci se tak přenášelo z revolučních samosprávných orgánů na vedení jednotlivých politických stran. V této situaci se plně rozvinul souboj mezi komunistickými funkcionáři RNV o budoucí postavení v samosprávných orgánech. Josef Ullrich měl oproti Václavu Hrbkovi zásadní výhodu v tom, že přibližně od počátku června 1945 prostřednictvím svých spolupracovníků do značné míry ovládal rozhodování krajského vedení KSČ (viz výše - případ Karla Bendy). Nejprve zabránil na základě kompromitujících materiálů přijetí Jindřicha Krejčíka do KSČ a způsobil před volbami jeho odstranění z komunistické kandidátky do ONV. Materiál proti Jiřímu Žákovi předaný Václavem Hrbkem kádrovému tajemníku KV KSČ Františku Suchomelovi (bývalý buchenwaldský vězeň) naopak nedosáhl žádného vnitrostranického efektu, protože beze stopy zmizel. V polovině června 1945 se konal okresní aktiv delegátů všech závodních i místních organizací KSČ plzeňského

---

⁴³⁰ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, Krajská disciplinární komise, kart. č. 570, spis č. 240, dopis Jaromíra Hrbka Klementu Gottwaldovi, Rudolfo Slánskému a Marii Švermové, Václavu Kopeckému a Ladislavu Kopřivovi z 10.9. 1945; tamtéž, kart. č. 572, spis č. 312.

⁴³¹ Existují svědectví, že Josef Ullrich nedodržel slib daný při odjezdu z Buchenwaldu svým spoluvězňům a po svém návratu do Plzně neusiloval o rychlou repatriaci buchenwaldských vězňů. Vlastní repatriaci tak provádělo repatriční oddělení RNV pod dohledem Václava Hrbka. Někteří repatrianti si okamžitě po svém návratu do Plzně stěžovali na chování Jiřího Žáka v Buchenwaldu a projevovali svůj údiv nad tím, že Jiří Žák v Plzni vykonává funkci tajemníka primátora. Jindřich Krejčík a Václav Hrbek začali svědectví proti Jiřímu Žákovi a Josefovi Ullrichovi shromažďovat. Tamtéž.

⁴³² Viz popis tzv. kraslického případu, poznámka č. 455 této práce.

politického okresu, na kterém kromě okresního vedení KSČ byla také schválena kandidátka do ONV. Proti usnesení tohoto okresního aktivu byl však z kandidátky do ONV Josefem Ullrichem odstraněn také Václav Hrbek. Do sporu Václava Hrbka s Josefem Ullrichem zasáhli (pravděpodobně na podnět MUDr. Jaromíra Hrbka) Marie Švermová a Václav David z kádrové komise ÚV KSČ. Byl dohodnut kompromisní odchod Václava Hrbka z Plzně na vcelku lukrativní post místopředsedy OSK v Karlových Varech. Krajskému výboru KSČ doporučili zástupci ÚV KSČ také odvolání Karla Štekla z funkcí, KV KSČ se však za Karla Štekla ve své většině postavil.⁴³³

Jindřich Krejčík se rozhodl 18. července 1945 odjet do Prahy na ZOB a odevzdat tam výpovědi 26 buchenwaldských vězňů proti Jiřímu Žákovi a Josefu Ullrichovi. Na zpáteční cestě do Plzně však jeho auto havarovalo a Jindřich Krejčík zemřel. Kompromitující materiály, které údajně převážel, se ztratily. O samotné smrti Jindřicha Krejčíka kolovaly v okruhu plzeňských funkcionářů KSČ domněnky, že nemuselo jít o pouhou nehodu, ale že jeho smrt zařídili přívrženci Josefa Ullricha.⁴³⁴ Ullrichova odpovědnost za smrt Jindřicha

---

⁴³³ Václav Hrbek navrhl KV KSČ, aby se Jindřich Krejčík stan „čestným členem“ KSČ. Proti tomuto návrhu se postavil Josef Ullrich a ostatní bývalí političtí vězňové z Buchenwaldu. Přitom použili kompromitujících materiálů. Jindřich Krejčík měl údajně na plzeňské radnici vydávat „svým lidem“ potvrzení o ilegální činnosti. Hlavní materiál proti Jindřichu Krejčíkovi poskytl Josefu Ullrichovi ZOB, která cíleně sháněla svědectví na Jindřicha Krejčíka prostřednictvím výsledků osob z jeho nejbližšího okolí. Šlo o materiál značně pochybné hodnoty, který mohl být použit na stranickém zasedání nebo jako veřejná pomluva, ale u soudu by byl naprosto bezcenný. Vyšetřování ZOB bylo přesto velmi cílené a soustavné, šlo bezpochyby o práci na politickou objednávku. ZOB „zjistila“, že Jindřich Krejčík údajně měl v období okupace v důsledku své nedbalosti „na svědomí 28 životů“. ZOB také „odhalila“, že Jindřich Krejčík byl vyšetřován na ředitelství pošt a telegrafů pro defraudaci. Krajské vedení KSČ vyzvalo Václava Hrbka na základě těchto materiálů, aby se od Jindřicha Krejčíka distancoval. Václav Hrbek tehdy označil celý případ za součást širší snahy politických vězňů z Buchenwaldu likvidovat „domácí podzemní hnutí“. Jako podpůrný argument použil Václav Hrbek své informace o tom, že Jiří Žák v koncentračním táboře údajně „sestavoval transporty smrti“. Předseda KV KSČ Václav Telín (rovněž politický vězeň z Buchenwaldu) se v této kontroverzi Jiřího Žáka zastal z pozice očitého svědka. Václav Hrbek byl donucen slíbit, že se bude politicky izolovat od Jindřicha Krejčíka. Později však proti Josefu Ullrichovi, Jiřímu Žákovi a Karlu Šteklovi opět vystupoval. Celý spor řešila nakonec ústřední kádrová komise a Václav Hrbek byl poslán do Karlových Varů jako místopředseda OSK. V základní faktografické kostře popisu těchto událostí se shodují pozdější výpovědi jak příznivců Václava Hrbka, tak také příznivců Josefa Ullricha. SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, Krajská disciplinární komise, kart. č. 572, spis č. 312; SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, Krajská disciplinární komise, kart. č. 570, spis č. 240, dopis Jaromíra Hrbka Klementu Gottwaldovi, Rudolfu Slánskému, Marii Švermové, Václavu Kopeckému a Ladislavu Kopřivovi z 10.9. 1945.

⁴³⁴ Jindřich Krejčík údajně Václavu Hrbkovi 10. července 1945 sdělil, že se chystá zavést kompromitující materiály do Prahy. Řekl, že má 26 výpovědí z Buchenwaldu a že pojedí do Prahy na ZOB a zjedná tam nápravu. 18. července 1945 odjel Jindřich Krejčík do Prahy a cestou zpátky měl za obcí Dušníky nehodu, kterou nepřežil. Materiály, které měl údajně Jindřich Krejčík převážet, se na místě nehody nenašly. Václav Hrbek i Jaromír Hrbek naznačovali ve svých výpovědích, že Josef Ullrich mohl stát za smrtí Jindřicha Krejčíka. Své podezření opírali o ústní výpověď manželky Jindřicha Krejčíka Alžběty Krejčíkové a Krejčíkova spolupracovníka Vladimíra Šaška. Ti tvrdili, že od příslušníka SNB, konajícího službu na místě nehody získali informaci, že Jiří Žák dorazil na místo nehody již „necelou hodinu“ po tragické události. Krejčíkova manželka se pokusila o sebevraždu. Spolupracovníkovi Jindřicha Krejčíka Janu Varnuškovu byl v podobné době údajně hozen kámen do předního skla jedoucího auta, naštěstí přežil. O událostech byli tehdy ochotni svědčit: Josef Kotora, Jaroslav Stoklasa, Ladislav Břehovský, Vladimír Šašek, Josef Mattas, Alžběta Krejčíková, František Lásk, Eduard Kotora, J. Kratochvíl a některé další osoby ze Svazu národní revoluce. Vesměs šlo o významné

Krejčíka však není z historických pramenů prokazatelná.⁴³⁵ Nesporná je pouze skutečnost, že Josef Ullrich Krejčíkovu smrt uvítal.⁴³⁶ Václav Hrbek i celá řada dalších zakladatelů RNV (nezávisle na politické příslušnosti) interpretovali počínání Josefa Ullricha a Jiřího Žáka jako systematický útok proti „domácímu podzemnímu hnutí“. Spor Václava Hrbka s Josefem Ullrichem měl pak ještě vleklou dohru v podobě vyloučení Václava Hrbka z KSČ.⁴³⁷

V novém ONV v Plzni, zvoleném aklamační volbou 16. července 1945, získal Josef Ullrich funkci starosty města Plzně (respektive budoucího primátora statutárního města Plzně). V radě ONV se mohl opřít o své spolupracovníky z Buchenwaldu JUDr. Richarda Blanka (právní oddělení, veřejný žalobce Mimořádného lidového soudu v Plzni), Bohuslava Šroubka⁴³⁸ a Václava Pecha (finanční oddělení). V následujících měsících Josef Ullrich ve funkci primátora pronesl řadu veřejných projevů a účastnil se množství reprezentativních akcí a oslav. V komunistické Pravdě i ve Zprávách ONV v Plzni vycházelo zvýšené množství článků podporujících Ullrichovu popularitu. Některé články propagovaly Ullrichovo přátelství s americkým generálem Ernestem Harmonem, jiné poukazyvaly na Ullrichovy zásluhy při obnově nálety poškozeného města. Nápadně vysoký byl také počet článků věnujících se koncentračnímu táboru v Buchenwaldu. Josef Ullrich se stal v letech 1945-1946 hlavní mediální tváří KSČ na Plzeňsku.

Období Josefa Ullricha a „předválečného“ vedení KV KSČ 1945-1946

Postavení bývalých politických vězňů a předválečných funkcionářů strany v krajských orgánech KSČ potvrdila 28. července 1945 také první poválečná krajská konference KSČ, na

---

pracovníky domácího odboje. SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, Krajská disciplinární komise, kart. č. 572, spis č. 312.

⁴³⁵ Jiří JELEN: *Neznámý dokument...*, s. 207-223.

⁴³⁶ Podle svědectví MUDr. Jaromíra Hrbka prohlásil Josef Ullrich po smrti Jindřicha Krejčíka: „To prase chci pít akorát včas, vystrojíme mu slavný pohřeb a máme ho z krku.“ Jaromír Hrbek nebyl v tomto případě zcela nezájatým svědkem. Faktem zůstává, že smrt Jindřicha Krejčíka mohla Josefu Ullrichovi jen prospět. SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, Krajská disciplinární komise, kart. č. 570, spis č. 240, dopis Jaromíra Hrbka Klementu Gottwaldovi, Rudolfu Slánskému, Václavu Davidovi, Marii Švermové, Václavu Kopeckému a Ladislavu Kopřivovi z 10.9. 1945.

⁴³⁷ Viz popis tzv. kraslického případu, poznámka 455 této práce.

⁴³⁸ Bohuslav Šroubek se narodil v roce 1903. Původním povoláním byl nástrojař. V letech 1925-1929 byl členem sociální demokracie, od roku 1929 byl organizovaný v KSČ. Ve třicátých letech krátce pracoval na krajském sekretariátu KSČ, po roce 1935 pak na plzeňské radnici jako komunistický zástupce v radě města Plzně. Za okupace strávil šest let v koncentračních táborech, většinou v Buchenwaldu. Po válce působil v MNV statutárního města Plzně a v ZNV v Praze. V prosinci 1945 byl jmenován tajemníkem krajského vedení KSČ. V roce 1947 byl krajskou kádrovou komisí navržen pouze do funkcí okresního významu (zásluhou Františka Austerlitze), přesto jej zástupci okresu Plzeň-město prosadili do KV KSČ. V říjnu 1947 byl Bohumil Šroubek odvolán z KV KSČ. SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 1, krajská konference 5.-6.4. 1947; NA, KSČ-ÚV-100/1, sv. 44, a. j. č. 334, kandidátka do ÚNS, 1946; SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 87, zápis schůze předsednictva KV 25.10. 1947.

kteří byl zvolen nový krajský výbor strany. Tento krajský výbor KSČ působil pak až do druhé krajské konference v březnu 1946. Dne 1. srpna 1945 navrhl Václav Telín obsazení funkcí v novém KV KSČ.⁴³⁹ Významné funkce v rámci krajského výboru byly rozděleny následujícím způsobem: Předsedou KV KSČ se stal Václav Telín (předválečný člen, politický vězeň), krajským tajemníkem Karel Štekl (předválečný člen), místopředsedou Josef Sedlák (předválečný člen), zástupcem krajského sekretáře Matěj Bálek⁴⁴⁰ (předválečný člen, politický vězeň), organizačním tajemníkem Jan Souček (politický vězeň), vedoucím kulturně propagační komise Antonín Patejdl (Bojové skupiny), vedoucím komise lidové správy Bohuslav Šroubek (předválečný člen, politický vězeň), vedoucím kádrové komise František Suchomel (předválečný člen, politický vězeň), zemědělským tajemníkem Karel Václavů⁴⁴¹ (předválečný člen, politický vězeň), politickým redaktorem JUDr. František Austerlitz (předválečný člen), vedoucím hospodářského oddělení Jaroslav Heřman (předválečný člen, politický vězeň), vedoucím odborové komise Václav Nezbeda (předválečný člen, politický vězeň), tajemnicí předsednictva Eliška Ullrichová (předválečný člen, politický vězeň), vedoucí oddělení žen Vlasta Krausová, vedoucím živnostenské komise Antonín Voříšek, vedoucím družstevní komise Karel Blumentritt (předválečný sociální demokrat, politický vězeň), vedoucím mládeže Josef Kolečko (politický vězeň), vedoucím sociální komise Josef Píša⁴⁴², vedoucím lékařské komise Jan Grigor, vedoucím osidlovací komise Jan Tupý.⁴⁴³ Tiskovou subkomisi kulturní a propagační komise řídil František Rada (vedoucí knihkupectví) a právní komisi vedl JUDr. Richard Blank (předválečný člen, politický vězeň,

---

⁴³⁹ Tamtéž, kart. č. 25, zápis schůze pléna KV 1.8. 1945.

⁴⁴⁰ Matěj Bálek se narodil v roce 1905. Pocházel z Přestic. Původním povoláním byl zámečník. Ve dvacátých letech byl organizován v sociálnědemokratické mládeži. Členem KSČ se stal v roce 1929. Ve třicátých letech byl řečníkem KSČ na demonstracích nezaměstnaných. Za okupace byl činný v odboji a od června do července 1940 dokonce přechodně vedl ilegální KV KSČ v Plzni (po odchodu Karla Aksamita). Byl 5 let vězněn v koncentračních táborech. Po osvobození byl v červenci 1945 zvolen zástupcem krajského tajemníka KSČ. V roce 1945 se stal také členem ÚV KSČ. Působil jako předseda MNV v Přesticích. V letech 1950-1953 vykonával funkci náčelníka krajské správy StB. NA, KSČ-ÚV-100/1, sv. 44, a. j. č. 334, kandidátka KSČ do ÚNS, 1946; Vojtěch LAŠTOVKA, *Plzeň v boji...*, s. 54; Adam SKÁLA: *Měnová reforma 1. června 1953 v Plzni v hlášení mocenských orgánů*. in: MZK 42 (2007), Archiv města Plzně, Plzeň 2007, s. 627.

⁴⁴¹ Karel Václavů se narodil v roce 1919. Byl syn domkáře, člena sociálnědemokratické strany. Pracoval jako dílovedoucí, později ředitel družstevní mlékárny. Od roku 1935 byl organizován ve Svazu mladých, od 1936 vstoupil do KSČ. V roce 1937 se stal členem KV KSČ za mládež. Byl zatčen v červnu 1939, vězněn 9 měsíců a propuštěn. Po propuštění opět vyvíjel ilegální činnost a v roce 1942 byl znovu zatčen a vězněn až do roku 1945. Po osvobození pracoval nejprve v pohraničí a posléze byl vyzván k převzetí funkce zemědělského tajemníka KV KSČ v Plzni. NA, KSČ-ÚV-100/1, sv. 44, a. j. č. 334, vzor souhrnné charakteristiky funkcionářů vytvořený kádrovým oddělením při ÚV KSČ, 1946.

⁴⁴² Josef Píša byl po řadu let funkcionářem okresní péče o mládež a pak od 1.7. 1937 zaměstnancem okresní péče o mládež v Plzni. SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, karton č. 527, ustanovení přednosty úřadovny péče o mládež při KNV v Plzni.

⁴⁴³ Tamtéž, kart. č. 1, krajská konference 28.7. 1945.

žalobce Mimořádného lidového soudu v Plzni).⁴⁴⁴ Revizní komisi formálně nezávislou na krajském výboru vedl Antonín Šefrhans⁴⁴⁵ (předválečný člen). V předsednictvu KV KSČ působil v roce 1945 také známý plzeňský herec Josef Větrovec⁴⁴⁶ (politický vězeň).

V říjnu 1945 provedlo krajské vedení KSČ volbu kandidátů do Prozatímního Národního shromáždění a ZNV v Praze. Josef Ullrich, kterému původně ÚV KSČ rezervoval jeden z mandátů do Národního shromáždění, přijal nakonec raději funkci v ZNV v Praze.⁴⁴⁷ Poslanci PNS se proto stali Karel Štekl a zástupce zemědělců Karel Václavů. Do ZNV kraj vyslal Josefa Ullricha a Bohuslava Šroubka.⁴⁴⁸ Členství v ÚV KSČ z plzeňských funkcionářů na podzim 1945 obdrželi Josef Ullrich, Karel Štekl a Matěj Bálek.⁴⁴⁹ Do zasedání ÚV KSČ byl od ledna 1946 pravidelně zván také Bohuslav Šroubek.⁴⁵⁰ Skupina funkcionářů kolem Josefa Ullricha tak ovládla i stranické a veřejné funkce přesahující svým významem úzký rozměr kraje.

Monopolní mocenské postavení Ullrichovy skupiny uvnitř KSČ na Plzeňsku se promítalo také do každodenní praxe fungování orgánů krajského vedení. Nejdůležitější politická rozhodnutí byla již od roku 1945 učiněna v úzkém kruhu funkcionářů zahrnující Josefa Ullricha, Karla Štekla, JUDr. Richarda Blanka, Jiřího Žáka, JUDr. Františka Austerlitze a Elišku Ullrichovou. Jednotlivé záměry této skupiny byly pak dosti automaticky schvalovány sekretariátem KV KSČ (aparát strany), předsednictvem i plénem KV KSČ (volené orgány).⁴⁵¹ Odhlasovaná usnesení volených orgánů strany byla navíc v případě nutnosti měněna

---

⁴⁴⁴ Tamtéž, kart. č. 1, krajská konference 28.7. 1945.

⁴⁴⁵ Antonín Šefrhans byl v roce 1919 jedním ze členů redakční rady Pravdy, tehdy ještě tiskového orgánu levice uvnitř sociální demokracie na Plzeňsku. Stal se tak významným funkcionářem KSČ již v době založení strany. František FABIÁN: *Bibliografie časopisů západočeského kraje*. Krajské nakladatelství v Plzni, Plzeň 1961, s. 117.

⁴⁴⁶ Josef Větrovec se narodil 5. března 1922. Do roku 1943 pracoval jako dělník Škodových závodů. V roce 1943 byl zatčen a vězněn v Terezíně a Buchenwaldu. V Buchenwaldu se angažoval politicky i kulturně v okruhu plzeňských funkcionářů KSČ. Po válce se stal vedoucím kulturního oddělení sekretariátu KV KSČ v Plzni. V letech 1946-1960 byl členem činohry Divadla J. K. Tyla v Plzni, v letech 1960-1990 členem Divadla E. F. Buriana v Praze a v letech 1973-1980 také jeho ředitelem. V roce 1983 byl jmenován národním umělcem. Zemřel 11. února 2002. SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 87, zápis schůze předsednictva KV KSČ 31.8. 1945; Databáze regionálních osobností, Knihovna města Plzně, <http://lanius.kmp.plzen-city.cz/1.dll?htm~clpr56.htm> (navštíveno 3.3. 2008).

⁴⁴⁷ Karel Štekl přivezl z Prahy do zasedání předsednictva KV KSČ instrukce, že jedním poslancem PNS by mohl být Josef Ullrich a druhý by měl být zemědělec. Členy ZNV mohl dle instrukcí ústředí vybrat KV KSČ samostatným rozhodnutím. Karel Štekl a Bohuslav Šroubek se postavili proti tomu, aby se poslancem ZNV stal MUDr. Jaromír Hrbek. Argumentovali tím, že za protektorátu napsal jako lékař o jistém soudruhovi posudek, že simuluje. Předsednictvo KV KSČ pak rozhodlo zvolit Josefa Ullricha do ZNV a do PNS zvolit Karla Štekla. SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 87, zápis schůze předsednictva KV 12.9. 1945; tamtéž, zápis schůze předsednictva KV 24.9. 1945; tamtéž, zápis schůze předsednictva KV 2.10. 1945.

⁴⁴⁸ Tamtéž, kart. č. 25, zápis schůze pléna KV 3.10. 1945.

⁴⁴⁹ Tamtéž, kart. č. 87, zápis schůze předsednictva KV 29.10. 1945; tamtéž, kart. č. 25, zápis schůze pléna KV 9.12. 1945.

⁴⁵⁰ Tamtéž, kart. č. 297, zápis schůze sekretariátu 7.1. 1946.

⁴⁵¹ O tomto problému byla v předsednictvu KV KSČ vedena diskuse v březnu 1946. Tamtéž, kart. č. 87, zápis schůze předsednictva KV 8.3. 1946.

(například složení kandidátek). Základním nástrojem tohoto mechanismu rozhodování byla značně velká osobní autorita Josefa Ullricha a některých jeho spolupracovníků, kterou umocňovala skutečnost, že právě oni byli informováni o aktuálních záměrech pražského ústředí a tyto záměry také v zasedáních předsednictva KV KSČ podle svých potřeb interpretovali. Silné postavení Josefa Ullricha v ONV v Plzni a zároveň v KV KSČ v Plzni pomohlo navíc nastolit praxi, kdy rozhodnutí o politických krocích strany na půdě ONV přijímal přímo KV KSČ v Plzni, čímž byla dlouhodobě fakticky obcházena teoretická pravomoc OV KSČ v Plzni.

Jistou opozici v KV KSČ, mírným způsobem kritizující způsob rozhodování krajského vedení, představovali Antonín Patejdl (vedoucí kulturně propagační komise), Jan Souček (organizační tajemník) a Josef Sedlák (místopředseda KV KSČ). Jejich kritika však nikdy nepřešla (a z důvodů slabosti jejich postavení ani přejít nemohla) do otevřeného mocenského střetu.⁴⁵²

Nejvýraznějším oponentem Josefa Ullricha v letech 1945-1946 byl MUDr. Jaromír Hrbek. Jaromír Hrbek byl členem KSČ od roku 1937. Za okupace působil v Plzni jako lékař ONP. V roce 1945 se stal členem ČNR, z jejíhož pověření organizoval vznik RNV v Plzni. V RNV zastával posléze funkci jednatele. Jaromír Hrbek byl v letech 1945-1946 jediným funkcionářem KSČ na Plzeňsku, který byl schopen svými kontakty k pražskému ústředí konkurovat Ullrichově skupině. Svou osobní kariérou (lékaře a organizátora založení plzeňské lékařské fakulty) stál Jaromír Hrbek do značné míry mimo krajské mocenské struktury KSČ a angažoval se ve stranických funkcích pouze na okresní úrovni. Do sporů s Josefem Ullrichem vstoupil Jaromír Hrbek kvůli obraně Václava Hrbka.⁴⁵³

Obvinění, kvůli kterým musel Václav Hrbek odejít v létě 1945 z Plzně do OSK v Karlových Varech, se týkala zejména tzv. kraslického případu. První fáze celé kauzy byla nastartována, když Václav Hrbek, ještě ve funkci místopředsedy RNV v Plzni, převzal 16. května 1945 dopis adresovaný nepřítomnému Josefu Ullrichovi, ve kterém OSK v Kraslicích oznamovala, že z Kraslic je urychleně nutné odvézt textilní zboží, které by jinak převzala americká armáda. Václav Hrbek zorganizoval neprodleně výpravu složek RNV a Revolučních gard⁴⁵⁴ do Kraslic, kterou vedli pracovníci zajišťovacího odboru RNV v Plzni Ladislav Břehovský a Miroslav Ferra. Protože OSK v Kraslicích žádala při nabídce převozu materiálu

---

⁴⁵² Tamtéž.

⁴⁵³ V září 1945 obdržel KV KSČ soukromý dopis s námitkami MUDr. Jaromíra Hrbka ve věci Václava Hrbka. Josef Ullrich byl nucen celý případ Jindřicha Krejčíka a Václava Hrbka na zasedání KV KSČ znovu vysvětlovat. Označil tehdy veřejně MUDr. Jaromíra Hrbka za „soukromou osobu nemluvíci za žádnou organizaci“ a za „soustavného traviče studní“. Tamtéž, zápis schůze předsednictva KV 11.9. 1945.

⁴⁵⁴ Kolonu automobilů doprovázelo 40 ozbrojených příslušníků RG.

peníze na platy členů OSK a lidí v továrnách, bylo z prostředků RNV v Plzni na „nákup“ zboží uvolněno 700 000 RM. Po provedení celé akce obvinil Josef Ullrich Václava Hrbka, že zboží zakoupené z finančních prostředků RNV nebylo řádně vyúčtováno. Vzájemné spory Josefa Ullricha a Václava Hrbka byly pak dočasně vyřešeny odchodem Václava Hrbka do Karlových Varů. Josef Ullrich si však chtěl pojistit Hrbkovo zmizení z plzeňské politické scény a inicioval další vyšetřování celé záležitosti. Docílil navíc vnitrostranickou cestou toho, že Václav Hrbek byl 23. srpna 1945 odvolán z pozice místopředsedy OSK v Karlových Varech. Sekretariát KV KSČ v Plzni Václava Hrbka 19. září 1945 vyloučil ze strany a Hrbkův případ byl proti všem stranickým zásadám zveřejněn tiskem.⁴⁵⁵

Z pověření právního odboru RNV v Plzni, vedeného blízkým spolupracovníkem Josefa Ullricha JUDr. Richardem Blankem, byl zatčen Ladislav Břehovský a výhrůžkami byl nucen k tomu, aby vypovídal proti Václavu Hrbkovi.⁴⁵⁶ Zatčen byl rovněž Josef Kotora, který se na převozu materiálu z Kraslic do Plzně podílel jako zásobovací referent OSK v Kraslicích. Jeho zatčení zařídil předseda OSK v Kraslicích Jaroslav Bártl, který byl bývalým spoluvězněm Josefa Ullricha z Buchenwaldu. Na žádost ONV v Plzni Josefa Kotoru vyslýchal blízký spolupracovník Josefa Ullricha Jiří Žák. I v případě Josefa Kotory bylo dle svědectví vyslýchaného použito řady výhrůžek a otázky vyšetřovatelů zcela programově směřovaly k Václavu Hrbkovi.⁴⁵⁷

Ne zcela čisté metody vyšetřování prokazoval také dopis, který později (v lednu 1946) napsal Jaroslav Bártl Jiřímu Žákovi. Jaroslav Bártl v něm žádá Jiřího Žáka, aby byl Josef Kotora očištěn. Může prý totiž prokázat svou nevinu. Jestliže Josefa Kotoru neočistí Jiří Žák, mohla by tak učinit sociální demokracie před parlamentními volbami v květnu 1946. O takovém řešení údajně mluvil sociálnědemokratický redaktor František Hatina. KSČ si nepřeje, aby Josef Kotora žaloval Jiřího Žáka a Jaroslava Bártla za to, že byl neoprávněně vězněn. Příklad se proto musí ukončit tak, aby nedošlo k procesu. „My bychom z toho vyšli čistí, protože, i když nebylo postupováno nějak zvlášť fair, přece jen důvod tady byl. Ale

---

⁴⁵⁵ Odvolání Václava Hrbka z funkce místopředsedy OSK v Karlových Varech bylo provedeno na žádost KV KSČ v Plzni a za souhlasu kádrové komise ÚV KSČ. Josef Ullrich nechal také zapečetit Václavu Hrbkovi jeho plzeňský byt a odepřel mu definitivu, která mu jako dlouholetému zaměstnanci města Plzně náležela. Tím byl blokován návrat Václava Hrbka do Plzně. SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, Krajská disciplinární komise, kart. č. 572, spis č. 312; tamtéž, kart. č. 570, spis č. 240, dopis Jaromíra Hrbka Klementu Gottwaldovi, Rudolfo Slánskému, Václavu Davidovi, Marii Švermové, Václavu Kopeckému a Ladislavu Kopřivovi z 10.9. 1945; tamtéž, kart. č. 87, zápis schůze předsednictva KV 29.10. 1945.

⁴⁵⁶ Zatčení a výslechy Ladislava Břehovského provedl pověřence právního odboru RNV v Plzni, jistý Cígler. Cígler byl později údajně za své služby odměněn přidělením národní správy v Kraslicích, kde působil ve funkci předsedy OSK Jaroslav Bartl, bývalý spoluvězeň Josefa Ullricha z Buchenwaldu. Tamtéž.

⁴⁵⁷ Tamtéž, Krajská disciplinární komise, kart. č. 572, spis č. 312; tamtéž, kart. č. 570, spis č. 240, dopis Jaromíra Hrbka Klementu Gottwaldovi, Rudolfo Slánskému, Václavu Davidovi, Marii Švermové, Václavu Kopeckému a Ladislavu Kopřivovi z 10.9. 1945; tamtéž, kart. č. 87, zápis schůze předsednictva KV 29.10. 1945.

strana tomu chce zabránit, aby [Josef] Kotora nepoužil jmen [Václav] Hrbek, [Josef] Ullrich, [Jiří] Žák. [Josef] Kotora chce satisfakci.“ Není možné ho prohlásit za nevinného, to by pak mohl celý případ žalovat. Bylo by proto nejlepší uzavřít s ním smlouvu, že v této věci nebude již nic podnikat. „Nejrozumnější by bylo, vzít bouchačku a pár idiotů a lumpů odstřelit. Ale to nejde dnes dost dobře provést.“⁴⁵⁸

Josefem Ullrichem zinscenovaná udání proti Václavu Hrbkovi se během šetření policie a nejvyššího kontrolního a účetního úřadu ukázala být neprůkazná.⁴⁵⁹ Nejrozumnější formy obohacování revolučních činitelů v pohraničních oblastech byly v roce 1945 poměrně rozšířenou praxí. Tímto směrem byla vedena i vnitrostranická obžaloba, která hodnotila Václava Hrbka jako jeden z mnoha běžných případů. „Václav Hrbek je sice typickým, ne však jediným obrazem těchto revolučních dnů. Je nápadný právě proto, že byl revolucí tak vysoko vyneseno. V květnových dnech tohoto roku se uvolnila totiž všechna ta přání nashromážděná za dlouhých šest let. Měly být uskutečněny všechny plány v těchto letech ukované. [...] Byly svévolně obsazovány byty, z mnoha německých bytů byl zavlčen nábytek atd.“⁴⁶⁰ Václav Hrbek snad nebyl v tomto směru zcela čistý. O jeho protivnících však platilo to samé. Josefu Ullrichovi například Jaroslav Bártl napsal v souvislosti s případem Václava Hrbka mimo jiné tento komentář. „Je mi skoro líto těch věcí, co si rozkradete, když bychom si to mohli rozkrást my.“⁴⁶¹

MUDr. Jaromír Hrbek o případu Václava Hrbka a o celkově neutěšených poměrech v plzeňské komunistické straně informoval Klementa Gottwalda, Rudolfa Slánského, Marii Švermovou a další vrcholné funkcionáře KSČ. Žádal rehabilitaci Václava Hrbka a odvolání spolupracovníků Josefa Ullricha z funkcí.⁴⁶² Ústřední orgány KSČ však neměly pravděpodobně zájem zasahovat do úspěšně fungující organizace KSČ na Plzeňsku. V Plzeňské KSČ nebyla k dispozici jiná osoba formátu Josefa Ullricha. Případná rehabilitace Václava Hrbka by pro postavení KSČ v regionu nebyla žádným pozitivním přínosem.⁴⁶³

---

⁴⁵⁸ Tamtéž, Krajská disciplinární komise, kart. č. 572, spis č. 312, dopis Jaroslava Bártla Jiřímu Žákovi 5.1. 1946.

⁴⁵⁹ Tamtéž, spis č. 312; tamtéž, kart. č. 570, spis č. 240, dopis Jaromíra Hrbka Klementu Gottwaldovi, Rudolfu Slánskému, Václavu Davidovi, Marii Švermové, Václavu Kopeckému a Ladislavu Kopřivovi z 10.9. 1945; tamtéž, kart. č. 87, zápis schůze předsednictva KV 29.10. 1945.

⁴⁶⁰ Tamtéž, Krajská disciplinární komise, kart. č. 572, spis č. 312.

⁴⁶¹ Tamtéž.

⁴⁶² Tamtéž, kart. č. 570, spis č. 240, dopis Jaromíra Hrbka Klementu Gottwaldovi, Rudolfu Slánskému, Václavu Davidovi, Marii Švermové, Václavu Kopeckému a Ladislavu Kopřivovi z 10.9. 1945.

⁴⁶³ Kádrová komise ÚV KSČ v září 1945 přes naléhání Václava Hrbka i MUDr. Jaromíra Hrbka do věci nezasáhla a navrhla Václavu Hrbkovi, aby požádal znovu o členství v KSČ po uplynutí garanční lhůty. Václav David zdůraznil zejména zájem KSČ na nezveřejňování celé záležitosti. Po konzultaci s ústředními orgány strany proto stáhl Václav Hrbek své žaloby na komunistické redaktory.

Ve prospěch Václava Hrbka intervenoval kromě MUDr. Jaromíra Hrbka také Václavův bratr Rudolf Hrbek, který byl pro Ullrichovu skupinu obtížně dotknutelný ve svém postavení vedoucího odbočky Osídlovacího úřadu v Plzni.⁴⁶⁴

Funkcionáři KSČ byli nuceni hledat oporu ve vnitrostranických zápasech u nadřízených orgánů strany a respektovat jejich rozhodnutí. Mimostranické formy boje (jako například soudní pře) byly pro vedení KSČ těžko přijatelným prostředkem, který by mohl ohrozit dobrou pověst strany. Když žádosti Václava Hrbka o zásah kádrové komise ÚV KSČ nebyly vyslyšeny, obrátil se Václav Hrbek na nestranické autority, čímž riskoval konec své stranické kariéry. Ve snaze domoci se veřejného uznání své nevinny zasílal informace o celém případu nejrůznějším ústavním činitelům (včetně prezidenta republiky⁴⁶⁵). Neváhal ani kontaktovat funkcionáře nekomunistických politických stran, například Petra Zenkla, který byl za války podobně jako Josef Ullrich vězněn v Buchenwaldu. Ne příliš průkazně podložená podezření o špatném chování Josefa Ullricha, Jiřího Žáka, JUDr. Richarda Blanka a Karla Štekl v době okupace se tak rychle stala v Plzni veřejným tajemstvím. Právě možnosti, že by se případu Václava Hrbka a „informací“, které nastřádal o plzeňských funkcionářích KSČ, mohla chopit některá z konkurenčních politických stran, se přitom ústřední orgány KSČ obávaly nejvíce.⁴⁶⁶ Václav Hrbek se také v říjnu 1946 vrátil zpět do Plzně. Jeho přítomnost ve městě a snaha o dosažení opětovného vstupu do KSČ pomáhala podlamovat autoritu krajského vedení v očích plzeňské stranické veřejnosti. Nálady proti „ullrichovskému“ vedení uvnitř krajských orgánů KSČ po celé období let 1945-1946 existovaly, zůstávaly však většinou skryty pod povrchem. Vyskytovaly se zejména v okresní organizaci Plzeň-město (viz kapitola Primátorská volba 27. června 1946 a její vnitrostranické důsledky).

Na druhé krajské konferenci KSČ v Plzni 9.-10. března 1946 byl „jednomyslně aklamací“ zvolen nový krajský výbor a jeho předsednictvo.⁴⁶⁷ Významnější funkce v KV KSČ v Plzni byly pak v následujícím období obsazeny tímto způsobem: předseda KV KSČ Karel Štekl, první místopředseda Václav Telín, druhý místopředseda Antonín Habrman (Škodovy závody), třetí místopředseda František Linka (ČSD), politický tajemník Dr. Václav Stehlík (později JUDr. František Austerlitz), organizační tajemník Jan Souček, hospodář KV Jaroslav Heřman, tajemník odborové komise Josef Sedlák, tajemník kádrového oddělení František Suchomel,

⁴⁶⁴ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, zápis z jednání sekretariátu KV KSČ 22.2.1946.

⁴⁶⁵ Tamtéž, Krajská disciplinární komise, kart. č. 572, spis č. 312, opis dopisu Václava Hrbka Dr. Edvardu Benešovi z 4.11.1945.

⁴⁶⁶ Hrbek navázal kontakty také s Dr. Bohuslavem Ečerem (vedoucím československé delegace u Mezinárodního tribunálu v Norimberku), jehož spolupráci si údajně snažil zajistit tvrzením, že k vyšetřování událostí v Buchenwaldu má pověření od prezidenta republiky. František Klátil nabídl údajně Václavu Hrbkovi členství v ČSNS. Tamtéž, spis č. 312.

⁴⁶⁷ Mohutný nástup komunistů zárukou vítězství, Pravda, 12.3. 1946, s. 1.

tajemník kulturně propagačního oddělení Dr. Jaroslav Krofta, šéfredaktor Pravdy Stanislav Oliverius⁴⁶⁸, politický redaktor Pravdy JUDr. František Austerlitz, vedoucí komise lidové správy Bohuslav Šroubek, primátor Josef Ullrich, předseda KOR Jan Cink⁴⁶⁹, vedoucí komise mládeže Karel Bauer. Předsedou krajské revizní komise, formálně nezávislé na KV KSČ, byl zvolen opět Antonín Šefrhans.⁴⁷⁰ Při vlastním sestavování kandidátky pro krajskou konferenci nebyl do krajského výboru původně vůbec navržen blízký spolupracovník Josefa Ullricha JUDr. František Austerlitz. Stalo se tak údajně z „rasových důvodů“. Josef Ullrich však na zasedání předsednictva KV KSČ takovou argumentaci rázně odmítl a prosadil JUDr. Františka Austerlitze do předsednictva KV KSČ.⁴⁷¹ František Austerlitz se navíc po krajské konferenci stal politickým tajemníkem kraje místo Dr. Václava Stehlíka.

KSČ se již od počátku roku 1946 intenzivně připravovala na nadcházející parlamentní volby. Kandidátka plzeňské KSČ byla připravována od března 1946. Tentokrát do složení kandidátky výrazným způsobem zasahovaly ústřední orgány strany. ÚV KSČ postavil do čela plzeňské kandidátky rodáka kraje Rudolfa Slánského (generální tajemník ÚV KSČ)⁴⁷² a na kandidátku umístil kromě osob navržených krajem ještě několik vlastních kandidátů z plzeňského regionu.⁴⁷³ Předsednictvo KV KSČ prosadilo na čelná místa kandidátky především několik svých výrazných osobností Karla Štekl, Elišku Ullrichovou a Karla

⁴⁶⁸ Stanislav Oliverius se narodil v roce 1908. Před válkou byl organizován v ČSNS. Od 1. října 1941 do 4. května 1945 působil jako redaktor Nové doby, která byla dříve v meziválečném období tiskovým orgánem KV ČSSD. V Nové době se uprázdnilo místo zatčením šéfredaktora Josefa Jirouta a redaktorů Františka Hatiny a Roberta Duchka. Za války vedl Stanislav Oliverius v Plzni také krajskou filiálku Národní práce. O vedení pobočky Národní práce svedl boj s dalším redaktorem Nového dne Karlem Podhajským. Po osvobození v květnu 1945 začal Stanislav Oliverius pracovat v komunistické Pravdě, kde se stal šéfredaktorem. Spor Stanislava Oliveria a Karla Podhajského se dostal v dubnu 1947 před disciplinární komisi ÚV KSČ. SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, Krajská disciplinární komise, kart. č. 578, spis č. 529.

⁴⁶⁹ Jan Cink se narodil 5. listopadu 1912. Povoláním byl technický úředník ČSD, kde pracoval od roku 1936. Před válkou byl politicky organizován v ČSSD. Za války spolupracoval s odbojovou organizací Bojové skupiny. V roce 1945 vstoupil do KSČ. Byl místopředsedou Oblastní podnikové rady Ředitelství státních drah v Plzni. V první revoluční KOR v Plzni, ustavené 24. května 1945, se stal za železničáře jejím místopředsedou. Na první krajské všeodborové konferenci 26.-27. ledna 1946 byl zvolen předsedou KOR v Plzni. Do předsednictva KV KSČ v Plzni byl kooptován v únoru 1946. Tamtéž, kart. č. 87, zápis schůze předsednictva KV 1.2. 1946; VOA, ÚRO-ORG, č. kart. 11, č. inv. 78, Zpravodajství KOR v Plzni, 31.1. 1946.

⁴⁷⁰ Existoval také nerealizovaný návrh nového krajského vedení, ve kterém byl na post předsedy KV KSČ umístěn Josef Ullrich. SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 1, krajská konference 9.-10.3. 1946.

⁴⁷¹ Pokus odstranit Františka Austerlitze z kandidátní listiny pro krajskou konferenci lze však interpretovat také jako součást širších snah opozice o oslabení pozic nejbližších spolupracovníků Josefa Ullricha. Tamtéž, kart. č. 87, zápis schůze předsednictva KV 8.3. 1946; tamtéž, Krajská disciplinární komise, kart. č. 574, spis č. 381.

⁴⁷² Karel KAPLAN - Pavel KOSATÍK: *Gottwaldovi muži*. Paseka, Praha 2004, s. 333.

⁴⁷³ ÚV KSČ dosadil na plzeňskou kandidátku kromě Rudolfa Slánského také Zdeňka Bludovského (truhlář, bývalý politický vězeň, předseda MNV v Rokycanech) a MUDr. V. Závodského (vedoucí lékař nemocnice). Z vůle ústředí bylo jedno místo na kandidátce rezervováno pro železničáře. Samozřejmě bylo v poválečné době také zastoupení velkých průmyslových závodů (Škoda), žen a zemědělců. SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 25, zápis schůze pléna KV 4.5. 1946.

Václavů.⁴⁷⁴ Na zasedáních předsednictva KV KSČ a pléna KV KSČ soupeřily o co nejlepší umístění na kandidátce jednotlivé zájmové skupiny zemědělců, železničářů a žen. Zastoupeny na volitelných místech chtěly být i mimoplzeňské „venkovské“ okresy.⁴⁷⁵ Tyto zájmové skupiny zasílaly své protesty zároveň přímo ÚV KSČ. Protože předsednictvo KV KSČ nebylo schopno spory jednotlivých frakcí řešit ku všeobecné spokojenosti, docházelo dokonce k formálně nesprávnému postupu, kdy předsednictvo KV KSČ nechalo opakovaně projednávat pozměněnou kandidátku na plénu KV KSČ,⁴⁷⁶ přestože byla již jednou řádně schválena. Změny které na kandidátce provedlo předsednictvo KV KSČ nebo ÚV KSČ byly plénu KV KSČ předkládány jako neměnné. Karel Štekl například uvedl poslední volbu kandidátky v plénu KV KSČ slovy: „Přečtu vám znění kandidátky, ale než přečtu, můžete s ní projevit souhlas neb ne, ale upozorňuji vás, že znění jest definitivní a změnitelné není. V tomto případě je nutno podrobit se disciplíně [...] Chci připomenout, že se musíme podrobit rozhodnutí ÚV a tedy všecka diskuse má cenu jen platonickou.“⁴⁷⁷ Taktizování při obsazování kandidátky vedlo tak daleko, že například Jan Rych⁴⁷⁸, delegovaný na kandidátku závodními organizacemi ČSD, nebyl na kandidátku vůbec zařazen a KV KSČ na místo určené železničáři vybralo jistého Poláka. Polák byl sice také železničářem, ale na kandidátku kraje byl umístěn proti vůli všech zástupců závodních organizací ČSD jako zástupce mimoplzeňských okresů.⁴⁷⁹ Definitivní složení plzeňské kandidátky opět náleželo výhradně ÚV KSČ, který již podruhé nerespektoval řádné schválení kandidátky krajským výborem a

⁴⁷⁴ Tamtéž, kart. č. 87, zápis schůze předsednictva KV 8.3. 1946.

⁴⁷⁵ Tamtéž, zápis schůze předsednictva KV 12.4. 1946; tamtéž, zápis schůze předsednictva KV 26.4. 1946.

⁴⁷⁶ NA, KSČ-ÚV-100/1, sv. 44, a. j. č. 334, Návrh kandidátů do ÚNS za kraj Plzeň, 1946.

⁴⁷⁷ Na kandidátku byl například předsednictvem KV KSČ dosazen na volitelné místo Matěj Bálek, aniž by byl navržen z pléna KV KSČ. SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 25, zápis schůze pléna KV 4.5. 1946.

⁴⁷⁸ Jan Rych se narodil 27. srpna 1898. Původním povoláním byl strojvůdce ČSD. V roce 1918 vystoupil z církve a stal se členem ČSSD. Od roku 1921 působil v KSČ. V meziválečném období dosáhl funkcí člena krajského vedení KSČ. Byl zakládajícím členem komunistického Mezinárodního odborového svazu železničářů. V roce 1929 patřil Jan Rych údajně ke stoupencům bolševizace, v letech 1929-1939 však nevyvíjel žádnou stranickou činnost. Za války působil v ilegální buňce ČSD a ve vojenské skupině generála Čiháka. 29. května 1940 byl obviněn z velezrady. Byl vězněn v Plzni, Praze, Terezíně, Norimberku, Drážďanech, Bayreuthu a Kreussenu. Byl osvobozen americkou armádou 14. dubna 1945. Stal se velitelem družstva americké armády. Do Plzně se vrátil 17. května 1945 a vstoupil opět do KSČ. Dne 20. května 1945 se podílel na založení Oblastní podnikové rady Ředitelství státních drah s bývalými komunisty a sociálními demokraty, v důsledku čehož byl eliminován vliv národních socialistů, kteří zde již působili od 5. května 1945. Stal se předsedou Oblastní podnikové rady Ředitelství státních drah v Plzni. Byl členem ÚV KSČ a od května 1946 také poslancem ÚNS. V roce 1948 aspiroval proti Karlu Václavů na předsednictví KV KSČ. Po demonstracích v květnu 1948 odmítl provést sebekritiku a odvolal se k ÚV KSČ. Během prověrky na konci roku 1948 byl vyšetřován pro spolupráci s nacisty a ZO KSČ ČSD se za něj postavila. ÚV KSČ se případem Jana Rycha zabýval v roce 1949, Jan Rych byl odvolán z funkcí a byla odmítnuta jeho kandidatura na poslance. Tamtéž, Krajská disciplinární komise, kart. č. 570, spis č. 253; NA, AÚML 17, a. j. č. 219, Zpráva Policejního ředitelství v Plzni prezidiu Zemského úřadu v Praze, čj. 1124/1929.

⁴⁷⁹ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 25, zápis schůze pléna KV 4.5. 1946.

rozhodl ve prospěch Jana Rycha.⁴⁸⁰ Celý proces sestavování kandidátky se díky těmto bojům táhl několik měsíců (od 8. března do 7. května 1946) a způsobil prohloubení nespokojenosti řady zájmových skupin uvnitř KSČ na Plzeňsku.

Konečná verze kandidátky KSČ ve volebním kraji Plzeň pro volby do ÚNS 26. května 1946 zněla: Rudolf Slánský (generální tajemník ÚV), Karel Václavů (poslanec PNS, rolník, bývalý politický vězeň), Eliška Ullrichová (úřednice, politický vězeň), Karel Štekl (zámečník, účastník domácího odboje, poslanec PNS), Václav Juha⁴⁸¹ (soustružník, politický vězeň, předseda ONV v Kralovicích), Václav Sládek⁴⁸² (dělník ze Škodovky, účastník domácího odboje), Jan Rych (bývalý politický vězeň, předseda oblastní závodní rady ČSD), MUDr. V. Závodský (vedoucí lékař nemocnice, domácí odboj), Zdeněk Blud'ovský⁴⁸³ (truhlář, politický vězeň, místopředseda ONV v Rokycanech), Matěj Bálek (zámečník, politický vězeň, krajský vedoucí ilegální KSČ, předseda MNV v Přešticích).⁴⁸⁴

Jestliže proces sestavování kandidátky budil značnou nespokojenost, výsledky parlamentních voleb mohlo krajské vedení KSČ interpretovat jako svůj úspěch. KSČ v plzeňském volebním kraji dosáhla velmi příznivého výsledku 44,80 % hlasů.

Primátorská volba 27. června 1946 a její vnitrostranické důsledky

Výsledků parlamentních voleb v roce 1946 se nově řídilo také složení všech národních výborů a správních komisí. Paralelně s procesem sestavování nové Gottwaldovy vlády tak probíhaly na všech úrovních národních výborů jednání politických stran o novém obsazení funkcí v národních výborech. Pro vývoj KSČ na Plzeňsku se stal zcela klíčový problém obsazení pozice primátora statutárního města Plzně. Získání této funkce bylo totiž otázkou osobní prestiže pro Josefa Ullricha a jeho prostřednictvím také pro řadu jeho stoupenců, kteří za pevnost svých pozic uvnitř plzeňské KSČ do značné míry vděčili Ullrichově osobní autoritě. Krajský politický tajemník JUDr. František Austerlitz se nechal dokonce slyšet, že

⁴⁸⁰ NA, KSČ-ÚV-02/1, sv. 1, a. j. č. 33, zápis č. 33 schůze předsednictva ÚV KSČ 7.5. 1946.

⁴⁸¹ Václav Juha se narodil v roce 1903. Původním povoláním byl soustružník. V letech 1928-1938 byl organizován v ČSSD. Za okupace byl 3 roky vězněn. Po válce vstoupil v roce 1945 do KSČ a stal se předsedou MNV v Kaznějově. V roce 1946 byl zvolen poslancem ÚNS. V roce 1947 se stal vedoucím komise pro lidovou správu sekretariátu KV KSČ. Po únoru 1948 byl zvolen prvním místopředsedou KV KSČ v Plzni. NA, KSČ-ÚV-100/1, sv. 44, a. j. č. 334, kandidátka do ÚNS, 1946.

⁴⁸² Václav Sládek byl povoláním dělník. Od roku 1918 byl členem sociální demokracie. Za druhé světové války byl činný v domácím odboji. Do KSČ vstoupil po osvobození v roce 1945. Byl tajemníkem obvodního sekretariátu KSČ Plzeň-Škoda. Tamtéž.

⁴⁸³ Zdeněk Blud'ovský se narodil 28. září 1893 v Rokycanech. Původním povoláním byl truhlář. V letech 1939-1945 byl internován v koncentračním táboře. V roce 1945 vstoupil do KSČ a stal se předsedou ONV v Rokycanech. SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 534, seznam členů OAV NF v Rokycanech únor 1948.

⁴⁸⁴ Uvádím jen volitelná místa. Tamtéž, kart. č. 25, zápis schůze pléna KV 4.5. 1946.

kdyby nebyl primátorem zvolen Josef Ullrich, „pokládal by to za neúspěch vlastní a položí svou funkci.“⁴⁸⁵ Ullrichova kandidatura na post primátora byla proto předem důkladně mediálně podporována. V politické realitě systému vlády Národní fronty měl být každý kandidát vlastně společným kandidátem koalice všech politických stran. Ostatní politické strany uznávaly volební vítězství KSČ na Plzeňsku. Veřejně také připouštěly vhodnost následování prvorepublikové tradice, kdy starostou byl volen vždy představitel nejsilnější koaliční strany. Problém ovšem nastal v osobě komunistického kandidáta. Zkušenost nekomunistických politických stran se způsobem řízení plzeňské radnice v uplynulém funkčním období vedla jejich zástupce k odporu proti kandidatuře Josefa Ullricha. Důvody nedůvěry nekomunistických stran vůči Josefu Ullrichovi spočívaly v tom, že jeho politická praxe byla v jejich očích příliš úzce „stranická“, až „diktátorská“. Usilovaly proto o stranickopoliticky méně razantního komunistického kandidáta, který by se byl ochoten alespoň formálně řídit zásadami spolupráce v rámci tzv. Národní fronty. Veřejně nebyly proneseny konkrétní závažné výtky vůči Ullrichově osobě (mohlo být například použito podezření z nevhodného chování v době okupace, ale nebylo).

Krajské vedení KSČ mělo možnost během povolebního jednání politických stran předložit jiného komunistického kandidáta. Autorita Josefa Ullricha v KV KSČ však takový krok předem vylučovala. Dne 21. června 1946 proto na zasedání koordinačního výboru politických stran NF trvali vyjednavací KSČ na kandidatuře Josefa Ullricha. Toto rozhodnutí bylo předem konzultováno s Rudolfem Slánským, jehož názory byly na předsednictvu KV KSČ interpretovány ústy JUDr. Františka Austerlitz a Josefa Ullricha.⁴⁸⁶ Nekomunistické strany však setrvaly na svém stanovisku. Postoj nekomunistických stran k problému volby primátora upevňovala zejména dlouhodobá „pravicová“ orientace plzeňské sociální demokracie. V plzeňském regionu byly náznaky budoucí spolupráce nekomunistických politických stran patrné v řadě okresů již v průběhu kampaně před parlamentními volbami.⁴⁸⁷ Odpor nekomunistických stran byl navíc v době povolebního vyjednávání ještě posílen otevřenými

---

⁴⁸⁵ NA, KSČ-ÚV-100/4, sv. 35, a. j. č. 230, Zápis porady s organizačním tajemníkem Součkem z Plzně a zástupcem organizačního oddělení Horalem 18.6. 1946.

⁴⁸⁶ Slánského slova tlumočil František Austerlitz: „Důležitá celková všeobecná směrnice – trvat na dosavadním stanovisku, nenechat si diktovat od ostatních stran, koho si budeme kandidovat na veřejné funkce.“ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 87, zápis schůze předsednictva KV 21.6. 1946.

⁴⁸⁷ Postoj plzeňské ČSSD byl vůči KSČ odmítavý již před parlamentními volbami. Plzeňští komunisté si byli již tehdy vědomi nebezpečí, že by mohli být na základě dohody všech ostatních politických stran v Plzni zcela izolováni. Bohumil Šroubek shrnul specifika postavení KSČ na Plzeňsku již na zasedání předsednictva KV KSČ v polovině května 1946 takto: „Zdá se, že po volbách půjdou proti nám i v okresních měřítkách. ÚV se domnívá, že po volbách budeme mít většinu se sociální demokracií a pak budeme dělat program stejně podle svého. To na Plzeňsku není. Zde se zdá, že se chtějí proti nám spojit všechny tři strany.“ Josef Ullrich již tehdy konstatoval, že plzeňská sociální demokracie (konkrétně Antonín Remeš) půjde po volbách i proti rozhodnutí ústředního výkonného výboru svojí strany. Tamtéž, zápis schůze předsednictva KV 17.5. 1946.

výhružkami předsedy KV KSČ Karla Štekl, který se na zasedání koordinačního výboru stran NF údajně nechal slyšet, „že v případě krajnosti by strana mobilizovala ulici a závody.“⁴⁸⁸ Z těchto důvodů na jednáních koordinačního výboru nedošlo k dohodě a situace směřovala k postavení nekomunistického protikandidáta. Na reálnosti postupně nabývala varianta, že sociální demokraté a národní socialisté budou společně volit národněsocialistického kandidáta a KSČ tak ztratí post primátora.

V takové situaci autorita Josefa Ullricha začínala zaznamenávat jisté trhliny. OV KSČ Plzeň-město, do jehož kompetence teoreticky spadala politická rozhodnutí komunistických zástupců v MNV statutárního města Plzně, se rozhodl prosazovat uvnitř KSČ volbu jiného kandidáta než Josefa Ullricha, aby KSČ udržela primátorský úřad. Tajná jednání nekomunistických politiků s bývalým sociálním demokratem (tehdy již komunistickým členem rady MNV statutárního města Plzně) Václavem Pechem o jeho možné kandidatuře tehdy naznačovala ochotu nekomunistických stran k dohodě. Kompromisní kandidát by však musel být patrně prosazen proti vůli KV KSČ. Václav Pech svoji kandidaturu loajálně odmítl.⁴⁸⁹ Zákulisní jednání probíhala také na straně KV KSČ. Krajské vedení se snažilo zajistit si v případné bojové volbě podporu alespoň některých zástupců ostatních politických stran.⁴⁹⁰ Pomoc přislíbil také Rudolf Slánský, který prostřednictvím generálního tajemníka sociální demokracie Blažeje Vilíma vyvíjel tlak na ústřední orgány sociální demokracie, aby v Plzni bylo zakročeno ve prospěch dohody s KSČ.⁴⁹¹ Celostátní situace v sociální demokracii po prohraných parlamentních volbách však neumožňovala ústředním orgánům ovlivňovat politiku župního vedení sociální demokracie v Plzni. Plzeňská organizace sociální demokracie tehdy vystupovala s ostrou kritikou volebních výsledků strany a požadovala i na celostátních vnitrostranických fórech politiku méně závislou na KSČ.⁴⁹²

Na zasedání předsednictva KV KSČ 25. června 1946 bylo již jasné, že národní socialisté do volby primátora postaví svého protikandidáta Karla Křepinského.⁴⁹³ Dalo se očekávat, že Karel Křepinský bude v bojovém hlasování podpořen i sociálními demokraty. Jediný krok,

---

⁴⁸⁸ NA, KSČ-ÚV-100/4, sv. 35, a. j. č. 230, Zápis porady s organizačním tajemníkem Součkem z Plzně a zástupcem organizačního oddělení Horalem 18.6.1946.

⁴⁸⁹ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 87, zápis schůze předsednictva KV 21.6. 1946.

⁴⁹⁰ Rozhovory se vedly například s jednatelem KV ČSNS Dr. Bohumírem Barcalem, s náměstkem krajského důvěrníka ČSNS Josefem Skálou a s čelným představitelem KV ČSSD Ing. Josefem Šmolíkem. Ze strany národních socialistů se vedení KSČ dostalo pouze podmíněného příslibu, že pokud ČSNS nepostaví svého vlastního kandidáta, bude šest národních socialistů hlasovat pro Josefa Ullricha.

⁴⁹¹ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 87, zápis schůze předsednictva KV KSČ 21.6. 1946.

⁴⁹² Pavla VOŠAHLÍKOVÁ: c. d., s. 53 a 61.

⁴⁹³ Sociální demokracie nemohla postavit do volby primátora vlastního kandidáta, protože národní socialisté by jeho podporou ztratili nárok na prvního náměstka primátora a proto by sociálnědemokratického kandidáta nepodpořili.

kterým mohlo krajské vedení KSČ v Plzni ještě zamezit vzniku „protikomunistického bloku“, byla kandidatura jiné osoby než Josefa Ullricha.⁴⁹⁴ Závažná byla zejména skutečnost, že nešlo vyloučit, že se „protikomunistický blok“ stane z účelového seskupení dlouhodobějším útvarem ovlivňujícím práci nového MNV v delším časovém období. Diskuse o vzniklé situaci byla na zasedání předsednictva KV KSČ zahájena poukazem na to, že Rudolf Slánský po dohodě s Klementem Gottwaldem vyslovil instrukci, aby v kandidatuře Josefa Ullricha bylo pokračováno i přes možnost vzniku „protikomunistického bloku“. Hlavní argument Rudolfa Slánského šel parafrázovat zhruba následovně: Nechat utvořit „protikomunistický blok“ je lepší, než ztratit „prestíž strany“. Koncepce Rudolfa Slánského počítala také s možností nových voleb do MNV v Plzni na podzim 1946. Přesto řada funkcionářů KV KSČ v této situaci v podpoře Josefa Ullricha značně znejistěla. Antonín Šefrhans (předseda revizní komise KV KSČ) a Zdeněk Kejmar⁴⁹⁵ obhajovali stanovisko OV KSČ Plzeň-město kandidovat jinou osobu a zachovat pro stranu primátorskou funkci. Bohuslav Šroubek poukázal na skutečnost, že prosazování komunistického programu by bylo usnadněno spíše volbou jiného komunistického primátora než ztrátou primátorského úřadu, a dodal, že „prestíž strany utrpí rovněž, když ztratíme primátora“. K opozici se připojil také novopečený poslanec Jan Rych: „Jak ztratíme jednou primátorský úřad, už ho nikdy nedostaneme. Šroubek dobře uvádí. *My ztrátou primátorského místa nezískáme.*“ Karel Štekl však diskusi vyvíjející se nebezpečným směrem rázně utnul a zopakoval stanovisko ústředí, „sílu a prestiž neprodat za cenu primátorského úřadu.“ Pro návrh JUDr. Františka Austerlitze trvat na kandidatuře Josefa

---

⁴⁹⁴ Tajemník KV ČSSD František Palán oznámil, že sociální demokracie nebude volit Josefa Ullricha, ale také se nezdrží hlasování. Stále tedy existovala možnost volby jiného komunistického primátora. SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 87, zápis schůze předsednictva KV 25.6. 1946.

⁴⁹⁵ Zdeněk Kejmar se narodil v roce 1919. Povoláním byl puškař a zbrojír. Ve třicátých letech působil ve Svazu mladých. Vstoupil do KSČ v roce 1937 na doporučení Oty Synka a Jaroslava Heřmana. Za okupace pracoval v ilegilitě pro Jaroslava Heřmana, Karla Anzenbachra, Václava Kolenu, Stanislava Brunclíka a Karla Elsnice. Byl zatčen po udání Josefem Sůvou 30. dubna 1941. Dne 26. března 1942 byl převezen do Drážďan a tam odsouzen na pět let. Od září 1942 byl nasazen jako vězeň na práci v Kreussenu. Po osvobození americkou armádou 14. dubna 1945 byl zvolen zástupcem velitele tábora. Od 18. dubna 1945 pak se souhlasem „stranického výboru“ v táboře doplnil řady 14. divize americké armády a získal hodnost poručíka. Dne 30. května 1945 demobilizoval a vrátil se do Plzně. Od 13. června 1945 nastoupil do funkce okresního organizačního tajemníka KSČ v Plzni. Po celý zbytek roku 1945 se pohyboval na veřejnosti i na stranických schůzích oblečen do uniformy americké armády. Až začátkem roku 1946 si pořídil civilní oděv. V předvolební kampani roku 1946 navštěvoval schůze národněsocialistické strany a mluvil tam o špatných poměrech v americké armádě. Dne 18. prosince 1945 odešel Zdeněk Kejmar z funkce organizačního tajemníka OV KSČ v Plzni pro neshody s Karlem Šteklm. Později však dosáhl významných funkcí i na krajské úrovni. V únoru 1946 se zapletl do incidentu přepadení redakce sociálnědemokratického deníku Nový den závodní stráží Škodových závodů a byl za tento násilný čin spolu s Josefem Větrovcem odsouzen k podmíněnému trestu odnětí svobody. V roce 1952 byl vyšetřován v souvislosti se svou dřívější angažovaností v americké armádě. Tehdy tvrdil, že americkou uniformu po válce nosil, protože jako vězeň „koncentračního tábora“ neměl dostatek prostředků na jiný oděv. Výsledkem vyšetřování bylo propuštění Zdeňka Kejmara z funkce ředitele oblastní správy státních pracovních záloh. Tamtéž, Krajská disciplinární komise, kart. č. 534, spis č. 81; tamtéž, kart. č. 639, spis č. 3467; tamtéž, kart. č. 570, spis č. 240; NA, KSČ-ÚV-100/4, sv. 32, a. j. č. 217, dopis Jaromíra Hrbka Marii Švermové 19.6. 1948.

Ullricha se pak v hlasování vyslovilo 24 členů předsednictva, jen tři se postavili proti. Stoupencům Josefa Ullricha se tak za podpory Rudolfa Slánského podařilo prosadit rozhodnutí, které bylo pro plzeňskou stranickou veřejnost nesmírně nepopulární a které do budoucna pozici Josefa Ullricha v plzeňské KSČ velmi oslabilo. Rudolf Slánský byl přitom o plzeňské situaci informován výhradně stoupenci Josefa Ullricha a ti také postoje Rudolfa Slánského tlumočili na předsednictvu KV KSČ.⁴⁹⁶

Na prvním zasedání nového MNV statutárního města Plzně 27. června 1946 byl podle očekávání primátorem města Plzně zvolen v bojovém hlasování národněsocialistický kandidát Karel Křepinský.⁴⁹⁷

KSČ čekala nepříznivý výsledek primátorské volby, a proto počítala s odvetnými akcemi. Ihned po ukončení volby primátora 27. června 1946 vystoupil ve veřejném projevu komunista Bohuslav Šroubek s oficiálním protestem, ve kterém označil vznik „protikomunistického bloku“ za „neslučitelný se zásadami Národní fronty“ a samotnou volbu primátora za „nedemokratické“ popření volebního vítězství KSČ. Za viníka vzniklé situace určil zákulisní styl politiky sociální demokracie, která poprvé v dějinách vydala plzeňský primátorský úřad „do rukou pravicové strany.“ Bohuslav Šroubek dále vyjádřil naději, že plzeňská veřejnost při nejbližší příležitosti (očekávané nové volby do MNV na podzim 1946) sama změní situaci na radnici.⁴⁹⁸ Demonstranti shromáždění před plzeňskou radnicí pak začal

---

⁴⁹⁶ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 87, zápis schůze předsednictva KV 25.6. 1946.

⁴⁹⁷ AMP, NV Plzeň, č. kart. 833, Zápis o ustavující schůzi obnoveného MNV statutárního města Plzně 27.6. 1946.

⁴⁹⁸ „Jsem zmocněn jménem klubu komunistů členů místního národního výboru statutárního města Plzně učinit toto prohlášení: Komunistická strana Československa uplatňovala pro sebe nárok na úřad MNV a primátora města Plzně. Opírala tento nárok o všechny demokratické tradice a zvyklosti našeho lidu proto, že z voleb dne 26. května 1946 vyšla v městě Plzni jako nejsilnější politická strana. Není jediného případu, kdy by KSČ nebyla úzkostlivě dodržela starou a samozřejmou zásadu, že funkce předsedy samosprávného sboru náleží nejsilnější straně. Tato zásada byla také v předběžných jednáních všemi stranami Národní fronty uznána a všechny strany prohlásily, že v zásadě souhlasí s nárokem KSČ jako nejsilnější plzeňské strany na funkci primátora. Při dodatečných jednáních o podružné otázce, totiž o otázce osoby komunistického kandidáta na primátorský úřad, opustily však ostatní strany tuto jimi samotnými uznávanou zásadu a zástupci Československé strany národně socialistické se rozhodli postavit proti komunistickému kandidátu na primátorský úřad svého protikandidáta. Při rozhodování o této podružné osobní otázce prohlásili i zástupci Československé sociální demokracie, že dávají své hlasy národně-socialistickému protikandidátu. Tím byl vytvořen protikomunistický blok, který je neslučitelný se zásadami Národní fronty a tento protikomunistický blok připravil nejsilnější plzeňskou stranu, KSČ, o její samozřejmé demokratické právo na funkci předsedy MNV a primátora města Plzně. K vytvoření tohoto protikomunistického bloku došlo nikoliv z věcných politických nebo zásadních důvodů, nýbrž pro žádným věcným argumentem nepodloženou, malichernou politiku osobních spekulací a osobního hašteření. Komunistická strana Československa nemohla a nemůže se vzdát svého nezadatelného práva rozhodovat samostatně a svrchovaně o tom, kterého ze svých příslušníků pověří důležitou funkcí plzeňského primátora. Tak jak KSČ se nikdy nevmešovala do svrchovaných práv ostatních stran, stejně tak nemohla a nemůže trpět, aby ostatní strany diktovaly komunistům, koho pověřit funkcí plzeňského primátora. KSČ prohlašuje před celou plzeňskou veřejností, že proti osobě soudruha Ullricha nebyl vznesen ani jeden věcný argument. KSČ trvala na osobě s. Ullricha proto, poněvadž jeho lidu a městu prospěšná činnost jest dobře známa nejen plzeňským komunistům, nýbrž všem poctivým obyvatelům našeho města. KSČ trvala na osobě s. Ullricha proto, poněvadž plzeňský národní výbor za jeho vedení a díky jeho iniciativě překonal obrovské poválečné obtíže a přivedl město

provolávat hanbu nekomunistickým stranám Národní fronty. Komunistická Pravda v následujícím období každodenně přinášela články o primátorské volbě. Interpretovala primátorskou volbu ve schodě s původním Šroubkovým projevem jako spiknutí sociální demokracie proti KSČ a převráceně hodnotila demokratickou volbu primátora jako popření „demokratických“ (myšleno spíše „lidově demokratických“) zásad a „vůle lidu“. Tlak na krajské vedení sociální demokracie byl vyvíjen otiskováním množství článků, ve kterých údajní členové sociálnědemokratické strany oznamovali svůj odchod ze sociální demokracie v důsledku její politiky při primátorské volbě.⁴⁹⁹

Tento postup pravděpodobně mohl do budoucna KSČ přinést jisté politické body a obrátit neúspěch primátorské volby v dílčí vítězství. Odpovídal také instrukcím Rudolfa Slánského předaným ústně před primátorskou volbou: „Dojde-li k vytvoření protikomunistického bloku, budeme muset dělat ostrou politiku proti kandidátu národních socialistů. Odhalit špinavou machinaci sociálních demokratů, že z nenávisti ke KSČ vydali starou socialistickou baštu národním socialistům. Nedělat politiku negace, ale odhalit všechny reakční manévry. Organizovat po celé Plzni protestní projevy závodních rad a odborových skupin písemně na sociálnědemokratický sekretariát, a dojde-li k takovému řešení, tím více se vrhnout na práce v Plzni a na odhalení reakční politiky národních socialistů a sociální demokracie. [Zdůrazňovat] velkorysou politiku své budovatelské úlohy a škodlivou politiku ostatních stran. To je stanovisko Slánského a Gottwalda.“⁵⁰⁰

---

k dnešnímu uspokojivému stavu způsobem, jehož by nebyla dosáhla žádná jiná osobnost na primátorském úřadě. KSČ trvala na osobě s. Ullricha proto, poněvadž skýtá záruku, že by i nadále ve funkci primátorské přivedl město k rozkvětu a jeho pracující obyvatelstvo k lepšímu a spokojenějšímu životu. KSČ protestuje před celou veřejností proti tomu, že vytvořením protikomunistického bloku byla plzeňská radnice, tradiční bašta dělnického a socialistického hnutí, poprvé vydána do rukou příslušníka pravicové strany Národní fronty. Plzeňští komunisté na radnici i mimo radnici budou samozřejmě přes všechny tyto okolnosti, jimiž demokratická práva lidu byla neslýchaným způsobem pošlapána a znásilněna, pokračovat ve své budovatelské, lidu, městu a republice sloužící práci. Nemáme pochyby o tom, že stranická kombinace, která byla založena na malicherných pohnutkách osobních spekulací, která připravila nejsilnější plzeňskou stranu o právo, jež jí podle demokratických zásad přísluší, a město o jeho nejlepšího představitele, nevytvořila nic jiného než období zcela přechodné, období, na které v budoucnosti pouze s hořkostí bude vzpomenu to a které plzeňským pracujícím a pokrokovým obyvatelstvem samotným při nejbližší příležitosti bude změněno. Nemáme pochyby o tom, že plzeňské občanstvo vyvodí samo správné závěry a že při nejbližších volbách do MNV rozhodne tak, že vůli lidu nebude už možno znásilnit, že z vůle lidu zasedne na primátorský úřad komunistický kandidát, jímž nebude nikdo jiný než s. Ullrich.“ Starší verze projevu obsahovala ještě další text, který byl v útoku na nekomunistické strany přímočařejší, zároveň ale jednoznačněji oznamoval, že KSČ se prozatím spokojí s funkcí náměstka primátora. „Stranická kombinace, která z nízkých osobních pohnutek na přechodnou dobu byla vytvořena, vzala si za úkol vytlačit komunisty z rozhodujících funkcí na plzeňské radnici. [...] Současně ohlašuji ve smyslu platných zákonných předpisů jménem 23 komunistických členů MNV včas, že uplatňujeme nárok na prvního náměstka primátora.“ *Demonstrace obyvatelstva při volbě primátora*, Pravda, roč. 2, 28.6. 1946, s. 1; SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, karton č. 527, koncept veřejného projevu Bohumila Šroubka po volbě plzeňského primátora v 27.6. 1946.

⁴⁹⁹ Vůle lidu musí být dbáno, Pravda 29.6. 1946, s. 1.

⁵⁰⁰ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 87, zápis schůze předsednictva KV 25.6. 1946.

Uvnitř krajského vedení KSČ na Plzeňsku však existovali také zastánci ještě ostřejšího postupu. Již v době projednávání Ullrichovy kandidatury si krajské vedení KSČ připravovalo půdu pro využití KOR v Plzni k násilné nátlakové akci. Tajemníkem KOR v Plzni byl poslanec ÚNS sociální demokrat Ladislav Cígler, kterého KSČ řadila k „levici“ v sociální demokracii.⁵⁰¹ Dne 21. června 1946 byli na zasedání předsednictva KV KSČ komunističtí odboráři instruováni, poslat Ladislava Cíglera, jakožto poslance s povinnostmi v Praze, na dovolenou, aby ho ve funkci tajemníka KOR mohl zastupovat komunista Václav Nezbeda (zástupce tajemníka KOR v Plzni).⁵⁰² V době volby primátora pak skutečně Ladislav Cígler nebyl v Plzni přítomen. Josef Ullrich pak pravděpodobně bez oficiálního mandátu KV KSČ vyjednával s některými komunistickými funkcionáři ROH a závodních organizací Škodovky. V ranních hodinách 28. června 1946 byla pomocí těchto osob uspořádána „spontánní“ demonstrace plzeňských dělníků, které se účastnilo údajně 20 000 lidí. (Zpráva závodní stráže Škodových závodů tvrdila, že brány podniku po hlasitých diskusích opustila okolo půl desáté dopoledne přibližně polovina veškerých zaměstnanců přítomných na pracovišti. Z dělníků organizovaných v KSČ to bylo asi 50 %, ze členů ČSSD také 50 %, z příslušníků ČSNS pouze 10 %. Demonstrací se tedy neúčastnil zdaleka celý závod, ale mezi demonstrujícími byli výrazně zastoupeni i členové nekomunistických stran.⁵⁰³) Demonstrující dav násilím vtrhl na radnici do kanceláře primátora. Komunistický předseda KOR Jan Cink a komunističtí funkcionáři závodních rad některých plzeňských podniků zde v roli mluvčích „rozhořčeného“ davu požadovali odstoupení Karla Křepinského a předání funkce jeho náměstku Josefu Ullrichovi. Komunističtí řečníci přitom přímo z oken radnice popouzeli shromážděné demonstranty a Karlu Křepinskému vyhrožovali obstrukcemi, pokud jejich požadavky nepřijme.⁵⁰⁴

Odpovědnost Josefa Ullricha za násilné demonstrace byla podle nepřímých důkazů nemalá. Ústřední vedení KSČ mělo sice v době plzeňských primátorských voleb zájem na vyvíjení tlaku na své partnery při jednáních o sestavení vlády a prosazovalo na Plzeňsku ostrou politiku, nelze však prokázat, že by násilné demonstrace výslovně ústřední vedení nařídilo. Výše uvedené instrukce Rudolfa Slánského, pronesené dva dny před volbou primátora, naopak svědčí proti tomuto podezření, protože vůbec nepočítaly s požadavkem okamžitého odstoupení Karla Křepinského. Také Bohuslav Šroubek hodnotící volbu Karla

---

⁵⁰¹ Ladislav Cígler narozdíl od jiných plzeňských poslanců sociální demokracie (Vojta Beneš a František Hatina) hlasoval pro Antonína Zápotockého při volbě předsedy ÚNS.

⁵⁰² SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 87, zápis schůze předsednictva KV 21.6. 1946.

⁵⁰³ Mezi 11. a 12. hodinou se demonstrující vrátili zpět do závodu. VOA, ÚRO-ORG, č. kart. 25, č. inv. 106, hlášení č. 8 Závodní stráže ve Škodových závodech v Plzni ÚRO v Praze 4.7. 1946.

⁵⁰⁴ Občanstvu!, Svobodný směr, roč. 2, 29.6. 1946, s. 1.

Křepinského těsně po volebním aktu, ve svém veřejném projevu respektoval platnost volby.⁵⁰⁵ Pozdější výpovědi funkcionářů KSČ ze závodní organizace Plzeň-Škoda spíše naznačují, že Josef Ullrich při organizaci demonstrací jednal bez mandátu krajského výboru.⁵⁰⁶ Rudolf Slánský dokonce později údajně prohlásil, že kdyby byl lépe informován, nepodporoval by v červnu 1946 kandidaturu Josefa Ullricha.⁵⁰⁷

KSČ nedosáhla násilnými demonstracemi svého cíle a primátorem statutárního města Plzně zůstal až do února 1948 JUDr. Karel Křepinský. Josef Ullrich vykonával nadále funkci prvního náměstka primátora. Události spojené s primátorskou volbou vyvolaly v plzeňské KSČ vnitrostranickou krizi. Neúspěch nátlakových akcí podněcoval u členů KSČ silnou vlnu nespokojenosti, která se projevila pasivitou základních organizací a poklesem počtu členů strany.⁵⁰⁸ Došlo i na demonstrativní trhání stranických legitimací. Události otřáslý zásadním způsobem autoritou Josefa Ullricha a staly se podnětem k posílení „protiullrichovské“ opozice v okresní organizaci Plzeň-město i přímo v KV KSČ. Kritici interpretovali neúspěch plzeňské KSČ jako důsledek osobní politiky Josefa Ullricha a jeho spolupracovníků. Ze všech stran kritizovaný předseda KOR Jan Cink, který se aktivně účastnil nátlakových akcí, nabídl KV KSČ svoji rezignaci a byl nakonec počátkem roku 1947 vyslán na dlouhodobé stranické školení.⁵⁰⁹ Členové okresní organizace KSČ Plzeň-město požadovali svolání plenární schůze, kde by jim zástupci krajského vedení vysvětlili postup strany při primátorské volbě.⁵¹⁰ Dne 6. října 1946 se pak konala mimořádná okresní konference Plzeň-město, které se účastnil osobně Rudolf Slánský. MUDr. Jaromír Hrbek zde napadl politiku krajského vedení strany v souvislosti s primátorskou volbou. Přes „uklidňující“ vystoupení Rudolfa Slánského většina diskutujících delegátů podpořila kritiku formulovanou MUDr. Jaromírem Hrbkem.⁵¹¹

Dřívější výrazný oponent Josefa Ullricha, Václav Hrbek, byl v září 1946 v Karlových Varech znovu přijat do KSČ a v první polovině října 1946 se přestěhoval zpět do Plzně, kde nadále usiloval o svoji veřejnou rehabilitaci, které se krajský výbor KSČ důrazně bránil. Na zásah MUDr. Jaromíra Hrbka potvrdil Bohuslav Šroubek na zasedání OV KSČ, že Václavu

---

⁵⁰⁵ Těchto skutečností si všimla již komunistická historiografie, která veřejné demonstrace před radnicí hodnotila opatrným způsobem jako politickou chybu. Kolektiv autorů: *Dějiny Plzně III...*, s. 344.

⁵⁰⁶ Při prověřování Josefa Ullricha na konci roku 1948 oznámil organizační tajemník KV KSČ v Plzni Miroslav Finek, že shromáždil výpovědi několika funkcionářů ze Škodových závodů (Kapoun, Kudendorf) kteří tvrdí, že Škodovka při primátorské volbě nevyšla do ulic bez stranického rozkazu, ale že vybrané soudruhy instruoval Josef Ullrich. SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, Krajská disciplinární komise, kart. č. 576, spis č. 454.

⁵⁰⁷ NA, KSČ-ÚV-100/1, sv. 6, a. j. č. 44, dopis Rudolfa Lešnera Rudolfu Slánskému z 8.6.1948.

⁵⁰⁸ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 87, zápis schůze předsednictva KV 20.9. 1946.

⁵⁰⁹ Také Josef Ullrich tehdy mluvil o jisté skleslosti uvnitř strany, ale optimisticky tvrdil, že situace se již zlepšuje. Tamtéž, zápis schůze předsednictva KV 30.8. 1946.

⁵¹⁰ Tamtéž, kart. č. 297, zápis schůze sekretariátu 9.9. 1946.

⁵¹¹ NA, AÚML 19/1, a. j. č. 77, Zápis z mimořádné okresní konference KSČ Plzeň-město 6.10. 1946; AMP, MV KSČ Plzeň, kart. 37, Zápis z mimořádné okresní konference KSČ Plzeň-město 6.10. 1946.

Hrbkovi nebyla prokázána žádná vina.⁵¹² MUDr. Jaromír Hrbek na základě těchto informací zaslal ústředním orgánům strany 12. prosince 1946 další stížnost na KV KSČ v Plzni. Za situaci po primátorských volbách činil Jaromír Hrbek plně odpovědné vedení kraje. Vyjádřil názor, že napětí ve vztazích KSČ a sociální demokracie na Plzeňsku pramení z osobní politiky Josefa Ullricha a jeho spolupracovníků. Že totiž jejich osobní negativní vztah k předválečné sociální demokracii, brání užší spolupráci obou stran. MUDr. Jaromír Hrbek mimo jiné uváděl, že získal informace, že plzeňská sociální demokracie nashromáždila obsáhlý materiál proti Karlu Šteklovi, který chystá použít v příštích volbách. Také kompromitující materiál proti Josefu Ullrichovi již měl být podle zpráv Jaromíra Hrbka vlastnictvím jiných politických stran.⁵¹³ O tom, že sociální demokracie má možnost zveřejnit materiál proti Karlu Šteklovi, hovořil také organizační tajemník KV KSČ Jan Souček.⁵¹⁴ Varování ústředních orgánů před možností využití kompromitujících materiálů jinými politickými stranami bylo však zejména součástí taktiky, jak oslabit protivníky ve vedení KV KSČ. Jan Souček totiž v téže době spolu s Bohuslavem Šroubkem sháněl kompromitující výpovědi proti Karlovi Šteklovi a Josefu Ullrichovi.⁵¹⁵ Bohuslav Šroubek se také svojí kritikou zasadil o to, že po květnových volbách v roce 1946 se již JUDr. Richarda Blanka nevrátil do vedení referátu pro právo, spravedlnost a zákonodárství na plzeňské radnici.⁵¹⁶ Opory Josefa Ullricha postupně odcházely z nejdůležitějších stranických a veřejných funkcí. Aktivita Jana Součka a Bohuslava Šroubka

---

⁵¹² Syn Bohumila Šroubka byl v té době chycen při pokusu o krádež a proto byl Bohumil Šroubek nucen vzdát se funkce v ÚNV statutárního města Plzně. SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 87, zápis schůze předsednictva KV 15.11. 1946.

⁵¹³ MUDr. Jaromír Hrbek obvinil předsednictvo KV KSČ z nedodržování vnitrostranické demokracie. Argumentoval tím, že předsednictvo KV KSČ poškozuje pověst strany, protože zveřejňuje lži o vině komunistického funkcionáře Václava Hrbka, aniž by bylo sto dosáhnout jeho potrestání. Buď mělo předsednictvo KV KSČ trvat na očištění Václava Hrbka, nebo na jeho potrestání. Takto si veřejnost myslí, že KSČ kryje vinu vlastních funkcionářů. Své stížnosti směřoval Jaromír Hrbek zejména na Karla Štekl. Poukázal na existenci obvinění, že Karel Štekl byl sice za okupace zatčen spolu s komunistickým odbojářem Josefem Hrdličkou, ale poté byl za „podezřelých“ okolností propuštěn. Karel Štekl se za okupace údajně privátně stýkal s gestapáky Sedláčkem a Joachymem. Zařizoval prý Němcům proviant a domohl se tak místa s několikasícovým platem. MUDr. Jaromír Hrbek uváděl, že získal informace, že plzeňská sociální demokracie nashromáždila obsáhlý materiál proti Karlu Šteklovi, který chystá použít v příštích volbách. Proti Josefu Ullrichovi prý koluje po Plzni řada informací o jeho chování v Buchenwaldu. Také materiál proti Josefu Ullrichovi již vlastní jiné strany a použijí ho proti KSČ. Nejpádňejším argumentem Jaromíra Hrbka proti Karlu Šteklovi a Josefu Ullrichovi byly právě ony nářky, že kompromitující materiál proti nim může být použit v příští předvolební kampani. Důležitou byla také skutečnost, že „protiullrichovská“ opozice ústy Jaromíra Hrbka vyjádřila podezření, že napětí ve vztazích KSČ a sociální demokracie na Plzeňsku pramení z osobní politiky Josefa Ullricha a jeho spolupracovníků, že totiž jejich osobní negativní vztah k plzeňské sociální demokracii brání užší spolupráci obou stran. Tamtéž, Krajská disciplinární komise, kart. č. 572, spis č. 312, dopis MUDr. Jaromíra Hrbka ÚV KSČ z 12.12. 1946.

⁵¹⁴ Tamtéž, kart. č. 574, spis č. 381.

⁵¹⁵ Materiály hovořící o tom, že Karel Štekl byl údajně za okupace konfidentem, dostal do Jana Součka tehdy do rukou také poslanec Karel Václavů. Jan Souček disponoval rovněž kontaktem na bývalého člena RNV v Plzni Josefa Kotoru, který byl zásluhou spolupracovníků Josefa Ullricha neoprávněně vezněn. Tamtéž, kart. č. 574, spis č. 381.

⁵¹⁶ Tamtéž, kart. č. 25, zápis schůze pléna KV 14.12. 1946.

vedla k jejich konfliktu nejen s Karlem Šteklm a JUDr. Richardem Blankem, ale také s dalšími „ullrichovci“ Václavem Telínem a Jaroslavem Heřmanem. Ti nechali 5. prosince 1946 Jana Součka a Bohuslava Šroubka vyšetřovat disciplinární komisí a žádali jejich vyloučení ze strany.⁵¹⁷

„Konsolidační“ vedení KV KSČ a počátek nástupu „nové generace“ 1947

Krize uvnitř plzeňské KSČ přerostla v prosinci 1946 mez, kterou si mohly ústřední orgány strany dovolit ponechat bez zásahu. Na zasedání pléna KV KSČ 14. prosince 1946 proto Rudolf Slánský osobně provedl změny ve vedení KV KSČ. Z funkcí byly odvolány osoby, které byly nejvíce spjaty s prosazováním primátorské kandidatury Josefa Ullricha. Karel Štekl byl donucen rezignovat na pozici předsedy KV KSČ.⁵¹⁸ JUDr. František Austerlitz byl odvolán z funkce politického tajemníka a na jeho místo byl ústředím dosazen Josef Pavel⁵¹⁹, který přišel z Ústí nad Labem. Také opoziční křídlo krajského výboru mělo být v zájmu budoucího fungování KV KSČ pacifikováno, a proto byl Jan Souček nucen rezignovat na funkci organizačního tajemníka, přestože se za něj důrazně stavěli zástupci některých „venkovských“ okresů a poslanec Jan Rych.⁵²⁰ Na obhajobu Karla Štekla a Františka Austerlitze naopak bez úspěchu vystoupili Jaroslav Heřman a Zdeňek Kejmar. Novým organizačním tajemníkem se z vůle ústředí stal Rudolf Lešner⁵²¹, který přišel z Vršovic. Příchodem Josefa Pavla a Rudolfa Lešnera byl nastolen v plzeňském KV KSČ

---

⁵¹⁷ Tamtéž, Krajská disciplinární komise, kart. č. 574, spis č. 381.

⁵¹⁸ Dále se měl věnovat jako poslanec okresům Domažlice, Klatovy a Sušice.

⁵¹⁹ Josef Pavel se narodil v roce 1908 v jižních Čechách. Původním povoláním byl obchodní příručí. Do KSČ vstoupil v roce 1932. V letech 1935-1937 byl studentem Mezinárodní leninské školy v Moskvě. V letech 1939-1943 byl internován ve Francii. V červenci 1943 vstoupil do československé vojenské jednotky ve Velké Británii. Po roce 1945 vykonával funkci tajemníka KV KSČ v Ústí nad Labem. V letech 1937-1939 působil jako interbrigadista ve Španělsku. V roce 1947 dočasně vykonával funkci politického tajemníka KV KSČ v Plzni, na podzim 1947 však z rodinných důvodů z Plzně odešel. Od prvního října 1947 pracoval jako vedoucí branného a bezpečnostního oddělení ÚV KSČ. V únoru 1948 vykonával funkci velitele hlavního štábu Lidových milic. V roce 1948 se stal náměstkem ministra vnitra (generál SNB). V roce 1950 byl odvolán z funkcí, v lednu 1951 zatčen a v prosinci 1953 odsouzen na 25 let odnětí svobody. V roce 1955 byl propuštěn z vězení a stranicky rehabilitován. V roce 1968 působil ve funkci ministra vnitra. V srpnu 1968 byl odvolán z funkce a v roce 1970 vyloučen z KSČ. Zemřel v roce 1973. Jaroslav BOUČEK: *Čs. interbrigadisté jako zdroj politických elit po roce 1945*, in: Politické elity v Československu 1918-1948. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 1994, s. 175-176; Josef TOMEŠ a kol.: *Český bibliografický slovník XX. století*, K-P. Petr Meissner, Praha 2002, s. 1999, s. 529.

⁵²⁰ Jan Souček odešel jako vysoký funkcionář KSČ do Hradce Králové.

⁵²¹ Rudolf Lešner se narodil v roce 1911 ve Vídni. Původním povoláním byl typograf-sazeč. Od roku 1937 byl členem KSČ. Za okupace byl vězněn gestapem v letech 1940-1943. SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 534, seznam členů KAV NF v Plzni, únor 1948.

„konsolidační“⁵²² režim, který měl z pověření ústředních orgánů strany (zejména organizačního oddělení ÚV KSČ a také Rudolfa Slánského osobně)⁵²³ zamezit dalším bojům mezi plzeňskými funkcionáři. Předsedou KV KSČ se dočasně do konce volebního období stal úřadující místopředseda Václav Telín.⁵²⁴

Počátkem roku 1947 byli z krajského vedení postupně vytlačeni další přívrženci Josefa Ullricha Jaroslav Heřman a Václav Telín. Záminkou k odchodu Jaroslava Heřmana (hospodář kraje) byly problémy v hospodaření krajského výboru. V případě Václava Telína hrál roli kromě jeho podezřelé okupační minulosti⁵²⁵ také zdravotní stav.⁵²⁶ „Konsolidační“ režim dosazený ústředním výborem strany z plzeňského krajského vedení postupně vyřadil všechny hlavní spolupracovníky Josefa Ullricha.⁵²⁷ Situaci v KV KSČ se tak podařilo v první polovině roku 1947 dočasně stabilizovat.

Na třetí krajské konferenci KSČ v Plzni 5.-6. dubna 1947 byl zvolen nový krajský výbor. Jádrem nového předsednictva KV KSČ tvořili i nadále oba exponenti pražského ústředí Josef Pavel (politický tajemník) a Rudolf Lešner (organizační tajemník). Do předsednictva náleželi také tři místopředsedové KV KSČ Božena Šašková (tajemnice KOR), Karel Václavů (poslanec ÚNS) a Antonín Habermann (člen závodní rady Škodovky). Zejména mladému poslanci Karlu Václavů se podařilo v následujícím období dosáhnout uvnitř strany značného vlivu.⁵²⁸

---

⁵²² Termín „konsolidační“ vedení KSČ nevychází z dobových pramenných materiálů (narozdíl například od termínu „ullrichovské“ vedení). Zavádím tento termín jako shrnutí nejpodstatnějších úkolů nově dosazeného vedení KV KSČ.

⁵²³ Většina stížností „protiullrichovské“ opozice v letech 1945-1946 byla směřována do rukou Marii Švermové. Vyslání Josefa Pavla a Rudolfa Lešnera do Plzně spadalo do kompetence organizačního oddělení sekretariátu ÚV KSČ, v jehož čele stála Marie Švermová. Generální tajemník ÚV KSČ Rudolf Slánský měl jako vedoucí osobnost plzeňské kandidátky parlamentních voleb v květnu 1946 vrcholný zájem na udržení spořádaného chodu strany na Plzeňsku. NA, KSČ-ÚV-02/3, sv. 1, a. j. č. 12/3, schůze organizačního sekretariátu ÚV KSČ č. 11, z 7.7. 1947.

⁵²⁴ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 25, zápis schůze pléna KV 14.12. 1946.

⁵²⁵ Bývalý odpůrce Václava Telína z doby „bolševizace“ strany v roce 1929, František Šilhavý, obvinil Václava Telína v září 1945, že jej v dubnu 1943 nepravdivě udal gestapu pro ilegální činnost. Václav Telín a František Šilhavý byli spolu údajně na gestapu osobně konfrontováni. František Šilhavý také popisoval metody, kterými se ho v průběhu roku 1945 Václav Telín z pozice předsedy KV KSČ snažil na vnitrostranické půdě umlčet. V listopadu 1946 vyšetřovaly Václava Telína stranické orgány. Vyšetřování přispělo k tomu, že se Telínova pozice v KV KSČ stala problematickou, přestože obvinění proti němu byla neprůkazná (založená pouze na očitém svědectví žalující strany). Tamtéž, Krajská disciplinární komise, kart. č. 572, spis č. 312; SOA v Plzni, MLS Plzeň, zn. Lvs 3036/46.

⁵²⁶ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 25, zápis schůze pléna KV 18.1. 1947; tamtéž, kart. č. 1, krajská konference 5.-6.4. 1947, nepříznivý posudek kádrové komise KV KSČ k některým dřívějším funkcionářům KV KSČ.

⁵²⁷ Krajská kádrová komise nenavrhl do funkcí Antonína Šefrhanse (dřívější předseda revizní komise; nebyl navržen žádným okresem), Josefa Suchomela (dřívější předseda kádrové komise; byl údajně dostatečně vytížen jinými funkcemi), JUDr. Richarda Blanka (dřívější předseda právní komise; údajně proti němu existovaly negativní nálady pro jeho soukromou právníkovou praxi). Tamtéž.

⁵²⁸ Složení nového KV KSČ bylo projednáváno od března 1947. Původně nebyl na čelná místa kandidován Karel Václavů, později se stal druhým místopředsedou KV KSČ, pravděpodobně díky zásahu Karla Štekl.

Dřívější „ullrichovské“ vedení KSČ bylo složeno především z předválečných členů, kteří pamatovali konfliktní prvorepublikové vztahy plzeňské sociální demokracie a KSČ. Poválečné vedení plzeňské sociální demokracie bylo rovněž složeno z velké části ze „starých“ funkcionářů, kteří navíc byli v mnohých případech vězněni v koncentračním táboře Buchenwald společně s Josefem Ullrichem a jeho spolupracovníky. Vztahy vedení obou politických stran byly proto v letech 1945-1946 zatíženy množstvím osobních reminiscencí z doby předválečné i z doby okupace. Příklon plzeňské sociální demokracie k volbě nekomunistického primátora v roce 1946 byl projevem tohoto stavu. Na celostátní úrovni spolupráce KSČ a sociální demokracie v roce 1947 fungovala podstatně lépe. Po neúspěchu primátorských voleb a po pádu „ullrichovského“ vedení proto nové „konsolidační“ vedení KSČ v roce 1947 usilovalo o sblížení se sociální demokracií.⁵²⁹ Z vnitrostranického hlediska bylo zároveň nutné zamezit nebezpečí, že část členů KSČ pocházející z okruhu dřívějších příznivců sociální demokracie by mohla po událostech spojených s volbou plzeňského primátora ztratit důvěru k vedení strany. Předsedou nového KV KSČ v Plzni byl z těchto důvodů v dubnu 1947 zvolen bývalý sociální demokrat Václav Pech.⁵³⁰

Václav Pech byl vyučený knihař, pracoval ve Škodovce. Od roku 1910 byl organizován v sociální demokracii, ve které za první republiky dosáhl funkce předsedy OVV v Plzni. V roce 1939 byl zatčen a vězněn v koncentračním táboře Buchenwald. V Buchenwaldu začal spolupracovat s komunistickými vězni. Před návratem do vlasti byl v nepřítomnosti zvolen do RNV v Plzni. Po příjezdu do Plzně požádal o členství v KSČ. Komunističtí funkcionáři mu tehdy navrhli, aby se raději vrátil do sociální demokracie „připravovat půdu pro sloučení“ s KSČ. Václav Pech tuto nabídku odmítl, protože byl podle svých slov rád, že se právě se „sociálnědemokratickou minulostí vnitřně vypořádal“. Náplní práce Václava Pecha ve službách KSČ se stalo přesvědčování bývalých spolustraníků o nutnosti spolupráce s KSČ. Václav Pech se stal v letech 1945-1948 nejvýraznějším představitelem početné skupiny bývalých sociálních demokratů v plzeňské KSČ.⁵³¹ Uvnitř strany pocítoval dlouho nedůvěru

---

Tamtéž, kart. č. 87, zápis schůze předsednictva KV 14.3. 1947; tamtéž, kart. č. 25, zápis schůze pléna KV 16.3. 1947; tamtéž, kart. č. 1, krajská konference 5.-6.4. 1947.

⁵²⁹ Organizační tajemník KV KSČ Rudolf Lešner vykládal vznik poválečného nepřátelství sociální demokracie a KSČ na Plzeňsku tím, že vedení KSČ složené z předválečných členů zacílilo svou politiku proti sociální demokracii z osobních důvodů. Příčinou byla tedy předválečná síla sociální demokracie a slabost KSČ v regionu a také skutečnost, že v poválečném vedení obou stran byli silně zastoupeni předváleční funkcionáři těchto stran. Rudolf Lešner napsal: Po revoluci 5. května 1945 se tak navázalo na staré osobní rozpory, „které byly posíleny novými, vzniklými hlavně v Buchenwaldu.“ Z „osobní politiky“ uvnitř KSČ a nepřátelství vůči sociální demokracii vyrostla prý prohra primátorských voleb. NA, KSČ-ÚV-100/1, sv. 6, a. j. č. 44, dopis Rudolfa Lešnera Rudolfu Slánskému z 8.6. 1948.

⁵³⁰ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 1, krajská konference 5.-6.4. 1947.

⁵³¹ NA, KSČ-ÚV-100/4, sv. 32, a. j. č. 217, zápis z prověřovací schůze předsednictva KV KSČ, 1948.

ostatních vůdčích komunistických funkcionářů. Do vnitrostranického vývoje proto před příchodem Josefa Pavla a Rudolfe Lešnera příliš nezasahoval. V červnu 1946 odmítl nabídku nekomunistických stran stát se kandidátem při volbě plzeňského primátora a zachoval tak vůči Josefu Ullrichovi loajální postoj. Josef Pavel a Rudolf Lešner pak v dubnu 1947 vynesli Václava Pecha do funkce předsedy KV KSČ. Při stranických prověrkách v roce 1948 byly důvody dosazení Václava Pecha do funkce předsedy KV KSČ vysvětleny zástupcem ÚV KSČ Otakarem Hromádkou následovně: „On jako předseda kraje nebyl samozřejmě kovaný bolševik, který kraj bolševicky řídí. On byl činitel, který tmelil jednotu strany. Kdyby byl předsedou [Josef] Ullrich, někdo, kdo představoval ten rozkol dělnické třídy, tak by se jednota nebyla tvořila tak snadno, jako se tvořila okolo Pecha. On byl poctivý sociální demokrat a sociální demokraté to věděli, že v čele stojí poctivý a socialistický člověk. [...] Že jsme nezavírali dveře [před sociálními demokraty], byl s. [Václav] Pech zvolen předsedou kraje, udělali jsme jej [po únoru 1948] primátorem.“⁵³²

Mezi předválečné sociální demokraty působící v letech 1945-1948 ve stranických funkcích KSČ patřili například poslanec Václav Juha, poslanec Václav Sládek, předseda KOR Jan Cink, bezpečnostní referent ÚNV statutárního města Plzně František Brož, předseda KAV NF v Plzni Josef Vostradovský, předseda KNV v Plzni Karel Frous, tajemnice KV KSČ Jaroslava Krafková, tajemník OV KSČ v Plzni Josef Zavadil⁵³³, člen KV KSČ Vilém Černý, člen KV KSČ Václav Kabát, předseda krajské komise mládeže KOR v Plzni Bohumil Kajl a mnoho dalších.

Součástí politického kurzu nového krajského vedení KSČ byl také souhlas s tím, aby do strany vstoupili někteří bývalí funkcionáři KSČ, jejichž znovupřijetí bylo do té doby blokováno zájmy Josefa Ullricha.

Na zasedání pléna KV KSČ 7. června 1947 byl za dohledu Mikuláše Landy z ÚV KSČ znovu projednán případ Václava Hrbka. Na návrh disciplinární komise ÚV KSČ byl vysloven souhlas se znovupřijetím Václava Hrbka do strany. Václav Hrbek však také požadoval, aby informace o obnovení jeho členství v KSČ byly zveřejněny v tisku, aby tak jeho jméno bylo nepřímě očištěno. Toto přání bylo však po bojovém hlasování zamítnuto. Stanovisko Václava Hrbka hájil zejména MUDr. Jaromír Hrbek, proti se naopak postavili Václav Pech a Karel

---

⁵³² Tamtéž.

⁵³³ Josef Zavadil se narodil v roce 1902 v Plzni. Povoláním byl soustružník. Před válkou byl členem ČSSD a funkcionářem DTJ. Po válce vstoupil v roce 1945 do KSČ a stal se tajemníkem KOR v Plzni, odkud pak přešel na sekretariát OV KSČ v Plzni.

Václavů. Znovupřijetí Václava Hrbka tak nebylo uveřejněno a „rehabilitace“ Václava Hrbka zůstala nedokončena.⁵³⁴

Dalším významným funkcionářem, kterému se v roce 1947 podařilo obnovit své členství v KSČ, byl Josef Dvořák⁵³⁵. Josef Dvořák byl v meziválečném období poslancem KSČ a jakožto dělnický předák dosáhl v KSČ na Plzeňsku snad ještě většího osobního významu než úředník a intelektuál Josef Ullrich. V roce 1937 byl Josef Dvořák vyslán ÚV KSČ do Španělska, cestou byl chycen a několik měsíců vězněn. Německé úřady ho pak vydaly zpět do ČSR. Okolnosti nesplnění úkolu Josefa Dvořáka byly pak vyšetřovány ÚV KSČ a Josef Dvořák byl vyloučen z KSČ pro údajný „trockismus“. Za války byl Josef Dvořák vězněn v Buchenwaldu spolu s Josefem Ullrichem. Po návratu z koncentračního tábora patřil Josef Dvořák mezi ty bývalé politické vězně, kteří vypovídali o Ullrichově nevhodném chování ve vězeňské samosprávě tábora. Jeho výpovědi byly však zjevně ovlivňovány také osobní zaujatostí.⁵³⁶ ÚV KSČ rozhodl v roce 1945 nepřijmout Josefa Dvořáka spolu s některými dalšími předválečnými „trockisty“ do strany.⁵³⁷ V listopadu 1946 neměl však již KV KSČ žádné námítky proti znovupřijetí Josefa Dvořáka do KSČ.⁵³⁸ Definitivně bylo jeho členství obnoveno až se souhlasem ÚV KSČ⁵³⁹ na zasedání pléna KV KSČ 12. října 1947, kterého se zúčastnil osobně Rudolf Slánský.⁵⁴⁰ Josef Dvořák při svém návratu do KSČ i při svém pozdějším vzestupu do předsednictva KV KSČ těžil ze své velké autority mezi členy závodní

---

⁵³⁴ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 25, zápis schůze pléna KV 7.6. 1947; tamtéž, Krajská disciplinární komise, kart. č. 572, spis č. 312.

⁵³⁵ Josef Dvořák se narodil 8. září 1892 v Plzni. Byl původním povoláním zámečník ve Škodovce. Již před „bolševizací“ strany se stal členem krajského vedení. V roce 1929 byl stoupencem „bolševizace“ KSČ. Od roku 1929 byl poslancem za KSČ. Od konce roku 1929 byl vydavatelem a redaktorem Pravdy. Dne 17. března 1939 byl zatčen a vězněn v Buchenwaldu. NA, AÚML 17, a. j. č. 219, Zpráva Policejního ředitelství v Plzni prezidiu Zemského úřadu v Praze, čj. 1124, z 1929; Vojtěch LAŠTOVKA: *Stále v boji...*, s. 185-186.

⁵³⁶ Josef Dvořák uváděl, že Josef Ullrich v Ostrově u Karlových varů organizoval zaslání dopisu Adolfu Hitlerovi, kterým chtěl ujistit vůdce o loajalitě vězňů. Zde prý také Josef Ullrich iniciativně vyučoval vězně německé písně. Josef Dvořák dále vinil Josefa Ullricha a Jiřího Žáka z toho, že mu v Buchenwaldu díky svému postavení ve vězeňské samosprávě záměrně nechali přidělit náročné pracoviště a snížili tak jeho naděje na přežití. Josef Ullrich naopak tvrdil, že Josef Dvořák byl poslán „do komanda“, protože draze prodával vězňům věci z kantýny. Jako svědky o událostech v Ostrově u Karlových varů uváděl Josef Ullrich Václava Nezbedu, Václava Kolenu, Jaroslava Heřmana, JUDr. Richarda Blanka, Josefa Tyrpekla a Václava Kovaříka. Svědectví proti Josefu Ullrichovi nebylo průkazné. Jako nepochybné se jeví pouze to, že Josef Ullrich využil v Buchenwaldu svého postavení, aby „trockistu“ Josefa Dvořáka izoloval od tamního táborového komunistického hnutí. SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, Krajská disciplinární komise, kart. č. 570, spis č. 241; tamtéž, kart. č. 576, spis č. 454.

⁵³⁷ Dvořákův případ byl projednáván na předsednictvu ÚV KSČ spolu s případy Bohumila Jílka (odmítnuto přijetí do strany), Heřmana Taussiga (schváleno přijetí do strany), Josefa Smrkovského (navrženo zbavit funkcí v ÚV KSČ) a Vladimíra Clementise (schváleno přijetí do strany). NA, KSČ-ÚV-02/1, sv. č. 1, a. j. č. 5, zápis 5. schůze předsednictva ÚV KSČ z 3.7. 1945.

⁵³⁸ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, Krajská disciplinární komise, kart. č. 570, spis č. 241, dopis předsednictva KV KSČ v Plzni kádrové komisi sekretariátu ÚV KSČ, čj. 455/46, z 4.12. 1946.

⁵³⁹ Dne 4.9. 1947 ÚV KSČ oznámil, že nemá námitek proti tomu, aby byl Josef Dvořák v Plzni přijat do strany. Tamtéž, kart. č. 297, zápis schůze sekretariátu 4.9. 1947.

⁵⁴⁰ Tamtéž, kart. č. 25, zápis schůze pléna KV 12.10. 1947.

organizace KSČ Plzeň-Škoda. O spojení s Josefem Dvořákem se proto později ucházel například i sám Josef Ullrich, který, vytlačován ze svých pozic, hledal oporu právě v nejvýznamnějším západočeském průmyslovém závodě.⁵⁴¹

Josef Pavel spolu s Rudolfem Lešnerem řídili plzeňskou organizaci KSČ hlavně prostřednictvím sekretariátu KV KSČ (aparát strany).⁵⁴² Předsednictvo KV KSČ (nejvyšší krajský volený orgán strany) se naopak postupně stalo „orgánem více schvalovacím, než řídícím“.⁵⁴³ Uvnitř krajského vedení strany však nadále existovaly jednotlivé zájmové skupiny. Nejvýznamnější z nich byli poslanci ÚNS zvolení v květnu 1946, z nichž se značná část stále hlásila k „ullrichovskému“ křídlu strany. Uvnitř plzeňské KSČ proto v roce 1947 existoval tichý boj mezi tajemníky sekretariátu KV KSČ (dosazenými ústředím ke „konsolidaci“ plzeňských poměrů) a komunistickými poslanci. Poslanci usilovali na krajské konferenci v dubnu 1947 o nezvolení některých členů sekretariátu do nového krajského výboru. Tajemníci sekretariátu KV KSČ Josef Pavel a Rudolf Lešner usilovali naopak o nezvolení poslanců členy nového předsednictva KV KSČ.⁵⁴⁴

Křehká stabilita uvnitř KV KSČ v Plzni byla narušena odchodem politického tajemníka Josefa Pavla, který z rodinných důvodů 7. července 1947 požádal organizační oddělení ÚV KSČ o zproštění svých úkolů v Plzni.⁵⁴⁵ Organizační oddělení sekretariátu ÚV KSČ postoupilo rozhodování této záležitosti přímo Rudolfu Slánskému a ten k sobě do Prahy svolal 12. srpna 1947 poradu plzeňských funkcionářů KSČ. Bylo rozhodnuto, že na místo politického tajemníka KV KSČ v Plzni nastoupí mladý, teprve šestadvacetiletý plzeňský poslanec Karel Václavů. Cestu ke snazšímu převzetí řízení strany mu dle usnesení této rady měl připravit odchod Josefa Ullricha z Plzně. Ambice MUDr. Jaromíra Hrbka měly být uspokojeny kandidaturou na post generálního tajemníka Vseslovanského výboru. Zástupcem Karla Václavů se měla stát osoba dosazená ústředím. O obsazení uprázdněného místa

---

⁵⁴¹ Josef Ullrich se snažil Josefa Dvořáka získat proti Josefu Pavlovi a Rudolfovi Lešnerovi a posléze proti Karlu Václavů a Ladislavu Čadovi. Tamtéž, Krajská disciplinární komise, kart. č. 570, spis č. 241; tamtéž, kart. č. 576, spis č. 454.

⁵⁴² Krajský sekretariát tvořili koncem dubna 1947 Josef Pavel, Rudolf Lešner, Josef Černý, Jaroslava Krafková, Jiří Hošek, Ivan Lewinger, Oldřich Vyčichlo, Zdeněk Kejmar a Václav Kolena. Tamtéž, kart. č. 25, zápis schůze pléna KV 26.4. 1947.

⁵⁴³ NA, KSČ-ÚV-100/1, sv. 6, a. j. č. 44, dopis Rudolfa Lešnera Rudolfu Slánskému z 8.6. 1948.

⁵⁴⁴ Tamtéž; SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 25, zápis schůze pléna KV 16.3. 1947.

⁵⁴⁵ Dne 7.7. 1947 požádal Josef Pavel organizační sekretariát ÚV KSČ o zproštění funkce v Plzni z rodinných důvodů. Věc byla odložena k projednání s Rudolfem Slánským. NA, KSČ-ÚV-02/3, sv. 1, a. j. č. 12/3, schůze organizačního sekretariátu ÚV KSČ č. 11, z 7.7. 1947.

vedoucího komunistické frakce při ÚNV statutárního města Plzně měl KV KSČ rozhodnout samostatným usnesením.⁵⁴⁶

Příchodem „konsolidačního“ vedení KV KSČ na konci roku 1946 nastala nová éra v řízení komunistické strany na Plzeňsku. Do rozhodujících funkcí byli napříště dosazováni přímí zástupci ÚV KSČ nebo osoby, které nemohly svou autoritu opírat o lokální komunistické tradice, a proto byly mnohem závislejší na libovůli ústředí. To byl případ jak mladičkého Karla Václavů, tak bývalých příslušníků nekomunistických stran (Václav Pech).

Období Karla Václavů 1947/1948

Kolem Karla Václavů se začala seskupovat nová významná skupina funkcionářů plzeňské KSČ, do které patřila například tajemnice sekretariátu KV KSČ Jaroslava Krafková⁵⁴⁷. Karel Václavů se na rozdíl od Josefa Pavla netěšil v plzeňské KSČ velké autoritě. Byl prvním plzeňským vrcholným funkcionářem, který nedisponoval téměř žádnou předválečnou politickou zkušeností. Jeho vzestup do důležité funkce i podpora, které se mu dostávalo od Rudolfa Slánského, byly proto sledovány některými plzeňskými funkcionáři KSČ se značnou žárlivostí. Josef Ullrich například celý proces přeměny plzeňského vedení KSČ v průběhu roku 1947 charakterizoval jako „zatlačování starých soudruhů“. Postavení Karla Václavů ve funkci politického tajemníka proto vnímali mnozí jako „provizorium“.

V říjnu 1947 byli kvůli „mimořádné politické situaci“ poslanci kooptováni do předsednictva KV KSČ.⁵⁴⁸ Vztah poslanců kraje a sekretariátu KV KSČ se však nadále zhoršoval. Kritické výroky na adresu poslanců pronášel například Václav Pech. V listopadu 1947 se Josef Ullrich, poslanec Karel Štekl a poslanec Jan Rych neúspěšně pokusili ovládnout okresní konferenci Plzeň-město a vedení závodní organizace Plzeň-Škoda.⁵⁴⁹ V této době se dokonce na zasedání sekretariátu KV KSČ hovořilo o možnosti vyloučení Josefa Ullricha

---

⁵⁴⁶ Poradě byli přítomni za KV KSČ v Plzni Josef Pavel a Karel Václavů, za ÚV KSČ Jiří Hendrych a Jarmila Taussigová. Bylo rozhodnuto, že Josef Ullrich odejde z Plzně. Plzeňská KSČ měla samostatným rozhodnutím určit příštího vedoucího frakce KSČ v ÚNV statutárního města Plzně. Dále byl vysloven souhlas s tím, aby MUDr. Jaromír Hrbek aspiroval na funkci sekretáře Vseslovanského výboru. Bylo rozhodnuto, že Josef Pavel odejde z Plzně a že bude připraven se v případě nutnosti do Plzně dočasně vrátit. Ve funkci krajského tajemníka ho měl vystřídat Karel Václavů, zástupcem krajského tajemníka se měla stát osoba vybraná ústředím. NA, KSČ-ÚV-100/4, sv. 32, a. j. č. 217, usnesení porady plzeňských soudruhů u Rudolfa Slánského 12.8. 1947.

⁵⁴⁷ Jaroslava Krafková se narodila v roce 1910. Původním povoláním byla fotografka. Před válkou byla příslušnicí sociálnědemokratické mládeže, v KSČ byla organizována od roku 1945. Po válce se stala vedoucí komise žen KV KSČ v Plzni. SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 534, seznam členů KAV NF v Plzni, únor 1948.

⁵⁴⁸ Tamtéž, kart. č. 87, zápis schůze předsednictva KV KSČ 25.10. 1947.

⁵⁴⁹ Tamtéž, Krajská disciplinární komise, kart. č. 570, spis č. 253; Tamtéž, kart. č. 576, spis č. 454.

z KSČ.⁵⁵⁰ Mladý politický tajemník Karel Václavů svojí osobou krajské vedení KSČ příliš nestmeloval. Byl nedůtklivý vůči kritickým hlasům a chápal každou kritiku jako pokus odstranit jej z funkce. V samotném sekretariátu KV KSČ (v té době řídicím centru kraje) tak začaly vznikat závažné rozpory. Mimo jiné se postupně zhoršovaly vztahy mezi Karlem Václavů a exponentem ústředí Rudolfem Lešnerem. Od ledna 1948 již krajský sekretariát nepracoval jako kolektivní orgán a jednotliví tajemníci svoji práci vykonávali nezávisle na sobě.⁵⁵¹

Únorové události v roce 1948 všechny funkcionáře KV KSČ na čas stmelily, uklidnění bylo však jen krátkodobé. Únor 1948 značně rozšířil krajskému vedení KSČ možnosti provádět personální změny v úřadech na všech úrovních. To umožňovalo krajskému sekretariátu umisťovat své funkcionáře zcela svévolně (podle zásad tzv. demokratického centralizmu) do množství starých i nových veřejných funkcí. Krajský výbor KSČ především obsadil svými zástupci nově vzniklý KAV NF. Na základě oznámení Mikuláše Landy z ÚV KSČ byl předsedou KAV NF jmenován předválečný sociální demokrat Josef Vostradovský⁵⁵² (předseda ONV Plzeň-venkov). Místopředsedou KAV NF se stal mladý funkcionář bez předválečných politických zkušeností Zdeněk Kejmar (tajemník sekretariátu KV KSČ). Tajemníkem KAV NF se stal předválečný národní socialista Ladislav Čada⁵⁵³. Do veřejných funkcí, „uvolněných“ po únoru 1948, se tak na místo „staré gardy“ začali prosazovat pováleční členové KSČ. Krajské vedení strany se zároveň s tímto procesem výrazně omlazovalo.

Únorové události také umožnily výměnu dosavadního ÚNV statutárního města Plzně. Výměna se týkala jak nekomunistických funkcionářů ÚNV, tak také Josefa Ullricha. Novým

---

⁵⁵⁰ Bylo však rozhodnuto postoupit případ Josefa Ullricha ÚV KSČ. Tamtéž, kart. č. 497, zápis schůze sekretariátu KV KSČ 21.11. 1947.

⁵⁵¹ Sekretariát KV KSČ tvořili v lednu Ivan Lewinger (vedoucí disciplinární komise), Matěj Bálek (vedoucí kulturně propagačního oddělení), Emanuel Klasna (vedoucí zemědělské komise), Oldřich Vyčichlo (vedoucí národohospodářské komise), Zdeněk Kejmar (vedoucí odborové komise), František Inemann (hospodář kraje), Jaroslava Krafková (vedoucí kádrová komise), Kaucká (oddělení žen), Václav Kolena (oddělení lidové správy), Rudolf Lešner (organizační tajemník), Hrudička (vedoucí živnostenského oddělení), Karel Václavů (politický tajemník). NA, KSČ-ÚV-100/1, sv. 6, a. j. č. 44, dopis Rudolfa Lešnera Rudolfu Slánskému z 8.6. 1948.

⁵⁵² Josef Vostradovský se narodil v roce 1904. Původním povoláním byl zámečník, později úředník ve Škodovce. Za první republiky byl organizován v ČSSD, nedosáhl však žádných stranických funkcí. V letech 1943-1944 se podílel na ilegální činnosti ve Škodovce, byl zatčen a vězněn. Členem KSČ se stal v červnu 1945. Stal se předsedou ONV Plzeň-venkov, předsedou KAV NF Plzeň a později místopředsedou KV KSČ. SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, Krajská disciplinární komise, kart. č. 570, spis č. 240; NA, KSČ-ÚV-02/3, sv. 3, a. j. č. 86/1, návrh členů rady KNV v Plzni.

⁵⁵³ Ladislav Čada se narodil v roce 1912. Povoláním byl fotograf. V letech 1934-1935 pracoval v národněsocialistické mládeži, odkud byl vyloučen. Členem KSČ se stal v roce 1945, působil v OV KSČ Plzeň-město. V únoru 1948 pracoval jako politický tajemník KAV NF. V březnu 1948 se stal politickým tajemníkem KV KSČ. V prosinci 1948 získal funkci bezpečnostního referenta KNV v Plzni. Později působil ve funkci zástupce vedoucího tajemníka KV KSČ. V roce 1951 požádal o zproštění funkcí v době vyšetřování případu Hanuše Lomského. Tamtéž; NA, KSČ-ÚV-100/1, sv. 6, a. j. č. 44, Situační zpráva z kraje Plzeň, 1951.

primátorem města se stal předseda KV KSČ Václav Pech, předválečný sociální demokrat.⁵⁵⁴ Únor 1948 otevřel také možnost odsunout nepohodlné ale vlivné funkcionáře KSČ do vyšších úřednických pozic na celostátní úrovni. Josef Ullrich byl například tímto způsobem „povýšen“ z Plzně na ministerstvo vnitřního obchodu a později byl proti své vůli nucen k přestěhování do Prahy.⁵⁵⁵

Vážná nemoc (zánět srdečního svalu) a zatížení množstvím funkcí vyřadily v únoru 1948 Václava Pecha z boje o nejvyšší stranické posty v novém KV KSČ, který měl být zvolen na krajské konferenci v březnu 1948.⁵⁵⁶ O funkci předsedy KV KSČ usiloval zejména Karel Václavů. Do funkce politického tajemníka byl navržen Karlem Václavů a Jaroslavou Krafkovou dosavadní tajemník KAV NF Ladislav Čada. Proti takovému rozdělení postů se stavěli zejména poslanci Jan Rych, Václav Juha a Václav Sládek. Jan Rych navrhoval na předsednictví KV KSČ předválečného funkcionáře Josefa Dvořáka a na post politického tajemníka KV KSČ Rudolfa Lešnera. Na půdě předsednictva KV KSČ měl však Karel Václavů již dostatečně silnou pozici, aby prosadil své záměry.⁵⁵⁷ Jan Rych se také pokusil ovlivnit složení budoucího KV KSČ dopisem Rudolfu Slánskému. Ve své zprávě o fungování kraje kritizoval kumulování funkcí v rukou několika čelných představitelů kraje. Šlo zejména o Karla Václavů (poslanec ÚNS, předpokládaný předseda KV KSČ), Václava Pecha (primátor, dosavadní předseda KV KSČ) a Ladislava Čadu (tajemník KAV, předpokládaný politický tajemník KV KSČ). Rudolf Slánský však podporoval plně nové mladé vedení kraje, jehož vůdčí postavou se již viditelně stával Karel Václavů, obklopený dalšími osobami bez předválečné komunistické minulosti. Proces výměny „starých“ vedoucích „kádřů“ za nové, který započal na Plzeňsku po primátorské volbě v roce 1946, tak pokračoval po únoru novým přerозdělením veřejných funkcí a v březnu 1948 také novým obsazením stranických orgánů.⁵⁵⁸

Na čtvrté krajské konferenci 27.-28. března 1948 byl zvolen krajský výbor v předem dohodnutém složení. Nové předsednictvo KV KSČ tvořili: předseda KV KSČ Karel Václavů

---

⁵⁵⁴ Tamtéž, dopis Rudolfa Lešnera Rudolfu Slánskému z 8.6.1948.

⁵⁵⁵ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, Krajská disciplinární komise, kart. č. 576, spis č. 454.

⁵⁵⁶ NA, KSČ-ÚV-100/4, sv. 32, a. j. č. 217, zápis schůze předsednictva KV KSČ, [únor-březen 1948].

⁵⁵⁷ NA, KSČ-ÚV-100/1, sv. 6, a. j. č. 44, dopis Jana Rycha Rudolfu Slánskému 25. 3. 1948.

⁵⁵⁸ Bylo schváleno složení předsednictva budoucího KV KSČ: Předseda Karel Václavů, místopředseda Václav Juha, 2. místopředseda Blažena Hnízdová, 3. místopředseda Josef Vostradovský, politický tajemník Ladislav Čada, organizační tajemník Rudolf Lešner, členové předsednictva Václav Pech (předseda ÚNV), Jan Tauš (tajemník KV KSČ), Ing. Miroslav Svoboda (ČSD), Jaroslav Losenický, Lubomír Liška, Ing. Jan Stupka, Ivan Lewinger (tajemník KV KSČ), Stanislav Oliverius (šéfredaktor Pravdy), Miroslav Panchártek, Božena Šašková (tajemnice KOR), Jaroslava Krafková (tajemnice KV KSČ), Václav Kabát, Josef Dvořák, Jan Cink (tajemník KOR) a Emanuel Klasna (tajemník KV KSČ). NA, KSČ-ÚV-100/4, sv. 32, a. j. č. 217, zápis schůze předsednictva KV KSČ, [únor-březen 1948].

(poslanec ÚNS), první místopředseda Václav Juha (poslanec ÚNS), druhý místopředseda Blažena Hnízdová, třetí místopředseda Josef Vostradovský (předseda KAV NF), politický tajemník Ladislav Čada (tajemník KAV NF) a organizační tajemník Rudolf Lešner (exponent ústředí).⁵⁵⁹ Dne 1. dubna 1948 bylo v rámci nově zvoleného KV KSČ provedeno rozdělení funkcí v jednotlivých komisích KV KSČ. Stalo se tak na základě usnesení sekretariátu KV KSČ (podle návrhu Jaroslavy Krafkové).⁵⁶⁰ Členy užšího sekretariátu KV KSČ se v dubnu 1948 stali Ladislav Čada (politický tajemník), Ivan Lewinger⁵⁶¹ (vedoucí bezpečnostní komise), Rudolf Lešner (organizační tajemník), Jaroslava Krafková (kádrové oddělení), Zdeňek Kejmar a Emanuel Klasna.⁵⁶²

Příprava kandidátky pro volby do Národního shromáždění (30. května 1948) umožnila novému vedení KSČ nově přerozdělit také poslední zbývající významné veřejné funkce v kraji - mandáty poslanců.⁵⁶³ Z kandidátní listiny byla pod záminkou nemoci odstraněna Eliška Ullrichová, kterou nahradila Jaroslava Krafková, kandidátka ÚV KSČ. Jaroslava Krafková na kandidátce formálně zastupovala komunistické ženy, přestože se proti ní na krajském aktivu žen vyslovila naprostá většina delegátek organizací žen v KSČ.⁵⁶⁴ Eliška Ullrichová se obrátila na plénum KV KSČ s žádostí o vysvětlení skutečných důvodů zrušení své kandidatury. Osoby, které dopis Elišky Ullrichové na zasedání pléna KV KSČ přečetly, byly následně vyšetřovány krajskou disciplinární komisí.⁵⁶⁵ Také další dosavadní poslanci ÚNS Karel Štekl a Jan Rych nebyli již na kandidátní listinu zařazeni.⁵⁶⁶ Na kandidátku byla vedením kraje prosazena jako zástupkyně mládeže Miluše Ptáčníková, přestože organizace

---

⁵⁵⁹ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 1, krajská konference 27.-28.3. 1948.

⁵⁶⁰ Funkce vedoucích jednotlivých komisí KV KSČ byly rozděleny mezi následující osoby: Kádrová komise (JUDr. Josef Fried), komise žen (Blažena Hnízdová), komise živnostenská (Alois Stehlík), komise revizní (Václav Pech), komise odborová (Josef Dvořák), národohospodářská komise (Jan Stupka), kulturně propagační komise (Milo Pátek), braná komise (pplk. Emanuel Šrámek), organizační komise (Rudolf Lešner), komise lidové správy (Václav Juha), komise státních a veřejných zaměstnanců (Václav Tauš), disciplinární komise (Josef Reitmajer), osidlovací komise (Hnízdo), komise pro Slováky žijící v Čechách (Hrušovský), komise družstevní (Jan Šmíd), komise hospodářská (František Plecháč), komise zemědělská (Karel Václavů), komise pro mládež (Miluše Ptáčníková), komise bezpečnostní (Ivan Lewinger). Tamtéž, kart. č. 297, zápis schůze sekretariátu 1.4. 1948; tamtéž, kart. č. 87, zápis schůze předsednictva KV 5.4. 1948.

⁵⁶¹ Ivan Lewinger se narodil v roce 1917. Do KSČ vstoupil v roce 1933. O roku 1933 žil v Palestině. Od roku 1942 působil v západní armádě. Na konci listopadu 1946 byl zvolen vedoucím nově založené disciplinární komise KV KSČ. SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 87, zápis schůze předsednictva KV 29.11. 1946; NA, KSČ-ÚV-100/1, sv. 6, a. j. č. 44, Situační zpráva z kraje Plzeň, 1951; NA, KSČ-ÚV-100/4, sv. 32, a. j. č. 217, Projednání brněnského případu v předsednictvu KV KSČ v Plzni 8.12. 1950.

⁵⁶² SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 297, zápis schůze sekretariátu 28.4. 1948.

⁵⁶³ Sestavením kandidátky do NS byli v březnu 1948 pověřeni Karel Václavů, Ladislav Čada a Antonín Habrman. Tamtéž, kart. č. 87, zápis schůze předsednictva KV 8.3. 1948.

⁵⁶⁴ NA, KSČ-ÚV-100/4, sv. 32, a. j. č. 217, dopis Jaromíra Hrbka Marii Švermové 19.6. 1948.

⁵⁶⁵ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, Krajská disciplinární komise, kart. č. 574, spis č. 389; tamtéž, kart. č. 25, zápis schůze pléna KV 10.5. 1948; tamtéž, kart. č. 25, zápis schůze pléna KV 12.6. 1948; tamtéž, Krajská disciplinární komise, kart. č. 570, spis č. 253.

⁵⁶⁶ Tamtéž, kart. č. 87, zápis schůze předsednictva KV 12.4. 1948.

mládeže delegovaly jiného kandidáta ze svého středu. Za Škodovku byl na kandidátku krajským vedením překvapivě umístěn Karel Poláček, čímž byla znemožněna očekávaná kandidatura Josefa Dvořáka nebo dosavadního škodovského poslance Václava Sládka.⁵⁶⁷ Karel Václavů a sekretariát KV KSČ rozhodovali v tomto období již téměř nezávisle na volených orgánech strany a používali k zastrašování svých odpůrců disciplinární a kádrovou komisi KV KSČ. Kádrové oddělení sekretariátu KV KSČ řídila tehdy, v době nepřítomnosti JUDr. Josefa Frieda, Jaroslava Krafková.⁵⁶⁸

Na prvních místech plzeňské kandidátky figurovali zpočátku převážně funkcionáři KSČ pocházející z plzeňského kraje: Rudolf Slánský, Karel Václavů, Jaroslava Krafková, Václav Juha, Václav Sládek, Barbora Kokešová⁵⁶⁹, Václav Tauš⁵⁷⁰, František Plecháč⁵⁷¹, Karel Hajšman, JUC. Ivo Skála, Josef Kestler, Josef Reitmajer a František Šlehofer.⁵⁷² Ústředí KSČ však potřebovalo na kandidátní listinu umístit také vysoký počet pražských zástupců „masových“ organizací. Koncem dubna 1948 proto zařadilo ÚV KSČ na plzeňskou kandidátku Miladu Netušilovou z ÚRO (pozdější tajemnici KOR v Plzni). Od počátku dubna 1948 navíc KSČ počítala s tím, že bude podána jednotná kandidátka Národní fronty.⁵⁷³ Na kandidátní listinu proto museli být umístěni také zástupci nekomunistických stran, kteří pochopitelně „zabírali“ místa plzeňským funkcionářům KSČ.⁵⁷⁴ Výběr pro KSČ přijatelných zástupců ostatních politických stran se postupně měnil.⁵⁷⁵ Výsledná kandidátní listina byla pak na volitelných místech z velké části složena z osob delegovaných Prahou, navíc často příslušníků nekomunistických stran: Rudolf Slánský (generální tajemník KSČ, Praha),

---

⁵⁶⁷ NA, KSČ-ÚV-100/4, sv. 32, a. j. č. 217, dopis Jaromíra Hrbka Marii Švermové 19.6. 1948.

⁵⁶⁸ Tamtéž.

⁵⁶⁹ Barbora Kokešová se narodila v roce 1899. Členkou KSČ byla od května 1945. Pracovala jako úřednice okresní péče o mládež. Byla členkou MNV v Blovicích a ONV Plzeň-venkov. SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 527, seznam členů ONV Plzeň-venkov 1946.

⁵⁷⁰ Václav Tauš se narodil 26. července 1910 v Tlučné. Povoláním byl odborným učitelem. Před válkou nebyl politicky organizován. V letech 1943-1945 byl vězněn pro ilegální činnost. Do KSČ vstoupil v roce 1945. Tamtéž, kart. č. 534, seznam členů OAV NF v Rokycanech únor 1948.

⁵⁷¹ František Plecháč se narodil v roce 1919. Povoláním byl obchodník. V roce 1945 vstoupil do KSČ. Působil ve funkci místopředsedy plzeňské pobočky Ústředního svazu obchodu. Tamtéž, seznam členů OAV NF v Přesticích únor 1948.

⁵⁷² Tamtéž, kart. č. 87, zápis schůze předsednictva KV 12.4. 1948.

⁵⁷³ NA, KSČ-ÚV-02/1, sv. 2, a. j. č. 113, zápis č. 113 ze schůze předsednictva ÚV KSČ 5.4. 1948.

⁵⁷⁴ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 87, zápis schůze předsednictva KV 26.4. 1948.

⁵⁷⁵ Za sociální demokracii připadala nejprve 24. dubna 1948 v úvahu kandidatura Kaušové a Jaroslava Lindauera (poúnorový generální tajemník ČSSD), za národní socialisty Václava Bureše (předseda OV JSČZ v Rokycanech), za lidovce Grubera a JUDr. Richarda Krofty (z Plzně). Dne 28. dubna 1948 na kandidátce měli figurovat za sociální demokracii Jaroslav Lindauer a Kaušová, za národní socialisty Dr. Miroslav Klinger (člen předsednictva ČSNS), za lidovce JUDr. Doc. Jaromír Berák (člen předsednictva ČSL). Dr. Václav Šperl (člen ÚNV v Plzni) měl být náhradníkem. Na počátku května pak ÚV KSČ stanovilo, že druhým kandidátem za národněsocialistickou stranu bude MUDr. Karel Kácl (univerzitní profesor). SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 297, zápis schůze sekretariátu 28.4. 1948; tamtéž, kart. č. 297, zápis schůze sekretariátu 5.5. 1948; tamtéž, kart. č. 25, zápis schůze pléna KV 10.5. 1948.

Jaroslav Lindauer (generální tajemník ČSSD, Praha), MUDr. Karel Kácl (univerzitní profesor, ČSNS, Praha), JUDr. doc. Jaromír Berák (člen předsednictva ČSL, Praha), Karel Václavů (předseda KV KSČ, Kozolupy), Václav Juha (poslanec ÚNS, Kaznějov), Milada Netušilová (tajemnice ÚRO, Praha), JUDr. Miroslav Klinger (člen předsednictva ČSNS, Praha), Václav Tauš (ředitel měšťanské školy, Rokycany) a Karel Poláček (úředník Škodových závodů, Starý Plzenec), František Plecháč (obchodník, Plzeň), Karel Hajšman (rolník, o. Plzeň-venkov), Jaroslava Krafková (krajská předsedkyně Rady československých žen, Plzeň), Václav Šimánek (předseda Svazu zaměstnanců v dopravě ÚRO, Praha) a JUC. Ivo Skála (člen ONV, Přeštice).⁵⁷⁶ Takovéto obsazení kandidátky zesilovalo pochopitelně mezi krajskými funkcionáři KSČ na Plzeňsku pocity zklamání. Opomenuti totiž zůstali téměř všichni, zvláště ti „zasloužili“.

Kromě dřívějších poslanců ÚNS své rozčarování nad způsobem řízení krajské organizace projevovaly v souvislosti s rozdělováním poslaneckých mandátů rovněž zájmové skupiny komunistických žen⁵⁷⁷, mládeže⁵⁷⁸ i velkých závodů⁵⁷⁹. Do otevřeného sporu s krajským sekretariátem KSČ se po únoru 1948 navíc dostal také MUDr. Jaromír Hrbek, který hájil zájmy svého tchána Bedřicha Orta proti postupu KAV NF.⁵⁸⁰ Proti krajskému sekretariátu se tak na Plzeňsku postavila většina zakladatelské generace KSČ z let 1945-1946, podporovaná rovněž majoritou členské základny. Projednávání kandidátky do Národního shromáždění proto vyvolalo otevřenou kritiku sekretariátu KV KSČ v plénu KV KSČ a tím i dlouhodobou krizi celé strany na Plzeňsku. Opoziční hlasy z pléna KV KSČ (a částečně i předsednictva KV KSČ) zesílily natolik, že diskuse o běžných stranických záležitostech byla v těchto orgánech

---

⁵⁷⁶ SOA v Plzni, KAV NF Plzeň, kart. 23, Kandidátní listina NF pro volbu národního shromáždění ve volebním kraji Plzeň, 1948.

⁵⁷⁷ Viz výše zmíněný případ Elišky Ullrichové.

⁵⁷⁸ Zástupce mládeže Krásný razantně protestoval v červnu 1948, proti tomu, že na kandidátku do NS byly za mládež umísťovány jiné osoby, než které mládež ze svého středu zvolila. Po volbách již prý mládež o těchto metodách „mlčet nebude“. Za tento postoj si Krásný vysloužil obvinění z frakční činnosti. SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 25, zápis schůze pléna KV 12.6. 1948.

⁵⁷⁹ Viz výše zmíněný případ Josefa Dvořáka a Václava Sládka.

⁵⁸⁰ Bedřich Ort byl zásahem MAV NF ve Svojšíně zbaven národní správy na velkostatku pro údajný nepořádek ve vedení účetnictví a pro stížnosti zaměstnanců. Důkladné prošetření Ortova případu bylo 21. března 1948 u KAV NF v Plzni urgováno přímo ministrem spravedlnosti Alexejem Čepičkou. Oblastní kriminální úřadovna v Plzni konstatovala 4. března 1948, že případ odkládá jako bezpředmětný, protože nebyla zjištěna skutková podstata trestného činu. MUDr. Jaromír Hrbek požadoval, aby KAV NF vzal v úvahu výsledky kriminálního vyšetřování, které prokázaly neopodstatněnost obvinění vůči Bedřichu Ortovi. Byl však odmítnut. Proto poslal 24. dubna 1948 KV KSČ stížnost na chování funkcionářů KAV NF v Plzni (Zdeněk Kejmar, Josef Vostradovský) a OAV NF ve Stříbře (Ladislav Kořánek). Dne 6. července 1948 byla celá záležitost postoupena disciplinární komisi ÚV KSČ. ÚAV NF vydal 15. prosince 1948 rozhodnutí, č. 31448, že opatření KAV NF v Plzni proti rolníku Bedřichu Ortovi není nutné revidovat. SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, Krajská disciplinární komise, kart. č. 534, spis č. 81; tamtéž, kart. č. 570, spis č. 240, disciplinární oddělení KV KSČ v Plzni disciplinárnímu oddělení sekretariátu ÚV KSČ, čj. 177/48, z 6.7. 1948; SOA v Plzni, KAV NF Plzeň, kart. 24, spis Bedřicha Orta, 1948; tamtéž, kart. č. 24, koncept odpovědi KAV NF Alexeji Čepičkovi 31.3. 1948; tamtéž, kart. 23, rozhodnutí ÚAV NF Praha, č. 31448, z 15.12. 1948.

na několik měsíců zatlačena do pozadí nebo zcela znemožněna. Konflikt sekretariátu KV KSČ s plénem KV KSČ se prohloubil postupně do takové míry, že hrozila dlouhodobá válka volených orgánů strany proti stranickému aparátu.⁵⁸¹

Proamerické demonstrace v květnu 1948 a problém vnitrostranické demokracie

Dne 5. května 1948 došlo v Plzni k proamerickým a protikomunistickým demonstracím při příležitosti oslav třetího výročí květnové revoluce roku 1945. Tato událost byla na Plzeňsku první známkou vážnějšího odporu obyvatel proti poúnorové politice KSČ. Krize ve vedení KSČ díky květnovým demonstracím získala zcela nový rozměr. Mezi komunistickými funkcionáři se rozšířila obava, že proamerické demonstrace budou znamenat v očích veřejnosti „zahlazení ohlasu únorových událostí“ a že v kraji proto dojde ke zvýšenému odevzdávání bílých lístků v nadcházejících parlamentních volbách na konci května 1948. Někteří komunističtí funkcionáři navíc věřili, že demonstrace byly pečlivě připravovaným, organizovaným vystoupením „reakce“.⁵⁸²

Protikomunistických demonstrací využila opozice v plénu KV KSČ 10. května 1948 ke kritice vedoucích funkcionářů kraje. Mluvčími opozice se stali zejména poslanec Karel Štekl, MUDr. Jaromír Hrbek a poslanec Jan Rych. Ti interpretovali proamerické demonstrace jako důsledek celkové špatné politiky krajského vedení KSČ po únoru 1948. Kritika se zaměřila zejména na nedemokratické vnitrostranické poměry, ve kterých není vůbec respektován názor členské základny a krajský sekretariát provozuje likvidační zákroky proti osobám poukazujícím na nedostatky krajského vedení. Otevřeně se například hovořilo o „řezání hlav“ odpůrců Karla Václavů. Opozice dále tvrdila, že násilný způsob řízení strany po únoru 1948 vedl k odcizení krajského vedení KSČ a členské základny strany, čímž se KSČ v dlouhodobém horizontu zcela izolovala také od okolní společnosti. Proamerické demonstrace vysvětlovala opozice právě jako projev této dlouhodobé ztráty „důvěry mas“ v násilnické krajské vedení KSČ. Poukázala také na to, že nedemokratický výběr funkcionářů, prováděný protekční cestou, staví do čela strany politicky neschopné osoby, které nejsou sto vykonávat správně svoje funkce. Požadovala, aby byly respektovány principy vnitrostranické

---

⁵⁸¹ NA, KSČ-ÚV-100/1, sv. 6, a.j. 44, zpráva volebního instruktora kraje O. Hromádky o situaci ve straně v Plzni po volbách v květnu 1948.

⁵⁸² SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 25, zápis schůze pléna KV 10.5. 1948.

demokracie a aby se pléno KV KSČ opět stalo řídicím orgánem, jemuž se bude sekretariát KV KSČ skutečně zodpovídat za své fungování.⁵⁸³

Přímo ve věci proamerických demonstrací navrhovali mluvčí opozice umírněný postoj vůči demonstrantům a organizátorům akce. Tvrdili, že příležitost k demonstracím poskytl obyvatelstvu samotný KV KSČ tím, že podíl americké armády na osvobození Plzně nedůstojně zamlčoval, a obyvatelstvo si proto své oslavy uspořádalo samo. Debata o demonstracích začínala mít podobu sporu o celkový styl řízení KSČ i řízení společnosti. Postoje některých funkcionářů KSČ odrážely jasně ochotu pokračovat v předúnorové politické praxi, usilující primárně o získání co nejširší veřejné podpory, a omezit nové poúnorové trendy v politice KSČ, směřující k ryze násilnému řízení společnosti. Nebylo přitom vůbec náhodou, že tyto názory vyslovovali ze setrvačnosti většinou odstavení příslušníci „zakladatelské“ generace KSČ z let 1945-1946. Právě jim se totiž taktika smířlivá vůči regionálním odlišnostem a citlivá vůči veřejnému mínění před volbami v roce 1946 osvědčila. Karel Štekl například považoval za politicky vhodné, aby KSČ sama oficiálně organizovala oslavy osvobození Plzně americkou armádou a při té příležitosti dala oslavám svou vlastní politickou náplň, tím že by zdůraznila svůj odmítavý postoj vůči „imperialistické“ politice USA. Připomněl v této souvislosti zkušenosti předchozích vedení KSČ, která se dříve každoročně aktivně účastnila oslav a „reakce“ si „nikdy nevrzla, ani v době, kdy jsme v prvních šesti měsících žili v podmínkách americké okupace.“ „Neměli jsme zamlčovat lidem, že sem přišli Američané, měli jsme na radnici vyvěsit americkou vlajku. Důsledky by byly mnohem menší, než důsledky toho, že tam nebyla. Spousta slušných lidí si všimla této věci, oni jim řekli, že to je opominutí dekoratéra. Tak se to nedá dělat. Plzeň, která se osvobodila sama, byla příchodem Američanů uchráněna od krveprolití. Nemáme důvodu toho zatajovat veřejnosti, když řekneme, že Američané přijeli jako bojovníci za demokracii, že Američané přišli jako příslušníci armády, která bojovala společně se Sovětským svazem, a říci současně, že osvobodila malou část, zatímco Rudá armáda osvobodila největší část našeho území. Zároveň říct, že není proti památce těchto lidí, které ctíme a na jejichž počest vyvěšujeme vlajku, že se stavíme proti nynější politice USA, která podporuje fašismus v Americe, která intrikuje proti zemím lidové demokracie a proti Sovětskému svazu. Musí to pak vyznít v náš prospěch. [...] Oni si to udělali pak lidé sami, ani slovem se nemluvalo o příchodu Američanů. Lidé, kteří nejsou dost politicky vyškolení, se domnívají, že komunisté neříkají pravdu.“⁵⁸⁴

---

⁵⁸³ Tamtéž.

⁵⁸⁴ Tamtéž.

Většina pléna KV KSČ připisovala odpovědnost za protikomunistické a proamerické demonstrace špatnému vedení kraje. Byl vysloven dokonce požadavek na svolání mimořádné krajské konference. Celý spor byl však odročen z důvodů blížících se parlamentních voleb, aby KSČ nebyla před volbami oslabována vnitřními spory.⁵⁸⁵

Zápas uvnitř vedení KSČ na Plzeňsku pokračoval však i po parlamentních volbách 30. května 1948. Na zasedání pléna KV KSČ 12. června 1948 byla celá záležitost znovu otevřena. Karel Štekl kritizoval způsob řízení KSČ na Plzeňsku: „Výsledkem je hluboká nespokojenost, jak se složením kandidátky, tak se způsobem [jejího sestavení], který je v rozporu se zásadami [strany] [...] A typická politika sabotování uvnitř strany je, že se v kraji i okrese izolovala, uřízla a nevím, jak ještě, celá řada schopných pracovníků jen proto, že si dovolili mít svoje mínění a dovedli své v diskusi uplatnit. [...] Stojíme v situaci, kdy se nedá mluvit o stranické demokracii. [...] Policajtování je možno dokázat na každém kroku. Nejen s. [Václav] Kabát⁵⁸⁶, ale i já byl volán na koberec k s. [Václavu] Kolenovi⁵⁸⁷, že na tom dopise⁵⁸⁸, který byl čten a který psala s. [Eliška] Ullrichová bylo uvedeno moje jméno [...] Za to jsem byl vyšetřován disciplinární komisí. To je takový typický příklad policajství [...] Strana je v situaci, kdy je prakticky dominantním faktorem v republice. Právě za této situace vyplývá pro nás celá řada nebezpečí, mezi jinými nebezpečí úžasného bonzismu a zabahnění strany.“ O nebezpečí násilného vystupování krajského vedení strany proti vlastnímu členstvu i okolní společnosti mluvil také Václav Rund. „Strana v krajském měřítku? Kliky se vyskytují od [roku] 1945[...] Byli jsme svědky na posledním [zasedání krajského] výboru [KSČ] odstraňování lidí. Tohle se projevuje ve straně u nás a což teprve v měřítku mimo stranu. Přiznejme se bez mučení. Setkávám se velmi často s tím, že lidé, kteří mě neznají, ti odmítají s člověkem diskutovat, protože je komunista, protože se ho bojí. Vzít si možnost diskutovat s našimi politickými protivníky, kteří nejsou organizováni [ve straně], to je strašné nebezpečí. Jak je přesvědčovat? [...] Člověk slyší v dílnách, že děláme to, co dělal Werkschutz.“ Proti krajskému vedení vystoupil také zástupce mládeže Krásný „Nám může býti měřítkem to, jak

---

⁵⁸⁵ Tamtéž.

⁵⁸⁶ Václav Kabát se narodil v roce 1907. Původním povoláním byl elektromontér v Západočeských papírnách. Před válkou byl organizován v ČSSD. V roce 1945 vstoupil do KSČ. Působil ve funkci předsedy Závodní rady Západočeských papíren.

⁵⁸⁷ Václav Kolena se narodil v roce 1903. Byl členem KSČ od roku 1925, od roku 1932 také členem KV KSČ. V průběhu války byl vězněn v koncentračním táboře. Po válce od září 1945 působil v OSK ve Stříbře. V roce 1947 přešel do KV KSČ, kde se stal vedoucím disciplinární komise. V roce 1953 působil ve funkci zástupce vedoucího tajemníka KV KSČ v Plzni. V pozdějších letech pracoval na ministerstvu státní kontroly v Praze. Adam SKÁLA: *Měnová reforma 1. června 1953 v Plzni v hlášení mocenských orgánů...*, s. 627.

⁵⁸⁸ Jedná se o dopis který byl čten na zasedání KV KSČ, ve kterém se Eliška Ullrichová tázala, proč je poslanecký mandát určený pro ženu přidělen někomu jinému, přestože právě ji většina žen v kraji zvolila na kandidátku do NS. Viz též poznámka č. 565 této práce.

se dnes na kádrovou politiku hodně dívají [řadoví členové strany], že totiž ta místnost, kde sedí [vedoucí disciplinární komise Václav] Kolena, že ta místnost se nazývá katovnou.“ MUDr. Jaromír Hrbek podpořil oponenty krajského vedení svým projevem proti „diktátorskému“ jednání Karla Václavů. „Je to k mojí lítosti, že v této historické chvíli, kdy strana přichází s takovou krásnou linií, že musíme považovat za správné udělat pořádek ve vlastních řadách. To je mínění drtivé většiny KV [KSČ]. [...] Demokratický centralismus znamená [pro krajské vedení KSČ] naslouchat přáním [členské základny] a zodpovídat orgánům, které tento orgán volily. To se nikdy nestalo [...] Při jednání KV je zvykem uříznout, useknout, stít.“ Lidé ze sekretariátu KV KSČ podle Jaromíra Hrbka „ztratili důvěru širokých mas“. Jako řešení situace navrhoval MUDr. Jaromír Hrbek výměnu „vedoucích kádrů“ a „aparátu“ strany. Vyzval KV KSČ, aby přijalo usnesení, požadující zásah ÚV KSČ v plzeňském kraji.⁵⁸⁹

Celou debatu nakonec shrnul volební instruktor kraje Otakar Hromádko (zástupce ústředí). Jeho vystoupení bylo v mnohém signifikantní pro pochopení skutečných zájmů ÚV KSČ. Řekl, že i když má opozice částečně pravdu, nemá právo rozbíjet stranu. Bylo by lépe debatovat o „zvýšení výroby a doживosti mléka“. Oznámil, že plzeňskými záležitostmi se bude zabývat osobně Marie Švermová.⁵⁹⁰

Dne 14. června 1948 se sekretariát KV KSČ rozhodl odpovědět protiútokem a podat ÚV KSČ stížnost na výstupy Karla Šteklá, MUDr. Jaromíra Hrbka a zástupce mládeže Krásného na plénu KV KSČ.⁵⁹¹

Marie Švermová požádala MUDr. Jaromíra Hrbka, aby písemně předložil svůj pohled na situaci v KSČ na Plzeňsku. Dne 19. června pak Jaromír Hrbek formuloval svoji kritiku poměrů ve vedení kraje: Stížnosti na vedení kraje se vyskytují od ledna 1948. Vedení kraje prosazuje do funkcí své známé, osoby často neschopné, děje se tak proti přání kompetentních organizací. Kritika je tvrdě potlačována. Vedení se tímto způsobem odděluje od stranické veřejnosti. Vinu na situaci nese skupina funkcionářů sekretariátu KV KSČ Karel Václavů, Jaroslava Krafková, Ladislav Čada, Ivan Lewinger, Josef Vostradovský, Zdeňek Kejmar a Ladislav Kořánek⁵⁹². Nejsou svolávány stranické aktivity, rozhodnutí nejsou svěřována ani celému předsednictvu KV KSČ. Plénum KV KSČ není vůbec informováno o rozhodnutích sekretariátu. Krajské vedení strany se ocitlo bez opory v členské základně a proto začalo

---

⁵⁸⁹ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 25, zápis schůze pléna KV 12.6. 1948.

⁵⁹⁰ Tamtéž.

⁵⁹¹ Tamtéž, kart. č. 297, zápis schůze sekretariátu 14.6. 1948.

⁵⁹² Ladislav Kořánek se narodil v roce 1917. Povoláním byl obchodní příručí. Po válce byl okresním tajemníkem KSČ ve Stříbře od 28.6. 1946. Tamtéž, kart. č. 534, tajemníci politických stran okresu Stříbro.

„kráglvat, řezat hlavy“. Taková slova se běžně používala v zasedáních KV KSČ. „Princip nařizování, brutálního komandování, vládnoucí uvnitř krajského vedení byl přenesen i na širší mimostranické forum. Získávací kampaň byla mnohdy prováděna jako nezastřený teror. Účast na oslavách prvního máje byla zcela zbytečně veřejně vynucována. [...] Vrcholu netaktického a nesprávného bylo dosaženo při oslavách osvobození Plzně 5. května. Občanstvo bylo podrážděno nesmyslným zamlčováním a potlačováním jakékoli zmínky o americké armádě [...] Přitom nebylo nic snazšího než této oslavy, při správném ocenění účasti USA proti hitlerovskému Německu, užít ke správné formulaci našeho poměru k západu, dvojí tváře Ameriky atd. Této pštroší politiky a chyb, které byly spáchány, využila reakce k tomu, že ovlivnila tisíce poctivých lidí k přesvědčení, že komunisté jsou hrubiáni, beztaktní, nevděční, že falšují historická fakta atd. Umožnilo se dokonce vehnat občanstvo do demonstrací. [...] Trapný ohlas těchto zjevů byl ještě posílen vysíláním celých desítek našich členů jako provokatérů, ozdobených americkým vlajkami, kteří účastníky demonstrací napřed povzbuzovali k projevům a pak zadržovali a předávali SNB. Tento nevhodný postup vyvolal všeobecné odsouzení u mnoha čestných lidí. Žádný z vedoucích funkcionářů nedovedl správně vystoupit ani na oficiálním projevu, ani při demonstrativním shluknutí občanstva, které kladlo květinčky a praporky k americkému pomníku. Nesmyslný kurs vedli soudruzi z krajského sekretariátu, KAV [NF] a OAV [NF] i po kritickém projednání případu ve schůzi KV [KSČ]. Zakázali skládat zkoušky a maturitu desítkám středoškoláků, kteří měli na oficiálním projevu americké praporky. Postižená však byla též řada nevinných osob. Věc vyvolala nové pobouření. Přes to, že [Rudolf] Slánský třikrát prohlásil, za přítomnosti nestraníků, že případ bude likvidován mírně, náš krajský sekretariát i AV [NF] trvaly na tvrdém trestání těch nejmladších, nejméně odpovědných a nejsnáze podléhajících svedení, a v tom mnoha zcela nevinných. O nemožném postupu a politickém hodnocení s. [Ladislava] Čady, [Ivana] Lewingera, [Ladislava] Kořánka, [Karla] Václavů, [Josefa] Vostradovského, [Antonína] Ševčíka a jiných mohu podrobně referovat ústně. [...] Byla tak před veřejností pokřivena tvář strany, vyvolán dojem, jako by naše strana byla eldoradem lidí neschopných, pokřiveného charakteru, nespravedlivých, planých radikálů, zakrývajících svou minulost, a prázdných žvanilů.“ MUDr. Jaromír Hrbek navrhl v závěru svého dopisu odvolat většinu funkcionářů sekretariátu KV KSČ a doplnit částečně vedení kraje osobami spojenými s Josefem Ullrichem, které na konci roku 1946 sám pomáhal odstraňovat z funkcí. „Doporučuji, aby byli do práce plně zapojeni i schopní soudruzi z předchozího vedení kraje. Svého času jsem ostře kritizoval politiku a způsob práce s. [Josefa] Ullricha, [Karla] Štekla a jiných. [...] V důsledku této kritiky byli právě zmínění soudruzi vystřídáni novým vedením - s.

[Karlem] Václavů, [Václavem] Pechem, [Jaroslavou] Krafkovou a jinými. Tito noví soudruzi se však nepoučili z chyb svých předchůdců. Naopak sami se začali dopouštět týchž chyb i horších. S. [Josef] Ullrich, [Karel] Štekl a jiní se disciplinovaně podrobili rozhodnutí okresní i krajské konference. Soudím že by bylo správné zapojit je do kolektivní široké spolupráce a soudružského smíření vzhledem k jejich schopnostem a zkušenostem.“ Nerealistický až idealistický návrh Jaromíra Hrbka předpokládal, že rozhodujícím orgánem kraje se stane reorganizované předsednictvo KV KSČ ve složení: Josef Ullrich, Václav Juha, Karel Václavů, Josef Dvořák, Václav Sládek, Jan Rych, Jan Cink, Karel Štekl a zástupci žen, mládeže, velkých závodů a bývalých sociálních demokratů. Do svých funkcí se tak měla vrátit téměř celá skupina předválečných komunistů, kteří řídili KV KSČ v letech 1945-1946. Pro funkci politického tajemníka předpokládal Jaromír Hrbek příchod nějakého zkušeného pracovníka z jiného kraje (popřípadě setrvání Karela Václavů). Organizačním tajemníkem se měl stát Josef Reitmaier. Ze svých funkcí měli být odvoláni Jaroslava Krafková, Ladislav Kořánek, Zdeněk Kejmar, Josef Vostradovský, Ivan Lewinger, František Plecháč a Karel Poláček.⁵⁹³

Také volební instruktor kraje Otakar Hromádka sepsal pro ústřední orgány varovnou zprávu o situaci v kraji. „V kraji chybí vedoucí politická hlava. [...] Situace ve straně, politická slabost krajského sekretariátu, jeho mládí [Karla Václavů] a nedostatek zkušeností ho vedou k tomu, že byl v neustálém boji s kým, nikde neměl oporu a zneprátelil si a také zdemoralizoval funkcionáře v sekretariátě. Svým jednáním a vystupováním není s. [Karel] Václavů předsedou kraje, ale politickým tajemníkem, který má despotické a diktátorské sklony. [...] Při politické nejednotě sekretariátu a složení předsednictva je kraj na nejlepší cestě, aby se tu rozvinul dlouhodobý zápas mezi aparátem a volenými orgány strany. [...] Volební kampaň se zdařila především proto, že jsme těmto orgánům fakticky vzali vedení kraje z rukou a takticky omezili nebo i zastavili jejich schůze. [...] V celku má však strana velký vliv a autoritu, i když v samotné straně nemá autoritu její vedoucí orgán.“⁵⁹⁴

Politický vývoj směřoval po únoru 1948 k větší centralizaci řízení KSČ i společnosti. Požadavky a argumenty opozice v plzeňském KV KSČ proto nemohly být ze strany ÚV KSČ akceptovatelné. „Vnitrostranická demokracie“ ani „podpora širokých mas“ nebyly hlavním cílem politiky ústředí. Samotní mluvčí opozice v KV KSČ ostatně těchto hesel používali

---

⁵⁹³ NA, KSČ-ÚV-100/4, sv. 32, a.j. 217, dopis Jaromíra Hrbka Marii Švermové 19.6. 1948.

⁵⁹⁴ NA, KSČ-ÚV-100/1, sv. 6, a.j. 44, zpráva o situaci ve straně v Plzni po volbách v květnu 1948.

namnoze v zájmu svých osobních mocenských ambicí⁵⁹⁵. Pro ústřední orgány KSČ byla prioritou zejména akceschopná stranická organizace, která by bez zbytečných vnitřních sporů realizovala direktivy zaslané shora. ÚV KSČ proto souhlasil s omezováním moci volených orgánů strany ve prospěch stranického aparátu. Schvaloval i jistou míru „diktátorství“. A podporoval potírání regionálních odlišností (americký problém). Z pohledu ústředí proto na Plzeňsku nebylo třeba „demokratizovat“, ale naopak zavést rázný „pořádek“ (již podruhé od roku 1946). Za tímto účelem bylo třeba dosadit do čela krajské organizace člověka, oplývajícího nezpochybnitelnou autoritou.

Nástup Hanuše Lomského 1948/1949

Revize poměrů v plzeňském kraji prováděná zástupci ÚV KSČ byla ukončena v červenci 1948. Dne 23. července 1948 zhodnotil výsledky revize na předsednictvu KV KSČ Ladislav Kopřiva. Za hlavní chybu plzeňských funkcionářů označil „nekonstruktivní kritiku“. Dosavadní exponent ÚV KSČ Rudolf Lešner byl na vlastní žádost⁵⁹⁶ zproštěn svého poslání v plzeňském krajském vedení KSČ a byl přemístěn do funkce tajemníka KAV NF v Plzni. Do vedení plzeňské KSČ byli místo něj vysláni dva noví zástupci ÚV KSČ Hanuš Lomský⁵⁹⁷ (z organizačního sekretariátu ÚV KSČ) a Miroslav Finek⁵⁹⁸ (z Kladna).⁵⁹⁹ Stávající vedení kraje bylo přinuceno k některým dílčím ústupkům. Karel Václavů a Jaroslava Krafková měli přednést na zasedání pléna KV KSČ svoji „sebekritiku“. Zdeňek Kejmar byl přemístěn z krajského sekretariátu do funkce okresního významu (politický tajemník okresu Kralovice). Ještě výrazněji byli postiženi hlavní mluvčí opozice. „Sebekriticky“ měli vystoupit na

---

⁵⁹⁵ MUDr. Jaromír Hrbek kvůli svému tchánovi Bedřichu Ortovi, Karel Štekl a Jan Rych kvůli poslaneckým mandátům.

⁵⁹⁶ Rudolf Lešner si uvědomoval, že své poslání v Plzni nesplnil. Nepodařilo se mu usmířit jednotlivá zájmová uskupení v KV KSČ a naopak se stal, zejména díky špatným vztahům s Karlem Václavů, překážkou konsolidace vnitrostranických poměrů na Plzeňsku. Proto sám navrhl svoji rezignaci. NA, KSČ-ÚV-100/1, sv. 6, a.j. 44, dopis Rudolfa Lešnera Rudolfu Slánskému z 8.6. 1948.

⁵⁹⁷ Hanuš Lomský (dříve Gabriel Lieben) se narodil v roce 1917 v Mariánských Lázních. Byl studentem. Do KSČ vstoupil v roce 1937. Za války pobýval společně s Otto Šlingem v Anglii. Po válce pracoval jako tajemník na sekretariátu ÚV KSČ. V červenci 1947 byl společně s Miroslavem Finkem poslán do Plzně, aby zde pomohl uklidnit situaci. Stal se nejvýraznější osobou vedení KSČ na Plzeňsku v letech 1949-1950. V souvislosti s případem Otto Šlinga byl zatčen 7. února 1951. Dne 28. ledna 1954 byl odsouzen Nejvyšším soudem k trestu odnětí svobody na 15 let (v rámci tzv. skupiny Marie Švermová a spol.). NA, KSČ-ÚV-100/4, sv. 32, a.j. 217, Projednání případu Hanuše Lomského v předsednictvu KV KSČ v Plzni 9.3. 1951; tamtéž, zápis mimořádné schůze předsednictva KV KSČ v Plzni 20.4. 1951.

⁵⁹⁸ Miroslav Finek se narodil v roce 1909. Původním povoláním byl dělník. Za války působil ve francouzské cizinecké legii. Do KSČ vstoupil v roce 1945. V červenci 1947 byl spolu s Hanušem Lomským vyslán do Plzně, kde převzal funkci organizačního tajemníka KV KSČ. Do Plzně přišel z Kladna. V roce 1951 se vzdal všech funkcí, kvůli vyšetřování případu Hanuše Lomského. Tamtéž.

⁵⁹⁹ Tamtéž, výpověď Ladislava Čady na mimořádné schůzi předsednictva KV KSČ v Plzni 20.4. 1951.

zasedání pléna KV KSČ Karel Štekl, Josef Dvořák a Jan Cink. Dále bylo rozhodnuto, že MUDr. Jaromír Hrbek nesmí již nadále zasahovat do záležitostí kraje a jeho tchán Bedřich Ort musí odvolat svoji žalobu proti funkcionářům akčních výborů Národní fronty.⁶⁰⁰

V návaznosti na ústřední revizi v KV KSČ došlo na počátku srpna 1948 k reorganizaci složení krajského sekretariátu. Politickým tajemníkem zůstal nadále Ladislav Čada, jeho zástupcem se stal exponent ÚV KSČ Hanuš Lomský. Funkci organizačního tajemníka začal vykonávat druhý strážce zájmů ÚV KSČ Miroslav Finek. Vedení kádrového oddělení převzal Václav Kovařík. Vedoucím zemědělského oddělení zůstal Emanuel Klasna. Do pozice vedoucího oddělení lidové správy byl z OV KSČ Plzeň-město povýšen Gustav Rada⁶⁰¹ (a dosavadní vedoucí oddělení lidové správy Antonín Ševčík naopak nastoupil do funkce politického tajemníka OV KSČ Plzeň-město). Oddělení sociálně politické převzal JUDr. Josef Fried. Ve vedení disciplinárního oddělení setrval Václav Kolena. Funkci vedoucí ženského oddělení vykonávala Jarmila Reiserová. Vedoucím hospodářského oddělení byl František Inemann. Vedoucím branné komise František Matha.⁶⁰²

V listopadu 1948 se užší krajský sekretariát, který byl nejvlivnějším stranickým orgánem v kraji, skládal z těchto členů: Ladislav Čada, Hanuš Lomský, Miroslav Finek, Václav Kovařík, Emanuel Klasna, Ivan Lewinger, Jan Kliment (šéfredaktor Pravdy), Rudolf Lešner a Milada Netušilová (KOR).⁶⁰³

V souvislosti s přípravou vzniku krajského zřízení a obsazováním funkcí v nově zřizovaném KNV v Plzni došlo v prosinci 1948 k další reorganizaci rozdělení postů v sekretariátu KV KSČ. Změny byly opět provedeny v režii ÚV KSČ. Ladislav Čada odešel do funkce bezpečnostního referenta KNV v Plzni a na uprázdněné místo politického tajemníka KV KSČ nastoupil přímo zástupce ÚV KSČ v plzeňském kraji Hanuš Lomský.⁶⁰⁴ Vedoucím oddělení pro bezpečnostní politiku sekretariátu KV KSČ se stal Ivan Lewinger,

---

⁶⁰⁰ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 87, zápis schůze předsednictva KV 23.7. 1948.

⁶⁰¹ Gustav Rada později působil v letech 1954-1968 a 1968-1970 v čele plzeňské samosprávy.

⁶⁰² SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 87, zápis schůze předsednictva KV 2.8. 1948; tamtéž, zápis schůze předsednictva KV 23.8. 1948.

⁶⁰³ Tamtéž, kart. č. 297, zápis schůze sekretariátu 16.11. 1948.

⁶⁰⁴ V KNV byly zastoupeny i ostatní strany Národní fronty. Karel Frous (předseda), Josef Vostradovský (místopředseda, plánování), Ladislav Čada (bezpečnost), Jaroslav Soukup (hospodářství), Václav Pašek (sociální a pracovní), Ing. Jaroslav Prosek (technický referát), Dr. Václav Šperl (lidovec, finanční referát), Červinka (národní socialista, zdravotní referát), Jaroslav Richter (zemědělský referát), Barbora Volopichová (školství), Jakub Pelnář (výživa a zásobování). Proti kumulaci funkcí v rukou Ladislava Čady vystoupil Karel Václavů. Tamtéž, kart. č. 87, zápis schůze předsednictva KV 15.11. 1948; tamtéž, zápis schůze předsednictva KV 29.11. 1948; tamtéž, kart. č. 25, zápis schůze pléna KV 18.12. 1948; tamtéž, karton č. 527, zpráva komise pro lidovou správu předsednictvu KV KSČ 29.11. 1948.

vedoucím oddělení pro průmysl, obchod a peněžnictví Jaroslav Eim, vedoucím kulturně propagačního oddělení Jan Moravec.⁶⁰⁵

Prověřovací pohovory vedoucích funkcionářů kraje na konci roku 1948 posloužily k upevnění poúnorového vedení KSČ posíleného o Hanuše Lomského a Miroslava Finka. Potlačeny byly naopak zbytky mluvčích opozice z května 1948. Bývalý poslanec Jan Rych, který odmítl provést „sebekritiku“ svých vystoupení na KV KSČ po amerických demonstracích, byl navržen na vyloučení z KSČ.⁶⁰⁶ Josef Ullrich byl po všestranné kritice ze strany členů předsednictva KV KSČ kladně prověřen pouze pod podmínkou, že přeruší veškeré styky s Plzní a přesídlí do Prahy, kde již pracoval na ministerstvu vnitřního obchodu.⁶⁰⁷

Rozložení rozhodujících funkcí v KV KSČ dokončila 7.-8. května 1949 pátá krajská konference KSČ v Plzni. Oficiální instrukce ústředí tentokrát již otevřeně stanovila, že „na konferenci bude potvrzen politický tajemník navržený ústředním výborem.“⁶⁰⁸ Předsednictvo nově zvoleného KV KSČ mělo následující složení. Předseda Karel Poláček, první místopředseda Marie Hergetová, druhý místopředseda Josef Červený, třetí místopředseda Václav Tauš, politický tajemník Hanuš Lomský, organizační tajemník Miroslav Finek.⁶⁰⁹ Hanuš Lomský se v následujících letech stal dominantní postavou krajského vedení strany.

Shrnutí - Byrokratizace řídicích orgánů KV KSČ v letech 1947-1948.

Z dlouhodobého hlediska byla strana po únoru 1948 řízena osobami, které nedisponovaly na rozdíl od Josefa Ullricha přirozenou autoritou v kraji a svoji moc odvozovaly od pověření ÚV KSČ. Tento proces byl v Plzni nastartován již na konci roku 1946 (po neúspěchu primátorských voleb) a únorem 1948 byl pak již jen posílen. Na krajské úrovni byli z funkcí vytlačováni předváleční členové strany a na jejich místa nastoupila nová generace, často osoby bez politické minulosti či bývalí sociální demokraté a národní socialisté. Takto utvořené krajské vedení KSČ si neneslo s sebou žádná osobní zatížení plynoucí z plzeňské předválečné komunistické minulosti. Bylo proto mnohem pružnější při realizaci záměrů ústředí a závislejší na podpoře ústředních orgánů strany.

---

⁶⁰⁵ Tamtéž, kart. č. 87, zápis schůze předsednictva KV 6.12. 1948.

⁶⁰⁶ Tamtéž, kart. č. 297, zápis schůze sekretariátu 11.12. 1948.

⁶⁰⁷ Tamtéž, kart. č. 25, zápis schůze pléna KV 18.12. 1948.

⁶⁰⁸ Tamtéž, kart. č. 1, krajská konference 7.-8.5. 1949, instrukce ÚV KSČ 7.4. 1949.

⁶⁰⁹ Tamtéž, krajská konference 7.-8.5. 1949.

Věkový průměr KV KSČ v Plzni se mezi krajskými konferencemi v roce 1947, 1948 a 1949 postupně snižoval ze 40 let na 39 a 37 let.⁶¹⁰ Ještě nižší byl věk často mnohem vlivnějších zaměstnanců stranických sekretariátů. Průměrný věk politických sil v krajském sekretariátu v roce 1949 činil 33 let, v okresních sekretariátech 32 let. Průměrný věk administrativních sil v krajském sekretariátu 29 let, v okresech 20 let. Celkový průměrný věk všech zaměstnanců okresních a krajského sekretariátu činil pouhých 29 let.⁶¹¹ Takto nízký věk řídicích složek KSČ hluboce kontrastoval s mnohem vyšším věkovým průměrem členské základny (Viz kapitola Věková a genderová struktura členské základny KSČ). Nebylo proto divu, že někteří staří komunisté protestovali proti tomu, aby jim „rozkazovali“ mladí funkcionáři sekretariátů, kteří o práci v továrnách mnoho nevěděli a byli spíše novou byrokratickou vrstvou společnosti, navíc často s „pochybným kádrovým profilem“ z minulosti. Tato byrokratizace se projevovala nejen ve stranickém aparátu, kde se každý postupně stával úředníkem, ale také ve volených orgánech strany (KV KSČ). Tam zastoupení inteligence, úředníků a tajemníků KSČ převážilo v roce 1947 nad počtem dělníků, z nichž navíc velká část již ve skutečnosti jako dělníci nepracovala. Tím se profesní struktura volených orgánů KSČ výrazně odlišovala od profesní struktury členské základny (Viz kapitola Profesní struktura členské základny KSČ).⁶¹²

Byrokratizace stranické organizace narůstala zejména po únoru 1948. Uvnitř sekretariátů KSČ tehdy vznikalo množství nových agend pro řízení nejrůznějších oblastí života společnosti. Nová místa bylo potřeba obsazovat novými placenými pracovníky. Další funkcionáře bylo třeba hledat také do „uprázdněných“ veřejných a samosprávných orgánů. Příliv čerstvých sil do vedení strany však s sebou nepřinášel větší demokratizaci vnitrostranických poměrů, či decentralizaci moci. Klíčové funkce zůstávaly i nadále v rukou několika málo funkcionářů, kteří vykonávali často mnoho funkcí najednou. Jako příklad tohoto jevu může být v plzeňských poměrech jmenován Václav Pech, Karel Václavů či

---

⁶¹⁰ Zde vycházím z neúplných údajů uvedených na jednotlivých kandidátkách do KV KSČ. Tamtéž, krajská konference 27.-28.3. 1948; tamtéž, krajská konference 7.-8.5. 1949.

⁶¹¹ Tamtéž.

⁶¹² Sociální rozvrstvení KV KSČ bylo v březnu 1946 následující: 15 dělníků, 3 horníci, 7 zemědělců, 14 příslušníků „pracující inteligence“, 6 žen, 3 živnostníci a 1 student. V roce 1947 se sociální struktura vyvinula v neprospěch dělníků ještě výrazněji: 22 dělníků, 15 rolníků, 14 úředníků, 8 tajemníků KV KSČ, 6 učitelů, 6 žen v zaměstnání, 5 živnostníků, 4 inženýři, 4 obchodníci, 4 ženy v domácnosti, 2 horníci, 2 právníci, 2 tajemníci KOR, 2 redaktori, 1 voják, 1 SNB a 1 lékař. Tamtéž, krajská konference 9.-10.3. 1946; tamtéž, krajská konference 5.-6.4. 1947.

Ladislav Čada. I drobnější funkcionáři byli vázáni často desítkami nejružnějších funkcí a funkciček, které nebylo možno všechny zároveň řádně vykonávat.⁶¹³

Komunističtí funkcionáři byli po únoru 1948 postupně nuceni opouštět staré myšlení let 1945-1948. Cílem politiky KSČ přestávalo být „přesvědčení“ většiny společnosti o správnosti komunistických záměrů. Stále otevřeněji byly užívány násilné metody. Podobný obraz skýtala nejen veřejná, ale také vnitrostranická scéna. Zakladatelská generace KV KSČ, která řídila vzestup strany v letech 1945-1946, používala sice stejně násilné metody politického boje jako poúnorové stranické vedení, ale vázanost na plzeňské prostředí, ji činila citlivější vůči specifikům plzeňské politické scény. Jasně se tato skutečnost ukázala při příležitosti proamerických demonstrací v Plzni. Staří funkcionáři KSČ měli tehdy tendenci uplatnit své zkušenosti z let 1945-1946, kdy oslavy osvobození byly povoleny a KSČ se jich sama účastnila. Ze setrvačnosti svého myšlení i pro znalost lokálních poměrů požadovali takovou politiku strany, která by usilovala o sympatie místního obyvatelstva. Chtěli přesvědčovat, nikoli nařizovat a zatajovat. Jejich předúnorové zkušenosti i respekt k regionálním rozdílům byly však v daný moment již zastaralé. Poúnorová KSČ směřovala k centralizaci, k potření regionálních odlišností, k přeměně v efektivní byrokratický nástroj. Výrazné osobnosti zakladatelské generace plzeňské KSČ byly proto „povyšovány“ do centrálních administrativních funkcí (například do ministerstev), kde se bez vazby k místnímu prostředí snadno stávaly pouhými kolečky stranického mechanismu na vyšší úrovni. Do Plzně naopak směřovala řada funkcionářů vyslaných ústředním sekretariátem, na něž měl příchod do nového ovzduší stejné účinky (Rudolf Lešner, Josef Pavel, Hanuš Lomský a Miroslav Finek).

Generační aspekt politického procesu s Hanušem Lomským v Plzni 1950/1951

Velká část funkcionářů plzeňské KSČ, která nastoupila do vrcholných krajských funkcí po únoru 1948, byla později odvolána ze svých funkcí v průběhu politických procesů v padesátých letech. Předurčila je k tomu jejich vázanost na sekretariát ÚV KSČ, jímž byli fakticky dosazeni do svých úřadů a který se stal na počátku padesátých let jedním z hlavních terčů procesu s Rudolfem Slánským.⁶¹⁴ Svou roli sehrály také některé „nedostatky“ v jejich

---

⁶¹³ Z 646 delegátů krajské konference KSČ v roce 1946 bylo 111 předsedů základních organizací, 388 funkcionářů strany, 31 předsedů národních výborů, 141 členů NV a SK. V závodních radách a jiných veřejných funkcích pracovalo 132 delegátů. Tamtéž, krajská konference 9.-10.3. 1946.

⁶¹⁴ Proces s vedením „protistátního spikleneckého centra“ v čele s generálním tajemníkem KSČ Rudolfem Slánským byl v padesátých letech největším politickým procesem s komunistickými funkcionáři ve střední Evropě. Proces byl iniciován sovětskou bezpečností a jeho cílem bylo „odhalit“ vysoce postavené komunistické funkcionáře jako agenty kapitalistického západu. V atmosféře studené války probíhaly podobné procesy také

„kádrových profilech“, které mohly být v atmosféře studené války použity pro formulaci velmi nebezpečných obvinění.

V prosinci 1950 byl na zasedání předsednictva KV KSČ v Plzni projednán tzv. brněnský případ Otty Šlinga⁶¹⁵, obviněného posléze ze sabotáže uvnitř KSČ.⁶¹⁶ Vedoucí tajemník KV KSČ v Plzni Hanuš Lomský (bývalý pracovník sekretariátu ÚV KSČ), který byl vůdčí osobností krajského vedení v letech 1949-1950, měl velmi blízký vztah s Ottou Šlingem z londýnského exilu a stal se proto „ze dne na den“ podezřelým z velmi závažných „zločinů“. Sám přečetl na zasedání předsednictvu KV KSČ rezoluci ÚV KSČ vinící Ottu Šlinga z protistátního spiknutí, přiznal svoji osobní zainteresovanost na případu a vyzval přítomné, aby bylo posouzeno, zda nevědomky nepřenesl do Plzně některé Šlingovy metody stranické práce. Žádná kritika se však v předsednictvu KV KSČ ještě neozvala.⁶¹⁷ Na zasedání předsednictva 15. prosince 1950 již Hanuš Lomský začal aplikovat provinění zjištěná v Brně na plzeňské podmínky a sám prováděl v jednotlivých bodech „sebekritiku“. Doufal, že z celého případu takto vybruslí bez úhony. Krajské vedení KSČ, nucené ústředím k formálnímu provedení „sebekritiky“ přijímalo za své chyby zatím odpovědnost jako kolektivní orgán, Hanuš

---

v ostatních státech sféry sovětského vlivu. V pozadí procesů stála nejprve snaha Moskvy podřídit si plně vedení komunistických stran po roztržce SSSR a Jugoslávie. Později do procesu pronikly také další motivy, které předurčovaly k roli obětí osoby židovského původu, bývalé španělské interbrigadisty, bývalé „trockisty“ a bývalé západní exulanty. Do československých bezpečnostních složek přišli v době příprav procesu sověští „poradci“. Karel KAPLAN: *Zpráva o zavraždění generálního tajemníka*. Mladá fronta, Praha 1992, s. 303.

⁶¹⁵ Otto Šling se narodil v roce 1912. Ve třicátých letech působil jako interbrigadista ve Španělsku, později organizoval komunistickou mládež v londýnském exilu. Po válce působil jako politický tajemník KV KSČ v Brně. Preferoval hlavně mladé funkcionáře nezatížené předválečnou komunistickou minulostí. Od roku 1945 byl poslancem NS. Na VIII. sjezdu KSČ v březnu 1946 byl zvolen členem ÚV KSČ. V únoru 1948 se stal předsedou KAV NF v Brně. Udržoval velmi dobré vztahy s vedoucí organizačního oddělení ÚV KSČ Marií Švermovou. Ve svém okolí byl kritizován pro kumulaci funkcí, za preferování mladých funkcionářů z aparátu a opomíjení starých komunistů. V řízení krajské organizace KSČ si počínal často „diktátorsky“. V květnu 1949 uspořádal akci Mládež vede Brno, která zapojovala mladé do všech sfér života společnosti a měla jim umožnit zastávat dočasně vedoucí funkce. Jeho postavení začalo být ohroženo v průběhu prověrky členů KSČ v létě 1950. Zásahem ústředí měl být přeložen do jiného kraje. Dne 6. října 1950 byl však náhle zatčen z popudu Komise stranické kontroly. Sekretariát ÚV KSČ pak vyhotovil rezoluci, kde Otto Šlinga označil za špióna a sabotéra. Zatýkání pak pokračovalo na Brněnsku i mezi známými Otty Šlinga v jiných krajích. Šlingovi komplicové se hledali mezi interbrigadisty, komunisty z londýnského exilu i „trockisty“. „Očista“ měla do strany opět přivést dělnické funkcionáře a zavést v organizacích správný způsob „sebekritiky“. V lednu 1951 schválilo ÚV KSČ konstrukci procesu. Otto Šling a Marie Švermová měli být označeni za západní agenty, kteří chtěli zavraždit Klementa Gottwalda a strhnout na sebe řízení strany. Případ Otty Šlinga se později stal základem inscenovaného procesu s tzv. vedením protistátního spikleneckého centra, v jehož čele měl údajně stát generální tajemník ÚV KSČ Rudolf Slánský. Zatýkáním byl výrazně zasažen sekretariát ÚV KSČ, který měl po celou dobu let 1945-1948 naprosto zásadní vliv také na plzeňské poměry.

⁶¹⁶ Radek SLABOTINKÝ: *Otto Šling - pokus o politický portrét komunistického funkcionáře*, in: Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu IV. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 2005, s. 177-198.

⁶¹⁷ NA, KSČ-ÚV-100/4, sv. 32, a.j. 217, projednání brněnského případu v předsednictvu KV KSČ v Plzni 8.12. 1950.

Lomský se stále v KV KSČ těšil svrchované autoritě a solidaritě.⁶¹⁸ Následně byla zorganizována kampaň schůzí OV KSČ a KV KSČ, kde měla být „správně“ provedena kritika krajského vedení strany. Tuto akci řídili v podstatě sami obvinění, zatím patrně nepozorovali blízcí se nebezpečí. Dne 7. února 1951 byl však Hanuš Lomský zatčen.

Na stranických schůzích začaly (za podpory ústředních orgánů) zaznívat do té doby umlčované výtky proti stylu práce Hanuše Lomského a později i celého sekretariátu KV KSČ. Témata této kritiky byla sice přejata z brněnského případu, přesto však vycházela ze skutečných pocitů nižších stranických organizací. V kampani byly vcelku správně vystiženy základní neduhy, které se ve stranickém životě vyskytovaly již minimálně od února 1948. Nejobávanější osoby v kraji byly nyní nuceny se zodpovídat za svůj despotismus a byrokratismus. Politické procesy s funkcionáři KSČ tak byly členské základně strany v první fázi předkládány jako odstraňování lokálních stranických „diktátorů“, tedy (nadneseně řečeno) jako svého druhu demokratizační proces.

Vše se ovšem zároveň dělo v atmosféře paranoidního pátrání po špiónech. V době studené války byly nebezpečné zejména všechny náznaky dávných kontaktů vedoucích funkcionářů k západní Evropě. Poúnoroví funkcionáři KV KSČ přitom právě podobných šrámů na „kádrovém profilu“ měli podstatně více než „zakladatelská“ generace předválečných funkcionářů strany z let 1945-1946.

Po zatčení Hanuše Lomského a kritice z řad OV KSČ se sešlo předsednictvo KV KSČ 11. března 1951 již ve zcela jiné náladě. Jasný požadavek nižších stranických stupňů zněl: odstranit všechny spolupracovníky Hanuše Lomského z funkcí. Předsednictvo tedy obětovalo Ivana Lewingera a Jarmilu Krýslovou⁶¹⁹. Odpovědnost za vytýkané chyby se snažilo svalit na Hanuše Lomského, který prý o všech záležitostech rozhodoval autoritativně sám.⁶²⁰ V následujícím zasedání pléna KV KSČ 11. března 1951 byla schválena čtyřčlenná komise (2 členové KV KSČ a 2 dělníci)⁶²¹, která měla případ Hanuše Lomského důkladně prošetřit. Průběh plzeňských zasedání kontrolovali zástupci ústředních orgánů strany (Oldřich Papež, Anna Svárovská).⁶²²

---

⁶¹⁸ Kritika se týkala těchto témat: práce pouze na efekt („honění pouhých čísel“), špatná kádrová politika (umísťování nespolehlivých lidí do důležitých funkcí pod záminkou jejich odbornosti), „diktátorské“ vedení strany, přezírání a potlačování kritiky zdola, nedostatek „sebekritiky“ (zejména při nedávné prověrce), rozhodování sekretariátu či jeho jednotlivců bez vědomí volených orgánů (pléna KV KSČ a předsednictva KV KSČ). Tamtéž, projednání brněnského případu v předsednictvu KV KSČ v Plzni 15.12. 1950.

⁶¹⁹ Jarmila Krýslová byla blízká spolupracovnice Hanuše Lomského, který ji také přivedl do Plzně. Dne 27. listopadu 1951 byla zatčena a v červnu 1953 byla vyloučena z KSČ.

⁶²⁰ NA, KSČ-ÚV-100/4, sv. 32, a.j. 217, projednání brněnského případu v předsednictvu KV KSČ v Plzni 11.3. 1951.

⁶²¹ Komisi vedl s. Peleška.

⁶²² NA, KSČ-ÚV-100/4, sv. 32, a.j. 217, Zpráva ze zasedání KV KSČ v Plzni 11.3.1951.

Dne 20. dubna 1951 přednesla komise závěry svého vyšetřování na mimořádné schůzi KV KSČ. Většina významných funkcionářů kraje byla odvolána z funkcí. Z vrcholné politiky kraje museli odejít zástupce vedoucího tajemníka KV KSČ Miroslav Finek (poválečný člen KSČ, dva roky sloužil v cizinecké legii ve Francii), zástupce vedoucího tajemníka KV KSČ a bývalý bezpečnostní referent KNV v Plzni Ladislav Čada (předválečný národní socialista, měl manželku Němku a celá jeho rodina byl odsunuta do západního Německa), vedoucí kádrového oddělení sekretariátu KV KSČ Ivan Lewinger (člen KSČ od roku 1933, žil ve třicátých letech v Palestině a působil za války v západní armádě), člen předsednictva KV KSČ a plánovací referent KNV v Plzni Josef Vostradovský (předválečný sociální demokrat, před válkou měl údajně dobré styky s akcionáři Škodovky a strávil několik let života ve Francii), předseda KNV v Plzni Karel Frous⁶²³ (předválečný sociální demokrat, údajně si osvojil „měšťácké způsoby“ života), poslankyně Jaroslava Krafková (předválečná sociální demokratka, její manžel byl vyšetřován pro krádež), vedoucí kulturně propagačního oddělení sekretariátu KV KSČ Jarmila Krýslová (do Plzně ji přivedl Hanuš Lomský) a zástupce vedoucího kulturně propagačního oddělení sekretariátu KV KSČ Břetislav Poncar. Bývalý bezpečnostní referent KNV v Plzni Václav Tauš (před válkou politicky neorganizován) byl vyloučen ze strany.⁶²⁴ Generace plzeňských poúnorových funkcionářů KV KSČ let 1948-1950 tentokrát vyklízela pozice velmi ochotně, téměř bez boje. „Členové KV [KSČ], kterým se dnes vzaly funkce, to přijímají až příliš lehce, dělá to dojem, že se jim ulehčilo, že to dopadlo jenom tak.“⁶²⁵

Do funkce vedoucího tajemníka KV KSČ byl dosazen ústředím Václav Pašek⁶²⁶, který byl členem strany od založení a na Plzeňsku pracoval již v meziválečném období. Navrzení „starého“ plzeňského funkcionáře nebylo zřejmě ze strany ÚV KSČ náhodné, protože hned ve svém úvodním projevu Václav Pašek neopomněl zdůraznit, že ze 42 členů KV KSČ v Plzni se

---

⁶²³ Karel Frous se narodil 27. května 1899. Původním povoláním byl dělník. Před válkou byl členem ČSSD, 1931-1938 byl sociálnědemokratickým předsedou závodního výboru továrny v Chlumčanech. Do KSČ vstoupil v roce 1945. Stal se předsedou závodní rady továrny v Chlumčanech a předsedou ONV v Přeštici. V roce 1948 byl vybrán do funkce předsedy nového KV KSČ v Plzni. SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 534, seznam členů OAV NF v Přeštici únor 1948.

⁶²⁴ NA, KSČ-ÚV-100/1, sv. 6, a.j. 44, záznam ze zasedání předsednictva KV KSČ v Plzni 9.3. 1951; NA, KSČ-ÚV-100/4, sv. 32, a.j. 217, Zpráva ze zasedání KV KSČ v Plzni 11.3. 1951; NA, KSČ-ÚV-100/1, sv. 6, a.j. 44, záznam z porady vyšetřující komise s Rudolfem Slánským 4.4. 1951; tamtéž, Situační zpráva z kraje Plzeň 18.3. 1951.

⁶²⁵ NA, KSČ-ÚV-100/4, sv. 32, a.j. 217, zpráva ze schůze předsednictva KV KSČ a pléna KV KSČ v Plzni 20.-21.4. 1951.

⁶²⁶ Václav Pašek pocházel z Přeštic, kde působil jako výrazná osobnost komunistického hnutí již ve třicátých letech. V roce 1930 byl členem závodního výboru Škodových závodů. Ve třicátých letech vydával komunistický časopis Škodovák. V roce 1935 byl odsouzen k několikaletému trestu odnětí svobody v rámci tzv. špionážního procesu ve Škodových závodech. Do Plzně se vracel v roce 1951 po svém působení ve funkci předsedy KV KSČ a předsedy KNV v Jihlavě. Již tam se podílel na odstraňování osob „zapletených“ do „protistátního spiknutí“. V září 1953 se stal tajemníkem ÚV KSČ.

jen dva mohou pochlubit členstvím v KSČ z roku 1929, další dva pak členstvím v letech 1937-1938. Ostatní jsou pozdější členové. Tento stav označil za jasný „škůdcovský záměr“. ⁶²⁷ V období vnitrostranických politických procesů padesátých let se předválečná generace komunistů uplatňovala poměrně často v roli žalobců a vystupovala proti spiklencům ozdobena aureolou „starých a osvědčených“ členů strany. Na Plzeňsku to byl případ Jaroslava Heřmana, Václava Nezbedy a Josefa Tyrpekla. ⁶²⁸ Do kampaně proti vedení plzeňského KV KSČ se zapojili také někteří funkcionáři, kteří byli v letech 1945-1948 odsunuti do pozadí. Václav Hrbek například tvrdil, že zrušení plzeňského komunistického deníku Pravda bylo společným sabotážním činem vedení krajské organizace KSČ a sociálních demokratů. ⁶²⁹

Hanuš Lomský byl 28. ledna 1954 odsouzen Nejvyšším soudem v procesu s tzv. skupinou Marie Švermová a spol. k 15 letům odnětí svobody za trestný čin velezrady. ⁶³⁰

---

⁶²⁷ Zástupcem nového vedoucího tajemníka KV KSČ se stal Václav Kolena. NA, KSČ-ÚV-100/4, sv. 32, a.j. 217, mimořádná schůze předsednictva KV KSČ v Plzni 20.4. 1951.

⁶²⁸ Tamtéž, Zpráva z mimořádného zasedání KV KSČ v Plzni 10.12.1951; tamtéž, Zpráva ze zasedání rozšířeného KV KSČ v Plzni 15.9. 1951.

⁶²⁹ Karel KAPLAN: *K politickým procesům...*, s. 85.

⁶³⁰ V srpnu 1956 byl Hanuš Lomský podmíněně propuštěn. V roce 1960 byl amnestován a 15. června 1963 ho Nejvyšší soud zprostil obžaloby v plném rozsahu. V dubnu 1965 mu ÚV KSČ vrátil členství ve straně. Tamtéž.

Přehled členů krajských orgánů KSČ v Plzni v letech 1945-1949

Tabulka č. 6. Prozatímní KV KSČ 7. května 1945.⁶³¹

Předseda	Josef Voříšek
----------	---------------

Tabulka č. 7. První KV KSČ zvolený na krajském aktivu funkcionářů 24. května 1945 - funkce v sekretariátu rozdělené 6. června 1945.⁶³²

Předseda	Václav Telín
Místopředseda	Josef Sedlák
Politický sekretář	Karel Štekl
Organizační sekretář	Antonín Patejdl/Karel Benda/Jan Souček
Agitačně propagační oddělení	Dr. Jaroslav Krofta
Kulturní oddělení	Miroslav Panchártek
Mládež	Josef Kolečko
Ženské oddělení	Vlasta Krausová
Kontrolní komise	František Suchomel
Odborová komise	Václav Nezbeda
Účtárna	Antonín Mach
Pokladník strany	Holman

Tabulka č. 8. Kandidátka KV KSČ na první krajské konferenci KV KSČ v Plzni 28. července 1945.⁶³³

Předseda	Václav Telín
krajský tajemník	Karel Štekl
místopředseda	Josef Sedlák
zástupce krajského sekretáře	Matěj Bálek
organizační sekretář	Jan Souček
vedoucí kulturně propagační komise	Antonín Patejdl
vedoucí lidové správy	Bohuslav Šroubek
vedoucí kádrové komise	František Suchomel
zemědělský sekretář	Karel Václavů
vedoucí žen	Vlasta Krausová
politický redaktor	JUDr. František Austerlitz
vedoucí hospodářského oddělení	Jaroslav Heřman
vedoucí hospodářské komise	Ing. Dr. Bedřich Zimmermann
vedoucí živnostenské komise	Antonín Voříšek
vedoucí odborové komise	Václav Nezbeda
vedoucí družstevní komise	Karel Blumentritt
vedoucí komise mládeže	Josef Kolečko
vedoucí sociální komise	Josef Píša
vedoucí komise lékařské	Jan Grigor

⁶³¹ Vojtěch LAŠTOVKA: *Plzeň v boji...*, s. 122 – 126.

⁶³² SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 297, zápis schůze sekretariátu 6.6. 1945.

⁶³³ Tamtéž, kart. č. 25, zápis schůze pléna KV 1.8. 1945; tamtéž, kart. č. 1, krajská konference 28.7. 1945.

vedoucí osidlovací komise	Jan Tupý
tajemnice předsednictva	Eliška Ullrichová
členové	Antonín Šefrhans
	Josef Ullrich
	Václav Novák
	Václav Plaček
	Matoušek
	Václav Sládek
	Alois Černý
	Jan Heinderlich
	Alois Kuš
	Josef Vrána
	Bohumil Přáda
	Václav Hrabě
	Sladký
	Marie Šroubková
	Jaroslava Krafková
	Božena Šašková
	Řina Haasová

Tabulka č. 9. - Kandidátka KV KSČ na druhé krajské konferenci KV KSČ v Plzni 10. března 1946 - předsednictvo KV KSČ.⁶³⁴

funkce	jméno	povolání	bydliště
předseda	Karel Štekl	poslanec PNS	neuvedeno
I. místopředseda	Václav Telín	neuvedeno	Vejprnice
II. místopředseda	Antonín Habrman	modelář Škodovy závody	neuvedeno
III. místopředseda	František Linka	zámečník ČSD	neuvedeno
členové	Karel Václavů	rolník, poslanec PNS	Kozolupy
	Jaroslav Heřman	hospodář KV	Plzeň
	Dr. Václav Stehlík	politický tajemník KV	Přeštice
	Jan Souček	organizační tajemník KV	Plzeň
	Josef Sedlák	tajemník odborové komise KV	Plzeň
	František Suchomel	tajemník kádrového oddělení KV	Plzeň
	Dr. Jaroslav Krofta	tajemník kulturně propagačního oddělení KV	Plzeň
	Jaroslava Krafková	vedoucí komise žen KV	Plzeň
	Stanislav Oliverius	šéfredaktor Pravdy	Plzeň
	Petr Otásek	rolník	Křimice
	Václav Hrabě	místopředseda ZR – pivovary Plzeň	Plzeň
	Josef Ullrich	primátor města Plzně	Plzeň
	Jan Cink	výpravčí ČSD, předseda KOR	Starý Plzenec
	Karel Bauer	studující, komise mládeže	Plzeň
	Václav Heidler	důlní dozorce	Zbůch
	JUDr. František Austerlitz	politický redaktor Pravdy	Plzeň

⁶³⁴ Tamtéž, krajská konference 9.-10.3. 1946.

	Bohuslav Šroubek	zámečník, člen ZNV, vedoucí komise lidové správy KV	Plzeň
--	------------------	---	-------

Tabulka č. 10. Kandidátka KV KSČ na druhé krajské konferenci KV KSČ v Plzni 10. března 1946 - členové pléna KV KSČ.⁶³⁵

Jméno	Povolání	bydliště (okres)
František Jílek	rolník	Plzeň
Václav Bláha	rolník	Přeštice
Václav Tauš	učitel	Rokycany
Jarmila Krejčíková	úřednice OSK	Podbořany
Václav Juha	předseda ONV	Kralovice
Václav Šanda	rolník	Domažlice
Josef Rohn	okresní školní inspektor	Klatovy
Václav Behema	neuvedeno	Stříbro
Otto Müller	agronom	Tachov
Josef Tauberhansel	dopravní referent ONV	Horšovský Týn
Josef Roučka	rolník, předseda rolnické komise ONV	Horšovský Týn
Antonín Rejnar	úředník hospodářského družstva	Planá
Josef Šamberger	tovární dělník	Kdyně
Ing. Dr. Bedřich Zimmermann	ředitel speciálních kalíren Škodových závodů, národohospodářská komise KV	Plzeň
Bohumír Götz	úředník, družstevní komise KV	Plzeň
Božena Šašková	tajemnice KOR	Plzeň
Alois Stehlík	obchodník, živnostenská komise KV	Plzeň
Eliška Ullrichová	tajemnice KV	Plzeň
Jiří Zelenka	stavitel, živnostenská komise KV	Domažlice
Josef Vrána	horník	Rokycany
J. Hnízdilová	v domácnosti	Kralovice
Václav Plaček	kovodělník, předseda ZR Škodových závodů	Plzeň
Barbora Volopichová	úřednice, člen ZNV	Přeštice
Josef Polka	kominík, živnostenská komise KV	Přeštice
Jaroslav Milota	strojmistr	Plzeň
Václav Kabát	předseda ZR firmy Piette	Přeštice
Ing. Macháček	západočeské elektrárny	Plzeň
Jaroslav Cais	neuvedeno	Kralovice
František Brož	kovodělník, komise sjednocené tělovýchovy KV	Plzeň
Miloš Pochman	vedoucí prodejny	Podbořany
Otto Malý	učitel	Planá
František Dvořák	rolník	Tachov
František Froněk	mlýnář a rolník	Rokycany

Tabulka č. 11. - Vedoucí komisí KV KSČ v Plzni, konec roku 1946.⁶³⁶

organizační	Jan Souček
kádrová	František Suchomel
zemědělská	Petr Otásek
kulturně propagační	Ladislav Čada
národohospodářská	Dr. Bedřich Zimmermann

⁶³⁵ Tamtéž.

⁶³⁶ NA- KSČ-ÚV-100/4, svazek 32, a.j. 216, seznam vedoucích komisí KV KSČ v Plzni.

bezpečnostní	Ivan Lewinger
hospodářská	Jaroslav Voves
odborová	Václav Nezbeda
živnostenská	Alois Stehlík
družstevní	Karel Blumentritt
mládeže	Dr. Josef Fried
žen	Jaroslava Krafková
tělovýchovy	František Brož
tisková	Břetislav Poncar

Tabulka č. 12. - Kandidátka KV KSČ na druhé krajské konferenci KV KSČ v Plzni 6. dubna 1947 - předsednictvo KV KSČ.⁶³⁷

funkce	jméno	povolání	bydliště	rok narození
předseda	Václav Pech	původně knihař, zástupce ředitele ONP, člen rady ÚNV stat. města Plzně	Plzeň	1895
I. místopředseda	Božena Šašková	původně dělnice ve Škodovce, tajemnice KOR	Plzeň	1902
II. místopředseda	Karel Václavů	původně rolník, poslanec	Kozolupy	1919
III. místopředseda	Antonín Habermann	modelář Škodovka, člen ZR Škodových závodů	Plzeň	1903
politický tajemník	Josef Pavel	původně obchodní příručí	Plzeň	1908
organizační tajemník	Rudolf Lešner	neuvedeno	neuvedeno	1911

Tabulka č. 13. - Kandidátka KV KSČ na druhé krajské konferenci KV KSČ v Plzni 6. dubna 1947 - členové pléna KV KSČ.⁶³⁸

jméno	povolání	bydliště	rok narození
Josef Bartoš	účetní hospodářského družstva	Tachov	1911
František Brož	bezpečnostní referent ÚNV, tělovýchovná komise KV	Plzeň	1901
Fedor Bitlan	zemědělec	Dobřany	neuvedeno
Marie Bláhová	v domácnosti, předsedkyně komise žen OV	Holýšov	1900
Marie Brožíková	původně zemědělská dělnice, tajemnice mládeže KV	Vejprnice	1926
Bohuš Círnus	tajemník MNV	Dolní Sekyřany	1921
Josef Černý	původně zámečník, tajemník KV	Plzeň	1922
Jan Černý	obchodník	Nýřany	1896
Vilím Černý	vrchní strážmistr SNB, předseda OV	Zbůch	1915
Antonín Červený	původně dělník, dílovedoucí, odborář	Nýrsko	1920
Josef Čechner	dílenský ČSD	Blovice	1899
Josef Dragoun	dělník	Plzeň	1901
JUDr. Josef Fried	advokátní koncipient	Plzeň	1913
Karel Frous	dělník, předseda ZR Kaolínky Chlumčany	Dnešice	1899
Antonín Franta	horník	Křiže	1894
Bohumír Götz	úředník	Plzeň	1904
Václav Hodaň	rolník	Dlouhá Louka	1913
Jiří Hošek	krajský tajemník	Plzeň	1922

⁶³⁷ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 1, krajská konference 5.-6.4. 1947.

⁶³⁸ Tamtéž.

Václav Hrabě	sládek, předseda ZR Pivovary	Plzeň	1903
MUDr. Jaromír Hrbek	primář městské nemocnice	Plzeň	1914
Vlad. Hrzal	rolník	Volenice	1913
Rudolf Hutta	předseda MNV	Tachov	1906
Josef Chabr	elektromontér	Plzeň	1897
František Innemann	hospodář KV	Plzeň	1887
František Jaňour	rolník	Zbiroh	1926
Václav Jaroš	pensista ČSD	Plasy	1892
Marie Jirovcová	úřednice	Plzeň	1920
Václav Juha	kovodělník, poslanec	Kaznějov	1903
Jaroslav Kameník	úředník ONP	Horšovský Týn	1908
Antonín Kapoun	soustružník	Plzeň	1892
Marie Kanínská	v domácnosti	Plzeň	1883
Zdeňek Kejmar	krajský tajemník	Kozolupy	1919
Josef Kestler	dělník, předseda ZR Solo Sušice	Sušice	1910
Tomáš Konáš	rolník	Radonice	1911
Jaroslava Krafková	dříve fotografka, tajemnice žen KV	Plzeň	1910
Václav Lang	rolník	Mlečice	1902
Josef Libý	úředník	Blatná	neuvedeno
Ivan Lewinger	krajský tajemník	Plzeň	1917
Štěpánka Loudová	v domácnosti	Přeštice	1920
Otto Malý	učitel	Okrouhlé Hradiště	1914
Josef Meinzer	dílovedoucí	Ledce	1911
Františka Nová	sociální pracovnice	Sušice	1897
Václav Plaček	mostař	Plzeň	1898
Břetislav Poncar	redaktor Rudého práva	Plzeň	1922
Karel Poláček	technický úředník	Starý Plzenec	1913
Marie Poláková	učitelka	Horšovský Týn	1910
František Plecháč	obchodník	Plzeň	1919
Josef Pluhařík	dílenský	Plzeň	1896
Jan Peška	kapitán československé armády	Plzeň	1896
Antonín Racek	truhlář	Plzeň	1912
František Rada	knihkupec	Plzeň	1909
Jan Rada	rolník	Klášteř u Nepomuka	neuvedeno
Jaroslav Richter	školní inspektor	okras Blatná	neuvedeno
Josef Ron	okresní školní inspektor	Klatovy	1887
Václav Rund	technický úředník	Plasy	neuvedeno
Jan Rych	dílenský ČSD, poslanec	Plzeň	1898
Josef Říha	berní tajemník	Blatná	1906
Václav Sládek	kovodělník, poslanec	Plzeň	1901
Alois Stehlík	obchodník	Plzeň	1910
Jan Stupka	inženýr	Plzeň	1907
Josef Sláma	rolník	Ctiboř u Tachova	1915
Josef Smolák	dělník, keramik	Zruč	1919
Václav Soukup	úředník, dílovedoucí	Kamenný Újezd	1909
Bohumil Svoboda	vojenský gázista	Rožmitál	1909
Josef Šamberger	dělník	Prapořiště	1906
František Šilhavý	horník	Zbůch	1899

Marie Širajová	v domácnosti	Planá	neuvedeno
Dobromír Šlajs	bankovní účetní	Domažlice	1909
Bohuslav Šroubek	nástrojař	Plzeň	1903
Jaroslav Štefan	studnař	Zdemyslice	1914
Josef Štefka	inženýr	Plzeň	1913
Karel Štekl	zámečník, poslanec	Plzeň	1911
Václav Štiller	bednář	Kaznějov	1902
Vladimír Tajil	technický úředník	Klatovy	1915
Josef Taubenhansl	cukrář	Staňkov	1906
Václav Tauš	odborný učitel	Rokycany	1910
Jan Tauš	zámečník	Tlučná	1914
Jan Thurnwald	živnostník, tesař	Sušice	1907
Bohumír Trnka	rolník	Zborovy	1909
Karel Tůma	okresní tajemník	Klatovy	1900
Zdeněk Ungerman	učitel	Mýto	neuvedeno
Eliška Ullrichová	úřednice, poslankyně	Plzeň	1905
Tomáš Urbánek	rolník	Křenice	neuvedeno
Josef Valečka	rolník	Luhý	1904
Josef Vlček	rolník	Pernarec	neuvedeno
Jan Volf	rolník	Zámělič	1902
Barbora Volopichová	poslankyně ZNV	Přeštice	1911
Oldřich Vyčichlo	krajský tajemník	Plzeň	1903
Josef Zach	značkář	Mirošov	1903
Ing. Dr. Bedřich Zimmermann	neuvedeno	Plzeň	1903

Tabulka č. 14. - Návrh na rozdělení vedení komisí KV KSČ v Plzni 17. července 1947.⁶³⁹

organizační komise	Rudolf Lešner
kádrová komise	Antonín Habermann
kulturní a propagační komise	Ladislav Čada
komise lidové správy	Václav Juha
odborová komise	Božena Šašková
družstevní komise	Josef Píša
zemědělská komise	Karel Václavů
komise mládeže	Josef Smolák
komise žen	Kaninská
Živnostenská komise	Alois Stehlík
osidlovací komise	Bohuslav Šroubek
národohospodářská komise	Jan Stupka
disciplinární komise	František Brož
Hospodářská komise	František Plecháč
sociálně politická komise	Josef Dragoun

⁶³⁹ Tamtéž, kart. č. 87, zápis schůze předsednictva KV KSČ 17.7. 1947.

Tabulka č. 15. - Kandidátka KV KSČ na druhé krajské konferenci KV KSČ v Plzni 28. března 1948 - předsednictvo KV KSČ.⁶⁴⁰

funkce	jméno	povolání	Bydliště	rok narození	členství v KSČ
předseda	Karel Václavů	poslanec ÚNS	Kozolupy	1919	1936
I. místopředseda	Václav Juha	poslanec ÚNS	Kaznějov	1903	1945
II. místopředseda	Blažena Hnízdová	v domácnosti	Plzeň	1907	1929
III. místopředseda	Josef Vostradovský	předseda ONV	Starý Plzenec	1904	1945
Politický tajemník	Ladislav Čada	tajemník KAV	Plzeň	1912	1945
organizační tajemník	Rudolf Lešner	tajemník KV	Plzeň	1911	1937

Tabulka č. 16. - Kandidátka KV KSČ na druhé krajské konferenci KV KSČ v Plzni 28. března 1948 - členové pléna KV KSČ.⁶⁴¹

jméno	povolání	bydliště	rok narození
Matěj Bálek	zámečník	Přeštice	1905
Stanislav Bálek	tajemník KV	Plzeň	1921
Dr. Ing. František Brabec	úředník Škodových závodů	Plzeň	1905
František Brož	úředník	Plzeň	1901
Jan Cink	tajemník KOR	Starý Plzenec	neuvedeno
Bohouš Cířfus	úředník	Dolní Sekyřany	neuvedeno
Josef Červený	rolník	Spáňov	1896
Jan Danda	úředník	Plzeň	1912
Josef Dvořák	úředník	Plzeň	1892
JUDr. Josef Fred	úředník	Plzeň	1913
Josef Hora	zámečník, předseda ZR Škodových závodů	Plzeň	neuvedeno
MUDr. Jaromír Hrbek	lékař	Plzeň	1914
Vladimír Hrzal	rolník	Volenice (o. Blatná)	1913
Josef Hřích	nadporučík SNB	Plzeň	1902
Rudolf Hutta	dělník	Tachov	1906
František Inemann	tajemník KV	Plzeň	neuvedeno
František Jaňour	rolník	Líšná, Zbiroh	1926
Emanuel Jarolím	technický úředník	Staňkov	1912
Josef Juha	dělník	Horní Bříza	1901
Václav Kabát	předseda ZR Západočeských papíren	Chlumčany	1907
Zdeněk Kejmar	tajemník KV	Kozolupy	neuvedeno
Josef Kestler	dělník	Sušice	1910
Emanuel Klasna	tajemník KV	Třebýcina	1917
Ing. Antonín Kolařík	profesor	Klatovy	1899
Václav Kolena	tajemník KV	Dobřany	1903
Josef Kopáček	průvodčí	Plzeň-Újezd	neuvedeno
Bohumil Korsá	rolník	Kralovice	neuvedeno
Ladislav Kořánek	tajemník KV	Stříbro	neuvedeno
Jaroslava Krafková	tajemnice KV	Plzeň	1910
Ivan Lewinger	tajemník KV	Plzeň	1917
Jaroslav Losenický	učitel	Plzeň	neuvedeno
Josef Meinzer	úředník	Ledce	1911
Karel Mikolášek	dělník	Bezdědovice (o. Blatná)	1901

⁶⁴⁰ Tamtéž, kart. č. 1, krajská konference 27.-28.3. 1948.

⁶⁴¹ Tamtéž.

Stanislav Oliverius	šéfredaktor Pravdy	Plzeň	1908
Petr Otásek	rolník	Křimice	1920
Milena Pašková	tajemnice KV	Plzeň	1927
M. Pátek	redaktor rozhlasu	Plzeň	neuvedeno
Václav Pech	předseda ÚNV	Plzeň	1895
Jan Peška	kapitán	Plzeň	1896
Zdeňka Pelíšková	dělnice	Bezručice	1907
František Plecháč	obchodník	Plzeň	1919
Karel Poláček	tajemník KV	Starý Plzenec	1913
Věra Poláčková	tajemnice KV	Starý Plzenec	1928
Pluhařík	dělmistr ČSD	Plzeň	1896
Miluše Ptáčníková	úřednice ČSD	Plzeň	1923
Antonín Racek	tajemník KV	Plzeň	1912
Jarmila Reiserová	tajemnice KV	Plzeň	1923
Růžena Reiserová	v domácnosti	Plzeň-Bolevec	1914
Josef Reitmajer	technický úředník	Plzeň	1919
Josef Rohn	poslanec ZNV	Klatovy	1887
Václav Rund	úředník	Plasy	neuvedeno
Jan Rych	poslanec ÚNS	Plzeň	1898
Jaroslav Richter	školní inspektor	Blatná	neuvedeno
JUC Ivo Skála	student	Přeštice	1925
Ing. Josef Slabý	technický úředník, ředitel vodárny	Plzeň	1911
Václav Sládek	poslanec ÚNS	Plzeň	1901
Josef Sláma	rolník	Ctiboř (o. Tachov)	1915
Václav Soukup	poslanec ZNV	Rokycany	1909
Alois Stehlík	obchodník	Plzeň	1910
Ing. Jan Stupka	technický úředník	Plzeň	1907
Josef Šamberger	dílovedoucí	Prapoříš (o. Domažlice)	1906
Božena Šašková	tajemnice KOR	Plzeň	1902
Antonín Ševčík	úředník	Plzeň	1913
Anna Šlehoferová	ošetřovatelka	Plzeň	1910
František Šlehofer	horník	Zbůch	neuvedeno
Jan Šmíd	úředník ZKD	Plzeň	1899
Karel Štekl	poslanec ÚNS	Plzeň	1911
Tomáš Urbánek	rolník	Křenice (o. Přeštice)	1905
Zdeněk Ungerman	učitel	Mýto (o. Rokycany)	1912
Eliška Ullrichová	poslankyně ÚNS	Plzeň	1905
Jan Thurnwald	živnostník	Sušice	1907
Dr. Ing. Slavoj Told	technický úředník	Plzeň	neuvedeno
Jan Tauš	tajemník KV	Tlučná	1914
Václav Tauš	učitel	Rokycany	1910
Milan Veselý	učitel	Planá u Mariánských Lázní	1919
Marie Vlachová	tajemnice OV	Starý Plzenec	1906
Jan Volf	rolník	Zámělč (o. Horšovský Týn)	1902
Barbora Volopichová	poslankyně ZNV	Přeštice	1911
Václav Vozka	pekař	Klatovy	1913

Tabulka č. 17. - Kandidátka KV KSČ na druhé krajské konferenci KV KSČ v Plzni 8. května 1949 - předsednictvo KV KSČ.⁶⁴²

funkce	jméno	bývalé povolání	současné povolání	bydliště	rok narození	členem KSČ
předseda	Karel Poláček	soustružník	poslanec	Starý Plzenec	1913	1945
I. místopředseda	Marie Hergetová	dělnice	člen OV	Borek u Rokycan	1911	1929
II. místopředseda	Josef Červený	zemědělec	předseda ONV	Špáňov (o.Domažlice)	1910	1945
III. místopředseda	Václav Tauš	učitel	poslanec	Rokycany	1910	1945
politický tajemník	Hanuš Lomský	studující	politický tajemník KV	Plzeň	1917	1937
organizační tajemník	Miroslav Finek	dělník	organizační tajemník KV	Plzeň	1909	1945

Tabulka č. 18. - Kandidátka KV KSČ na druhé krajské konferenci KV KSČ v Plzni 8. května 1949 - členové pléna KV KSČ.⁶⁴³

obor	jméno	původní povolání	současné povolání	bydliště	rok narození	členem KSČ
záводы	Hubert Abrešek	sklář	předseda ZO	Heřmanova Huť	1921	1945
ČSM	Roman Bek	konstruktér	politický tajemník ČSM	Plzeň	1924	1945
Škodovka	Ing. František Brabec	úředník	člen předsednictva OV	Plzeň	1905	1945
bezpečnost	Ladislav Čada	fotograf	bezpečnostní referent KNV	Plzeň	1912	1945
POP	Jaroslav Eim	elektromontér	tajemník KV	Plzeň	1905	1937
KNV	Karel Frous	dělník	předseda KNV	Chlumčany u Přeštice	1899	1945
JSČZ	Karel Hajšman	zemědělec	poslanec	Netunice	1920	1945
tisk	Jaroslav Hess	vedoucí závodu	redaktor	Plzeň	1920	1945
ženy	Jos. Hříchová	úřednice	předseda KKŽ	Plzeň	1918	1945
ROH	Emanuel Husák	úředník	předseda KOR	Plzeň	1897	1945
lidospráva	Václav Juha	soustružník	poslanec	Kaznějov	1903	1945
PAP Sušice	Josef Kestler	obchodní příručí	předseda OV	Sušice	1910	1945
zemědělství	Emanuel Klasna	zemědělec	tajemník KV	Plzeň	1917	1945
disciplína	Václav Kolena	dělník	tajemník KV	Dobřany	1903	1925
papírny	Marie Kondrová	dělnice	desítkový důvěrník	Plzeň	1902	1945
TOS	Rudolf Kouřim	obchodní příručí	předseda ZO	Holoubkov	1919	1945
kádry	Václav Kovařík	soustružník	tajemník KV	Plzeň	1910	1945
doly	František Kyncl	horník	člen OV	Zbůch	1914	1945
KAV NF	Rudolf Lešner	typograf	politický tajemník KAV NF	Plzeň	1911	1937
distribuce	Jaroslav Lindauer	ředitel ŽKD	poslanec	Praha	1904	sloučen 1.7.1948
zdravotnictví	MUDr. Zd. Macek	primář	člen ZO	Plzeň	1913	1945

⁶⁴² Tamtéž, krajská konference 7.-8.5. 1949.

⁶⁴³ Tamtéž.

pivovary	Vojtěch Majner	dělník	kádrový referent ZO	Plzeň	1914	1945
ČSD	František Monhart	cementář	člen předsednictva OV	Plzeň	1908	1945
Škodovka	František Netolický	zámečník	předseda dílenské ZO	Plzeň	1908	1945
KOR	Milada Netušilová	obchodní příručí	tajemnice KOR	Plzeň	1911	1939
politický tajemník OV	Josef Pašek	skladník ZKD	politický tajemník OV	Horažďovice	1916	1945
tisk	Břetislav Poncar	úředník	člen předsednictva KV	Plzeň	1922	1945
zemědělství	Jaroslav Richter	učitel	zemědělský referent KNV	Horčápsko (o.Blatná)	1922	1945
zemědělství	Hana Sojková	úřednice	zemědělská tajemnice OV	Horažďovice	1923	17.5.1946
textil	Jos. Stulíková	žehlířka	členka OKŽ	Klatovy	1908	1945
technika	Ing. Miroslav Svoboda	inženýr	člen výboru ZO	Plzeň	1911	1945
státní lesy	Rudolf Stehlík	lesní dělník	člen OV	Smolov (o.Bělá n. R.)	1912	1945
statky	Tomáš Urbánek	zemědělec	člen předsednictva OV	Křenice (o.Přeštice)	1905	1945
JSČZ	Marie Vlachová	švadlena	členka KV	Starý Plzenec	1906	1.1.1946
plánování	Josef Vostradovský	zámečník	místopředseda KNV	Starý Plzenec	1904	1945
stavby	Tomáš Voves	dělník	tajemník ČsSZ	Háje (o.Přeštice)	1898	1945

Početnost a struktura členské základny KSČ na Plzeňsku 1945-1948

„Kupředu do boje za většinu národa“
(heslo krajské konference KSČ v Plzni 1947)⁶⁴⁴

Po druhé světové válce rostla v Československu prudce organizovanost obyvatelstva v politických stranách. Česká společnost si vynahrazovala deficit možností politické aktivity z dob okupace. Všechny politické strany Národní fronty usilovaly v této atmosféře o získání co „nejmasovější“ členské základny. V soutěži o sympatie obyvatelstva otevíralo dosud nebývalé možnosti zejména omezené spektrum politických stran Národní fronty. Komunistická strana Československa (dále jen KSČ) se v tomto politickém prostředí stávala dominantním politickým faktorem. Rychlost, s jakou již od května 1945 početně rostla členská základna KSČ na Plzeňsku, byla s předválečnými poměry nesrovnatelná. KSČ vybudovala během několika málo měsíců hustou síť organizací a široké kádry stranického aparátu. Žádná jiná politická síla v kraji se jí v tomto směru nemohla rovnat. Podmínkou k tak prudkému organizačnímu vzestupu KSČ byla na jedné straně velká míra sympatií některých skupin obyvatelstva, na straně druhé pak oficiálně hlášená odhodlanost vedení KSČ otevřít stranu novým lidem a podřídit svoji veřejnou argumentaci demokratickým, státotvorným a národním heslům. Úspěšný růst strany byl řízen a zajišťován disciplinovanými předválečnými funkcionáři, zformovanými během tzv. bolševizace strany ve druhé polovině dvacátých let. Posilování pozic KSČ bylo také bezesporu usnadněno zánikem předválečných organizačních struktur demokratických socialistických stran, včetně odborových a jiných satelitních organizací.

Pro KSČ byla početnost a sociální struktura členské základny strany jedním z hlavních sledovaných ukazatelů vývoje politické situace. Početný aparát KSČ byl navíc schopen jednotlivá statistická šetření o složení členstva strany provádět v porovnání s jinými politickými stranami velmi operativně. Na rozdíl od ostatních politických stran tak KSČ po sobě z poválečného období zanechala velmi rozsáhlý statistický materiál zahrnující řadu důležitých informací o členské základně strany.

Tato kapitola se pokusí analyzovat dostupný, dosud nepublikovaný materiál o složení členské základny KSČ na Plzeňsku od května 1945 do stranických prověrek na konci roku

---

⁶⁴⁴ Tamtéž, kart. č. 87, zápis schůze předsednictva KV 7.3. 1947.

1948. Pramenným základem jsou především materiály uložené ve Státním oblastním archivu v Plzni (fond KV KSČ Plzeň) a v Národním archivu v Praze (fondy bývalého Archivu ÚML ÚV KSČ).⁶⁴⁵ Jako srovnávací materiál jsou použity výsledky parlamentních voleb 1946 a 1948 a soupis obyvatel z let 1946-1947.⁶⁴⁶ Na celostátní úrovni se nejsoustavněji tematikou poválečného vývoje struktury členské základny KSČ zabýval Jiří Maňák.⁶⁴⁷

Členská základna KSČ před 5. květnem 1945

KSČ nedosáhla na Plzeňsku v období první republiky nijak významného postavení. Plzeňská krajská organizace KSČ patřila v celostátním srovnání k nejméně úspěšným a nejméně početným krajským organizacím. Příčinou tohoto stavu bylo v prvé řadě velmi silné postavení meziválečné sociální demokracie na Plzeňsku,⁶⁴⁸ která se v soutěži o přízeň cílových skupin obyvatelstva opírala jak o pevné pozice v samosprávných orgánech, tak o početné odborové organizace a disponovala také dobrými kontakty k vedení rozhodujících průmyslových závodů a finančních ústavů. V pozadí tohoto rozložení sil působilo také specifické sociální složení dělnictva na Plzeňsku, kde velká část dělníků (například v klíčových Škodových závodech) patřila k dělníkům kvalifikovaným a lépe finančně zajištěným. Mnozí plzeňští dělníci navíc dojížděli do závodů z venkova, a proto zároveň disponovali dalšími příjmy ze svých drobných zemědělských hospodářství.⁶⁴⁹

Úplnější statistické údaje o složení KSČ na Plzeňsku⁶⁵⁰ z třicátých let nejsou zatím známy. Pro srovnání s poválečnou situací jsou proto použity starší údaje z konce dvacátých let, z

---

⁶⁴⁵ Číselné údaje o počtu členů KSČ jsou v této studii vesměs převzaty ze stranických materiálů, výpočty procent byly provedeny autorem. Údaje citované přímo z materiálů KV KSČ v Plzni a údaje převzaté z materiálů Organizačního oddělení sekretariátu ÚV KSČ v Praze (uložené ve sv. č. 32, a. j. č. 218) jsou nejpřesnější, neboť byly vytvořeny přímo Organizačním oddělením sekretariátu KV KSČ v Plzni a nejsou produktem sekundárních výpočtů ústředních orgánů strany.

⁶⁴⁶ Volby do Ústavodárného národního shromáždění 26. 5. 1946, Zprávy Státního úřadu statistického Republiky československé, roč. 27, 1946, č. 23-47, s. 201-211 a 346-347; Volby do Národního shromáždění v květnu 1948, Zprávy Státního úřadu statistického Republiky československé, roč. 29, 1948, č. 67-68, s. 505-515; Soupisy obyvatelstva v Československu v letech 1946 a 1947. Československá statistika, sv. 184, Praha 1951, s. 132-133.

⁶⁴⁷ Jiří MAŇÁK: *Komunisté na pochodu k moci...*, s. 73; též: *Proměna dělnické strany...*, s. 157-200.

⁶⁴⁸ Sociální demokracie čítala na Plzeňsku v roce 1929 celkem 26 000 členů. Dalších 39 000 osob bylo organizováno v sociálnědemokratických odborových organizacích, 8000 v sociálnědemokratických organizacích malorolníků a 35 000 v Západočeském konzumním družstvu. Vojtěch LAŠTOVKA: *Stále v boji...*, s. 24-25.

⁶⁴⁹ Tamtéž, s. 11-12.

⁶⁵⁰ Do územní kompetence krajské organizace KSČ v Plzni náležely v roce 1928 všechny soudní okresy plzeňské volební župy vyjma okresů Blatná, Břežnice, Hartmanice, Kašperské Hory, Mariánské lázně, Nýrsko, Sušice a Teplá. V roce 1929 byly okresy Blatná a Sušice přičleněny v rámci nového vymezení stranických krajů k plzeňské krajské organizaci. Termínem „Plzeňsko“ a termínem „západní Čechy“ se v této studii rozumí oblast územní kompetence krajské organizace KSČ v Plzni. Vojtěch LAŠTOVKA: *Stále v boji...*, s. 6 a 169; též: *K vymezení regionu pro studium dějin KSČ na Plzeňsku...*, s. 5-18.

období před vrcholem procesu tzv. bolševizace strany,⁶⁵¹ kdy vnitrostátní i vnitrostranické poměry byly relativně klidné a kdy KSČ na Plzeňsku měla ještě poměrně širokou členskou základnu. V březnu 1928 byla KSČ na Plzeňsku rozdělena do 139 místních skupin, 52 závodních a 22 uličních buněk. Celkový počet členů KSČ na Plzeňsku byl 3106.⁶⁵² Z toho necelá třetina, 911 členů, působila v buňkách závodních. Drtivou většinou všech členů KSČ byli muži. Ženy tvořily necelých 10,46 % členské základny. KSČ byla díky svému oficiálnímu internacionalismu jedinou politickou stranou v Československu rekrutující své členy ve významné míře z řad obyvatelstva československé i německé národnosti. Členstvo KSČ na Plzeňsku tvořilo 2022 osob československé a 1084 osob německé národnosti.⁶⁵³

V rámci územního rozmístění členstva KSČ byly v roce 1928 početně nejsilnější stranické okresy Plzeň, Stod, Rokycany, Tachov, Klatovy, Stříbro a Zbiroh. Vhodným měřítkem pro posouzení početní síly KSČ v jednotlivých soudních okresech může být také počet osob oprávněných volit v parlamentních volbách v roce 1929. Největšího podílu členů na počtu voličů dosáhla KSČ v soudních okresech Stod, Tachov, Dobruška, Zbiroh, Stříbro a Rokycany, kde počet členů KSČ přesáhl 1,50 % oprávněných voličů. V přirozeném centru západních Čech, v Plzni, měla západočeská KSČ v době hospodářské prosperity 16,13 % svého veškerého členstva, a přesto členská základna KSČ v Plzni dosahovala jen silně podprůměrných 0,50 % oprávněných voličů tohoto soudního okresu. Celkově členstvo krajské organizace KSČ v roce 1928 představovalo 0,86 % oprávněných voličů na území stranického kraje. Informace o rozložení členstva KSČ na Plzeňsku do soudních okresů jsou uvedeny v tabulce č. 19.⁶⁵⁴

---

⁶⁵¹ Jakub RÁKOSNÍK: c. d., s. 34-54; Jacques RUPNIK: c. d., s. 57-88.

⁶⁵² Fluktuace členů KSČ na Plzeňsku byla ve 20. letech značná. Během roku 1927 přistoupilo 566, vystoupilo 289, bylo vyloučeno 57 a odcestovalo 76 členů KSČ. Také provázanost členů KSČ s ostatními socialistickými stranami nebyla zanedbatelná. Z 3106 členů KSČ bylo v roce 1928 organizováno v komunistickém Mezinárodním všeodborovém svazu jen 1120, zatímco v českých „reformistických“ odborech 265 a v německých „reformistických“ odborech 285 členů KSČ. Mezinárodní všeodborový svaz čítal v roce 1927 na Plzeňsku celkem 3602 členů. Kromě toho měla KSČ na Plzeňsku v roce 1928 vliv na 989 družstevně organizovaných osob, 700 členů Federace proletářské tělovýchovy (80 % z toho příslušníci KSČ), 560 dorostenců a žáků Federace proletářské tělovýchovy, 620 členů Rudé pomoci (převážně příslušníci KSČ), 337 členů mládeže (z toho 42 příslušníci KSČ) a 197 členů bezvěreckých organizací. NA, AÚML 17, a. j. č. 209, Zpráva ke krajské konferenci IX. kraje KSČ v Plzni 24. a 25. 3. 1928; tamtéž, a. j. č. 208, Zpráva ke krajské konferenci IX. kraje KSČ v Plzni 19. a 20. 2. 1927.

⁶⁵³ Všichni výše vykázaní členové KSČ platili stranické příspěvky ve výši 1, 3 nebo 10 Kč. Přitom příspěvek ve výši 10 Kč platilo pouze 7 členů KSČ na Plzeňsku. Tamtéž, a. j. č. 209, Zpráva ke krajské konferenci IX. kraje KSČ v Plzni 24. a 25. 3. 1928.

⁶⁵⁴ Tamtéž; Volby do poslanecké sněmovny v říjnu 1929. Československá statistika, sv. 70. Praha 1930, s. 6-23.

Tabulka č. 19.

Soudní okres	Oprávnění voliči v parlamentních volbách 1929	Členů KSČ 24.3.1928		
		Členů	Procent	Procent z počtu oprávněných voličů ve volbách 1929
Blovice	12373	37	1,19	0,30
Dobřany	6242	120	3,86	1,92
Domažlice	14225	57	1,84	0,40
Horšovský Týn	12238	37	1,19	0,30
Hostouň	8868	37	1,19	0,42
Kdyně	12397	56	1,80	0,45
Klatovy	24312	227	7,31	0,93
Kralovice	11253	79	2,54	0,70
Manětín	9373	45	1,45	0,48
Nepomuk	9305	6	0,19	0,06
Planá	11806	48	1,55	0,41
Plánice	8325	55	1,77	0,66
Plzeň	99557	501	16,13	0,50
Poběžovice	6319	63	2,03	1,00
Přeštice	16555	63	2,03	0,38
Přimda	10120	83	2,67	0,82
Rokycany	22628	349	11,24	1,54
Stod	15217	450	14,49	2,96
Stříbro	14362	227	7,31	1,58
Tachov	14015	308	9,92	2,20
Touškov	7816	38	1,22	0,49
Zbiroh	13839	220	7,08	1,59
Celkem	361145	3106	100,00	0,86

V soudních okresech s největším podílem členů KSČ na počtu voličů získala KSČ v parlamentních volbách v roce 1929 nadprůměrně vysoké procento hlasů. Šlo zejména o soudní okresy Stod, Tachov, Zbiroh, Stříbro a Rokycany. Vedle velmi dobrých volebních výsledků v těchto okresech s vysokou organizovaností obyvatelstva v KSČ byla KSČ výrazně úspěšná také v okresech Poběžovice a Hostouň. Nejlépe dopadly volby pro KSČ v soudním okrese Stod, kde KSČ obdržela 11,47 % hlasů. Přesto KSČ celkově ve všech sledovaných okresech získala pouhých 4,74 % odevzdaných platných hlasů. Výsledky parlamentních voleb v říjnu 1929 v jednotlivých soudních okresech jsou uvedeny v tabulce č. 20.⁶⁵⁵

⁶⁵⁵ V tabulce jsou uvedeny volební výsledky pouze pro okresy, které v roce 1928 náležely do obvodu plzeňské krajské organizace KSČ. Celostátní výsledky KSČ ve volbách do poslanecké sněmovny v roce 1929 byly mnohem úspěšnější než výsledky v plzeňském kraji. KSČ celostátně obdržela 10,20 % všech platných hlasů. V roce 1935 pak KSČ na celostátní úrovni ještě mírně posílila, když získala 10,32 % všech platných hlasů. Tamtéž; Volby do poslanecké sněmovny v květnu 1935. Československá statistika, sv. 134. Praha 1936, s. 20-23.

Tabulka č. 20.

Soudní okres	Odevzdaných platných hlasů v parlamentních volbách 1929			Odevzdaných platných hlasů v parlamentních volbách 1935		
	Celkem	Hlasů pro KSČ	Procent hlasů pro KSČ	Celkem	Hlasů pro KSČ	Procent hlasů pro KSČ
Blovice	11493	177	1,54	11606	186	1,60
Dobřany	5934	308	5,19	6733	251	3,73
Domažlice	12805	415	3,24	14217	582	4,09
Horšovský Týn	11374	162	1,42	12280	85	0,69
Hostouň	7906	520	6,58	8814	169	1,92
Kdyně	11358	605	5,33	12258	524	4,27
Klatovy	22099	1246	5,64	24149	1043	4,32
Kralovice	10460	354	3,38	10987	363	3,30
Manětín	8585	415	4,83	9281	436	4,70
Nepomuk	8558	77	0,90	9071	156	1,72
Planá	10631	270	2,54	11841	100	0,84
Plánice	7582	296	3,90	8177	60	0,73
Plzeň	91471	3016	3,30	100956	3680	3,65
Poběžovice	5597	463	8,27	6318	54	0,85
Přeštice	15385	303	1,97	16352	452	2,76
Přimda	9178	492	5,36	9877	207	2,10
Rokycany	21096	1488	7,05	23412	1385	5,92
Stod	14198	1628	11,47	15881	1225	7,71
Stříbro	13122	940	7,16	14346	582	4,06
Tachov	12709	1247	9,81	14254	332	2,33
Touškov	7235	240	3,32	8086	118	1,46
Zbítov	12735	1038	8,15	12596	708	5,62
Celkem	331511	15700	4,74	361492	12698	3,51

Více než polovina členské základny KSČ (51,80 %) pocházela v roce 1928 z dělnických profesí nejrůznějších průmyslových oborů. Nejvíce komunistů pracovalo v kovoprůmyslu, ve sklářství, ve stavebnictví a v dolech. KSČ na Plzeňsku tedy měla zjevně dělnický charakter. Jen 4,19 % členské základny přitom připadlo na dělníky zemědělské. Maloročníci tvořili 3,64 % členské základny. Také podíl maloživnostníků v řadách členstva KSČ činil pouhých 1,58 %. Ani akademicky vzdělaní a duševně pracující lidé nebyli velkou oporou KSČ, jejich podíl na členstvu strany byl téměř zanedbatelný. Významněji se uvnitř KSČ projevil podíl železničářů a dalších zaměstnanců státního i soukromého sektoru, který činil více než 5,25 %. Druhou skupinou obyvatel, ze které se koncem dvacátých let vedle dělnictva nejčastěji rekrutovala členská základna KSČ, byli lidé pracující v domácnosti, především ženy. Podíl osob zaměstnaných v domácnosti činil 9,59 % členské základny. Podrobnější informace o profesní struktuře KSČ na Plzeňsku v roce 1928 jsou uvedeny v tabulce č. 21.⁶⁵⁶

⁶⁵⁶ Tyto informace o profesní struktuře KSČ mohou však být chápány pouze jako ilustrativní. Jednak pro nejednoznačnost metod, kterými KSČ třídila jednotlivé skupiny povolání, jednak proto, že u necelé čtvrtiny členů nebylo jejich povolání blíže specifikováno. Kategorie které používala KSČ k vytváření přehledů o profesní

Tabulka č. 21.

Profese	Počet členů KSČ 24.3.1928	Procent
Zemědělství („zemědělníci“)	130	4,19
Hornictví a těžba nerostů („horníci“)	277	8,92
Kovoprůmysl („kovodělníci“)	420	13,52
Textilní průmysl („textilníci“)	8	0,26
Sklářský průmysl („skláři“)	354	11,40
Chemický průmysl („lučebníci“)	31	1,00
Stavební průmysl („stavebníci“)	289	9,30
Dřevozpracující průmysl („dřevodělníci“)	129	4,15
Doprava („železničáři“)	76	2,45
Další státní výrobní sektor („jiní státní zaměstnanci“)	55	1,77
Potravinářský průmysl („potravadělníci“)	63	2,03
Oděvní průmysl („oděvníci“)	38	1,22
Zemědělství („maloročníci“)	113	3,64
Živnosti („maloživnostníci“)	49	1,58
Soukromý sektor („soukromí zaměstnanci“)	32	1,03
V domácnosti („v domácnosti“)	298	9,59
Duševně pracující („duševně pracující a akademicky vzdělaní“)	6	0,19
Bližší neurčeno („různých zaměstnání“)	738	23,76
Celkem	3106	100,00

Na počátku roku 1929 čítala KSČ na Plzeňsku přibližně 2700 členů. Vnitrostranické boje během tzv. bolševizace strany pak vyvolaly prudký pokles počtu členů KSČ. Na počátku roku 1930 tak zahrnovala KSČ na Plzeňsku pouhých 900-1000 členů. V roce 1931 stoupl počet členů KSČ na Plzeňsku na 1200. Ani sociální otřesy velké hospodářské krize ve třicátých letech nedokázaly členskou základnu KSČ na Plzeňsku výrazným způsobem početně posílit. V oblastech s převahou německy mluvícího obyvatelstva ztrácela KSČ své pozice ve prospěch DNSAP. V oblastech s převahou obyvatelstva československé národnosti získávala KSČ sympatie některých vrstev společnosti na úkor sociální demokracie a národních socialistů. Komunisté však byli příliš společensky a politicky izolovaným činitelem. Státní instituce i velká část obyvatelstva chápaly KSČ jako radikální a nestátotvornou sílu. Příslušníci KSČ byli proto v řadě případů vystaveni tlaku ze strany vedení podniků i státních orgánů.⁶⁵⁷ KSČ na Plzeňsku byla nejsilněji zasažena v roce 1933 v souvislosti s tzv.

---

strukturu členské základny nekorespondují s profesními kategoriemi oficiálních statistik (soupisu obyvatel z května 1947), které budou použity v této studii. NA, AÚML 17, a. j. č. 209, Zpráva ke krajské konferenci IX. kraje KSČ v Plzni 24. a 25. 3. 1928.

⁶⁵⁷ V obdobích nezaměstnanosti byli ze Škodových závodů přednostně propouštěni dělníci hlásící se ke KSČ. Po překonání největší míry nezaměstnanosti v roce 1934 byli do Škodových závodů naopak přijímáni vesměs

špionážním procesem ve Škodových závodech.⁶⁵⁸ V roce 1934 tak zaznamenala členská základna KSČ početní propad na přibližně 900 členů.⁶⁵⁹ V dalších letech pak KSČ postupně početně rostla a v roce 1938 čítala její členská základna asi 1260 členů.⁶⁶⁰

Nepočetné členské základně KSČ odpovídaly také volební výsledky KSČ na Plzeňsku ve třicátých letech. V parlamentních volbách v květnu 1935 získala KSČ ve sledovaných soudních okresech celkově pouhých 3,51 % odevzdaných platných hlasů, což v porovnání s rokem 1929 znamenalo ztrátu téměř pětiny sympatizantů.⁶⁶¹ Největší ztráty volebních hlasů zaznamenala KSČ v soudních okresech s převahou obyvatelstva německé národnosti, v Tachově, Poběžovicích, Stodě, Stříbře, Hostouni, Přimdě, Plané a Touškově. V soudních okresech s převahou obyvatelstva československé národnosti naproti tomu KSČ celkově své postavení obhájila. Výrazně KSČ posílila v českých okresech Plzeň, Přeštice, Domažlice a Nepomuk. Okresy Zbiroh, Rokycany, Plánice a Klatovy naopak výrazně ztrácely. Informace o výsledcích KSČ v parlamentních volbách v roce 1935 jsou uvedeny v tabulce č. 20.⁶⁶²

Na počátku nacistické okupace byla podstatná část funkcionářů KSČ internována do koncentračních táborů. Pro plzeňské prostředí se stal významným zejména koncentrační tábor Buchenwald. V Buchenwaldu byly skupinky zkušených plzeňských předválečných funkcionářů KSČ postupně posíleny o další spoluvězně především z řad bývalých sociálních demokratů a mladých dělníků. Přimo v Buchenwaldu vstoupilo do KSČ 141 západočeských vězňů.⁶⁶³ Po válce se pak nejsilnější skupina plzeňských komunistických funkcionářů rekrutovala právě z osob internovaných v koncentračním táboře Buchenwald. Vedle funkcionářů z koncentračních táborů mohla poválečná KSČ počítat i se členy vzešlými z domácího odboje. V letech 1942 a 1943 se podílelo na práci odbojových organizací na Plzeňsku, které byly později komunistickou historiografií řazeny k tzv. komunistickému

---

příslušníci „reformistických“ odborových organizací. V roce 1937 tak bylo ve Škodových závodech zaměstnáno pouhých 60 členů KSČ. Tamtéž, a. j. č. 219, fotokopie zprávy Prezidia Zemského úřadu v Praze Prezidiu Ministerstva vnitra, č.j. 17 939, z 22. 3. 1937.

⁶⁵⁸ Tzv. špionážní proces byl veden ve druhé polovině roku 1933 proti skupině funkcionářů KSČ a Komsomolu z Plzeňska i dalších krajů. Obžalovaní byli obviněni z protistátní činnosti, které se měli dopustit špionáží ve Škodových závodech. Celkem bylo odsouzeno 16 osob. Proces vyvolal silné protikomunistické reakce sociálnědemokratického tisku a rovněž řadu protikomunistických opatření ze strany státních orgánů (včetně zastavení komunistického tisku). Vojtěch LAŠTOVKA: *Stále v boji...*, s. 113-118.

⁶⁵⁹ Počet členů komunistických odborů tehdy klesl na 500-700. Slabost Rudých odborů byla způsobena i nepříznivým vztahem KSČ k tzv. gentskému systému vyplácení podpor v nezaměstnanosti prostřednictvím odborových organizací. Jacques RUPNIK, c. d., s. 101.

⁶⁶⁰ V roce 1936 počet členů KSČ v západních Čechách opět poklesl na 797. Jaroslav Páv tento pokles vysvětloval mimo jiné přísnějším posuzováním kritérií pro členství v KSČ v době výměny stranických legitimací v roce 1936. Vojtěch LAŠTOVKA: *Stále v boji...*, s. 24, 59, 107, 113, 141 a 168; Jaroslav PÁV: *Boj KSČ na Plzeňsku 1935-1938*. Západočeské nakladatelství, Plzeň 1977, s. 78-80 a 197.

⁶⁶¹ Zdeněk KÁRNÍK: *KSČ – úspěchy a neúspěchy...*, s. 63-88.

⁶⁶² Volby do poslanecké sněmovny v květnu 1935. Československá statistika, sv. 134. Praha 1936, s. 20-23.

⁶⁶³ Josef ULLRICH: c. d., s. 84; Jiří ŽÁK: c. d., s. 61; Vojtěch LAŠTOVKA: *Plzeň v boji...*, s. 31, 43 a 141.

odboji, přibližně 1200 osob. Jejich většinu tvořili bývalí příznivci sociální demokracie.⁶⁶⁴ Kontakty KSČ na nekomunisty pracující v odbojových organizacích napojených na ilegální odbojové struktury KSČ vyvrcholily na konci války v mnoha případech vstupem těchto osob do KSČ. Na konci války byla nejsilnějším komunisticky orientovaným odbojovým uskupením v západních Čechách organizace Bojové skupiny, která čítala přibližně 400 členů „levicového“ zaměření.⁶⁶⁵ Podle pozdějších stranických údajů disponovala KSČ na Plzeňsku k 5. květnu 1945 celkem 679 členy.⁶⁶⁶

Územní vymezení plzeňské krajské organizace KSČ v letech 1945-1948

Již od 5. května 1945 se komunističtí odbojáři na Plzeňsku zapojili do obnovy strany. Postupně se také vraceli předváleční funkcionáři KSČ z osvobozených koncentračních táborů na německém území. V jednotlivých obcích západních Čech byly přirozenou aktivitou místních komunistů zakládány organizace KSČ. KSČ budovala díky této aktivitě zdola síť svých organizací velmi rychle a v mnoha obcích byla proto po dlouhou dobu stranou jedinou.

Výstavba KSČ na Plzeňsku byla regulována shora z iniciativy ústředí tak, aby vznikla síť okresních sekretariátů a základních organizací. Podle záměrů ústředí měly plzeňskou krajskou organizaci tvořit okresy Kralovice, Rokycany, Plzeň, Přeštice, Domažlice, Planá, Stříbro a Horšovský Týn. Vlastní proces zakládání organizací KSČ nebyl však zcela v rukou krajského vedení a velký díl iniciativy vycházel spíše ze strany místních funkcionářů KSČ v jednotlivých koutech západních Čech. Z aktivity členské základny tak v prvních týdnech po osvobození vzešla některá neoficiální centra, jež se v lokálních poměrech těšila přirozené autoritě. Taková centra, ač ve shora budované struktuře KSČ nebyla předpokládána, se na čas, právě díky svému vysokému kreditu, stala okresními nebo obvodními sekretariáty. Obvodní sekretariáty pak pracovaly jako mezičlánky spojující okresní organizace se základními organizacemi. KSČ směřovala postupně k likvidaci obvodních sekretariátů či alespoň k jejich jasnému podřízení okresním sekretariátům. Záměrem totiž bylo, aby stranická síť odpovídala struktuře státní správy. Okresní a krajské sekretariáty tak měly účinněji zasahovat do fungování okresních národních výborů a do politického života volebních krajů.⁶⁶⁷ V červnu

---

⁶⁶⁴ Tamtéž, s. 80-90.

⁶⁶⁵ Tamtéž, s. 114-115.

⁶⁶⁶ NA, KSČ-ÚV-100/4, sv. č. 5, a. j. č. 26, Vývoj stavu členstva organizací KSČ od 5. 5. 1945 do 13. 9. 1947, z 19. 9. 1947; Jiří MAŇÁK: *Komunisté na pochodu k moci...*, s. 18.

⁶⁶⁷ „Strana vydala směrnice, že prvním nadřazeným stupněm nad základní organizací je okresní výbor. Stranické organizace ovšem vyrostly tak, že kolem jedné aktivní organizace v nějaké oblasti, v nějakém obvodu se vytvořilo 6, 10 nebo 15 organizací, které tato aktivní organizace založila a o které se pak starala, a tímto

1945 byla již ustavena síť okresních vedení KSČ. Tato síť však stále ještě odpovídala svou strukturou živelnému způsobu svého vzniku. Existovaly tehdy okresní organizace Plzeň-město, Plzeň-venkov, Škoda (závodní organizace s faktickým postavením organizace okresní), Rokycany (s obvody Zbiroh a Radnice), Přeštice (s obvody Měčín, Merklín a Nepomuk), Nýřany (s obvody Dobřany, Stod a Stříbro), Klatovy (s obvody Strážov, Nýrsko, Železná Ruda, Plánice, Stříbrné Hory a Myslív), Domažlice (s obvodem Kdyně), Staňkov (s obvodem Horšovský Týn), Kralovice (s obvody Manětín a Plasy), Planá a Tachov.⁶⁶⁸ Z okresu Domažlice byl ještě v červnu 1945 vyčleněn samostatný stranický okres Kdyně.⁶⁶⁹ V době první krajské konference v červenci 1945 existovaly stranické okresy Blovice, Domažlice, Kdyně, Klatovy, Kralovice, Nepomuk, Planá, Plzeň, Podbořany, Přeštice, Rokycany, Stod, Staňkov, Stříbro, a Tachov.⁶⁷⁰ Do druhé krajské konference v březnu 1946 se již struktura stranických okresů značně přiblížila struktuře správních okresů. Jako samostatné okresní organizace na druhé krajské konferenci vystupovaly okresy Domažlice, Kdyně, Klatovy, Kralovice, Planá, Plzeň, Podbořany, Přeštice, Rokycany, Stříbro, Staňkov (Horšovský Týn) a Tachov. Závodní organizace Škoda měla postavení obvodního sekretariátu okresu Plzeň.⁶⁷¹

Po volbách v květnu 1946 se pak rozdělení stranických okresů ustálilo do podoby kopírující jednotlivé správní okresy plzeňského volebního kraje.⁶⁷² Již v dubnu 1946 byl oddělen okres Podbořany ve prospěch stranického karlovarského kraje a následně k 31. květnu 1946 bylo rozhodnuto o připojení okresů Sušice a Blatná ze zrušeného stranického strakonického kraje.⁶⁷³ Do třetí krajské konference KSČ na počátku dubna 1947 byl ještě stranický okres Plzeň rozdělen na tři samostatné okresní organizace Plzeň-město, Plzeň-venkov (opět po vzoru správních okresů) a Plzeň-Škoda.⁶⁷⁴ Po únoru 1948 získala shodnost stranického a správního územního členění další význam v podobě postupného prorůstání kompetencí stranických a správních orgánů. Výše uvedené rozdělení okresních organizací KSČ pak

---

způsobem nám mimo pokyn ústředního výboru vyrostlo ve venkovských okresech mnoho obvodů, v nichž si soudruzi svolali obvodní konference, zvolili někdy obvodní výbor a vytvořili obvodní sekretariát. My v celkové linii strany nemáme zájem na tom, aby se obvody tvořily jako samostatné politické orgány a to proto, že chceme klást zvláštní důraz na výstavbu okresních výborů.“ Obvodní výbory se později přeměnily v okresní sbory instruktorů. NA, KSČ-ÚV-100/4, sv. 2, a. j. 9, Otázky organizační výstavby strany 30.10. 1945.

⁶⁶⁸ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. 297, zápis schůze sekretariátu 21. 6. 1945.

⁶⁶⁹ Tamtéž, zápis schůze sekretariátu 25. 6. 1945.

⁶⁷⁰ Tamtéž, kart. č. 1, krajská konference KSČ v Plzni 28. 7. 1945.

⁶⁷¹ Tamtéž, krajská konference KSČ v Plzni 9.-10. 3. 1946; NA, AÚML 19/1, a. j. č. 5, Zpráva ke krajské konferenci KSČ v Plzni 9.-10. 3. 1946, s. 32.

⁶⁷² Jan JANÁK – Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan DOBEŠ: *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. Lidové noviny, Praha 2005, s. 444.

⁶⁷³ NA, KSČ-ÚV-100/4, sv. č. 1, a. j. č. 6, zápis jednání organizačního sekretariátu ÚV KSČ 31. 5. 1946.

⁶⁷⁴ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. 1, krajská konference KSČ v Plzni 5.-6. 4. 1947.

přetrvalo až do konce roku 1948, kdy do uspořádání okresů zasáhl nejprve boj mezi městy Kralovice a Plasy o umístění sídla okresu⁶⁷⁵ a posléze bylo územní členění okresů zcela přeměněno v průběhu vzniku krajského zřízení.⁶⁷⁶ V roce 1949 tak v rámci krajské organizace KSČ fungovaly okresní organizace Blatná, Blovice, Domažlice, Horšovský Týn, Horažďovice, Klatovy, Plasy, Planá, Plzeň-město, Plzeň-venkov, Plzeň-Škoda, Přeštice, Rokycany, Stod, Stříbro, Sušice a Tachov.⁶⁷⁷

Početnost členské základny KSČ na Plzeňsku v letech 1945-1948

KSČ vstupovala do poválečného politického života v úplně novém postavení. Nebyla již okrajovým radikálním proudem, ale stala se jednou z vůdčích politických sil obnoveného státu. Léta v odboji a v koncentračních táborech vybavila funkcionáře KSČ autoritou „protifašistických bojovníků“. Vítězný postup sovětských vojsk „potvrdil“ tradiční zahraničně politickou orientaci KSČ. Velkou většinou společnosti byl Sovětský svaz vnímán jako klíčový garant národní a státní nezávislosti, jako záruka toho, že již nikdy nedojde k žádné nové podobě mnichovské dohody. Panovala obecná iluze, že Sovětský svaz se bude po válce postupně demokratizovat.⁶⁷⁸ Poválečná společnost navíc nežádala návrat k předválečným poměrům, ale hledala svoji cestu k novému „vyššímu“ druhu „demokracie“, který by se promítal také do oblasti hospodářské. Za tímto hledáním stál přetrvávající dojem hospodářské krize třicátých let, která se v nově uspořádaných hospodářských poměrech obnoveného Československa neměla již nikdy opakovat. Dalším všeobecně sdíleným postojem v poválečné společnosti bylo zklamání ze „sobeckého zákulisního“ jednání politických stran, jež vyvrcholilo v době Mnichova, a touha napříště již postupovat v politických rozhodnutích „národně jednotně“ a „transparentně“. KSČ vkročila do poválečného politického systému jako součást „jednotné národní fronty“ všech politických proudů sjednocených v boji proti nacismu. Program KSČ proto hlásal budování semknutého národního státu, zahraničně orientovaného na Sovětský svaz. V tomto státě slibovala KSČ provést jistou míru socializace „výrobních prostředků“ a předat řízení výkonné moci do rukou „obyčejných lidí“ prostřednictvím přísně demokraticky volených orgánů státní správy. Po formální stránce se KSČ tvářila (dokonce ještě po únoru 1948) jako strana setrvávající na principech parlamentní demokracie. KSČ nezůstala jen u líbivých frází, ale naopak své cíle velmi dovedně, pečlivě a

---

⁶⁷⁵ Tamtéž, kart. 87, zápis schůze předsednictva KV KSČ 13. 12. 1948.

⁶⁷⁶ Jan JANÁK – Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan DOBEŠ: c. d., s. 447.

⁶⁷⁷ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. 1, krajská konference KSČ v Plzni 7.-8. 5. 1949.

⁶⁷⁸ Karel KAPLAN: *Nekrvavá revoluce...*, s. 40-41.

aktivně prosazovala. V předvolebních kampaních využívala například kromě veřejných projevů také agitaci prací. Usilovala o to, být vnímána jako strana, která neaktivněji a nejobětavěji pracuje na zajištění obnovy a šťastné budoucnosti národa. KSČ prohlašovala „majetnější“ vrstvy společnosti za „zdiskreditované“ v období Mnichova a okupace. Do svých řad však v poválečné době nevolala pouze dělníky, ale všechny „pracující vrstvy společnosti“, tedy i zemědělce, drobné živnostníky, úředníky a inteligenci. KSČ chtěla být stranou „masovou“, zahrnující ve svých řadách co nejširší stavovské spektrum národa. Snažila se svým členům dávat vědomí výlučnosti a zvýšené osobní odpovědnosti za „budování“ nového státu. Být komunistou ve světle této odpovědnosti mělo být považováno za prestižní záležitost.⁶⁷⁹ Zájem o členství v KSČ byl značný. Velká většina nových členů přitom nevstupovala do KSČ z kariérních důvodů, ale z vnitřního přesvědčení. (Velmi vysoká poválečná organizovanost obyvatelstva v politických stranách takové podezření vyvrací.) Poválečná společnost, a lidé vstupující do KSČ zvláště, byla vůči budoucnosti optimisticky naladěna. Že všudypřítomný optimismus nebyl zcela na místě, nemohli pochopitelně tehdejší řadoví členové strany a sympatizanti KSČ plně rozpoznat. KSČ v letech 1945-1948 nepředstavovala v očích svých členů budoucí totalitní režim, ale naopak velkou nadějí ve „spravedlivější“ uspořádání věcí veřejných.⁶⁸⁰

Oficiální politika KSČ směřovala k budování početné strany zahrnující nejen dělníky, ale i všechny další profesní skupiny obyvatel. Takový posun v praxi přijímání nových členů nemohl ale být u početně malé a tradičně dělnické strany bezproblémový. Proto si své místo v těsně poválečném období našla i předválečná nedůvěra k „intelektuálům“ ve straně. Některé hlasy žádající udržení „čistoty“ strany se ozývaly také v souvislosti s přijímáním bývalých sociálních demokratů do KSČ. Uzavřenější „kvalitní“ stranu prosazovalo na Plzeňsku zejména vedení KSČ v Klatovech, složené z předválečných funkcionářů strany. Neváhalo ani otevřeně vystupovat proti krajskému sekretariátu v Plzni. Šlo o problém zásadní, protože budování masové komunistické strany bylo nejen přáním ústředí, ale také nezbytnou podmínkou pozdějšího úspěšného politického a volebního boje. Ve sporu klatovských s Plzní pravděpodobně spolupůsobila i předválečná rivalita obou organizací největších západočeských měst. Krajský sekretariát zareagoval rázně a vyměnil vedení klatovské organizace.⁶⁸¹ Situace v Klatovech však nebyla zcela ojedinělá. Zastánci uzavřenějšího modelu strany ovládali v prvních poválečných týdnech dokonce i jeden z nejvýznamnějších

---

⁶⁷⁹ Alexej KUSÁK: c. d., s. 202.

⁶⁸⁰ Karel KAPLAN: *Nekrvavá revoluce...*, s. 40-56; Jiří MALÍŘ - Pavel MAREK a kol.: c. d., s. 1131-1142.

⁶⁸¹ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. 297, zápis schůze sekretariátu 21. 6. 1945; tamtéž, zápis schůze sekretariátu 25. 6. 1945.

stranických postů v kraji. Funkci krajského organizačního tajemníka vykonával dočasně bývalý příslušník Bojových skupin Karel Benda. Jeho radikalismus a neochota podporovat příliv nových členů do strany však pramenila spíše z neinformovanosti a politické nezkušenosti funkcionáře vzešlého z domácího odboje. Oběžník krajského organizačního tajemníka, špatně formulovaný v atmosféře ideologického a informačního zmatku prvních poválečných týdnů, se tak stal vítanou záminkou k odvolání tohoto exponenta domácího odboje z důležité funkce.⁶⁸²

Přijímání nových členů do KSČ nebylo však ani v intencích ústředních orgánů KSČ zcela neomezené. Z rozhodnutí předsednictva ÚV KSČ neměli být po válce do strany přijímáni němečtí antifašisté, KSČ preferovala jejich přesun do sovětských okupačních zón v Německu a Rakousku.⁶⁸³ Výjimky mohli tvořit pouze předváleční komunisté hovořící česky, jejichž přijetí do KSČ nevyvolávalo negativní reakce veřejnosti v místě jejich bydliště.⁶⁸⁴ Také u smíšených komunistických manželství rozhodovala při přijetí německého partnera do KSČ znalost českého jazyka.⁶⁸⁵ Policejní úředníci z řad „bývalých agrárníků“ vstupující do KSČ dostávali automaticky půlroční garanční lhůtu.⁶⁸⁶ Bývalí příslušníci KSČ označení ve třicátých letech za „trockisty“ mohli být do strany po válce přijímáni pouze po schválení ústředím.⁶⁸⁷

Nový člen KSČ mohl být přijat pouze se souhlasem příslušné základní organizace a jeho přihláška měla pak projít formálním prověřením a registrací. Vyvrcholením přijímacího procesu bylo pak vystavení stranické legitimace. Legitimace vydávané v roce 1945 krajským sekretariátem KSČ měly povahu provizorní, „na dobu zkušební“ do ledna 1946, kdy je měly nahradit legitimace řádné.⁶⁸⁸ Přestože KSČ zaměstnávala značně početný stranický aparát, nebylo pro ni v prvních poválečných týdnech a měsících možné okamžitě řádně prověřovat a

---

⁶⁸² Tamtéž, zápis mimořádné schůze sekretariátu 8. 6. 1945.

⁶⁸³ NA, KSČ-ÚV-02/1, sv. č. 1, a. j. č. 4, zápis 4. schůze předsednictva ÚV KSČ z 4. 6. 1945.

⁶⁸⁴ Ještě v květnu 1951 byli v KSČ na Plzeňsku organizováni pouze tři Němci. NA, KSČ-ÚV-100/4, sv. č. 32, a. j. č. 218, Statistický rozbor sociálního složení krajské organizace plzeňského kraje KSČ k 15. 5. 1951.

⁶⁸⁵ NA, KSČ-ÚV-100/1, sv. č. 9, a. j. č. 70, návrh na řešení členství ve straně ve sporných případech, které se vyskytly, z [1945]; tamtéž, přípis sekretariátu ÚV KSČ sekretariátu KV KSČ v Olomouci z 12. 10. 1945.

⁶⁸⁶ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. 297, zápis schůze sekretariátu 25. 6. 1945; tamtéž, zápis schůze sekretariátu 2. 7. 1945.

⁶⁸⁷ Na Plzeňsku byl nejvýznamnějším z těchto případů bývalý komunistický poslanec Josef Dvořák, jehož znovupřijetí do KSČ bylo nejprve v červenci 1945 zamítnuto předsednictvem ÚV KSČ, aby se posléze v roce 1947 se souhlasem ústředních orgánů KSČ do vrcholné politiky na úrovni plzeňského kraje vrátil. NA, KSČ-ÚV-02/1, sv. č. 1, a. j. č. 5, zápis 5. schůze předsednictva ÚV KSČ z 3. 7. 1945; SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. 87, zápis schůze předsednictva KV KSČ 29. 11. 1946; tamtéž, kart. 297, zápis schůze sekretariátu 4. 9. 1947; tamtéž, kart. 25, zápis schůze pléna KV KSČ 12. 10. 1947.

⁶⁸⁸ V listopadu 1945 bylo pak rozhodnuto vydávat nové legitimace až po parlamentních volbách. Výměna legitimací se proto uskutečnila až v rámci přeregistrace členů KSČ ve druhé polovině roku 1946. NA, KSČ-ÚV-02/1, sv. č. 1, a. j. č. 14, zápis 14. schůze předsednictva ÚV KSČ z 19. 11. 1945; SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. 297, zápis schůze sekretariátu 25. 6. 1945; tamtéž, zápis schůze sekretariátu 2. 7. 1945.

registrovat všechny přihlášené zájemce. Pro celý rok 1945 se proto dochovaly stranické statistické přehledy pocházející ze dvou různých zdrojů. První zdroj vycházel z hlášení okresů o počtu přihlášek v jejich obvodech působnosti. Pravidelná týdenní hlášení přicházela na krajský sekretariát ze všech okresů kromě Tachova již koncem srpna 1945.⁶⁸⁹ Pevná organizace měsíčních hlášení stranických organizací všech stupňů byla pomocí jednotných formulářů zavedena v prosinci 1945.⁶⁹⁰ Počet přihlášek oznámený okresy mohl být v některých případech nadsazený, nebo dokonce zaokrouhlený na stovky či tisíce, takže jeho výpovědní hodnota je pouze orientační. Reflektuje však na druhou stranu obrovskou míru zájmu o členství v KSČ v prvních měsících po osvobození. Druhým zdrojem informací o početnosti členské základny KSČ byly zprávy o počtu členů řádně prověřených a registrovaných. Počet členů řádně registrovaných se v zásadě kryl s počtem osob, které se mohly v daný moment prokázat stranickou legitimací. Šlo o čísla v porovnání s počtem přihlášek značně nižší, ukazující spíše na možnosti samotné KSČ přihlášené členy do svých řad postupně absorbovat. Na druhou stranu však statistiky řádně registrovaných členů pravděpodobně pocházely přímo z evidence krajského sekretariátu, který v roce 1945 vydával stranické legitimace a známky.⁶⁹¹ Proto se u informací o řádně registrovaných členech dá očekávat větší přesnost.

Do 1. července 1945, během necelých dvou měsíců po osvobození, vzrostl na Plzeňsku počet přihlášek do KSČ na 26 829. Do konce července pak za jediný měsíc stoupl počet přihlášek v kraji na 52 990. Za další měsíc, koncem srpna 1945, dosáhla KSČ na Plzeňsku 59 100 přihlášených členů. Během necelých čtyř poválečných měsíců tak členská základna KSČ vzrostla více než pětačtyřicetkrát oproti svému stavu z konce třicátých let. Řádně prověřených a registrovaných členů KSČ bylo koncem srpna 1945 zatím „jen“ 45 000. Od konce srpna 1945 závratné poválečné tempo růstu KSČ postupně zpomalovalo. Do počátku ledna 1946 bylo hlášeno 66 382 přihlášek a 58 802 řádně registrovaných členů. Stranickému aparátu se postupně dařilo dohánět zpoždění registrace přihlášených členů. Tabulka č. 22 podává přehled o vývoji celkového počtu přihlášených a řádně registrovaných členů KSČ na Plzeňsku v roce 1945.⁶⁹²

---

⁶⁸⁹ Tamtéž, kart. 87, zápis schůze předsednictva KV KSČ 28. 8. 1945.

⁶⁹⁰ NA, AÚML 19/9, a. j. č. 2, přípis organizačního oddělení sekretariátu ÚV KSČ „Základní a měsíční hlášení“ krajským sekretariátům z 4. 12. 1945.

⁶⁹¹ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. 87, zápis schůze předsednictva KV KSČ 7. 8. 1945.

⁶⁹² NA, KSČ-ÚV-100/4, sv. č. 5, a. j. č. 26, Vývoj stavu členstva organizací KSČ od 5. 5. 1945 do 13. 9. 1947; tamtéž, sv. č. 5, a. j. č. 26, Přehled o vzrůstu strany do 4. 8. 1945; tamtéž, sv. č. 35, a. j. č. 230, krajská konference KSČ v Plzni 28. a 29. 7. 1945; tamtéž, sv. č. 5, a. j. č. 26, Výkaz členstva krajů k 15. 10. 1945; tamtéž, sv. č. 5, a. j. č. 26, Přehled stavu organizace podle krajů k 31. 10. 1945; tamtéž, sv. č. 32, a. j. č. 218, stav plzeňské krajské organizace k 11. 1. 1946.

Tabulka č. 22.

	5.5.1945	1.7.1945	28.7.1945	28.8.1945	15.10.1945	31.10.1945	11.1.1946
Počet registrovaných	679			45000	53088	53240	58802
Počet přihlášek		26829	52990	59100	63106		66382

KSČ si byla v roce 1945 plně vědoma toho, že přijímá do svých řad namnoze členy „nehotové“, kteří svým smýšlením a návyky nejsou ještě opravdovými komunisty. Tehdejší krajský politický tajemník Karel Štekl například prohlásil v souvislosti s problémem placení členských příspěvků: „My ještě v našich organizacích komunisty nemáme, my bychom mohli ztrácet členy [...] Musíme přesvědčit členy našich organizací, že jsme něco jiného než stará sociální demokracie.“⁶⁹³ Vědomí určité nehotovosti přijímaných členů se odrazilo v toleranci vedení KSČ vůči zjevným přestupkům proti jinak běžně požadované stranické disciplíně. Značná část nových členů KSČ tak například neplatila řádně stranické příspěvky a neodebírala stranický tisk. Ještě v srpnu 1945 platila příspěvky jen šestina všech organizací v kraji.⁶⁹⁴ Kvůli novým členům KSČ měla být také pozměněna atmosféra stranických schůzí. „Poněvadž naše členské masy, tisíce nových členů, jsou lidé, kteří ještě nebyli ve straně, a kteří nejsou připraveni na to, aby vydrželi dvě hodiny poslouchat politické referáty [...] Musíme politickou část doplnit kulturní a zábavnou částí, abychom lidi na schůzi pobavili, aby si odpočali po práci.“⁶⁹⁵

Další impuls k početnímu růstu strany již nevyšel z pouhého spontánního zájmu veřejnosti, ale byl řízen stranickými orgány. Blížily se první poválečné parlamentní volby v květnu 1946 a velikost členské základny jednotlivých politických stran byla chápána jako měřítko budoucího úspěchu. Od prosince 1945 proto byla v rámci KSČ organizována celostátní získávací akce. Jednotlivé krajské organizace přijaly závazky na určitý počet nových členů. Úkol měl být splněn do 28. března 1946, kdy mělo dojít ke slavnostnímu předání „daru“ nově získaných členů prvnímu poválečnému celostátnímu sjezdu KSČ. Celkový počet členů KSČ měl na konci března 1946 přesáhnout hranici 1 000 000. Plzeňská krajská organizace přijala rozhodnutím svého krajského výboru závazek podílet se na tomto celostátním náboru získáním 20 000 nových členů.⁶⁹⁶ Akce, která na Plzeňsku začala 15. ledna 1946, probíhala formou soutěže okresních organizací i jednotlivců. Získávací kampaň nacházela každodenně

⁶⁹³ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. 25, zápis schůze pléna KV KSČ 1. 8. 1945.

⁶⁹⁴ Tamtéž, kart. 87, zápis schůze předsednictva KV KSČ 17. 8. 1945.

⁶⁹⁵ NA, KSČ-ÚV-100/4, sv. 2, a.j. 9, Otázky organizační výstavby strany 30.10. 1945.

⁶⁹⁶ Sekretariát KV KSČ navrhoval původně nižší závazek 10 000 nových členů. SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. 297, zápis schůze sekretariátu 27. 12. 1945; tamtéž, kart. 87, zápis schůze předsednictva KV KSČ 4. 1. 1946.

svůj prostor na stránkách stranického tisku. Jako metoda se osvědčilo „chození od domu k domu“. ⁶⁹⁷ V západních Čechách se stanovený úkol nakonec splnit nepodařilo, rozhodovaly však pouze dny. ⁶⁹⁸ Komunistický tisk přesto informoval o úspěšném splnění závazku. ⁶⁹⁹ Je nesporné, že náborová kampaň se do skutečného počtu členů KSČ promítla velmi silným způsobem. Po náborové kampani k VIII. sjezdu KSČ čítala 15. dubna 1946 KSČ na Plzeňsku 80 039 členů.

Oddělení okresu Poběžovice a připojení okresů Blatná a Sušice znamenalo pro plzeňskou KSČ k 31. květnu 1946 celkový přírůstek přibližně 4956 členů. ⁷⁰⁰ Celkový stav členstva nově vymezené plzeňské krajské organizace KSČ činil k 31. květnu 1946 celkem 93 135 členů. KSČ tak v době parlamentních voleb 26. května 1946 zahrnovala ve svých řadách přibližně jednu čtvrtinu všech osob zapsaných ve voličských seznamech plzeňského volebního kraje. ⁷⁰¹ Ve voličských seznamech bylo zapsáno 381 373 osob. KSČ ve volbách získala na Plzeňsku přesvědčivé vítězství se 44,80 % všech odevzdaných platných hlasů. ⁷⁰² V celostátním srovnání volebních výsledků náleželo plzeňské krajské organizaci KSČ šesté místo.

Po volbách v květnu 1946 aktivita členské základny KSČ výrazně polevila. Členstvo maximálně mobilizované v předvolebních akcích začalo řidčeji navštěvovat stranické schůze a přírůstky nových členů se na celostátní úrovni výrazně zpomalily. V západních Čechách se tento proces projevil dokonce mírným úbytkem členstva a následnou stagnací jeho počtu tak, že KSČ ještě 31. prosince 1946 vykazovala na Plzeňsku „pouhých“ 92 890 členů. Mírný úbytek počtu členů KSČ od června 1946 byl způsoben událostmi spojenými s volbou plzeňského primátora 27. června 1946. ⁷⁰³ Podle výsledků parlamentních voleb bylo totiž upraveno také složení jednotlivých národních výborů. KSČ vyhrála v plzeňském okrese volby, ale ke znovuzvolení komunistického kandidáta do úřadu primátora bylo třeba ještě hlasů alespoň jedné z demokratických socialistických stran. Dosavadní primátor města Plzně Josef Ullrich byl v letech 1945 a 1946 nejvýznamnějším plzeňským funkcionářem KSČ. Jako vůdčí osobnost předválečných komunistů, kteří se navrátili z koncentračního tábora

---

⁶⁹⁷ Tamtéž, zápis schůze předsednictva KV KSČ 17. 5. 1946; tamtéž, kart. 25, zápis schůze pléna KV KSČ 4. 5. 1946.

⁶⁹⁸ Tamtéž, kart. 87, zápis schůze předsednictva KV KSČ 22. 3. 1946; NA, AÚML 19/9, a. j. č. 3, přehled stavu členstva ke dni 23. 3. 1946.

⁶⁹⁹ Získáno více než 20 000 nových členů, Pravda, roč. 2, č. 74, 28. 3. 1946, s. 1.

⁷⁰⁰ NA, KSČ-ÚV-100/4, sv. č. 32, a. j. č. 218, profesní struktura okresů k 30. 6. 1946; tamtéž, počet členů KSČ v okresech k 15. 4. 1946.

⁷⁰¹ Již v březnu 1946 činil počet členů KSČ na Plzeňsku 20 % počtu osob zapsaných ve voličských seznamech. Plzeňská krajská organizace KSČ byla tehdy podle tohoto statistického srovnání třetí v republice za Kladnem a Mladou Boleslaví. SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. 87, zápis schůze předsednictva KV KSČ 22. 3. 1946.

⁷⁰² Viz tabulka č. 42 této práce.

⁷⁰³ Ivan MARTINOVSKÝ a kol.: c. d., s. 401-402.

v Buchenwaldu, ovládl po válce prostřednictvím svých spolupracovníků krajské vedení strany a sám působil hlavně v místní samosprávě města. KSČ proto v přípravných jednáních trvala na Ullrichově kandidatuře i přes předem oznámené výhrady ostatních politických stran k jeho osobě.⁷⁰⁴ Když byl pak 27. června 1946 zvolen primátorem národněsocialistický protikandidát Karel Křepinský, komunističtí funkcionáři KOR uspořádali v Plzni dělnické demonstrace spojené s násilným vniknutím na plzeňskou radnici a s vymáháním zrušení výsledku volby. Celou situaci musely nakonec řešit nadřízené orgány Národní fronty. Plzeňští komunisté si násilnými akcemi splnění svých požadavků nevymohli. Ztráta primátorského úřadu, způsobená pouhou neochotou k politickým kompromisům, a zejména neúspěch následné nátlakové akce způsobily značné rozladění v řadách členstva KSČ především přímo v Plzni. Objevily se i příklady demonstrativních výstupů ze strany.⁷⁰⁵ Celostátní povolební zmírnění aktivity strany se tak v západočeských poměrech znásobilo do podoby dočasné apatie⁷⁰⁶ a znechucení.⁷⁰⁷ Situace uvnitř plzeňské KSČ se komplikovala také tím, že do té doby umlčená protiullrichovská opozice, posílená neúspěchem primátorských voleb, vystupovala s otevřenou kritikou minulých událostí.⁷⁰⁸ Dočasný klid v řadách krajského vedení KSČ nastolil až zákrok ústředních orgánů strany.⁷⁰⁹

Po celé období fungování KSČ v letech 1945-1946 neexistovaly uvnitř strany jmenné kartotéky všech členů. Statistická data z tohoto období proto vykazovala některé členy dvakrát. Taková situace nastala například v případě, kdy jedna osoba byla vedena jako člen místní organizace KSČ ve svém bydlišti a zároveň jako člen závodní organizace na svém pracovišti.⁷¹⁰ Dvojité členství nechtěně podporovaly také vnitrostranické instrukce, které požadovaly, aby se členové velkých závodních organizací podíleli i na chodu místních organizací ve svém bydlišti. Zejména mamutí závodní organizace Škodových závodů by totiž

---

⁷⁰⁴ Kandidatura Josefa Ullricha se stala nezvratnou poté, co ji podpořil Rudolf Slánský.

⁷⁰⁵ „Máme řadu výstupů ze strany, zejména v Plzni, v důsledku primátorských voleb, ale také na venkově. Máme registrováno asi 92 000 členů, po výměně legitimací můžeme počítat se ztrátou 12 000 až 15 000.“ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. 87, zápis schůze předsednictva KV KSČ 20. 9. 1946.

⁷⁰⁶ Kromě malé účasti na stranických schůzích poklesly v červnu a červenci 1946 na Plzeňsku velmi výrazně také příjmy ze stranických příspěvků. Oproti dřívějšímu průměrnému měsíčnímu příjmu 359 538 Kčs, tak krajská organizace v červnu 1946 vybrala jen 214 650 Kčs. NA, KSČ-ÚV-100/4, sv. č. 35, a. j. č. 230, zpráva z inspekční cesty do Plzně z 30. 10. 1946.

⁷⁰⁷ „Po primátorských volbách došlo k určitému rozladění, dělníci jsou politicky unaveni.“ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. 87, zápis schůze předsednictva KV KSČ 30. 8. 1946.

⁷⁰⁸ Kritika zaznívala zejména z plzeňského okresního sekretariátu KSČ, který si nárokoval právo rozhodovat o politice strany na území města. Již v průběhu povolebního vyjednávání se snažili zástupci plzeňského okresu prosadit jiného komunistického kandidáta než Josefa Ullricha. Tamtéž, kart. 297, zápis schůze sekretariátu 9. 9. 1946.

⁷⁰⁹ Tamtéž, kart. 25, zápis schůze pléna KV KSČ 14. 12. 1946; NA, KSČ-ÚV-100/4, sv. č. 32, a. j. č. 217, usnesení porady plzeňských funkcionářů KSČ u Rudolfa Slánského 12. 8. 1947; tamtéž, sv. č. 35, a. j. č. 230, zápis porady organizačního tajemníka Jana Součka z Plzně s Marií Švermovou 18. 6. 1946.

⁷¹⁰ Tamtéž, sv. č. 33, a. j. č. 219, zápis schůze KV KSČ 16. 2. 1946.

jinak omezovala svou existenci fungování řady místních organizací v prostoru několika okolních okresů. Dalším častým příkladem vzniku dvojitého členství bylo přestěhování člena strany a jeho následné evidování jak v místě aktuálního, tak také v místě minulého bydliště. Vzhledem k poválečné míře vnitřní migrace obyvatel plzeňského kraje mezi vnitrozemím a osídlovaným pohraničím byl tento jev zcela pochopitelný. Vedení KSČ si bylo těchto nedostatků v systému stranické evidence vědomo nejpozději od října 1945.⁷¹¹ Tehdy byl o navržení důkladného mechanismu členských kartoték požádán zlínský funkcionář KSČ František Prachař. Podle jeho návrhu měly být v základních, okresních i krajských organizacích sestaveny kartotéky „členských štítků“ jednotlivých členů KSČ. V okresních organizacích se mělo jednat o kartotéky řazené podle organizací, krajská kartotéka měla být řazena podle jmen členů. Po obdržení přihlášky do strany měla základní organizace poslat s přihláškou i vyplněný „členský štítek“ vzhůru přes okres a kraj do ústředí. Na jednotlivých úrovních strany měly z „členských štítků“ vzniknout stranické kartotéky. Okresy, kraje i ústředí měly právo přijetí žadatele do strany zamítnout. Legitimace vyhotovená ústředím pak měla být poslána zpět základní organizaci. Po určitou dobu měly být stejnou procedurou zasílány ústředí vedle přihlášek nových členů také „členské listy“ stávajících členů KSČ, aby tak došlo k úplné výměně dosavadních provizorních legitimací i k úplnému vytvoření stranických kartoték.⁷¹² Projekt předložený Františkem Prachařem 22. února 1946 se pravděpodobně nerealizoval zcela bezezbytku.⁷¹³ Většina jeho podnětů byla však použita, když KSČ v druhé polovině roku 1946 přikročila k radikálnímu zlepšení svého statistického informačního systému a započala provádět povolební „inventuru“ členstva, která se oficiálně nazývala přeregistrací. Během přeregistrace byly vyplňovány v základních organizacích „členské listy“ stávajících členů strany a na základě těchto členských listů byly vydávány nové stranické legitimace. Všem krajům byly doručeny formuláře členských listů již v červnu 1946.⁷¹⁴ Přeregistrace začala v krajích v srpnu 1946 a probíhala značně pomalu pro nízkou aktivitu členů základních organizací. Rychlost přeregistrace ovlivnily také zimní dopravní obtíže na venkově a nedostatek administrativních sil.⁷¹⁵ V plzeňském kraji se provádění přeregistrace protáhlo až do září 1947. V době přeregistrace vznikly v krajích a okresech

---

⁷¹¹ Na zasedáních sekretariátu KV KSČ v Plzni se například již v březnu 1946 otevřeně hovořilo o „velkém počtu papírových členů KSČ“. SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. 297, zápis schůze sekretariátu 18. 3. 1946.

⁷¹² NA, KSČ-ÚV-100/4, sv. č. 6, a. j. č. 28, návrh instrukcí pro evidenci členů KSČ z 22. 2. 1946.

⁷¹³ Bylo rozhodnuto nerealizovat v sekretariátě ÚV KSČ kartotéku všech členů KSČ. NA, KSČ-ÚV-02/1, sv. č. 1, a. j. č. 47, zápis 47. schůze předsednictva ÚV KSČ z 23. 9. 1946.

⁷¹⁴ NA, KSČ-ÚV-100/4, sv. č. 1, a. j. č. 7, zápis z porady krajských instruktorů [červen 1946].

⁷¹⁵ Přeregistrace měla být původně provedena do konce listopadu 1946. SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. 87, zápis schůze předsednictva KV KSČ 8. 11. 1946.

disciplinární komise, které měly ulehčit práci přetíženým kádrovým komisím.⁷¹⁶ Přeregistrování měli být pouze členové platící stranické příspěvky. Zároveň s přeregistrací měla být také provedena „očista“ strany, zejména v pohraničí. Z KSČ měly být vyloučeny osoby, které kazily dobré jméno strany (například kriminální činností).⁷¹⁷

Na celostátní úrovni přeregistrace ukázala, že dosud vykazovaný počet členů strany byl značně nadnesený. Dne 3. srpna 1946, na počátku přeregistrace, čítala plzeňská krajská organizace KSČ 92 140 členů. Do 13. září 1947 bylo přeregistrováno 73 714 původních členů KSČ. Celkový úbytek členstva přeregistrací činil na Plzeňsku 18 426 osob, což představovalo 20 % původního stavu. Celostátní úbytek členstva přeregistrací byl podstatně nižší, 13,80 %.⁷¹⁸ Záměr vedení KSČ spojit náročný administrativní akt přeregistrace s pečlivou „očistou“ členstva strany se nepodařilo naplnit.⁷¹⁹ Zároveň s přeregistrací totiž probíhal nábor nových členů do strany, který měl nahradit výrazný úbytek členstva vykázaný přeregistrací.⁷²⁰

Příčinou administrativního úbytku členstva KSČ po přeregistraci nebylo jen dvojité členství v KSČ. Velkou skupinou „chybějících“ členů KSČ byli pravděpodobně také lidé, kteří se do strany dříve přihlásili, ale o členství ztratili zájem a po přestěhování se například nepřihlásili již v žádné jiné organizaci KSČ. V Plzeňských poměrech mohlo být mezi ztrátami vykázanými přeregistrací určité množství lidí, kteří rezignovali po primátorských volbách na svou stranickou angažovanost. Přeregistrace také často odradila od členství v KSČ osoby, které nebyly aktivní a nechtěly platit členské příspěvky. V mnohých případech se příliš horlivé vymáhání členských příspěvků v průběhu přeregistrace stávalo příčinou výstupů členů ze strany.⁷²¹ Úplné šetření příčin úbytků členstva přeregistrací neproběhlo. Pro Plzeňsko jsou k dispozici jen kusé sondy z 15 místních organizací, ve kterých ubylo přeregistrací celkem 396 členů. Z tohoto počtu se ve 24,49 % případů podařilo chybějícího člena znovu dohledat a odevzdat dodatečně jeho členský list, 48,74 % členů přesídlilo na známé místo

⁷¹⁶ NA, KSČ-ÚV-02/1, sv. č. 1, a. j. č. 51, zápis 51. schůze předsednictva ÚV KSČ z 4. 11. 1946; SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. 87, zápis schůze předsednictva KV KSČ 15. 11. 1946.

⁷¹⁷ Bylo rozhodnuto nevydat nové legitimace pouze malému počtu exemplárních případů. NA, KSČ-ÚV-100/4, sv. č. 2, a. j. č. 8, zápis porady krajských politických a organizačních tajemníků 28. 6. 1946; tamtéž, zápis porady krajských organizačních tajemníků 13. 11. 1946.

⁷¹⁸ Jiří MAŇÁK: *Komunisté na pochodu k moci...*, s. 22.

⁷¹⁹ NA, KSČ-ÚV-100/4, sv. č. 1, a. j. č. 7, zápis schůze krajských instruktorů 24. 1. 1947.

⁷²⁰ Jacques Rupnik se patrně mylí, když píše v souvislosti s podzimem roku 1946 o stranických „miničistkách“ a vyloučení 200 000 členů KSČ. Většina ztrát členstva KSČ způsobených přeregistrací byla administrativním úbytkem. Jiří Maňák například určil počet vyloučených jako číslo o velikosti několika mála procent členské základny KSČ. Jacques RUPNIK: c. d., s. 205; Jiří MAŇÁK: *Komunisté na pochodu k moci...*, s. 21.

⁷²¹ Příčiny úbytku členstva KSČ na Plzeňsku přeregistrací byly vysvětlovány následovně. „Dvojí hlášení členů (místní a závodní organizace), částečně odstěhování. Na venkově jsou stížnosti na vysoké [stranické] příspěvky. [...] Dokonce i nutnost fotografování pro legitimace zavinila vystoupení několika členů. V plzeňském okrese vystoupily desítky členů z KSČ a odůvodňují svůj krok nesouhlasem s politikou strany ve věci primátorských voleb.“ NA, KSČ-ÚV-100/4, sv. č. 35, a. j. č. 230, zpráva s. Horala z kontroly v plzeňském kraji 12.-14. 12. 1946; Jiří MAŇÁK: *Komunisté na pochodu k moci...*, s. 22.

(pravděpodobně to byli lidé, kteří se stali členy KSČ v jiné organizaci KSČ), 14,65 % přesídlilo neznámo kam, 5,56 % vystoupilo ze strany, 3,28 % odmítlo po kontaktování vyplnit členský list, v 1,51 % případů rozhodl místní výbor KSČ nevydat členský list a 1,77 % hledaných osob již zemřelo.⁷²² Tabulka č. 23 uvádí vývoj počtu členů krajské organizace KSČ v roce 1946.⁷²³

Tabulka č. 23.

	11.1.1946	28.2.1946	15.4.1946	31.5.1946	1.8.1946	31.12.1946	Přeregistrováno do 13.9. 1947
Řádně registrovaných	58802	64515	80039	93135	92140	92890	73714
Počet příhlášek	66382	68000					

Od počátku roku 1947 byly stranické statistiky sestavovány na základě odevzdaných členských listů, a proto v sobě zahrnovaly jak počet již přeregistrovaných členů KSČ, tak také počet členů nově získaných od 1. ledna 1947. Tempo růstu KSČ na Plzeňsku bylo v první polovině roku 1947 minimální. Ještě na konci srpna 1947, kdy již byla přeregistrace ukončena, čítala plzeňská krajská organizace KSČ pouhých 79 796 členů. Počet členů plzeňské KSČ tak od 1. ledna 1947 vzrostl jen o 6082. Přesto plzeňské KSČ náleželo ve výsledcích náboru v první polovině roku 1947 třetí místo v celostátní soutěži krajů.⁷²⁴ Důraz při náborových akcích v tomto období měl být zaměřen na osoby schopné a oblíbené v jejich okolí, které by posílily důvěryhodnost strany.

Politické poměry v republice se v druhé polovině roku 1947 rychle přirostřovaly. KSČ však ještě stále počítala s alternativou, že k politickému souboji s ostatními stranami Národní fronty dojde při příležitosti parlamentních voleb v roce 1948. Již koncem května 1946 stanovilo předsednictvo ÚV KSČ na základě volebních výsledků cíl získat v příštích parlamentních volbách 55 % hlasů a zajistit si tak nadpoloviční většinu poslanců Národního shromáždění.⁷²⁵ Takový volební výsledek bylo možno nejsnáze předem připravit

⁷²² Z tak malého vzorku zkoumaných případů však bohužel nelze vyvozovat obecné závěry, zvláště když není známo, ze kterých místních organizací informace pocházejí. NA, KSČ-ÚV-100/4, sv. č. 32, a. j. č. 218, zpráva krajského sekretariátu KSČ v Plzni z 13. 9. 1947.

⁷²³ Tamtéž, stav plzeňské krajské organizace podle vystavených legitimací k 11. 1. 1946; tamtéž, sv. č. 35, a. j. č. 230, stav plzeňské krajské organizace k 28. 2. 1946; tamtéž, sv. č. 5, a. j. č. 26, přehled stavu organizace podle krajů k 31. 5. 1946; tamtéž, sv. č. 5, a. j. č. 26, přehled stavu organizace podle krajů k 31. 7. 1946; tamtéž, sv. č. 32, a. j. č. 218, Stav členstva plzeňského kraje k 15. 4. 1946; tamtéž, sv. č. 32, a. j. č. 218, Přehled stavu organizace podle okresů k 31. 12. 1946; tamtéž, AÚML 19/9, a. j. č. 8, výkaz náborové akce k 13. 9. 1947.

⁷²⁴ Plzeňská KSČ plnila v tomto období pouze nízký náborový úkol 5000 nových členů. Do konce roku 1947 měla celostátně KSČ dosáhnout počtu 1 250 000 členů. SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. 25, zápis schůze pléna KV KSČ 7. 6. 1947; NA, KSČ-ÚV-100/4, sv. č. 2, a. j. č. 8, zápis schůze krajských organizačních tajemníků 26. 6. 1947; Jiří MAŇÁK: *Komunisté na pochodu k moci...*, s. 23-24.

⁷²⁵ NA, KSČ-ÚV-02/1, sv. č. 1, a. j. č. 35, zápis 35. schůze předsednictva ÚV KSČ z 28. 5. 1946.

prostřednictvím intenzivního náboru členů do strany. KSČ se proto v září 1947 opět pokusila mobilizovat své lidské zdroje k velké celostátní akci na získání nových členů. Cílem bylo dosáhnout celkového počtu 1 500 000 členů. Pro jednotlivé krajské organizace byl stanoven úkol, který měl být splněn v období od 1. září 1947 do 1. května 1948. KSČ na Plzeňsku se v rámci této akce zavázala získat 20 000 nových členů. Od října 1947 probíhaly tzv. náborové neděle.⁷²⁶ Nejčastější metodou získávání byla opět osobní agitace. Oslovení měli být zejména střední rolníci a mládež.⁷²⁷ Koncem ledna 1948 byl pak náborový úkol ve všech krajích znovu navýšen. Západočeská KSČ přijala závazek dodat 23 000 nových komunistů.⁷²⁸ Do 28. února 1948 vstoupilo do KSČ na Plzeňsku v rámci tzv. Gottwaldovy výzvy „jen“ 12 718 nových členů.⁷²⁹ Závazek by se tedy v běžných politických poměrech pravděpodobně splnit nepodařilo. Tato skutečnost však nic nemění na tom, že se rychlost růstu KSČ od září 1947 začala plynule zvyšovat. Bylo to způsobeno jak náborovou aktivitou samotné KSČ, tak pravděpodobně již také rozhodnutím některých „prozíravějších“ osob vstoupit do KSČ. Komunistická strana na Plzeňsku disponovala 31. prosince 1947 již 87 789 členy a do konce února 1948 se tento počet ještě zvýšil na 94 656. Jestliže tedy počet členů KSČ na Plzeňsku vzrostl za prvních osm měsíců roku 1947 pouze o 6082, za čtyři zbývající měsíce roku 1947 vzrostl o 7993 a za první dva měsíce roku 1948 o dalších 6867. Tabulka č. 24 uvádí vývoj početnosti členské základny KSČ na Plzeňsku od počátku roku 1947 do konce února 1948.⁷³⁰

Tabulka č. 24.

	Přeregistrováno členů do 13.9.1947	Počet členů KSČ na Plzeňsku				
		31.1.1947	31.5.1947	31.8.1947	31.12.1947	29.2.1948
Registrovaných členů	73714	66675	77711	79796	87789	94656

Po únoru 1948 se trend vzrůstu zájmu o členství v KSČ ještě prudce posílil. O členství ve straně nyní usilovaly především ty vrstvy společnosti, které se ve své existenci mohly cítit únorovým převratem ohroženy. Do plzeňské KSČ se na počátku března 1948 každý den

⁷²⁶ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. 87, zápis schůze předsednictva KV KSČ 25. 10. 1947; tamtéž, kart. 297, zápis schůze sekretariátu 8. 11. 1947; tamtéž, zápis schůze sekretariátu 15. 1. 1948.

⁷²⁷ Tamtéž, kart. 25, zápis schůze pléna KV KSČ 7. 9. 1947.

⁷²⁸ Kraj Plzeň měl splněním tohoto úkolu navýšit počet svých členů do 1. 5. 1948 na 100 000. Tamtéž, zápis schůze pléna KV KSČ 18. 1. 1948; NA, AÚML 19/9, a. j. č. 8, výkaz získávací akce k 10. 2. 1948.

⁷²⁹ Tamtéž, výkaz získávací akce k 17. 3. 1948.

⁷³⁰ Tamtéž, výkaz náborové akce k 13. 9. 1947; tamtéž, a. j. č. 5, Přehled rozložení členů KSČ v místních a závodních organizacích, věkového a sociálního rozvrstvení, zpracováno dle došlých členských listů k 31. 1. 1947; NA, KSČ-ÚV-100/4, sv. č. 32, a. j. č. 218, Stav členů krajské organizace KSČ v Plzni k 31. 8. 1947; tamtéž, Stav členů krajské organizace KSČ v Plzni k 31. 12. 1947; tamtéž, Stav členů krajské organizace KSČ v Plzni k 29. 2. 1948.

hlásilo více než 1000 nových členů.⁷³¹ KSČ se po únorovém vítězství neuzavřela, ale naopak podporovala další početní růst členské základny. I když se KSČ stala během několika málo týdnů jediným skutečným držitelem moci ve státě, stále ještě hleděla s určitou nejistotou k nadcházejícím parlamentním volbám v květnu 1948. Pro přesvědčivý volební úspěch jednotné kandidátky Národní fronty měly být využity veškeré možnosti strany. Parlamentní volby se měly stát jasnou demonstrací „důvěry“ celého národa v politiku KSČ. Právě s ohledem na volby 1948 proto KSČ pokračovala ve své předúnorové předvolební taktice budování masové strany.⁷³² V náboru nových členů KSČ nečekala, až se zájemci sami přihlásí, ale naopak se snažila nové členy získávat aktivní kampaní. Denně se objevovaly v tisku výzvy, požadující vstup všech „vlastenců“ do KSČ. Byla uveřejňována jména známých funkcionářů nekomunistických stran, kteří se stali členy KSČ.⁷³³ V atmosféře personálních čistek na pracovištích docházelo v některých případech (nejčastěji úředníci a učitelé) dokonce k více či méně násilnému přesvědčování osob k podání přihlášky do strany.⁷³⁴ Uvnitř KSČ však zároveň panovaly obavy, že tito nedobrovolní členové strany ve volbách budou hlasovat proti jednotné kandidátce Národní fronty. Podobná obava se objevila i ve vztahu k partnerům z řad „obrozené“ sociální demokracie.⁷³⁵

Po únoru 1948 nejen dál pokračoval nábor nových členů do KSČ v rámci tzv. Gottwaldovy výzvy, ale úkol této akce byl pro jednotlivé krajské organizace na počátku dubna 1948 ještě navýšen. Druhý úkol Gottwaldovy výzvy měl dosáhnout toho, aby strana před květnovými volbami 1948 čítala celostátně 2 000 000 členů. Pro plzeňskou organizaci to znamenalo závazek získat dalších 32 200 nových přihlášek.⁷³⁶ Nábor probíhal pomocí získávacích dvojic. Pro nadcházející květnové volby byl na Plzeňsku stanoven cíl 80 % hlasů pro kandidátku Národní fronty.⁷³⁷ Za reálný byl již v březnu 1948 považován zisk 75 % hlasů.⁷³⁸

---

⁷³¹ NA, AÚML 19/9, a. j. č. 8, výkaz získávací akce k 17. 3. 1948.

⁷³² Pokračování KSČ v hromadném náboru členů po únoru 1948 mělo pravděpodobně i další příčiny. Osoby pracující v úřadech byly do strany přijímány proto, aby strana rychleji ovládla rozhodující úřady a instituce. Přestupy členů nekomunistických stran do KSČ byly patrně umožněny, protože usnadňovaly likvidaci členské základny nekomunistických politických stran. Mezi další příčiny pokračování náboru nových členů i po únoru 1948 mohla patřit také setrvačnost aktivit organizovaných aparátem KSČ (například náborové soutěže). Jiří MAŇÁK: *Komunisté na pochodu k moci...*, s. 48; Karel KAPLAN: *Nekrvavá revoluce...*, s. 188.

⁷³³ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. 297, zápis schůze sekretariátu 28. 2. 1948.

⁷³⁴ Vedení KSČ se snažilo násilné náborové akce do strany omezit a doporučovalo násilně přesvědčeným členům jejich přihlášky vrátit. Zastánci takového postupu argumentovali tím, že zastavení násilného náboru by posílilo prestiž strany mezi obyvatelstvem. NA, KSČ-ÚV-02/3, sv. č. 1, a. j. č. 51/2, zápis 8. schůze organizačního sekretariátu ÚV KSČ z 6. 3. 1948; NA, KSČ-ÚV-100/4, sv. č. 2, a. j. č. 8, zápis schůze krajských organizačních tajemníků 9. 3. 1948.

⁷³⁵ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. 297, zápis schůze sekretariátu 7. 4. 1948.

⁷³⁶ NA, AÚML 19/9, a. j. č. 8, výkaz získávací akce k 8. 4. 1948.

⁷³⁷ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. 87, zápis schůze předsednictva KV KSČ 5. 4. 1948; NA, KSČ-ÚV-100/4, sv. č. 2, a. j. č. 8, zápis schůze krajských organizačních tajemníků 9. 3. 1948.

⁷³⁸ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. 87, zápis schůze předsednictva KV KSČ 15. 3. 1948.

Počet členů plzeňské krajské organizace KSČ sice po únoru 1948 začal prudce stoupat, přesto však plzeňská organizace jako jediná v republice nesplnila do počátku dubna 1948 první úkol Gottwaldovy výzvy získat 23 000 nových členů.⁷³⁹ V pozadí tohoto velmi relativního a v podstatě pouze interního „neúspěchu“ západočeské KSČ bylo však možno zahlédnout procesy mnohem závažnější. Na Plzeňsku se totiž v poúnorové komunistické straně rozhořel zápas o rozdělení stranických a veřejných funkcí (včetně poslaneckých mandátů). Do sporů se zapojila i politicky nejzkušenější garnitura funkcionářů KSČ, která po volbách v roce 1946 odešla načas z plzeňské scény do poslanecké sněmovny a koncem roku 1947 byla opět kooptována do předsednictva KV KSČ v Plzni, aby byl kraj v rozhodujících chvílích personálně posílen.⁷⁴⁰ Tito lidé pochopitelně usilovali o své znovuzvolení do poslanecké sněmovny v nadcházejících květnových volbách 1948. Střetli se však s rozdílnými představami tehdejšího krajského vedení KSČ, které prosazovalo (a nakonec i prosadilo) na veřejné funkce své vlastní exponenty. Nastalo období zápasu krajského sekretariátu, kontrolovaného stávajícím vedením kraje, proti plénu KV KSČ, ve kterém dokázala na čas získat většinu opozice podporovaná několika poslanci. Kvůli vnitrostranickým bojům bylo na řadu měsíců zcela ochromeno běžné fungování pléna KV KSČ. Na promýšlení náborových akcí tak v Plzni nezbyval na stranických schůzích čas.⁷⁴¹ Spory mezi vrcholnými funkcionáři KSČ na Plzeňsku pak vyvrcholily, když v průběhu přípravy volební kampaně došlo v Plzni k protikomunistickým demonstracím při příležitosti výročí osvobození Plzně americkou armádou.⁷⁴² Mnozí funkcionáři KV KSČ tehdy uvěřili, že protikomunistické demonstrace „vymažou“ v očích veřejnosti dojem z únorových událostí a že v kraji bude odevzdán zvýšený počet bílých lístků. Spory v plzeňském krajském vedení KSČ byly vyřešeny až zásahem ústředních orgánů strany.⁷⁴³ V květnových parlamentních volbách roku 1948 bylo pak skutečně na Plzeňsku odevzdáno (v porovnání s celkem českých zemí) mírně zvýšené procento bílých lístků a neplatných hlasů. Rudolf Slánský tento volební výsledek vysvětloval právě nedostatečnou razancí volební kampaně přerušené proamerickými demonstracemi. „Tam, kde strana má velké sebevědomí, kde soudruzi šli do toho s elánem, dovedli vytvořit psychózu, báli se reakčníci odevzdat bílý lístek. Tam, kde toho nemají, jsou výsledky slabší. V Plzni se nedovedla strana po proamerických demonstracích o 5. květnu dostatečně sebrat,

⁷³⁹ NA, AÚML 19/9, a. j. č. 8, výkaz získávací akce podle odevzdaných členských listů k 8. 4. 1948.

⁷⁴⁰ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. 87, zápis schůze předsednictva KV KSČ 25. 10. 1947.

⁷⁴¹ Tamtéž, kart. 25, zápis schůze pléna KV KSČ 10. 5. 1948.

⁷⁴² Ivan MARTINOVSKÝ a kol.: c. d., s. 435.

⁷⁴³ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. 25, zápis schůze pléna KV KSČ 12. 6. 1948; tamtéž, kart. 297, zápis schůze sekretariátu 14. 6. 1948; tamtéž, kart. 87, zápis schůze předsednictva KV KSČ 23. 7. 1948; NA, KSČ-ÚV-100/4, sv. č. 32, a. j. č. 217, dopis Jaromíra Hrbka Marii Švermové z 19. 6. 1948.

neměla dosti sebevědomí.“⁷⁴⁴ Na Plzeňsku bylo ve volbách 1948 odevzdáno 88,21 % platných hlasů pro jednotnou kandidátku Národní fronty.

KSČ na Plzeňsku 31. března 1948 čítala 100 879 členů. Do 30. dubna 1948 se pak počet západočeských komunistů zvýšil na 110 188. V polovině června 1948 vzrostla členská základna plzeňské KSČ na 128 069 členů, což by představovalo 35,94 % z celkového množství všech odevzdaných hlasů v rámci volebního kraje v parlamentních volbách 30. května 1948.⁷⁴⁵

V průběhu června 1948 proběhlo dlouho připravované⁷⁴⁶ sloučení KSČ se sociální demokracií. Na Plzeňsku na rozdíl od celostátních poměrů vznikla již v roce 1945 velká rivalita mezi kdysi dominantní sociální demokracií, která v roce 1945 jen obtížně obnovovala své předválečné pozice, a rychle sílící komunistickou stranou, která fakticky přebírala hlavní úlohu v politickém dění. Postoj plzeňských sociálních demokratů vůči KSČ byl navíc silně ovlivněn skutečností, že velká část poválečných členů KSČ na Plzeňsku pocházela z řad bývalých sociálních demokratů. Na celostátní neúspěch sociální demokracie v parlamentních volbách v roce 1946 reagovalo plzeňské krajské vedení prosazováním větší nezávislosti sociální demokracie na politice KSČ.⁷⁴⁷ Při následné primátorské volbě pak plzeňská sociální demokracie raději podpořila kandidáta národních socialistů, než aby umožnila znovuzvolení komunistického primátora. Snahy komunistické strany navázat na Plzeňsku ve druhé polovině roku 1947 užší spolupráci se sociální demokracií nebyly úspěšné. Na brněnském sjezdu sociální demokracie v listopadu 1947 patřili plzeňští delegáti ve své většině k zastáncům „pravice“.⁷⁴⁸ V poúnorovém období pak došlo prostřednictvím akčních výborů v sociální demokracii k čistkám.⁷⁴⁹ Běžný stranický provoz sociální demokracie byl zcela ochromen. Do vedení sociální demokracie se v celostátním i plzeňském měřítku dostaly osoby ochotné spolupracovat úzce s KSČ a připravovat sloučení obou stran. V atmosféře poúnorového odstraňování nekomunistických funkcionářů z úřadů však řada „levých“ sociálních demokratů nechtěla čekat na budoucí sloučení a usilovala o přímé členství v KSČ. Mezi „levými“ sociálními demokraty budila velké rozhořčení zejména skutečnost, že bývalí národní

⁷⁴⁴ NA, KSČ-ÚV-02/1, sv. č. 2, a. j. č. 125, zápis 24. schůze předsednictva ÚV KSČ z 4. 6. 1948.

⁷⁴⁵ Volby do Národního shromáždění v květnu 1948, Zprávy Státního úřadu statistického Republiky československé, roč. 29, 1948, č. 67-68, s. 505-515.

⁷⁴⁶ Dohoda o sloučení sociální demokracie a KSČ byla uzavřena již 17. 4. 1948.

⁷⁴⁷ Pavla VOŠAHLÍKOVÁ: c. d., s. 53 a 61.

⁷⁴⁸ NA, KSČ-ÚV-100/1, sv. č. 20, a. j. č. 122, seznam delegátů plzeňského kraje volených s mandátem na Brněnský sjezd, [říjen] 1947.

⁷⁴⁹ Sociální demokracie dostala počátkem dubna 1948 od krajského akčního výboru Národní fronty lhůtu k „vyloučení všech kompromitovaných elementů“. SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. 297, zápis schůze sekretariátu 25. 2. 1948; tamtéž, kart. 87, zápis schůze předsednictva KV KSČ 8. 3. 1948; tamtéž, zápis schůze předsednictva KV KSČ 5. 4. 1948.

socialisté vstupující po únoru hromadně do KSČ, získávali na pracovištích lepší pozice než komunistům vždy blízcí sociální demokraté, kteří zůstávali ve své straně.⁷⁵⁰ Vedení KSČ počítalo se „samostatnou“ sociálnědemokratickou stranou v nadcházejících volbách v květnu 1948, a snažilo se proto rozkládající se politicky povolný organizmus sociálnědemokratické strany udržet do voleb při životě. KSČ proto po únoru 1948 sice povolila přijímání sociálních demokratů do svých řad, ale zakázala rozpouštění okresních výborů sociální demokracie a kolektivní přestupy sociálních demokratů do KSČ. S „levými“ sociálními demokraty mělo být až do sloučení zacházeno na pracovištích stejně jako se členy KSČ.⁷⁵¹ Zaměstnancům aparátu sociální demokracie bylo slíbeno, že jim KSČ po zdárném dokončení slučovacího procesu zajistí nová pracovní místa. Stranické příspěvky zaplacené sociálními demokraty na zbytek roku 1948 měly být platné i v KSČ.⁷⁵² Od dubna 1948 v rámci KV KSČ v Plzni fungovala zvláštní slučovací komise. V jednotlivých místech působily slučovací trojky.⁷⁵³ Aparát sociálnědemokratické strany nebyl již schopen organizačně zajistit přeregistraci svých členů na komunisty. Proto administrativní práce na slučování pomáhal provádět aparát KSČ. V červnu 1948 proběhly okresní slučovací konference za účasti delegátů organizací KSČ i sociální demokracie. V západních Čechách byla nálada slučovacích konferencí dle stranických hlášení „zpočátku chladná, ale pak se vytvořilo srdečné ovzduší“.⁷⁵⁴ Po velkém manifestačním slučovacím sjezdu 27. června 1948 musely být do 1. července 1948 odevzdány všechny přehlašovací lístky slučovacím výborům, protože od 1. července 1948 přestala být sociální demokracie samostatnou stranou.⁷⁵⁵ Převod členů sociálnědemokratické strany do KSČ se však nedělal automaticky. KSČ pečlivě volila, koho (zejména z vyšších funkcionářů bývalé sociální demokracie) přijme do svých řad. Ze slučovacího procesu měly být vyřazeny zejména všechny „vyložené zrádné elementy“. Sloučením se sociální demokracií získala KSČ

---

⁷⁵⁰ NA, AÚML 71, a. j. č. 228, dodatek ke zprávě pro schůzi tajemníků sociální demokracie, konané 6. a 7. 4. 1948 v Praze v ústředí, [nedatováno].

⁷⁵¹ Pouze závodní organizace sociální demokracie měly vstoupit již před sloučením do KSČ, aby nebylo na závodech jiné politické síly. NA, KSČ-ÚV-02/3, sv. č. 1, a. j. č. 51/3, zápis 8. schůze organizačního sekretariátu ÚV KSČ z 6. 3. 1948.

⁷⁵² NA, AÚML 71, a. j. č. 228, zápis mimořádné schůze předsedů krajských výkonných výborů a krajských tajemníků československé sociální demokracie 3. 6. 1948.

⁷⁵³ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. 297, zápis schůze sekretariátu 28. 4. 1948.

⁷⁵⁴ Dochovala se zpráva ze slučovacích okresních komisí. „I když na některých okresech byla nálada zpočátku chladná - vyčkávací, přece jen závěr konference vyzněl pro sloučení.“ Na slučovacích konferencích byly diskutovány otázky platnosti již zaplacených stranických příspěvků sociálních demokratů v KSČ. Častým tématem bylo také pounorové odstraňování sociálních demokratů z národních výborů, na jejichž činnosti by se sociální demokraté rádi nadále podíleli. V mnoha případech se sociální demokraté na Plzeňsku pokoušeli na slučovacích konferencích hájit „dosavadní linii“ své strany. SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. 87, zápis schůze předsednictva KV KSČ 21. 6. 1948; tamtéž, kart. č. 534, zpráva ze slučovacích okresních konferencí (červen 1948).

⁷⁵⁵ NA, AÚML 71, a. j. č. 228, zápis mimořádné schůze předsedů krajských výkonných výborů a krajských tajemníků československé sociální demokracie 3. 6. 1948.

na Plzeňsku 6739 nových členů. Byl to jen malý díl dřívější členské základny sociální demokracie.⁷⁵⁶ Uvnitř KSČ se v průběhu slučovacího procesu vyskytly také protesty komunistů proti přijímání sociálních demokratů do stranických funkcí.⁷⁵⁷ Na jednotlivých vertikálních úrovních strany měl být totiž z vůle ÚV KSČ do funkcí kooptován určitý počet pečlivě vybraných sociálních demokratů.⁷⁵⁸ Poúnorovým nábořem a sloučením se sociální demokracií vyvstala před KSČ zvýšená potřeba politicky vychovávat a školit své čerstvé členy.⁷⁵⁹

Členská základna KSČ tak, jak se vytvořila během předúnorového a zejména poúnorového náboru, neodpovídala svým „třídním“ složením, ani ideologickým „uvědoměním“, ani stranickou disciplínou sovětskému vzoru ideologicky „čisté“ a disciplinované strany. Neodpovídala však ani domácím poměrům, ve kterých se měla stát hlavní převodovou pákou nového režimu při řízení společnosti. Ke změnám v praxi přijímání nových členů do KSČ došlo přesto až po květnových volbách 1948. Vlastním impulsem se stal konflikt Sovětského svazu s Jugoslavií, který se na domácí politickou scénu promítl koncem června 1948 v podobě ideologických postulátů o „zostření třídního boje“. Ve druhé polovině roku 1948 pak KSČ začala podnikat ráznější kroky k likvidaci všech skupin předpokládaných oponentů režimu (vznik soustavy táborů nucené práce,⁷⁶⁰ přípravy kolektivizace zemědělské půdy,⁷⁶¹ postupná likvidace soukromých živností⁷⁶²). Místo převýchovy inteligence vstupující doposud do KSČ se vedení KSČ rozhodlo vychovat novou „dělnickou“ inteligenci.⁷⁶³ Ve světle „zostřeného třídního boje“ byla poúnorová podoba členské základny KSČ již zcela nepřijatelná. Proto

---

⁷⁵⁶ Viz tabulka č. 48 této práce.

⁷⁵⁷ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. 87, zápis schůze předsednictva KV KSČ 11. 6. 1948.

⁷⁵⁸ Tamtéž, zápis schůze předsednictva KV KSČ 28. 6. 1948; tamtéž, kart. 297, zápis schůze sekretariátu 6. 12. 1948.

⁷⁵⁹ NA, KSČ-ÚV-02/3, sv. č. 1, a. j. č. 51/5, zápis 8. schůze organizačního sekretariátu ÚV KSČ z 6. 3. 1948; Karel KAPLAN: *Československo v letech 1948-1953*. SPN, Praha 1991, s. 17-23.

⁷⁶⁰ V říjnu 1948 byli na Plzeňsku instruováni předsedové místních národních výborů a bezpečnostní referenti okresních národních výborů k sestavení seznamů osob pro pracovní tábory. Desítkoví důvěrníci měli pro tábory vypracovat seznamy „šmelinářů“ a osob „práce se štítících“. SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. 25, zápis schůze pléna KV KSČ 23. 10. 1948; Karel KAPLAN: *Tábory nucené práce v Československu v letech 1948-1954*. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 1992, s. 79-81; Mečislav BORÁK – Dušan JANÁK: *Tábory nucené práce v ČSR 1948-1954*. Opava 1996, s. 137-151.

⁷⁶¹ Politika KSČ vůči samostatně hospodařícímu rolnictvu se od podzimu 1948 začala prudce měnit. Dřívější úsilí o přízeň drobného a středního rolnictva v boji proti „velkostatkářům“ našlo svoje pokračování v otevřeném třídním boji proti „vesnickým boháčům“ a v protěžováním družstevnictví ze strany státních institucí. Důležitým nástrojem v těchto postupech bylo vymáhání zemědělských dodávek a cenová diferenciací. Karel JECH: *Soumrak selského stavu 1945-1960*. Praha 2001, s. 6-36.

⁷⁶² Pavel MAREK: *c. d.*, s. 13-36.

⁷⁶³ Karel KAPLAN: *Československo v letech 1948-1953...*, s. 39.

vedení KSČ přikročilo ke změnám politiky vůči vlastním členům. Uvnitř KSČ se tak začal ve druhé polovině roku 1948 zrcadlit proces, který probíhal v okolní společnosti.⁷⁶⁴

Dne 8. července 1948 KSČ zastavila hromadný nábor členů.⁷⁶⁵ Nadále měli být členové přijímáni pouze jednotlivě, po důkladném prověření a na základě doporučení dvou členů KSČ, kteří byli příslušníky stany již nejméně dva roky.⁷⁶⁶ Po zastavení hromadného náboru začalo vedení KSČ připravovat provedení velké prověrky všech členů strany. Od 1. srpna 1948 byla na prověrku propagačně připravována stranická veřejnost a od 1. října 1948 pak započala prověřovací akce.⁷⁶⁷ Prověrka měla přetvořit mohutnou, ale nedisciplinovanou členskou základnu KSČ v aktivní, ideologicky pevnou a svých povinností dbající oporu nového režimu.⁷⁶⁸ Zároveň měla být strana „očistěna“ od nepohodlných osob, které se do KSČ dostaly v nekontrolovaném poúnorovém náboru.⁷⁶⁹ Prověřování mělo být prováděno sestupně od členů ÚV KSČ až po prosté členy základních organizací.⁷⁷⁰ Prověrka neměla probíhat formálně jako v období přeregistrace, proto měl být každý jednotlivý člen přezkoumáván zvlášť v rámci osobního pohovoru. Mezi základními znaky dobrého člena KSČ mělo být zkoumáno řádné placení členských příspěvků, řádný odběr stranického tisku a četba ideologické literatury. Další skupina povinností člena KSČ se vztahovala k jeho působení na pracovišti. KSČ se po únoru 1948 stala fakticky řídicí strukturou nejen politického, ale i hospodářského života společnosti. Náplň práce krajského výboru KSČ po

---

⁷⁶⁴ Jiří MAŇÁK: *Komunisté na pochodu k moci...*, s. 67; Karel KAPLAN: *Nekrvavá revoluce...*, s. 182; týž: *Československo v letech 1948-1953...*, s. 39.

⁷⁶⁵ „Úkol získat do strany 2 000 000 členů bude téměř splněn. Pak budeme již regulovat růst strany a budeme přijímat do strany jen ty nejlepší.“ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. 297, zápis schůze sekretariátu 5. 5. 1948; NA, KSČ-ÚV-02/1, sv. č. 2, a. j. č. 126, zápis schůze předsednictva ÚV KSČ 8. 7. 1948.

⁷⁶⁶ „Naše strana vyrostla poslední dobou ve stranu dvoumilionovou. Veliká organizační síla strany nám pomohla zajistit slavné vítězství nad reakcí v únoru a vítězství ve volbách 30. května. Při velkém náboru nových členů do strany za posledních měsíců dopouštěly se však stranické organizace celé řady vážných chyb. Porušovaly namnoze základní bolševický princip o individuálním přijímání a prověřování každého nového člena. Některé stranické organizace zvláště v úřadech, jak jsme to po únoru pranýřovali, činily dokonce nátlak na zaměstnance, aby vstupovali do strany. Téměř všeobecným zjevem se stalo, že na schůzi výboru organizace a na členské schůzi je hromadně hlasováno a schváleno přijetí nových členů místo toho, aby o každém nově přijímaném členu bylo zvlášť a po pečlivém posouzení rozhodováno [...] S touto nesprávnou praxí je třeba skoncovat.“ NA, KSČ-ÚV-100/1, sv. č. 9, a. j. č. 70, O přijímání nových členů do strany [nedatovaný koncept sekretariátu ÚV KSČ použitý následně v usnesení předsednictva ÚV KSČ 8. 7. 1948]; NA, KSČ-ÚV-02/1, sv. č. 2, a. j. č. 126, zápis schůze předsednictva ÚV KSČ 8. 7. 1948.

⁷⁶⁷ NA, KSČ-ÚV-02/3, a. j. č. 62/7, zápis 19. schůze organizačního sekretariátu ÚV KSČ z 2. 7. 1948.

⁷⁶⁸ Rudolf Slánský smysl připravované prověrky shrnul: „Aby strana mohla plnit vedoucí úlohu, musí být stranou aktivních a uvědomělých.“ Tamtéž, a. j. č. 62/2, zápis 20. schůze organizačního sekretariátu ÚV KSČ z 9. 7. 1948.

⁷⁶⁹ Prověrka byla ovšem popularizována jako snaha o zkvalitnění strany a výchovu jejích členů. Hovořilo se o vylučování „kariéristických poúnorových živlů“. „Sebeočista“ strany byla chápána jako nikdy nekončící proces, který musí probíhat v každé skutečně marxistické straně. NA, KSČ-ÚV-02/1, sv. č. 2, a. j. č. 127, zápis 3. schůze užšího předsednictva ÚV KSČ 19. 7. 1948.

⁷⁷⁰ Od 11. 10. 1948 začalo prověřování předsednictva KV KSČ, od 13. 10. pak předsednictev okresních výborů KSČ. SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. 1, krajská konference KSČ v Plzni 7.-8. 5. 1949; NA, KSČ-ÚV-100/4, sv. č. 32, a. j. č. 217, zápisy prověřovacích schůzí členů KV KSČ Plzeň z 13. 11. 1948.

únoru 1948 do značné míry postupně přecházela od politické činnosti v pravém slova smyslu k úloze organizátora plnění hospodářského plánu. Řádný člen KSČ proto musel nejen plnit vlastní stranické povinnosti, ale zejména musel jít příkladem v plnění budovatelských úkolů (norem na pracovišti, kontingentů potravin a podobně). Členům, kteří svoje stranické a „budovatelské“ povinnosti neplnili řádně, měla být udělena lhůta k nápravě chyb. Taková lhůta měla trvat tři nebo šest měsíců, přičemž postižení zůstávali po dobu lhůty nadále členy KSČ. Pokud člen plnil náležitě své povinnosti, ale nechápal správně „význam strany“, měl být z KSČ vyškrtnut. Ti členové, kteří se dopustili činů, které byly v rozporu se „zásadami strany“, měli být ze strany vyloučeni. K usnadnění akceschopnosti a kontroly strany byly v průběhu prověrky základní organizace s příliš velkým počtem členů štěpeny na několik menších organizací.⁷⁷¹ Úřednické organizace složené pouze z poúnorových členů byly rušeny.⁷⁷² Nad prováděním prověrky na venkově dohlížely „zájezdy“ dělníků z měst.⁷⁷³

Protože se všechny prověřovací metody ukázaly být málo účinné, byl v listopadu 1948 podle sovětského vzoru zaveden v KSČ institut kandidátů na členství ve straně. Kandidát měl všechny povinnosti člena strany, ale nesměl být volen do stranických orgánů, pouze mohl jménem strany vykonávat některé veřejné funkce. Kandidátem se měl stát na dobu jednoho či dvou let každý nově příchozí člen KSČ, teprve po uplynutí této čekatelské lhůty mohlo dojít k jeho přijetí do strany. Do stavu kandidátů mohl však být kdykoli převeden také kterýkoli člen strany, který neplnil řádně své povinnosti. Během prověřovacích akcí byl stav kandidátů určen především poúnorovým členům KSČ, předúnoroví členové měli být převáděni na kandidáty jen ve výjimečných případech. Předúnorovým členům KSČ měla být v rámci prověřování nadále udělována lhůta tří nebo šesti měsíců dle původních prověřovacích směrnic. Poúnoroví členové byli pro převod do stavu kandidátů rozděleni podle profesních skupin. Dělníci měli být na kandidáty převáděni jen při hrubém neplnění povinností na pracovišti. Úředníci a živnostníci, kteří vstoupili do KSČ po 25. únoru 1948, měli být naopak převedeni v 80 % případů. Vůči zemědělcům se mělo postupovat opatrně a převádět na kandidáty pouze „bohatší“ rolníky a osoby neplnící zemědělské kontingenty. Také čekatelská lhůta kandidátů byla odstupňována podle profesního zařazení. Dělníci se měli stát kandidáty na dobu jednoho roku, „nedělnické živly“ na dobu dvou let.⁷⁷⁴ Osoby prověřené ještě před

⁷⁷¹ Tamtéž, sv. č. 2, a. j. č. 8, zápis schůze krajských organizačních tajemníků 30. 11. 1948.

⁷⁷² V Klatovech byly například rozpuštěny závodní organizace KSČ při krajském soudu a úřadu ochrany práce. SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. 297, zápis schůze sekretariátu 5. 10. 1948.

⁷⁷³ Tamtéž, kart. 87, zápis schůze předsednictva KV KSČ 4. 10. 1948; tamtéž, kart. 1, krajská konference KSČ v Plzni 7.-8. 5. 1949.

⁷⁷⁴ Patřičné změny v organizačním řádu strany navrholo předsednictvo ÚV KSČ 11. 10. 1948 a byly následně potvrzeny plénem ÚV KSČ. Změny byly ještě před oficiálním schválením a vyhlášením rozeslány krajským

zavedením kandidátsví měly být znovu prověřovány podle nových směrnic.⁷⁷⁵ V organizacích s více než 50 % poúnorových členů měly okresní výbory KSČ zřídit tříčlenné prověřovací komise. Podobně se mělo postupovat také ve všech závodních organizacích s převahou členů z řad úředníků.⁷⁷⁶ Pro prověřování členů KSČ, kteří působili jako funkcionáři celonárodních masových organizací, byly ustaveny zvláštní komise.⁷⁷⁷

Zápisy z prověřovacích schůzí průběžně kontrolovaly nadřízené stranické orgány.⁷⁷⁸ Vnitrostranickým účinkem prověrky, který okamžitě pocítily a ocenily stranické orgány na krajské úrovni, bylo především výrazné zlepšení platební morálky členstva.⁷⁷⁹ Prověrka tak dle těchto vnějších projevů skutečně pomohla napravit do té doby bezvysledně vymáhanou

---

výborům k vyjádření s následujícím komentářem. „Naše strana čítá dnes v českých zemích 2 200 000 a na Slovensku 400 000 členů. To je počet velmi vysoký a nám dá mnoho práce, abychom ty členy, kteří ve straně jsou, vychovali a zvyšovali jejich ideovou úroveň. Nyní je třeba, abychom na delší dobu co nejvíce zabrzдили další příliv nových členů do strany. [...] K tomu je třeba, abychom každého, kdo se hlásí, mohli důkladně prověřit tím, že se stane nejprve kandidátem na dobu nejméně jednoho roku. Je to tím nutnější, poněvadž víme, že nyní se k nám jako k vládnoucí straně mohou a budou hlásit také lidé, kteří v členství ve straně hledají osobní výhody a kariéristické cíle. Abychom takové lidi mohli dobře prověřit a rozlišit, k tomu nám bude sloužit ona čekatelská doba, během níž organizace poznají osobní vlastnosti každého kandidáta. [...] Provádíme sice prověřovací akci, ale již teď víme, že nám nestačí žádný z těch prostředků, který můžeme při prověřování použít k tomu, abychom napravili chyby, jichž po únoru dopustily se naše organizace při hromadném přijímání členů. Nechceme ty členy, které jsme při přijímání po únoru dobře neproověřili a u nichž víme, že velmi mnozí neodpovídají požadavkům kladeným na člena strany, hromadně vylučovat ze strany. A proto správnější bude, jestliže takové členy převedeme do stavu kandidátů. [...] Organizace při prověřování svých členů zvlášť důkladně musí prověřit ty členy, kteří vstoupili do strany po 25. únoru 1948. Budeme přitom rozlišovat dělníky na závodech a nedělnické živly. Pokud jde o dělníky na závodech, tu jen ve výjimečných případech budeme převádět poúnorové členy do stavu kandidátů. Budou to jen ti dělníci, kteří hrubě zanedbávají své pracovní povinnosti [...] Pokud jde o nedělnické živly, tu zvlášť přísně budeme postupovat u úředníků a živnostníků, kde chceme doporučit, aby organizace sice rozhodovaly podle individuálního prověřování, ale aby vysoké procento (až 80 %) těchto poúnorových členů převedly do stavu kandidátů. Pokud jde o poúnorové členy z řad zemědělců tu nebudeme doporučovat žádné vysoké procento, jen stanovíme, aby do stavu kandidátů byli převedeni ti po únoru přijatí zemědělci, kteří nejsou vzornými zemědělci v plnění svých dodávkových povinností a dále ti, kteří patří do vrstev bohatších rolníků. Dále chceme určit různou čekatelskou lhůtu pro kandidáty z řad dělníků a z řad nedělnických živlů. Pro dělníky navrhujeme dobu jednoho roku a pro nedělnické živly dobu dvou let. Pokud jde o členy strany přijaté do února 1948, tu mohou být převedeni také do stavu kandidátů, ale bude se to dít jen ve výjimečných případech. Předsednictvo strany má za to, že zavedení kandidátů přispěje k ideovému i organizačnímu zpevnění strany a povede k intenzivnějšímu a aktivnějšímu životu uvnitř strany.” NA, KSČ-ÚV-100/1, sv. č. 9, a. j. č. 70, přípis sekretariátu ÚV KSČ všem předsednictvům KV KSČ z 13. 10. 1948; tamtéž, KSČ-ÚV-02/3, sv. č. 2, a. j. č. 62/4, zápis 19. schůze organizačního sekretariátu ÚV KSČ z 2. 7. 1948; Usnesení předsednictva ÚV KSČ ze dne 3. 11. 1948 o zavedení kandidátů členství ve straně a vysvětlivky a směrnice sekretariátu ÚV KSČ. Praha 1948, s. 3.

⁷⁷⁵ NA, KSČ-ÚV-100/1, sv. č. 9, a. j. č. 70, přípis sekretariátu ÚV KSČ předsednictvu všech KV KSČ z 8. 11. 1948.

⁷⁷⁶ Tyto komise pak během prověrky zároveň kontrolovaly poměry na pracovištích v úřadech. NA, KSČ-ÚV-02/3, sv. č. 2, a. j. č. 79, směrnice pro komise určené k prověřování ve státních a veřejných úřadech z 22. 10. 1948.

⁷⁷⁷ NA, KSČ-ÚV-02/3, sv. č. 2, a. j. č. 79, směrnice pro prověřování komunistů – vedoucích funkcionářů celonárodních organizací z 22. 10. 1948.

⁷⁷⁸ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. 297, zápis schůze sekretariátu KV KSČ 29. 11. 1948.

⁷⁷⁹ NA, KSČ-ÚV-100/4, sv. č. 5, a. j. č. 26, Příspěvkové známky odebrané do 31. 10. 1945 podle druhů; NA, KSČ-ÚV-100/1, sv. č. 9, a. j. č. 73, Odběr příspěvkových známek 1945-1946, [z 1949]; tamtéž, Odběr příspěvkových známek 1947-1948, [z 1949]; SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. 87, zápis schůze předsednictva KV KSČ 30. 8. 1948; tamtéž, kart. 1, krajská konference KSČ v Plzni 7.-8. 5. 1949; Jiří MAŇÁK: *Komunisté na pochodu k moci...*, s. 37.

stranickou disciplínu.⁷⁸⁰ Díky zaměření prověrky na kontrolu plnění „budovatelských“ povinností členstva a díky kontrolám pracovišť závodních úřednických organizací přesáhla prověrka úzce vnitrostranický rozměr a stala se důležitým nástrojem stranické kontroly v širších oblastech života společnosti. Podle závěrečných hodnocení prověrky však právě plnění „budovatelských“ povinností členů KSČ bylo prověřovacími komisemi mnohdy opomíjeno. Samotné výsledky prověrky byly stranickými orgány hodnoceny často dosti mechanicky podle podílu vyloučených a kandidátů v jednotlivých organizacích.⁷⁸¹ Zvláštní pozornost během kontroly výsledků prověrky byla věnována poúnorovým členům KSČ z řad úředníků a učitelů, kteří měli být převáděni do stavu kandidátů na dva roky. Zvýšená péče náležela také organizacím složeným převážně z bývalých národních socialistů a osobám, které byly kladně prověřeny jen proto, že strana potřebovala jejich služby (učitelé). Na vesnici probíhala kontrola prověrky podle plnění zemědělských dodávek.⁷⁸² Inteligence, která vstoupila po únoru 1948 do KSČ, byla v některých případech v průběhu prověřovacích akcí převáděna do výroby.⁷⁸³ Poúnoroví členové KSČ byli na Plzeňsku během prověrky převáděni do stavu kandidátů téměř dvakrát častěji než předúnoroví členové KSČ.⁷⁸⁴ Příslušníci KSČ, kteří vstoupili do strany od května 1945 do února 1948, tak ještě na počátku padesátých let tvořili zdaleka nejpočetnější část členské základny KSČ na Plzeňsku.⁷⁸⁵

Z hlediska početnosti členstva KSČ odhalila prověrka poměrně velký administrativní úbytek způsobený dle oficiálních zdůvodnění nejčastěji neohlášeným úmrtím, vystoupením či dvojítm vystavením legitimací. Jistá část „chybějících“ členů však mohla připadnout také na osoby, které rezignovaly na členství v KSČ a k prověrkám se vůbec nedostavily.⁷⁸⁶ Dne 18. listopadu 1948 byl s platností od 1. prosince 1948 úplně zastaven nábor nových kandidátů do KSČ.⁷⁸⁷ K 31. prosinci 1948, před zohledněním prověrky, disponovala krajská organizace

---

⁷⁸⁰ „Význam prověřovací akce začínají si uvědomovat masy členstva. Projevuje se zájem o správné placení příspěvků, roste zájem o masové školení a stranickou literaturu. Členstvo se začíná aktivizovat.“ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. 87, zápis schůze předsednictva KV KSČ 2. 11. 1948.

⁷⁸¹ Tamtéž, kart. 1, krajská konference KSČ v Plzni 7.-8. 5. 1949.

⁷⁸² Tamtéž, kart. 87, zápis schůze předsednictva KV KSČ 24. 1. 1949.

⁷⁸³ Karel KAPLAN: *Nekrvavá revoluce...*, s. 210.

⁷⁸⁴ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. 87, zápis schůze předsednictva KV KSČ 10. 1. 1949.

⁷⁸⁵ Členskou základnu KSČ na Plzeňsku tvořili ještě v květnu 1951 ze 74,25 % členové přijatí od května 1945 do února 1948, z 25,50 % členové přijatí po únoru 1948, zbytek členské základny připadl na válečné a předválečné členy. NA, KSČ-ÚV-100/1, sv. č. 9, a. j. č. 73, Složení plzeňské krajské organizace k 15. 5. 1951.

⁷⁸⁶ Tamtéž, Organizační stav a rozbor výsledků prověrky z 28. 2. 1949; tamtéž, Organizační stav a rozbor výsledků prověrky z 16. 4. 1949; Jiří MAŇÁK: *Proměna dělnické strany...*, s. 176.

⁷⁸⁷ „Přijímat kandidáty jen ve výjimečných případech, jde-li o dělníka, který se mimořádně zasloužil o splnění výrobních úkolů, [...] o zemědělce, který se zvlášť zaslouží o zavedení vyšších výrobních forem. I při těchto výjimkách bude si třeba vyžádat schválení ÚV.“ Zákaz přijímat nové členy trval až do 25. 2. 1951. Od května 1949 platila výjimka pro přijímání „předních úderníků, zlepšovatelů a jiných vynikajících pracovníků.“ Od 9. sjezdu strany v květnu 1949 do 4.9. 1951 bylo do strany přijato 242 nových kandidátů z řad „úderníků“. NA, KSČ-ÚV-100/4, sv. 2, a. j. 8, směrnice pro práci v kraji přijaté na schůzi krajských organizačních tajemníků

KSČ na Plzeňsku 134 276 členy. Prověrka měla původně trvat do 31. prosince 1948, ale ve skutečnosti skončila až v březnu 1949.⁷⁸⁸ Na území nově vymezeného kraje bylo prověřeno celkem 125 350 členů. Z toho bylo prověřeno kladně 72,39 %, tříměsíční lhůtu dostalo 3,77 %, šestiměsíční lhůtu 2,61 %, vyškrtuto bylo 1,74 %, vyloučeno 0,90 %, kandidátem na jeden rok se stalo 9,29 %, kandidátem na dva roky 8,64 % a vyloučeno z mimořádných důvodů bylo 0,66 % členů. Na konci února 1949 zůstalo v KSČ na Plzeňsku organizováno celkem 121 057 osob, z nichž bylo 100 310 členů a 20 747 kandidátů. Počet osob organizovaných v KSČ pak v dalších letech nadále klesal.⁷⁸⁹ Tabulka č. 25 uvádí vývoj početnosti členské základny KSČ na Plzeňsku od února 1948 do konce roku 1948.⁷⁹⁰

Tabulka č. 25.

	29.2.1948	31.3.1948	30.4.1948	16.6.1948	31.8.1948	31.12.1948
Registrovaných členů	94656	100879	110188	128069	132045	134276

Po celé období let 1945-1948 byly oficiálně vykázané úbytky členstva KSČ na Plzeňsku oproti tempu růstu strany jen minimální. Do 15. září 1946 ubylo v rámci KSČ na Plzeňsku celkem pouhých 3351 členů.⁷⁹¹ Od počátku srpna 1946 do konce roku 1946 činil úbytek 2454 členů.⁷⁹² Od počátku roku 1947 do konce ledna 1948 vykazovala KSČ na Plzeňsku úbytek pouhých 2140 členů.⁷⁹³ Největší část oficiálně vykazovaných úbytků členstva souvisela

v Praze 30.11. 1948; tamtéž, zápis schůze krajských organizačních tajemníků 27. 1. 1949; NA, KSČ-ÚV-100/1, sv. 9, a.j. 73, Vyhodnocení přijímání kandidátů úderníků 4.9. 1951; Jiří MAŇÁK: *Komunisté na pochodu k moci...*, s. 47; Jiří MAŇÁK: *Proměna dělnické strany...*, s. 175.

⁷⁸⁸ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. 87, zápis schůze předsednictva KV KSČ 6. 12. 1948.

⁷⁸⁹ Dne 1. 2. 1950 bylo v KSČ na Plzeňsku organizováno 107 800 osob, z nichž bylo 92 231 členů a 15 569 kandidátů. Před druhou stranickou prověrkou, která byla spojena s výměnou stranických legitimací, bylo 1. 9. 1950 v plzeňské KSČ organizováno 106 500 osob. Po prověrce pak 15. 5. 1951 klesl počet osob organizovaných v KSČ na Plzeňsku na 83 516, z nichž 75 682 bylo členů a 7834 kandidátů. NA, KSČ-ÚV-100/4, sv. č. 5, a. j. č. 26, přehled o stavu krajských organizací 28. 2. 1949; tamtéž, sv. č. 32, a. j. č. 218, složení krajské organizace k 15. 5. 1951; NA, KSČ-ÚV-100/1, sv. č. 9, a. j. č. 73, Vzárust počtu organizovaných podle krajů od 1945 do 1951, z 30. 3. 1951; Jiří MAŇÁK: *Proměna dělnické strany...*, s. 176.

⁷⁹⁰ NA, KSČ-ÚV-100/4, sv. č. 32, a. j. č. 218, Stav členů krajské organizace KSČ v Plzni k 29. 2. 1948; tamtéž, Stav členů krajské organizace KSČ v Plzni k 31. 3. 1948; tamtéž, Stav členů krajské organizace KSČ v Plzni k 30. 4. 1948; tamtéž, Přehled organizačního stavu krajské organizace KSČ v Plzni k 31. 8. 1948; tamtéž, sv. č. 5, a. j. č. 26, Přehled rozložení členů KSČ v místních a závodních organizacích, věkového a sociálního rozvrstvení, zpracováno podle došlých členských listů do 31. 12. 1948.

⁷⁹¹ Tento úbytek byl způsoben přestěhováním 2500, vystoupením 426, vyloučením 115 a úmrtím 99 členů. Zrušeno bylo 211 legitimací. Tamtéž, sv. č. 32, a. j. č. 218, přehled úbytků členstva KSČ na Plzeňsku z 15. 9. 1946.

⁷⁹² Tento úbytek byl způsoben přestěhováním 1183, vystoupením 510, vyloučením 189 a úmrtím 147 členů. Zrušeno bylo 425 legitimací. Tamtéž, přehled úbytků členstva KSČ na Plzeňsku od 1. 8. 1946 do 31. 12. 1946, z 25. 6. 1947.

⁷⁹³ Tento úbytek byl způsoben přestěhováním 760, vystoupením 596, vyloučením 123 a úmrtím 273 členů. Zrušeno bylo 388 legitimací. Tamtéž, přehled úbytků členstva KSČ na Plzeňsku z od 1. 1. 1947 do 31. 1. 1948, z 29. 2. 1948.

s přestěhováním.⁷⁹⁴ Kromě těchto průběžně ohlašovaných úbytků členstva však existoval také mnohem větší úbytek členstva, který byl vykázaný přeregistrací. Tento úbytek se svým původem vztahoval k období let 1945-1946. Dalším až dodatečně zjištěným a blíže statisticky nepopsaným úbytkem členstva KSČ byl také velký administrativní úbytek zjištěný v průběhu stranické prověrky na počátku roku 1949. Jeho kořeny sahaly pravděpodobně do let 1947-1948. Fluktuace členstva KSČ tedy výrazně převyšovala oficiálně vykazované údaje, její výši však nelze přesně určit.

Síť základních organizací KSČ rostla po celé sledované období od května 1945 do prosince 1948 podobně rychlým tempem jako členská základna. V mnoha obcích západních Čech byla KSČ před volbami v květnu 1946 jedinou politickou stranou. V průběhu roku 1947 pak KSČ usilovala o ustavení svých organizací ve všech obcích. Počet obcí, kde ještě „chyběly“ organizace KSČ, byl vykazován ve zvláštních statistických přehledech. Počátkem prosince 1947 již KSČ nedisponovala svou místní organizací jen v 82 z 1252 obcí na Plzeňsku.⁷⁹⁵ Podobným způsobem KSČ evidovala také zakládání závodních organizací ve všech podnicích s více než 50 zaměstnanci. Rozdělení členů KSČ do místních a závodních organizací se v průběhu let 1945-1948 měnilo. V počáteční fázi, kdy KSČ získávala své členy na půdě velkých průmyslových závodů rychleji než v obcích, tvořily závodní organizace téměř třetinu členské základny KSČ na Plzeňsku. Později se podíl členů závodních organizací na členské základně KSČ ustálil přibližně na 25 %. Po únoru 1948 směřoval vývoj k větší organizovanosti členů KSČ na pracovištích. Počet členů tehdy rostl také v úřednických závodních organizacích.⁷⁹⁶ Tabulka č. 26 uvádí vývoj počtu místních a závodních organizací KSČ na Plzeňsku a rozložení členů KSČ do místních a závodních organizací.⁷⁹⁷

---

⁷⁹⁴ Tento druh úbytku členstva se týkal k 1. 4. 1948 celkem 4183 členů. NA, KSČ-ÚV-100/1, sv. č. 9, a. j. č. 73, růst členstva KSČ v poměru k voličům, 1. 4. 1948.

⁷⁹⁵ NA, KSČ-ÚV-100/4, sv. č. 5, a. j. č. 26, Organizační síť k 1. 12. 1947.

⁷⁹⁶ V květnu 1949 bylo z celkového počtu 1965 místních organizací 1289 vesnických a 676 městských. Z celkového počtu 643 závodních organizací bylo tehdy 514 výrobních a 129 úřednických. SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. 1, krajská konference KSČ v Plzni 7.-8. 5. 1949.

⁷⁹⁷ NA, KSČ-ÚV-100/4, sv. č. 32, a. j. č. 218, Přehled stavu organizace podle okresů k 31. 12. 1946; tamtéž, Zpráva evidenčního oddělení ku krajské konferenci KSČ kraj Plzeň rok 1948; tamtéž, Stav členů krajské organizace KSČ v Plzni k 29. 2. 1948; tamtéž, sv. č. 5, a. j. č. 26, Stav organizací podle statistických hlášení k 28. 2. 1949; SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. 1, krajská konference KSČ v Plzni 7.-8. 5. 1949.

Tabulka č. 26.

Datum	Základních organizací KSČ			Členů KSČ v organizacích				
	Místních	Závodních	Celkem	Místních	Procent	Závodních	Procent	Celkem
11.1.1946	865	182	1047	45 947	69,22	20 435	30,78	66 382
31.12.1946	1186	166	1352	68902	74,18	23988	25,82	92890
31.12.1947	1218	175	1393	65083	74,14	22706	25,86	87789
29.2.1948	1264	178	1442	70825	74,82	23831	25,18	94656
31.10.1948	1348	211	1559	100039	74,40	34414	25,60	134453
28.2.1949	1947	475	2422	76 505	63,20	44552	36,80	121057

Obrovský početní růst členské základny KSČ v období let 1945-1948 byl pochopitelně podmíněn také budováním patřičně silného profesionálního aparátu strany. Zpočátku krajský sekretariát KSČ zaměstnával i osoby pracující v jednotlivých okresech. V polovině června 1945 měl krajský sekretariát 45 zaměstnanců s platem 1400-4500 K. Celkový náklad na platy zaměstnanců sekretariátu tehdy činil 100 900 K.⁷⁹⁸ V listopadu 1945 zaměstnával krajský sekretariát již 122 pracovníků, na jejichž výplaty vydával měsíčně 300 000 Kčs.⁷⁹⁹ Mzdy okresních sekretářů posléze začaly vyplácet samy okresy a počet zaměstnanců krajského sekretariátu byl tak snížen na 81 osob.⁸⁰⁰ Před parlamentními volbami v květnu 1946 bylo dohodnuto vytvoření aparátu placených profesionálních instruktorů pro přípravu voleb. Okrsek jednoho instruktora měl zahrnovat šest až sedm obcí.⁸⁰¹ Po parlamentních volbách v květnu 1946 pak proběhla redukce personálu krajského sekretariátu na 34 zaměstnanců.⁸⁰² V únoru 1947 na krajském sekretariátu zůstalo 12 politických, pět kancelářských a pět technických sil.⁸⁰³ V dubnu 1947 pracovalo v krajském sekretariátě 14 tajemníků a 18 administrativních sil.⁸⁰⁴ V září 1947 začali být opět okresní tajemníci placeni krajem.⁸⁰⁵ Politický sekretář dostával v prosinci 1947 plat 4500 Kčs, organizační a zemědělský sekretář 4000 Kčs.⁸⁰⁶ Výše platů komunistických funkcionářů nepřevyšovala výrazně výši příjmů funkcionářů ostatních politických stran.⁸⁰⁷ Koncem roku 1947 již opět krajská organizace KSČ s výhledem na parlamentní volby posilovala svůj aparát. Od října 1947 do března 1948 přišlo v plzeňském kraji do aparátu KSČ 142 nových zaměstnanců, z nichž deset nastoupilo přímo do krajského sekretariátu.⁸⁰⁸ Od ledna 1948 pak začala být v kraji budována

⁷⁹⁸ Tamtéž, kart. 297, zápis schůze sekretariátu 14. 6. 1945.

⁷⁹⁹ Tamtéž, zápis schůze sekretariátu 9. 11. 1945.

⁸⁰⁰ Tamtéž, kart. 1, krajská konference KSČ v Plzni 9.-10. 3. 1946.

⁸⁰¹ Tamtéž, kart. 87, zápis schůze předsednictva KV KSČ 22. 3. 1946.

⁸⁰² Tamtéž, zápis schůze předsednictva KV KSČ 29. 11. 1946.

⁸⁰³ Tamtéž, zápis schůze předsednictva KV KSČ 7. 2. 1947.

⁸⁰⁴ Tamtéž, kart. 1, krajská konference KSČ v Plzni 5.-6. 4. 1947.

⁸⁰⁵ Tamtéž, kart. 297, zápis schůze sekretariátu 2. 9. 1947.

⁸⁰⁶ Tamtéž, kart. 87, zápis schůze předsednictva KV KSČ 8. 12. 1947.

⁸⁰⁷ NA, AÚML 71, a. j. č. 251, přehled o placených zaměstnancích v kraji, [1946].

⁸⁰⁸ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. 1, krajská konference KSČ v Plzni 27.-28. 3. 1948.

s výhledem na předvolební kampaň sít' dalšího placeného stranického aparátu, újezdních tajemníků. Do poloviny února 1948 počet újezdních tajemníků v kraji stoupl na 70.⁸⁰⁹ Po únoru 1948 pak počet újezdních tajemníků nadále rostl a jejich působení postupně přestalo být vnímáno jako dočasné (pouze pro volební kampaň). Dne 30. května mělo být v kraji již 246 újezdních tajemníků.⁸¹⁰ Svobodný újezdní tajemník dostával tehdy plat 3000 Kčs, ženatý 3500 Kčs.⁸¹¹ V lednu 1949 vznikl ze zrušeného aparátu újezdních tajemníků sbor okresních instruktorů.⁸¹² Vzhledem k nové, zejména hospodářské agendě, krajských a okresních sekretariátů KSČ rostl po únoru 1948 i počet jejich zaměstnanců. V lednu 1949 bylo na krajském sekretariátu zaměstnáno 48 politických a 38 administrativních sil. Na okresních sekretariátech tehdy pracovalo dalších 90 politických a 19 administrativních sil.⁸¹³ V květnu 1949 zaměstnával krajský sekretariát 44 politických a 42 administrativních sil. Okresní sekretariáty v kraji tehdy disponovaly dalšími 106 politickými a 26 administrativními silami.⁸¹⁴

Udržování početného stranického aparátu i nákladné volební kampaně vyžadovaly značné finanční zdroje. Poválečná expanze KSČ byla na Plzeňsku materiálně zajištěna jednak obsazením vhodných budov již v době květnového povstání, jednak posléze přijetím budov do národní správy.⁸¹⁵ Mezi politickými stranami Národní fronty existovala dohoda, že jejich budovy nebudou vráceny z národní správy. Proti případným nárokům někdejších majitelů nových komunistických nemovitostí tak KSČ na Plzeňsku postupovala společně se sociální demokracií, které šlo o udržení svých vlastních budov, konkrétně tzv. Habrmanova domu (původně Peklo).⁸¹⁶ Základním zdrojem financí pro KSČ byly členské příspěvky.⁸¹⁷ Ty samy

---

⁸⁰⁹ Tamtéž, kart. 297, zápis schůze sekretariátu 3. 2. 1948.

⁸¹⁰ Tamtéž, kart. 1, krajská konference KSČ v Plzni 7.-8. 5. 1949.

⁸¹¹ Tamtéž, kart. 87, zápis schůze předsednictva KV KSČ 8. 3. 1948.

⁸¹² Tamtéž, zápis schůze předsednictva KV KSČ 6. 12. 1948.

⁸¹³ Tamtéž, kart. 1, krajská konference KSČ v Plzni 7.-8. 5. 1949.

⁸¹⁴ Tamtéž, krajská konference KSČ v Plzni 7.-8. 5. 1949; Jiří MAŇÁK: *Komunisté na pochodu k moci...*, s. 42-45; Karel KAPLAN: *Aparát ÚV KSČ v letech 1948-1968*. Ústav pro soudobé dějiny, Praha 1993, s. 43-45.

⁸¹⁵ Kraj v březnu 1946 disponoval nemovitostmi: Leninův dům v Leninově třídě č. 3 a 5 (bývalé sídlo NSDAP), činžovní dům s garážemi v Tylově ulici č. 12, Dům kultury se sálem v ulici M. Gorkého č. 1 (bývalé německé divadlo), dům v Kovářské ulici č. 4 (místnosti Pravdy a tiskárna), velkostatek Vísky se zámkem (krajská škola KSČ), dům v Leninově třídě č. 1 (předán Československé církvi Plzeň-západ), nemovitost Gellertova papírna (předána Pražské neusiedelské). V květnu 1947 pak disponovala KSČ v Plzni těmito domy v národní správě: Leninův dům, Dům kultury, dům v Tylově ulici č. 12, dům v Kovářské ulici č. 4, dům v Leninově třídě č. 20 a dům v Divadelní ulici č. 2. SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. 87, zápis schůze předsednictva KV KSČ 23. 5. 1947; tamtéž, kart. 1, krajská konference KSČ v Plzni 9.-10. 3. 1946.

⁸¹⁶ Tamtéž, kart. 87, zápis schůze předsednictva KV KSČ 14. 3. 1947.

⁸¹⁷ Povinnost člena KSČ platit stranické příspěvky byla odstupňována podle jeho příjmu. Do konce října 1945 hradilo měsíční příspěvky ve výši 5 K 53,69 % platících členů KSČ na Plzeňsku. Známky v hodnotě 10 K platilo tehdy 30,57 %, 20 K 12,36 %, 50 K 2,75 % a 100 K 0,64 % členů. V roce 1945 vybrala KSČ na Plzeňsku celkem 3 562 000 Kčs za stranické příspěvky. Odebraných známek bylo celkem 354 800. Průměrný měsíční příspěvek jednoho platícího člena činil 10,03 Kčs. Za rok 1946 bylo vybráno 4 636 400 Kčs za 636 050 známek.

o sobě ovšem zdaleka nestačily, zvláště když platební morálka členské základny byla dosti slabá. Velkou oporou rozpočtu KSČ se staly stranické podniky. Na Plzeňsku to byly konkrétně krajský deník Pravda a knihkupectví Volnost. KSČ viděla ve stranických podnicích nejsnazší možnost příjmu a velmi usilovala o získání dalších podniků (zejména prodejen) do národní správy.⁸¹⁸ Značné zisky plynuly straně také z vydávání a následné distribuce knih s ideologickým obsahem.⁸¹⁹ V obdobích finančně náročných předvolebních kampaní rostl počet placených zaměstnanců KSČ a strana se snažila opatřovat finanční prostředky pro volební fondy. Agitační dvojice tak například v roce 1948 obcházely živnostníky a obchodníky a vybíraly peníze pro volební kampaň strany. Každý člen strany byl povinen již v roce 1947 přispět určitou částkou na volební Fond vítězství.⁸²⁰

Přestože poválečná KSČ umožnila částečně svým organizacím fungovat na zastupitelském principu, definitivní rozhodnutí o sporných otázkách složení kandidátních listin do stranických výborů vždy náleželo v praxi nadřazeným orgánům strany. Rozhodující pozice v aparátu i ve volených orgánech KSČ si udrželi většinou předváleční členové strany. Funkcionáři KSČ z řad poválečných členů strany se dostávali do vedení krajské organizace KSČ ve větší míře až po únoru 1948 a byli ve svém postavení plně odkázáni na libovůli ústředí (viz kapitola Krajské vedení strany). Podle zásad tzv. demokratického centralismu byl každý člen KSČ povinen přijmout konečné rozhodnutí, které strana učinila v jakékoli otázce. Velká většina poválečných členů KSČ tak v důsledku svého nováčkovství a často nekritické důvěry k vedení strany neměla téměř žádný vliv na skutečné řízení politiky strany.⁸²¹ Ještě výrazněji se tato skutečnost projevila u poúnorových členů KSČ. Od počátku roku 1949 totiž závisela volitelnost příslušníků KSČ do jednotlivých stranických funkcí na délce jejich

---

Průměrný příspěvek činil 7,29 Kčs. V roce 1947 bylo vybráno celkem 5 685 014 Kčs za 858 930 zámeč. Průměrný příspěvek činil 6,62 Kčs. V roce 1948 bylo vybráno 13 616 742 Kčs za 1 422 552 zámeč. Průměrný příspěvek činil 9,57 Kčs. Koncem srpna 1948 v době přípravy prověrky platilo v kraji 58 % členů podprůměrné příspěvky. Celkem 20 % členů platilo 2 Kčs a dalších 20 % členů platilo 5 Kčs. Průměrný příspěvek v kraji činil tehdy 14,85 Kčs. V lednu 1949 pak v průběhu prověrky vzrostl průměr členských příspěvků na 20,41 Kčs. NA, KSČ-ÚV-100/4, sv. č. 5, a. j. č. 26, Příspěvkové známky odebrané do 31. 10. 1945 podle druhů; NA, KSČ-ÚV-100/1, sv. č. 9, a. j. č. 73, Odběr příspěvkových známek 1945-1946, [z 1949]; tamtéž, Odběr příspěvkových známek 1947-1948, [z 1949]; SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. 87, zápis schůze předsednictva KV KSČ 30. 8. 1948; tamtéž, kart. 1, krajská konference KSČ v Plzni 7.-8. 5. 1949; Jiří MAŇÁK: *Komunisté na pochodu k moci...*, s. 37.

⁸¹⁸ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. 1, krajská konference KSČ v Plzni 9.-10. 3. 1946.

⁸¹⁹ Například výnos z vydání knihy „Lenin“ odhadoval sekretariát KV KSČ na 1 500 000 Kčs. Tamtéž, kart. 87, zápis schůze předsednictva KV KSČ 6. 8. 1945.

⁸²⁰ Problematika financování KSČ na Plzeňsku v letech 1945-1948 zde není popsána v úplnosti (z prostorových důvodů a pro nedostatečnost pramenné základny). NA, KSČ-ÚV-100/4, sv. č. 1, a. j. č. 7, tiskopis sekretariátu ÚV KSČ „Všem základním organizacím strany!“ [listopad 1947]; Karel KAPLAN: *Majetkové zdroje KSČ v letech 1945-1952. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR*, Praha 1993, s. 1-9.

⁸²¹ Jiří MAŇÁK: *Proměna dělnické strany...*, s. 157-200; týž: *Komunisté na pochodu k moci...*, s. 40-45.

členství ve straně.⁸²² Vedení KSČ nacházelo naopak ve velké části členské základny strany účinný nástroj při prosazování svých záměrů. Důrazné řízení stranické organizace a jejích aktivit bylo spolu s obětavým nasazením určité části členské základny strany jednou z rozhodujících příčin úspěchu KSČ v letech 1945-1948.

Profesní struktura členské základny KSČ

Z hlediska profesní struktury navázala KSČ v prvních měsících po osvobození na svou meziválečnou tradici, když nové členy získávala především z okruhu osob dělnických profesí. Této skutečnosti nasvědčuje i velmi rychlý růst závodní organizace Škodových závodů v poválečném období. V lednu 1946 bylo v KSČ na Plzeňsku organizováno 62,49 % osob klasifikovaných stranickou statistikou jako dělníci.⁸²³ Za zmínku stojí, že takto vysoké zastoupení osob označených za dělníky překonalo předválečný podíl této profesní kategorie uvnitř KSČ. Podobně jako před válkou tvořily druhou nejsilnější profesní skupinu KSČ ženy v domácnosti s 9,11 % členské základny. Již na počátku roku 1946 se však projeví některé dlouhodobější trendy vývoje členské základny KSČ, vyplývající z politiky budování KSČ jako masové strany se zastoupením všech „pracujících“ vrstev společnosti. V kontrastu s minulostí rostla uvnitř KSČ především poměrně rychle skupina zemědělců, jejíž podíl na členstvu strany již na počátku roku 1946 dosahoval 8,93 %. Významné sympatie se KSČ podařilo získat také u skupin úředníků, penzistů a živnostníků. U těchto profesních kategorií se prozatím vliv KSČ promítal spíše do absolutních čísel než do jejich podílů na členské základně strany. Snaha KSČ oslovit voliče i potenciální členy z nedělnických profesních skupin obyvatelstva byla vyjádřena nejen okázalými proklamacemi, ale projevila se také při sestavování volebních kandidátek do stranických orgánů i do poslanecké sněmovny. Zejména zemědělcům a ženám se dostalo v tomto období ve stranických volených orgánech předem zaručeného zastoupení.⁸²⁴

V náborové akci „20 000 nových členů“ na počátku roku 1946 v západních Čechách v soutěži jednotlivců vítězily mezi komunistickými agitátory zejména ženy, které získávaly

---

⁸²² Do výborů základních organizací měli být na počátku roku 1949 voleni jen členové KSČ s minimálně ročním členstvím v KSČ, do okresních a krajských výborů s dvouletým členstvím, do předsednictev krajských výborů s tříletým členstvím. NA, KSČ-ÚV-100/4, sv. č. 1, a. j. č. 7, zápis schůze krajských instruktorů 19. 1. 1949.

⁸²³ Instrukce ke zhotovení statistik profesní struktury KSČ obdržel kraj v únoru 1946. SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. 25, zápis schůze pléna KV KSČ 16. 2. 1946.

⁸²⁴ Do KV KSČ byli například v srpnu 1945 dodatečně kooptováni tři zemědělci. Regulérně zvolen na krajské konferenci v červenci 1945 byl jen jeden zemědělec. Zastoupení zemědělců v KV KSČ se však mezitím stalo politicky vhodným. SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. 25, zápis schůze pléna KV KSČ 1. 8. 1945.

nové členy strany převážně z řad osob ženského pohlaví.⁸²⁵ Velká část nově získaných žen přitom pravděpodobně byla manželkami již stávajících členů strany. V tomto procesu se uplatnil obecnější poválečný trend směřující k růstu politické organizovanosti žen. Během předvolebního náboru v roce 1946 byla nejvíce oslovena profesní skupina žen v domácnosti, která navýšila svůj podíl na členské základně KSČ na 19,09 %. Úspěšný byl v tomto období také záměr KSČ získávat nové pozice na venkově mezi rolnictvem. Podíl zemědělců na členstvu strany vzrostl do konce června 1946 na 11,66 %. Jen v omezené míře se zatím dařilo získávat sympatie příslušníků ostatních nedělnických profesí. Zastoupení živnostníků uvnitř KSČ mírně vzrostlo, podíl úředníků na členské základně KSČ naopak mírně poklesl. Přes výše uvedené posuny členské základny si KSČ zachovávala i nadále svůj výrazný dělnický charakter, když koncem června 1946 tvořili její řady z 56,15 % dělníci a horníci.

Stranické statistiky o profesním složení členské základny KSČ vykazovaly v prvním pololetí roku 1946 řadu dalších profesních kategorií. Metodika vytváření těchto profesních kategorií nevyplývala pouze ze sociální struktury společnosti, ale odrážela také aktuální zájmy KSČ (profesoři, inženýři, lékaři, důstojníci, gážisté, vojsko, Sbor národní bezpečnosti). Po volbách od června 1946 pak začal krajský sekretariát KSČ v Plzni produkovat zjednodušené informace o složení členstva strany, které operovaly pouze s profesními skupinami dělníci, rolníci, živnostníci, inteligence a „jiní“. Metoda vzniku takto nově členěných statistik se však nelišila od předchozího vymezení profesních kategorií. Proto jsou oba typy stranických statistik vzájemně srovnatelné. Do profesní skupiny inteligence interní statistiky KSČ patrně řadily dřívější profesní kategorie úředníků, učitelů, profesorů, inženýrů, doktorů, zubních techniků, studujících a důstojníků.⁸²⁶

Procentuální zastoupení členů dělnických profesí uvnitř západočeské KSČ do konce roku 1946 nadále mírně klesalo na 55,05 % členské základny. Podíl rolníků naopak stále stoupal až na 12,73 %. Rovněž živnostníci vstupovali do KSČ v druhé polovině roku 1946 častěji než v předchozím období. Profesní skupina „jiní“, zahrnující zejména dvě silné skupiny žen v domácnosti a důchodců, svůj podíl na členské základně KSČ v podstatě nezměnila. Naopak inteligence do KSČ v západních Čechách vstupovala ve druhé polovině roku 1946 v menší

---

⁸²⁵ Z „údernické desítky“ nejlepších agitátorů KSČ na Plzeňsku bylo osm žen. Západočeští komunisté k osmému sjezdu KSČ, Pravda, roč. 2, č. 76, 31. 3. 1946, s. 5.

⁸²⁶ K datu 25. 6. 1946 existují oba druhy přehledů o profesním složení členstva KSČ. Výše uvedená varianta převodu profesních kategorií vychází v numerických součtech nejpřesněji. NA, KSČ-ÚV-100/4, sv. č. 32, a. j. č. 218, Stav členstva plzeňského kraje k 25. 6. 1946; tamtéž, přehled o profesním složení KSČ na Plzeňsku v jednotlivých měsících od června do září 1946, z 23. 10. 1946.

míře než dříve. Tabulka č. 27 obsahuje údaje o profesním složení členské základny KSČ na Plzeňsku v roce 1946.⁸²⁷

Tabulka č. 27.

Profesní skupina	11.1.1946	Procent	25.6.1946	Procent	Profesní skupina	31.12.1946	Procent
Dělníci	35 488	60,35	45810	54,47	Dělníci	51134	55,05
Horníci	1258	2,14	1411	1,68	Rolníci	11821	12,73
Zemědělci	5253	8,93	9807	11,66	Živnostníci	2641	2,84
Živnostníci	1614	2,74	2364	2,81	Intelligence	4450	4,79
Úředníci	1562	2,66	2098	2,49			
Techničtí úředníci	1191	2,03	1188	1,41			
Učitelé	242	0,41	385	0,46			
Profesoři	19	0,03	29	0,03			
Inženýři („Ing.“)	20	0,03	53	0,06			
Lékaři („Dr.“)	38	0,06	62	0,07			
Zubní technici	19	0,03	27	0,03			
Studující	166	0,28	284	0,34			
Důstojníci	187	0,32	43	0,05			
Gážisté			40	0,05			
Vojsko			106	0,13	Jiní	22844	24,59
SNB	374	0,64	479	0,57			
Svobodná povolání	293	0,50	375	0,45			
Ženy v domácnosti	5358	9,11	16052	19,09			
Ženy v zaměstnání	2995	5,09					
Obchodní zaměstnanci	545	0,93	765	0,91			
Veřejní zaměstnanci	399	0,68	311	0,37			
Penzisté	1781	3,03	2333	2,77			
Finančníci			79	0,09			
Celkem	58 802	100,00	84101	100,00	Celkem	92890	100,00

Přeregistrace členů KSČ v roce 1947 zvýšila přesnost stranických statistických přehledů. Údaje o struktuře členstva KSČ od počátku roku 1947 vycházely z nově vytvořené kartotéky odevzdaných členských listů. Profesní struktury členské základny KSČ sestavované na základě členských listů operovaly s některými novými profesními kategoriemi. Objevila se v nich především nová významná profesní skupina zaměstnanců, která snad dříve byla z velké části zahrnuta mezi dělníky. Skupina dělníků byla podrobněji rozdělena na dělníky kvalifikované, pomocné a zemědělské. Skupiny úředníků a zaměstnanců byly dále členěny na soukromé, veřejné a státní. Přeregistrace byla na Plzeňsku ukončena na počátku září 1947. Do

⁸²⁷ Tamtéž, stav plzeňské krajské organizace podle vystavených legitimací k 11. 1. 1946; tamtéž, Stav členstva plzeňského kraje k 25. 6. 1946; tamtéž, Přehled o stavu organizace podle okresů k 31. 12. 1946.

té doby statistické přehledy o struktuře členské základny zahrnovaly jak v daný moment již přeregistrované členy, tak také členy nově získané od 1. ledna 1947. Naprostá většina z celkového počtu přeregistrovaných členů byla však přeregistrována do konce ledna 1947. Osoby přeregistrované v počáteční fázi přeregistrace patřily pravděpodobně k aktivnějším členům KSČ.

V lednu 1947 se jasně ukázalo, že během přeregistrace se prudce oslabil podíl dělníků uvnitř KSČ na „pouhých“ 42,51 % členské základny. Tato skutečnost měla dvě hlavní příčiny. Za prvé do profesní kategorie dělníků byli dříve pravděpodobně řazeni někteří zřízení. Za druhé pak samotný proces přeregistrace odstraňoval v předchozím období frekventovaný jev, kdy jeden člen strany náležel často k závodní i místní organizaci zároveň. Z dělníků organizovaných v KSČ na Plzeňsku spadaly téměř dvě třetiny do kategorie dělníků kvalifikovaných, což odráželo silné postavení velkých průmyslových závodů v regionu. Nová kategorie zaměstnanců tvořila v lednu 1947 11,89 % členstva strany. Vedle dělníků pokleslo v průběhu přeregistrace poměrně výrazně také procentuální zastoupení zemědělců uvnitř KSČ na 11,21 %. Nelze vyloučit, že část původní profesní skupiny rolníků tvořili pozdější příslušníci profesní kategorie zemědělských dělníků. Podíl žen v domácnosti oproti stavu z poloviny roku 1946 v podstatě stagnoval a nebyl tedy přeregistrací příliš zasažen. Výrazně vzrostlo naopak procentuální zastoupení (málo migrujících) důchodců. Své podíly na členstvu strany posílily v průběhu přeregistrace také profesní skupiny živnostníků a úředníků. Tabulka č. 28 podává přehled o vývoji profesního složení plzeňské krajské organizace KSČ od počátku roku 1947 do konce února 1948.⁸²⁸

---

⁸²⁸ Tamtéž, Stav členů krajské organizace KSČ v Plzni k 31. 8. 1947; tamtéž, Stav členů krajské organizace KSČ v Plzni k 29. 2. 1948; tamtéž, AÚML 19/9, a. j. č. 5, Přehled o rozložení členů KSČ v místních a závodních organizacích, věkového a sociálního rozvrstvení, zpracováno podle dodaných členských listů k 31. 1. 1947, z 1. 3. 1947.

Tabulka č. 28.

Profesní skupina	31.1.1947	Procent	31.8.1947	Procent	29.2.1948	Procent
Dělníci kvalifikovaní	17994	26,99	20927	26,23	24032	25,39
Dělníci pomocní	7861	11,79	9873	12,37	12318	13,01
Dělníci zemědělské	2486	3,73	2981	3,74	3503	3,70
Rolníci	7473	11,21	9474	11,87	10758	11,37
Živnostníci a obchodníci	2906	4,36	3369	4,22	3584	3,79
Úředníci soukromí	1348	2,02	2151	2,70	2442	2,58
Úředníci veřejní	573	0,86	623	0,78	690	0,73
Úředníci státní	816	1,22	952	1,19	1106	1,17
Zaměstnanci soukromí	444	0,67	663	0,83	903	0,95
Zaměstnanci veřejní	1994	2,99	2006	2,51	2163	2,29
Zaměstnanci státní	5492	8,24	6127	7,68	6877	7,27
Svobodná povolání	175	0,26	226	0,28	290	0,31
Vojsko, SNB	661	0,99	842	1,06	1166	1,23
Studující	241	0,36	397	0,50	516	0,55
Ženy v domácnosti	13222	19,83	16012	20,07	20844	22,02
Penzisté, invalidé	2989	4,48	3173	3,98	3464	3,66
Celkem	66675	100,00	79796	100,00	94656	100,00

Soupis obyvatelstva z 22. května 1947 rozlišoval na rozdíl od stranických statistik dva způsoby rozdělení obyvatel podle povolání. Prvním bylo hledisko tzv. objektivního povolání, které třídilo osoby výdělečně činné podle resortu národního hospodářství, v němž pracovaly (zemědělství, průmysl a řemesla etc.). Druhým způsobem bylo pak zařazení výdělečně činných osob do skupin podle postavení v povolání (samostatný, úředník, zaměstnanec, dělník a učeň). Porovnání profesní struktury KSČ a profesní struktury společnosti je možné právě na základě osob výdělečně činných. Členové KSČ z řad žen v domácnosti, důchodců a studentů, budou tedy v tomto srovnání postaveni stranou. Zbytek členské základny KSČ patřil k osobám výdělečně činným. Nepatrnou odchylku ve srovnání způsobí opominutí nepočetné a obtížně se soupisem lidu identifikovatelné kategorie komunistů ze skupiny svobodných povolání.

Podle stavu k 31. srpnu 1947 zahrnovala KSČ na Plzeňsku ve svých řadách 28,64 % veškerého výdělečně činného obyvatelstva.⁸²⁹ Největší zásluhu na tomto stavu měli příslušníci profesní skupiny průmyslových dělníků. V řadách KSČ bylo tehdy totiž organizováno 34,44 % veškerých nezemědělských dělníků na Plzeňsku. Naproti tomu dělníků pracujících v zemědělství vstoupilo do KSČ „jen“ 20,23 %. Profesní skupina zemědělských dělníků navíc v poválečné ekonomice postupně celkově slábala. Příčinou byl přesun části

⁸²⁹ Toto zastoupení členů KSČ mezi výdělečně činným obyvatelstvem západních Čech překračovalo celostátní průměr, na celostátní úrovni podobného zastoupení dosáhla KSČ až koncem února 1948. Jiří MAŇÁK: *Komunisté na pochodu k moci...*, s. 34.

zemědělského dělnictva do pohraničí, kde se po přidělu půdy zemědělstí dělníci stávali samostatně hospodařícími zemědělci.⁸³⁰ Osoby samostatně výdělečně činné v zemědělství byly v KSČ organizovány ve 27,14 % případů. Více než čtvrtina samostatně hospodařících rolníků tak do srpna 1947 vstoupila do KSČ. Zásahu na tomto jevu měly do značné míry pohraniční oblasti, kam v rámci osídlování směřovalo z vnitrozemí méně majetné zemědělské obyvatelstvo a které zde přijímalo půdu „z rukou“ komunistického ministra zemědělství. Na neudržitelnost praxe přidělování půdy, která byla v předvolební kampani roku 1946 mnohdy fakticky prováděna formou komunistické agitace, upozorňovali opakovaně oponenti KSČ.⁸³¹ Zdánlivě paradoxní skutečnost, že komunisté byli zastoupeni mezi zemědělskými dělníky méně než mezi samostatnými zemědělci, lze vysvětlovat právě zcela výjimečnou situací v pohraničí.⁸³² Důležitou úlohu ve vítězství KSČ na venkově hrála i okázalá iniciativa KSČ při organizování pomoci venkovu. Poválečný nedostatek pracovních sil se projevil ve zvýšené míře právě v zemědělství v pohraničí. U příležitosti žňových a strojních brigád proudily na venkov dělnické kolektivy z průmyslových podniků, aby vedle agitace prací pomáhaly pro KSČ hledat na venkově nové kontakty a organizovat zárodečný život KSČ na vesnici.⁸³³ V roce 1947 se dokonce ustavila v rámci KSČ struktura stálých patronátů městských organizací KSČ nad jednotlivými venkovskými obcemi.⁸³⁴ Možnost násilného združstevnění půdy drobných a středních zemědělců pochopitelně KSČ v období před únorem 1948 důrazně dementovala. Uvědomovala si, že podobná nařčení tvoří nejúčinnější argumenty jejich protivníků v zápase o přízeň venkovských voličů. Zemědělci, kteří vstupovali do KSČ, náleželi na Plzeňsku v naprosté většině rozlohou své zemědělské půdy k menším a středním rolníkům.⁸³⁵ Svou roli v poválečném úspěchu KSČ na venkově sehrálo jistě i neobnovení

---

⁸³⁰ František ČAPKA - Lubomír SLEZÁK - Jaroslav VACULÍK: *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*. Brno 2005, s. 50.

⁸³¹ Pomník Američanům, Svobodný směr, roč. 2, č. 98, 28. 4. 1946, s. 1; František ČAPKA - Lubomír SLEZÁK - Jaroslav VACULÍK: c. d., s. 64-67.

⁸³² Viz tabulka č. 33 této práce.

⁸³³ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. 87, zápis schůze předsednictva KV KSČ 22. 3. 1946.

⁸³⁴ Brigády měly být nadále na venkově organizovány prostřednictvím patronátů, které se měly stát trvalou součástí stranického systému. Patronáty měly být rozšířeny tak, aby žádná vesnice nezůstala bez patronátu. Neměly plnit jen funkci pomocnou, ale také rozšiřovat vliv KSČ na vesnici. „Vedle pomoci při žních, budou městské organizace pomáhat na venkově při zakládání nadstranických přípravných rolnických komisí, které musí býti ustaveny dříve, než vyjdou příslušné zákony. Nutno připravit ihned seznamy žadatelů o půdu, která bude konfiskována (nad 50 ha). Aby zákony urychleně byly projednány, nutno organizovat deputace pokrokových rolníků všech stran a hlavně politicky neorganizovaných do zemědělského výboru ÚNS, zasílat rezoluce stylizované však samotnými rolníky z místa se žádostí o urychlení uzákonění zbývajících šestého zákona.“ Tamtéž, kart. 25, zápis schůze pléna KV KSČ 7. 6. 1947; tamtéž, kart. 87, zápis schůze předsednictva KV KSČ 17. 7. 1947.

⁸³⁵ V roce 1949 hospodařilo na Plzeňsku z celkového počtu 14 484 rolníků organizovaných v KSČ 35,07 % na pozemcích o rozloze do 5 ha, 34,30 % do 10 ha, 25,79 % do 15 ha, 3,69 % do 20 ha a 1,15 % nad 20 ha. NA, KSČ-ÚV-100/1, sv. č. 9, a. j. č. 73, Srovnání počtu rolníků podle ha výměry (členů strany), z 31. 3. 1949.

meziválečné agrární strany, jejíž jméno se stalo pro komunistické řečníky synonymem pro „reakční zrádce národa“. Měřeno podílem zemědělců v řadách členstva strany se krajská organizace KSČ na Plzeňsku řadila mezi nejúspěšnější krajské organizace v republice.⁸³⁶

Mnohem nižší než u zemědělců byl na Plzeňsku podíl komunistů mezi samostatně výdělečně činnými osobami v nezemědělských resortech hospodářství (především živnostníci, řemeslníci a obchodníci). U této profesní skupiny dosáhla KSČ „pouze“ 17,91 % organizovanosti. I takto nízký podíl komunistů mezi (zdánlivě pro KSČ neperspektivní) profesní skupinou živnostníků však znamenal zřejmý úspěch. KSČ v letech 1945-1946 ujišťovala soukromé maloživnostníky ve svých veřejných proklamacích o jejich nezbytnosti v systému národního hospodářství. Od roku 1947 pak po vyhraných parlamentních volbách sílil tlak KSČ k omezování soukromé „velkovýroby“. Kroky KSČ směřující k postupné likvidaci soukromé „velkovýroby“ byly však interpretovány jako podpora drobného živnostnictví. Mezi osoby samostatně výdělečně činné řadil soupis obyvatel také národní správce menších závodů⁸³⁷ (zejména v pohraničí). Tato skutečnost se odrazila v nadprůměrném zastoupení této profesní kategorie uvnitř KSČ v pohraničních oblastech.⁸³⁸

Nejméně úspěšná byla bilance KSČ u profesní kategorie úředníků. Legitimaci KSČ se v srpnu 1947 mohlo pochlubit „jen“ přibližně 12 % veškerých úředníků západních Čech. Po druhé světové válce počet úředníků rychle rostl. Přesto byla značná část úřednictva spjata s minulými politickými režimy. Úřednictvo tak v mnohých případech působilo jako konzervativnější složka společnosti. Případný kariérní postup úředníků navíc často závisel na jejich politické příslušnosti. Proto se politická organizovanost úředníků mnohdy odlišovala v resortech podléhajících různým ministerstvům. Soupis obyvatel řadil k úředníkům také národní správce velkých podniků, důstojníky (od hodnosti plukovníka), vysokoškolské profesory a zaměstnance vykonávající fakticky práci samostatných podnikatelů.⁸³⁹ Největší část komunistů-úředníků působila v soukromém sektoru.⁸⁴⁰

Poměrně malou skupinou obyvatel západních Čech byli zřízenci, zaměstnanci a dílovedoucí. Podle soupisu obyvatel tvořili tuto profesní skupinu „nižší odborní zaměstnanci

---

⁸³⁶ Oficiální státní politika inspirovaná postoji KSČ podporovala v letech 1945-1948 zejména drobnější a střední rolníky hospodařící na půdě o velikosti do 13 ha. V pohraničních oblastech docházelo v tomto období například k parcelaci větších hospodářských celků na statky střední velikosti. Karel JECH: c. d., s. 6-36.

⁸³⁷ Soupisy obyvatelstva v Československu v letech 1946 a 1947. Československá statistika, sv. 184, Praha 1951, s. 15.

⁸³⁸ Pavel MAREK: c. d., s. 13-36; viz tabulka č. 33 této práce.

⁸³⁹ Soupisy obyvatelstva v Československu v letech 1946 a 1947. Československá statistika, sv. 184, Praha 1951, s. 15.

⁸⁴⁰ Na tomto jevu měla v komunistických statistikách významný vliv okresní organizace Plzeň-Škoda. Viz tabulka č. 33 této práce.

(mistři), zaměstnanci pověřeni dozorem nad prací jiných, osoby přijímající, vydávající a uskladňující zboží a zřizenci ve veřejné službě.“ Šlo zejména o osoby manuálně pracující. Mezi zřizence a zaměstnance řadil soupis obyvatel také gážisty ve vojsku a příslušníky Sboru národní bezpečnosti.⁸⁴¹ KSČ získala u profesní skupiny zřizenců a zaměstnanců naprosto výsadní postavení. Celkem 47,01 % příslušníků této profesní skupiny v kraji bylo členy KSČ. Velká část profesní skupiny zřizenců (narozdíl od úředníků) nebyla tolik „diskreditována“ minulostí. Kariérní vzestup zřizence směřoval často právě na pozici úředníka. Největší část komunistů-zřizenců (narozdíl od komunistů-úředníků) působila ve státním nebo veřejném sektoru. Tabulka č. 29 podává srovnání profesní struktury členské základny KSČ na Plzeňsku k 31. srpnu 1947 a profesní struktury obyvatelstva podle soupisu z 22. května 1947.⁸⁴²

Tabulka č. 29.

Profesní skupiny	Výdělečně činných obyvatel 22.5.1947		Výdělečně činných členů KSČ 31.8.1947		
	Obyvatel	Procent	Členů	Procent	Procent z výdělečně činných obyvatel
Dělníci kvalifikovaní	89434	42,70	20927	51,34	34,44
Dělníci pomocní a učni			9873		
Dělníci a učňové v zemědělství	14737	7,04	2981	4,97	20,23
Samostatní v zemědělství	34904	16,67	9474	15,79	27,14
Samostatní mimo zemědělství	18812	8,98	3369	5,62	17,91
Úředníci soukromí	31039	14,82	2151	6,21	12,00
Úředníci veřejní			623		
Úředníci státní			952		
Zaměstnanci a zřizenci soukromí	20502	9,79	663	16,07	47,01
Zaměstnanci a zřizenci veřejní			2006		
Zaměstnanci a zřizenci státní			6127		
Zaměstnanci (vojsko, SNB)			842		
Celkem	209428	100,00	59988	100,00	28,64

Náborové akce od září 1947 do února 1948 nepozměnily významnějším způsobem zastoupení jednotlivých profesních skupin uvnitř KSČ. Výrazně posílila pouze skupina žen v domácnosti, jejíž podíl mezi novými členy KSČ v tomto období činil 32,52 %. Zřejmý byl

⁸⁴¹ Soupisy obyvatelstva v Československu v letech 1946 a 1947. Československá statistika, sv. 184, Praha 1951, s. 15.

⁸⁴² Údaje o počtu výdělečně činných členů KSČ byly spočteny autorem. Údaje o počtu výdělečně činných obyvatel byly publikovány v podrobnější podobě až pro nově územně vymezený kraj podle správního členění z roku 1949. Počet obyvatel, kterých se týkaly územní změny, byl však v porovnání s celkovou lidnatostí kraje zanedbatelný. NA, KSČ-ÚV-100/4, sv. č. 32, a. j. č. 218, Stav členů krajské organizace KSČ v Plzni k 31. 8. 1947; Soupisy obyvatelstva v Československu v letech 1946 a 1947. Československá statistika, sv. 184, Praha 1951, s. 132-133.

také růst početního zastoupení členů KSČ z řad vojska a SNB,⁸⁴³ který patrně plynul z poměrů uvnitř bezpečnostních složek státu.

Po únoru 1948 nastal prudký zvrat ve vývoji profesní struktury KSČ. Strana pokračovala v předvolebním náboru nových členů a současně s touto politikou otevřených dveří probíhaly personální čistky především v důležitých úřadech na všech úrovních. Poúnorovým náborovým akcím se tak v řadě případů dostávalo nádechu latentního či hmatatelného nátlaku vyvíjeného na potenciální nové členy strany. Vedle toho se projevoval i přirozený lidský sklon zajišťovat svoji budoucí kariérní dráhu spoluúčastí na obrovském politickém úspěchu KSČ, která se již naprosto viditelně stala organizací s monopolní politickou mocí ve státě. KSČ na druhou stranu měla pravděpodobně zájem zahrnout do svých řad dočasně alespoň některé osoby pracující v úřadech, aby rychleji ovládla řízení důležitých institucí. Do KSČ proto po únoru 1948 proudili v dosud nebývalé míře zejména příslušníci všech druhů úřednictva.⁸⁴⁴ Z nových poúnorových členů KSČ na Plzeňsku bylo 22,93 % úředníků. Do konce června 1948 dosáhl podíl úředníků 9,52 % členské základny KSČ. Komunisté dělnických profesí navíc po únoru 1948 směřovali ve velkém množství do funkcí v úřadech,⁸⁴⁵ čímž se do budoucna počet úředníků uvnitř KSČ rovněž zvyšoval.⁸⁴⁶ KSČ v poúnorovém období přijímala do svých řad také zvýšený počet živnostníků, vojáků, příslušníků SNB a soukromých zaměstnanců. Méně prokazatelné bylo zvýšení zájmu o členství v KSČ u osob studujících a u příslušníků svobodných povolání. Ostatní profesní skupiny nebyly v poúnorových nábořích angažovány do takové míry, aby udržely své předúnorové podíly na členské základně strany.⁸⁴⁷

Na konci června 1948 se na navýšení počtu členů KSČ podílelo zejména sloučení KSČ se sociální demokracií. Ve struktuře členské základny KSČ na Plzeňsku způsobilo sloučení s druhou dělnickou stranou opětový nárůst procentuálního zastoupení dělníků, vesměs dělníků kvalifikovaných. Do konce roku 1948 naopak pozvolné úbytky uvnitř KSČ zaznamenaly ty

---

⁸⁴³ Již od ledna 1947 bylo požadováno, aby organizace KSČ udržovaly pravidelné kontakty se členy KSČ konajícími vojenskou prezenční službu. Příslušníci SNB měli být ve druhé polovině roku 1947 aktivizováni za účelem „boje proti šmelině“. Od ledna 1948 se počítalo i s využitím komunistických příslušníků SNB v předvolební kampani. SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. 297, zápis schůze sekretariátu 23. 1. 1947; tamtéž, zápis schůze sekretariátu 11. 10. 1947; tamtéž, zápis schůze sekretariátu 15. 1. 1948.

⁸⁴⁴ Tento proces měl celostátní platnost. NA, KSČ-ÚV-100/4, sv. č. 5, a. j. č. 26, Srovnání sociálního rozvrstvení stavu členů KSČ ke konci února 1948 a náboru za měsíc březen a duben do 24. 4. 1948.

⁸⁴⁵ Ze 407 zaměstnanců KNV bylo na konci března 1949 celkem 300 členy KSČ. Dalších 53 zaměstnanců bylo bez politické příslušnosti, 13 národních socialistů, 7 lidovců a 37 nebylo blíže určeno. SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. 87, zápis schůze předsednictva KV KSČ 28. 3. 1949.

⁸⁴⁶ Statistiky členů KSČ začaly později rozlišovat vedle aktuálního také původní profesní zařazení. Stalo se tak ale až v roce 1954. Jiří MAŇÁK: *Proměna dělnické strany...*, s. 180.

⁸⁴⁷ KSČ usilovala po únoru 1948 také o získání členů z řad zemědělců. Náborové soutěži jednotlivců mezi zemědělci dominoval Jan Volf, který získal 500 nových členů. Zastoupení rolníků uvnitř KSČ mělo být v budoucnu navýšeno až na 20 %. SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. 1, krajská konference KSČ v Plzni 27.-28. 3. 1948.

profesní skupiny, které byly po únoru 1948 do KSČ narychlo nebo pod tlakem přijímány. Skupiny úředníků, soukromých zaměstnanců, vojáků, příslušníků SNB a příslušníků svobodných povolání. KSČ již do konce roku 1948 ztrácela také své členy pracující v zemědělství, jak zemědělské dělníky, tak také samostatně hospodařící rolníky. Tento jev odrážel změny v oficiální zemědělské politice KSČ. Některé z posunů v profesní struktuře KSČ však mohly také souviset s celkovými změnami profesní struktury obyvatelstva. Například poúnorová vlna znárodnění průmyslových podniků a postupné omezování soukromého sektoru musely do budoucna ovlivnit počet komunistů zařazených do kategorií soukromých úředníků a soukromých zaměstnanců. Tabulka č. 30 informuje o vývoji profesní struktury členské základny KSČ na Plzeňsku od konce února 1948 do konce prosince 1948.⁸⁴⁸

Tabulka č. 30.

Profesní skupina	29.2.1948	Procent	30.6.1948	Procent	31.12.1948	Procent
Dělníci kvalifikovaní	24032	25,39	28885	22,19	33606	25,03
Dělníci pomocní	12318	13,01	15622	12,00	15877	11,82
Dělníci zemědělství	3503	3,70	4364	3,35	4327	3,22
Rolníci	10758	11,37	14129	10,85	13837	10,30
Živnostníci a obchodníci	3584	3,79	5698	4,38	5774	4,30
Úředníci soukromí	2442	2,58	6183	4,75	5640	4,20
Úředníci veřejní	690	0,73	1743	1,34	1964	1,46
Úředníci státní	1106	1,17	4463	3,43	4487	3,34
Zaměstnanci soukromí	903	0,95	2228	1,71	1022	0,76
Zaměstnanci veřejní	2163	2,29	2811	2,16	2846	2,12
Zaměstnanci státní	6877	7,27	9440	7,25	9658	7,19
Svobodná povolání	290	0,31	549	0,42	421	0,31
Vojsko, SNB	1166	1,23	2386	1,83	2208	1,64
Studující	516	0,55	741	0,57	809	0,60
Ženy v domácnosti	20844	22,02	26708	20,51	26930	20,06
Penzisté, invalidé	3464	3,66	4250	3,26	4870	3,63
Celkem	94656	100,00	130200	100,00	134276	100,00

Tabulka č. 31 uvádí rozdíl mezi profesními strukturami členů KSČ na Plzeňsku 31. srpna 1947 a 29. února 1948 a rozdíl mezi profesními strukturami členů KSČ na Plzeňsku 29. února 1948 a 30. června 1948.⁸⁴⁹

⁸⁴⁸ NA, KSČ-ÚV-100/4, sv. č. 32, a. j. č. 218, Stav členů krajské organizace KSČ v Plzni k 29. 2. 1948; tamtéž, Sociální rozvrstvení členů krajské organizace KSČ v Plzni k 30. 6. 1948; tamtéž, sv. č. 5, a. j. č. 26, Přehled rozložení členů KSČ v místních a závodních organizacích, věkového a sociálního rozvrstvení, zpracováno podle došlých členských listů do 31. 12. 1948.

⁸⁴⁹ Údaje spočteny autorem z informací uvedených v tabulkách č. 28 a 30 této práce.

Tabulka č. 31.

Profesní skupina	Přírůstek členů KSČ 31.8.1947- 29.2.1948	Procent	Přírůstek členů KSČ 29.2.1948- 30.6.1948	Procent
Dělníci kvalifikovaní	3105	20,90	4853	13,65
Dělníci pomocní	2445	16,45	3304	9,30
Dělníci zemědělští	522	3,51	861	2,42
Rolníci	1284	8,64	3371	9,48
Živnostníci a obchodníci	215	1,45	2114	5,95
Úředníci soukromí	291	1,96	3741	10,52
Úředníci veřejní	67	0,45	1053	2,96
Úředníci státní	154	1,04	3357	9,44
Zaměstnanci soukromí	240	1,62	1325	3,73
Zaměstnanci veřejní	157	1,06	648	1,82
Zaměstnanci státní	750	5,05	2563	7,21
Svobodná povolání	64	0,43	259	0,73
Vojsko, SNB	324	2,18	1220	3,43
Studující	119	0,80	225	0,63
Ženy v domácnosti	4832	32,52	5864	16,50
Penzisté, invalidé	291	1,96	786	2,21
Celkem	14860	100,00	35544	100,00

Jednotlivé profesní skupiny byly v rámci členské základny KSČ na Plzeňsku nerovnoměrně rozloženy do jednotlivých okresů podle místních podmínek. Nezemědělstí dělníci tvořili velký podíl členstva KSČ zejména v okresní organizaci Plzeň-Škoda, kde jejich zastoupení v srpnu 1947 představovalo 90,52 % členské základny. Existence samostatné okresní organizace Plzeň-Škoda pak výrazně snižovala zastoupení dělníků v okolních okresních organizacích (zejména Plzeň-město, Plzeň-venkov a Přeštice), kde by jinak podíl dělníků uvnitř KSČ byl daleko vyšší. Významný podíl dělníků na členské základně KSČ vykazoval také průmyslový okres Rokycany a okresy Sušice a Domažlice. Nejnižší podíl dělníků na druhou stranu zaznamenaly pohraniční okresy Tachov, Planá, Horšovský Týn a Stříbro. Profesní složení KSČ v těchto pohraničních okresech se naopak vyznačovalo zvýšeným zastoupením zemědělců. Mezi okresní organizace KSČ s velkým podílem zemědělců patřil vedle pohraničí také okres Blatná, kde podíl zemědělců zcela převažoval i mezi výdělečně činným obyvatelstvem. Nejmenšího procentuálního zastoupení dosáhli zemědělci v okresních organizacích průmyslových lokalit a jejich zázemí, tedy v okresech Plzeň-město, Plzeň-venkov a Rokycany. Profesní skupina zemědělských dělníků, která byla početná zejména mezi obyvatelstvem pohraničních okresů, překvapivě právě v pohraničí netvořila významnější část členské základny KSČ. Zemědělstí dělníci v pohraničních oblastech se totiž často rekrutovali ze skupin reemigrantů a jiných osob se sníženou šancí na získání půdy.

Podstatnější část členstva KSČ tak zemědělští dělníci tvořili spíše v některých vnitrozemských okresech (Blatná a Klatovy). Okresní organizace KSČ Plzeň-město byla téměř z jedné třetiny složena ze zřízenců a zaměstnanců, v ostatních okresech dosáhla tato profesní skupina jen podprůměrného procentuálního zastoupení. Také skupina úředníků tvořila podstatnější díl členské základny KSČ pouze v okresech Plzeň-Škoda a Plzeň-město. Zastoupení obchodníků a živnostníků se shodně ve všech okresních organizacích KSČ pohybovalo mezi 4 % až 7 % členské základny. Výjimkou byla převážně dělnická okresní organizace Plzeň-Škoda a také okres Plzeň-město. Výjimečně vysoký byl podíl 7,62 % vojáků a příslušníků SNB na členské základně okresní organizace KSČ v Sušici (důvodem bylo sídlo posádky umístěné v tomto okrese). Invalidé a penzisté byli v daleko nejmenší míře zastoupeni v pohraničních okresních organizacích Tachov a Planá. Tabulka č. 32 uvádí profesní strukturu členské základny KSČ v jednotlivých okresech na Plzeňsku k 31. srpnu 1947 v absolutních číslech.⁸⁵⁰ Tabulka č. 33 uvádí profesní strukturu členské základny KSČ v jednotlivých okresech na Plzeňsku k 31. srpnu 1947 v procentech.⁸⁵¹

Tabulka č. 32.

Profesní skupina	Blatná	Domažlice	Horšovský Týn	Klatovy	Kralovice	Planá	Plzeň- Škoda	Plzeň- město
Dělníci kvalifikovaní	641	914	503	1116	641	255	6274	3074
Dělníci pomocní	398	710	264	446	597	183	1966	1588
Dělníci zemědělští	419	111	171	564	269	106	0	14
Zemědělci	741	499	917	818	603	736	0	20
Zaměstnanci soukromí	13	4	44	30	36	12	17	220
Zaměstnanci veřejní	37	48	35	61	68	34	0	1304
Zaměstnanci státní	192	316	181	327	115	81	0	3438
Úředníci soukromí	37	56	45	88	57	14	845	459
Úředníci veřejní	9	42	18	15	23	15	0	298
Úředníci státní	19	59	40	70	39	20	0	408
Živnostníci	190	190	170	228	231	118	0	529
Svobodná povolání	0	11	5	16	16	1	0	104
Vojsko, SNB	25	79	49	77	30	27	0	126
Studující	10	28	8	19	17	1	0	118
Ženy v domácnosti	688	830	643	447	943	312	1	3219
Invalidé, ve výslužbě	190	194	131	170	177	22	0	415
Celkem	3609	4091	3224	4492	3862	1937	9103	15334

⁸⁵⁰ NA, KSČ-ÚV-100/4, sv. č. 5, a. j. č. 26, Stav členů krajské organizace KSČ v Plzni k 31. 8. 1947.

⁸⁵¹ Tamtéž.

Tabulka č. 32 pokračování.

Profesní skupina	Plzeň-venkov	Přeštice	Rokycany	Stříbro	Sušice	Tachov	Celkem
Dělníci kvalifikovaní	1795	1207	2123	1578	541	265	20927
Dělníci pomocní	886	564	987	487	675	122	9873
Dělníci zemědělstí	230	237	249	302	135	174	2981
Zemědělci	585	940	392	1774	501	948	9474
Zaměstnanci soukromí	138	35	78	19	7	10	663
Zaměstnanci veřejní	136	78	77	77	22	29	2006
Zaměstnanci státní	378	279	291	386	81	62	6127
Úředníci soukromí	111	77	168	128	43	23	2151
Úředníci veřejní	35	36	47	45	19	21	623
Úředníci státní	82	39	48	76	21	31	952
Živnostníci	409	336	354	403	113	98	3369
Svobodná povolání	20	3	16	18	13	3	226
Vojsko, SNB	38	27	58	57	209	40	842
Studující	65	41	60	27	2	1	397
Ženy v domácnosti	3163	1204	1850	2056	274	382	16012
Invalidé, ve výslužbě	637	338	476	310	88	25	3173
Celkem	8708	5441	7274	7743	2744	2234	79796

Tabulka č. 33.

Profesní skupina	Blatná	Domažlice	Horšovský Týn	Klatovy	Kralovice	Planá	Plzeň-Škoda	Plzeň-město
Dělníci kvalifikovaní	17,76	22,34	15,60	24,84	16,60	13,16	68,92	20,05
Dělníci pomocní	11,03	17,36	8,19	9,93	15,46	9,45	21,60	10,36
Dělníci zemědělstí	11,61	2,71	5,30	12,56	6,97	5,47	0,00	0,09
Zemědělci	20,53	12,20	28,44	18,21	15,61	38,00	0,00	0,13
Zaměstnanci soukromí	0,36	0,10	1,36	0,67	0,93	0,62	0,19	1,43
Zaměstnanci veřejní	1,03	1,17	1,09	1,36	1,76	1,76	0,00	8,50
Zaměstnanci státní	5,32	7,72	5,61	7,28	2,98	4,18	0,00	22,42
Úředníci soukromí	1,03	1,37	1,40	1,96	1,48	0,72	9,28	2,99
Úředníci veřejní	0,25	1,03	0,56	0,33	0,60	0,77	0,00	1,94
Úředníci státní	0,53	1,44	1,24	1,56	1,01	1,03	0,00	2,66
Živnostníci	5,26	4,64	5,27	5,08	5,98	6,09	0,00	3,45
Svobodná povolání	0,00	0,27	0,16	0,36	0,41	0,05	0,00	0,68
Vojsko, SNB	0,69	1,93	1,52	1,71	0,78	1,39	0,00	0,82
Studující	0,28	0,68	0,25	0,42	0,44	0,05	0,00	0,77
Ženy v domácnosti	19,06	20,29	19,94	9,95	24,42	16,11	0,01	20,99
Invalidé, ve výslužbě	5,26	4,74	4,06	3,78	4,58	1,14	0,00	2,71
Celkem	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Tabulka č. 33 pokračování.

Profesní skupina	Plzeň-venkov	Přeštice	Rokycany	Stříbro	Sušice	Tachov	Celkem
Dělníci kvalifikovaní	20,61	22,18	29,19	20,38	19,72	11,86	26,23
Dělníci pomocní	10,17	10,37	13,57	6,29	24,60	5,46	12,37
Dělníci zemědělští	2,64	4,36	3,42	3,90	4,92	7,79	3,74
Zemědělci	6,72	17,28	5,39	22,91	18,26	42,44	11,87
Zaměstnanci soukromí	1,58	0,64	1,07	0,25	0,26	0,45	0,83
Zaměstnanci veřejní	1,56	1,43	1,06	0,99	0,80	1,30	2,51
Zaměstnanci státní	4,34	5,13	4,00	4,99	2,95	2,78	7,68
Úředníci soukromí	1,27	1,42	2,31	1,65	1,57	1,03	2,70
Úředníci veřejní	0,40	0,66	0,65	0,58	0,69	0,94	0,78
Úředníci státní	0,94	0,72	0,66	0,98	0,77	1,39	1,19
Živnostníci	4,70	6,18	4,87	5,20	4,12	4,39	4,22
Svobodná povolání	0,23	0,06	0,22	0,23	0,47	0,13	0,28
Vojsko, SNB	0,44	0,50	0,80	0,74	7,62	1,79	1,06
Studující	0,75	0,75	0,82	0,35	0,07	0,04	0,50
Ženy v domácnosti	36,32	22,13	25,43	26,55	9,99	17,10	20,07
Invalidé, ve výslužbě	7,32	6,21	6,54	4,00	3,21	1,12	3,98
Celkem	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Výše uvedené údaje o profesní struktuře jednotlivých okresních organizací KSČ ze srpna 1947 by bylo možné srovnat s údaji o profesní struktuře obyvatelstva v jednotlivých okresech ze soupisu obyvatel 22. května 1947. Výsledky soupisu obyvatel byly však pro územní rozdělení správních okresů z let 1947-1948 publikovány pouze ve zjednodušené podobě.⁸⁵² Podrobnější publikace soupisu obyvatel z roku 1951 již používá územní vymezení správních okresů z roku 1949, které je odlišné.⁸⁵³ Proto bylo k takovému srovnání na úrovni okresů přihlédnuto pouze orientačně a z prostorových důvodů nebylo nepřesné srovnání profesních struktur obyvatelstva okresů a členstva KSČ v této studii uvedeno.

Informace o počtu členů KSČ na Plzeňsku náležejících k jednotlivým církvím nejsou pro léta 1945-1948 dosud známy. Více než polovina členů KSČ v katolických západních Čechách však byla pravděpodobně evidována v římskokatolické církvi.⁸⁵⁴

⁸⁵² Zprávy Státního úřadu statistického Republiky československé, roč. 29, 1948, č. 33-36, Praha 1949, s. 232-261.

⁸⁵³ Soupisy obyvatelstva v Československu v letech 1946 a 1947. Československá statistika, sv. 184, Praha 1951, s. 132-133.

⁸⁵⁴ V květnu 1951 náleželo 57,58 % (48 090) členů KSČ na Plzeňsku k římskokatolickému vyznání, 5,04 % (4212) k československému a 4,79 % (3998) k evangelickému. NA, KSČ-ÚV-100/4, sv. č. 32, a. j. č. 218, Statistický rozbor sociálního složení krajské organizace plzeňského kraje KSČ k 15. 5. 1951.

Věková a genderová struktura členské základny KSČ

KSČ byla po druhé světové válce stranou s výrazným podílem osob v produktivním věku. Nejsilněji byly v KSČ na Plzeňsku zastoupeny zejména osoby ve věku od 30 do 50 let, které tvořily 56,84 % členské základny strany. Druhou velmi početně silnou skupinou členů KSČ byli také mladí lidé ve věku od 20 do 25 let. Komunisté sympatie mladých vyhledávali a usilovali o to, aby byli vnímáni jako zastánci mladé generace. Věková hranice pro členství v KSČ byla proto po válce posunuta z 18 na 16 let.⁸⁵⁵ KSČ také, vědoma si své oblíbenosti mezi mladými ročníky, prosadila snížení věkové hranice aktivního volebního práva pro parlamentní volby v roce 1946 na 18 let. Po celé sledované období let 1945-1948 se pak věkový průměr členů KSČ neustále pozvolna snižoval. Přibývalo zejména mladých lidí ve věku do 25 let. Starší ročníky ve věku nad 45 let uvnitř KSČ naopak pozvolna oslabovaly. Snižování věkového průměru KSČ se netýkalo jen členské základny, ale také vedoucích orgánů na krajské úrovni. Věkový průměr členů KV KSČ v Plzni tak činil v roce 1949 pouhých 37 let.⁸⁵⁶ Až po prověrkách na konci roku 1948 začala strana opět stárnout kvůli zastavení přijímání nových členů.⁸⁵⁷ Tabulka č. 34 uvádí vývoj věkové struktury členské základny KSČ na Plzeňsku v letech 1946-1948.⁸⁵⁸

KSČ na Plzeňsku v srpnu roku 1947 zahrnovala ve svých řadách 18,43 % veškerého obyvatelstva staršího 15 let. Zásahu na tom měla zejména střední a mladší generace. Ze všech osob v nejproduktivnějším věku mezi 25 a 45 lety bylo v KSČ na Plzeňsku v roce 1947 organizováno 25,08 %. Organizovanost obyvatel starších 45 let byla již mnohem nižší, 14,85 %. Mezi mladým obyvatelstvem ve věku od 15 do 25 let tvořil podíl komunistů sice „pouhých“ 13,42 %, ale tato skutečnost byla dána zejména nízkou organizovaností nezletilých ročníků. U mládeže ve věku od 20 do 25 let totiž podrobnější statistické informace z počátku roku 1946 jasně naznačují velmi nadprůměrnou organizovanost. Tabulka č. 35. srovnává

---

⁸⁵⁵ NA, KSČ-ÚV-02/1, sv. č. 1, a. j. č. 29, zápis 29. schůze předsednictva ÚV KSČ z 15. 4. 1946.

⁸⁵⁶ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. 1, krajská konference KSČ v Plzni 27.-28. 3. 1948.

⁸⁵⁷ Do počátku 50. let uprostřed KSČ na Plzeňsku výrazně oslabila mladá generace do 25 let na (8,92 % členské základny), střední generace do 45 let si udržela své postavení (49,47 %) a posílila výrazně nejstarší generace (41,61 %). NA, KSČ-ÚV-100/1, sv. 9, a. j. 73, Srovnání stavu krajských organizací 1949 a 1950.

⁸⁵⁸ NA, KSČ-ÚV-100/4, sv. č. 35, a. j. č. 230, věková struktura členstva plzeňského kraje z 28. 2. 1946; tamtéž, sv. č. 32, a. j. č. 218, Stav členů krajské organizace KSČ v Plzni k 29. 2. 1948; tamtéž, sv. č. 5, a. j. č. 26, Přehled rozložení členů KSČ v místních a závodních organizacích, věkového a sociálního rozvrstvení, zpracováno podle došlých členských listů do 31. 12. 1948; NA, AÚML 19/9, a. j. č. 5, Přehled o rozložení členů KSČ v místních a závodních organizacích, věkového a sociálního rozvrstvení, zpracováno podle došlých členských listů k 31. 1. 1947, z 1. 3. 1947.

věkovou strukturu členské základny KSČ na Plzeňsku z 31. srpna 1947 s věkovou strukturou obyvatelstva zjištěnou v rámci sčítání obyvatel 22. května 1947.⁸⁵⁹

Tabulka č. 34.

Věk	28.2.1946	Procent	31.1.1947	Procent	29.2.1948	Procent	31.12.1948	Procent
16 až 20 let	1808	2,80	8625	12,94	16130	17,04	25987	19,35
Do 25 let	7164	11,10						
Do 30 let	5832	9,04	34718	52,07	47444	50,12	66416	49,46
Do 35 let	8004	12,41						
Do 40 let	10106	15,66						
Do 45 let	10045	15,57						
Do 50 let	8517	13,20	23332	34,99	31082	32,84	41873	31,18
Do 55 let	5294	8,21						
Do 60 let	3721	5,77						
Do 65 let	2393	3,71						
Do 70 let	1146	1,78						
Do 75 let	362	0,56						
Nad 75 let	123	0,19						
Celkem	64515	100,00	66675	100,00	94656	100,00	134276	100,00

Tabulka č. 35.

Věk	Počet obyvatel dle sčítání lidu z 22.5.1947		Členů KSČ 31.8.1947		
	Obyvatel	Procent	Členů	Procent	Procent z obyvatelstva k 22.5.1947
15 až 20 let	42923	9,91	11307	14,17	13,42
Do 25 let	41336	9,55			
Do 30 let	37275	8,61	40979	51,35	25,08
Do 35 let	33947	7,84			
Do 40 let	46263	10,69			
Do 45 let	45901	10,60			
Do 50 let	43766	10,11	27510	34,48	14,85
Do 55 let	35614	8,23			
Do 60 let	29809	6,89			
Do 65 let	24996	5,77			
Nad 65 let	51098	11,80			
Celkem	432928	100,00	79796	100,00	18,43

Ženy po druhé světové válce vstupovaly do KSČ obecně v mnohem větší míře než v meziválečném období. Prudký nárůst organizovanosti žen nastal zejména v roce 1946 a pokračoval až do února 1948. Tento trend se projevoval shodně jak u žen v domácnosti, tak také u výdělečně činných žen. V poúnorových nábořích pak převládali zejména zájemci o

⁸⁵⁹ NA, KSČ-ÚV-100/4, sv. č. 32, a. j. č. 218, Stav členů krajské organizace KSČ v Plzni k 31. 8. 1947; Sčítání obyvatelstva v Československu v letech 1946 a 1947. Československá statistika, sv. 184, Praha 1951, s. 41-42.

členství v KSČ z řad mužů. Z žen do KSČ vstupovaly po únoru 1948 ve zvýšené míře pouze ženy v zaměstnání. Počet žen organizovaných na Plzeňsku v KSČ překročil na konci roku 1948 hranici 42 000, což v daný moment znamenalo podíl 31,89 % žen na celkovém počtu členů KSČ na Plzeňsku. Přibližně dvě třetiny komunistických žen pracovaly v domácnosti. Tabulka č. 36 uvádí vývoj genderové struktury členské základny KSČ na Plzeňsku v letech 1946-1948.⁸⁶⁰

Tabulka č. 36.

	11.1.1946	Procent	31.12.1946	Procent	29.2.1948	Procent	31.12.1948	Procent
Ženy v domácnosti	5358	9,11			20844	22,02	26930	20,06
Ženy v zaměstnání	2995	5,09			9806	10,36	15896	11,84
Celkem ženy	8353	14,21	24825	26,73	30650	32,38	42826	31,89
Muži	50449	85,79	68065	73,27	64006	67,62	91450	68,11
Celkem členů KSČ	58802	100,00	92890	100,00	94656	100,00	134276	100,00

Ženy sice tvořily podstatnou část členské základny strany a z propagačních důvodů musely figurovat na stranických kandidátkách, v řídicích orgánech stranického vedení byly však zastoupeny v daleko menší míře.⁸⁶¹

Určitou specifičnost struktury členské základny si ve sledovaném období udržovaly okresní organizace KSČ v pohraničí. Věkový průměr členů KSČ byl v pohraničních oblastech nižší než ve vnitrozemí.⁸⁶² Byly zde zejména velmi slabě zastoupeny starší ročníky ve věku nad 45 let a naopak zde dominovala střední generace ve věku od 25 do 45 let. Ženy byly v okresech západočeského pohraničí organizovány v KSČ řidčeji než ve většině vnitrozemských okresů. Výjimku tvořil pouze rychle osídlený okres Stříbro. Velmi malé procentuální zastoupení žen mezi členy KSČ vykazovaly také okresy s tradičněji smýšlejícím obyvatelstvem, Klatovy, Sušice, Blatná a Domažlice. Naopak výrazně nejvyššího podílu na členstvu KSČ dosáhly ženy v okrese Plzeň-venkov (48,52 %). Důvodem takto vysokého zastoupení žen byla pravděpodobně skutečnost, že značné množství mužů z tohoto okresu dojíždělo do zaměstnání do Škodovky a tam bylo také stranicky organizováno. Tabulka č. 37 uvádí

⁸⁶⁰ NA, KSČ-ÚV-100/4, sv. č. 32, a. j. č. 218, Stav členů krajské organizace KSČ v Plzni k 29. 2. 1948; tamtéž, sv. č. 5, a. j. č. 26, Přehled rozložení členů KSČ v místních a závodních organizacích, věkového a sociálního rozvrstvení, zpracováno podle došlých členských listů do 31. 12. 1948; tamtéž, sv. č. 32, a. j. č. 218, Přehled stavu organizace podle okresů k 31. 12. 1946; tamtéž, stav plzeňské krajské organizace podle vystavených legitimací k 11. 1. 1946.

⁸⁶¹ Například z 646 delegátů krajské konference v roce 1946 bylo plných 573 mužů a pouhých 73 žen. SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 1, krajská konference 9.-10.3. 1946.

⁸⁶² Tento jev odpovídal i věkovému složení obyvatelstva pohraničních okresů. Miloslav BĚLOHLÁVEK: *Jihozápadní Čechy v letech 1945-1948 (demografický a ekonomický obraz)*, in: MZK 18, Plzeň 1982, s. 61.

věkovou a genderovou strukturu členské základny KSČ v jednotlivých okresech západních Čech k 31. srpnu 1947 v procentech.⁸⁶³

Tabulka č. 37.

Okres	Mužů	Žen	Žen v domácnosti	Žen v zaměstnání	Do 25 let	Do 45 let	Od 45 let	Celkem členů
Blatná	73,43	26,57	19,06	7,51	13,55	48,16	38,29	100,00
Domažlice	71,87	28,13	20,29	7,85	12,81	51,80	35,39	100,00
Horšovský Týn	75,00	25,00	19,94	5,06	15,11	51,49	33,41	100,00
Klatovy	82,44	17,56	9,95	7,61	13,45	52,36	34,19	100,00
Kralovice	65,15	34,85	24,42	10,44	15,23	45,60	39,18	100,00
Planá	77,23	22,77	16,11	6,66	15,54	59,78	24,68	100,00
Plzeň-Škoda	92,12	7,88	0,01	7,87	11,62	55,53	32,85	100,00
Plzeň-město	65,81	34,19	20,99	13,19	12,99	53,10	33,91	100,00
Plzeň-venkov	51,48	48,52	36,32	12,20	17,62	45,66	36,72	100,00
Přeštice	71,33	28,67	22,13	6,54	15,95	45,54	38,50	100,00
Rokycany	66,10	33,90	25,43	8,47	13,34	46,55	40,12	100,00
Stříbro	64,52	35,48	26,55	8,92	13,90	57,20	28,90	100,00
Sušice	78,72	21,28	9,99	11,30	14,54	52,84	32,62	100,00
Tachov	74,40	25,60	17,10	8,50	18,67	57,07	24,26	100,00
Celkem	70,42	29,58	20,07	9,52	14,17	51,35	34,48	100,00

⁸⁶³ NA, KSČ-ÚV-100/4, sv. č. 32, a. j. č. 218, Stav členů krajské organizace KSČ v Plzni k 31. 8. 1947.

Územní rozložení členské základny KSČ na Plzeňsku v letech 1945-1948

Významným ohniskem šíření vlivu KSČ na Plzeňsku se od prvních týdnů po osvobození staly Škodovy závody. KSČ se podařilo velmi rychle získat do svých řad podstatnou část zaměstnanců tohoto klíčového závodu. Stalo se tak mimo jiné proto, že kromě KSČ v závodě zpočátku ostatní politické strany nevyvíjely žádnou výraznější stranickou aktivitu.⁸⁶⁴ Padla tak jedna z vlajkových lodí meziválečných socialistických stran na Plzeňsku. Již 15. září 1945 bylo ve Škodovce organizováno v KSČ 9297 z celkového počtu 12 000 zaměstnanců.⁸⁶⁵ Ostatní politické strany začínaly svoje závodní organizace ve Škodovce ve větší míře budovat až mnohem později, v říjnu 1945.⁸⁶⁶ Tehdy již KSČ disponovala ve Škodovce několikasícovou organizací. Dělníky Škodových závodů i materiální vybavení podniku pak KSČ hojně využívala v předvolební kampani v roce 1946, při demonstracích spojených s volbou plzeňského primátora, při strojních brigádách na venkově a podobně. Díky své početnosti a snadné mobilizovatelnosti představovali škodováčtí dělníci největší oporu KSČ v přirozeném centru západních Čech. Význam dělníků Škodovky však ještě vynikal tou skutečností, že přibližně polovina škodováků dojížděla do zaměstnání z mimoplzeňských „venkovských“ oblastí západních Čech.⁸⁶⁷ Usnadňovali tak KSČ nejen její zápas o moc v samotné Plzni, ale stali se i významným zdrojem šíření vlivu KSČ na západočeském „venkově“. Silné postavení závodní organizace Škodovky v rámci plzeňské KSČ umožňovalo místním komunistům jistou samostatnost v rozhodování například při volbě svých podnikových výborů.⁸⁶⁸ Závodní organizace Škodových závodů také vystupovala po jisté období v rámci KSČ v roli okresní organizace. Bezmála desetitisícový stav členské základny KSČ ve Škodovce dosažený v roce 1945 však později, přes výrazný růst počtu zaměstnanců

---

⁸⁶⁴ Tamtéž, sv. č. 35, a. j. č. 230, tištěná zpráva o činnosti KSČ na Plzeňsku v období do druhé poválečné krajské konference, březen 1946. Marie BAUEROVÁ: *Vznik revolučních orgánů dělnické třídy ve Škodových závodech v roce 1945*, in: Zpravodaj komise pro dějiny závodů v ČSSR 5, 1978, s. 13-33.

⁸⁶⁵ V organizacích ČSD v Plzni a Klatovech bylo tehdy organizováno celkem 3130 členů KSČ. NA, KSČ-ÚV-40, sv. č. 1, a. j. č. 18, zpráva závodní organizace Škoda o stavu členstva k 15. 9. 1945.

⁸⁶⁶ Ve Škodovce tehdy probíhala stávka v souvislosti s přídatkovými lístky. Sociální demokracie v závodě začala distribuovat přihlášky do strany společně s tištěnou odhláškou z KSČ. Aktivita sociální demokracie komunisty zaskočila a v KSČ dočasně dokonce vznikly obavy, že ztratí své monopolní pozice v závodě. SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. 87, zápis schůze předsednictva KV KSČ 5. 10. 1945; tamtéž, zápis schůze předsednictva KV KSČ 8. 10. 1945; tamtéž, zápis schůze předsednictva KV KSČ 16. 10. 1945; Vladimír BRICHTA: *Komunistická strana Československa...*, s. 156-161.

⁸⁶⁷ Například z okresu Přeštice dojíždělo na konci roku 1947 do Plzně 1119 osob organizovaných v závodních organizacích KSČ Plzeň-Škoda a ČSD. NA, AÚML 19/1, a. j. č. 274, Zpráva okresní konference KSČ v Přešticích 15. 2. 1948, s. 7; NA, KSČ-ÚV-100/4, sv. č. 2, a. j. č. 8, zápis konference krajských organizačních tajemníků 19. a 20. 3. 1946.

⁸⁶⁸ Tamtéž, svazek 1, a. j. č. 6, , zápis jednání organizačního oddělení sekretariátu ÚV KSČ 19.7. 1945.

(v roce 1946 působilo v závodě již 18 061 zaměstnanců)⁸⁶⁹, v podstatě stagnoval až do roku 1948.⁸⁷⁰

Závodní organizace Škodovky čítala již 30. května 1945 celkem 1640 členů. Během jediného měsíce, do 25. června, vzrostl počet členů KSČ ve Škodových závodech na 7035.⁸⁷¹ Tím se v počátečním období budování KSČ na Plzeňsku stala organizace Škodovky nejpočetnějším komunistickým uskupením v západních Čechách. Ve stejné době existovalo v plzeňském okrese dalších 16 závodních organizací s celkem 1894 členy. Přímou na území statutárního města Plzně dále působilo 24 místních organizací s celkem 2147 členy. Početní převaha plzeňského jádra v rámci západočeské KSČ byla hned od prvních měsíců po osvobození mnohem výraznější než za předmnichovské republiky.⁸⁷² Z mimoplzeňských oblastí si zpočátku nejlépe vedly okresy Přeštice a Rokycany, které do června 1945 shromáždily 3000 přihlášek, a Domažlice, které obdržely 2500 přihlášek. Dále pak Nýřany vykazovaly 500, Blovice 200 a Radnice 86 přihlášek. Pohraniční okresy Tachov a Planá tehdy ještě neměly vybudované žádné organizace.⁸⁷³

První úplnější informace o rozložení členské základny KSČ na Plzeňsku v jednotlivých okresech pocházejí z konce prosince 1945. KSČ tehdy disponovala v okrese Plzeň celkem 30 926 členy, což znamenalo v daný moment 46,59 % všech přihlášených členů KSČ na Plzeňsku. Mezi početně silné okresy (s více než 4000 přihlášek) patřily již v roce 1945 Přeštice, Klatovy, Rokycany, Domažlice a Kralovice. Z bývalých pohraničních okresů se velmi dobře dařilo komunistům v okrese Stříbro, kde osídlování probíhalo nejrychleji. Ostatní pohraniční okresy prozatím početně zaostávaly za lidnatým vnitrozemím.

Předvolební nábor nových členů v první polovině roku 1946 územní rozmístění členstva KSČ na Plzeňsku příliš nezměnil. Do poloviny dubna 1946 mírně poklesl podíl plzeňského jádra na 43,59 % celkového počtu členů KSČ na Plzeňsku. Pohraniční okresy naopak potvrdily svůj dlouhodobý trend k postupnému posilování svých organizací. Z „venkovských“ oblastí rostla KSČ v první polovině roku 1946 nejrychleji v okrese Rokycany, který byl vedle plzeňského okresu druhou nejvýrazněji průmyslovou oblastí západních Čech. Tabulka č. 38 zaznamenává vývoj počtu členů KSČ v jednotlivých správních okresech plzeňského volebního kraje do parlamentních voleb v květnu 1946.⁸⁷⁴

⁸⁶⁹ VOA, ÚRO-ORG, č. kart. 25, č. inv. 106, Seznam závodních stráží kraj Plzeň, 1946.

⁸⁷⁰ NA v Praze, KSČ-ÚV-100/4, svazek 112, a. j. 728.

⁸⁷¹ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. 297, zápis schůze sekretariátu 25. 6. 1945.

⁸⁷² Tamtéž, zápis schůze sekretariátu 21. 6. 1945.

⁸⁷³ Tamtéž; tamtéž, zápis schůze sekretariátu 25. 6. 1945.

⁸⁷⁴ Dostupné údaje o počtu členů KSČ ve Škodových závodech byly uvedeny zvlášť z toho důvodu, že šlo o závodní organizaci rekrutující svou členskou základnu z několika okresů. SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart.

Tabulka č. 38.

Okres	25.6.1945	28.7.1945	31.10.1945	31.12.1945	Procent	15.4.1946	Procent
Domažlice	2586	4500	4545	4568	6,88	5675	7,09
Horšovský Týn	Neuvedeno	2500	1730	2000	3,01	2830	3,54
Klatovy	200	6000	Neuvedeno	5680	8,56	6655	8,31
Kralovice	Neuvedeno	3000	3340	4018	6,05	4681	5,85
Planá	0	Neuvedeno	985	985	1,48	1045	1,31
Plzeň-Škoda	7037	8600	30425	30926	46,59	34889	43,59
Plzeň-město	4041	Neuvedeno					
Plzeň-venkov	Neuvedeno	Neuvedeno					
Přeštice	3000	6600	Neuvedeno	6250	9,42	7287	9,10
Rokycany	3000	5000	Neuvedeno	5850	8,81	8560	10,69
Stříbro	500	3500	3965	3965	5,97	5455	6,82
Tachov	0	Neuvedeno	560	700	1,05	1132	1,41
Podbořany	Neuvedeno	1100	1440	1440	2,17	1830	2,29
Celkem	Neúplné	Neúplné	Neúplné	66382	100,00	80039	100,00

Protože KSČ rozšiřovala svou členskou základnu především s cílem uspět v parlamentních volbách, může být vhodným měřítkem početnosti členské základny KSČ v jednotlivých okresech počet osob zapsaných ve voličských seznamech pro parlamentní volby v květnu 1946.⁸⁷⁵ Ve srovnání s počtem osob zapsaných ve voličských seznamech⁸⁷⁶ byl relativně největší počet členů KSČ v okresech Tachov, Plzeň-město, Plzeň-venkov, Přeštice, Stříbro a Kralovice. V těchto okresech tvořil počet členů KSČ více než čtvrtinu všech osob zapsaných ve voličských seznamech. Velmi příznivý výsledek obou plzeňských okresů je však poněkud zkreslen tím, že stranické statistiky do obvodu plzeňského okresu započítávaly i závodní organizaci Škodovky, jejíž členové z podstatné části náleželi bydlištěm do jiných okresů. I po odečtení několika tisíc škodováků by však plzeňské okresy jako celek vykazovaly nadprůměrnou organizovanost voličů v KSČ. Velmi nízkou organizovanost zaznamenaly na druhou stranu okresy s tradičně smýšlejícím venkovským obyvatelstvem, Sušice, Blatná a Klatovy. V těchto okresech získala v poválečném období silné pozice lidová strana.

V okresech s nejnižší organizovaností voličů v KSČ (Sušice, Blatná a Klatovy) zaznamenala KSČ ve volbách v květnu 1946 podprůměrné volební výsledky. Dalším okresem

297, zápis schůze sekretariátu 25. 6. 1945; NA, KSČ-ÚV-100/4, sv. č. 35, a. j. č. 230, krajská konference KSČ v Plzni 28. a 29. 7. 1945; tamtéž, sv. č. 5, a. j. č. 26, Přehled stavu organizace podle krajů k 31. 10. 1945; tamtéž, sv. č. 32, a. j. č. 218, počet organizací a členů KSČ plzeňského kraje podle hlášení okresů k 11. 1. 1946; tamtéž, Stav členstva plzeňského kraje k 15. 4. 1946.

⁸⁷⁵ S jistou výhradou týkající se omezeného počtu kandidujících politických stran měly parlamentní volby v roce 1946 v zásadě demokratický charakter a umožňovaly relativně svobodnou soutěž jednotlivých politických subjektů. Michal PEHR: c. d., s. 177-193; Eva BROKLOVÁ: c. d., s. 76-93; Jiří SLÁMA: c. d., s. 227-257; Jiří KOCIAN: *Československá strana národně socialistická...*, s. 100-110.

⁸⁷⁶ Věková hranice pro členství v KSČ byla stanovena na 16 let, věková hranice pro aktivní volební právo na 18 let. Osoby ve věku 16-18 let však uvnitř KSČ tvořily pouze nepočetnou skupinu členské základny. Proto je srovnání počtu voličů a počtu členů KSČ možné.

s relativně nízkou mírou sympatií voličů vůči KSČ byly Domažlice. Ve všech těchto okresech naopak strana lidová zaznamenala své nejlepší volební výsledky. Před válkou v těchto okresech zaujímalí velmi silné postavení agrárníci. V případě okresu Klatovy rozhodovala ve volbách 1946 také poněkud odlišná profesní struktura obyvatel druhého největšího města na Plzeňsku. Výrazně podprůměrných volebních výsledků dosáhla KSČ také v okrese Plzeň-město, kde příčinou byla rovněž specifická profesní struktura obyvatelstva, projevující se zejména vysokým zastoupením úředníků. V okresech s významnými městskými centry, v Plzni a Klatovech, svých nejlepších volebních výsledků dosáhla Československá strana národně socialistická. KSČ v žádném z výše uvedených okresů nezískala ve volbách ani celých 40 % hlasů. Ve všech případech se jednalo o vnitrozemské okresy. V ostatních vnitrozemských okresech (Rokycany, Přeštice, Kralovice, Plzeň-venkov) KSČ ve volbách vykazovala mírně nadprůměrné výsledky v rozmezí 44-51 % odevzdaných hlasů. Své nejlepší výsledky v těchto okresech dosáhla většinou Československá sociální demokracie, která zde měla silné pozice již před válkou. Zdaleka největší sympatie voličů zaznamenala KSČ v pohraničních okresech Tachov, Planá, Stříbro a Horšovský Týn. Ve všech pohraničních okresech KSČ získala více než 55 % hlasů. Tachovská KSČ se s více než 70 % obdržených hlasů stala pro KSČ dokonce nejúspěšnějším okresem v republice. Vynikajících volebních úspěchů v pohraničních okresech dosáhla KSČ přesto, že organizovanost voličů v KSČ v některých z těchto okresů patřila spíše k průměru. Vliv komunistů v pohraničních oblastech tedy nevycházel ze samotné organizovanosti obyvatelstva v KSČ. Tabulka č. 39 uvádí relativní početnost členské základny KSČ v jednotlivých okresech vzhledem k počtu osob zapsaných ve voličských seznamech a vzhledem k počtu odevzdaných hlasů v parlamentních volbách 26. května 1946. Připojeny jsou také volební výsledky KSČ v jednotlivých okresech. (Údaje o počtu členů KSČ v okresech k 31. květnu 1946 jsou převzaty ze stranických statistik pro červen⁸⁷⁷ a červenec⁸⁷⁸ 1946).⁸⁷⁹

---

⁸⁷⁷ NA, KSČ-ÚV-100/4, sv. č. 32, a. j. č. 218, Stav členstva plzeňského kraje k 25. 6. 1946.

⁸⁷⁸ Tamtéž, Přehled stavu organizace podle okresů k 31. 7. 1946.

⁸⁷⁹ Volby do Ústavodárného Národního shromáždění 26. 5. 1946, Zprávy Státního úřadu statistického Republiky československé, roč. 27, 1946, č. 23-47, s. 201-211 a 346-347.

Tabulka č. 39.

Okres	Parlamentní volby 26.5.1946				Počet členů KSČ 26.5.1946		
	Osob zapsaných do voličských seznamů	Odevzdaných platných hlasů	Hlasů pro KSČ	Procent platných hlasů pro KSČ	Členů	Procent z osob zapsaných do voličských seznamů	Procent z počtu odevzdaných platných hlasů
Blatná	27305	25156	9319	37,04	4109	15,05	16,33
Domažlice	24716	23076	9187	39,81	5693	23,03	24,67
Horšovský Týn	12566	12383	6859	55,39	2694	21,44	21,76
Klatovy	38464	35969	13871	38,56	7090	18,43	19,71
Kralovice	19220	17966	8064	44,89	4920	25,60	27,39
Planá	6266	6731	4192	62,28	1492	23,81	22,17
Plzeň-Škoda					37180	27,25	29,98
Plzeň-město	96283	87053	32915	37,81			
Plzeň-venkov	40150	36960	18549	50,19			
Přeštice	28581	26449	13030	49,27	7702	26,95	29,12
Rokycany	40355	38107	18089	47,47	9461	23,44	24,83
Stříbro	24234	24603	15256	62,01	6436	26,56	26,16
Sušice	18969	17426	6897	39,58	2677	14,11	15,36
Tachov	4264	5530	3896	70,45	1433	33,61	25,91
Celkem	381373	357409	160124	44,80	90887	23,83	25,43

Povolební „inventura“ členské základny KSČ provedená přeregistrací se projevila také na územním rozmístění členstva KSČ v jednotlivých okresech. Zatímco ve všech vnitrozemských okresech byl vykázán výrazný úbytek členstva KSČ, v pohraničních okresech Tachov, Stříbro a Horšovský Týn naopak po přeregistraci počet členů KSČ mírně vzrostl. Přeregistrace totiž statisticky podchytila ty členy, kteří se dříve přestěhovali do pohraničí a byli před přeregistrací chybně evidováni ve vnitrozemských okresech. Přestěhování členů do pohraničních oblastí bylo pravděpodobně příčinou značného poklesu stavu členstva KSČ v okresech Klatovy, Domažlice a Přeštice. V Klatovech dokonce členská základna KSČ přeregistrací poklesla na 55,23 % svého původního předpokládaného stavu. Tabulka č. 40 podává zprávu o výsledcích přeregistrace v jednotlivých okresech KSČ na Plzeňsku.⁸⁸⁰

⁸⁸⁰ Přeregistrace členů KSČ na Plzeňsku nebyla 31. 7. 1947 ještě zcela ukončena, v pozdější době však bylo přeregistrováno již jen několik stovek členů. Konečné údaje o výsledcích přeregistrace v jednotlivých okresech nejsou známy. NA, KSČ-ÚV-100/4, sv. č. 32, a. j. č. 218, Přehled stavu organizace podle okresů k 31. 7. 1946; tamtéž, Přehled stavu organizace podle okresů k 31. 12. 1946; tamtéž, Výkaz přeregistrace k 31. 7. 1947.

Tabulka č. 40.

Okres	Členů KSČ před zahájením přeregistrace 1.8.1946	Členů KSČ 1.1.1947	Odevzdaných členských listů 31.7.1947 bez nových členů od 1.1.1947		
			Členských listů	Procent původního stavu členstva z 1.1.1947	Úbytek členů KSČ přeregistrací
Blatná	4109	4116	3364	81,73	752
Domažlice	5725	5699	3787	66,45	1 912
Horšovský Týn	2781	2846	2955	103,83	- 109
Klatovy	7155	7237	3997	55,23	3 240
Kralovice	4985	4992	3582	71,75	1 410
Planá	1512	1578	1518	96,20	60
Plzeň-Škoda	37823	11057	8476	76,66	2 581
Plzeň-město		17406	13960	80,20	3 446
Plzeň-venkov		9645	7535	78,12	2 110
Přeštice	7748	7733	5032	65,07	2 701
Rokycany	9601	9614	6831	71,05	2 783
Stříbro	6535	6692	7071	105,66	- 379
Sušice	2677	2686	2489	92,67	197
Tachov	1489	1509	1928	127,77	- 419
Celkem	92140	92810	72525	78,14	20 285

Početní růst členské základny KSČ v pohraničních oblastech v průběhu přeregistrace se promítl také do statistických přehledů z konce srpna 1947, které zahrnovaly nejen osoby přeregistrované, ale i osoby nově získané od 1. ledna 1947. Vedle okresů plzeňského jádra (Plzeň-město, Plzeň-Škoda a Plzeň-venkov) a průmyslového okresu Rokycany se tak mezi nejsilnější okresy KSČ na Plzeňsku zařadil okres Stříbro, který byl nejdynamičtěji osídlovaným pohraničním okresem.⁸⁸¹ Tabulka č. 41 zahrnuje údaje o vývoji početnosti členské základny KSČ na Plzeňsku v jednotlivých okresech od 1. srpna 1946 do 31. srpna 1947.⁸⁸²

⁸⁸¹ František ČAPKA - Lubomír SLEZÁK - Jaroslav VACULÍK: c. d., s. 85.

⁸⁸² NA, KSČ-ÚV-100/4, sv. č. 32, a. j. č. 218, Přehled stavu organizace podle okresů k 31. 7. 1946; tamtéž, Přehled stavu organizace podle okresů k 31. 12. 1946; tamtéž, Stav členů krajské organizace KSČ v Plzni k 31. 8. 1947.

Tabulka č. 41.

Okres	1.8.1946	Procent	31.12.1946	Procent	31.8.1947	Procent
Blatná	4109	4,46	4090	4,40	3609	4,52
Domažlice	5725	6,21	5700	6,14	4091	5,13
Horšovský Týn	2781	3,02	2886	3,11	3224	4,04
Klatovy	7155	7,77	7277	7,83	4492	5,63
Kralovice	4985	5,41	5006	5,39	3862	4,84
Planá	1512	1,64	1624	1,75	1937	2,43
Plzeň-Škoda	37823	41,05	37937	40,84	9103	11,41
Plzeň-město					15334	19,22
Plzeň-venkov					8708	10,91
Přeštice	7748	8,41	7770	8,36	5441	6,82
Rokycany	9601	10,42	9559	10,29	7274	9,12
Stříbro	6535	7,09	6697	7,21	7743	9,70
Sušice	2677	2,91	2789	3,00	2744	3,44
Tachov	1489	1,62	1555	1,67	2234	2,80
Celkem	92140	100,00	92890	100,00	79796	100,00

V rámci náborové kampaně od září 1947 do konce února 1948 rostly opět nejrychleji okresní organizace KSČ v pohraničí. Okresy plzeňského jádra spíše oslabovaly svůj podíl na členské základně KSČ na Plzeňsku. Po únoru 1948 pak nastal patrný zvrat, kdy do KSČ začalo vstupovat nejvíce lidí naopak ve dvou největších městech západních Čech, v Plzni a Klatovech. Zejména větší správní centra s množstvím úřadů se tehdy stala dějištěm procesu, ve kterém se únorovými událostmi potenciálně ohrožené vrstvy obyvatelstva snažily zajistit svoji budoucnost členstvím v KSČ. Tabulka č. 42 informuje o vývoji početnosti členské základny KSČ na Plzeňsku v jednotlivých okresech v roce 1948.⁸⁸³

⁸⁸³ Tamtéž, Stav členů krajské organizace KSČ v Plzni k 29. 2. 1948; tamtéž, Počet členů krajské organizace KSČ v Plzni k 30. 6. 1948; tamtéž, Přehled organizačního stavu krajské organizace KSČ v Plzni k 31. 8. 1948.

Tabulka č. 42.

Okres	29.2.1948	Procent	30.6.1948	Procent	31.8.1948	Procent
Blatná	4031	4,26	5446	4,18	5578	4,22
Domažlice	4713	4,98	6458	4,96	6508	4,93
Horšovský Týn	4426	4,68	6085	4,67	6173	4,67
Klatovy	5368	5,67	9143	7,02	9143	6,92
Kralovice	4720	4,99	6213	4,77	6287	4,76
Planá	2788	2,95	4394	3,37	4393	3,33
Plzeň-Škoda	10097	10,67	12683	9,74	13012	9,85
Plzeň-město	17875	18,88	26196	20,12	26783	20,28
Plzeň-venkov	10363	10,95	12769	9,81	12893	9,76
Přeštice	6260	6,61	8285	6,36	8480	6,42
Rokycany	8231	8,70	10539	8,09	10676	8,09
Stříbro	9453	9,99	12611	9,69	12709	9,62
Sušice	3394	3,59	4804	3,69	4833	3,66
Tachov	2937	3,10	4574	3,51	4576	3,47
Celkem	94656	100,00	130200	100,00	132044	100,00

Srovnáním početnosti členské základny KSČ v jednotlivých okresech s počtem odevzdaných hlasů v parlamentních volbách 30. května 1948 je možno stanovit přibližnou míru organizovanosti politicky aktivního obyvatelstva jednotlivých okresů v KSČ.⁸⁸⁴ V polovině roku 1948 byl již zcela největší podíl komunistů na politicky aktivní společnosti v pohraničních okresech, kde v případě okresů Tachov a Stříbro dokonce přesáhl 40 % odevzdaných hlasů. Nejmenší procentuální zastoupení měli komunisté mezi voliči v okresech s velkým předválečným vlivem agrární strany, v okresech Klatovy, Blatná, Sušice a Domažlice. Výsledky parlamentních voleb 30. května 1948⁸⁸⁵ vcelku odpovídaly

⁸⁸⁴ Pro srovnání počtu voličů a počtu členů KSČ v jednotlivých okresech v roce 1948 byla okresní organizace Plzeň-Škoda autorem rozdělena do správních okresů Plzeň-město (50 % členů), Plzeň-venkov (25 % členů) a Přeštice (15 % členů). Tato korekce je ovšem pouze přibližná, vychází z údajů Vojtěcha Laštovky o předválečné četnosti dojíždění dělníků do Škodových závodů z jednotlivých směrů západních Čech. Vojtěch LAŠTOVKA – Jaroslav FIŠER: c. d., s. 26.

⁸⁸⁵ Průběh parlamentních voleb v roce 1948 nelze již na rozdíl od voleb v roce 1946 označit za demokratický. Dle interních informací předsednictva ÚV KSČ byly volební výsledky v roce 1948 v jednotlivých krajích falšovány jen v řádu několika málo procent. Iniciativu okresů, které vzájemně soutěžily o nejlepší volební výsledky, však nebylo možné přesně vyčíslit. K falšování volebních výsledků se interní vnitrostranickou cestou přiznaly totiž jen některé organizace KSČ. Blíže neurčitá část bílých lístků byla pravděpodobně v některých místech přesouvána do kategorie neplatných hlasů. Parlamentní volby v květnu 1948 nerespektovaly v plné míře zásady tajného hlasovacího práva. KSČ v předvolební kampani šířila propagační hesla požadující, aby každý „vlastenec“ odevzdal hlas jednotné kandidátce Národní fronty. Předsednictvo ÚV KSČ si bylo plně vědomo, že volební výsledky byly v některých oblastech silně ovlivněny psychickým tlakem, veřejnými urážkami a někdy i násilnostmi vykonávanými na osobách, které hlasovaly bílým lístkem. Rudolf Slánský násilný nedemokratický průběh voleb vyzdvihoval: „Za vyvolání této psychózy lze naše soudruhy jen pochválit. [...] Nálada byla pogromová, nikdo nechtěl mluvit s těmi lidmi, kteří odevzdali bílý lístek. [...] V některých obcích žádali, aby byly volby opakovány, aby mohli lidé svůj omyl napravit a odevzdat jen kandidátky Národní fronty.“ NA, KSČ-ÚV-02/1, sv. č. 2, a. j. č. 125, zápis 24. schůze předsednictva ÚV KSČ z 4. 6. 1948; Karel KAPLAN: *Nekrvavá revoluce...*, s. 189.

organizovanosti obyvatelstva jednotlivých okresů v KSČ. V pohraničních okresech náležely téměř všechny odevzdané platné hlasy jednotné kandidátce „obrozené“ Národní fronty a procento prázdných lístků bylo téměř zanedbatelné. Naopak okresy s malou organizovaností obyvatel v KSČ vykazovaly zvýšený podíl prázdných lístků. Týkalo se to zejména okresu Sušice s rekordními 31,05 % bílých lístků, ale i okresů Blatná a Klatovy. Velmi vysoké procento prázdných lístků bylo zaznamenáno překvapivě také v okrese Kralovice, zejména v lokalitách, kde udržovala dříve silné pozice sociální demokracie. Také v některých volebních obvodech v centru města Plzně byl podíl bílých lístků značně vysoký.⁸⁸⁶ Výsledky voleb v květnu 1948 se staly pro KSČ indikátorem „reakčnosti“ obyvatelstva jednotlivých okresů. Příčiny neúspěchu v nejslabších oblastech byly šetřeny a bylo dokonce přikročeno k výměně okresních vedení KSČ v Sušici a Klatovech.⁸⁸⁷ Již v rámci předvolebních příprav byla ze strany KSČ věnována zvýšená pozornost těm okresům, kde disponovala silnými pozicemi lidová strana. Zejména v těchto oblastech mělo být propagačně zdůrazňováno, že „ústava garantuje soukromé vlastnictví zemědělské půdy do 50 ha“.⁸⁸⁸ Tabulka č. 43 uvádí srovnání počtu členů KSČ k 30. dubnu 1948 a počtu odevzdaných hlasů v parlamentních volbách 30. května 1948 v jednotlivých okresech. Připojeny jsou i volební výsledky v jednotlivých okresech.⁸⁸⁹

---

⁸⁸⁶ Největší procento bílých lístků (z platných hlasů) v samotné Plzni bylo odevzdáno v centru města ve volebních obvodech Kamerálu (až 26,03 %), na Borech (19,72 %), ve Stalinově třídě (19,54 %) a na Mikulášském náměstí (19,02 %). Zde se vyskytly také výrazně zvýšené podíly neplatných hlasů. NA, AÚML 71, a. j. č. 224, výsledky voleb 30. května 1948.

⁸⁸⁷ V Klatovech byly nepříznivé výsledky voleb údajně způsobeny nevhodným oběžníkem o pracovní povinnosti, který vystrašil obyvatelstvo. V Sušici prý bílé lístky odevzdávali často zemědělci z řad sociální demokracie. Svoji úlohu zde sehrály i příliš přísné postihy neplnění zemědělských dodávek. SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. 87, zápis schůze předsednictva KV KSČ 31. 5. 1948; tamtéž, zápis schůze předsednictva KV KSČ 11. 6. 1948; tamtéž, kart. 25, zápis schůze pléna KV KSČ 12. 6. 1948.

⁸⁸⁸ Tamtéž, kart. 297, zápis schůze sekretariátu 5. 5. 1948.

⁸⁸⁹ NA, KSČ-ÚV-100/4, sv. č. 32, a. j. č. 218, Stav členů krajské organizace KSČ v Plzni k 30. 4. 1948; Volby do Národního shromáždění v květnu 1948, Zprávy Státního úřadu statistického Republiky československé, roč. 29, 1948, č. 67-68, s. 505-515.

Tabulka č. 43.

Okres	Parlamentní volby 30.5.1948						Počet členů KSČ 30.4.1948	
	Odevzdané hlasy	Odevzdané platné hlasy					Členů	Procent z počtu odevzd. hlasů 1948
		celkem	Hlasy pro kandidátku NF	Procent z platných hlasů	Prázdné lístky	Procent z platných hlasů		
Blatná	23621	22456	18145	80,80	4311	19,20	4613	19,53
Domažlice	21817	20841	18617	89,33	2224	10,67	5383	24,67
Horšovský Týn	14485	14044	13117	93,40	927	6,60	5017	34,64
Klatovy	35055	32782	28515	86,98	4267	13,02	5814	16,59
Kralovice	17181	16542	13751	83,13	2791	16,87	5758	33,51
Planá	8669	8547	8107	94,85	440	5,15	3352	38,67
Plzeň-Škoda							11503	
Plzeň-město	83734	79026	70286	88,94	8740	11,06	21384	32,41
Plzeň-venkov	37417	35417	31628	89,30	3789	10,70	12004	39,77
Přeštice	24573	23220	20629	88,84	2591	11,16	7118	35,99
Rokycany	36163	34238	30207	88,23	4031	11,77	9320	25,77
Stříbro	27388	27099	26581	98,09	518	1,91	11203	40,90
Sušice	17572	16444	11338	68,95	5106	31,05	3819	21,73
Tachov	8705	8666	8392	96,84	274	3,16	3900	44,80
Celkem	356380	339322	299313	88,21	40009	11,79	110188	30,92

Během prověrky členů KSČ se na přelomu let 1948 a 1949 opět měnilo územní rozložení členské základny KSČ. Nejméně silný dopad měla prověrka na ty okresní organizace, které po únoru 1948 rostly relativně nejpomaleji. Výrazně byly prověrkou poznamenány ve většině případů okresy, ve kterých byl poúnorový růst počtu členstva relativně rychlejší. Nejsilnější dopad měla prověrka v okrese Klatovy, kde bez postihu prošlo prověrkou pouze 54,89 % členů KSČ. Nízké procento kladně prověřených členů zaznamenaly také oba plzeňské okresy (Plzeň-město a Plzeň-Škoda). Významné zásahy do členské základny KSČ prověrka přinesla také v pohraničních oblastech. Nejvyšší podíl vyloučených osob byl v okrese Sušice, kde plzeňská KSČ zaznamenala v roce 1948 své nejhorší volební výsledky. Největší procento lhůt ke splnění členských povinností bylo uloženo v okresní organizaci Plzeň-Škoda. Dělnické profesní zařazení zde chránilo většinu členů KSČ před vážnějším postihem. Převody na kandidáty byly používány nejčastěji v okresech Klatovy, Domažlice, Tachov, Horšovský Týn, Stříbro a Plzeň-město. Výsledky prověrky jsou však obtížně porovnatelné se stavem členstva před jejím započítáním, protože v průběhu prověřování došlo k reorganizaci územního

vymezení jednotlivých okresů. Tabulka č. 44 uvádí výsledky prověrky z května 1949 v jednotlivých okresech.⁸⁹⁰

Tabulka č. 44.

Okres	Prověřeno						
	Celkem	Kladně prověřeno		Lhůta 3 měsíce		Lhůta 6 měsíců	
		Členů	Procent z prověřených	Členů	Procent z prověřených	Členů	Procent z prověřených
Blatná	5192	3783	72,86	69	1,33	26	0,50
Blovice	5189	4207	81,08	169	3,26	97	1,87
Domažlice	5723	3844	67,17	91	1,59	98	1,71
Horáždovice	2671	2159	80,83	0	0,00	0	0,00
Horšovský Týn	4634	3048	65,77	196	4,23	113	2,44
Klatovy	7518	4127	54,89	454	6,04	318	4,23
Plasy	5836	4963	85,04	117	2,00	87	1,49
Plzeň-Škoda	14844	9965	67,13	1117	7,52	687	4,63
Plzeň-město	26937	18335	68,07	1362	5,06	859	3,19
Plzeň-venkov	9307	7849	84,33	296	3,18	139	1,49
Přeštice	6281	4566	72,70	165	2,63	133	2,12
Rokycany	10058	8327	82,79	189	1,88	264	2,62
Stod	7631	6231	81,65	194	2,54	115	1,51
Stříbro	5225	3539	67,73	160	3,06	117	2,24
Sušice	4144	3148	75,97	48	1,16	100	2,41
Tachov	4160	2646	63,61	103	2,48	119	2,86
Celkem	125350	90737	72,39	4730	3,77	3272	2,61

Tabulka č. 44 pokračování.

Okres	Prověřeno					
	Vyškrtnuto		Vyloučeno		Kandidátů na 1 rok	
	Členů	Procent z prověřených	Členů	Procent z prověřených	Členů	Procent z prověřených
Blatná	182	3,51	67	1,29	579	11,15
Blovice	108	2,08	78	1,50	324	6,24
Domažlice	97	1,69	54	0,94	819	14,31
Horáždovice	0	0,00	0	0,00	184	6,89
Horšovský Týn	116	2,50	64	1,38	779	16,81
Klatovy	91	1,21	108	1,44	1312	17,45
Plasy	76	1,30	34	0,58	289	4,95
Plzeň-Škoda	118	0,79	62	0,42	1347	9,07
Plzeň-město	462	1,72	179	0,66	2436	9,04
Plzeň-venkov	103	1,11	52	0,56	556	5,97
Přeštice	136	2,17	65	1,03	724	11,53
Rokycany	127	1,26	61	0,61	397	3,95
Stod	136	1,78	67	0,88	528	6,92
Stříbro	147	2,81	81	1,55	620	11,87
Sušice	148	3,57	100	2,41	189	4,56
Tachov	135	3,25	58	1,39	557	13,39
Celkem	2182	1,74	1130	0,90	11640	9,29

⁸⁹⁰ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. 1, krajská konference KSČ v Plzni 7.-8. 5. 1949.

Tabulka č. 44 pokračování.

Okres	Prověřeno				Celkem organizovaných v KSČ po prověrce	
	Kandidátů na 2 roky		Z mimořádných důvodů			
	Členů	Procent z prověřených	Členů	Procent z prověřených	Organizovaných	Procent z prověřených
Blatná	486	9,36	0	0,00	4943	95,20
Blovice	159	3,06	47	0,91	4956	95,51
Domažlice	695	12,14	25	0,44	5547	96,92
Horažďovice	328	12,28	0	0,00	2671	100,00
Horšovský Týn	318	6,86	0	0,00	4454	96,12
Klatovy	1107	14,72	1	0,01	7318	97,34
Plasy	232	3,98	38	0,65	5688	97,46
Plzeň-Škoda	1009	6,80	539	3,63	14125	95,16
Plzeň-město	3149	11,69	155	0,58	26141	97,04
Plzeň-venkov	312	3,35	0	0,00	9152	98,33
Přeštice	490	7,80	2	0,03	6078	96,77
Rokycany	693	6,89	0	0,00	9870	98,13
Stod	360	4,72	0	0,00	7428	97,34
Stříbro	554	10,60	7	0,13	4990	95,50
Sušice	411	9,92	0	0,00	3896	94,02
Tachov	523	12,57	19	0,46	3948	94,90
Celkem kraj	10826	8,64	833	0,66	121205	96,69

Sociální demokraté a národní socialisté na Plzeňsku v letech 1945-1948

Skutečnost, že sociální demokracii se v poválečném období nepodařilo na Plzeňsku obnovit své dřívější dominantní postavení, byla jednou z podmínek nebyvale rychlého zesílení KSČ v této oblasti. ČSSD nebyla na rozdíl od KSČ nucena od roku 1938 budovat své stranické struktury ilegální cestou. Ztratila však na počátku okupace svou organizační síť a za války nevytvářela takové odbojové organizace, které by v ilegalitě alespoň formálně či nevědomě navazovaly na dřívější stranické struktury. Na konci války tak sociální demokracie na Plzeňsku na rozdíl od KSČ nedisponovala srovnatelnou organizační základnou k šíření svého vlivu. Určitá část stranicky nediferencovaných „levicových“ příslušníků domácího odboje byla navíc na konci války a v prvních týdnech po osvobození ochotná vstoupit do KSČ. Dřívější satelitní organizace sociální demokracie nebyly v poválečném atmosféře touhy po nestranické jednotě národa obnoveny. Důležitým se ukázalo zejména sjednocení odborových organizací, které umožnilo KSČ do značné míry ovládnout jednu z největších opor předválečné sociální demokracie.⁸⁹¹ Situaci na závodech ještě zhoršovala skutečnost, že sociální demokracie dlouho nechápala zvýšený význam závodních stranických organizací. Po sjednocení odborových organizací byly totiž právě závodní stranické organizace nejúčinnějším nástrojem k politické práci ve velkých průmyslových závodech. Sociální demokracie však začala budovat své stranické závodní organizace až se značným zpožděním za KSČ a pouze jako pomocné stranické struktury, nikoli jako plnoprávné organizační jednotky strany.⁸⁹² V květnu 1945 sice sociální demokracie byla jednou ze suverénních politických stran Národní fronty, ale z řady míst se ozývaly hlasy po existenci jednotné

---

⁸⁹¹ V lednu 1946 bylo podle neúplných údajů KSČ přibližně 50 % osob odborově organizovaných při KOR v Plzni sympatizantů komunismu. V únoru 1946 disponovala KSČ v plzeňské KOR spolehlivou většinou, když z 60 členů KOR v Plzni bylo 39 komunistů. Předsedou KOR se stal komunista Jan Cink, tajemníkem KOR sociální demokrat Ladislav Cígler. V roce 1947 měla KSČ na Plzeňsku v krajských svazových výborech Revolučního odborového hnutí zastoupení 37,99 %, národní socialisté 17,71 %, sociální demokraté 16,34 % a lidovci 5,51 %. Mezi zaměstnanci sekretariátu KOR v Plzni však v roce 1947 stále ještě zůstávala převaha sociálních demokratů se zastoupením 29,33 %. KSČ získala mezi zaměstnanci zastoupení 14,67 %, národní socialisté 10,67 % a lidovci 0 %. NA, KSČ-ÚV-40, sv. č. 1, a. j. č. 18, zpráva odborového oddělení sekretariátu KV KSČ v Plzni odborovému oddělení ÚV KSČ z 29. 1. 1946; tamtéž, zpráva odborového oddělení sekretariátu KV KSČ v Plzni odborovému oddělení ÚV KSČ z 27. 2. 1946; tamtéž, sv. č. 15, a. j. č. 236, statistický materiál o zaměstnancích sekretariátu KOR v Plzni a volených členech krajských svazových výborů ROH v Plzni, z 1947.

⁸⁹² Závodní organizace měly mít v organizační struktuře sociální demokracie pouze „pomocný“ charakter a jejich členové museli především náležet do organizací místních, kde také platili stranické příspěvky. Podobné postavení závodních organizací fungovalo také v ČSNS. NA, AÚML 71, a. j. č. 134, zápis zastupitelstva Československé sociální demokracie ze 14. 9. 1946; Pavla VOŠAHLÍKOVÁ: c. d., s. 69-72; Jiří MALÍŘ - Pavel MAREK a kol.: c. d., s. 1166-1167; Jiří KOCIAN: *Československá strana národně socialistická...*, s. 46-48.

socialistické strany zahrnující i komunisty.⁸⁹³ Mezi určitou částí potenciálních voličů sociální demokracie pak ještě v roce 1946 panovaly obavy z možného sloučení sociální demokracie a KSČ. Sociální demokraté proto museli v prvních poválečných letech veřejně zdůvodňovat i pouhou opodstatněnost samostatné existence svojí strany. Organizační obnova strany byla navíc zpomalena nedostatkem funkcionářských kádřů, protože značná část zejména nižších funkcionářů sociální demokracie přestoupila po válce do KSČ.⁸⁹⁴

Sociální demokracie na Plzeňsku čítala v červenci 1946 celkem 25 382 členů. Do září 1946 vzrostl počet členů strany v západních Čechách na 25 624.⁸⁹⁵ Více než rok po konci války tak členská základna sociální demokracie na Plzeňsku stále ještě neobnovila ani svoji početnost z konce dvacátých let.⁸⁹⁶ Místních organizací sociální demokracie bylo v září 1946 na Plzeňsku vybudováno 713.⁸⁹⁷ Přestože sociální demokracie byla stranou dělnickou, závodních organizací tehdy fungovalo v západních Čechách jen 77 a zahrnovaly pouhých 5272 členů.⁸⁹⁸ Členstvo sociální demokracie představovalo na Plzeňsku 27,73 % členské základny KSČ. Jestliže členská základna KSČ v době parlamentních voleb v roce 1946 zahrnovala čtvrtinu všech osob zapsaných do voličských seznamů, u sociální demokracie činil stejný ukazatel jen 6,66 %. Do 30. června 1947 pak počet sociálních demokratů na Plzeňsku vzrostl na 27 078.⁸⁹⁹ Za celý druhý poválečný rok tak sociální demokracie nezískala na Plzeňsku ani celé 2000 nových členů. Dne 30. září 1947 disponovala západočeská sociální demokracie 705 organizacemi s celkovým počtem 27 543 členů. Na brněnském sjezdu sociální demokracie v listopadu 1947 bylo poraženo dosavadní fierlingerovské vedení strany, ochotné k úzké spolupráci s KSČ. Nově zvolené vedení pak ve snaze udržet krok s rychle sílící KSČ

---

⁸⁹³ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. 297, zápis schůze sekretariátu 2. 7. 1945; Pavla VOŠAHLÍKOVÁ: c. d., s. 43-45; Luděk PIK: c. d., s. 133-146.

⁸⁹⁴ Počáteční nejistotu sociální demokracie překonala až na podzim roku 1945. Největší přírůstek členů zaznamenala strana v březnu 1946. Členskou kartotéku sociální demokracie zavedla podobně jako KSČ až po volbách v roce 1946. Řádné stranické legitimace vydávala sociální demokracie od roku 1947. NA, AÚML 71, a. j. č. 134, zápis zastupitelstva Československé sociální demokracie z 14. 9. 1946.

⁸⁹⁵ Jiná informace, že sociální demokracie na Plzeňsku získala po parlamentních volbách v roce 1946 do konce října 1946 celkem 5000 nových členů, se jeví ve světle výše uvedených statistických údajů jako nepravděpodobná. SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. 535, Hlášení ze schůze krajského výboru národněsocialistické strany v Plzni dne 26. 10. 1946, čj. 133, z 30. 10. 1946.

⁸⁹⁶ Celostátně byl již 30. 6. 1946 překročen počet členů sociální demokracie z konce roku 1937 o přibližně 150 000. Strana zahrnovala ve svých řadách 30. 6. 1946 již 352 840 členů.

⁸⁹⁷ Téměř v polovině z 1270 obcí západních Čech tak na podzim roku 1946 ještě neexistovala organizace sociální demokracie.

⁸⁹⁸ NA, AÚML 71, a. j. č. 134, zápis zastupitelstva Československé sociální demokracie z 14. 9. 1946.

⁸⁹⁹ Jiné nedatované údaje hovoří o tom, že sociální demokracie disponovala na Plzeňsku v roce 1947 již celkem 30 691 členy. Údaj pochází pravděpodobně z počátku roku 1947. SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. 534, přehled o stavu členstva sociální demokracie v jednotlivých okresech, [1947]; Vladimír BRICHTA: *Komunistická strana Československa...*, s 64-67.

usilovalo o zefektivnění náborové kampaně a o větší angažovanost členů strany.⁹⁰⁰ Přes zjevnou snahu podnítit rychlejší růst členské základny zahrnovala plzeňská sociální demokracie na konci roku 1947 pouhých 723 místních organizací a 27 936 členů. Ve 113 závodních organizací na Plzeňsku bylo tehdy zahrnuto 5923 členů. Veškerá členská základna sociální demokracie na Plzeňsku tak necelé dva měsíce před únorovým převratem představovala stále ještě pouhých 31,82 % členské základny KSČ (zmenšené mezitím přeregistrací). Plzeňská krajská organizace ČSSD byla přitom v celostátním srovnání pátým nejpočetnějším stranickým krajem za Prahou, Olomoucí, Brnem a Ostravou.⁹⁰¹ Také aparát sociálnědemokratické strany byl podstatně skromnější než aparát KSČ.⁹⁰² Průměrná výše čtvrtletních členských příspěvků sociální demokracie na Plzeňsku v roce 1947 činila 18,21 Kčs a byla srovnatelná s průměrnými členskými příspěvky KSČ.⁹⁰³

Územní struktura sociální demokracie byla podobně jako v případě KSČ budována od roku 1946 podle správních okresů. V roce 1946 připadlo 30,98 % členské základny sociální demokracie na Plzeňsku na okresy Plzeň-město a Plzeň-venkov. Mezi početně silné okresní organizace sociální demokracie patřily také okresy Rokycany, Klatovy, Kralovice a Blatná. Relativně (vůči počtu osob zapsaných ve voličských seznamech v roce 1946) byla sociální demokracie nejsilnější v okrese Kralovice, Planá, Blatná a Rokycany. V těchto okresech také skutečně sociální demokracie získala v roce 1946 své nejlepší volební výsledky. Výjimkou byl jen pohraniční okres Planá. Volební výsledky sociální demokracie byly v porovnání s ostatními politickými stranami územně velmi rovnoměrně rozložené. Kromě pohraničního okresu Tachov se výsledky voleb v jednotlivých okresech pohybovaly v rozmezí 15-22 %

---

⁹⁰⁰ NA, AÚML 71, a. j. č. 225, přípis ústředního sekretariátu československé sociální demokracie „Náborová akce“, č.j. 31 767/47, z 27. 11. 1947.

⁹⁰¹ Sociální demokracie tehdy na celostátní úrovni disponovala 365 568 členy. NA, AÚML 71, a. j. č. 223, organizační přehled sociálnědemokratické strany za 3. čtvrtletí roku 1947; tamtéž, organizační přehled sociálnědemokratické strany za 4. čtvrtletí roku 1947.

⁹⁰² Sociální demokracie na Plzeňsku zaměstnávala v polovině roku 1946 celkem 27 osob. Na krajském sekretariátu v Plzni pracovali 4 placení političtí tajemníci a 3 administrativní síly. Na jednotlivých okresních sekretariátech působil vždy jeden placený tajemník a pouze v některých případech také jedna placená administrativní síla. Celkem bylo v kraji zaměstnáno 16 tajemníků s průměrnou hrubou měsíční mzdou 4199 Kčs a 11 administrativních sil s průměrnou hrubou měsíční mzdou 1836 Kčs. Platy zaměstnanců sociální demokracie byly srovnatelné s platy zaměstnanců KSČ. NA, AÚML 71, a. j. č. 251, přehled o placených zaměstnancích v kraji, [1946]; viz poznámka č. 159 této práce.

⁹⁰³ Členové sociální demokracie platili členské příspěvky čtvrtletně, odstupňované podle výše příjmu. V hodnotě 5 Kčs (osoby bez vlastního příjmu), 15 Kčs (příjem do 1500 Kčs měsíčně), 30 Kčs (příjem do 2500 Kčs měsíčně), 60 (příjem do 4000 Kčs měsíčně), 120 Kčs (příjem nad 4000 Kčs měsíčně). Na Plzeňsku náleželo v roce 1947 celkem 28,77 % členů sociální demokracie do příspěvkové skupiny 5 Kčs, 46,85 % do skupiny 15 Kčs, 20 % do skupiny 30 Kčs, 3,44 % do skupiny 60 Kčs a 0,93 % do skupiny 120 Kčs. Průměrný čtvrtletní příspěvek členů sociální demokracie na Plzeňsku tedy činil 18,21 Kčs. Výše příspěvků u velké části členů sociální demokracie však, podobně jako u členů KSČ, neodpovídala skutečné výši platu. NA, KSČ-ÚV-100/1, sv. č. 19, a. j. č. 112, informace o sociálnědemokratické straně 22. 1. 1947; NA, AÚML 71, a. j. č. 223, organizační přehled sociálnědemokratické strany za 3. čtvrtletí roku 1947.

platných hlasů. Mírně slabší sympatie voličů k sociální demokracii se projevily v pohraničí a v okresech Domažlice, Klatovy a Přeštice. V celostátním srovnání volebních výsledků patřila plzeňská sociální demokracie mezi čtyři nejúspěšnější krajské organizace ČSSD. Tabulka č. 45 podává srovnání počtu členů ČSSD v jednotlivých okresech k 30. červnu 1946 s počtem osob zapsaných ve voličských seznamech pro parlamentní volby 26. května 1946. Připojeny jsou také volební výsledky ČSSD v jednotlivých okresech.⁹⁰⁴

Tabulka č. 45.

Okres	Parlamentní volby 26.5.1946		Členů ČSSD 30.6.1946		
	Osob ve voličských seznamech	Procent hlasů pro ČSSD	Členů	Procent	Procent z osob ve voličských seznamech
Blatná	27305	21,65	2040	8,04	7,47
Domažlice	24716	15,95	1582	6,23	6,40
Horšovský Týn	12566	16,90	692	2,73	5,51
Klatovy	38464	16,85	2501	9,85	6,50
Kralovice	19220	22,09	2400	9,46	12,49
Planá	6266	18,70	643	2,53	10,26
Plzeň-město	96283	18,95	7864	30,98	5,76
Plzeň-venkov	40150	19,29			
Přeštice	28581	16,97	1500	5,91	5,25
Rokycany	40355	21,93	3076	12,12	7,62
Stříbro	24234	16,59	1628	6,41	6,72
Sušice	18969	17,89	1154	4,55	6,08
Tachov	4264	11,50	302	1,19	7,08
Celkem	381373	18,70	25382	100,00	6,66

Na konci září 1947 byla členská základna sociální demokracie na Plzeňsku tvořena z 25 % ženami. Podíl žen na členské základně KSČ se již tehdy pohyboval okolo 30 %. Sociální demokracie se tak do procesu poválečného růstu politické organizovanosti žen zařadila až s jistým zpožděním za KSČ. Do blíže nespecifikované kategorie „mládež“ spadalo v sociální demokracii na Plzeňsku 13,80 % členů.

Z hlediska profesní struktury tvořili přirozeně největší oporu sociální demokracie na Plzeňsku dělníci, jejichž podíl na členské základně strany činil 30,81 %. Zastoupení dělníků uvnitř sociální demokracie přesto zdaleka nedosahovalo postavení dělníků uvnitř KSČ. Druhou nejpočetnější profesní skupinou uvnitř plzeňské sociální demokracie byli zemědělci zastoupení v členstvu strany 19,01 %. Takto velký podíl rolníků uvnitř ČSSD převyšoval výrazně procentuální zastoupení rolníků uvnitř KSČ. Toto zjištění by platilo i případně, že by

⁹⁰⁴ Tamtéž, a. j. č. 134, zápis zastupitelstva Československé sociální demokracie z 14. 9. 1946; Volby do Ústavodárného Národního shromáždění 26. 5. 1946, Zprávy Státního úřadu statistického Republiky československé, roč. 27, 1946, č. 23-47, s. 201-211 a 346-347.

k zemědělcům byli počítáni také zemědělství dělníci. Podíl úředníků na členstvu sociální demokracie byl s 8,61 % téměř dvojnásobný než v případě KSČ. Také zastoupení živnostníků bylo v sociální demokracii výraznější než v KSČ. Celkově si sociální demokracie udržovala mnohem vyváženější profesní strukturu než jednoznačně dělnická KSČ. Ze všech profesních skupin obyvatelstva však KSČ na Plzeňsku získala větší počet členů než sociální demokracie. Jedinou výjimku tvořili studenti, kterých sociální demokracie na Plzeňsku zahrnovala 303. Tabulka č. 46 uvádí dostupné údaje o věkové, genderové a profesní struktuře členské základny sociální demokracie na Plzeňsku k 30. září 1947.⁹⁰⁵

Tabulka č. 46.

	Členů ČSSD 30.9.1947	Procent
Žen	6847	25,00
Mužů	20543	75,00
Mládeže	3781	13,80
Dělníků	8440	30,81
Živnostníků	1520	5,55
Úředníků	2358	8,61
Zemědělců	5207	19,01
Státních zaměstnanců	2632	9,61
Profesorů a učitelů	326	1,19
Studentů	303	1,11
Jiných povolání	6604	24,11
Celkem	27390	100,00

Také Československá strana národně socialistická, která měla na celostátní úrovni nejvíce ambicí vyvažovat rostoucí vliv KSČ, nemohla na Plzeňsku početností své členské základny komunistické straně nijak konkurovat. Přesto její členská základna mohutněla rychleji než členská základna kdysi nepoměrně silnější sociální demokracie. V listopadu 1945 disponovali národní socialisté na Plzeňsku přibližně 24 000 členy. Do konce roku 1946 ČSNS vybudovala v západních Čechách celkem 676 organizací (v roce 1937 bylo na Plzeňsku pouze 269 organizací).⁹⁰⁶ Na konci října 1946 pak stoupl počet národních socialistů na Plzeňsku na 33 262.⁹⁰⁷ Tento počet ovšem stále ještě představoval pouhých 35,92 % členské základny KSČ. Zastoupení národních socialistů mezi osobami zapsanými na Plzeňsku do voličských seznamů

⁹⁰⁵ NA, AÚML 71, a. j. č. 223, organizační přehled sociálnědemokratické strany za 3. čtvrtletí roku 1947.

⁹⁰⁶ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. 535, Zpráva o organizačním stavu a činnosti Čsl. strany národně socialistické v V. volebním kraji plzeňském v roce 1946, s. 18.

⁹⁰⁷ Celostátně disponovala ČSNS v září 1946 celkem 594 000 členy. Většinu členstva strany tehdy tvořili živnostníci, obchodníci, úředníci a zaměstnanci. Dělníků bylo pouhých 17 % členské základny. V roce 1947 v rámci ČSNS proběhla výměna členských legitimací. V prosinci 1947 zahrnovala ČSNS 566 000 členů. Jiří KOCIAN: *Československá strana národně socialistická...*, s. 116 a 153; Jiří MALÍŘ - Pavel MAREK a kol.: c. d., s. 1147-1150.

v roce 1946 činilo 8,72 %. Poválečná vlna růstu politické organizovanosti obyvatelstva se i v případě ČSNS projevovala jistými nedostatky stranické disciplíny. Členské příspěvky tak údajně ještě v roce 1946 platila jen čtvrtina národních socialistů v kraji.⁹⁰⁸

Členská základna ČSNS byla na Plzeňsku výrazně početná zejména ve velkých městských centrech, v Plzni a Klatovech. Oba tyto okresy zahrnovaly celkem 45,05 % veškerého členstva ČSNS na Plzeňsku. V Klatovech se dokonce počet národních socialistů téměř vyrovnal počtu členů KSČ. Vedle těchto okresů byla ČSNS relativně (vůči počtu osob zapsaných ve voličských seznamech) silná také na Domažlicku a v pohraničních okresech Planá, Tachov a Stříbro. Vysoká organizovanost obyvatelstva pohraničních okresů v ČSNS neodrážela však skutečný vliv národních socialistů v těchto oblastech. Potvrdily to jasné parlamentní volby v květnu 1946, kdy volební výsledky ČSNS ve všech pohraničních okresech patřily k nejméně úspěšným. Nejlepší volební výsledky naopak strana zaznamenala v okresech Plzeň-město, Klatovy, Domažlice a Přeštice. V celostátním srovnání náležely volební výsledky ČSNS na Plzeňsku k průměrným. Tabulka č. 47 podává srovnání počtu členů ČSNS v jednotlivých okresech k 30. říjnu 1946 s počtem osob zapsaných ve voličských seznamech pro parlamentní volby 26. května 1946. Připojeny jsou také volební výsledky ČSNS v jednotlivých okresech.⁹⁰⁹

---

⁹⁰⁸ ČSNS neměla v roce 1945 pevně stanovené členské příspěvky. V roce 1946 existoval pak jednotný příspěvek ve výši 30 Kčs ročně. Od 1. 1. 1947 platilo členstvo ČSNS stranické příspěvky odstupňované dle příjmu ve výši 30 Kčs, 60 Kčs, 100 Kčs, 200 Kčs a 500 Kčs. SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. 535, Hlášení ze schůze krajského výboru národněsocialistické strany v Plzni dne 26. 10. 1946, čj. 133, z 30. 10. 1946; Jiří KOCIAN: *Československá strana národně socialistická*..., s. 49-50.

⁹⁰⁹ Informace o počtu členů ČSNS v okresech Horšovský Týn a Tachov nejsou úplné. SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. 535, Hlášení ze schůze krajského výboru národněsocialistické strany v Plzni dne 26. 10. 1946, čj. 133, z 30. 10. 1946; Volby do Ústavodárného Národního shromáždění 26.5. 1946, Zprávy Státního úřadu statistického Republiky československé, roč. 27, 1946, č. 23-47, s. 201-211 a 346-347.

Tabulka č. 47.

Okres	Parlamentní volby 26.5. 1946		Členů ČSNS 31.10.1946		
	Osob ve voličských seznamech	Procent hlasů pro ČSNS	Členů	Procent	Procent z osob ve voličských seznamech
Blatná	27305	16,08	2021	6,16	7,40
Domažlice	24716	22,76	2474	7,54	10,01
Horšovský Týn	12566	16,68	192	0,59	1,53
Klatovy	38464	24,37	6399	19,51	16,64
Kralovice	19220	19,44	1394	4,25	7,25
Planá	6266	13,52	878	2,68	14,01
Plzeň-město	96283	32,15	8381	25,55	8,70
Plzeň-venkov	40150	17,99	2273	6,93	5,66
Přeštice	28581	21,53	2231	6,80	7,81
Rokycany	40355	18,85	2728	8,32	6,76
Stříbro	24234	14,16	2260	6,89	9,33
Sušice	18969	15,47	1154	3,52	6,08
Tachov	4264	12,32	420	1,28	9,85
Celkem	381373	22,08	32805	100,00	8,60

Významným faktorem, který ovlivnil rychlost poválečného růstu komunistické strany na Plzeňsku, byly přestupy bývalých sociálních demokratů do KSČ. Do komunistické strany vstupovali mnohdy mladí sociální demokraté i zkušení předváleční funkcionáři sociální demokracie již v koncentračních táborech za okupace. Také kontakty sociálních demokratů v mládežnické odbojové organizaci Národní hnutí pracující mládeže vyvrcholily často poválečným vstupem do KSČ. Po osvobození se proces přecházení sociálních demokratů do KSČ ještě urychlil. V KSČ na Plzeňsku tak působilo po válce mnohem větší množství bývalých sociálních demokratů než „starých“ členů KSČ. V březnu 1946 bylo z celkového počtu 646 delegátů krajské konference KSČ v Plzni jen 74 (11,46 %) členy strany již před rokem 1938. Naproti tomu celkem 172 (26,63 %) delegátů bylo bývalými sociálními demokraty, 15 (2,32 %) národními socialisty a 2 (0,31%) lidovci. Poměr počtu předválečných členů KSČ k počtu bývalých příslušníků nekomunistických stran byl přitom v řadách členské základny KSČ ještě nižší než mezi delegáty krajské konference. Nasvědčuje tomu jednak velmi nízký předválečný počet členů KSČ, jednak pravděpodobnost, že předváleční členové KSČ byli po válce v zájmu kontinuity strany na krajské konference KSČ nominováni častěji než předváleční funkcionáři jiných stran.⁹¹⁰ Sociální demokracie vnímala hromadné přestupy svých členů do KSČ se značnou nevolí, zejména poslanec za plzeňský kraj, bratr prezidenta republiky Vojta Beneš pronášel v západních Čechách ostré projevy vyzývající bývalé sociální

⁹¹⁰ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. 1, krajská konference KSČ v Plzni 9.-10. 3. 1946.

demokraty k návratu do mateřské strany.⁹¹¹ KSČ sama začala problém přestupů z jiných politických stran přesněji statisticky sledovat až v roce 1947. Tehdy se postupně v důsledku vyhocené politické situace a vnitřní krize v sociální demokracii stávaly přestupy do KSČ podstatným politickým ukazatelem. Od počátku roku 1947 do konce srpna 1947 vstupovali do KSČ na Plzeňsku z příslušníků nekomunistických stran zejména sociální demokraté, kteří tvořili 3,74 % celkového počtu nových členů KSČ v tomto období.⁹¹² KSČ usilovala o budování „levých“ frakcí uvnitř ostatních politických stran.⁹¹³ Po brněnském sjezdu sociální demokracie v listopadu 1947 se poražená „levice“ uvnitř sociální demokracie obávala na Plzeňsku vnitrostranických postihů a žádala o členství v KSČ. Komunisté však chtěli podržet svůj vliv uvnitř sociální demokracie a přijímání sociálních demokratů do svých řad proto na rozdíl od příslušníků ostatních nekomunistických stran omezovali.⁹¹⁴ Již v lednu 1948 se stal pro KSČ na Plzeňsku aktuálním také problém přestupů celých národněsocialistických organizací.⁹¹⁵ Komunisté tehdy shromažďovali informace o počtu členů přicházejících z jiných politických stran za účelem předvolební propagace a přestupující členové byli proto instruováni k sepisování „vysvětlujících“ dopisů funkcionářům svých bývalých stran.⁹¹⁶

Měřeno pouhými čísly pokračoval po únoru 1948 na Plzeňsku v zásadě již dávno nastartovaný proces přestupů „jinostraníků“ do KSČ. Komunistická strana sice zrušila v březnu 1948 zákaz přijímat sociální demokraty do svých řad,⁹¹⁷ ale ve snaze udržet rozkládající se sociální demokracii při životě do květnových voleb 1948, přijímala sociální demokraty pouze jednotlivě, nikoli celé organizace. Jen závodní organizace sociální demokracie měly být rozpuštěny jako celek, aby na závodech nepůsobila žádná nekomunistická politická síla.⁹¹⁸ Jiná situace byla u ostatních nekomunistických politických

---

⁹¹¹ Tamtéž, kart. 25, zápis schůze pléna KV KSČ 4. 5. 1946.

⁹¹² Z celkového počtu 7270 nových členů KSČ v tomto období bylo dále 1,36 % národních socialistů a 0,21 % lidovců. NA, KSČ-ÚV-100/4, sv. č. 32, a. j. č. 218, přehled o sociální struktuře nových členů od 1. 1. 1947 do 31. 8. 1947.

⁹¹³ KSČ se snažila v roce 1947 navazovat spolupráci se sociálními demokraty především při příležitosti prosazování tzv. milionářské daně. V době konání okresních konferencí sociální demokracie na podzim 1947 KSČ intervenovala ve prospěch zvolení „levých“ delegátů na brněnský celostátní sjezd sociální demokracie. V očích KSČ se do jisté opozice vůči „pravicově“ orientovanému krajskému vedení sociální demokracie na Plzeňsku částečně stavěla okresní vedení na Kralovicku a Sušicku. Tamtéž, sv. č. 2, a. j. č. 8, zápis porady krajských organizačních tajemníků 1. 10. 1947; SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. 25, zápis schůze pléna KV KSČ 7. 9. 1947; tamtéž, kart. 87, zápis schůze předsednictva KV KSČ 13. 9. 1947; tamtéž, kart. 297, zápis schůze sekretariátu 23. 9. 1947; Karel KAPLAN: *Pět kapitol o únoru...*, s. 38-55.

⁹¹⁴ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. 297, zápis schůze sekretariátu 21. 11. 1947; NA, KSČ-ÚV-100/4, sv. č. 1, a. j. č. 7, zápis schůze krajských instruktorů z 15. 1. 1948.

⁹¹⁵ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. 297, zápis schůze sekretariátu 20. 1. 1948.

⁹¹⁶ NA, KSČ-ÚV-100/1, sv. č. 9, a. j. č. 70, přípis [sekretariátu ÚV KSČ] krajským sekretariátům, z 14. 1. 1948.

⁹¹⁷ NA, KSČ-ÚV-02/1, sv. č. 2, a. j. č. 108, zápis 108. schůze předsednictva ÚV KSČ z 4. 3. 1948.

⁹¹⁸ Tamtéž, a. j. č. 114, zápis 114. schůze předsednictva ÚV KSČ z 12. 4. 1948.

stran. Národní socialisté a lidovci si měli dle instrukcí sekretariátu ÚV KSČ sice udržet své krajské a okresní organizace, ale jejich síť místních a zejména závodních organizací měla být likvidována.⁹¹⁹ V období od konce srpna 1947 do konce dubna 1948 přicházelo 12,85 % nových členů KSČ na Plzeňsku z jiné politické strany. Nejsilněji tehdy byli mezi přestupujícími zastoupeni národní socialisté, na které připadlo 6,88 % nových členů KSČ.⁹²⁰ Příslušníci strany lidové vstupovali na Plzeňsku do KSČ po celé sledované období nejméně často. Uvnitř KSČ se také objevily případy, kdy předúnoroví členové odmítali další rozšiřování členské základny KSČ.⁹²¹ Situace v okresech Sušice, Domažlice, Blatná a Klatovy, kde se vyskytly protesty proti přijímání někdejších lidovců do KSČ, si dokonce vynutila zásah krajského vedení strany.⁹²² Poúnoroví členové KSČ z řad nekomunistických politických stran museli po určité období platit zvláštní stranické příspěvky.⁹²³

Sloučení se sociální demokracií bylo další, tentokrát oficiálně řízenou (a v tomto smyslu již výběrovou), vlnou přestupů „jinostraníků“ do KSČ. Na Plzeňsku bylo sloučením do KSČ v červenci 1948 převedeno pouhých 24,12 % předúnorové členské základny sociální demokracie. Největší část sociálních demokratů, kteří se zúčastnili slučovacího procesu, byla začleněna do okresních organizací Plzeň-město, Plzeň-Škoda a Rokycany. KSČ totiž při přijímání bývalých sociálních demokratů preferovala příslušníky dělnických profesí. Tabulka č. 48 informuje o počtu sloučených sociálních demokratů na Plzeňsku v jednotlivých okresech.⁹²⁴

---

⁹¹⁹ Instrukce projednal osobně Rudolf Slánský. NA, KSČ-ÚV-100/4, sv. č. 2, a. j. č. 8, zápis schůze krajských organizačních tajemníků 9. 3. 1948.

⁹²⁰ Z celkového počtu 31 813 nových členů KSČ na Plzeňsku bylo v tomto období dále 5,10 % sociálních demokratů a 0,87 % lidovců. SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. 1, krajská konference KSČ 27.-28. 3. 1948.

⁹²¹ Tamtéž, kart. 87, zápis schůze předsednictva KV KSČ 5. 4. 1948.

⁹²² Tamtéž, kart. 297, zápis schůze sekretariátu 7. 4. 1948.

⁹²³ Tamtéž, kart. 87, zápis schůze předsednictva KV KSČ 30. 8. 1948.

⁹²⁴ Tamtéž, kart. 1, krajská konference 7.-8. 5. 1949.

Tabulka č. 48.

Okres	Sloučením se sociální demokracií získáno členů KSČ	Procent
Blatná	536	7,95
Domažlice	311	4,61
Horšovský Týn	125	1,85
Klatovy	418	6,20
Kralovice	334	4,96
Planá	41	0,61
Plzeň-Škoda	890	13,21
Plzeň-město	1519	22,54
Plzeň-venkov	610	9,05
Přeštice	374	5,55
Rokycany	817	12,12
Stříbro	453	6,72
Sušice	245	3,64
Tachov	66	0,98
Celkem	6739	100,00

Na konci roku 1948 bylo v KSČ na Plzeňsku organizováno 8408 poválečných sociálních demokratů, 5408 národních socialistů a 769 lidovců. Sociální demokraté tehdy tvořili 6,26 % členské základny KSČ na Plzeňsku, národní socialisté 4,03 % a lidovci 0,59 %. Celostátní podíly bývalých jinostraníků uvnitř KSČ byly tehdy ještě vyšší.⁹²⁵ Je přitom třeba počítat s tím, že určitá část poúnorových členů KSČ svou dřívější politickou angažovanost v jiné politické straně nepřiznala.

Do KSČ nevstupovali po únoru 1948 jen řadoví členové nekomunistických stran, ale také vrcholní funkcionáři. Část z nich tak činila za slib veřejných funkcí. Svým postupem přitom všichni (někteří nevědomě) napomáhali vytvářet falešný dojem poúnorové kontinuity demokratických poměrů v republice. Nejznámějším příkladem takového osudu byl v plzeňském prostředí bývalý primátor JUDr. Karel Křepinský.⁹²⁶ Někteří bývalí nekomunističtí funkcionáři byli pak ještě do konce roku 1948 z KSČ vyloučeni nebo cíleně

⁹²⁵ Na celostátní úrovni se počet přestupů z jiných politických strany vyvíjel podobným způsobem. V únoru 1948 činilo zastoupení sociálních demokratů a národních socialistů uvnitř KSČ pouze přibližně 0,24 % a 0,19 %. Po únoru 1948 rostl v řadách KSČ rychleji počet národních socialistů, od června 1948 naopak sociálních demokratů. Koncem prosince 1948 bylo z členstva KSČ 7,40 % (172 540) bývalých poválečných sociálních demokratů a 5,16 % (120 351) národních socialistů. NA, KSČ-ÚV-100/4, sv. č. 5, a. j. č. 26, Srovnání sociálního rozvrstvení stavu členů KSČ ke konci února 1948 a náboru za měsíc březen a duben do 24. 4. 1948; tamtéž, Stav a sociální rozvrstvení členstva KSČ od 1. 1. 1948 do 31. 12. 1948 podle jednotlivých měsíců; NA, KSČ-ÚV-100/1, sv. č. 9, a. j. č. 73, Přehled o rozložení členů KSČ v místních a závodních organizacích, věkového a sociálního rozvrstvení, zpracováno podle dodaných členských listů k 31. 12. 1948.

⁹²⁶ Karel Křepinský se narodil 4. 11. 1896. Byl advokátem. V květnu 1945 se podílel na činnosti RNV v Plzni. V červnu 1946 uspěl jako kandidát národních socialistů v plzeňských primátorských volbách proti komunistickému kandidátovi. V únoru 1948 se stal členem Okresního akčního výboru Národní fronty Plzeň-město a 3. 3. 1948 vstoupil do KSČ. Dne 30. 8. 1948 byl Křepinský vyloučen z KSČ pro „spoluúčast na stylizaci rezoluce vyslovující nesouhlas s čístkou Sokola od provokatérů ze všesokolského sletu a živlů nepřátelských lidově demokratickému zřízení.“ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. 87, zápis schůze předsednictva KV KSČ 30. 8. 1948; Tamtéž, Krajská disciplinární komise, kart. č. 571, spis č. 266.

postižení v průběhu stranických prověrek. Během prověrky v roce 1948 byli uvnitř KSČ zasaženi zejména lidovci a národní socialisté. Značně vysoký počet bývalých příslušníků nekomunistických politických stran, zejména sociálních demokratů, však KSČ na Plzeňsku vykazovala ještě počátkem padesátých let.⁹²⁷

---

⁹²⁷ V květnu 1951 přiznávalo své bývalé členství v sociální demokracii 16,20 % (13 562), v národněsocialistické straně 3,92 % (3273) a v lidové straně 0,28 % (232) členů KSČ na Plzeňsku. NA, KSČ-ÚV-100/4, sv. č. 32, a. j. č. 218, Statistický rozbor sociálního složení krajské organizace plzeňského kraje KSČ k 15. 5. 1951.

Tisk KSČ na Plzeňsku v letech 1945-1948

„Historie jejího vydávání je součástí bojové historie strany na horké půdě sociálnědemokratického oportunismu a teroru. Že takto [plzeňský komunistický deník Pravda] skončí, to nečekal nikdo, ani ten největší nepřítel strany.“

(Bývalý komunistický místopředseda RNV v Plzni Václav Hrbek)⁹²⁸

KSČ po druhé světové válce velmi rychle pochopila význam masových sdělovacích prostředků pro formování veřejného mínění a usilovala proto o co největší vliv v mediální oblasti. Pro řízení mediální politiky státu po druhé světové válce se stala klíčovou zejména funkce ministra informací, do níž nastoupil zástupce komunistické strany Václav Kopecký. Bývalý prvorepublikový soukromý tisk byl v roce 1945 převeden na jiné majetkoprávní základy, politické deníky tak vydávaly výhradně jednotlivé politické strany, nebo „masové“ celonárodní organizace. Tento osud byl určen i tomu prvorepublikovému politickému tisku, který v meziválečné době působil bez přímé závislosti na politických stranách (například Lidové noviny Jaroslava Stránského či Přítomnost Ferdinanda Peroutky).⁹²⁹ Tiskařské podniky zrušených politických stran (zejména agrární strany) byly přidělovány do národní správy poválečným politickým stranám, to umožnilo KSČ rychle dohnat handicap z meziválečného období a vybavit svůj tisk dostatečným technickým zázemím, kterému mohl po druhé světové válce konkurovat jen národněsocialistický tiskový koncern Melantrich.⁹³⁰ Pro politickou propagaci používala KSČ nejen svůj stranický tisk, ale také tiskové orgány některých sjednocených „masových“ organizací či rozhlas⁹³¹.

V poválečném Československu nebyla sice v roce 1945 obnovena cenzura, nicméně všeobecný nedostatek papíru umožňoval ministerstvu informací regulovat náklady jednotlivých tiskovin přidělováním různého množství této suroviny. Touto formou byl podporován komunistický tisk a nad nekomunistickými deníky, které přinášely příliš ostrou

---

⁹²⁸ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, Krajská disciplinární komise, kart. č. 545, spis č. 462.

⁹²⁹ Lidové noviny byly v roce 1945 obnoveny pod názvem Svobodné noviny, Přítomnost vycházela až od roku 1946 pod názvem Dnešek. Obě periodika působila formálně jako orgány Sdružení kulturních organizací. Julius FIRT: *Knihy a osudy*. Brno 1991, s. 78-79 a 129-130.

⁹³⁰ Karel KAPLAN: *Majetkové zdroje...*, s. 1-9.

⁹³¹ Kolektiv autorů: *Dějiny českých médií v datech, rozhlas, televize, mediální právo*. Karolinum, Praha 2003, s. 57-65.

kritiku poválečných poměrů, stále visel Damoklův meč zastavení dodávek papíru.⁹³² Od října 1945 musela být všechna periodika nově přihlášena na ministerstvu informací, které mohlo znovu povolit či naopak zakázat jejich vydávání. Již v roce 1945 tak bylo například dočasně zastaveno vydávání lidoveckého týdeníku *Obzory*.⁹³³ Míra přijatelnosti kritiky stávajícího režimu závisela v podstatě na dohodě politických stran Národní fronty, ovšem komunisté zde měli hned od začátku velmi silné vyjednávací pozice.⁹³⁴

Úroveň poválečné žurnalistiky byla obecně, v porovnání s předválečným stavem, velice nízká a všechny politické strany (zejména KSČ) se uchylovaly ke zveřejňování neověřených klepů a pomluv. Spory jednotlivých politických stran o uveřejňování určitého druhu informací se proto zpravidla přenášely do řady tiskových soudních případů. Počet tiskových soudních kauz směrem k únoru 1948 postupně narůstal úměrně tomu, jak se zostřoval politický boj. Ministerstvo spravedlnosti, řízené národním socialistou Prokopem Drtinou ctilo demokratické principy až do únorových dní roku 1948.

Vedle celostátních tiskových orgánů KSČ byly v roce 1945 obnoveny také některé krajské komunistické deníky a časopisy. Ty zápasily o počet odběratelů jednak s regionálními a celostátními periodiky ostatních politických stran, ale také s Rudým právem, které postupně rozšiřovalo svoji distribuční síť i do vzdálenějších oblastí republiky. KSČ vydávala v roce 1945 celkem šest stranických deníků: Rudé Právo (Praha), Rovnost (Brno), Novou svobodu (Moravská Ostrava), Pravdu (Plzeň), Stráž lidu (Olomouc) a Pravdu (Zlín). Národní socialisté provozovali také šest deníků, sociální demokraté čtyři a lidovci rovněž čtyři.⁹³⁵

Regionální tisk KSČ na Plzeňsku

Tradičním předválečným tiskovým orgánem západočeské komunistické strany byl deník *Pravda*, který vycházel již od února 1919 jako list „levice“ sociálnědemokratické strany. V květnu 1919 bylo vydávání *Pravdy* na naléhání „pravicového“ župního vedení sociální demokracie dočasně zastaveno, avšak již od listopadu 1920 *Pravda* opět vycházela. Po vzniku KSČ působil obdeník *Pravda* od roku 1921 jako tiskový orgán krajského vedení KSČ. Vítězství bolševizačního směru v plzeňské KSČ v roce 1929 způsobilo výrazné oslabení organizačních možností KSČ. Zradikalizovaný komunistický tisk byl navíc pro svůj

---

⁹³² NA, KSČ-ÚV-100/1, sv. 196, a. j. č. 1234, zpráva tiskové komise ministerstva informací [říjen 1945]; Jiří LOEWY: *Úseky polojasna*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2005, s. 123-144.

⁹³³ Kolektiv autorů: *Dějiny českých médií v datech...*, s. 378-384.

⁹³⁴ Karel KAPLAN - Dušan TOMÁŠEK: *O cenzuře v Československu v letech 1945-1956*. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 1994, s. 8-12.

⁹³⁵ NA, KSČ-ÚV-100/1, sv. 196, a. j. č. 1233, přehled českých deníků [nedatováno].

protistátní obsah často konfiskován. Od října 1930 tak Pravda vycházela jen jednou týdně a v srpnu 1931 byla Pravda převedena na hlavičkový list Rudého Práva. Vydávání plzeňské mutace komunistického deníku bylo však v politickém prostředí Plzeňska již nereálné. Úlohu krajského tiskového orgánu KSČ v Plzni postupně převzal závodní týdeník Škodovák, který od prosince 1929 vycházel jako příloha Pravdy a od ledna 1930 jako samostatný časopis. Vydávání Škodováka bylo úředně zastaveno v září 1933, do roku 1935 pak vycházel střídavě legálně i nelegálně. Od roku 1935 vyplňoval na Plzeňsku absenci krajského komunistického periodika celostátní komunistický tisk. Po rozpuštění KSČ koncem roku 1938 byla však znemožněno také vydávání celostátních stranických periodik. Za druhé republiky vydávalo proto krajské vedení KSČ ilegální týdeník Dělník (dvoustránkový cyklostylovaný leták). Za okupace v letech 1939-1940 tisklo druhé ilegální krajské vedení KSČ na Plzeňsku ilegální čísla Pravdy a Škodováka. Koncem války své tisky rozšiřovala například komunisticky orientovaná odbojová organizace Bojové skupiny.⁹³⁶ Pro německou část krajské organizace KSČ vycházel ve dvacátých letech týdeník Arbeiterzeitung. V meziválečném období odebírala komunistický tisk na Plzeňsku jen malá část členů strany (platilo to pro české i německé komunisty).⁹³⁷ Také náklad tisku proto nebyl nijak vysoký, v porovnání s poválečnými poměry téměř bezvýznamný.⁹³⁸

První poválečné číslo plzeňské Pravdy vyšlo v noci z 5. na 6. května 1945 s přívlastkem „List Československé komunistické strany odbočka Plzeň“. Ve stejný den vyšlo v podobné úpravě a s nápadně podobným obsahem také první poválečné číslo sociálnědemokratického deníku Nový den. Za vydáním obou listů tehdy pravděpodobně stály osoby z RNV v Plzni, protože vedení obou politických stran se plně konstitovalo teprve o několik dní později po návratu některých funkcionářů z koncentračních táborů. Velení americké armády zastavilo vzápětí tisk dalších čísel Pravdy.⁹³⁹ Od 13. května 1945 pak již deník Pravda vycházel pravidelně. Pravda se stala oficiální tiskovou platformou KV KSČ, což se promítlo také do znění jejího podtitulu „Orgán komunistické strany na Plzeňsku“. Komunistická Pravda vycházela za války v ilegaltě a nebyla proto v roce 1945 nucena svůj název (narozdíl od

---

⁹³⁶ František FABIÁN: c. d., s. 117-123.

⁹³⁷ V roce 1927 například odebíralo komunistický tisk na Plzeňsku denně 13,46 %, obden 27,02 %, týdně 23,75 %, jednou za čtrnáct dní 12,54 %, měsíčně 2,07 % a žádný tisk neodebíralo 21,15 % členů KSČ. V roce 1928 odebíralo stranický tisk na Plzeňsku denně 9,09 %, obden 23,39 %, dvakrát týdně 23,36 a jednou týdně 44,17 % členů. Nízký odběr tisku byl přitom shodný jak u českých členů KSČ (odebírajících většinou Pravdu), tak u německých členů KSČ (odebírajících týdeník pro německou část kraje Arbeiterzeitung). NA, AMÚL 17, a.j. 208, Zpráva sekretariátu 9. kraje KSČ v Plzni ku krajské konferenci 19.-20. 2. 1927; tamtéž, a.j. 209, Zpráva sekretariátu 9. kraje KSČ v Plzni ku krajské konferenci 24.-25. 3. 1928.

⁹³⁸ Náklad Pravdy činil v roce 1920 přibližně 4500 výtisků. Náklad Škodováka v roce 1933 již jen pouhých 1000 výtisků. František FABIÁN: c. d., s. 120-122.

⁹³⁹ Kolektiv autorů: *Dějiny Plzně III...*, s. 313-358.

krajských tiskových orgánů ostatních politických stran). U „starých“ členů KSČ se navíc předválečná Pravda těšila nesporné úctě. Deník Pravda byl v letech 1945-1948 mnohými předválečnými členy strany chápán jako symbol jakéhosi „lokálního patriotismu“ plzeňských komunistů. Tradice Pravdy, která v éře první republiky zápasila se sociálnědemokratickou převahou, se stala jednou z významných složek poválečné „identity“ KSČ na Plzeňsku. Přesto překvapivě Pravda formálně nenavázala na svoji prvorepublikovou a protektorátní tradici a poválečný ročník 1945 byl očíslován nově jako první. Důvodem snad mohla být snaha plzeňských komunistů zdůraznit v prvních poválečných měsících nové postavení KSČ v obnovené občanské společnosti. Svou roli mohla také sehrát prodleva v pravidelném vydávání Pravdy trvající již od třicátých let.

Největším tiskařským závodem v západních Čechách byla Grafika, tiskařské podniky v Plzni, s.r.o. Tento družstevní podnik v meziválečném období úzce spolupracoval zejména se sociální demokracií. Od 15. května 1945 však Grafika tiskla vedle sociálnědemokratického deníku Nový den také komunistickou Pravdu. V revolučních květnových dnech začala na závodě kromě dosavadní závodní rady působit také revoluční závodní rada utvořená z komunistických zaměstnanců Grafiky. Dočasná národní správa jmenovaná v červnu 1945 Zemským národním výborem v Praze byla složena paritně ze zástupců KSČ i sociální demokracie. Valná hromada členů družstva pak v roce 1945 na návrh dočasné národní správy zvolila nové vedení podniku ze zástupců obou politických stran. Spory uvnitř vedení Grafiky směřovaly k tomu, že valná hromada v květnu 1946 již zvolila kandidátku sestavenou ze stoupenců sociální demokracie. Podnik se tak až do února 1948 dostal opět do rukou sociálních demokratů.⁹⁴⁰ Na jaře 1946 zahájila v Plzni provoz samostatná komunistická tiskárna (bývalá německá První západočeská tiskárna v Plzni) a tisk komunistické Pravdy mohl být proto ze sociálnědemokratické Grafiky přesunut.⁹⁴¹

Obsahovou stránku deníku Pravdy řídil KV KSČ prostřednictvím tiskové subkomise kulturně propagační komise sekretariátu KV KSČ. KV KSČ v Plzni si velmi cenil možnosti využívat vlastní tiskový orgán. Členové redakce Pravdy byli pravidelně zastoupeni v krajském vedení strany. Šéfredaktorem Pravdy se stal Stanislav Oliverius, který ještě 4. května 1945 pracoval jako redaktor v bývalém sociálnědemokratickém deníku Nová doba. Zpočátku pracovali v Pravdě pouze dva redaktori, Stanislav Oliverius a Miroslav Moulis (politický vězeň z Buchenwaldu), podporovaní sítí dopisovatelů. V roce 1945 rozšířili redakční řady Josef Brand (politický redaktor, vnitřní rubrika), František Levora (stranické

---

⁹⁴⁰ Eva WASKOVÁ: c. d., s. 229-245.

⁹⁴¹ Tamtéž, s. 237.

záležitosti, zemědělství) a Jan Schmidt (kulturní redaktor, místní zpravodaj).⁹⁴² V srpnu 1945 vyslal KV KSČ do Pravdy JUDr. Františka Austerlitz (politický redaktor), aby byla zvýšena „politická úroveň“ listu.⁹⁴³ V prosinci 1945 měla pravda již 7 redaktorů, 1 korespondentku, 8 úřednic, 1 úředníka a 34 zaměstnanců.⁹⁴⁴ V letech 1945-1948 byla redakce Pravdy ještě posílena o Richarda Bosáka (tělovýchova a sport), Roberta Duchka (průmysl), Jaroslava Hesse (hospodářství), Jaroslava Krause (reportáže), Jaroslava Stránského (krajské zpravodajství) a Jaroslava Štrunce (kultura, zástupce vedoucího redaktora).⁹⁴⁵

Pravda plnila nejen funkci hlavního propagačního nástroje KSČ na Plzeňsku, ale také přinášela členům strany informace organizačního rázu. Informovala čtenáře o nově založených organizacích KSČ, oznamovala stranické schůze, vyhlášovala stranou připravované akce a sledovala výsledky vnitrostranických soutěží mezi okresními organizacemi. Zejména v roce 1945, kdy byly jiné informační zdroje značně omezené, plnila Pravda funkci informační základny celého hnutí KSČ na Plzeňsku. V prvních měsících po osvobození byl například spontánní růst komunistických organizací v západních Čechách usměrňován právě prostřednictvím Pravdy, ve které vycházely instrukce k zakládání organizací, stručné organizační řady a vysvětlení podmínek vstupu do KSČ.⁹⁴⁶ Po celé období let 1945-1948 tak plnila Pravda kromě role propagační také úlohu stranického věstníku, i když tato funkce Pravdy byla postupně omezována v zájmu zvýšení celospolečenského vlivu deníku.

Krajské vedení KSČ ovlivňovalo kromě deníku Pravdy také obsah týdeníků vydávaných plzeňskou samosprávou (Zprávy okresního národního výboru Plzeň, Zpravodaj západních Čech, Věstník Ústředního národního výboru statutárního města Plzně a Okresního národního výboru Plzeň-venkov). Dělo se tak zejména prostřednictvím vedoucího expozitury ministerstva informací v Plzni Jiřího Žáka, který byl blízkým spolupracovníkem Josefa Ullricha.⁹⁴⁷ Politiku KSČ na Plzeňsku podporoval také závodní a odborový tisk (Škodovák, Zprávy ČSD Plzeň).

Plzeňská KSČ využívala rovněž služby Československého rozhlasu Plzeň. Stanice vznikla 5. května 1945 z německého vysílače, sloužícího původně k varování před nálety a k rušení západního rozhlasového vysílání. Vysílání využívala kromě RNV v Plzni také americká

⁹⁴² NA, KSČ-ÚV-100/1, sv. 196, a. j. č. 1233, zpráva o stavu Plzeňské pravdy [nedatováno].

⁹⁴³ František Austerlitz byl však také čelním spolupracovníkem Josefa Ullricha - je možné, že si Josef Ullrich chtěl povoláním Austerlitz do redakce Pravdy zajistit větší vliv na fungování deníku. SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 87, zápis schůze předsednictva KV 23.8. 1945.

⁹⁴⁴ Tamtéž, kart. č. 25, zápis schůze pléna KV 9.12. 1945.

⁹⁴⁵ Tamtéž, a.j. č. 508, vzpomínky Stanislava Oliveria zachycené Vojtěchem Laštovkou.

⁹⁴⁶ Poslání Komunistické strany Československa, Pravda, 23.5. 1945, str. 1.

⁹⁴⁷ Ivan MARTINOVSKÝ a kol.: c. d., s. 396.

armáda. Od 1. srpna 1945 plzeňský vysílač vstoupil do svazku regionálních stanic Československého rozhlasu v Praze. Ve funkci vedoucího redaktora politického zpravodajství Československého rozhlasu v Plzni působil ještě před rokem 1948 bývalý vedoucí kulturněpropagační komise KV KSČ Miroslav Panchártek (rozhlasový pseudonym Miroslav Pátek). Většina programu byla přejímána z celostátního vysílání, regionální redakce připravovala pouze krátké rozhlasové vstupy. Přesto se vyskytla řada případů zneužívání plzeňského rozhlasu ke stranickým účelům KSČ.⁹⁴⁸ Od poloviny června 1945 vydával rozhlasový odbor RNV v Plzni rozhlasový týdeník Hovoří Plzeň.⁹⁴⁹

Vztah komunistické Pravdy k regionálnímu tisku ostatních politických stran

Kromě komunistické Pravdy vycházely na Plzeňsku v poválečné éře také konkurenční regionální deníky a týdeníky ostatních politických stran. Také nekomunistická periodika se na Plzeňsku mohla chlubit dlouhou předválečnou tradicí. Tiskové orgány nekomunistických stran však působily pod stejným názvem (v jiném redakčním složení) i v době okupace, a proto v roce 1945 vesměs měnily své zdiskreditované názvy.

Sociální demokracie na Plzeňsku vydávala v meziválečném období deník Nová doba, jejímž vydavatelem byl sociálnědemokratický starosta města Plzně Luděk Pik. V roce 1938 se Nová doba stala listem Národní strany práce a o rok později Národního souručenství. Vydavatelem a majitelem Nové doby byl od února 1939 Antonín Remeš. Velká část předválečných redaktorů Nové doby byla v průběhu okupace zatčena a vězněna v koncentračních táborech (Antonín Remeš, Josef Jirout⁹⁵⁰, František Hatina⁹⁵¹ a Robert

---

⁹⁴⁸ ONV v Přešticích například podal 10. listopadu 1947 na ministerstvo vnitra udání (pro šíření nepravdivých zpráv podle § 18 zákona č. 50/1923 Sb.) proti rozhlasové relaci plzeňského rozhlasu ze dne 19. října 1947, ve které byli nekomunističtí funkcionáři ONV v Přešticích nařčeni z toho, že podporují majitelku textilního obchodu v Přešticích Marii Kovaříkovou, obviněnou z provozování černého obchodu. Celý případ byl projevem politického boje uvnitř ONV v Přešticích a zapadal do širší koncepce politiky KSČ, která vyvolávala od podzimu 1947 atmosféru „boje proti šmelině“ a snažila se své politické oponenty kompromitovat v očích veřejnosti údajným spojením s osobami nařčenými z provozování černého obchodu. Po únoru 1948 bylo trestní řízení proti plzeňskému rozhlasu zastaveno na základě rozhodnutí prezidenta republiky z 19. června 1948. SOA v Plzni, KS Plzeň I., kart. č. 249 (1669), zn. Tk XII 1891/1947.

⁹⁴⁹ Na řízení plzeňského vysílání v roce 1945 se podíleli Karel Šindler, Josef Skupa a Karel Gissübel. Kolektiv autorů: *Dějiny českých médií...*, s. 57-58; www.rozhlas.cz/plzen (navštíveno 26.3. 2008); Ivan MARTINOVSKÝ a kol.: c. d., s. 366, 382; Eva KLAUSNEROVÁ a kol.: *Svobodná Plzeň hovoří, Příběhy vzepětí i pokoření Českého rozhlasu Plzeň*. NAVA, Plzeň 2005, s. 200.

⁹⁵⁰ Josef Jirout se narodil 14. ledna 1893 v okrese Pardubice.

⁹⁵¹ František Hatina se narodil 1. ledna 1892. Původním povoláním byl slévač. Od roku 1915 působil jako redaktor a později jako šéfredaktor v sociálnědemokratické Nové době v Plzni. V letech 1939-1945 byl vězněn v koncentračním táboře Buchenwald. Po válce vykonával v letech 1945-1948 funkci poslance Národního shromáždění. V roce 1948 odešel z veřejného života. V roce 1954 byl zatčen a odsouzen ve vykonstruovaném procesu k 8 letům žaláře. V roce 1959 byl ze zdravotních důvodů propuštěn a v roce 1968 rehabilitován. Zemřel 5. dubna 1971. Josef TOMEŠ: c. d., s. 61.

Duchek). Nová doba byla okupačním režimem přinucena tisknout „aktivistické“ články. Do poválečného společenského života proto Nová doba vstoupila se změněným názvem - Nový den. Složení redakčního kolektivu však jednoznačně navazovalo na poměry z konce třicátých let. Staronovým šéfredaktorem Nového dne se stal Josef Jirout. V redakci působili po válce také další předváleční redaktori, poslanec František Hatina (odpovědný redaktor) a Robert Duchek. Vydavatelem Nového dne se stal v květnu 1945, navzdory ambicím Lud'ka Pika, za župní výbor sociální demokracie Antonín Remeš.⁹⁵² Předválečný národněsocialistický deník Český směr fungoval v letech okupace rovněž jako list Národního souručenství a v roce 1945 proto změnil název na Svobodný směr. Šéfredaktorem Svobodného směru se stal navrátilce z koncentračního tábora Buchenwald František Naxera⁹⁵³. První číslo Svobodného směru vyšlo po válce až se značným zpožděním po komunistickém a sociálnědemokratickém regionálním deníku, 3. června 1945. Předválečný týdeník lidové strany Český západ byl v roce 1945 přejmenován na Stráž demokracie. Vedoucím redaktorem se stal Jaroslav Kusý. První číslo Stráže demokracie vyšlo až 22. října 1945.⁹⁵⁴

Po euforii z osvobození se plzeňský tisk na podzim 1945 navracel k tématům běžného života. Jednotlivé deníky počínaly postupně vyhraňovat svůj politický styl. S blížícími se parlamentními volbami v květnu 1946 programové odlišnosti politických stran přerostly v tiskové šarvátky, které se v následujících letech staly typickým „folklorem“ veřejného života na Plzeňsku. Specifické plzeňské politické poměry se přitom vyznačovaly zejména výraznou rivalitou mezi KSČ a sociální demokracií. Komunistická Pravda tak vstupovala do tiskových přestřelek nejen s regionálními deníky národněsocialistické a lidové strany, ale také se sociálnědemokratickým Novým dnem. Pravda například s oblibou napadala šéfredaktora Nového dne Josefa Jirouta za jeho články z první poloviny roku 1939, ve kterých psal o přátelském poměru k Německu. Svobodný směr býval v polemikách otištěných v Pravdě běžně označován hanlivou zkratkou „SS“. Sociálnědemokratický plzeňský Nový den psal

---

⁹⁵² SOA v Plzni, KS Plzeň I., zn. Tk XI 544/1946; František FABIÁN: c. d., s. 85-86.

⁹⁵³ František Naxera se narodil v roce 1903 v Plzni. Po studiích na reálném gymnáziu nastoupil v roce 1923 do služeb Českého deníku v Plzni. V roce 1939 spolupracoval se zpravodajskou sítí Zdeňka Šmoranze. Za války strávil 68 měsíců v koncentračním táboře v Buchenwaldu. Do Plzně se vrátil 19. května 1945 a začal pracovat jako šéfredaktor národněsocialistického deníku Svobodný směr. Stal se prvním místopředsedou plzeňské pobočky SOPV. V únoru 1948 byl zbaven funkce i redaktorské práce. V srpnu 1948 byl na popud sekretariátu SOPV zaměstnán v Západočeských cihelnách. Místní odborová organizace však odmítla „trpět“ Františka Naxera na svém pracovišti. SOA v Plzni, KAV NF Plzeň, kart. 24, žádost krajského sekretariátu SOPV v Plzni OAV NF v Plzni 6.8. 1948.

⁹⁵⁴ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, a.j. č. 508, vzpomínky Stanislava Oliveria zachycené Vojtěchem Laštovkou; František FABIÁN: c. d., s. 26-27 a 136.

velmi kriticky proti politice KSČ⁹⁵⁵ a naopak vůči národněsocialistické straně zachovával přiměřenou loajalitu. Tuto orientaci Nového dne upevňovalo osobní přátelství šéfredaktorů Josefa Jirouta a Františka Naxery vycházející z jejich společného pobytu v koncentračním táboře v Buchenwaldu.

Spory jednotlivých politických stran týkající se témat uveřejňovaných v tisku se na regionální úrovni řešily nejčastěji prostřednictvím soudního řízení. Napadána byla zejména nepravdivost některých osobních informací, či těžko prokazatelných očitých svědectví. KSČ zastupoval v těchto kauzách velmi schopný právník JUDr. Richard Blank, kterému se dařilo mnoho soudních pří dovést k vítěznému konci. Soudní spory proto nejčastěji končily dohodou obou stran o otištění omluvy a zaplacení soudních výdajů. V roce 1946 směřovaly například komunistické žaloby proti článkům otištěným v Novém dni, které kritizovaly zneužívání přidělů půdy v pohraničí pro předvolební propagaci KSČ.⁹⁵⁶ Počet tiskových soudních sporů v roce 1947 postupně narůstal, úměrně tomu, jak se zostřoval politický boj. Měnila se také tematika žalovaných článků. Od prosince 1947, kdy komunisty vedené ministerstvo vnitra instruovalo státní bezpečnost k důkladné kontrole nekomunistických periodik,⁹⁵⁷ se objevilo vysoké množství žalob na články kritizující poměry v bezpečnostních složkách státu (zejména činnost komunistického bezpečnostního referenta ONV v Blatné Karla Mikuláška a komunistického bezpečnostního referenta ONV v Horšovském Týně Jaroslava Fišera).⁹⁵⁸

KSČ během let 1945-1948 shromažďovala proti některým nekomunistickým redaktorům souborný materiál a vcelku programově vyhledávala žalovatelné pasáže jejich článků. Zajímala se také o propagačně využitelná „slabá“ místa v jejich minulosti. Činnost šéfredaktora Nové doby Josefa Jirouta byla například dlouhodobě sledována expoziturou ministerstva informací v Plzni, kterou vedl komunista Jiří Žák.⁹⁵⁹ V březnu 1946 byl Josef Jirout vyšetřován odborem pro právo a spravedlnost MNV statutárního města Plzně kvůli svým aktivistickým článkům z roku 1939, kdy působil za protektorátu jako šéfredaktor Nové doby. Josef Jirout se však dokázal obhájit. Podařilo se mu prokázat, že ve funkci šéfredaktora Nového dne zůstal z popudu emigrantů (Arne Laurina⁹⁶⁰ a Vojty Beneše), aby mohl později

---

⁹⁵⁵ Kritika plzeňské sociální demokracie vůči KSČ se zaměřovala na regionální témata, například stranické využívání přidělování národních správ či zneužívání státního majetku při předvolební kampani. V polemikách celostátního dosahu (například o udržování „jednoty“ SČM) respektoval plzeňský sociálnědemokratický tisk politiku ústředních orgánů, která byla velmi blízká komunistickým stanoviskům.

⁹⁵⁶ SOA v Plzni, KS Plzeň I., kart. 230 (1643), zn. Tk XI 1341/1946.

⁹⁵⁷ Karel KAPLAN - Dušan TOMÁŠEK: c. d., s. 10-12.

⁹⁵⁸ SOA v Plzni, KS Plzeň I., zn. Tk XI 1811/1946; tamtéž, zn. Tk XI 130/1947; tamtéž, kart. 249, zn. Tk XI 664/1948.

⁹⁵⁹ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 534, složka udání na činnost Josefa Jirouta v Novém Dni.

⁹⁶⁰ Arne Laurin byl bývalý šéfredaktor Prager Presse.

vyvíjet odbojovou činnost. Po 15. březnu 1939 byl pověřen šéfem tiskového odboru předsednictva ministerské rady Zdeněkem Schmoranzem, aby dodával z Plzně zpravodajské informace pro západní exil. Pravidelné schůzky se Zdeněkem Schmoranzem se konaly jednou týdně. V dubnu 1939 byl Josef Jirout proti své vůli zařazen do zájezdu 14 českých novinářů do Německa. Musel pak kvůli svému krytí napsat několik oslavných článků o Německu - nedalo se však za daných okolností hovořit o žádném aktivismu. Dne 1. září 1939 byl Josef Jirout zatčen a strávil 6 let v koncentračním táboře v Buchenwaldu. Důležitým svědectvím k obhajobě Josefa Jirouta přispěl šéfredaktor Svobodného směru František Naxera, který se v roce 1939 rovněž pohyboval na plzeňské tiskové a zpravodajské scéně.⁹⁶¹

Dalším nekomunistickým novinářem, který musel v letech 1945-1948 překousnout řadu komunistických útoků, byl odpovědný redaktor Nového dne poslanec František Hatina. Komunistická strana na něj v předúnorovém období podala desítky tiskových žalob. V podobné situaci se ocitl také šéfredaktor svobodného směru František Naxera. Tiskové žaloby se stávaly nebezpečnými zvláště v únoru 1948, kdy do té doby triviální soudní pře hrozily přerůst v osobní mstu únorových vítězů - ta si ovšem nakonec našla jiné a účinnější prostředky.⁹⁶²

Hlavním regulačním principem v poválečném mediálním světě byla autocenzura. Některá témata, jako například kritika poměrů v SSSR či kritika odsunu německého obyvatelstva, byla po válce společensky či zahraničněpoliticky obtížně přijatelná a osoby, které by o nich chtěly psát, by samy sebe stavěly mimo hlavní společenský proud.⁹⁶³ U méně samozřejmých témat bylo motivací k autocenzuře často nebezpečí skandalizování ze strany komunistického tisku. K vysvětlení tohoto typu autocenzury zde uvedme popis jedné konkrétní události.

---

⁹⁶¹ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 534, Protokol sepsaný při vyšetřování Josefa Jirouta odborem pro právo a spravedlnost MNV v Plzni 5.3. 1946, zn. TK IV. 462/46.

⁹⁶² Trestní řízení proti nekomunistickým redaktorům Františku Hatinovi a Františku Naxerovi pro předúnorové tiskové delikty bylo 19. června 1948 zastaveno amnestií prezidenta republiky. Oba byli později odsouzeni za jiné „trestné činy“. SOA v Plzni, KS Plzeň I., zn. Tk XI 1811/1946; tamtéž, kart. 230 (1643), zn. Tk XI 1341/1946; tamtéž, zn. Tk XI 130/1947.

⁹⁶³ Již v programovém prohlášení košické vlády v dubnu 1945 bylo jasně naznačeno, že jakákoli kritika SSSR nebude v obnoveném Československu přípustná, ze školních učebnic měly například zmizet všechny negativní zmínky o SSSR. V XV. hlavě programu se doslova pravilo: „Bude zesílena slovanská orientace v naší kulturní politice v souladu s novým významem slovanství v mezinárodní politice i naší československé zvláště. V tomto směru budou zaměřeny a opraveny i učební plány našich škol i kulturní orientace našich vědeckých a uměleckých ústavů. [...] Zcela nově bude vybudován i v kulturním ohledu náš poměr k největšímu našemu spojenci - SSSR. K tomuto cíli nejen bude z našich učebnic a pomůcek odstraněno vše, co tam bylo antisovětského, mládež bude i náležitě poučována o SSSR. Ruský jazyk bude proto v novém učebním plánu z cizích jazyků na prvním místě. A bude postaráno i o to, aby naše mládež nabyla potřebných vědomostí o vzniku, zřízení, vývoji, ekonomii a kultuře SSSR.“ www.khi.zcu.cz/Kvp.htm (navštíveno 27.11. 2007).

Obsazení redakce Nového dne 16. února 1946

Sociálnědemokratický Nový den uveřejnil 16. února 1946 článek „Udavač v čele Ochrany Škodových závodů“, v němž obvinil šéfa uniformované stráže Škodových závodů komunistu Františka Panýrka, že z podniku nechal v roce 1945 odstranit bývalého člena závodní rady Josefa Vacka⁹⁶⁴, kterému nebylo při následném vyšetřování odvolacím senátem KOR prokázáno žádné provinění z dob nesvobody. František Panýrek vystupoval v celé kauze jako korunní svědek a odvolací řízení prý záměrně zdržoval, aby Josef Vacek nemohl být rehabilitován. Osobní motivací Františka Panýrka měla být údajně jeho udavačská činnost v období okupace. Informace Nového dne byla pravděpodobně z velké části pravdivá. Pokud by KSČ pocítovala celou záležitost jako pomluvu, mohla ostatně podat na článek Nového dne tiskovou žalobu. Takový byl běžný postup, který obyčejně uplatňovaly všechny politické strany. KSČ však zvolila jinou strategii. Využila svého dominantního postavení mezi dělníky Škodových závodů a zorganizovala nátlakovou akci. Václav Sládek (tajemník ZO KSČ ve Škodovce) projednal záležitost článku na sekretariátu OV KSČ s tajemníky Josefem Větrovcem a Zdeňkem Kejmarem. Josef Větrovec šel informovat o chystané akci bezpečnostního referenta MNV statutárního města Plzně komunistu Františka Brože. Václav Sládek (předválečný sociální demokrat) se vypravil napřed do redakce Nového dne, kde okolo 11. hodiny dopolední požádal odpovědného redaktora Františka Hatinu o odvolání článku. Svou žádost odůvodňoval tím, že obvinění bývalého politického vězně Františka Panýrka způsobilo ve Škodovce údajně velké projevy nesouhlasu. František Hatina však odmítl článek dementovat. Poté, co Václav Sládek nepochodil s přesvědčováním, vtrhl do místnosti asi dvacetičlenný dav dělníků, kteří byli částečně oblečení v uniformách závodní stráže a mnohdy ozbrojení. Tento dav přivedený Zdeňkem Kejmarem (nikoliv však od Škodových závodů, ale od sekretariátu KSČ) se vydával za politické vězně uražené psaním Nového dne. Někteří se na Františka Hatinu sáпали, sprostě mu nadávali a vyhrožovali. Povyk sice přivolal další redaktory Nového dne, ale těm se do Hatinovy kanceláře nepodařilo (s výjimkou Antonína Remeše) vůbec proniknout. Mluvčí dělnické „delegace“ Zdeněk Kejmar sám stylizoval na psacím stroji v Hatinově pracovně text odvolání článku a nutil Františka Hatinu, aby jej podepsal. Hatina se zprvu vymlouval, že článek nepsal on a nemůže jej tedy odvolat, dokud si neověří fakta. Prohlásil také, že nepodléhá ulici, ale úřadům, a doporučil příchozím, aby se

---

⁹⁶⁴ Josef Vacek se narodil v roce 1899. Povoláním byl soustružník. Předtím byl členem závodního výboru Škodových závodů za sociální demokracii. Ve funkci důvěrníka působil i za okupace. V roce 1945 se stal tajemníkem OV ČSSD v Plzni. SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 534, tajemníci politických stran okresu Plzeň.

v případě nesouhlasu s obsahem článku obrátili na soud. Tato obrana však příchozí ještě více rozzuřila a František Hatina se začal bát, že by skutečně mohlo dojít k násilí. Josef Větrovec pak Hatinovi sdělil, že pokud nebude článek dementován, přivede před redakci „celé osazenstvo“ Škodovky. Hatina kapituloval. Vidina hlasitých demonstrací dělníků před sociálnědemokratickou redakcí ho přesvědčila. Takové řešení situace zkrátka nemohl připustit. Podepsané prohlášení odnesl Josef Větrovec ihned do plzeňského rozhlasu, odkud bylo v následujících hodinách v pozměněném znění opakovaně vysíláno. Redakce Nového dne se postupně vyprázdnila.

František Hatina si podobné zacházení nemohl nechat líbit. Dne 21. května podalo Státní zastupitelství v Plzni proti Josefu Větrovcovi a Zdeňku Kejmarovi u Krajského soudu v Plzni žalobu pro trestný čin veřejného násilí (podle § 83 tr. z.). Dne 15. prosince 1947 pak soud shledal oba vinnými a odsoudil je k 5, respektive 4 měsícům těžkého žaláře. Rozsudek byl ovšem podmíněný dvouletou zkušební lhůtou. Proti takovému verdiktu se ještě v lednu 1948 odvolalo státní zastupitelství, ale v březnu 1948 bylo za změněných politických poměrů odvolání staženo. Oba pachatelé byli amnestováni prezidentem republiky 19. června 1948.⁹⁶⁵

Výše popsany incident byl v poválečné Plzni poměrně výjimečný, nikoli však jediný. Mnohem rozsáhlejších rozměrů dosáhly například demonstrace spojené s volbou plzeňského primátora v červnu 1946. Za povšimnutí stojí zejména skutečnost, že v obou případech došlo sice k násilnému vniknutí příslušníků KSČ do soukromého prostoru, ale oběti těchto incidentů nepocíťovali strach jen z případného násilí, ale také z veřejné skandalizace (demonstrace před redakcí). Sociální demokraté usilující o hlasy plzeňských dělníků si nemohli dovolit, aby před jejich redakcí demonstrovali dělníci Škodových závodů. Proto raději volili dílčí ústupky a následně po zklidnění situace podali žalobu na iniciátory celé akce.

Propagační vliv Pravdy

Propagační vliv tiskových orgánů jednotlivých politických stran může být posuzován na základě informací o výši jejich nákladu. Výše nákladu nebyla přitom ovlivňována pouze popularitou daného periodika u odběratelů, byla do značné míry určována také administrativními zásahy ministerstva informací (například přidělováním papíru). Náklad tiskovin navíc nebyl shodný s výši jejich skutečného odběru, protože blíže neurčená část nákladu byla zpravidla vrácena zpět vydavateli a do rukou spotřebitele se vůbec nedostala.

---

⁹⁶⁵ SOA v Plzni, KS Plzeň I., zn. Tk XI 554/1946.

Přesto nebyl z ekonomických důvodů náklad komunistického tisku v dlouhodobé perspektivě zcela nezávislý na jeho prodejnosti. Proto vývoj nákladu komunistického tisku odráží v kratších politicky významných okamžicích záměry vedení KSČ, ale v delších časových úsecích také prodejnost komunistických periodik, a tedy nepřímo i míru jejich propagačního účinku na společnost.⁹⁶⁶ Vliv tiskových orgánů jednotlivých politických stran výrazně převyšoval počet jejich odběratelů. Potencionálními čtenáři politických periodik byli totiž často všichni příslušníci rodiny nebo dílny na závodech, nemluvě vůbec o veřejných čítárnách, kavárnách a podobně. Odběr tisku jednotlivých politických stran byl v neposlední řadě ovlivňován také sociální strukturou a kupní silou jejich příznivců.

Informace o nákladech komunistických periodik dostávalo vedení KSČ od administrací jednotlivých tiskových orgánů. Rudé právo například zasílalo ústřednímu vedení KSČ pravidelná týdenní hlášení. Náklad všech (i nekomunistických) listů byl sledován na základě zpráv ministerstva informací o odběru papíru. Doplnkovým zdrojem těchto zpráv byla také hlášení tiskáren.⁹⁶⁷ Stranické informace o nákladu tisku směřovaly přes tiskový odbor kulturně propagačního oddělení sekretariátu ÚV KSČ na generální sekretariát ÚV KSČ k rukám Rudolfa Slánského.

Konkurenční boj mezi plzeňskými regionálními deníky měl v roce 1945 vyrovnané cenové podmínky. Roční předplatné Pravdy, Svobodného směru a Nového dne bylo jednotné a činilo 360 Kč.⁹⁶⁸ Přesto komunistická Pravda dosahovala v poválečném období většího společenského vlivu než regionální periodika ostatních politických stran (měřeno počtem expedovaných výtisků). Náklad Pravdy byl v roce 1945 značně vyšší než náklad Nového dne či Svobodného směru. Pravda vycházela v červenci 1945 v nákladu téměř 67 000 kusů. Nejvýznamnější konkurenci pro komunistickou Pravdu představoval Nový den, jehož náklad činil ve stejném období téměř 48 000 výtisků. Národněsocialistický Svobodný Směr vycházel v poměrně malém nákladu, v prosinci 1945 dosahoval pouhých 15 000 výtisků. Komunistická Pravda byla distribuována pomocí kolportérů před velkými průmyslovými závody, byla prodávána v trafikách a v obchodech a roznášela se po domácnostech. V Plzni existovalo 200 prodejních míst Pravdy a dalších 800 prodejních míst fungovalo v mimoplzeňských oblastech.

---

⁹⁶⁶ Před únorovými událostmi roku 1948 (v lednu 1948) ke čtenářům nedorazilo 11,84 % nákladu Rudého Práva. Od února 1948 podíl vrácených výtisků Rudého Práva prudce stoupl až na 23,18 % v březnu 1948. Příčinou byl značně naddimenzovaný náklad Rudého Práva v důležitých únorových dnech. Od dubna 1948 se podíl vrácených výtisků Rudého Práva vrátil na předúnorovou výši. NA, KSČ-ÚV-100/1, sv. 196, a. j. č. 1234, Přehled průměrných měsíčních nákladů a remitendy časopisu Rudé Právo leden 1948 - leden 1950.

⁹⁶⁷ Výše nákladu stanovená ministerstvem informací se ve většině případů příliš nelišila od výše nákladu sledované tiskárnami. NA, KSČ-ÚV-100/1, sv. 196, a. j. č. 1234, zpráva informačního odboru KSČ Rudolfu Slánskému 20.1. 1948.

⁹⁶⁸ Tamtéž, a. j. č. 1233, přehled českých deníků [nedatováno].

Pravidelných předplatitelů měla Pravda jen 2600, to bylo způsobeno sociální skladbou odběratelů, kteří z velké části nepravdělně kupovali tisk od kolportérů přímo před branami průmyslových závodů.⁹⁶⁹ Tabulka č. 49 uvádí dostupné informace o průměrném nákladu krajských deníků na Plzeňsku od července 1945 do ledna 1946.⁹⁷⁰

Tabulka č. 49.

	Pravda	Nový den	% Pravdy	Svobodný směr	% Pravdy
VII.45	66 884	47 740	71,38		
VIII.45	63 376	44 196	69,74		
IX.45	61 620	43 574	70,71		
X.45	61 038	42 573	69,75		
XI.45	54 556	39 560	72,51		
XII.45	50 500	37 721	74,70	15 000	29,70
I.46	46 184	35 573	77,02		

Od července 1945 náklad Pravdy plynule klesal. Tento jev byl pravděpodobně způsoben postupným pronikáním celostátních deníků na západočeský tiskový trh (viz níže). Podobný vývoj prodělával v tomto období také sociálnědemokratický Nový den. Pokles nákladů tisku v roce 1945 se však od podzimu začal projevovat i na celostátní úrovni. Od srpna 1945 tak například začal prudce klesat náklad Rudého práva, od října i náklad Svobodného slova a Práva lidu.⁹⁷¹ Dle vnitrostranických informací byl všeobecný pokles nákladů tisku způsoben zdražením tisku a také problémy spojenými s peněžní reformou. Svou roli mohl také sehrát postupný ústup poválečného nadšení obyvatelstva.⁹⁷² Pro plzeňské prostředí bylo ovšem charakteristické, že náklad Nového dne se na podzim roku 1945 snižoval pomaleji (díky organizačnímu oživení sociální demokracie) než náklad komunistické Pravdy, který byl v popřevratové době značně naddimenzován.

Jak bylo uvedeno výše, krajské i ústřední orgány KSČ byly pravidelně informovány o vývoji nákladů komunistického i nekomunistického tisku. Pokles nákladů tisku v průběhu roku 1945 byl vnímán jako velmi znepokojivý. V rámci příprav předvolební kampaně v roce 1946 proto přikročila KSČ k organizaci akcí na podporu zvýšení odběru stranického tisku.

⁹⁶⁹ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 25, zápis schůze pléna KV 9.12. 1945; tamtéž, kart. č. 87, zápis ze zasedání předsednictva KV KSČ v Plzni 1.2. 1946.

⁹⁷⁰ Tamtéž, kart. č. 25, zápis ze schůze širšího vedení KV KSČ v Plzni 9.12. 1945; tamtéž, kart. č. 87, zápis ze schůze předsednictva KV KSČ v Plzni 1.2. 1946.

⁹⁷¹ NA, KSČ-ÚV-100/1, sv. 196, a. j. č. 1234, částečný přehled o nákladech listů 16.10. 1945; tamtéž, Průměr měsíčních nákladů Rudého Práva počínaje květnem 1945 z 23.12. 1946.

⁹⁷² Bylo usneseno že odběr Pravdy by se měl zvýšit o 15 000 nových odběratelů. SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 297, zápis schůze sekretariátu 18.3. 1946.

Vyššímu odběru stranických politických deníků mělo mimo jiné pomoci zvýšení jejich grafické a tématické atraktivity. Nedostatečným odběrem deníku Pravda se zabývalo předsednictvo KV KSČ například 5. dubna 1946. Bylo kritizováno, že Pravda měla typograficky i obsahově vzhled příliš podobný „stranickému věstníku“. Obsahovala prý příliš mnoho veřejných projevů a stranických oznámení a málo regionálních informací. Zaznělo doporučení ozvláštnit strohou proletářskou vizáž Pravdy humornými obrázky. Oceněna byla například nová příkrě polemická rubrika „Za rámeček“, kterou zavedl pro předvolební kampaň v roce 1946 sekretariát KV KSČ. Ještě do voleb se pak v Pravdě objevily první kreslené vtipy, které měly politické zaměření deníku učinit čtivějším a zábavnějším pro širší okruh čtenářů. Výraznějšímu zlepšení grafické úpravy Pravdy bránil však obecný poválečný nedostatek štočků na tištění obrázků a fotografií, které musely být půjčovány z Prahy.⁹⁷³

Jestliže fungování Pravdy jakožto stranické informační a organizační základny spadalo do samostatné kompetence krajského výboru strany, činnost Pravdy jakožto propagačního nástroje podléhala do značné míry direktivám a kontrole ústředních orgánů. V souvislosti s předvolební kampaní na jaře 1946 se začaly o obsah článků plzeňské Pravdy zajímat také ústřední orgány KSČ, konkrétně tiskové oddělení sekretariátu ÚV KSČ. Na základě kontroly realizované v červnu 1946 bylo konstatováno, že „všechny tiskové kampaně se prováděly“ podle instrukcí, většinou na základě materiálu dodaného tiskovým oddělením sekretariátu ÚV KSČ. Vedle tohoto kladného zhodnocení zazněla však zároveň kritika myšlenkové sterility některých článků uveřejněných v Pravdě. Další nedostatek redakční činnosti Pravdy byl shledán v absenci specializovaných rubrik pro zemědělce a pro živnostníky. Ústřední orgány KSČ požadovaly rovněž celkové osvěžení listu humorem a doplnění textu větším počtem obrázků a fotografií.⁹⁷⁴

Komunistický tisk nebyl určen pouze pro propagaci komunistických myšlenek veřejnosti. Pozornost si zaslouží zejména skutečnost, že organizační kroky směřující v roce 1946 k většímu rozšíření stranického tisku byly zacíleny nejen na mimostranickou veřejnost, ale zejména na členskou základnu strany. Jednou ze základních povinností člena KSČ bylo odebírat stranický tisk. Jen malá část členů KSČ však v tomto bodě dodržovala stranickou disciplínu. Uvnitř KSČ byl obrovský počet nových poválečných členů, které bylo třeba teprve formovat, mimo jiné právě prostřednictvím četby stranického tisku a literatury. Jedním z důležitých posláních komunistického tisku byla výchova stávajících členů strany. Největší pozornost funkcionářů KSČ při zvyšování odběru stranických periodik byla proto zacílena na

---

⁹⁷³ Tamtéž, kart. č. 87, zápis ze zasedání předsednictva KV KSČ v Plzni 5.4. 1946.

⁹⁷⁴ NA v Praze, KSČ-ÚV-100/4, svazek 198, a.j. č. 1246.

organizaci vnitrostranických soutěží. Jednotlivé okresní organizace strany soutěžily v předvolební kampani roku 1946 (i později) ve zvyšování svého odběru stranického tisku. Sekretariát KV KSČ v Plzni vyhlásil takovou soutěž v lednu 1946.⁹⁷⁵ Předsednictvo KV KSČ na počátku února rozhodlo zvýšit náklad Pravdy do VIII. sjezdu strany na 60 000. Pravdu mělo odebírat 100% členů krajské organizace, Rudé právo 75% členů.⁹⁷⁶ Pro funkcionáře KSČ pracující uvnitř strany bylo teoretickou povinností číst časopis Funkcionář, pro funkcionáře KSČ zastávající veřejné funkce vycházel časopis Lidová správa.⁹⁷⁷ Uvnitř krajského vedení byly předneseny i návrhy na zavedení kontrol, zda všichni členové strany skutečně odebírají stranický tisk předepsaným způsobem.⁹⁷⁸ Obdobné akce probíhaly též celostátně.

Přes všechny snahy zvýšit stranickou disciplínu v odběru tisku a ozvláštnit strohý vzhled Pravdy novými výraznými prvky, zůstal problém s nákladem Pravdy nevyřešen i v druhé polovině roku 1946. Neustále muselo být apelováno na to, že odebírat stranický tisk je ctí správného soudruha.⁹⁷⁹ Nejen, že většina členů KSČ nadále nečetla komunistický tisk, ale značná část komunistů navíc odebírala deníky jiných politických stran. Šlo zřejmě o jev tak rozšířený, že si vynutil zahájení zvláštní vnitrostranické kampaně, kterou ohlašoval oběžník „Pryč s jinostranickým tiskem ze soudružských rodin.“⁹⁸⁰ Akce na podporu odběru stranického tisku pokračovaly ještě v roce 1948.⁹⁸¹

Na konci roku 1948 byl při první velké prověrce členů strany pravidelný odběr stranického tisku zařazen mezi základní kritéria posuzování stranické disciplíny. Zprávy o výsledcích prověrky nám dávají možnost pochopit, jak rozdílné bylo chápání významu komunistického tisku ze strany ústředních orgánů KSČ a obyčejných členů strany. Jako zdaleka ne výjimečný zde byl uveden případ jednoho prověřovaného dělníka z lomů, který na otázku, co je to KSČ odpověděl „Strana je pro lepší život.“ Na další dotaz, jak často odebírá komunistický tisk odpověděl: „Jen někdy, neodebírám nic.“ Když se pak prověřovací komise zeptala, proč jen někdy, dostalo se jí téměř neuvěřitelné odpovědi „Abych měl do čeho balit svačinu.“ Nešlo

---

⁹⁷⁵ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 297, zápis schůze sekretariátu 23.1. 1946.

⁹⁷⁶ Kromě Pravdy a Rudého práva mělo 10% členů strany odebírat časopis Tvorbu, časopis Funkcionář měl odebírat každý funkcionář strany a časopis Lidovou správu všichni komunističtí členové národních výborů. Předepsané kvóty však byly v dané situaci nereálné. Národní archiv, AÚML 19/1, a.j. č. 75, krajská konference 9. až 10. 3. 1946.

⁹⁷⁷ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 87, zápis schůze předsednictva KV 8.10. 1945.

⁹⁷⁸ Prozatím takovou kontrolu ale nebylo možno zavést, KSČ by zřejmě ztrácela své členy. Tamtéž, kart. č. 87, zápis ze zasedání předsednictva KV KSČ v Plzni 1.2. 1946.

⁹⁷⁹ Tamtéž, kart. č. 297, zápis schůze sekretariátu 9.9. 1946.

⁹⁸⁰ Tamtéž, kart. č. 87, zápis schůze předsednictva KV 20.9. 1946.

⁹⁸¹ V lednu 1948 bylo usneseno zvýšit náklad Pravdy o 15 000 výtisků. Dosaženo toho mělo být kampaní, která požadovala, aby Pravda byla odebírána každou stranickou rodinou. Tamtéž, kart. č. 25, zápis schůze pléna KV 18.1. 1948; tamtéž, kart. č. 1, krajská konference 27.-28.3. 1948.

však o drzou provokaci, jak by se mohlo na první pohled zdát, ale o poměrně rozšířený tradiční dělnický způsob (a frekvenci) odběru tiskovin, který vyplýval z reality života v továrnách mnohem více než byrokratické představy stranického aparátu. Dělník dostal tříměsíční lhůtu na nápravu svých prohřešků.⁹⁸² Snaha KSČ vytvořit si monopol na přísun informací svým členům byla patrná po celé období let 1945-1948, naplněna však mohla být až po únoru 1948, kdy KSČ fakticky začala kontrolovat veškerou mediální produkci. Dalším problémem bylo zajistit, aby členská základna komunistické informace skutečně „konzumovala“, tento záměr bylo možné v plné míře uskutečnit až po prověrkách na konci roku 1948.

Pokles nákladu plzeňské Pravdy pokračoval přes všechna opatření KV KSČ až do konce roku 1946, kdy vycházelo denně průměrně již jen 35 200 výtisků Pravdy. V roce 1947 pak náklad Pravdy stagnoval, takže v prosinci 1947 vycházela Pravda s nákladem 34 000 kusů. Značně pomalejší byl po celé období let 1945-1947 propad nákladu sociálnědemokratického Nového dne, který dva měsíce před únorem 1948 vycházel v nákladu 30 000 výtisků. Národněsocialistický Svobodný směr v roce 1947 dokonce posílil řady svých odběratelů a v prosinci 1947 vykazoval náklad 20 000 kusů. Přesto rozsah nákladu krajského tisku národních socialistů zdaleka neodpovídal významnému postavení této strany v regionu. Projevila se zde snad jistá setrvačnost předválečného stavu. Krajské vedení národněsocialistické strany také nepotřebovalo vlastní silný tiskový orgán, protože jeho politika nebyla tak nezávislá na ústředích orgánech strany jako tomu bylo u politiky plzeňské sociální demokracie. Náklad sociálnědemokratického Nového dne naopak výrazně předčil velikost členské základny sociální demokracie na Plzeňsku. Popřevratový náskok KSČ v tiskové propagaci byl na počátku roku 1948 na Plzeňsku již téměř vyrovnán. Tabulka č. 50 uvádí průměrný náklad plzeňských regionálních politických deníků v prosinci 1947.⁹⁸³

Tabulka č. 50.

	Pravda	Nový den	% Pravdy	Svobodný směr	% Pravdy
XII.47	34 000	30 000	88,24	20 000	58,82

⁹⁸² NA, KSČ-ÚV-100/1, sv. 9, a.j. 73, rozbor výsledků prověřování 29.2. 1949.

⁹⁸³ Tamtéž, sv. 196, a. j. č. 1234, zpráva informačního odboru KSČ Rudolfu Slánskému 20.1. 1948.

Pokles nákladů komunistických politických deníků v letech 1945-1946 probíhal podobným způsobem jak u plzeňské Pravdy, tak u celostátního Rudého Práva. Tabulka č. 51 uvádí dostupné informace o výši nákladu Pravdy a Rudého práva v letech 1945-1946.⁹⁸⁴

Tabulka č. 51.

	V.45	VI.45	VII.45	VIII.45	IX.45	X.45	XI.45	XII.45	I.46	II.46
Pravda			66 884	63 376	61 620	61 038	54 556	50 500	46 184	45 000
RP	270 000	560 000	575 000	610 000	600 000	575 000	540 000	496 000	470 000	470 000
	III.46	IV.46	V.46	VI.46	VII.46	VIII.46	IX.46	X.46	XI.46	XII.46
Pravda	44 300	43 500	43 000	41 000	41 000	36 400	36 500	34 800	34 800	35 200
RP	475 000	475 000	470 000	480 000	465 000	445 000	437 000	430 000	440 000	420 000

Vývoj nákladů celostátních deníků nekomunistických socialistických stran byl v letech 1945-1946 v porovnání s vývojem Rudého Práva méně úspěšný. V roce 1947 však celostátní nekomunistická periodika oproti Rudému Právu značně posilovala své pozice.⁹⁸⁵ Před únorem 1948 byla celostátní situace v oblasti tiskové propagace značně podobná situaci v plzeňském regionu. Specifický pro plzeňské regionální deníky byl pouze vysoký náklad sociálnědemokratického Nového dne a naopak malý náklad národněsocialistického Svobodného směru. Na celostátní úrovni měla KSČ před únorem 1948 podle vlastních statistik vliv na 1 018 000 z celkového počtu 2 430 000 kusů průměrného nákladu veškerého politického tisku (deníky a týdeníky) v Čechách a na Moravě.⁹⁸⁶ Tabulka č. 52 uvádí vývoj nákladu komunistického Rudého práva, národněsocialistického Svobodného slova a sociálnědemokratického Práva lidu v letech 1945-1947.⁹⁸⁷

Tabulka č. 52.

	RP	Svobodné slovo	% RP	Právo lidu	% RP	Lidová demokracie	% RP
VIII.45	610 000	350 000	57,38	250 000	40,98		
XII.45	496 000	290 000	58,47	190 000	38,31	85 000 ⁹⁸⁸	17,14
V.46	470 000	250 000	53,19	90 000	19,15	90 000 ⁹⁸⁹	19,15
XII.46	420 000	200 000	47,62	130 000	30,95	100 000	23,81
XII.47	430 000	430 000	100,00	200 000	46,51	220 000	51,16

⁹⁸⁴ Tamtéž, Průměr měsíčních nákladů Rudého Práva počínaje květnem 1945 z 23.12. 1946; tamtéž, Přehled nákladů deníků KSČ za měsíc únor až prosinec 1946; SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, a.j. č. 25, zápis ze schůze širšího vedení KV KSČ v Plzni 9.12. 1945; tamtéž, a.j. č. 87, zápis ze schůze předsednictva KV KSČ v Plzni 1.2. 1946.

⁹⁸⁵ Nekomunistická periodika tehdy byla mnohem úspěšnější na volném trhu, komunistické deníky si držely své pozice zejména v distribuci na závodech. NA, KSČ-ÚV-100/1, sv. 196, a. j. č. 1234, Vývoj českého tisku v letech 1948-1949 z 3.2. 1950.

⁹⁸⁶ Tamtéž, přehled nákladů deníků a týdeníků 20.1. 1948.

⁹⁸⁷ Tamtéž, zpráva informačního odboru KSČ Rudolfu Slánskému 20.1. 1948; tamtéž, Průměr měsíčních nákladů Rudého Práva počínaje květnem 1945 z 23.12. 1946.

⁹⁸⁸ Údaj z října 1945.

⁹⁸⁹ Údaj z března 1946.

Vztah komunistické Pravdy k Rudému Právu

Komunistická Pravda v letech 1945-1948 o své odběratele nebojovala pouze s nekomunistickými periodiky, ale také s Rudým Právem. Od května 1945, kdy se pohyboval náklad Rudého Práva okolo 270 000,⁹⁹⁰ se distribuce Rudého práva postupně rozšiřovala v závislosti na stavu dopravní sítě do dalších mimopražských oblastí. Do některých částí republiky docházelo Rudé Právo kvůli dopravním obtížím s několikadenním zpožděním.⁹⁹¹ V západočeské oblasti bylo obtížně dopravně dostupné zejména Domažlicko, Klatovsko a Přešticko.⁹⁹² V roce 1945 sehrával krajský tisk na Plzeňsku téměř monopolní úlohu v propagaci KSČ navenek a v podávání organizačních pokynů nižším článkům stranického soukolí. Ještě 30. srpna 1945 bylo Rudé Právo distribuováno pouze do 195 z 1296 obcí v plzeňském kraji. Také počet dovážených kusů Rudého práva byl tehdy v porovnání s nákladem Pravdy zanedbatelný, činil 14 650 ve všední den a 15 950 v neděli. Celkový náklad Rudého Práva činil ve všední den 405 090. Z toho 243 090 kusů Rudého práva bylo distribuováno v mimopražských krajích, většina ovšem v krajích snadno dostupných z Pražského centra (Kladno, Praha-venkov, Hradec Králové).⁹⁹³

Plzeňská KSČ se důrazně bránila expanzi Rudého Práva do západních Čech a podporovala svoji Pravdu, která kromě jisté prestiže přinášela krajské organizaci KSČ také nemalé finanční zisky. Prostřednictvím Pravdy mohl krajský výbor KSČ také mnohem operativněji přinášet svým členům regionální společenské i stranické informace. Projevem tohoto odporu Plzně vůči administraci Rudého Práva se stalo například zamítnutí zřízení nového komunistického týdeníku pro Domažlicko a Klatovsko.⁹⁹⁴ Před parlamentními volbami v květnu 1946

---

⁹⁹⁰ NA, KSČ-ÚV-100/1, sv. 196, a. j. č. 1234, zpráva tiskařských, nakladatelských a knihkupeckých podniků Svoboda Rudolfu Slánskému z 22.5. 1945.

⁹⁹¹ Některé zásilky Rudého Práva se zpožďovaly až o tři dny. KSČ proto zavedla kontroly překladišť a zvláštní označení balíků Rudého Práva. Za účelem zlepšení distribuce Rudého Práva byly také pořádány speciální porady úředníků ministerstva dopravy, přednostů železničních stanic a úředníků ředitelství pošt. Na ministerstvu dopravy se vyskytly údajně pokusy záměrně zdržet distribuci Rudého Práva. Tamtéž, zpráva o nákladech Rudého Práva v týdnu 17.-24.9. 1945; tamtéž, zpráva o nákladech Rudého Práva v týdnu 1.-7.10. 1945; tamtéž, zpráva o nákladech Rudého Práva v týdnu 15.-23.10. 1945; tamtéž, zpráva o pohybu Rudého Práva v období 1.-14.12. 1945; SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 87, zápis schůze předsednictva KV 8.10. 1945; tamtéž, zápis schůze předsednictva KV 15.12. 1945.

⁹⁹² NA, KSČ-ÚV-100/1, sv. 196, a. j. č. 1234, doporučení vydavatelstva Rudého Práva na založení nových týdeníků Rudolfu Slánskému 19.3. 1946.

⁹⁹³ Vedle Prahy se Rudé Právo začalo tisknout v malém nákladu také v Mostě. Pro mimopražské oblasti bylo tisknuto speciální „venkovské“ vydání Rudého práva. Od října 1945 začaly vznikat krajské mutace Rudého Práva. Krajské mutace byly tištěny v Praze (kromě Ústí nad Labem). Tamtéž, Přehled odběru Rudého práva z 30.8. 1945.

⁹⁹⁴ Tamtéž, dopis politického tajemníka KV KSČ v Plzni Františka Austerlitze ústřednímu sekretariátu KSČ z 1.4. 1946.

administrace Rudého Práva respektovala pozice plzeňské Pravdy a kampaň za zvýšení odběru Rudého Práva prováděla v plzeňském kraji méně důraznou formou než v jiných oblastech. Ve prospěch plzeňské Pravdy se tehdy administrace Rudého Práva vzdala působení v okresech Domažlice a Klatovy, což přineslo Pravdě potenciální zvýšení nákladu přibližně o 600 výtisků.⁹⁹⁵

Po vítězných parlamentních volbách v květnu 1946 však nabýval vztah Pravdy a Rudého Práva stále jasněji konkurenčních rysů. Šéfredaktor Pravdy Stanislav Oliverius si například na podzim 1946 stěžoval, že dálnopisem z Prahy nejsou „z konkurenčních důvodů“ do redakce Pravdy posílány informace z Rudého Práva, což znesnadňuje pohotové a aktuální zpravodajství z veřejného života v Praze.⁹⁹⁶ Již od prosince 1945 usilovala KSČ na Plzeňsku o posílení redakce Pravdy předválečným plzeňským redaktorem Václavem Prokúpkem⁹⁹⁷, který pracoval po válce v Praze.⁹⁹⁸ Václav Prokúpek měl zřejmě posílit pražské zpravodajství Pravdy. Celá záležitost byla značně protahována. Až v lednu 1948 byl dán souhlas s tím, aby byl Václav Prokúpek oficiálně veden jako pražský redaktor Pravdy.⁹⁹⁹

Krajské vedení KSČ bránilo i v roce 1947 jakémukoliv rozšiřování pozic Rudého Práva v plzeňském regionu. Rudé právo tehdy plánovalo zvýšit ve své plzeňské mutaci počet řádků věnujících se plzeňskému regionu. (Projednávalo se zvýšení z 300 na 600 řádků.) Mezi plzeňskými funkcionáři panovala obava, že by rozšíření plzeňské mutace Rudého Práva vedlo k postupné likvidaci Pravdy. Kraj proto navrhoval, aby finance určené plzeňskému Rudému Právu byly raději použity ke zlepšení distribuce Pravdy.¹⁰⁰⁰ Náklad plzeňského vydání Rudého Práva se pohyboval v letech 1946-1947 v rozmezí 9000-10 000 výtisků a nebyl proto hlavní příčinou trvalého poklesu nákladu Pravdy.¹⁰⁰¹ Spory Pravdy a Rudého Práva trvaly až do února 1948, kdy se nedobrá situace komunistického tisku začala pronikavě měnit.

Regionální tisk KSČ na Plzeňsku po únoru 1948

Po únoru 1948 obsadil postupně komunistický tisk vyprázdněné pozice tiskových orgánů ostatních politických stran. Nepohodlní redaktori byli umlčeni prostřednictvím akčních výborů či soudů. Ukončit redaktorskou činnost byli nuceni například plzeňští novináři Josef

⁹⁹⁵ Tamtéž, zpráva vydavatelstva Rudého Práva sekretariátu ÚV KSČ k rukám Rudolfa Slánského z 7.6. 1945.

⁹⁹⁶ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 87, zápis schůze předsednictva KV 10.1. 1947.

⁹⁹⁷ Václav Prokúpek působil v Pravdě jako vydavatel a redaktor v letech 1929 a 1931. V listopadu 1929 byl za tiskový delikt odsouzen k trestu šesti měsíců vězení. František FABIÁN: c. d., s. 118-119.

⁹⁹⁸ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 87, zápis schůze předsednictva KV 18.12. 1945.

⁹⁹⁹ Tamtéž, zápis schůze předsednictva KV 5.1. 1948.

¹⁰⁰⁰ Tamtéž, kart. č. 87, zápis schůze předsednictva KV 15.12. 1947.

¹⁰⁰¹ NA, KSČ-ÚV-100/1, sv. 196, a. j. č. 1234, pravidelná týdenní hlášení vydavatelstva Rudého Práva.

Jirout (šéfredaktor Nového dne), František Hatina (odpovědný redaktor Nového dne, poslanec ÚNS za sociální demokracii) a František Naxera (šéfredaktor Svobodného směru). Sociálnědemokratičtí redaktori Nového dne Josef Jirout, František Hatina, Jaroslav Průcha a Josef Šnajdr byli později odsouzeni za úklady proti republice. Vězněn byl také František Naxera. Miroslav Cígler (sociálnědemokratický redaktor), Miroslav Kubík (redaktor Svobodného směru) a Jaroslav Kusý (šéfredaktor Stráže demokracie) odešli do exilu.¹⁰⁰² Krajské deníky nekomunistických stran byly postupně likvidovány. Národněsocialistický deník Svobodný směr byl zrušen záhy po únoru 1948. Také regionální deníky sociální demokracie byly celostátně po únoru 1948 likvidovány, v Plzni však bylo nutno respektovat svébytnou sociálnědemokratickou tradici a zachovat plzeňským sociálním demokratům dočasně jejich vlastní periodikum. „Situace našeho kraje“ vyžadovala, „aby náš Den nebyl zrušen“.¹⁰⁰³ Sociálnědemokratický Nový den byl proto od 27. února 1948 pouze přejmenován na Den. Místo dosavadního šéfredaktora Josefa Jirouta se odpovědným zástupcem nového sociálnědemokratického deníku stal Robert Duchek. Ideový obsah listu byl však již plně poplatný záměrům KSČ. O definitivním zrušení Dne bylo rozhodnuto v červnu 1948 v rámci procesu „slučování“ KSČ a sociální demokracie. Poslední číslo Dne vyšlo 30. června 1948, čtenářům bylo doporučeno číst nadále komunistickou Pravdu.¹⁰⁰⁴

Od 1. července 1948 vycházela z plzeňských regionálních deníků již pouze Pravda. Čtenáře sociálnědemokratického Dne měl „podchytit“ a získat pro Pravdu bývalý šéfredaktor Dne Rudolf Duchek, který byl převeden do redakce Pravdy. Do redakce Pravdy byl vzat „na zkoušku“ také sociálnědemokratický redaktor Miroslav Cígler, který později emigroval do zahraničí. Z plzeňské redakce Práva Lidu měl být do plzeňské redakce Rudého Práva převeden redaktor Radomil Vyorálek (levicově laděný funkcionář sociálnědemokratické mládeže). Bývalí sociálnědemokratičtí redaktori stejně jako ostatní okresní a krajští funkcionáři sociální demokracie měli před nástupem do svých nových funkcí nejprve projít stranickým školením.¹⁰⁰⁵ „Sloučení“ regionálních deníků bylo řízeno a koordinováno tiskovou komisí ÚV KSČ.¹⁰⁰⁶

Náklad celostátního i regionálního komunistického tisku kulminoval v únoru 1948. KSČ ve dnech vládní krize krátkodobě prudce zvýšila náklad všech svých politických deníků, aby

---

¹⁰⁰² SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 508, vzpomínky Stanislava Oliveria zachycené Vojtěchem Laštovkou.

¹⁰⁰³ Tamtéž, kart. č. 534, zápis schůze krajského akčního výboru Československé sociální demokracie 2.4. 1948.

¹⁰⁰⁴ Eva WASKOVÁ: c. d., s. 238.

¹⁰⁰⁵ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 87, zápis schůze předsednictva KV 21.6. 1948.

¹⁰⁰⁶ Tamtéž, kart. č. 297, zápis schůze sekretariátu 24.6. 1948.

dosáhla co největšího propagačního efektu. Rudé právo vycházelo v některé únorové dni v 850 000 výtiscích. Plzeňská Pravda zvýšila svůj náklad mezi 20. a 22. únorem 1948 z 33 000 na 55 000.¹⁰⁰⁷ V březnu 1948 pak Pravda dosáhla průměrného nákladu 40 000 kusů. Po březnu 1948 průměrné měsíční náklady komunistických deníků opět klesaly a nového vzrůstu se dočkaly až v souvislosti se „sloučením“ sociálnědemokratické konkurence v červenci 1948.

Tisk ostatních politických stran naopak již od ledna 1948 oproti svým nákladům z prosince 1947 značně ztrácel a tento proces pokračoval i po únoru 1948. Specifikem plzeňských tiskových poměrů byl dočasný poúnorový nárůst nákladu sociálnědemokratického Dne, který však vycházel již zcela v režii KSČ. Tabulka č. 53 uvádí dostupné informace o vývoji průměrného nákladu (průměr za jeden měsíc) plzeňských regionálních deníků a vybraných celostátních deníků od prosince 1947 do července 1948.¹⁰⁰⁸

Tabulka č. 53.

	Pravda	Nový den	Svobodný směr	Rudé právo	Svobodné slovo	Právo lidu	Lidová demokracie
XII.47	34 000	30 000	20 000	430 000	430 000	200 000	220 000
I.48				458 000	374 250		142 811
II.48				557 000			
III.48	40 000	33 000		596 000	186 000		130 000
IV.48	39 000	33 000		557 000	181 000	135 000	130 000
V.48	39 000	31 000		556 000	180 000		122 000
VI.48	38 000	30 000		548 000	176 000		100 000
VII.48	59 000			580 000	115 000		85 000

Kromě zrušení konkurenčních krajských deníků však s sebou poúnorové události přinesly pro plzeňskou Pravdu také jistá nebezpečí. V průběhu roku 1948 totiž uvnitř KSČ sílily tendence k větší centralizaci řízení strany. Politicky nepohodlný šéfredaktor Pravdy Stanislav Oliverius byl v listopadu nahrazen Janem Klimentem.¹⁰⁰⁹ Počátkem prosince 1948 přikročilo Rudé Právo ve spolupráci s ústředními orgány strany k likvidaci plzeňské Pravdy. Klíčová porada se konala 2. prosince 1948 na kulturně propagačním oddělení sekretariátu ÚV KSČ. Z plzeňských funkcionářů KSČ se porady účastnili Hanuš Lomský a Břetislav Poncar¹⁰¹⁰ (šéfredaktor plzeňské redakce Rudého Práva). Bylo rozhodnuto sloučit administraci Pravdy s

¹⁰⁰⁷ NA, KSČ-ÚV-100/1, sv. 196, a. j. č. 1234, Přehled nákladů deníků KSČ 10.2.-7.3. 1948.

¹⁰⁰⁸ Tamtéž, zpráva informačního odboru KSČ Rudolfu Slánskému 20.1. 1948; tamtéž, přehled nákladů deníků 12.3. 1948; tamtéž, Přehled nákladů tisku 1.3.-1.7. 1948.

¹⁰⁰⁹ Počátkem listopadu 1948 podal Hanuš Lomský v rámci prověřovacích schůzí návrh, aby Stanislav Oliverius byl zbaven funkce šéfredaktora Pravdy. SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 87, zápis schůze předsednictva KV 2.11. 1948.

¹⁰¹⁰ Břetislav Poncar byl od roku 1945 redaktorem Rudého Práva. Pracoval jako vedoucí plzeňské mutace Rudého Práva. Od roku 1950 se angažoval také v aparátu strany na kulturně propagačním oddělení. V roce 1951 byl v souvislosti s případem Hanuše Lomského odvolán z funkcí. NA, KSČ-ÚV-100/4, sv. 32, a. j. 217, mimořádná schůze předsednictva KV KSČ v Plzni 20.4. 1951.

filiálkou Rudého Práva. KV KSČ měl být finančně odškodněn za ušlý zisk zrušeného deníku Pravda. Vedení kraje smělo také ve vlastní režii začít vydávat týdeník pod názvem Pravda. Rozsah textu věnovaného Rudým Právem plzeňské mutaci byl závazně stanoven na jednu stranu. Porada také určila nové obsazení redakcí krajských komunistických periodik na Plzeňsku (filiálky Rudého Práva, týdeníku Pravdy a závodního týdeníku Škodovák). Šéfredaktorem plzeňské mutace Rudého Práva zůstal Břetislav Poncar. V redakci filiálky Rudého Práva měli být také angažováni zástupci krajského vedení strany. Celkem měla mít regionální redakce Rudého Práva šest členů. Šéfredaktorem týdeníku Pravda se stal Jaroslav Hess. Tato usnesení pražské porady schválilo 6. prosince 1948 předsednictvo KV KSČ a 18. prosince 1948 také plenární zasedání KV KSČ.¹⁰¹¹ Od 1. ledna 1949 pak vycházela plzeňská Pravda pouze jako týdeník. Likvidace deníku Pravda vedla v průběhu roku 1949 ke značnému zvýšení do té doby nízkého nákladu Rudého Práva na Plzeňsku. Například v říjnu 1949 bylo na Plzeňsko expedováno průměrně 56 263 výtisků Rudého Práva denně.¹⁰¹²

Zrušení plzeňské Pravdy vyvolalo na Plzeňsku nepochopení u mnohých „starých“ členů KSČ, kteří si velmi vážili předválečné činnosti Pravdy. Mezi plzeňskými funkcionáři byla Pravda jedním ze symbolů regionálních komunistických tradic a kontinuity celého hnutí. Nespokojenci však na počátku roku 1949 již neměli možnost ozývat se příliš hlasitě, o zrušení Pravdy bylo zakázáno diskutovat. Situace se změnila na přelomu let 1950-1951 v době vnitrostranických politických procesů. Tehdy se stalo zrušení prosperující plzeňské Pravdy jedním z domnělých příkladů „sabotážní“ činnosti Hanuše Lomského. Bývalý předseda kulturně propagační komise OV KSČ Plzeň-město Václav Hrbek požadoval vyšetření likvidace Pravdy mimo jiné těmito slovy. „Historie jejího vydávání je součástí bojové historie strany na horké půdě sociálnědemokratického oportunismu a teroru. Že takto [Pravda] skončí, to nečekal nikdo, ani ten největší nepřítel strany.“¹⁰¹³

---

¹⁰¹¹ NA, KSČ-ÚV-100/1, sv. 198, a. j. č. 1246, usnesení porady kulturně propagačního oddělení sekretariátu ÚV KSČ o Plzeňské Pravdě 2.12. 1948; SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 87, zápis schůze předsednictva KV 6.12. 1948; tamtéž, kart. č. 25, zápis schůze pléna KV 18.12. 1948.

¹⁰¹² NA, KSČ-ÚV-100/1, sv. 196, a. j. č. 1234, přehled expedovaných výtisků Rudého Práva z 1.10. 1949.

¹⁰¹³ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, Krajská disciplinární komise, kart. č. 545, spis č. 462.

Vztah KSČ na Plzeňsku k americké armádě 1945-1948

„Jak se mám rozejít, když tu stojím sama.“

(zatčená Jiřina Kalistová při rozhánění demonstrace 5. května 1948)¹⁰¹⁴

Jedním z důležitých specifík plzeňského regionu v roce 1945 byla přítomnost americké armády, která vstoupila do Plzně 6. května 1945 v ranních hodinách a zabránila tak krvavému potlačení květnové revoluce.¹⁰¹⁵

Vztah KSČ k americké armádě v západních Čechách procházel v letech 1945-1948 postupným vývojem a nelze jej zjednodušeně hodnotit jako od počátku otevřeně¹⁰¹⁶ negativní. KSČ na Plzeňsku pocítovala na jedné straně strach z toho, že by americká armáda mohla zasahovat do domácích poměrů ve prospěch nekomunistických politických sil, na druhé straně však funkcionáři KSČ byli nuceni spolupracovat se zástupci americké armády při každodenní činnosti samosprávných orgánů. V neposlední řadě musela KSČ na Plzeňsku do jisté míry respektovat společenskou atmosféru úcty k americkým osvoboditelům. Při plzeňských veřejných oslavách, projevech a vojenských přehlídkách proto často vystupovali reprezentanti KSČ v přátelském duchu po boku amerických důstojníků. KSČ se na Plzeňsku v roce 1945 všestranně snažila budit dojem dobrých vztahů k americké armádě. Až po odchodu americké armády z československého území na konci roku 1945 se veřejně proklamované postoje KSČ k osvoboditelům západních Čech začaly postupně měnit. Pod vlivem začínající studené války se pak v roce 1947 zhroutila zahraničněpolitická koncepce Československa jako „mostu“ mezi východem a západem, o kterou usiloval Dr. Edvard Beneš.¹⁰¹⁷ Od roku 1947 proto již KSČ zcela bez servítků označovala USA za „reakční“ a „imperialistickou“ mocnost. Souběžně s tímto procesem se připomínky osvobození západních Čech americkou armádou stávaly stále ožehavějším vnitropolitickým regionálním tématem.

Tato kapitola nemůže být z prostorových důvodů uceleným shrnutím problematiky vztahu KSČ k americké armádě, soustředí se proto na ty dílčí problémy daného tématu, které byly

---

¹⁰¹⁴ SOA v Plzni, KS Plzeň I., kart. 250, zn. Tk X 879/1948, protokol sepsaný s Jiřinou Kalistovou 6.5. 1948.

¹⁰¹⁵ Ivan MARTINOVSKÝ a kol.: c. d., s. 375.

¹⁰¹⁶ Postoj ústředního vedení KSČ byl k americké armádě silně rezervovaný již v květnu 1945. SSSR již tehdy rozhodně nestál o přítomnost americké armády na větším než nezbytně nutném území ČSR. Tyto postoje však nebyly tehdy veřejně prezentovány. Stanislav KOKOŠKA: c. d., s. 55-68.

¹⁰¹⁷ V březnu 1947 byla vyhlášena tzv. Trumanova doktrína, kterou prezident USA Harry Truman vyzval k zadržování expanze komunismu v Evropě. Od června 1947 probíhala příprava finanční pomoci evropským zemím prostřednictvím tzv. Marshallova plánu. Československo nejprve přislíbilo na jednání o projektu účast, ale po negativní reakci Moskvy se muselo této možnosti vzdát. Václav VEBER: c. d., s. 82-104.

komunistickou historiografií dezinterpretovány či zamlčeny. Komunističtí historici¹⁰¹⁸ zcela opomenuli skutečnost, že KSČ na Plzeňsku v letech 1945-1946 nevystupovala (a díky proamerickému veřejnému mínění ani vystupovat nemohla) pouze útočně. Tato skutečnost bude dokumentována jednak obsahem regionálního komunistického tisku na Plzeňsku v letech 1945-1946, jednak životním příběhem organizačního tajemníka OV KSČ v Plzni, který nosil na stranické schůzi v roce 1945 americkou uniformu. Dodnes poměrně málo zkoumanou kapitolou plzeňských dějin jsou rovněž protikomunistické demonstrace v Plzni ve dnech 5.-6. května 1948, které byly vyvolány znemožněním (do té doby každoročně konaných) oslav výročí osvobození Plzně americkou armádou. Popisu těchto demonstrací na základě výpovědí zadržených osob bude věnována závěrečná část tohoto příspěvku.

Obraz americké armády v komunistickém tisku na Plzeňsku do května 1946

Komunistický tisk na Plzeňsku se vůči americké armádě choval po dobu jejího pobytu na českém území vcelku loajálně. Význam sovětského svazu byl pochopitelně zdůrazňován v daleko větší míře, ale zmínky o americké armádě byly v komunistickém tisku z důvodů dlouhodobého soužití s americkou armádou také nutné. Komunistický regionální deník Pravda tak například informoval o všech významných vojenských přehlídkách americké armády v Plzni, i když někdy rozsah a umístění článku neodpovídaly skutečnému významu ohlašované akce. Značně úsměvně působí dnes rarita, jakou byl inzerát amerického červeného kříže uveřejněný opakovaně v komunistickém tisku, zvoucí česká děvčata na taneční zábavu pořádanou americkými vojáky.¹⁰¹⁹ V komunistickém tisku se sice vyskytovaly i články kritizující občasné konflikty americké armády s československými úřady, ale jejich tón byl vcelku smířlivý.¹⁰²⁰ Příkladem komunistického přístupu k realitě soužití s americkou armádou byl článek uveřejněný 7. srpna 1945 v Pravdě pod názvem „Americký voják čeká...“. Jiří Žák v něm poukazoval na „nevhodné“ zásahy amerických vojáků do českých poměrů. Kritizoval americkou snahu zastávat se Němců a neopomenul zdůraznit fakt, že američtí vojáci

---

¹⁰¹⁸ Extrémním výstřelkem ovlivněným dobovou atmosférou studené války jsou publikace z padesátých let napsané autorskou dvojicí Karel Bartošek a Karel Pichlík. Tyto práce přes svou ideologickou jednostrannost, hraničící v některých momentech až s hulvátstvím, přinášejí velmi cenný přehled různých konfliktů americké armády a české společnosti v roce 1945. Karel BARTOŠEK - Karel PICHLÍK: *Hanebná role...*, s. 36; Karel BARTOŠEK - Karel PICHLÍK: *Američané v západních Čechách...*, s. 220.

¹⁰¹⁹ Inzeráty, Pravda, 15.6. 1945, s. 4.

¹⁰²⁰ Vojáci US armády před soud, Pravda, 9.11. 1945, s. 2.

s německými dívkami často navazovali i bližší styky.¹⁰²¹ Na druhou stranu však Jiří Žák zmiňoval také pomoc americké armády při žňových pracích. Celkové vyznění článku směřovalo k závěrečné úvaze, že Američané přijeli zdaleka, a proto nemohou chápat spory Čechů s Němci. Je třeba jim tedy českou „pravdu“ o Němcích vysvětlovat. Právě na takové vstřícné vysvětlení americký voják podle Jiřího Žáka čeká a české obyvatelstvo je mu tím povinno v zájmu dalšího spojení mezi SSSR a USA.¹⁰²²

Zlomovým momentem v postoji KSČ k americkým osvoboditelům západních Čech byl odsun amerických vojsk z československého území. Ještě 20. listopadu 1945 vyzvala Pravda občany k co největší účasti na slavnostním rozloučení s americkou armádou. „Plzeňské obyvatelstvo zúčastní se slavnostního rozloučení se spojeneckou americkou armádou v co největším počtu a bude tím manifestovat náš dík Spojeným státům americkým a jeho armádě, která má takové zásluhy na osvobození Plzně od nenáviděných nacistů.“¹⁰²³ Kromě této pozvánky na slavnostní rozloučení se však v Pravdě tentýž den objevil článek bilancující vzájemné vztahy s americkou armádou po dobu jejího pobytu na Plzeňsku. Článek zdánlivě vychvaloval americkou armádu, že se nestala oporou české „reakce“ a nezasahovala do revolučních přeměn v Československu. Avšak skutečnost že, ze strany komunistického tisku vůbec mohla být vyslovena obava z americké podpory „reakce“, vypovídala dosti výmluvně o vztahu komunistů k americké přítomnosti v západních Čechách. „Všechny velké revoluční změny v našem národním vývoji - kterých jsme se v uplynulých skoro sedmi měsících stali svědky a spolutvůrci, byly v americké zóně před očima amerických vojsk prováděny naprosto stejně, do těchž důsledků jako ve všech ostatních částech republiky. Reakce v Plzni a na Plzeňsku neměla žádného užitku z přítomnosti Američanů. I v tom, jak američtí vojáci respektovali vůli a činy lidu a jeho veřejných orgánů, se projevilo jejich praktické, každodenní, nikoli pouze papírové uznání naší státní svrchovanosti a samostatnosti [...]“¹⁰²⁴

Dramaticky se proměnil postoj komunistického tisku k americké armádě až s blížícím se výročí velkých spojeneckých náletů na Plzeň 17. dubna 1945¹⁰²⁵ a 25. dubna 1945¹⁰²⁶. Ani

---

¹⁰²¹ Tolerantní vztah amerických vojáků k Němcům byl v roce 1945 vůbec nejčastější příčinou nedorozumění mezi americkými vojáky a západočeským obyvatelstvem. Karel BARTOŠEK - Karel PICHLÍK: *Američané v západních Čechách...*, s. 85-109.

¹⁰²² Americký voják čeká..., Pravda, 7.8. 1945, s. 1.

¹⁰²³ Dnes rozloučení s americkou armádou, Pravda, 20.11. 1945, s. 1.

¹⁰²⁴ Američanům na rozloučenou, Pravda, 20.11. 1945, s. 1.

¹⁰²⁵ Nálet RAF proběhl v časných ranních hodinách v noci z 16. na 17. dubna 1945. Úplně zničeno bylo zejména seřazovací nádraží v Plzni, čímž byl téměř úplně vyřazen z provozu plzeňský železniční uzel. Zasaženy byly však také další objekty (například Měšťanský pivovar a Plzeňský akciový pivovar), včetně přilehlých obytných čtvrtí. Nálet si vyžádal nejméně 624 životů. Miroslav EISENHAMMER: *Škody způsobené městu...*, s. 319.

nekomunistický tisk si nevěděl rady, jak zdůvodnit účelnost tohoto náletu 25. dubna 1945 v posledních týdnech války. Článek v komunistické Pravdě proto bez výrazných projevů odporu ze strany nekomunistického tisku mohl tvrdit, že 17. duben 1945 byl pro Plzeň dnem, „kdy prožila první, opravdu teroristický, velký pumový útok [...] Avšak jestliže noční nálet na plzeňské nádraží [17. dubna 1945] měl smysl, nikdo plzeňské nepřesvědčí o vojenské účelnosti náletu na Škodovku [25. dubna 1945].“¹⁰²⁷ Tyto nářky komunistického tisku v roce 1946 již předznamenávaly budoucí interpretaci dubnového náletu na Škodovy závody ustálenou v komunistické historiografii po únoru 1948. USA podle tohoto výkladu zničily Škodovy závody na konci války, v době, kdy to již nemělo větší vojenský význam, údajně z toho důvodu, aby socialistické Československo (a jeho znárodněný průmysl) bylo oslabeno a potřebovalo finanční pomoc západního „imperialismu“. ¹⁰²⁸ Ani výzkum po listopadu 1989 nepřinesl ještě jednoznačnou odpověď na příčiny náletu 25. dubna 1945. ¹⁰²⁹

Na počátku května 1946 při příležitosti prvního výročí osvobození Plzně americkou armádou se v rámci předvolebního boje rozvinula debata mezi národněsocialistickým Svobodným směrem a komunistickou Pravdou, zda KSČ záměrně zamlčuje podíl americké armády na osvobození Československa. Svobodný směr poukazoval na skutečnost, že dekrety o vlastnictví půdy předávané rolníkům v západních Čechách obsahují nepravdivou zmínku, že předávaná půda byla osvobozena Rudou armádou. ¹⁰³⁰ Kritizována byla také snaha komunistických řečníků při oficiálních oslavách výročí osvobození ČSR vyhnout se jakémukoli projevu vděčnosti vůči americké armádě. ¹⁰³¹ Svobodný směr se dokonce řečnický ptal, kdy už bude konečně ohledně osvobození Plzně americkou armádou jasně stanoveno „zda se to může odvážit každý veřejně říci, aniž by byl za to komunistickou stranou považován za reakcionáře.“ ¹⁰³² Komunistická Pravda byla nucena se podobným obviněním bránit. Činila tak poměrně vyhýbavým způsobem, tvrdila například (jako již mnohokrát

---

¹⁰²⁶ Nálet na Škodovy závody 25. dubna 1945 provedlo americké letectvo v dopoledních hodinách. Cílem náletu bylo také plzeňské letiště na Borech. Škodovy závody byly zničeny ze 70 %, vážně poškozena byla též přilehlá dělnická kolonie Karlov. Ztráty na životech byly tentokrát poměrně nízké (67 osob), protože obyvatelstvo bylo poprvé v průběhu války předem varováno vysíláním BBC. Miroslav EISENHAMMER: *Škody způsobené....* s. 319.

¹⁰²⁷ Smutné výročí 17.4., Pravda, 17.4. 1946, s. 3.

¹⁰²⁸ Karel BARTOŠEK - Karel PICHLÍK: *Američané v západních Čechách...*, s. 63.

¹⁰²⁹ Miroslav EISENHAMMER: *Škody způsobené...*, s. 319, Jindřich PECKA: *Na demarkační čáře. Americká armáda v Čechách v roce 1945. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 1995*, s. 185.

¹⁰³⁰ Pomník Američanům, Svobodný směr, 28.4. 1946, s. 1; Ing. Rielich a jeho výroky v Nýrsku, Svobodný směr, 4.5. 1946, s. 3.

¹⁰³¹ Co ještě dokazovat?, Svobodný směr, 11.5. 1946, s. 3.

¹⁰³² Smí se to?, Svobodný směr, 30.4. 1946, s. 3.

předtím), že americký generál Ernest Harmon a komunistický primátor Plzně Josef Ullrich byli dobří přátelé.¹⁰³³

Organizační tajemník OV KSČ v uniformě americké armády.

Někteří pováleční plzeňští funkcionáři KSČ se zúčastnili bojů druhé světové války na západní frontě. Ve společenské atmosféře Plzně roku 1945 se za svoji minulost nemuseli stydět a dokonce ji využívali ve prospěch popularity své i popularity komunistické strany. Nejednalo se o nijak početnou část funkcionářů KSČ, spíše o výjimky, přesto jejich osudy vypovídají mnohé o vývoji vztahu KSČ k americké armádě na Plzeňsku.

Zdeněk Kejmar byl přijat do KSČ v roce 1937 na doporučení Oty Synka a Jaroslava Heřmana po svém působení ve Svazu mladých. Za války se aktivně účastnil ilegální činnosti KSČ (pracoval například pro Jaroslava Heřmana, Stanislava Brunclíka a Karla Elsnice). Dne 30. dubna 1941 byl však zatčen a převezen do Drážďan, kde nad ním byl vynesena rozsudek na pět let práce v káznici. Od září 1942 byl nasazen na práci v Kreussenu, kde se postupně vypracoval do funkce vedoucího kontroly výroby. Americká armáda osvobodila káznici 14. dubna 1945. Den na to byl Zdeněk Kejmar zvolen zástupcem velitele tábora. Od 18. dubna 1945 do 30. května 1945 pak působil Zdeněk Kejmar se souhlasem „táborové organizace“ KSČ ve 14. divizi americké armády. V americké armádě dosáhl hodnosti poručíka.¹⁰³⁴

Dne 30. května 1945 skončil Zdeněk Kejmar své působení v americké armádě a vrátil se zpět do Plzně. Již 16. června 1945 byl stranou povolán do poměrně významné funkce organizačního tajemníka OV KSČ v Plzni. Na stranické schůzi chodil po celý zbytek roku 1945 oblečen do uniformy americké armády. V americké uniformě z titulu své funkce také zakládal drtivou většinu všech plzeňských závodních organizací KSČ. Jako perspektivní mladý funkcionář se navíc účastnil v říjnu 1945 druhého běhu Ústřední politické školy v Praze, kde byl na hromadné fotografii vyfocen rovněž v uniformě americké armády. Prestiž plynoucí z účasti na bojích druhé světové války byla pro Zdeňka Kejmara jako organizačního tajemníka OV KSČ v Plzni v roce 1945 nespornou devizou. Jeho veřejné vystupování v uniformě americké armády tehdy nebudilo v řadách členské základny KSČ ani vedení strany žádné viditelné pohoršení.¹⁰³⁵

---

¹⁰³³ Nastupujeme, Pravda, 7.5. 1946, s. 1.

¹⁰³⁴ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, Krajská disciplinární komise, kart. č. 534, spis č. 81; tamtéž, kart. č. 570, spis č. 240.

¹⁰³⁵ Tamtéž, kart. č. 534, spis č. 81; tamtéž, kart. č. 570, spis č. 240.

Teprve na přelomu let 1945/1946 si Zdeněk Kejmar postupně pořídil civilní oblek. Také jeho interpretace osobní minulosti se začala pronikavě měnit. V rámci předvolební kampaně na jaře 1946 navštěvoval schůze národněsocialistické strany a hovořil tam o špatných poměrech v americké armádě. Od roku 1947 pracoval na krajském sekretariátu KV KSČ v Plzni. V únoru 1948 nastoupil do funkce místopředsedy KAV NF v Plzni. Jeho minulost nebyla stále ještě vnímána jako překážka úspěšné stranické kariéry. Na počátku padesátých let se však v souvislosti s vnitrostranickými politickými procesy stávala „západní“ minulost komunistických funkcionářů podezřelou a pro jejich další osudy nebezpečnou (viz kapitola Generační aspekt politického procesu s Hanušem Lomským v Plzni 1950/1951). V roce 1952 byl proto Zdeněk Kejmar vyšetřován krajskou disciplinární komisí pro své působení v americké armádě a pro svou poválečnou stranickou činnost v uniformě americké armády. Na svoji obhajobu tehdy uvedl, že jako „politický vězeň“ z „koncentračního tábora“ neměl v roce 1945 žádný civilní oděv, ani finance na jeho zakoupení. Toto zdůvodnění Kejmarova vystupování v americké uniformě bylo však již zkresleno realitou padesátých let.¹⁰³⁶

Na základě usnesení disciplinární komise KV KSČ byl Zdeněk Kejmar v roce 1952 přes nesmyslnost vznesených podezření odvolán z funkce ředitele Oblastní správy státních pracovních záloh a poslán na pracoviště do technického úseku Leninových závodů.¹⁰³⁷

Z významných poválečných funkcionářů KSČ na Plzeňsku sloužil v americké armádě také poslanec ÚNS Jan Rych. Také on byl za války vězněn v Kreussenu. Jan Rych dosáhl v americké armádě hodnosti velitele družstva. Po válce budoval Jan Rych svoji kariéru jako předseda Oblastní podnikové rady Ředitelství státních drah v Plzni. V květnu 1946 byl zvolen poslancem ÚNS a členem ÚV KSČ. Na počátku roku 1948 dokonce neúspěšně aspiroval na funkci předsedy KV KSČ. V roce 1949 byl Jan Rych zbaven funkcí pro údajné podezření, že za okupace kolaboroval.¹⁰³⁸

Protikomunistické demonstrace v Plzni 5.-6. května 1948

Myšlenka na pořádání oslav osvobození města Plzně 5. května 1948 vznikla v okruhu krajského vedení Svazu národní revoluce (SNR) v Plzni (předsedou byl Václav Hrbek). SNR v té době ještě neprošel důkladnější poúnorovou „očistou“ a také jeho plánované sloučení s ostatními odbojovými organizacemi (SOPV, ČOL) nebylo ještě uskutečněno. Oficiální

---

¹⁰³⁶ Tamtéž, kart. č. 639, spis č. 3467.

¹⁰³⁷ Tamtéž.

¹⁰³⁸ Tamtéž, kart. č. 570, spis č. 253.

instrukce Stálého meziministerského výboru pro oslavy v roce 1948 při ministerstvu informací z 25. března 1948 i oběžník Zemské osvětové rady v Praze z 2. dubna 1948 požadovaly pořádání jednotných oslav 9. května. Přesto formulace obou dokumentů umožňovaly ve městech, které byly osvobozeny dříve než 9. května, přesunout slavnosti na dřívější termín. „V místech, která byla osvobozena dříve než 9. května, mohou se vzpomínkové slavnosti povstání čs. lidu a osvobození konat ve dnech, kdy byla příslušná města skutečně osvobozena.“¹⁰³⁹ SNR v Plzni využil této možnosti (která byla ovšem zamýšlena pouze pro moravská města osvobozená Rudou armádou, nikoli pro Plzeň osvobozenou americkou armádou) k uskutečnění svého záměru proti rezervovanému postoji KAV NF v Plzni. Svou roli zde sehrála také skutečnost, že na oslavě slíbil vystoupit s projevem generální tajemník Všeslovanského výboru MUDr. Jaromír Hrbek, který se jevil komunistickým osvětovým funkcionářům jako záruka kvality (kvůli zahraniční cestě se však později akce neúčastnil).¹⁰⁴⁰ Protože výše citovaný oficiální oběžník Zemské osvětové rady v Praze vyzýval místní osvětové rady, aby na oslavách spolupracovaly s organizacemi odbojářů, došlo také v Plzni ke společné přípravě vzpomínkové akce ze strany SRN v Plzni a Osvětové rady města Plzně. Předsedou slavnostního výboru byl zvolen por. SNB Miloš Ešner, po technické stránce zajišťovali průběh manifestace tajemník SNR Václav Kuttan a okresní inspektor tělovýchovy Ladislav Šimandl (oba byli předúnoroví sympatizanti nekomunistických stran). Osvětová rada města Plzně vyzvala 30. dubna 1948 všechna ředitelství měšťanských, středních a odborných škol v Plzni, aby se jejich žáci zúčastnili plánovaného slavnostního programu.¹⁰⁴¹ Byla si přitom vědoma toho, že pověst poúnorového režimu mezi plzeňskými studenty není valná. Celá akce proto byla koncipována s ohledem na „výchovné“ zájmy. „Zvláště studující mládež [v Plzni] vlivem neujasněného pedagogického vedení v občanské výchově a vlivem politických a tiskových štvanic je desorientována a většinou proti současnému vývoji v republice, proto je ji nutno přesvědčovat a poučovat při každé příležitosti.“¹⁰⁴² Dne 3. května 1948 byl program oslav nahlášen ŘNB v Plzni.¹⁰⁴³ Plánovanou akci schválila ve večerním zasedání 4. května 1948 také rada ÚNV statutárního města Plzně. U komunistických funkcionářů v roce 1948 stále existovala jistá setrvačnost myšlení z předchozích let, proto nikoho nenapadlo požádat o souhlas s pořádáním oslav také

---

¹⁰³⁹ Tamtéž, kart. č. 534, spis č. 94, Oběžník Zemské osvětové rady v Praze, č. 3136/48, ze dne 2. dubna 1948.

¹⁰⁴⁰ Tamtéž, spis č. 94, svědectví člena KAV NF za osvětové organizace Josefa Bouzka 2.7. 1948.

¹⁰⁴¹ Tamtéž, přípis Osvětové rady města Plzně, čj. 1243/48, z 30.4. 1948.

¹⁰⁴² Tamtéž, opis Zápisu porady „pořadatelských složek oslav květnové revoluce v Plzni od 4. do 9.5. 1948 za přítomnosti osmi zástupců odbojových složek a prezidia ORMP“ 29.4. 1948.

¹⁰⁴³ Tamtéž, žádosti krajského vedení SNR v Plzni, čj. 4538/48-SV a 4537/48-SV, z 3.5. 1948.

KV KSČ, zdálo se dostačující, že povolení vydala rada ÚNV, ve které měla KSČ většinu členů.

Již 4. května 1948 nosili obyvatelé Plzně květiny na trávník k základnímu kameni pomníku padlým příslušníkům americké armády (na rohu Benešovy a Stalinovy třídy).

Dne 5. května se dopoledne konala oficiální vzpomínková akce národní revoluce v roce 1945. Oficiální projevy začaly v 10 hodin na náměstí Republiky. Plzeňské školy se dostavily v hojném počtu. Na oslavě nebyla vyvěšena americká vlajka, pouze prapory „slovanských národů“. Členové Junáka se účastnili oslav jako pořádková síla. Oslavy na náměstí skončily v 11 hodin. Studenti se museli vrátit v útvaru zpět do škol, ale na zbytek vyučování jim bylo dáno volno, měli proto v průběhu dne dostatek prostoru pro vstřebání dojmů z oslavy osvobození Plzně.¹⁰⁴⁴

Oficiální vzpomínkové akce SNR na náměstí Republiky využil obchodník s tiskovinami Josef Fencel k vyprodání svých, jinak po únoru 1948 do značné míry neprodejných, papírových amerických vlajek (prodával však také vlajky československé a sovětské).¹⁰⁴⁵ Množství studentů organizovaně nastoupených na oficiální akci bylo v důsledku toho vybaveno americkými vlajkami, což budilo nevoli a rozpaky organizátorů. (Studenti obchodní akademie si mezi sebou rozdali americké vlajky již při oficiálním nástupu před oslavami na školním schodišti.) Po ukončení oficiálních oslav pak mládež z vlastní iniciativy po návratu do škol kladla nakoupené americké vlaječky na trávník k základnímu kameni pomníku americké armády. Zejména aktivní v tomto směru byli studenti nedaleké obchodní akademie. Podle pozdějších výpovědí studenti již tehdy, při kladení vlajek k základnímu kameni, pocítovali nebezpečí ze strany SNB (proto přinášeli vlajky po jedné). Zajímavé je, že motivací k výzdobě základního kamene byla pro některé studenty snaha oslovit dělníky Škodových závodů, kteří se tudy měli vracet z odpolední směny. Vlajková výzdoba kolem pomníku budila v průběhu dne značný zájem obyvatel Plzně, kteří začali k základnímu kameni nosit květiny a další ozdoby¹⁰⁴⁶. Věnce v průběhu dne k pomníku položili například skauti, ale také osoby oblečené v uniformách československé armády. Někteří občané si takto

---

¹⁰⁴⁴ SOA v Plzni, KS Plzeň I., kart. 250, zn. Tk X 879/1948, protokol sepsaný s Vladimírem Drozdou 6.5. 1948.

¹⁰⁴⁵ Josef Fencel (narozen 1909, prodáváč novin) byl známou postavou plzeňského každodenního života. Již v roce 1926 začal v Plzni prodávat České slovo. Později pracoval rovněž jako pomocný dělník v cukrářském oboru. V roce 1939 byl zatčen gestapem a internován v koncentračním táboře Buchenwald. Po návratu do Plzně si v květnu 1945 zřídil novinový stánek na náměstí Republiky. Dne 24. března 1948 mu bylo živnostenské oprávnění odejmuto. Praporky zakoupil koncem roku 1947, kdy měl ještě novinářský stánek, chtěl je rozprodat před XI. všesokolským sletem v Praze. Tamtéž, protokol sepsaný s Josefem Fenclem 6.5. 1948.

¹⁰⁴⁶ Například velký obraz bývalého amerického presidenta F. D. Roosevelta s nápisem „Vděční vzpomínáme příchodu osvoboditelů.“ Tamtéž, protokol sepsaný s Josefem Fenclem 6.5. 1948.

vzniklou květinovou výzdobu fotili na památku.¹⁰⁴⁷ Distributor vlajek Josef Fencel se odpoledne přemístil do blízkosti pomníku na roh Tylovy ulice a Benešovy třídy. Prodával zde dohromady jeden český a jeden americký praporek za 5 Kčs. Obchody šly skvěle až do 16:30 hod., kdy byly americké praporky vyprodány. Amerických praporků prodal celkem 2000, československých o něco více a sovětských nepatrně, „protože nebyly žádány.“ Utržil přibližně 8000 Kčs. Na činnost Josefa Fencela upozornil SNB předseda Svazu přátel SSSR Štrunc a Josef Fencel byl okolo 20. hodiny zatčen.¹⁰⁴⁸ Někteří mladí lidé kupovali americké vlajky po desítkách a rozdávali je zdarma kolemjdoucím.

Jestliže značná část dění kolem základního kamene byla v dopoledních a odpoledních hodinách ovlivňována aktivitou studentů obchodní akademie, k večeru do událostí zasáhli zejména studenti plzeňské lékařské fakulty, kteří všem protestním akcím vtiskávali organizovanější ráz. Již v 18 hodin se sešlo v centru města (U Branky) asi 100-150 studentů lékařské fakulty, aby společně položili věnec k základnímu kameni pomníku, a posléze tak skutečně učinili. Sklidili za to vydatný potlesk rostoucího davu přihlížejících. Některá pozdější svědectví dokonce naznačují, že o chystaném položení věnce byl předem informován AV lékařské fakulty, který nepovažoval akci za nijak politicky závadnou. Jisté je, že o záměru mediků vědělo i několik studentů z řad KSČ.¹⁰⁴⁹

Studenti 4. ročníku obchodní akademie se již odpoledne rozhodli na večer koupit lampióny a doplnit jimi výzdobu základního kamene. Přibližně ve 21 hodin se proto odebrali s lampióny na místo a rozsvítili je. Okolní shromáždění reagovalo na nápad studentů zpěvem státní hymny.¹⁰⁵⁰ Neznámý muž studenty varoval, že oheň by mohl zapálit papírové vlajky. Studenti obchodní akademie pak pod vedením studentů medicíny uspořádali lampiónový průvod celého shromáždění k blízkému pomníku Národního osvobození (TGM) na Masarykově náměstí (v těsné blízkosti jejich školní budovy). Tam došlo opět ke zpěvu hymny, studenti medicíny průvod seřadili do osmistupů a postavili se do jeho čela.¹⁰⁵¹ Podle pozdějšího hlášení SNB čítal v tomto okamžiku průvod zatím jen přibližně 200 osob, postupně však početně sílil a nabýval jasně demonstračního rázu.¹⁰⁵²

---

¹⁰⁴⁷ Tamtéž, protokol sepsaný s Ladislavem Langmajerem 6.5. 1948; SOA v Plzni, KS Plzeň I., kart. 250, protokol sepsaný s Alexandrem Vitáčkem 7.5. 1948.

¹⁰⁴⁸ Tamtéž, protokol sepsaný s Josefem Fenclem 6.5. 1948.

¹⁰⁴⁹ Tamtéž, protokol sepsaný s Miroslavem Petříkem 8.5. 1948.

¹⁰⁵⁰ Tamtéž, protokol sepsaný s Karlem Urbanem 7.5. 1948.

¹⁰⁵¹ Studenti obchodní akademie, kteří přinesli lampióny: Josef Hrdonka (narozen 1928), Vlastimil Kraus (narozen 1927), Josef Hovora (narozen 1926) a Jiří Kotouč (narozen 1928, člen národněsocialistické mládeže). Čelo průvodu vedl student plzeňské medicíny Jan Kudrna (narozen 1927, člen mládeže ČSL). Tamtéž; tamtéž, protokol sepsaný s Vlastimilem Krausem 8.5. 1948; tamtéž, protokol sepsaný s Josefem Hovorou 8.5. 1948.

¹⁰⁵² Tamtéž, souhrnná zpráva Oblastní úřadovny SNB v Plzni Státnímu zastupitelství v Plzni 14.5. 1948.

Průvod vyrazil z Masarykova náměstí zpět k základnímu kameni pomníku americké armádě a pokračoval dále Benešovou třídou a Americkou ulicí na náměstí Republiky. Byla provolávána hesla odkazující na demokratické tradice a požadující důstojnou památku osvobození Plzně americkou armádou. „Byli jsme a budem, za Benešem půjdem!“ „Ať žijí naši osvoboditelé!“ „Ať žije svobodná Amerika!“ „Chceme americkou vlajku na náměstí!“ „Chceme svobodu!“ „Ať žije demokracie!“ „Ať žije Masarykova demokracie!“ „Pryč s terorem!“ „Chceme svobodu projevu a tisku!“ „Kdo je proti republice, žvaní proti Americe!“ „Nestůjte tu na chodníku, pojd'te s námi v jednom šiku!“ „Chceme americkou armádu!“ „Chceme ihned spojení se svobodnou Amerikou!“ „Mládež Plzně v jednom šice staví se po bok Americe!“ „Celá Plzeň v jednom šiku zdraví svorně Ameriku!“ „Nesneseme v republice štvání proti Americe!“ a při průchodu kolem Leninova domu (sídla KV KSČ) „Hanba jim!“. Průvod obkroužil náměstí Republiky (po jižní straně náměstí).¹⁰⁵³ Před domem U červeného srdce se do čela průvodu postavili dva studenti s československou a americkou vlajkou.¹⁰⁵⁴ Další trasa demonstrujících pak pokračovala Školní ulicí k prodejně Aso a Stalinovou třídou zpátky k základnímu kameni pomníku americké armády. V okolních ulicích se tvořily hloučky diskutujících občanů, čítajících mnohdy několik desítek osob. U amerického pomníku vztyčili studenti oba prapory a demonstrace byla po 22. hodině ukončena dvěma minutami ticha k poctění památky padlých amerických vojáků. Celkový ráz akce byl pokojný a neměl dalších cílů než veřejně vzdát úctu demokratickým tradicím a americkým osvoboditelům. Někteří účastníci si již tehdy uvědomovali, že by proti nim mohlo být v případě bouřlivějších demonstrací násilně zakročeno.¹⁰⁵⁵ Příslušníci SNB přihlíželi průvodu demonstrantů a nechávali ho projít, k zásahu se zformovali až v momentu, kdy se průvod vrátil k základnímu kamenu. O nepřipravenosti SNB na hromadné demonstrace a o nejednoznačnosti jejího počínání vypovídá také skutečnost, že příslušníci SNB v průběhu demonstrací zdravili vlajky v čele průvodu.¹⁰⁵⁶ Po dvou minutách ticha vyzvala však bezpečnost demonstranty k rozchodu a počala shromáždění z prostranství vytlačovat. Dav se však rozptýloval dosti neochotně, k zastavení nástupu SNB použil například zpěv státní

---

¹⁰⁵³ Ladislav Langmajer (narozen 1928, obchodní příručí, organizován v ČSNS) byl jednou z osob, které vedly průvod z Masarykova náměstí a improvizovaně vymýšlely jeho trasu i program. Tamtéž, protokol sepsaný s Ladislavem Langmajerem 6.5. 1948.

¹⁰⁵⁴ Karel Urban (narozen 1928, student obchodní akademie) byl během průvodu vyzván Miroslavem Petříkem (narozen 1927, student lékařské fakulty), aby mu pomohl přinést americkou a československou vlajku, které visely na balkóně jednoho z okolních domů v Americké ulici. Vlajky si bez potíží vypůjčili a na náměstí se zařadili do čela průvodu. Karel Urban nesl americkou vlajku, Miroslav Petřík československou. Tamtéž, protokol sepsaný s Karlem Urbanem 7.5. 1948; tamtéž, protokol sepsaný s Miroslavem Petříkem 8.5. 1948.

¹⁰⁵⁵ Tamtéž, výslech svědka Adolfa Klase 7.5. 1948.

¹⁰⁵⁶ Tamtéž, protokol sepsaný s Karlem Urbanem 7.5. 1948.

hymny, zazníval také hlasitý pískot a množství nadávek a posměšků na adresu zakročujících orgánů SNB.¹⁰⁵⁷ Někteří lidé neochotně ustupovali úřední autoritě SNB, jiní otevřeně odmítli prostor kolem pomníku vyklidit. Dokumentují to dochované zápisy výroků a výkřiků zajištěných osob. „Hanba SNB!“ „Demokracie nastupuje!“ „Tady se nesmí stát? To jsem blázen.“ „Nestркеjte do mě, vždyť jdu.“ „Jak se mám rozejít, když tu stojím sama.“ Při zákroku bezpečnosti byl policejní kordon sice částečně proražen, ale demonstrace byla postupně rozeznána. V přilehlých ulicích došlo i k dílčím fyzickým potyčkám demonstrantů s příslušníky SNB vyzbrojenými obušky. Průběžně byly zatýkány náhodně vybrané osoby, které se vyskytovaly v prostoru kolem pomníku. Také některé předem vytipované osoby aktivně se podílející na improvizované sebeorganizaci demonstrujících byly zadrženy jako údajní „organizátoři“ akce. Mnoho občanů bylo zatčeno pouze z toho důvodu, že se proti příslušníkům SNB slovně zastali zatýkaných osob. Zatýkání v ulicích kolem základního kamene pokračovalo až do pozdních nočních hodin, záminkou k němu byla často i pouhá přítomnost v místech předchozích demonstrací, zatčeno proto bylo i několik náhodných kolemjdoucích. Jako příklad může posloužit zatčení skautů z 55. oddílu Bílá střela, kteří přišli k pomníku držet noční čestnou hlídku, vyšetřovací materiály SNB tuto pokojnou iniciativu později označily za „demonstrativní stavění čestných stráží“.¹⁰⁵⁸ Zatčení byli odvázeni autobusem k výslechu do budovy ŘNB. Celkem bylo 5. května 1948 v Plzni zjištěno 43 osob, z nichž 15 bylo okamžitě zatčeno a 28 bylo trestně stíháno na svobodě.¹⁰⁵⁹ Policie paranoidně kladla vyslýchaným otázky po organizátorech demonstrací, nebyla zřejmě vůbec sto připustit, že by tak rozsáhlé protesty plzeňského obyvatelstva vznikly spontánní cestou. Teorii o cílené přípravě „reakce“ k protistátnímu vystoupení však žádný z vyslýchaných nepotvrdil. Trestní oznámení proti většině postižených bylo podáno 11. května 1948, některým hrozily několikaleté tresty odnětí svobody (podle §§ 183, 284 a 300 tr.z. a podle § 14 zákona na ochranu republiky, č. 50/1923 Sb.), většina byla však „potrestána“ pouze několikadenní vazbou. Trestní řízení proti údajným „organizátorům“ demonstrací bylo později zastaveno na základě amnestie prezidenta republiky z 19. června 1948.

Demonstrace 5. května 1948 nebyly ve skutečnosti organizovány „reakcí“, atmosféra v některých sférách společnosti (zejména studenti obchodní akademie, gymnázií a lékařské fakulty a skauti) umožňovala přirozenému okruhu přátel společně koordinovat některé

---

¹⁰⁵⁷ Tamtéž, protokol sepsaný s Josefem Skálou 6.5. 1948.

¹⁰⁵⁸ Tito skauti patřili ke studentům reálného gymnázia v Plzni a 5. května 1948 se v dopoledních hodinách se školou účastnili oficiální vzpomínkové akce SNR. Mezi demonstranty bylo v průběhu večera viděno i několik osob v uniformě Junáka. Tamtéž, protokol sepsaný s Vladimírem Drozdou 6.5. 1948.

¹⁰⁵⁹ Tamtéž, souhrnná zpráva Oblastní úřadovny SNB v Plzni Státnímu zastupitelství v Plzni 14.5. 1948.

spontánní kroky vedoucí ke zdůraznění úcty k památce padlých amerických vojáků, T. G. Masaryka či Dr. Edvarda Beneše. Toto uctívání mělo v jejich pojetí přirozený osten kritiky namířený proti komunistickému režimu (bez ambicí na uskutečnění státního převratu). Do demonstrací se zapojila řada kolemjdoucích občanů a zvědavců z řad podobně smýšlejících osob i zcela náhodných chodců podléhajících atmosféře. Ti byli často i profesí dělnických, v některých případech dokonce členy KSČ. Vesměs byli demonstranti převážně mladí lidé. Situaci demonstrujících značně usnadňovala dlouho trvající nejistota bezpečnostních orgánů i funkcionářů KSČ, jaké projevy úcty k americké armádě považovat za přijatelné a jaké naopak za důvod k ráznému zásahu. V této oblasti komunistický režim v roce 1948 teprve vymezoval nová pravidla.¹⁰⁶⁰

V noci z 5. na 6. května 1945 naházeli příslušníci SNB výzdobu základního kamene do řeky.¹⁰⁶¹ Poučena událostmi minulého dne posílila 6. května oblastní úřadovna SNB v Plzni hlídky v rizikové oblasti v centru města. Dalším podstatným krokem KSČ bylo také vyslání řady provokatérů do míst předpokládaných demonstrací. Šlo vesměs o civilní osoby, zejména o dělníky z továren a členy závodních stráží¹⁰⁶², ale také o vojáky v civilu¹⁰⁶³, redaktora¹⁰⁶⁴, pošťáka či zaměstnance ÚNV v Plzni. Tito provokatéři se vmísili mezi demonstrující dav, podporovali zde projevy radikality, sledovali zblízka nejaktivnější demonstranty a v příhodný okamžik je předávali do rukou SNB. Tuto skutečnost jasně dokládají přímé výpovědi zatčených osob a proti nim svědčících provokatérů. O výše uvedené metodě podnícení protistátních demonstrací a jejich následné likvidace nepřímě hovoří také výroky některých funkcionářů KV KSČ v Plzni.¹⁰⁶⁵

Po setmění (kolem 21. hodiny) se u pomníku TGM shromáždilo asi 2-3000 osob. Kolem půl desáté k demonstrantům dorazila zpráva, že z Leninova domu (sídla KV KSČ) vyrazili proti demonstraci komunisté. Dav pod dojmem těchto zpráv utvořil průvod (pětistupy). V prvních řadách průvodu byli kromě nejaktivnějších demonstrantů přítomni v hojné míře také někteří skrytí sympatizanti KSČ. Byla provolávána podobná hesla jako předchozího dne. Nově také zazněla některá vyloženě protistátní hesla, například „Nechceme Gottwaldovu

---

¹⁰⁶⁰ Tamtéž, zn. Tk X 879/1948.

¹⁰⁶¹ Ivan MARTINOVSKÝ a kol.: c. d., s. 435.

¹⁰⁶² Doložena je například přítomnost člena závodní milice ZČE oblečeného v civilu, který se podle vlastních slov účastnil demonstrace, „aby v případě, dojde-li k zákroku ze strany příslušníků SNB, byl těmto nápomocen.“ SOA v Plzni, KS Plzeň I., kart. 250, zn. Tk X 876/48, protokol sepsaný s Františkem Opolzerem 12.5. 1948.

¹⁰⁶³ Tamtéž, protokol sepsaný s rotným Rudolfem Maříkem 10.5. 1948.

¹⁰⁶⁴ Tamtéž, protokol sepsaný s Josefem Novákem 8.5. 1948.

¹⁰⁶⁵ MUDr. Jaromír Hrbek například jasně naznačoval, že přítomnost skrytých příznivců KSČ na demonstraci 6. května 1945 nebyla soukromou iniciativou, ale akcí organizovanou sekretariátem KV KSČ. NA, KSČ-ÚV-100/4, sv. 32, a.j. 217, dopis Jaromíra Hrbka Marii Švermové 19.6. 1948.

vládu.“ Tato hesla byla pravděpodobně pronášena komunistickými provokatéry, protože někteří demonstranti si sami uvědomovali nebezpečí podobných sloganů pro další vývoj demonstrace a snažili se jejich deklamování zabránit.¹⁰⁶⁶ Průvod postupoval Benešovou třídou směrem k základnímu kameni pomníku americké armády. Do cesty se mu však postavil kordon příslušníků SNB, který nenadále vyšel z budovy Úřadu ochrany práce.¹⁰⁶⁷ Asistenční důstojník škpt. Hůlka (oblastní velitel SNB) vyzval dav k rozchodu. Shromáždění se opět bránilo před zásahem SNB zpěvem státní hymny. Po druhé výzvě k vyklizení prostranství pak SNB začala demonstranty vytlačovat. Čelo průvodu se pokusilo projít pozicemi SNB, demonstranti při tom zpevňovali svou formaci držením sousedních osob za rámě. Někteří demonstranti z čela průvodu byli však v této situaci ke svému značnému překvapení pevně sevřeni svými sousedy z pětistupu (komunistickými provokatéry) a předáni přímo do rukou zakročujících příslušníků SNB.¹⁰⁶⁸ Většina davu opustila jízdní plochu silnice a ustupovala po chodnících směrem k Borům. Shromáždění se však rozcházelo pomalu, jednak z neochoty, jednak z toho důvodu, že na chodnících vznikla značná tlačénice. Příslušníci SNB přitom dav rozháněli poměrně nevybíravým způsobem, což pochopitelně zadávalo příčinu k projevům nevole demonstrantů. Na účet SNB se proto snášelo množství bojovných či jízlivých poznámek, za které byli jejich autoři neprodleně zatýkáni. „Na ně!“ „To je svoboda?!“ „SNB jde s lidem!“ „Teď by mohli policajti něco začít, tak jim rozbijeme držku!“ „To se nestydíte jednak takhle Čech s Čechem, to je hamba!“¹⁰⁶⁹ Nečekaně vysoké procento zatčených při demonstracích 6. května 1948 bylo přitom nejprve zadrženo civilními osobami a pak teprve předáno orgánům SNB. Demonstrace 6. května byla narozdíl od demonstrace předchozího dne již plně infiltrována komunistickými provokatéry a pozorovateli. Zjištěno bylo toho dne

---

¹⁰⁶⁶ SOA v Plzni, KS Plzeň I., kart. 250, zn. Tk X 876/48, protokol sepsaný s Josefem Novákem 8.5. 1948.

¹⁰⁶⁷ Tamtéž, protokol sepsaný s rotným Rudolfem Maříkem 10.5. 1948.

¹⁰⁶⁸ Václav Jelínek (narozen 1905, cukrář, člen ČSNS) byl v průběhu demonstrace 6. května 1948 jedním z nejaktivnějších. Sestavoval pětistupy průvodu, vybíral deklamovaná hesla a v průvodu pochodoval uprostřed první řady. Celou dobu byl v čele průvodu zblízka sledován skupinou dělníků ze Škodových závodů, kteří šli těsně vedle Jelínka v čele průvodu a obklopovali ho z obou stran (v první řadě průvodu člen závodní stráže Škodovky Josef Novák a zámečník Jan Tachovský, více vzadu také zaměstnanec Škodovky Karel Houdek a svářeč František Beneš). Další provokatér se skrýval hned ve druhé řadě průvodu, byl jím Josef Kutzendorfer, zaměstnanec sociálně politického oddělení Škodových závodů. Ze třetí řady průvodu sledoval počínání Václava Jelínka také redaktor Oldřich Mestek. Ve třetí pětici průvodu se podle svědectví Oldřicha Mestka vyskytovala údajně také paní Lewingerová, manželka tajemníka KV KSČ, Ivana Lewingera. Při střetu demonstrantů se SNB byl právě těmito osobami Václav Jelínek zadržen. Výpovědi škodováků se poté staly hlavním podkladem trestního oznámení podaného na Václava Jelínka. Tamtéž, protokol sepsaný s Václavem Jelínkem 11.5. 1948; tamtéž, protokol sepsaný s Josefem Novákem 8.5. 1948; tamtéž, výslech svědka Oldřicha Mestka 25.5. 1948; tamtéž, výslech svědka Karel Svobody 27.5. 1948.

¹⁰⁶⁹ Tamtéž, protokol sepsaný s Josefem Štěpánkem 6.5. 1948; tamtéž, protokol sepsaný s Alexandrem Vitáčkem 7.5. 1948.

35 osob a 19 z nich bylo vzato do vazby.¹⁰⁷⁰ Po vyšetření zaslala 12. května 1948 oblastní úřadovna státní bezpečnosti v Plzni 14 trestních oznámení Státnímu zastupitelství v Plzni proti osobám, které se údajně dopustily „rušení veřejného pořádku“.¹⁰⁷¹ Většina z těchto 14 osob byla ŘNB potrestána několika dny policejního vězení a propuštěna na svobodu, pouze čtyři putovaly do věznice krajského soudu.¹⁰⁷² Proti nim pak bylo zastaveno trestní řízení až na návrh vyšetřujícího soudce podle rozhodnutí prezidenta republiky z 19. června 1948.¹⁰⁷³

Potlačení plzeňských květnových demonstrací roku 1948 znamenalo významný přelom ve stanovení nepsaných pravidel chování společnosti. Hranice nepřekročitelného byly jasně ukázány nejen plzeňské veřejnosti, ale také některým funkcionářům KSČ, kteří byli dříve ochotni pokračovat v dosavadní praxi KSČ a pořádat oslavy osvobození Plzně americkou armádou. Zajímavá diskuse na toto téma proběhla zejména v KV KSČ (viz kapitola Proamerické demonstrace v květnu 1948 a problém vnitrostranické demokracie). Sebevědomí KSČ na Plzeňsku před nadcházejícími parlamentními volbami 30. května 1948 bylo demonstracemi vážně narušeno (viz kapitola Početnost členské základny KSČ na Plzeňsku v letech 1945-1948). Hledali se proto viníci nepřipravenosti KSČ na demonstrace.¹⁰⁷⁴ Terčem pozornosti se stala zejména plzeňská pobočka SNR a další organizátoři oficiální dopolední vzpomínkové akce 5. května 1948. Na plzeňských školách, které se účastnily oslav a jejichž žáci se posléze podíleli na demonstracích, bylo provedeno důkladné vyšetřování.¹⁰⁷⁵

Studenti plzeňských středních škol a lékařské fakulty se však znovu stali hlavními aktéry demonstrací 8. září 1948 po smrti Dr. Edvarda Beneše.¹⁰⁷⁶

---

¹⁰⁷⁰ Tamtéž, zn. Tk X 879/1948, souhrnná zpráva Oblastní úřadovny SNB v Plzni Státnímu zastupitelství v Plzni 14.5. 1948.

¹⁰⁷¹ Tamtéž, zn. Tk X 876/48, trestní oznámení zaslané Oblastní úřadovnou státní bezpečnosti v Plzni Státnímu zastupitelství v Plzni 12.5. 1948.

¹⁰⁷² Tamtéž.

¹⁰⁷³ Tamtéž, návrh na zastavení trestního řízení 19.6. 1948.

¹⁰⁷⁴ Dne 2. července 1948 se na krajském sekretariátu KSČ konala schůzka za účasti Mikuláše Landy z ÚV KSČ, která měla objasnit příčiny plzeňských demonstrací 5.-6. května 1948. Tvrdé potrestání viníků žádala zejména plzeňská expozitura Svazu československých partyzánů, jejíž vztah ke krajskému vedení SNR byl dlouhodobě konkurenční. Atmosféru vyšetřování příčin demonstrací vhodně dokresluje skutečnost, že člen KAV NF v Plzni Josef Bouzek (spoluodpovědný za pořádání oslav 5. května 1948) považoval za nutné zfalšovat zápis jedné ze schůzí, na které byly připravovány dopolední oslavy 5. května 1948, aby prokázal svoji nevinu. SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, Krajská disciplinární komise, kart. č. 534, spis č. 94.

¹⁰⁷⁵ SOA v Plzni, KAV NF Plzeň, kart. 1, zápis schůze předsednictva KAV NF 18.5. 1948.

¹⁰⁷⁶ Tamtéž, kart. 23, spis „Demonstrace 8.9. 1948 na Benešově třídě“ z 1948-1949.

Krajská odborová rada v Plzni 1945-1948

Již v období protektorátu byly odborové organizace sjednoceny do dvou centrál Národní odborové ústředny zaměstnanecké (NOUZ) a Ústředí veřejných zaměstnanců (ÚVZ). Od roku 1943 pracovala ve skrytu těchto oficiálních institucí ilegální organizace Ústřední rada odborů (ÚRO), která byla složena převážně z předválečných sociálních demokratů a národních socialistů. Od podzimu 1944 začali tito odboráři spolupracovat s ilegálními strukturami KSČ a později se po boku komunistů stali jednou ze zakládajících složek ČNR. Vlastní ustavující zasedání ÚRO se konalo až 1. května 1945, byla zde mimo jiné přijata zásada, že v obnoveném státě budou odborové organizace vybudovány jednotně na celonárodním půdorysu a nebude proto obnoven předválečný stav rozdělení odborů mezi jednotlivé politické strany.¹⁰⁷⁷ Z rozhodnutí ČNR 6. května 1945 byla ÚRO v Praze jakožto řídicí orgán Revolučního odborového hnutí (ROH) pověřena „převzetím všech odborových organizací a spolků“.¹⁰⁷⁸ Dne 19. května 1945 vzalo ministerstvo vnitra na vědomí, že ROH je právním nástupcem dřívější protektorátní odborové organizace NOUZ¹⁰⁷⁹, zároveň bylo úředně potvrzeno odpovědné prezidium ÚRO.¹⁰⁸⁰ Do ROH bylo posléze sloučeno také dříve samostatné ÚVZ.

Již ve dnech květnového povstání se dřívější plzeňský sekretariát NOUZ přetvořil v sekretariát ROH.¹⁰⁸¹ Členové NOUZ zůstali automaticky členy ROH. Spojení plzeňského a pražského ROH a také styk odborářů s RNV v Plzni zajišťovali v květnu 1945 František Filip (člen ÚRO v Praze a člen RNV v Plzni) a Otakar Nový (člen RNV v Plzni).¹⁰⁸² ROH začalo urychleně vytvářet závodní revoluční rady ve všech významnějších průmyslových

---

¹⁰⁷⁷ Karel RŮŽIČKA: c. d., s 15-21.

¹⁰⁷⁸ VOA, ÚRO-SEKR II., č. kart. 1, č. inv. 5, opis pověření ÚRO ze strany ČNR, 6.5. 1945.

¹⁰⁷⁹ V NOUZ byly 14. srpna 1941 rozhodnutím ministerstva vnitra sloučeny jednotlivé odborové spolky Ústředí jednot dělníků (a jeho jednotlivé členské jednoty) a Ústředí jednot soukromých zaměstnanců (a jeho členské odborové spolky a organizace). Spolky se likvidovaly do 30. června 1942. Předsedou NOUZ se stal Václav Stočes a jeho zástupcem Arno Heis.

¹⁰⁸⁰ Odpovědné prezidium ÚRO tvořili Evžen Erban, František Jungman, Rudolf Jirásek, Josef Kubát, Václav Cipro, Ing. R. Volínská a Karel Vik. VOA, ÚRO-SEKR II., č. kart. 1, č. inv. 2 a 3, příписy Policejního ředitelství v Praze, čj. 1514, z 13.6. 1945.

¹⁰⁸¹ Někteří z poválečných zaměstnanců ROH v Plzni byli zaměstnanci odborových organizací již v protektorátních letech. Byli to například Ladislav Cígler, František Nový, Rudolf Dubský, Josef Peprný, Josef Kučera, Václav Konáš, Antonín Mareš a Jan Klír. VOA, NOUZ, č. kart. 2, č. inv. 4, seznam tajemníků Ústředí Jednot dělníků v Praze 2.10. 1939.

¹⁰⁸² Již 9. května 1945 jmenovalo ÚRO Otakara Nového svým delegátem pro plzeňský kraj. „Jmenovaný zprostředkuje mezi Národním výborem Plzeň a Krajskou odborovou radou Plzeň veškerý styk.“ VOA, KOR, č. kart. 7, Třetí krajská všeodborová konference v Plzni, 15.-16.10. 1949.

podnicích.¹⁰⁸³ V závodních radách všech velkých průmyslových podniků na Plzeňsku zaujala ještě v květnu 1945 významné pozice KSČ. Například revoluční závodní rada Škodových závodů byla složena téměř výhradně z komunistů. Hned od 11. května 1945 začala být (z iniciativy závodní rady) ve Škodových závodech budována síť stranických organizací KSČ.¹⁰⁸⁴ Po ustavení ZR v nejdůležitějších plzeňských podnicích se zástupci ZR sešli 24. května 1945 ke společné schůzi, na které zvolili KOR v Plzni¹⁰⁸⁵. Zastoupení KSČ v KOR v Plzni bylo již od května 1945 značné, výsledkem tohoto stavu byla skutečnost, že předsedou KOR se stal komunist František Filip a místopředsedou KOR rovněž člen KSČ Jan Cink.¹⁰⁸⁶

Tabulka č. 54. - Složení KOR v Plzni 24. května 1945.

předseda	František Filip
místopředseda	Jan Cink
členové	Karel Vlček Stanislav Kvapil Jan Oláry Rudolf Reifenberger Jaroslav Vitouš Václav Vokoun Alois Valenta Karel Křenek Václav Bufka Josef Pokorný Václav Pokorný Valentina Makoňová Josef Kestler Antonín Volf Josef Hauer František Hrubý František Hamet Jan Zajíc Jan Votík

Jakožto „revoluční“ orgán řídila KOR poválečnou „očistu“ v závodech. Byla odvolací instancí, ke které se bylo možno obrátit v případě nesouhlasu s „očistnou“ praxí prováděnou

¹⁰⁸³ V Praze byla první výzva k zakládání závodních rad vyhlášena rozhlasem již 6. května 1945. V Plzni byly po 8. květnu 1945 ustaveny revoluční závodní rady ve Škodových závodech, na Oblastním ředitelství ČSD, v pivovarech, dolech, papírnách a kaolinových závodech.

¹⁰⁸⁴ NA, KSČ-ÚV-100/4, sv. č. 35, a. j. č. 230, tištěná zpráva o činnosti KSČ na Plzeňsku v období do druhé poválečné krajské konference, březen 1946; Marie BAUEROVÁ: c. d., s. 13-33.

¹⁰⁸⁵ Územní kompetence KOR v Plzni se nekryla s územím KV KSČ v Plzni. Určitá část okresů plzeňského volebního kraje byla totiž spravována KOR v Klatovech. V letech 1945-1948 do obvodu KOR v Plzni patřily okresy: Plzeň, Hořovice, Kralovice, Planá, Přeštice (až od října 1945), Rokycany, Stříbro a Tachov. V souvislosti se zaváděním správních krajů na konci roku 1948 byla zrušena KOR v Klatovech a její podstatná část byla připojena ke KOR v Plzni. Do KOR pak v roce 1949 patřily okresy: Plzeň, Blatná, Blovice, Domažlice, Horažďovice, Horšovský Týn, Klatovy, Plasy, Přeštice, Rokycany, Stod, Stříbro, Sušice a Tachov. VOA, ÚRO-ORG, č. kart. 3, č. inv. 21, Zpravodajství ROH - KOR v Plzni - 13.10. 1945; tamtéž, č. kart. 32, č. inv. 144, Zpráva o činnosti KOR v Plzni za rok 1946, vydaná k druhé krajské všeodborové konferenci konané dne 14. a 15. června 1947 v Plzni; VOA, KOR, č. kart. 7, Třetí krajská všeodborová konference v Plzni, 15.-16.10. 1949.

¹⁰⁸⁶ VOA, ÚRO-ORG, č. kart. 11, č. inv. 78, zpráva ROH v Plzni za rok 1945.

závodními radami. (Závodní rady vykonávaly svoji pravomoc v případech, které povahou spáchaných činů nespadaly pod dekrety presidenta republiky; mnohdy byly vyšetřovány také případy údajného „sociálního“ chování vedoucích pracovníků.) KOR zároveň rozhodovala také o dosazování některých národních správ do konfiskovaných německých závodů.¹⁰⁸⁷ „Soudní“ agendu KOR vykonával „Čestný soud KOR“, jehož předsedou byl komunista Rudolf Dubský. Soud zasedal od 29. května 1945 třikrát týdně. Případy odvolání proti rozhodnutí závodní rady Škodových závodů spadaly do kompetence speciálního „Odvolacího senátu KOR“, kterému předsedal národní socialista Josef Michálek.¹⁰⁸⁸ Hlavní agenda KOR byla spojena především s „očistou“ Škodových závodů, Odvolací senát KOR projednal do 25. září 1945 celkem 302 případů.¹⁰⁸⁹ Do konce roku 1945 propustil ze závodu 105 zaměstnanců, 91 přeložil na jiná oddělení, 93 přikázal na manuální práci, 93 zaměstnancům udělil důtku, 14 penzionoval, 12 pokutoval, 34 zaměstnanců nechal zajistit nebo předat právnímu odboru ONV v Plzni, pouze u 168 zamítnul žalobu.¹⁰⁹⁰ Intenzita poválečné „očisty“ Škodových závodů byla však ještě mnohem větší, protože ke KOR se odvolal jen zlomek postižených, celkem bylo do října 1945 ze závodu propuštěno nebo přeloženo 651 zaměstnanců.¹⁰⁹¹ Ostatní senáty Čestného soudu KOR, do jejichž kompetence spadaly záležitosti jiných podniků, měly méně případů (do 17. srpna 1945 pouze 155,¹⁰⁹² do konce roku 1945 296¹⁰⁹³). Některé z těchto případů, zvláště rozhodování o udílení národních správ, byly však značně náročné a zdlouhavé. Poválečná „očista“ zaměstnanců průmyslových závodů byla KSČ v některých případech zneužita k eliminaci politických protivníků, doloženo je například uměle vyvolané obvinění proti sociálnědemokratickému členu závodní rady Škodových závodů Josefu Vackovi (viz kapitola Obsazení redakce Nového dne 16. února 1946). K „soudním“ procesům

---

¹⁰⁸⁷ Při dosazování národních správ do závodů hrály v počátečním období závodní rady poměrně důležitou roli, protože jejich návrhy byly ve velké většině ze strany národních výborů respektovány. Karel RŮŽIČKA: c. d., s. 22-33.

¹⁰⁸⁸ VOA, ÚRO-ORG, č. kart. 11, č. inv. 78, zpráva ROH v Plzni za rok 1945.

¹⁰⁸⁹ 51 propuštěno ze závodu, 57 přeřazeno na jiné oddělení, 69 žaloba zamítnuta, 23 postoupeno právnímu odboru ONV, 37 udělena důtku, 37 provedena suspense z úřednických nebo vedoucích míst, 22 přeloženo k manuálním pracím, 6 pensionováno. Odvolací senát nyní projednává poslední 4 případy. Tamtéž, č. kart. 3, č. inv. 21, Zpravodajství ROH - KOR v Plzni - 25.9. 1945.

¹⁰⁹⁰ Tamtéž, č. kart. 11, č. inv. 78, zpráva ROH v Plzni za rok 1945.

¹⁰⁹¹ Marie BAUEROVÁ: c. d., s. 13-33.

¹⁰⁹² VOA, ÚRO-ORG, č. kart. 3, č. inv. 21, Zpravodajství ROH - KOR v Plzni - 20.8. 1945.

¹⁰⁹³ Celkem 76 zaměstnanců bylo ponecháno na svých místech, 9 přeloženo do jiných podniků, 16 sesazeno z vedoucích míst na nižší, 16 přikázána manuální práce od 3 měsíců do 2 let, 5 přeloženo trvale na manuální práci, 112 propuštěno s vydáním potvrzení o státní spolehlivosti, 4 případům dána do potvrzení o státní spolehlivosti doložka „nedoporučuje se do pohraničí“, 1 potvrzení o státní spolehlivosti vydáno podmíněně, 7 zaměstnanců propuštěno pro státní nespolehlivost, 4 případy vráceny MNV, 1 postoupen OSK, 2 vojenským úřadům, 3 ZNV, 10 policii, 16 žalob předloženo Lidovému soudu, 5 zaměstnanců zajištěno, ve 3 případech dosazena národní správa, 1 případ doporučen k řešení soukromoprávní cestou. Na počátku roku 1946 zbývalo vyřešit ještě asi 50 případů. Tamtéž, č. kart. 11, č. inv. 78, zpráva ROH v Plzni za rok 1945.

vedeným KOR nebyli připuštěni profesionální právníci ani umožněny jiné zásahy „intelligence“ ve prospěch obviněných. Velká část případů směřovala proti výše postaveným zaměstnancům továren, dělníkům se naopak dostávalo jisté ochrany. Tuto atmosféru popisuje vhodným způsobem například oficiální zpráva KOR v Plzni za rok 1945: „Mnohému obviněnému bylo opravdu třeba poučení, že i dělník je člověk, který má právo na život a že jeho práce je stejně důležitá jako práce na místě odpovědnějším.“ Movitějším obviněným byla ponechána jistá možnost obměkčit srdce odborářů prostřednictvím „dobrovolných darů“. KOR v Plzni a Fondu svobodné Plzně bylo obžalovanými osobami „darováno“ v roce 1945 více než 240 000 Kčs.¹⁰⁹⁴

Vliv KOR v průmyslových závodech v letech 1945-1948 ještě zvyšovala existence ozbrojených závodních stráží, jejichž oficiálním úkolem bylo střežit tovární objekty a internované osoby (Němce) pracující v závodech. Závodní rady, řízené v mnoha případech členy KSČ, měly pravomoc určit 20% osazenstva závodu na podkladě dobrovolné žádosti jako členy závodních milicí. Strážní úkoly plnila vždy jen část závodních milicí, ostatní milicionáři se účastnili běžného provozu na pracovištích.¹⁰⁹⁵ KSČ tak fakticky získala spolehlivou, ozbrojenou a pravidelnému výcviku podléhající „soukromou armádu“, která byla v některých případech využívána k zastrašování politických protivníků (Viz kapitola Obsazení Nového dne 16. února 1946) a která fakticky držela pod svojí kontrolou důležité tovární objekty i s jejich zaměstnanci (hlídky působily na branách podniků). Ve Škodových závodech v roce 1946 působilo 257 členů závodní stráže. Dalším podnikem s větším množstvím ozbrojených stráží byly Západočeské kaolinové a šamotové závody v Horní Bříze, tam působilo v roce 1946 150 členů závodních milicí.¹⁰⁹⁶ Velitelství závodní stráže Škodových závodů podávalo ÚRO od roku 1946 pravidelná týdenní hlášení o „sabotážích“, o drobných krádežích odhalených na branách továrny, o vyšetřování krádeží na dílnách, o předávání bývalých kolaborantů bezpečnostním orgánům i o návštěvnících závodu. Nechyběly ani posudky na vedoucí pracovníky jednotlivých oddělení.

Při „volbě“ nového ONV v Plzni 16. července 1945 měli odboráři předem zajištěné zastoupení na kandidátce Národní fronty.

K významnému postavení KOR v Plzni přispívala v neposlední řadě také velká početnost členů ROH na Plzeňsku. V kraji existovala pouze jediná organizace, která byla svojí členskou základnou souměřitelná s ROH, a tou byla KSČ.

---

¹⁰⁹⁴ Tamtéž.

¹⁰⁹⁵ Tamtéž, č. kart. 3, č. inv. 21, směrnice ÚRO pro ustavení závodních milicí, 1945.

¹⁰⁹⁶ Tamtéž, č. kart. 25, č. inv. 106, Seznam závodních stráží kraj Plzeň, 1946.

Tabulka č. 55. - Počet osob organizovaných v KOR v Plzni (bez státních a veřejných zaměstnanců).¹⁰⁹⁷

	1.5. 1945	1.1. 1946	1.1. 1947	1.1. 1948	1.1. 1949
členů	45 350	61 117	71 884	76 589	116 854

Od poloviny června 1945 začalo ROH rozšiřovat svoji organizační strukturu a vedle stávajících závodních rad začaly vznikat také závodní organizace ROH, sdružující se postupně do odborových svazů, vymezených na základě příslušnosti závodů k jednotlivým resortům národního hospodářství.¹⁰⁹⁸ KOR v Plzni vybudovala v průběhu roku 1945 krajské pobočky všech 22 odborových svazů.¹⁰⁹⁹ Nejvlivnější z těchto plzeňských expozitur odborových svazů byl Krajský výbor zaměstnanců kovoprůmyslu, ustavený v červnu 1945. Jeho předsedou byl Tomáš Adamec. Plzeňská krajská pobočka Svazu zaměstnanců kovoprůmyslu zahrnovala ve svých řadách v roce 1946 celkem 33 393 členů.¹¹⁰⁰ Druhý velký odborový svaz, čítající na Plzeňsku více než 10 000 členů, tvořili zaměstnanci dopravy (zejména železničáři).¹¹⁰¹ Mezi členy krajských svazových výborů ROH udržovala KSČ celkově velice solidní pozice. Bylo zde 37,99 % komunistů, 17,71 % národních socialistů, 16,34 % sociálních demokratů a 5,51 % lidovců.¹¹⁰² V průběhu vytváření odborových svazů byla KOR v Plzni do ledna 1946 rozšiřována o zástupce dalších oborů.¹¹⁰³ První skutečná volba členů KOR byla pak provedena až na krajské konferenci ROH v Plzni ve dnech 26.-27.

¹⁰⁹⁷ Státní a veřejní zaměstnanci byli evidováni zvlášť v ústředí. Odhadem jich v roce 1947 bylo v kraji asi 30 000. VOA, KOR, č. kart. 7, Třetí krajská všeodborová konference v Plzni, 15.-16.10. 1949; VOA, ÚRO-ORG, č. kart. 32, č. inv. 144, Zpráva o činnosti KOR v Plzni za rok 1946, vydaná k druhé krajské všeodborové konferenci konané dne 14. a 15. června 1947 v Plzni.

¹⁰⁹⁸ Karel RŮŽIČKA: c. d., s 46.

¹⁰⁹⁹ Jednotlivé resorty tvořící odborové svazy: hornictví, doprava, kovoprůmysl, zemědělství a lesnictví, potravinářský průmysl, chemický průmysl, polygrafický průmysl, stavební průmysl, dřevozpracující průmysl, textilní průmysl, sklo-keramický průmysl, distribuce, peněžnictví, zdravotní služba, vnitřní a zahraniční správa, finanční služba, justice, školství, sociální služba, SNB, různá povolání a kulturní služba. Svazy zaměstnanců zdravotní a sociální služby se sloučily po sjezdu ROH 28.-30. dubna 1946. Dále pak existovalo jen 21 odborových svazů. VOA, ÚRO-ORG, č. kart. 32, č. inv. 144, Zpráva o činnosti KOR v Plzni za rok 1946, vydaná k druhé krajské všeodborové konferenci konané dne 14. a 15. června 1947 v Plzni.

¹¹⁰⁰ Tamtéž.

¹¹⁰¹ Tamtéž, č. kart. 11, č. inv. 78, zpráva ROH v Plzni za rok 1945.

¹¹⁰² Údaje pochází až z roku 1947. NA, KSČ-ÚV-40, sv. č. 15, a. j. č. 236, statistický materiál o zaměstnancích sekretariátu KOR v Plzni a volených členech krajských svazových výborů ROH v Plzni, z 1947.

¹¹⁰³ Členové KOR v Plzni 1. ledna 1946. František Filip, Jan Oláry, Rudolf Reifenberger, Jaroslav Vitouš, Václav Vokoun, Karel Křenek, Alois Valenta, Václav Buřka, Josef Pokorný, Hanuš Krafka, Václav Pokorný, Valentina Makoňová, Antonín Volf, František Stašek, František Hamet, Jan Cink, Jan Zajíc, Emil Kačírek, František Prchlik, Josef Šindelář, Josef Hřích, Jan Kozler, Ladislav Svoboda, Josef Huml, Dr. A. Dvořák, Dr. Pavel Bobek, Ludmila Boudová, Tomáš Adamec, František Hrubeš, Jan Klír a Antonín Anton. VOA, ÚRO-ORG, č. kart. 11, č. inv. 78, zpráva ROH v Plzni za rok 1945.

ledna 1946.¹¹⁰⁴ V nově zvolené KOR v Plzni¹¹⁰⁵ disponovala KSČ dle očekávání spolehlivou většinou, z 60 členů bylo 39 komunistů.¹¹⁰⁶ Předsedou nově zvolené KOR se proto stal komunista Jan Cink (předseda Oblastní podnikové rady Ředitelství státních drah v Plzni). KOR následně ustavila také komise pro jednotlivé druhy své činnosti.¹¹⁰⁷

Tabulka č. 56. - Složení předsednictva KOR v Plzni 27. ledna 1946.¹¹⁰⁸

předseda	Jan Cink
členové	Antonín Kapoun Rudolf Mašek Václav Juha dr. Alois Dvořák dr. František Mařík dr. Pavel Bobek Rudolf Hahn Josef Bouzek Ludmila Boudová Emanuel Heišman Otto Davídek Jan Klír Jan Zajíc

K další významné obměně volených funkcionářů KOR došlo na druhé krajské konferenci ROH v Plzni, která se uskutečnila ve dnech 14.-15. června 1947.¹¹⁰⁹ V KOR zůstalo po této

¹¹⁰⁴ První celostátní všeodborový sjezd v Praze se konal až 19.-22. dubna 1946.

¹¹⁰⁵ Uvádím i jména těch, kteří nevykonávali funkci člena KOR od počátku funkčního období. Hornictví: Karel Švarc a Josef Pokorný. Doprava: Emanuel Jankovec, Karel Pech, Jan Cink, Jan Pěnkava, František Schreil, Karel Mařík, Emil Seidl, Jan Zajíc a Emanuel Haišman. Kovoprůmysl: Tomáš Adamec, Ludmila Boudová, Karel Karnold, Ladislav Svoboda, František Hamet, Antonín Kapoun, Petr Feiferlík, Václav Brašna, Jan Klír, Jiří Würfel, Milada Fridrichová, Gustav Štob, Jan Šaman a dr. František Mařík. Zemědělství a lesnictví: Jaroslav Huml a Josef Huml. Potravinářský průmysl: Otto Davídek, Rudolf Mašek a Josef Juha. Chemický průmysl: Václav Brůj, František Volín a Václav Kabát. Polygrafický průmysl: Karel Kostivý. Stavební průmysl: Václav Škarda. Dřevozpracující průmysl: Karel Štauber a Alois Valenta. Textilní průmysl: František Prokop, Valentina Makoňová a Aloisie Nosková. Skol-keramický průmysl: Antonín Volf, František Babor a Julius Svoboda. Distribuce: Václav Pokorný, Rudolf Hahn, Hanuš Kafka a Antonín Hanus. Peněžnictví: Josef Leitl a František Stašek. Zdravotní služba: MUDr. František Uhlík, MUDr. Vojtěch Šimandl, MUDr. Antonín Král a MUDr. Miloslav Beneš. Vnitřní a zahraniční správa: JUC. Jaroslav Kohout a JUC. Josef Singer. Finanční služba: Václav Uchytíl. Justice: JUDr. Rudolf Pospíšil a František Prchlík. Školství: Václav Benda a Marie Eckertová. Sociální služba: JUC. Karel Líbal. SNB: JUC. Ladislav Bartůněk, Josef Hřích a Josef Mach. Různá povolání: František Korunka. Kulturní služba: dr. Karel Gissübel. VOA, ÚRO-ORG, č. kart. 32, č. inv. 144, Zpráva o činnosti KOR v Plzni za rok 1946, vydaná k druhé krajské všeodborové konferenci konané dne 14. a 15. června 1947 v Plzni; NA, KSČ-ÚV-40, sv. 1, a.j. 18, kandidátka KOR v Plzni, přijatá na konferenci 26.-27. 1. 1946.

¹¹⁰⁶ Tamtéž, zpráva odborového oddělení sekretariátu KV KSČ v Plzni odborovému oddělení ÚV KSČ z 29. 1. 1946; tamtéž, zpráva odborového oddělení sekretariátu KV KSČ v Plzni odborovému oddělení ÚV KSČ z 27. 2. 1946.

¹¹⁰⁷ Vedoucí komisí KOR v roce 1946: kulturní Josef Bouzek, odborného vzdělání Karel Gross, sociální Vojta Babický, žen Josefa Valtrová, mládeže Antonín Hřabačka, rekreační Josef Leitl, ideová Miroslav Pavel, zásobovací Ing. Václav Šmolík, národohospodářská dr. Alois Dvořák, organizační Jan Klír, tisková Miloslav Ešner a Emanuel Haišman. VOA, ÚRO-ORG, č. kart. 32, č. inv. 144, Zpráva o činnosti KOR v Plzni za rok 1946, vydaná k druhé krajské všeodborové konferenci konané dne 14. a 15. června 1947 v Plzni.

¹¹⁰⁸ Tamtéž; NA, KSČ-ÚV-40, sv. 1, a.j. 18, kandidátka KOR v Plzni, přijatá na konferenci 26.-27. 1. 1946.

konferenci jen 20 původních členů, 30 členů bylo zvoleno nově.¹¹¹⁰ Na zahajující schůzi nové KOR 22. června 1947 bylo zvoleno nové předsednictvo KOR, jehož předsedou se stal komunista Emanuel Husák a prvním místopředsedou rovněž člen KSČ Antonín Kapoun.¹¹¹¹

Tabulka č. 57. - Složení předsednictva KOR v Plzni 22. června 1947.¹¹¹²

předseda	Emanuel Husák
první místopředseda	Antonín Kapoun
druhý místopředseda	Rudolf Hahn
členové	Dr. František Mařík Emanuel Hajšman Václav Kabát František Kříž Dr. Karel Kaša Jan Spour

Ve volených orgánech ROH neměla KSČ na Plzeňsku konkurenci. Problém byl ovšem v tom, že komunistům scházeli zkušení odborářští pracovníci. Proto mezi placenými zaměstnanci ROH bylo ponecháno značné množství příslušníků jiných politických stran, zejména členů ČSSD. KSČ mohla sociálním demokratům některé funkce přenechat, aniž by tím utrpěl její výsadní vliv na politiku odborů. Odboráři nekomunistických stran se totiž na celostátní úrovni po druhé světové válce v mnoha případech vyznačovali specifickým způsobem myšlení, který je stavěl do „levých“ frakcí v jejich stranách. Žili mnohdy v iluzi, že odborové hnutí může být nadstranickou institucí otupující „sobecké zájmy“ jednotlivých politických stran.¹¹¹³ KSČ vnímali jako přirozeného spojence při realizaci socializačního procesu, na jehož prohlubování měli pochopitelný zájem. Složení zaměstnanců sekretariátu KOR v Plzni tak ještě v roce 1947 stále zůstávalo poznamenáno předválečnými poměry, charakterizovala je jasná převaha sociálních demokratů, kteří tvořili 29,33 % zaměstnanců. Členy KSČ naproti tomu bylo pouhých 14,67 % zaměstnanců. Národní socialisté

¹¹⁰⁹ VOA, ÚRO-ORG, č. kart. 32, č. inv. 144, Zpráva o činnosti KOR v Plzni za rok 1946, vydaná k druhé krajské všeodborové konferenci konané dne 14. a 15. června 1947 v Plzni.

¹¹¹⁰ Karel Růžička naznačuje, že KSČ již v roce 1947 v KOR v Plzni nedisponovala spolehlivou většinou, v tomto směru byly plzeňské odbory údajně jedinou výjimkou v republice. Karel RŮŽIČKA: c. d., s 230.

¹¹¹¹ VOA, ÚRO-KOR, č. kart. 1, č. inv. 16, zápis schůze KOR 22.6. 1947.

¹¹¹² Tamtéž.

¹¹¹³ Například sociální demokrat Ladislav Cígler podle svých slov doufal, že odbory budou mít dost sil zastavit tvoření organizací politických stran na závodech a politické spory tak vytlačit mimo průmyslové podniky. Ve svých projevech odmítal jak „neodpovědné partyzánské“ některých odborových funkcionářů, tak také „reakční tendence“. Tamtéž, zápis schůze KOR 14.12. 1947.

představovali 10,67 % zaměstnanců a lidovci nebyli mezi zaměstnanci KOR vůbec zastoupeni.¹¹¹⁴

V rámci KOR byli v roce 1946 vedením agend jednotlivých odborových svazů pověřeni specializovaní placení tajemníci.¹¹¹⁵ Další tajemníci řídili práci jednotlivých komisí KOR a jednotlivých oddělení sekretariátu KOR.¹¹¹⁶ Hlavou aparátu KOR v Plzni byl krajský tajemník KOR. Tuto funkci od roku 1945 vykonával sociální demokrat Ladislav Cígler, který již v květnu 1945 požádal o členství v KSČ, ale byl komunisty vyslán politicky „pracovat“ do ČSSD.¹¹¹⁷ Zástupcem krajského tajemníka KOR a referentem závodních stráží byl komunista Václav Nezbeda. Organizačním tajemníkem KOR byl národní socialista František Martinec.

Podrobné informace o politické příslušnosti všech tajemníků KOR v Plzni se zachovaly až z prosince 1947: Krajský tajemník KOR Ladislav Cígler (ČSSD), zástupce krajského tajemníka Václav Nezbeda (KSČ), organizační tajemník František Martinec (ČSNS), organizační referent Miloslav Hop (ČSSD), hlavní právní referent JUDr. Antonín Koukl (ČSNS), právní referent Václav Šedivec (ČSSD), referent hospodářsko-finančního oddělení Arnošt Weiss (ČSNS), sociální tajemník Rudolf Dubský (KSČ), tajemnice žen Božena Šašková (KSČ), tajemník mládeže Miloslav Kočárek (KSČ), tajemník národohospodářské komise Václav Fiala (ČSNS), referent národohospodářské komise Oldřich Martínek (ČSSD), tajemník komise pro zásobování pracujících Jaroslav Popelář (ČSSD), tajemník kulturního

---

¹¹¹⁴ NA, KSČ-ÚV-40, sv. č. 1, a. j. č. 18, zpráva odborového oddělení sekretariátu KV KSČ v Plzni odborovému oddělení ÚV KSČ z 29. 1. 1946; tamtéž, zpráva odborového oddělení sekretariátu KV KSČ v Plzni odborovému oddělení ÚV KSČ z 27. 2. 1946; tamtéž, sv. č. 15, a. j. č. 236, statistický materiál o zaměstnancích sekretariátu KOR v Plzni a volených členech krajských svazových výborů ROH v Plzni, z 1947.

¹¹¹⁵ V lednu 1946 byli na sekretariátu KOR v Plzni jednotlivým odborovým svazům přiděleni tyto tajemníci a referenti: hornictví Josef Peprný; doprava Ivan Čoban a Karel Pech; kovoprůmysl František Nový, Josef Svoboda, Josef Michálek, František Tučný, Anna Nová a Oldřich Martínek; zemědělství Josef Kučera; potravinářský průmysl Václav Konáš; chemický průmysl František Filip a Václav Konáš; tiskařský a knihařský průmysl František Filip; stavební průmysl Václav Diviš; dřevozpracující průmysl Josef Lindmajer; textilní průmysl Václav Kratochvíl; sklo-keramický průmysl Josef Peprný; distribuce František Bondy; peněžnictví a pojišťovnictví František Bondy; sociální služba František Vašek; zdravotní služba František Bondy; vnitřní a zahraniční správa František Vašek; finanční správa František Vašek; justiční a právní František Vašek; školství a osvěta František Holakovský; SNB František Vašek; různá povolání Václav Kratochvíl; umění a kultura Václav Masák. VOA, ÚRO-ORG, č. kart. 11, č. inv. 78, zpráva ROH v Plzni za rok 1945.

¹¹¹⁶ Tajemníci a referenti jednotlivých komisí a oddělení sekretariátu KOR v Plzni v roce 1946: komise mládeže František Holakovský; komise žen Marie Mayerová a Milada Chmelíková; odborné vzdělání Václav Masák; kulturní komise Jaroslav Rychlík, rekreační komise František Filip, ideová komise František Vašek; sociálně politická komise Rudolf Dubský; oddělení pro právní ochranu Václav Šedivec; komise pro zásobování pracujících Jaroslav Popelář, Antonín Mareš a Miloslav Hopp; národohospodářská komise Václav Fiala; tiskový referát Karel Kindl; členské a podpůrné oddělení Karel Šlachta; hospodářsko-finanční oddělení Arnošt Weiss. Tamtéž; tamtéž, č. kart. 32, č. inv. 144, Zpráva o činnosti KOR v Plzni za rok 1946, vydaná k druhé krajské všeodborové konferenci konané dne 14. a 15. června 1947 v Plzni.

¹¹¹⁷ Ladislav Cígler však v některých okamžicích (zejména v roce 1947) vystupoval na půdě ROH jako obránce její nadstranickosti proti ambicím KSČ. V souvislosti s kampaní za zavedení tzv. milionářské dávky například na plenárním zasedání ÚRO 16.-17. října 1947 pronesl nesmělý projev proti snaze některých komunistických členů ÚRO zatáhnout ROH do politického boje o milionářskou dávku. Karel RŮŽIČKA: c. d., s. 210-212.

oddělení Jaroslav Rychlík (KSČ), referenti kulturního oddělení Antonín Mareš (ČSSD) a Václav Folta (ČSSD). Dále následovaly referáty jednotlivých odborových svazů se svými odbornými tajemníky: hornictví Josef Peprný (ČSSD), doprava Ivan Čoban, později Jan Pěnkava (KSČ), kovoprůmysl František Nový (ČSSD), Josef Svoboda (ČSSD), Josef Michálek (ČSNS), František Tučný (KSČ) a Anna Nová (ČSSD), zemědělství Josef Kučera (ČSSD), potravinářský průmysl Václav Konáš (ČSNS), chemický průmysl František Filip (KSČ), polygrafický průmysl František Filip, stavební průmysl Václav Diviš (ČSNS), dřevozpracující průmysl Josef Lindmajer (KSČ), textilní průmysl Václav Kratochvíl (KSČ), sklo-keramický průmysl Václav Kratochvíl, distribuce František Bondy (ČSSD), peněžnictví a pojišťovnictví Jaroslav Popelář (ČSSD), sociální a zdravotní služba Václav Masák (ČSSD), finanční správa Václav Masák, justiční a právní služba Václav Masák, školství a osvěta Václav Masák, SMB Václav Masák, různá povolání Václav Masák (později Václav Diviš), umění a kultura Václav Masák. Známa je rovněž politická příslušnost okresních tajemníků: Hořovice Josef Kotoun (ČSSD) a Jaroslav Prokop (ČSSD), Rokycany Karel Zikmund (ČSSD), Stříbro František Holakovský (ČSSD), Škodovy závody František Donát (KSČ).¹¹¹⁸ KOR v Plzni koncem roku 1947 zaměstnávala 76 osob, z nichž 35 se hlásilo k ČSSD, 21 ke KSČ, 15 k ČSNS a 5 k ČSL.¹¹¹⁹

Možnosti nekomunistických politických stran prosazovat své zájmy v průmyslových závodech lze sledovat na problému volby závodních rad v roce 1947.¹¹²⁰ Postavení závodních rad kodifikoval dekret prezidenta republiky ze dne 24. října 1945, č. 104/45 Sb., o závodních a podnikových radách. ZR dle této právní normy zprostředkovávaly styk mezi vedením závodu a zaměstnanci, podílely se na úpravě pracovních poměrů zaměstnanců, spolupůsobily při zařazování zaměstnanců na jednotlivá pracoviště, spolurozhodovaly při přijímání a propouštění zaměstnanců a dozíraly na sociálně-politickou a sociálně-zdravotní ochranu zaměstnanců. Vedle toho spadal do kompetence ZR rovněž dohled nad hospodařením podniku, výrobním plánem i investicemi. Správa závodu byla povinna přihlížet při svém rozhodování k návrhům ZR a zástupci ZR se účastnili všech schůzí správy podniku. Správa závodu byla rovněž povinna odvádět ZR částku v minimální výši 10% zisku podniku pro potřeby zaměstnanců (například na výstavbu ubytoven). Spory ZR a správ podniků řešily zvláštní rozhodčí komise u okresních úřadů práce. ZR se zřizovaly v podnicích s nejméně 20

¹¹¹⁸ VOA, ÚRO-ORG, č. kart. 51, č. inv. 207, stav organizace KOR v Plzni 31.12. 1947.

¹¹¹⁹ Tamtéž, seznam zaměstnanců KOR v Plzni a jejich politického přesvědčení, nedatováno.

¹¹²⁰ Tajemník KV ČSNS Karel Řehoř koncem října 1946 v souvislosti s plánovanou volbou do závodních rad například řekl: „Nebudeme-li mít patřičné zastoupení, budeme hlasovat proti.“ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, kart. č. 535, hlášení ze schůze KV ČSNS v Plzni 26.10. 1946, z 30.10. 1946.

zaměstnanci, v ostatních závodech jejich funkci nahrazoval závodní důvěrník. Volební období ZR bylo jednoleté.¹¹²¹

ZR byly do značné míry nástrojem odborových organizací. Kandidátku do ZR navrhovala totiž právě závodní odborová organizace (která nezahrnovala zpravidla všechny zaměstnance podniku). Pro kandidátku se musela v tajné volbě vyslovit 4/5 většina (80%)¹¹²² závodního shromáždění (tj. zaměstnanců závodu). Pokud se tak nestalo, bylo uspořádáno druhé kolo volby. Podle návrhu členské chůze závodní organizace ROH byl ještě před druhou volbou jmenován náhradní orgán, který byl pověřen výkonem funkce ZR do jejího zvolení. (Náhradní orgán musel být schválen ÚRO). Pokud pak ani druhá volba nebyla úspěšná, zůstal náhradní orgán v činnosti po celé volební období.¹¹²³

V průběhu roku 1947 se na základě takto nastavených pravidel konaly volby do ZR. V mnohých průmyslových závodech na Plzeňsku již tehdy nepanovala pokojná atmosféra a množství kandidátek sestavených odborovými organizacemi bylo zaměstnanci podniků odmítnuto. Z celkového počtu 463 závodů prošla kandidátka v prvním kole volby pouze ve 337 (ve 126 neuspěla). Čím větší a významnější byl průmyslový závod, tím obtížněji byla odboráři kandidátka prosazována.¹¹²⁴ V jediném plzeňském závodě s více než 3000 zaměstnanci, ve Škodových závodech, byla kandidátka odmítnuta. Z dalších 6 závodů s více než 1000 zaměstnanců uspěla kandidátka pouze ve třech z nich (50 %). Z 16 závodů s více než 500 zaměstnanci byla kandidátka zvolena jen v šesti (37,5 %). Z 97 závodů s více než 100 zaměstnanců prošla kandidátka pouze v 53 (54,64 %). Ze zbývajících 343 závodů s méně než 100 zaměstnanců uspěla kandidátka v 275 (80,17 %). Největší počet závodů, kde první kolo volby selhalo, byl v kovoprůmyslu. Zde kandidátka neprošla v 31 (41,89 %) z celkového

---

¹¹²¹ Zákon č. 104/1945 Sb.; VOA, ÚRO-ORG, č. kart. 8, č. inv. 58, Výklad ÚRO k volebnímu řádu do závodních rad 21.11. 1946.

¹¹²² KSČ původně navrhovala hranici pro přijetí kandidátky 66 % hlasů. Zejména národní socialisté však byli odhodláni zasáhnout co nejvýrazněji do složení závodních rad a proto prosadili hranici 80 %, aby ve větším počtu závodů mohli v případě nutnosti blokovat zvolení příliš jednostranně sestavené kandidátky. Toto opatření navrhl Jaroslav Stránský. Národní socialisté zároveň požadovali, aby volba byla opakována do nekonečna až do úspěšného přijetí kandidátky. Tato klausule nebyla však při jednání vlády 30. října 1946 schválena. Některé krajské organizace ČSSD (Plzeň) vyslovili na svých krajských konferencích požadavek, aby kandidátky pro volby do závodních rad byly sestaveny na základě poměrného zastoupení politických stran, ústřední vedení sociální demokracie však tyto návrhy nevyslyšelo. Karel RŮŽIČKA: c. d., s. 171-194; Jiří KOCIAN: *Československá strana národně socialistická...*, s. 82.

¹¹²³ VOA, ÚRO-ORG, č. kart. 8, č. inv. 58, Výklad ÚRO k volebnímu řádu do závodních rad 21.11. 1946.

¹¹²⁴ Z větších závodů na Plzeňsku prošly kandidátky v prvním kole pouze v dílnách ČSD v Plzni, v ocelárnách v Hrádku u Rokycan, v Měšťanském pivovaru v Plzni a kaolinových závodech v Horní Bříze. Tento trend se potvrdil i v celostátním měřítku, zvláště výrazně v nejprůmyslovějších regionech. Tamtéž, č. kart. 32, č. inv. 144, hlášení KOR v Plzni ÚRO 25.6. 1947.

počtu 74 závodů. V kovoprůmyslových závodech s více než 100 zaměstnanců neprošla kandidátka ani ve třetině případů.¹¹²⁵

Celková účast zaměstnanců ve volbách byla vysoká, k volbám se dostavilo 64 125 ze 76 850 oprávněných voličů (83,44 %). 47 257 hlasů podpořilo kandidátky (73,7 %), 16 280 voličů naopak hlasovalo proti (25,39 %). Neplatných bylo pouze 588 hlasů (0,92 %). Největší počet osob hlasoval v kovoprůmyslu (28 025). Z nich více než třetina hlasovala proti kandidátce (18 075 pro a 9 675 proti). V druhém největším svazu KOR, v dopravě, kde hlasovalo celkem 11 085 osob, se proti kandidátce postavila jen pětina zúčastněných (8 478 pro a 2 463 proti). Vysoce nadprůměrný souhlas s kandidátkami byl v resortu zemědělství, výrazně zvýšený odpor proti kandidátkám se vyskytl v polygrafickém průmyslu a v justiční správě. Výsledky voleb ZR v roce 1947 tak ukázaly, že se ve velkých kovoprůmyslových závodech v roce 1947 nekomunistická menšina zaměstnanců mnohdy odhodlala k zablokování kandidátek. Podobný krok učinily také zaměstnanci těch drobných resortů, ve kterých bylo možno očekávat zvýšený počet sympatizantů nekomunistických stran (polygrafický průmysl, justice).¹¹²⁶ Volby závodních rad v roce 1947 způsobily také značné zpolitizování těchto orgánů, v celostátním měřítku se po volbách v roce 1947 závodní rady skládaly pouze z 5 % z bezpartijních osob.¹¹²⁷

Ve druhém kole voleb došlo pak k opakovanému odmítnutí kandidátek v 55,46 % závodů. Kandidátka na Plzeňsku neuspěla v žádném z podniků s více než 1000 zaměstnanců. Celkový počet hlasů proti kandidátkám přesáhl 27,23 %. Ani opakování volby tedy na řadě míst nevedlo protivníky k dohodě a k vyřešení patové situace. Závodní odborové organizace neměly zřejmě zájem ustupovat ze svých návrhů kandidátek, protože náhradní orgány zastupující nezvolené ZR byly jmenovány právě jimi.¹¹²⁸ (V roce 1949 již statistiky voleb do ZR vůbec nevykazovaly záporné hlasy, rozdíl mezi počtem zúčastněných voličů a kladnými hlasy činil tehdy v celém kraji jen 571 hlasů.)¹¹²⁹

Na celostátní úrovni podporovalo ROH výrazným způsobem politické kroky KSČ v oblasti národního hospodářství (nejvýrazněji v roce 1945 při prosazování znárodnění průmyslových

---

¹¹²⁵ Tamtéž, č. kart. 38, č. inv. 158, Celkový přehled voleb do závodních rad podle jednotlivých svazů ku dni 15.11. 1947, KOR v Plzni.

¹¹²⁶ Tamtéž.

¹¹²⁷ Karel RŮŽIČKA: c. d., s. 171-194.

¹¹²⁸ Ve druhém kole volby kandidátka neuspěla ve Škodových závodech, v dalších 3 podnicích s více než 1000 zaměstnanců, v 6 podnicích s více než 500 zaměstnanců, ve 24 podnicích s více než 100 zaměstnanců a v 32 podnicích s méně než 100 zaměstnanců. VOA, ÚRO-ORG, č. kart. 38, č. inv. 158, Celkový přehled voleb do závodních rad podle jednotlivých svazů ku dni 15.11. 1947, KOR v Plzni.

¹¹²⁹ VOA, KOR, č. kart. 7, Třetí krajská všeodborová konference v Plzni, 15.-16.10. 1949.

závodů a bank¹¹³⁰ a v roce 1947 při tzv. bojích o konfiskáty¹¹³¹). Přestože KSČ neměla mezi placeným aparátem KOR v Plzni zdánlivě nijak pevné pozice, ve skutečnosti svůj vliv v ROH na Plzeňsku dokázala uplatnit. Silné pozice KSČ mezi odboráři potvrdily zejména události v únoru 1948, kdy byl formálně prostřednictvím KOR v Plzni ustaven KAV NF v Plzni (viz kapitola Únor 1948).¹¹³²

Na počátku března 1948 pak proběhla v odborových organizacích podobná „očista“ jako v jiných veřejných institucích. Dne 3. března 1948 byli dáni na dovolenou tito zaměstnanci KOR v Plzni: Ladislav Cígler (krajský tajemník, ČSSD), Josef Peprný (tajemník svazu hornictví, ČSSD), Josef Svoboda (tajemník svazu kovoprůmyslu, ČSSD), Josef Michálek (tajemník svazu kovoprůmyslu, ČSNS), Anna Nová (referentka svazu kovoprůmyslu, ČSSD), Václav Konáš (tajemník svazu potravinářského průmyslu, ČSNS), Václav Diviš (tajemník svazů stavebnictví a různých povolání, ČSNS), František Bondy (tajemník svazu distribuce, ČSSD), Jaroslav Popelář (tajemník svazu peněžnictví, referent zásobovací a tiskové komise, ČSSD), Václav Šedivec (právní referent, ČSSD), Miloslav Hop (referent hospodářského a finančního oddělení, ČSSD), František Holakovský (tajemník okresu Stříbro, ČSSD), Miloslava Vacková (korespondentka, ČSSD).¹¹³³ Novým krajským tajemníkem KOR v Plzni se stal dosavadní zástupce Ladislava Cíglera, odborový tajemník KV KSČ Václav Nezbeda. Na podzim 1948 ho pak ve funkci vystřídala bývalá pracovnice ÚRO v Praze Milada Netušilová. Organizačním tajemníkem KOR zůstal i po únoru 1948 národní socialista František Martinec. Z volených členů KOR byli počátkem března 1948 předsednictvem KOR

---

¹¹³⁰ ÚRO podporovalo v srpnu 1945 návrhy KSČ na znárodnění průmyslu a bank, proti se stavěli zejména lidovci a slovenští demokraté. Karel RŮŽIČKA: c. d., s. 52-88.

¹¹³¹ Některé podniky konfiskované Němcům a kolaborantům, či dané do národní správy pro „asociální“ chování vlastníka, byly příliš malé na to, aby se na ně vztahovalo znárodnění. Byly proto převedeny do národní správy a teprve v budoucnu se mělo rozhodnout, zda budou přičleněny k některému z národních podniků, nebo se stanou soukromým vlastnictvím. V některých případech se také hlásili o konfiskovaný majetek jeho předváleční vlastníci vracející se z exilu nebo dřívější vlastníci, kterým se podařilo soudní cestou očistit své jméno od nařčení z kolaborace. Od podzimu 1946 ve vládě vyvrcholily spory o řešení situace výše zmíněných případů. V roce 1947 pak ROH spolupracovalo v řadě těchto závodů na organizaci stávek, kterými byl projevován nesouhlas s navrácením podniku do soukromého vlastnictví. Neznámějším z těchto incidentů byla tzv. varnsdorfská stávka v březnu 1947 v textilní továrně Eichler, o jejíž navrácení žádal emigrant Emil Beer. V tomto případě se stávkujícím z celého okresu podařilo dokonce změnit rozhodnutí soudu. Karel RŮŽIČKA: c. d., s. 140-171.

¹¹³² KOR v Plzni byla zastoupena v KAV NF v Plzni těmito členy: krajský tajemník KOR Václav Nezbeda, tajemník NHK KOR Jan Cink, referent mládeže ROH Bohumil Kleil, člen ÚRO Jan Klír, člen KOR František Kříž, člen KOR Marie Krajčicová. Za závodní rady byli do KAV NF delegováni: Václav Hrabě z Prazdroje, Jaroslav Kosnar ze Škodových závodů, Václav Kabát ze Západočeských papíren, Josef Würfel ze Škodových závodů. VOA, ÚRO-ORG, č. kart. 48, č. inv. 178, hlášení KOR v Plzni Zapojení odborů do akčních výborů, 5.3. 1948.

¹¹³³ Tamtéž, č. kart. 51, č. inv. 207, KOR v Plzni - změny v personálním obsazení sekretariátu 2.3. 1948; tamtéž, seznam zaměstnanců KOR v Plzni 15.6. 1948.

odvolání: Dr. Karel Kaša, Dr. Vilém Dégl, Václav Škarda, Jan Hora, Karel Vaněk a Rudolf Hahn.¹¹³⁴

---

¹¹³⁴ Tamtéž, KOR v Plzni - odvolání členů KOR 2.3. 1948.

Závěr

Komunistická strana Československa dokázala na Plzeňsku v roce 1945 vystoupit ze své léta trvající politické izolace a stát se podobně jako v celostátním měřítku dominantním společenským hnutím. Klíčový zvrat v postavení KSČ nastal již květnu 1945, kdy KSČ získala do svých řad velkou většinu dělníků Škodových závodů. Tento proces byl umožněn především poválečnou krizí sociální demokracie. Na přelomu let 1945-1946 se pak KSČ podařilo oslovit také velkou část nedělnických profesních skupin obyvatelstva. Vedení KSČ přitom vnímalo členskou základnu strany pouze jako nástroj svých vlastních zájmů, jako „nehotové“ komunisty určené k převýchově. Plně se tato situace projevila až při stranických prověrkách na konci roku 1948.

Svůj funkcionářský „kádr“ zabezpečující organizační růst strany sestavila plzeňská KSČ po válce ze svých lokálních předválečných funkcionářů. V průběhu let 1946-1948 se však krajské vedení KSČ přetvářelo z tradičního „proletářského“ fóra v byrokratický orgán, jehož prioritním úkolem nebylo tvořit vlastní komunální politiku, ale pouze kontrolovat ve svém regionu vykonávání rozhodnutí ústředního vedení KSČ. Do funkcí se tak na krajské úrovni v letech 1947-1948 dostávalo množství mladých osob, často i předválečných členů jiných politických stran, kteří vytvářeli z KSČ nátlakovou organizaci ovlivňující násilným způsobem fungování společnosti.

Nejvýznamnějším specifikem plzeňského regionu v letech 1945-1948 bylo nepřátelství místních krajských organizací KSČ a sociální demokracie. Tuto situaci vhodným způsobem charakterizují dvě události, které si zasluhují pozornost celostátních badatelů: obsazení redakce sociálnědemokratického deníku Nový den příslušníky závodní stráže Škodových závodů 16. února 1946 a komunistické demonstrace požadující zrušení volby plzeňského primátora 28. června 1946.

Druhé závažné specifikum plzeňského regionu představovalo osvobození Plzně americkou armádou v květnu 1945 a následné několikaměsíční soužití místního obyvatelstva (včetně komunistů) s americkými osvoboditeli. Tento zvláštní aspekt fungování KSČ na Plzeňsku našel svůj výraz v další celostátně významné události, v protikomunistických demonstracích v Plzni 5.-6. května 1948.

Seznam zkratek

AV	akční výbor
ČOS	Československá obec sokolská
ČSAV	Československá akademie věd
ČSD	Československé státní dráhy
ČSL	Československá strana lidová
ČSNS	Československá strana národně socialistická
ČSSD	Československá sociální demokracie
DS	Demokratická strana
DTJ	Dělnické tělovýchovné jednoty
FDTJ	Federace dělnických tělovýchovných jednot
FNO	Fond národní obnovy
JNV	Jednotný národní výbor
JSČZ	Jednotný svaz českých zemědělců
KAV	Krajský akční výbor
KKM	Krajská komise mládeže
KOR	Krajská odborová rada
KSČ	Komunistická strana Československa
KSS	Komunistická strana Slovenska
KV	krajský výbor
MNV	Místní národní výbor
MO	místní organizace
MVS	Mezinárodní všeodborový svaz
MZK	Minulostí západočeského kraje
NF	Národní fronta
NHK	Národohospodářská komise
NOUZ	Národní odborová ústředna zaměstnanecká
NS	Národní shromáždění
OAV	Okresní akční výbor
OblV SNB	Oblastní velitelství SNB
OKÚ	Oblastní kriminální ústředna
ONP	Okresní nemocenská pojišťovna
ONV	Okresní národní výbor
ORMP	Osvětová rada města Plzně
OSČ	Odborové sdružení československé
O StB	Oblastní úřadovna Státní bezpečnosti
OÚ	Osidlovací úřad
OV	okresní výbor
OV SNB	Okresní velitelství SNB
OZO	Oblastní zpravodajská odbočka
PNS	Prozatímní Národní shromáždění (1945-1946)
RAF	Britské královské letectvo
RG	Revoluční gardy
RM	Říšská marka (Reichsmark)
RNV	Revoluční národní výbor
ROH	Revoluční odborové hnutí
ŘNB	Ředitelství národní bezpečnosti

SČM	Svaz české mládeže
SNB	Sbor národní bezpečnosti
SNR	Svaz národní revoluce
SOPV	Svaz osvobozených politických vězňů
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
ÚNS	Ústavodárné Národní shromáždění (1946-1948)
ÚNV	Ústřední národní výbor
ÚRO	Ústřední rada odborů
ÚVZ	Ústředí veřejných zaměstnanců
ÚV	ústřední výbor
ZČE	Západočeské elektrárny
ZKD	Západočeské konzumní družstvo
ZO	závodní organizace
ZNV	Zemský národní výbor
ZOB	Zemský odbor bezpečnosti

Seznam použitých archivních fondů a jejich zkratk

Národní archiv České republiky (NA), bývalé fondy AÚML ÚV KSČ:

KSČ-ÚV-100/1	ÚV KSČ – generální sekretariát 1945-1951
KSČ-ÚV-100/4	ÚV KSČ – organizační oddělení, M. Švermová 1945-1948
KSČ-ÚV-02/1	ÚV KSČ – předsednictvo 1945-1954
KSČ-ÚV-02/3	ÚV KSČ – organizační sekretariát 1947-1954
KSČ-ÚV-40	ÚV KSČ – odborová komise 1945-1957
AÚML 17	Archiv Ústavu marxismu-leninismu ÚV KSČ, Krajské a okresní výbory KSČ 1921-1938
AÚML 71	Archiv Ústavu marxismu-leninismu ÚV KSČ, Československá sociální demokracie 1920-1948
AÚML 19/1	Archiv Ústavu marxismu-leninismu ÚV KSČ, Oddělení stranických orgánů – krajské, městské a okresní konference KSČ 1945-1960
AÚML 19/9	Archiv Ústavu marxismu-leninismu ÚV KSČ, Oddělení stranických orgánů – stranická statistika a informace 1945-1956
ÚS NSS - AMV 35	Československá strana národně socialistická - ústřední sekretariát, Praha

Státní oblastní archiv v Plzni (SOA v Plzni):

KV KSČ Plzeň	KSČ - Západočeský krajský výbor Plzeň
KAV NF Plzeň	Národní fronta - krajský výbor Plzeň
KS Plzeň I.	Krajský soud Plzeň I.
MLS Plzeň	Mimořádný lidový soud Plzeň
SZ Plzeň	Státní zastupitelství Plzeň

Archiv města Plzně (AMP):

MV KSČ Plzeň	KSČ - městský výbor Plzeň
Luděk Pik	Luděk Pik
ČSÚ-MO	Český statistický úřad městské oddělení
NV Plzeň	Národní výbor města Plzeň (Rada, Plénium)

Všeodborový archiv (VOA):

NOUZ	Národní odborová ústředna zaměstnanecká
ÚRO-ORG	ROH - Ústřední rada odborů - Organizační oddělení
ÚRO-SEKR. II.	ROH - Ústřední rada odborů - Sekretariát - agenda
KOR	Sbírka Krajské odborové rady

Seznam použité literatury

pramenné edice a tištěné prameny

- Oldřich E. BERGER (ed.): *Protokol XX. manifestačního sjezdu Československé sociální demokracie, který se konal 18.-21. října 1945 ve Smetanově síni Obecního domu v Praze*. Československá sociální demokracie, Praha 1946, s. 283.
- Oldřich E. BERGER (ed.): *Svědectví, doklady o nezřízeném boji z prvních parlamentních voleb 1946*. Československá sociální demokracie, Praha 1946, s. 51.
- Josef JIROUT (ed.): *Luděk Pik. 60 let života, 35 let práce na Plzeňsku*. Plzeň 1936, s. 147.
- Kupředu do boje za většinu národa, zpráva z 3. krajské konference KSČ v Plzni 5.-6.4. 1947*. KV KSČ v Plzni, Plzeň 1947, s. 29.
- Marie OLŠANOVÁ (ed.): *Únor 1948 na Plzeňsku, dokumenty k 20. výročí Února*. Městský výbor KSČ, Plzeň 1968, s. 56.
- Pátá krajská konference KSČ v Plzni 7.-8. květen 1949*. KV KSČ v Plzni, Plzeň 1949, s. 38.
- Jan PELANT - Vladimír BYSTRICKÝ (ed.): *Únor 1948 v západních Čechách, faksimilia dokumentů*. SOA v Plzni, Plzeň 1978, s. 34.
- Petr PROKŠ (ed.): *Politické programy Československé a Československé sociálně demokratické strany dělnické 1878-1948*. Historický ústav AV ČR, Praha 1999, s. 283.
- První okresní konference KSČ v Plzni dne 17.2. 1946*. OV KSČ v Plzni, Plzeň 1946, s. 23.
- ROH Plzeň 1945, KOR v Plzni*, Plzeň 1946, s. 55.
- Adam SKÁLA: *Měnová reforma 1. června 1953 v Plzni v hlášení mocenských orgánů*. in: MZK 42, Archiv města Plzně, Plzeň 2007, s. 602-642.
- Třetí krajská všeodborová konference v Plzni, 15.-16.10. 1949*. KOR v Plzni, Plzeň 1949, s. 59.
- Zpráva ke 4. krajské konferenci KSČ v Plzni 27.-28.3. 1948*. KV KSČ v Plzni, Plzeň 1948, s. 31.
- Zpráva o činnosti KOR v Plzni za rok 1946, vydaná k druhé krajské všeodborové konferenci konané dne 14. a 15. června 1947 v Plzni*. KOR v Plzni, Plzeň 1947, s. 72.

dobová periodika

- Pravda 1945-1948
Nový den 1945-1948
Svobodný směr 1945-1948
Zprávy okresního národního výboru Plzeň 1945-1946

literatura memoárového charakteru

- Prokop DRTINA: *Československo můj osud 1, 2*. Melantrich, Praha 1991, s. 730, 720.
- Julius FIRT: *Knihy a osudy*. Atlantis, Brno 1991, s. 347.
- Gustav HABRMAN: *Mé vzpomínky z války*. Ústřední dělnické knihkupectví a nakladatelství, Praha 1928, s. 282.
- Ota HORA: *Svědectví o puči 1, 2*. Melantrich, Praha 1991, s. 336, 298.
- Jiří LOEWY: *Úseky polojasna*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2005, s. 260.
- Luděk PIK: *Dvě stě milionů vteřin. Reportáž a povídky*. E. Kosnar, Plzeň 1946, s. 188.
- Josef ULLRICH: *Šest let za ostnatým drátem*. Volnost, Plzeň 1945, s. 84.
- Jiří ŽÁK: *Deset posledních dnů - Buchenwald*. Volnost, Plzeň 1945, s. 61.

citovaná literatura a výběr ze studované literatury

- Karel BARTOŠEK - Karel PICHLÍK: *Hanebná role amerických okupantů v západních Čechách v roce 1945*. Svoboda, Praha 1951, s. 36.
- Karel BARTOŠEK - Karel PICHLÍK: *Američané v západních Čechách v roce 1945*. Mladá fronta, Praha 1953, s. 220.
- Marie BAUEROVÁ: *Vznik revolučních orgánů dělnické třídy ve Škodových závodech v roce 1945*, in: Zpravodaj komise pro dějiny závodů v ČSSR 5, 1978, s. 13-33.
- Anna BEINHAUEROVÁ - VÁCLAVÍKOVÁ: *Formování plzeňské průmyslové oblasti*, in: Západočeský historický sborník 1, SOA v Plzni, Plzeň 1995, s. 77-100.
- Karel BERTELMANN: *Vývoj národních výborů do ústavy 9. května (1945 – 1948)*. Nakladatelství Československé akademie věd, Praha 1965, s. 421.
- Miloslav BĚLOHLÁVEK: *Jihozápadní Čechy v letech 1945-1948 (demografický a ekonomický obraz)*, in: MZK 18, Plzeň 1982, s. 61.
- Jaroslav BOUČEK: *Čs. interbrigadisté jako zdroj politických elit po roce 1945*, in: Politické elity v Československu 1918-1948. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 1994, s. 147-180.
- Mečislav BORÁK – Dušan JANÁK: *Tábory nucené práce v ČSR 1948-1954*. Tilia, Opava 1996, s. 285.
- Vladimír BRICHTA: *Komunistická strana Československa a Československá strana sociálnědemokratická na Plzeňsku v období uskutečňování Košického vládního programu a voleb do Ústavodárného národního shromáždění*. Plzeň 1965, s. 323 (Rukopis disertační práce na Lékařské fakultě Univerzity Karlovy v Plzni).
- Vladimír BRICHTA: *V první linii*. Západočeský KV KSČ, Plzeň 1968, s. 39.
- Vladimír BRICHTA - Miloslav BĚLOHLÁVEK - Hynek GLOSER: *Plzeň 1945-1970*. Západočeské nakladatelství, Plzeň 1971, s. 222.
- Eva BROKLOVÁ: *Volební zákony pro volby 1946 v Československu*, in: Stránkami soudobých dějin. Sborník k pětadesátinám historika Karla Kaplana. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 1993, s. 76-93.
- Marek BROŽEK: *Dělníci Měšťanského pivovaru v Plzni v letech 1918–1938, příspěvek k sociálním dějinám Plzně*, in: Západočeský historický sborník 6, Státní oblastní archiv v Plzni, Plzeň 2000, s. 265-298.
- Ladislav CABADA: *Intelektuálové a idea komunismu v českých zemích 1900-1939*. Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, Praha 2000, s. 197.
- Eva CIRONISOVÁ: *Plzeňský společný pivovar Prior*, in: Západočeský historický sborník 3, Plzeň 1997, s. 207-224.
- Eva CIRONISOVÁ: *Český plzeňský pivovar Světovar (1910-1933)*, in: Západočeský historický sborník 6, Státní oblastní archiv v Plzni, Plzeň 2000, s. 233-264.
- František ČAPKA - Lubomír SLEZÁK - Jaroslav VACULÍK: *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*. CERM, Brno 2005, s. 359.
- Jiří DOLEŽAL: *Česká kultura za Protektorátu. Školství, písemnictví, kinematografie*. Národní filmový archiv, Praha 1996, s. 284.
- Jan EDL: *Okresní správní komise - fenomén správy po roce 1945. Na příkladu Okresní správní komise v Tachově*. Diplomová práce na FF UK, Katedra pomocných věd historických archivního studia, 2005, s. 200.
- Miroslav EISENHAMMER: *Škody způsobené městu Plzni nálety v době druhé světové války*. in: Západočeský sborník historický 5, SOA v Plzni, Plzeň 1999, s. 319.
- Miroslav EISENHAMMER: *Mzdová hladina zaměstnanců Škodových závodů v Plzni v době druhé světové války*, in: Historie a vojenství 1/2001, Praha 2001, s. 128-143.

- František FABIÁN: *Bibliografie časopisů západočeského kraje*. Krajské nakladatelství v Plzni, Plzeň 1961, s. 186.
- Jan GEBHART - Jan KUKLÍK: *Druhá republika 1938-1939, Svár demokracie a totality v politickém a kulturním životě*. Paseka, Praha 2004, s. 315.
- Jan GEBHART - Jan KUKLÍK: *Pomnichovská politika KSČ a její reflexe v Kominterně*, in: Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu IV. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 2005, s. 55-71.
- Jan GEBHART - Jan KUKLÍK: *Dramatické i všední dny protektorátu*. Themis, Praha 1996, s. 288.
- Alena HÁJKOVÁ: *Praha v komunistickém odboji*. Svoboda, Praha 1984, s. 495.
- Alena HÁJKOVÁ: *Strana v odboji - Z dějin ilegálního boje KSČ v letech 1938-1942*. Svoboda, Praha 1975, s. 330.
- František JANÁČEK: *Největší zbrojovka monarchie. Škodovka v dějinách, dějiny ve Škodovce 1859-1918*. Škoda, Praha 1990, s. 478.
- Jan JANÁK – Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan DOBEŠ: *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. Lidové noviny, Praha 2005, s. 568.
- Karel JECH: *Soumrak selského stavu 1945-1960*. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 2001, s. 252.
- Jiří JELEN: *Odbojová organizace 2. lehká divize a ilegální protinacistický tisk z jejího okruhu (1945)*, in: *Západočeský historický sborník 2* (1996), Státní oblastní archiv Plzeň, Plzeň 1996, s. 257-258.
- Jiří JELEN: *Neznámý dokument ke smrti Jindřicha Krejčíka (1945)*, in: MZK 34, Plzeň 1996, s. 207-223.
- Zdeňek JIRÁSEK – Jaroslav ŠŮLA: *Velká peněžní loupež v Československu 1953 aneb 50 : 1. Svítání*, Praha 1992, 164.
- Karel KAPLAN: *První poválečná vláda. Komentované dokumenty*. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 1992, s. 165.
- Karel KAPLAN: *Nekrvavá revoluce*. Mladá fronta, Praha 1993, s. 447.
- Karel KAPLAN: *Pět kapitol o únoru*. Doplněk, Brno 1997, s. 557.
- Karel KAPLAN: *Zpráva o zavraždění generálního tajemníka*. Mladá fronta, Praha 1992, s. 303.
- Karel KAPLAN: *K politickým procesům v Československu 1948-1954, dokumentace komise ÚV KSČ pro rehabilitaci 1968*. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 1994, s. 214.
- Karel KAPLAN: *Československo v letech 1948-1953*. SPN, Praha 1991, s. 146.
- Karel KAPLAN: *Tábory nucené práce v Československu v letech 1948-1954*. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 1992, s. 199.
- Karel KAPLAN: *Aparát ÚV KSČ v letech 1948-1968*. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 1993, s. 151.
- Karel KAPLAN: *Majetkové zdroje KSČ v letech 1945-1952*. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 1993, s. 83.
- Karel KAPLAN: *Sociální souvislosti krizí komunistického režimu 1953-1957 a 1968-1975*. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 1993, s. 98.
- Karel KAPLAN - Dušan TOMÁŠEK: *O cenzuře v Československu v letech 1945-1956*. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 1994, s. 183.
- Karel KAPLAN - Pavel KOSATÍK: *Gottwaldovi muži*. Paseka, Praha 2004, s. 333.
- Zdeněk KÁRNÍK: *Socialisté na rozcestí. Habsburk, Masaryk či Šmeral?* Univerzita Karlova, Praha 1996, s. 554.
- Zdeněk KÁRNÍK: *České země v éře první republiky (1918-1938) I. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*. Libri, Praha 2003, s. 571.

- Zdeněk KÁRNÍK: *České země v éře první republiky (1918-1938) II. Československo a České země v krizi a v ohrožení (1930-1935)*. Libri, Praha 2002, s. 577.
- Zdeněk KÁRNÍK: *České země v éře první republiky (1918-1938) III. O přežití a o život (1936-1938)*. Libri, Praha 2003, s. 803.
- Zdeněk KÁRNÍK: *KSČ - úspěchy a neúspěchy v klíčově významných parlamentních volbách v roce 1935*, in: *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu I. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR*, Praha 2003, s. 63-88.
- Eva KLAUSNEROVÁ a kol.: *Svobodná Plzeň hovoří, Příběhy vzepětí i pokoření Českého rozhlasu Plzeň*. NAVA, Plzeň 2005, s. 200.
- František KLÁTIL: *Republika nad stranami. O vzniku a vývoji Československé strany národně socialistické (1897-1948)*. Praha 1992, s. 376.
- Antonín KLIMEK: *Boj o hrad I., hrad a pětka*. Panevropa, Praha 1996, s. 432.
- Jiří KOCIAN: *Československá strana národně socialistická v letech 1945-1948, organizace, program, politika*. Doplněk, Brno 2002, s. 264.
- Jiří KOCIAN: *Československá strana národně socialistická v období po květnových volbách v roce 1946*, in: *Acta contemporanea. K pětadesátinám Viléma Prečana*. Praha 1998, s. 132-146.
- Stanislav KOKOŠKA: *Praha v květnu 1945. Historie jednoho povstání*. Lidové noviny, Praha 2005, s. 277.
- Kolektiv autorů: *Dějiny Plzně III., Od roku 1918 do roku 1948*. Západočeské nakladatelství v Plzni, Plzeň 1981, s. 472.
- Kolektiv autorů: *Svět okřídleného šípů, Koncern Škoda Plzeň 1918-1945*. Škoda a.s., Plzeň 1999, s. 652.
- Kolektiv autorů: *Dějiny českých médií v datech, rozhlas, televize, mediální právo*. Karolinum, Praha 2003, s. 461.
- Karel KOVARŽÍK: *K některým otázkám vytvoření RNV v Plzni a jeho úloze při vyvrcholení protifašistického odboje*, in: *MZK 6*, Plzeň 1968, s. 14-29.
- Jan KUKLÍK: *Sociální demokraté ve druhé republice*. Univerzita Karlova, Praha 1992, s. 148.
- Václav KURAL: *Vlastenci proti okupaci*. Karolinum, Praha 1997, s. 261.
- Václav KURAL: *Úvahy a poznámky o problémech politiky KSČ v letech 1938-1945*, in: *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu IV. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR*, Praha 2005, s. 72-87.
- Alexej KUSÁK: *Kultura a politika v Československu 1945-1956*. Torst, Praha 1998, s. 663.
- Vojtěch LAŠTOVKA: *Plzeň v boji proti fašismu. Stručné dějiny odboje Plzeňanů proti fašistickým okupantům 1918-1945*. Západočeské nakladatelství, Plzeň 1975, s. 160.
- Vojtěch LAŠTOVKA: *Plzeňsko v období poválečné krize, Z prvních bojů krajské organizace KSČ (1921-1924)*, in: *MZK 2*, Krajské nakladatelství v Plzni, Plzeň 1963, s. 5-36.
- Vojtěch LAŠTOVKA: *Stále v boji. KSČ na Plzeňsku v boji proti hladu, fašismu a válce*. Západočeské nakladatelství, Plzeň 1966, s. 200.
- Vojtěch LAŠTOVKA: *Boj pracujícího lidu Plzeňska proti fašistickým okupantům*. Krajské nakladatelství v Plzni, Plzeň 1959, s. 117.
- Vojtěch LAŠTOVKA: *Protifašistický odboj na Plzeňsku v předvečer květnového povstání v roce 1945*, in: *MZK 7*, Plzeň 1970, s. 20-33.
- Vojtěch LAŠTOVKA: *Přípravný revoluční národní výbor v protifašistickém odboji*, in: *MZK 6*, Plzeň 1968, s. 29-38.
- Vojtěch LAŠTOVKA - Vladimír BRICHTA - Vladimír ŠŮMA: *Tři kapitoly z dějin boje revolučního hnutí západních Čech proti reformismu*. Západočeské nakladatelství, Plzeň 1971, s. 112.
- Vojtěch LAŠTOVKA – Jaroslav FIŠER: *Nikdo nebude zapomenut*. Západočeské nakladatelství, Plzeň 1985, s. 173.

- Jiří MALÍŘ - Pavel MAREK a kol.: *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu*. Doplněk, Brno 2005, s. 1125-1224.
- Pavel MAREK: *České živnostnictvo 1945-1960, Likvidace živnostníků, řemeslníků a obchodníků v českých zemích*. Doplněk, Brno 2006, s. 323.
- Ivan MARTINOVSKÝ a kol.: *Dějiny Plzně v datech*. Lidové noviny, Plzeň 2004, s. 787.
- Jiří MAŇÁK: *Komunisté na pochodu k moci. Vývoj početnosti a struktury KSČ v období 1945-1948*. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 1995, s. 73.
- Jiří MAŇÁK: *Proměna dělnické strany v organizaci moci. Problematika dělnického charakteru KSČ v letech 1945-1948 ve světle stranické statistiky*, in: Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu I. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 2003, s. 157-200.
- Jan MAUR: *K plzeňským událostem v letech 1938-1939*, in: MZK 7, Plzeň 1970, s. 59-63.
- Jindřich DEJMEK – Jan KUKLÍK – Jan NĚMEČEK: *Kauza: tzv. Benšovy dekrety, historické kořeny a souvislosti*. HÚ AV ČR, Praha 1999, s. 101.
- Jaroslav PÁV: *Boj KSČ na Plzeňsku 1935-1938*. Západočeské nakladatelství, Plzeň 1977, s. 205.
- Jindřich PECKA: *Na demarkační čáře. Americká armáda v Čechách v roce 1945*. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 1995, s. 185.
- Michal PEHR: *KSČ a volby 1946*, in: Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu V., Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 2005, s. 177-193.
- Jiří PERNES: *Komunistická strana Československa*, in: *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu*, díl 2. (1938-2004). Brno 2005, s. 1131-1142.
- Jiří PERNES: *Aféra majora Šoffra. Střetnutí vysokoškolských studentů a dělníků Zbrojovky v Brně v únoru 1946*, in: Acta contemporanea. K pětadesátinám Viléma Prečana. Praha 1998, s. 295-318.
- Jiří PERNES: *Spiklenci proti jeho veličenství, Historie tzv. spiknutí omladiny v Čechách*. Mladá fronta, Praha 1988, s. 317.
- Ivan PFAFF: *Česká levice proti Moskvě 1936-1938*. Naše vojsko, Praha 1993, s. 136.
- Karel PICHLÍK - Karel BARTOŠEK: *Z dějin dělnického hnutí na Plzeňsku, o úloze pravicových sociálních demokratů*. Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1954, s. 202.
- Karel PŘIKRYL: *Měšťanský pivovar v Plzni 1892-1942*. Plzeňský Prazdroj a.s., Plzeň 1995, s. 352.
- Jakub RÁKOSNÍK: *Bolševizace odborů v roce 1929 očima „poražených“*, in: Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu IV. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 2005, s. 34-54.
- Jacques RUPNIK: *Dějiny komunistické strany Československa od počátků do převzetí moci*. Academia, Praha 2002, s. 284.
- Karel RŮŽIČKA: *ROH v boji o rozšíření moci dělnické třídy*. Práce, Praha 1963, s. 332.
- Karel ŘEHÁČEK: *Sociální (socialistický) a národní radikalismus v poválečné Plzni (říjen-prosinec 1918)*, in: Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu IV., Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 2005, s. 11-33.
- Adam SKÁLA: *Akce K - likvidace mužských řeholních domů v Plzni (1950)*, in: MZK 41, Archiv města Plzně, Plzeň 2006, s. 295-400.
- Radek SLABOTINKÝ: *Otto Šling - pokus o politický portrét komunistického funkcionáře*, in: Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu IV. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 2005, s. 177-198.

- Jiří SLÁMA: *Statistický rozbor československých parlamentních voleb 1935, 1946, 1990, 1992*, in: Stránkami soudobých dějin. Sborník k pětadesátinám historika Karla Kaplana. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 1993, s. 227-257.
- Tomáš STANĚK: *Německá menšina v Českých zemích 1948-1989*. Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, Praha 1993, s. 282.
- Tomáš STANĚK: *Poválečné „excesy“ v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 2005, s. 366.
- Pavel TIGRID: *Kapesní průvodce inteligentní ženy po vlastním osudu*. Odeon, Praha 1990, s. 316.
- Dušan TOMÁŠEK - Robert KVAČEK: *Obžalována je vláda*. Themis, Praha 1999, s. 236.
- Josef TOMEŠ: *Průkopníci a pokračovatelé, osobnosti v dějinách české sociální demokracie 1878-2005*. Československá strana sociálně demokratická, Praha 2005, s. 249.
- Pavel URBÁŠEK: *Olomoucká normalizační ouvertura Jaromíra Hrbka*, in: Acta Universitatis Palackianae Olomucensis Facultas Philosophica, Historica 31, 2002, s. 313-333.
- Václav VEBER: *Osudové únorové dny*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2008, s. 426.
- Štěpán VLAŠÍN a kol.: *Avantgarda známá a neznámá I., od proletářského umění k poetismu*. Svoboda, Praha 1971, s. 763.
- Štěpán VLAŠÍN a kol.: *Avantgarda známá a neznámá II., vrchol krize poetismu 1925-1928*. Svoboda, Praha 1972, s. 781.
- Štěpán VLAŠÍN a kol.: *Avantgarda známá a neznámá III., generační diskuse 1929-1931*. Svoboda, Praha 1970, s. 501.
- Pavla VOŠAHLÍKOVÁ: *Československá sociální demokracie a Národní fronta*. Academia, Praha 1985, s. 218.
- Eva WASKOVÁ: *Grafika Plzeň, příspěvek k dějinám sociálně demokratické tiskárny*, in: Západočeský sborník historický 3, Plzeň 1997, s. 229-245.
- Adolf ZEMAN - Václav LHOTKA - Vojtěch LAŠTOVKA: *K historii plzeňských pivovarů*. Krajské nakladatelství v Plzni, Plzeň 1959, s. 139.
- Pavel ŽÁČEK: *„Drtina v Plzni: Pokus o organizování reakční mocenské akce“, prověřování jedné fámy na pozadí reorganizace ministerstva vnitra v letech 147-1948*, in: Paměť a dějiny 2008/1, Odbor archiv bezpečnostních složek Ministerstva vnitra ČR, Praha 2008, s. 60-75.